

1/2015

Raporta/Rapport

Sámi logut muitalit 8

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2015

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Raporta/Rapport 1/2015

Sámi logut mitalit 8

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2015

Ovdasátni

Oahpahus ja dutkan lea temán viđa artihkkalis dán *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller* almmuheamis. Torkel Rasmussen lea geahččan mo ohppiidlohku lea rievdan sámegiela vuosttaš ja nuppiielas vuoddoskuvllas. Tom Granseth ságaskušša ohppiid joatkkaskuvla čadaheami birra sámi guovlluin, ja Kevin Johansen geahččá gáiddusoahpahusa geavahusa sámegieloahpahusas logi jagi áigodagas.

Maiddái olggobealde dábálaš skuvlla lea sámegieloahpahus, ja Lene Antonsen čállá sámegiela ollesolbmooahpu birra giellaguovddážiin mángga suohkanis. Guhkimus áigodagas čállá Kari Morthensen artihkkalistis mas čielggada plánaid, lohpadusaid ja bohtosiid dutkanrádi sámi dutkama vuoruheamis 40 jagi.

Tore Johnsen lea čállán kvantitatiiva rievdamiin sámegiela geavaheamis Norgga girkus. Dasa lassin ságaskušša son statistihka vuodul girku saji olbmuid gaskkas sámi hálddašanguovllus eará guovlluid ektui Norggas.

Magritt Brustad ja Torill H. Lauritsen bidjába ovdan ja ságaskuššaba Finnmárkku bátnedoavtterdili ja makkár rievdamat leat bátnedearvvašvuodas dain osiin fylkkas main stuora oassi álbmogis leat sápmelaččat. Dat rievdamat leat ollásit posiitiiva.

Juohke *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller* almmustusas leat artihkkalat muhtun válljejuvvon ja ráddjejuvvon fáttáin. Vai galgá vejolaš čuovvut rievdamiid mángga servodatsuorggis, almmuhit danne juohke almmustusas artihkkala áigeguovdilis kommentereakehtes loguin Statistihka guovddášdoaimmahagas. Dat lea maŋjemusas girjiis.

Guovdageaidnu, čakčamánnu 2015

Sámi statistihka fágalaš analysajoavku

Else Grete Broderstad Magritt Brustad

Kevin Johansen Paul Inge Severeide

Jon Todal

(Jodiheaddji)

Čoahkkáigeassu

Fágas Sámeigiella nubbingiellan vuodđoskuvllas lea oahppilohku mearkkašahttit geahppánan skuvlajagi 2005/06 rájes. Artihkal čájeha ahte geahppáneapmi dáidá leat bisánan ja stáđásmuvvan vuollegut dásis go ovdal. Máttasámeigiella geahpideapmi lea dattetge fuolastahtti. Boahká maid ovdan stuorát geahppáneapmi fágas Sámi vuosttasgiellan. Fuopmášahtta erenoamážit erohusa mii lea ihtán oahppilogus oahppiin geat ožžot oahpahusa Sámeigiella vuosttasgiellan ja oahppiin geain lea sámeigiella oahpahusgiellan. Eanet oahppit ožžot dadistaga oahpahusa Sámeigiella vuosttasgiellan almmá oaččukeahtta oahpahusa sámeigillii eará fágain. Logut mat čájehit oahpponeavvuid gokčanmeari oahpahusas mii addo sámeigillii, čájehit ahte dilli lea veaháš buoránan maŋimuš njeallje jagi. Muhto erenoamážit mátta- ja julevsámeigielas ferte ain gohčodit dili kritihkalažžan dannego oahppiin eai leat oahpponeavvut eanaš fágain vuodđoskuvllas. Geahčadeapmi Fylkkamánnearmmáha bearráigeahččanraporttain sámeigiella oahpahusa bearráigeahččuin, čájehit láhkarihkumiid buot bearráigeahččuin Nordlánddas ja Oslo/Akershusas. Finnmarkkus leat buot bearráigeahččanraporttat aivve posiitiiva. Ii leat čadahuvvon bearráigeahčču eará fylkkain.

Sullii 7 oahppi 10 oahppis čadahit joatkkaskuvlla oahpu viđa jagis dan rájes go vuohččan álget joatkkaskuvllii, 6 proseanta leat ain oahpus, ja 23 proseanta eai oaččo duodaštusa/fágareivve dahje heitet gaskan (heaitin) viđa jagi áigodagas. Fidnofágalaš oahppoprográmmain heitet mearkkašahtti eanet go studeremii-ráhkkanahtti oahppoprográmmain. Sámi ássanguovlluin heitet eanet oahppit gaskan oahpu gaccadettiin go muđui riikkas. Ii leat nu ahte sii geat heitet joatkkaskuvllas eai leat ekonomalaččat aktiivvat. Sullii 2 oahppi 3 oahppis geat leat heaitán/eai álgán joatkkaskuvlla ohppui, leat bargagohtán dadistaga, dan čájehit maiddá eará guorahallamat. Oassi geat ožžot barggu lea stuorit davvin go lulde. Leat geográfalaš erohusat makkár bargosurgiid “válljejit”. Dát artihkal čiekŋuda dan dárkileappot.

Mænngan goh ööhpehtimmielaakem Nöörjesne sjiehtesji, gaajkhk saemien learohkh aktem jijtse reaktam utnieh saemien lierehtimmiem skuvlesne áadtjodh. Jijnh saemienlearohkh leah dajvine árröeminie gusnie stieres saemienlohkehtæjjah eah gäävnesh. Daagkeri veajkoej skuvleaajhtere tjura jeatjah lierehtimmiehammoeh saemiengielesne faalehtidh. Diihte mij jeenjemes átnasávva lea maajhööhpehtimmie. Gærja”Samiske tall forteller” lea aarebi vihtiestamme ahkedh jienebh saemieh Nöörjesne staaride juhtieh. Dan ávteste dle saemien maajhööhpehtimmie sæjhta daerpiesábpoe sjidtedh jaepiej ávtese. Daate kapihtele saemien maajhööhpehtimmiem giehtjede aktene histovreles perspektijvesne, jñh evtiedimmiem learohkeláhkoste vuortesje dej minngemes luhkie jaepiej, dovne áarjel-, julev- jñh noerhtesaemien gielesne. Juktie maajhööhpehtimmien láhkoem dehtie állesth learohkeláhkoste saemien gielesne daejriehtidh, dle taalide aaj dejni állesth saemien learohkeláhkøjne vierteste. Muvhtine faagebyjresinie maajhööhpehtimmiem utnieh goh akte náakebe lierehtimmievuekie. Jñh daesnie fáantoe lea jienebh mytah goh faaktah. Maajhööhpehtimmie maahta eevre seamma hijven (jallh ij dan hijven) goh jeatjah lierehtimmie. Learohkh mah sijjen saemienlierehtimmiem áadtjoeh maajhööhpehtimmien tjirrñ, edtjiej aaj dejtje seamma maahtooulmide haalvedh learoeseojkesjisnie goh jeatjah saemienlearohkh, jñh seammalaakan varjasjamme sjidtedh. Dan ávteste vihkeles saemien maajhööhpehtimmie lea seammavyörtges jeatjah saemienlierehtimmine, jñh dan gaavhtan aaj goh gaajhke jeatjah gielelierehtimmie.

Maajhõõheptimmie lea jeenjemasth akte ráajvarimmie aalkoealmetijstie orreme, gosse juhteme staaride lea innovatijve lierehtimmiehammoeh krieveme. Kanada lea dej voestes gaskem orreme mij daejnie lierehtimmievuekine eelki dejtie First Nations-almetjidie mah staarine jñ stuerebe sijjine árroejin, jñ idtjin stieres lohkehtæjiam indianeregiesne utnieh. Nõörjesne áajvahkommes saemieh mah lierehtimmiem maajhõõheptimmien tjñrh áadtjoeh, guktie aaj. daesnie dle akte tjñelke aalkoealmetjedimensjovne.

Norgga giellaguovddážat fáallet gelbbolašvuodaaddi sámegielkurssaid main studeanttat sáhttet čadahit Sámi allaskuvlla dahje UiT Norgga ártalaš universitehta eksámena. Mañimuš jagiid leat dát kurssat dahkan stuorra oasi sámegiela ollislaš oahppočuoggáid buvttadeamis Norggas. Artihkkalis geahččat ovdeš ja dálá málliid – mo giellaguovddážat ja bajit dási oahpahasásahusat leat ovttasbargan. Mii geahččat maiddái statistihka, mii čájeha kursa- ja studeantalogu, ja oahppočuoggáid buvttadeami áigodagas 2009–2014. Geahččat maiddái ruhtadeami ja eará čuolmmaid dákkár ovttasbargus.

Humanisttalaš dutkama ráddi (HDR) NADDas álggahuvvui dat vuosttaš dutkanprográmma, mii bisttii badjel logi jagi ja lei HDRa buot guhkimus prográmma. Dutkanrádiidvuogádat lea dássáži ruhtadan golbma prográmma. Guokte dain ledje logi jagi áigodahkii – dat nubbi lea ain jodus, muhto lea dál loahpahuovome -, okta ges lei viđa jagi áigodahkii. Gaskal prográmmaáigodagaid leat rádit juolludan ruđaid sámi humanisttalaš ja sámi servodatdiehtaga dutkamii, muhto dain lea leamaš unnit organiserejuvvon stivrejupmi ja čuovvoleapmi go prográmmain. Prográmmaid bušeahhta ja juolludeami oktiibuot leat gártan 167 milliuvnna ruvnno. Dat vuosttaš dutkanprográmma eanemusat čálmustahtti earenoamáš váttisvuodačuolmmaid, mat guske sámi dutkamii ja dutkanbirrasiid huksemiidda. Prográmma anii máŋga earenoamáš váikkuhangaskaoami, diedalašteoriijai lei sierra oasseprográmma ja konkrehtalaš dárbbuid vuodul ledje máŋggalágán vuogit ášahusdoarjagii. Dat nubbi prográmma, mii álggahuvvui logi jagi maññil dan vuosttaža, ohcalii soames gerddiid earenoamáš váikkuhangaskaomiid, ovdamearkka dihte gelbbolašvuodaloktendoarjaga allaskuvllaide. Dálá prográmma lea eanas ávkkástallan dain gaskaomiin maid muđui Dutkanráddi atná. Oaidnit ahte sámi dutkanbirrasat unnit dárbbášit earenoamáš ortnegiid dál, earret daid ovttaskas doavttirgrádisteandaid, maid Dutkanráddi muđui lea juo heaitán. Oktiibuot lea Dutkanráddi dan 40 jagis juolludan 34 doavttirgrádisteandda, viđas dain leat oassin stuorit dutkanprošeavttas. Go guoská fáttáide, de NADDa čálmustahtte sámi dutkamis daid árbevirolaš dutkanfágaid, muhto maññil leat sámi dutkanprográmmat beroštan fáttáin ja váttisvuodačuolmmaid mat guoskkahit eambo humanisttalaš ja servodatdiedalaš fágaid. Sámegillii maid lea biddjon eambo fuomášupmi buot prográmmain. Dat guoská maid daid smávva sámi gielaide- ja kultursurggiide, ja dađistaga lea juolluduvvon ruhta maiddái prošeavttaide main lea sámi giella ja kultuvra olggobealde Norgga, mii lea leamaš dutkanguovlun. Earenoamášvuohhta dutkanrádi guottuin sámi dutkama ektui lea ahte 1976 rájes otnáži leat juolluduvvon ruđat bisánkeahttá, maiddái “gaskaáigodagaid” gaskal prográmmaid. Humanisttalaš ja servodatdiehtaga dutkamiin ja muđui dutkanrádiid siskkoibealde ii leat leamaš dábalaš ahte fuolahit vai šaddá kontinuitehta surggiin, main leat leamaš áigeráddjejuvvon prográmmat. Statistihka lea ráhkaduvvon earenoamážiid dán artihkkalii iige lea almmuhuvvon ovdal. Muhtin válljejuvvon prošeavttat dan guovtti mañemus prográmmas ovdanbuktojuvvojit rámmaid siste.

Kapihtal čuvge sámegiela lávdama, viidodaga ja dási ipmilbálvalusain Norgga girkus. Statistihkkavuodus leat dieđut, mat leat earenoamážiid vižžon dan golmma davimus bismagottiin 2012 rájes, ja Stáhta guovddášdoaimmahaga (SGD) girkolaš jahkestatistihkas. 2014 diediedhe gávccádasoassi searvegottiin Nidarosas, njealjádasoassi Lulli-Hålogalándda searvegottiin ja bealli Davvi-Hålogalándda searvegottiin ahte leat geavahan sámegiela ipmilbálvalusdoaimmain jagi áigodagas. Lea mearkašahtti lassánan 2012 rájes buot dan golmma bismagottis. Dasa lassin leat muhtin searvegottit golmma jagi áigodagas álgán sámegiela fátmastit eanas ipmilbálvalusaide, dan sadii go sámegiella gullo dušše soahtáhagas. Golmma jagi áigodagas lea heajos statistihkalašvuoddu, muhto mánja seammalágán dieđu mat čájehit ahte dat posiitiivlaš tendenssat eai leat dušše lunddolaš rievddadeamit. Dat rievddadit goitge ollu báikkálaččat, ja sámegiela geavaheami viidodat lea goitge obbalaččat unnán. Norgga girku lea arena gos oainnusin dahká sámegiela. Lea dušše dain sámi giellahálldášanguovlluin gos ipmilbálvalusat leat eambo sámegiela geavahanarenan. Earret ovttá guovtti searvegotti, de lea sámegiella dábálašgiellan hálldášanguovllus, muhto leat oalle stuora erohusat giellageavahandásis. Hástaluvo geahčadit odđá vugiid movt nannet giellageavahandási liturgiijas. Girkodulkabálvalus lea eaktun dasa ahte sámegiella sáhtá geavahuvvot sártnis. Diet lea earenoamáš hástaleaddjin lullisámegielas ja julevsámegielas, go doppe váilot diekkár virggit. SGD girkolaš jahkestatistihka čájeha ahte Norgga girku obbalaččat lea nannosit sámegiela hálldášanguovlluin, go muđui riikkadásis. Hálldášanguovllus ii leat nu stuora erohus searvegottiin, guovlluin gos sáhtá buohtastahit demografiija, muhto dat negatiivlaš treanddat orrot goitge leamen heajubut. Sámegiela hálldášanguovllus lea erohus das go dáppe oasálastet eanebut konfirmašuvdnii. Norgga girku sámegiela geavahepmi árvaluvvo váldot ovdán ráđdehusnammaduvvon lávdegottiin, mii geahčada sámelága giellanjuolgadusaid. Berre vuhtiiváldit dárbbuid, mat čatnasit sámegiela ektui girkoeallimis go ráhkadit odđá girkoortnega Norgga girku. Ávžžuhuvvo viidásit ahte statistihkkabargu sámegiela geavaheamis girkoeallimis jotkojuvvo, vai suorggi ovdáneami sáhtá čuovvolit ja movttiidahtti doaibmabijut dahkkojit ulbmilaččat.

Guorahallamat Norggas lea čájehan ahte álbmoga bátnedearvvašvuhta lea buorránišgoahtán daid manemus jagiid. Orru dego nu ahte erohus bátnedearvvašvuodas davvin ja lulde riikkas lea šaddame ovttá dássasažžan. Almmolaš bátnedearvvašvuoda lohkomateriála pasieanttain nuorabut go 19 jagi, lea buori guvlui rievdamen suohkaniin, gos leat ollu sápmelaččat. Bátnedoavttirdilli Finnmárkkus lea mearkašahtti ollu buorránan 2004 rájes. Dál (2015) leat buot bátnedoavttirvirggit fylkkas virgáiduvvon. Árvvoštallet ahte dat lea okta siva buoret bátnedearvvašvuhtii álbmogis. Nubbi váldosivva bátnedearvvašvuoda posiitiivlaš rievdamii mánáin ja nuorain lea jáhkkinis danne go leat leamaš eastadandoaimmat ja dearvvašvuoda ovddideaddji doaimma, t masa Finnmárkku bátnedearvvašvuodabálvalusas lea čielga fokus. Dearvvašvuodadirektaráhtta ja Finnmárkku fylkkasuohkan leat ekonomalaš juolludemiiguin dahkan vejolažžan vuđolaččat dutkat álbmoga bátnedearvvašvuoda muhtin válljejuvvon suohkaniin Finnmárkkus. Lea vurdojuvvon ahte go dieid iskkademiid bohtosat leat gárvásat, de sáhtá dutkojuvvon máhtu atnit ávkin eastadandoaimmaide ja sámi álbmoga bátnedearvvašvuoda ovdánahttimii.

Rávvagat

Sámegiela oahpahusa dilli skuvllas sáhtta leat gitta guovtti eará áššis maid lea guorahallan dán artihkkalis: Oahpponeavvodilli sámegiela oahpahusas ja oahpahusas sámegiela, ja fylkkamánniid bearráigeahčut sámegiela oahpahusas. Vaikko oahpponeavvodilli vuodđoskuvllas lea buorranan majimuš njeallje jagi, de leat ain stuorra váilevašvuodat. Bearráigeahččamiin Oslos ja Akershusas ja Nordlánddas bohtet láhkarihkkumat ovdan ja sami oahppiid vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegiela ii ollašuvvan. Njeallje bearráigeahččama Finnmárkkus čájehit ahte golbma gieldda ja okta joatkkaskuvla čadahit sámegiela oahpahusa dohkálaš vuogi mielde. Eará fylkkain ii leat bearráigeahččan sámegiela oahpahusa. Datge lea miellagiddevaš gávnnus.

Dán artihkkalis leat ovdanbuktán loguid sin bargočatnašumis geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus. Analysa sáhtášii joatkit nu ahte háhká loguid maiguin sáhtta buohtastahit bargočatnašumi olbmui guin geat *leat* čadahan joatkkaskuvlla ja olbmui guin geat leat čadahan universitehta- dahje allaskuvla oahpu. Man stuora oassi leat barggus ja makkár ealáhusain barget dat olbmot? Heaitin joatkkaskuvla oahpus lea veaháš vuollelis stuora gávpogiin go muđui riikkas. SED-guovllus eai leat stuora gávpogat, muhto guovlluin Muđui davvin ja Lulli- ja Gaska-Norggas gal leat. Sáhtášii dan vuodul guorahallat lea go sivvan erohusaide mat leat joatkkaskuvla heaitimis nugo oaidnit 3. kapihttalis, njuolgut dat ahte gos leat ja eai leat gávpogat.

Finmaarhken fylhkenálma jii Nordlaanten fylhkenálma tjuerieh maahtoelutnjemebarkojne jáerhkedh saemien maajhöøhpehtimielohkehtæjjide. Barkoe tjuara fokusinie utnedh dovne maajhöøhpehtimmiedidaktihkem, átnoem tekniikkeles dírregijstie jii saemien gielem, jii tjuara aaj aalkoelmetjedimensjovnem gorredidh maajhöøhpehtimmesne. Vierhtieh tjuerieh maahtoelutnjemasse gáávnesidh. Sæjhta nuhteligs árrrodh álkoelaantese vuortasjiddh gusnie hijven vuesiehtimmieh gáávnesieh guktie hijven maajhöøhpehtimmiem tjirrehte. Tjuara mieriekríevenasside gorredidh dejtie mah maajhöøhpehtimmiem faalehtieh guktie dah maetieh guhkiebasse soejkesjiddh gosse edtjeh MØ-barkijh seehtedh. Bievnesh maajhöøhpehtimmiem bífje goh lîerehtimmiemaalle tjuerieh bætedh dovne skuvleaahteridie jii sliektide. Refusjovneæsie skuvleaahteridie saemien maajhöøhpehtæmman tjuara tjarke læssanidh. Saemien maajhöøhpehtimmesne dejtie ellen nõõremes learoehkidie akte klahke byõroe viehkine árrrodh lîerehtimmesne dâastojeskuvlen luvnie. Tjuara aktem ulmiestuvrelldh maahtoelutnjemem tjirrehtidh saemien maajhöøhpehtimmie-lohkehtæjjide, ij goh unnemes dan ávtteste vaenie jallh ij naan kuvsjefaalenassh maajhöøhpehtimmiedidaktihkesne lohkehtæjjaöøhpehtimmine. Saemien learoehk mah álkoelaantesne árrõeminie byõroe seamma reaktam utnedh lissie saemienlîerehtimmiem áadtjodh naemhtie goh nõõrjen learoehk mah álkoelaantesne árrõeh reaktam utnieh lissie nõõrjenlîerehtimmiem áadtjodh.

Vai kursalaččat galget oahppat doarvái sámegiela nu ahte sáhttet geavahit giela bargosajis, de de lea dárbu lágide eanet 2. lohkanbaji kurssaid. Namuhuvvon áigodagas dušše okta giellaguovddáš lea lágide dakkár kurssaid. Muhto giellaguovddášat leat jagiid mielde ožžon buriid vásáhusaid go leat váldán vuostá universitehta- ja allaskuvla oahpahusa jietna-govva-studio bokte, erenoamážit 2. lohkanbaji kurssain. Dákkár reaiddu berrešii geavahit eanet, ja dat sáhtta ovtastuvvot dainna mas giellaguovddášat leat hui čeahpít, namalassii čátnat giellaoahpahusa praktihkalaš doaimmaide, ja ráhkadit arenaid gos studeanttat besset geavahit giellamáhtuset. Giellaguovddášat sáhttet maidái árvvoštallat ovtasbargat kurssaid lágideimiin

ja geavahit jietna-govva-studio danne go muhtun giellaguovddážiidda maiddáí álgokurssaide lea váttis háhkat oahpaheddjiid geain lea rivttes gelbbolašvuhta. Giellaguovddážit dahhtot diehttevaš bálgá álgokurssas universitehta dahje allaskuvlla eksámenii, diehttevašvuoda ruhtadoarjaga ektui ja maiddáí universitehta ja allaskuvlla lágideami ja heiveheami ektui. Eaktu universitehtaovttasbarggus lea ahte kursalaččat ohcet dohkkehuvvot studeantan seamma láhkai go dábalaš studeanttat dahket. Logut čájehit ahte livččii stuora potentiála oažžut eanet studeanttaid eksámenii, jus sáhtášii álkidahttit bálgá dohkkehuvvot studeantan eksámenvuoigatvuodain. Vášáhusat čájehit ahte mángasiidda geat oasálastet álgokurssain mat lágiduvvojit Sámi allaskuvlla oahppoplána mielde, lea mendo váttis joatkit alit dási kurssaide. Oahppoplána berrešii heivehuvvot dasa mii gáibiduvvo joatkit 2. lohkanbaji ohppui. Munnje lea leamaš váttis ja áddjás bargu oažžut diehtit galle kursalačča leat váldán gelbbolašvuodaaddi eksámena allaskuvlla- ja universitehta dásis. Sihke Sámi allaskuvla ja UiT berrešedje registreret giellaguovddážiid kurssaid studeanttaid dan láhkai ahte livččii vejolaš oažžut dákkár dieduid. Gelbbolašvuodaaddi kurssat leat divrasat danne go dat gáibidit ollu oahpaheadjediimmuid. Giellaguovddážit ožžo jagiid 2009–2013 ruhtadeami kurssaide Sámi allaskuvlla Viđa jagi giellaprográmma bokte. Rávesolbmuid oahpahusprográmma ruhtadii Sámeálbmot foanda. Jagi 2013 rájes lea Sámediggi juolludan doarjaga dákkár kurssaide giellaguovddážiid aktivitehtadoarjaga bokte. Studeanttat geat čuvvot kurssaid, leat beassan ohcat stipeandda Sámedikkis. Oktiibuot Sámediggi juolluda ollu ruda dasa. Berrešii ráhkaduvvot statistihka das man ollu ruhta juolluduvvo dákkár kurssaide juohke jagi, vai oččošii visogova das man ollu resurssat mannet dasa, ja beasašii maiddáí árvoštallat mo sáhtášii geavahit ruđaid buoremusat.

Dutkanrádi veahkki oažžut huksejuvvot sámi dutkanbirrasiid ja rekrutteret sámi dutkamii humaniora ja servodatdiehtagis lea leamaš mearkkašahti. Álggos ángirušše earenoamážiid studeantstipeanddaid, prográmmaid bokte mas hui čielgasit oččodedje ovttaskasdutkiid, stipendiáhtaid ja ášahusdoarjagiid, gitta stuorit doaresfágalaš prošeavttaide, main árjjat ledje heivehuvvon sámi dutkandárbbuide. Dat leat leamaš veahkkin čatname lagat oktavuodaid sámi dutkanbirrasiin Norggas. Earenoamášvuhta Norgga ángiruššamiin lea ahte lea doaibman bisánkeahttá 1976 rájes. Humanisttalaš ja servodatdiedadutkamis Dutkanrádis lea dušše dat friddja prošeaktadoarjja mii sáhtta čájehit sullásaš guhkesáigásaš doaimma. Lea duodai hállu ahte Dutkanrádi fas álggaha odđa prográmma sámi dutkamii go dálá prográmma loahpahuvvo. Leat mávssolaš váttisvuodačuolbma sámi servodagas maid humanisttalaš ja servodatdieda prográmma okto ii sáhte gokčat. Dan dihte berre Dutkanrádi álggahit prográmma fáttaide ja váttisvuodačuolmmaide earret eará stuora osiin dálkkádat-, biras- ja boazodoalldutkamis, nugo Sámediggi ja dat maŋemus dutkandiedáhus leat sávvan¹.

¹ St. died. nr. 18 (2012-2013) *Guhkes linnját – máhttu addá vejolašvuodaid* dadjet iežaset prográmmačilgehusas ná: Lea mearrideaddjin ahte álgoálbmogiin lea vejolašvuhta viidásit fievrredit iežaset máhtu ja gelbbolašvuoda vuodđun váikkuheapmái ja oassin dan obbalaš servodatovdáneapmái, earenoamážiid davviguovlluin. Diet guoská sihke ekonomalaš, kultuvrralaš, ealahuspolitiikhkalaš ja resursa- ja geopolitiikhkalaš rievdamemiide. Diet guoská rievdamiidda dálkkádagas, ekologijjas, luonddus ja birrasis davvin. Lea seammás dehálaš ahte dát máhttu lea searvvis máhttovdáneamis muđui ja lea leamaš olámmuttos hálldašeamis ja ealahusain.

Loahpas ávžžuhit ahte Norgga girku joatká čohkket ja analyseret statistihka girkoeallima sámegiela geavaheamis. Go lea buorre diehtu suorggi manus, de Norgga girkus lea buoret vejolašvuohta identifiseret ja ulbmillaččat bidjat doaibmabijuid mat nannejit sámegiela giellageavahusdili daid čujuhusaid mielde mat jo leat biddjon. Statistihkamateriála mii lea vižžon golbma davimus bismagottis addá vuodu viidábut analysai go masa lea leamaš sadji dán artihkkalis, ovdamearka dihte mii guoská gástii, konfirmašuvdnii, vihaheapmái, hávdádeapmái, Sámeálbmot beaivái ja juhkkoujvvon sámegielat girjjálašvuhtii. Joatkka statistihkkabargus sáhtá maiddá veardidit geahččat lagabui dieid statistihkamateriálaid.

Bátnedearvvašvuoda birra máhttu, ja vejolaš erohusat ja sivvaoktavuodat, leat maid dárbbaslaččat go galgá sáhttit plánat ja ovdánahttit bátnedearvvašvuodabálvalusa. Guovddáš doaibmá bátnedearvvašvuodabálvalussii berre leat ahte sáhtá fállat ovtta dássásaš bátnedivššárfálaldaga buot iešguđetlágán joavkkuide, geain lea iešguđetlágán eallinvuohki kultuvrra ja ealáhusaid ektui. Mearrádusat, mat čuhcet dearvvašvuhtii, maidái bátnedearvvašvuhtii, mearriduvvojit olggobealde dearvvašvuodabálvalusaid váldo ovddasvástádusguovlluid. Danne lea ovttasbargu, vuoruheapmi ja oktasaš áŋgiruššamat buot suohkana ja stáda ásašusaid ja álbmotdearvvašvuoda eaktodáhtolaš organisašuvnnaid gaskas mearrideaddjin dasa. Go dainna gálga lihkostuvvat, de lea dárbu dutkoujvvon máhttui, mii sáhtá addit vuodu bargat riehta. Dearvvašvuodabálvalus galgá leat vuodduduvvon ja heivehuvvon juohke ovttaskas olbmo dárbei. Dat sáhtá buoridit vejolašvuoda buori orala dearvvašvuoda boahpteáiggis, mii lea dássedit juohkásan sámi álbmogii.

Sisdoalu

1	Mandáhtta ja vuodus	14
1.1	Ladastallanjoavkku mandáhtta	14
1.2	Ráddádallamat gaskal stáhta eiseváldiid ja Sámedikki	15
1.3	Máhttovuodu dárbun	15
1.4	Guorahallanjoavku	16
2	Sámegiella vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahusas	17
2.1	Sámegielat skuvllas	17
2.2	Láhkabuvttus ja oahppoplána	18
2.2.1	Vuoddoskuvlla láhkabuvttus	18
2.2.2	Joatkkaoahpahusa láhkabuvttus	18
2.2.3	Oahppoplánabuvttus	19
2.3	Sámegielat vuoddoskuvllas	19
2.3.1	Oahppit geain lea sámegiella fágan skuvllas	20
2.3.2	Oahppit geain lea sámegiella oahpahusgiellan	20
2.3.3	Oahppiidlohku Sámegielas vuosttasgiellan	21
2.3.4	Sámegiella vuosttasgiellan ja sámegiella oahpahusgiellan	21
2.3.5	Oahppiidlohku Sámegielas nubbingiellan	22
2.3.6	Oahppiidlohku Sámegiella nubbingiellan 2:žis ja Sámegiella nubbingiellan 3:žis	22
2.3.7	Sámegiella hálldašanguovllu siskkobealde	23
2.4	Sámegiella joatkkaoahpahusas	26
2.4.1	Sámegiella vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas	27
2.4.2	Sámegiella nubbingiellan joatkkaoahpahusas	28
2.4.3	Oahpahus sámegillii	30
2.5	Oahpponeavvodilli	30
2.5.1	Oahpahus davvisámegillii	31
2.5.2	Oahpahus julevsámegillii	31
2.5.3	Oahpahus máttasámegillii	32
2.5.4	Oahpahus Sámegielas nubbingiellan	33
2.5.5	Sámedikki oaidnu	33
2.6	Sámegiella oahpahusa bearráigeahčču	34
2.6.1	Bearráigeahčuid sisdoallu	34
2.6.2	Bearráigeahčut Oslos ja Akershusas	36
2.6.3	Bearráigeahčut Nordlánddas	37
2.6.4	Bearráigeahčut Finnmarkkus	38
2.7	Hástalusat ja ávžžuhusat	40
3	Joatkkaskuvla oahpu čadaheapmi	44

3.1	Sisdoallu.....	44
3.2	Eiseválddiid joatkkaskuvla oahpahusa vuoruheapmi.....	45
3.3	Čadaheapmi joatkkaskuvla oahpus	46
3.3.1	Álggahus	46
3.3.2	Heaitin oahppoprográmmaid ektui.....	48
3.3.3	Heaitin sohkabeliid ektui	50
3.3.4	Heaitin vuodđoskuvlapoeanjjaid ektui	52
3.3.5	Heaitin váhnemiid oahppodási ektui	53
3.4	Maid barget sii geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus?	54
3.4.1	Álggahus	54
3.4.2	Heaitin/váilevaš álgín.....	55
3.4.3	Makkár suorggis sii barget?	57
3.5	Konklušuvdna ja evttohus viidásit analysai	59
3.5.1	Konklušuvdna	59
3.5.2	Árvalusat viidásit analysaide	59
4	Saemien maajhõõheptimmie	60
4.1	Aalkoe	60
4.1.1	Juridihkeles viedteldimmie	61
4.1.2	Maajhõõheptimmien histovrije	61
4.1.3	Saemien maajhõõheptimmie daan biejjien.....	62
4.1.4	Maajhõõheptimmiefaalenassen daerpiesvoete	63
4.1.5	Strategeles soejkesje saemien maajhõõheptætman:	63
4.1.6	Maahtoedaerpiesvoete maajhõõheptimmiemetodihkesne	64
4.2	Sisvege saemien maajhõõheptimmesne	64
4.3	Evtiedimmie saemien maajhõõheptimmeste dej minngemes luhkie jaepiej	65
4.3.1	Noerhtesaemien.....	66
4.3.2	Julevsamien	67
4.3.3	Áarjelsaemien	68
4.4	Galhkuve	70
4.5	Raerieh	71
5	Giellaguovddážiid rávesolbmuid oahpahus.....	72
5.1	Álggahus	72
5.1.2	Sámi giellaguovddážit Norggas.....	72
5.2	Rávesolbmuid sámegiel oahppu.....	73
5.2.1	Ii-gelbbolašvuodaaddi kurssat.....	74
5.2.2	Gelbbolašvuodaaddi kurssat	74
5.3	Universitehta ja allaskuvlla ovttasbargomáallet	76
5.3.1	Universitehta dahje allaskuvla addá oahpahusa.....	76
5.3.2	Iežas lágidan kurssat, muhto universitehta dahje allaskuvlla eksámen.....	77

5.3.3	Čuolmmat ovttasbarggus allaskuvllain/universitehtain	81
5.3.4	Kurssaid ruhtadeapmi	82
5.4	Čoahkkáigeassu ja rávven.....	83
6	Dutkanrádit – 40 jagi sámi dutkamii	87
6.1	Álgu.....	88
6.1.1	Mii lea dutkanprográmma?	88
6.1.2	Diehtomateriálat	88
6.2	Kronologalaš geahčadeapmi prográmmain ja ángiruššamiin.....	89
6.2.1	1981-1993.....	89
6.2.1.1	"Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra" (1981-1990)	89
6.2.1.2	"Sámi/dáru dutkamát" (áŋgiruššansuorgi servodatdiehtaga siskkobealde 1983-93)....	93
6.2.2	1994-2000.....	93
6.2.2.1	Álgoálbmotfierpmádat.....	94
6.2.2.2	Ovdabarggut odda dutkanprográmmii - guorahallamat.....	95
6.2.2.3	Mii lea sámi dutkan - Dutkanrádis?.....	95
6.2.2.4	Doaibmaplána.....	96
6.2.3	Gosa šadde kvenat?	96
6.2.4	2001-2005.....	96
6.2.4.1	"Sámi dutkama prográmma" - duogáš.....	96
6.2.4.2	Prográmaplána.....	97
6.2.4.3	Prográmma ruhtadeapmi ja doaimmaheapmi	98
6.2.4.5	Árvvoštallan	102
6.2.5	2005-2007 - guovtti prográmma gaskkas	102
6.2.6	2007-2016.....	103
6.2.6.1	"Sámi dutkama prográmma II" - duogáš	103
6.2.6.2	Prográmaplána.....	103
6.2.6.3	Gaskamuddo árvvoštallan	107
6.3	Ovdáneapmi prográmmaid bokte – fokussuorggit.....	108
6.3.1	Bušeahtat	108
6.3.2	Almmuhanpolicy	109
6.3.3	Rekrutteren	109
6.3.3.1	Sohkabealli rekrutteremis.....	110
6.3.3.2	Čearddalašvuohta – rekrutteren sápmelaččaid dutkamii	110
6.3.3.3	Čadaheapmi	111
6.3.4	Sámi dutkanbirrasat: huksen ja ovdáneapmi ášahusain.....	112
6.3.5	Fágaid nannen	113
6.3.6	Sámegiella	114
6.3.7	Smávva sámi giellaguovllut	115
6.3.8	Gaskkusteapmi	116

6.3.9	Dahkat riikkaidgaskasažžan	117
6.3.10	Sámi dutkanprográmmat Dutkanrádis heivehuvvon dárbbuid mielde	118
6.3.11	Departemeanttaid rolla	118
7	Sámegiella Norgga girkus	120
7.1	Álgu.....	121
7.2	Duogáš – historjá ja dálá konteaksta.....	122
7.2.1	Historjjálaš ovdánanmearkkat Norgga girku sámegiela bargguin	122
7.2.2	Norgga girku ja sámegiella dál – organiseren, giellapolitihkka ja lágat	123
7.3	Statistihkka sámegiela geavaheamis Norgga girkus	125
7.3.1	Geográfalaš lávdan / man galle searvegotti main lea sámegiela oassi ipmilbálvalusain ..	126
7.3.2	Ipmilbálvalusaid hivvodat main sámegiella lei oassin jagi mielde – proavássuohkana dásis	128
7.3.3	Ipmilbálvalusaid hivvodat, main lea sámegiela oassi jagi mielde – searvegottiiddási....	131
7.3.4	Ovdánansárgát ossodatstatistihka čuovggas	133
7.3.5	Sámegiela giellageavahandási ovttaskas ipmilbálvalusas - deaddu sámegiela hálldašanguovllus	134
7.3	Maid muitala obbalaš girkostatistihkka Norgga girku sajádagas ja mearkkašumis sámi servodagas?	140
7.4	Čoahkkáigeassu, hástalusa ja ávžžuhusat	143
8	Bátnedearvvašvuohta sámi álbmogis Finnmárkkus	147
8.1	Duogáš	147
8.2	Áigumuš ja artihkkala ráddjen	148
8.3	Álbmotdiedut bátnedearvvašvuodas Norggas ja Davvi-Norggas	148
8.4	Sámi álbmoga bátnedearvvašvuoda dutkama dahkat áigeaguovdilin.....	149
8.5	Davvi bátnedearvvašvuoda prošeakta	149
8.6	Čielga mearkkat buorránan bátnedearvvašvuodas davvin	150
8.7	Bátnedoavttirdilli Finnmárkkus	153
8.8	Sámi oassemarri bátnedoavttirohppui.....	154
8.9	Boahttevaš dárbu dutkojuvvon máhttui sámi álbmoga bátnedearvvašvuodas Norggas – čoahkkáigeassu ja ávžžuhusat	154
9	Sámi logut	156
9.1	Álggahus	156
9.2	Muhtin mearkkašumit tabeallaide	156

1 Mandáhtta ja vuodus

Sámi statistihka fágalaš lađastallanjoavkku njuolggadusat leat čakčamánu 12.b. 2011 mearriduvvon Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartementtas, miessemánu 11.b. 2005 Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid prosedyrat - lága olis, mii mearriduvvui gon.res. suoidnemánu 1.b. 2005.

Mearrádusa ulbmilin lei nannet stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid árvvoštallamiid ja mearrádusaid faktavuddosa.

1.1 Lađastallanjoavkku mandáhtta

Fágalaš lađastallanjoavku galgá juohke jagi ovdal golggotmánu 1.b. buktit raportta Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartementtii ja Sámediggái. Raporta galgá, nu guhkas go vejolaš, addit bajiidgeahčastaga ja árvvoštallama Norgga sámi servvodaga dilis ja ovdáneami sárgosiin. Raporta šaddá vuoddun jahkasaš bušeahttabargui ja konsultašuvnnaide gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki.

Lađastallanjoavku galgá ságaškuššat ja gaskkustit gávdnosiiddis fágalaš artihkkaliid ja kronihkaid bokte, ja joavku sáhtá bovdet ja oassálastit fágalaš konferánsain, seminárain ja eará sullásaš lágideimiin. Lađastallanjoavkkus lea ovddasvástádus ovddidit ja dadistaga buoridit jahkasaš raporttaid oppalašgeahčastagaid ja analysaid ovdanbuktinvugiid. Raporttaid galgá nu bures go vejolaš sáhttit álkít buohtastahttit áigodagaid gaskkas.

Raportta galget ráhkadit čuožžovaš statistihkaid ja/dahje eará áššáigullelaš dataid ja árvvoštallan-, guorahallan- ja dutkanbargguid dieduid vuodul.

Lađastallanjoavkkus lea ovddasvástádus háhkat čuožžovaš statistihkaid ja dárbblaš dataid ja dieduid raportta ráhkadeapmái.

Lađastallanjoavku mearrida ieš makkár fáttáid meannuda jahkasaš raporttain. Fáttát maid sáhtá leat áigequovdil meannudit leat:

- Giela
- Bajásšaddan, oahpahusa ja dutkama
- Dásseárvvu
- Dearvvasvuoda ja sosiála, dákko bakte olmmošlogu rievdan, demografii, dienas
- Ealáhusat, dákko bakte barggahus, ealáhusstruktuvra, árbevirolaš ealáhusat
- Biras- ja resursahálddašeapmi, ávnnaslaš kulturvuođu rievdadusat, searvan ja váikkuheapmi
- Kulturbargu ja dábálaš kultuvra, dákko bakte dáiddašlájá, media
- Siviila sámi servodat, dás organisašuvdna- ja ášahusovdáneapmi

Ladastallanjoavku sáhtta cuiggodit váilevaš gáldu- ja máhttovuoddosa ja dárbbu ovddidit statistihka fáttáid siskkobealde maid joavku atná relevantan.

Ladastallanjoavkku sáhttet bivdit buktit ollislaš árvoštallamiid ja vaikko vel čiekŋudit osiid materiálas daid sierra dárbbuid ektui mat Ráđdehusas dahje Sámedikki sáhttet leat.

1.2 Ráđđádallamat gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki

Sápmelaččain lea álgoálbmogiin dat vuoigatvuohta ahte singuin galgá ráđđádallojuvvot buot áššiin mat njuolga váikkuhit sin dillái. Dát vuoigatvuohta lea sis *ILO-konvenšuvna nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra iešheanalis stáhtain* 6. artihkkala mielde.

Bargovugiid ulbmiliin lea:

- Váikkuheames stáhta geatnegasvuoda ollášuhttimis das ahte ráđđádallat álgoálbmogiiguin.
- Oččodit ovttaamielalašvuoda gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki go árvoštallojuvvo ásaheames lágaid dahje doaimmaid mat sáhttet váikkuhit sámiiid beroštumiide.
- Láhčet vejolašvuoda ovdánahttit guimmešduoda gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki man váikkuhus lea ahte sámiiid kultuvra ja servodagat nannejuvvojit.
- Ovdánahttit oktasaš ipmárdusa sámii servodaga dili ja ovdánahttinárbbuid birra.

Ráđđádallanbargovugiin gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki čállojuvvo ná 5. paragrafas bistevaš čoahkkimiid birra:

- Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš politihkalaš čoahkkimat gaskal sámii áššiid stáhtaráđi ja Sámediggepresideanta. Fágastáhtaráđđi searvá čoahkkimiidda dárbbu mielde. Bistevaš jahkebeallasaš čoahkkimiin galget ságastallat servodaga dili ja ovddidandárbbuid, dehálaš prinsihpalaš áššiid ja doaibmi proseassaid.
- Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš čoahkkimat gaskal Sámedikki ja departemeanttaid gaskasaš sámii áššiid ovttahttinlávdegotti. Čoahkkimiin galget earret eará boahstevaš áigodaga áigeguovdilis sámedipolitihkalaš áššiid.

1.3 Máhttovuodu dárbbun

Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallanvuogádaga 8.paragrafa prosedyrat meannudit čielggadan ja máhttovuodu dárbbuid. Máhttovuodu birra čuožžu ná:

- Gielda- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi nammadit ovtta fágalaš guorahallanjoavkku mii earret eará sámii statistihka vuodul jahkasaččat ovddida raporta sámii servodaga dili ja ovddidandovdomearkkaid birra. Raporta geavahuvvo vuodđun go dihto áššiid birra leat ráđđádallamat ja ráđđádallamiin sámii servodaga ovddidandárbbuid birra ovttat dain jahkebeallasaš čoahkkimiin gaskal sámii áššiid stáhtačáliliid ja Sámediggepresideanta.
- Go stáhta eiseválddit dahje Sámediggi oaivvildit ahte čielggadeapmi dárbbasuvvo vai nanne árvoštallama ja mearrideami fáktavuodu dahje formálalaš vuodu de dan berrejit

diedihit nu fargga go vejolaš, ja bealit galget ovddidit gažaldagaid mat gusket vejolaš čielggadeami fápmudussii ráddádallamiid oktavuodas. Stáhta ja Sámediggi galget bargat olaheames ovttaielalašvuoda ovddas sihke fápmudusa ektui ja das geat galget čadahit vejolaš čielggadanbarggu. Stáhta ja Sámediggi geatnegahttojuvvojit fuolahit dieduid ja ávdnasiid mat dárbbášuvvojit čielggadeami čadaheames.

Dán oktavuodas nammaduvvo sierra guorahallanjoavku man bargun lea ovddidit jahkásaš raportta.

1.4 Guorahallanjoavku

Bargo- ja searvidahttindepartemeanta ja Sámediggi leaba soahpan ahte ovtta nammadit jodiheaddji, nubbinjodiheaddji ja golbma lahttu guorahallanjoavkui, man doaibmaáigodahkan lea njealji jagi. Sii geat leat nammaduvvon leat:

Jon Todal, jodiheaddji (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nubbinjodiheaddji (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga ártalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Sámi dutkamiid guovddáš, UiT Norgga ártalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistalaš guovddášdoaimmahat-Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlánda Universitehta-Universitetet i Nordland)

Prošeaktajodiheaddjin lea Yngve Johansen, guhte bargá beallevirggis.

2 Sámegiella vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas

Torkel Rasmussen, vuosttasamanueansa. Sámi allaskuvla Guovdageaidnu

Čeahkkáigeassu

Fágas Sámegiella nubbingiellan vuodđoskuvllas lea oahppilohku mearkkašahhtit geahppánan skuvlajagi 2005/06 rájes. Artihkal čájeha ahte geahppáneapmi dáidá leat bisánan ja stáddásmuvvan vuollegut dásis go ovdal. Máttasámegiela geahppideapmi lea dattetge fuolastahtti. Boahtá maid ovdan stuorát geahppáneapmi fágas Sámi vuosttasgiellan. Fuopmášahtá erenoamážit erohusa mii lea ihtán oahppilogus oahppiin geat ožžot oahpahusa Sámegiela vuosttasgiellan ja oahppiin geain lea sámegiella oahpahusgiellan. Eanet oahppit ožžot dadistaga oahpahusa Sámegiela vuosttasgiellan almmá oaččukeahtá oahpahusa sámegillii eará fágain.

Logut mat čájehit oahpponeavvuid gokčanmeari oahpahusas mii addo sámegillii, čájehit ahte dilli lea veaháš buorránan manimus njeallje jagi. Muhto erenoamážit mátta- ja julevsámegielas ferte ain gohčodit dili kritihkalažžan dannego oahppiin eai leat oahpponeavvut eanaš fágain vuodđoskuvllas.

Geahčadeapmi Fylkkamánnearneammáha bearráigeahččanraporttain sámegiela oahpahusa bearráigeahčuin, čájehit láhkarihkumiid buot bearráigeahčuin Nordlánddas ja Oslo/Akershusas. Finnmarkkus leat buot bearráigeahččanraporttat aivve positiiva. Ii leat čadáhuvvon bearráigeahču eará fylkkain.

2.1 Sámegielat skuvllas

Dán artihkkalis giedahallá ovddimusat sámegielaid oahpahusa Norgga vuodđoskuvllain ja joatkkaoahpahusas manimus vihtta jagi. Dat máksá skuvlajagiid 2010/11 rájes gitta 2014/15 rádjái. Muhtimin geahččá maiddá guhkibuš maŋos čájehan dihte ovdáneami treanddaid. Sámegiela geavaheapmi oahpahusas lea regulerejuvvon oahpahuslágas ja vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa oahppoplánabuktosis - Máhttoloktemis. Dan dihte ovdanbuktojit 2. kapihttalis oanehaččat guovddáš oasit das mii lágas ja oahppoplánain daddjojuvvo sámegiela birra.

Oahpahuvvo golmma sámegillii ja sámegielas vuodđoskuvllas: davvi-, julev- ja máttasámegillii ja –gielas. Sáhtá maid oahpahit dan seammá golmma sámegielas ja sámegillii joatkkaoahpahusas. Dán artihkkala 3. kapihttalis addá dievaslaš geahčastaga oahppiid loguin geain lea oahpahus sámegielas dahje sámegillii vuodđoskuvllas. 4. Kapihttalis buktá ovdan loguid joatkkaoahpahusa sámegiela oahpahusas, ja 5. kapihttalis giedahallá oahpponeavvodili oahpahusas sámegillii ja daid iešgudetge sámegiela nuppigiela molssaevttuin.

Fylkkamánnemáhat bearráigeheččet sihke oahpahusa vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas, ja maiddá skuvllaid oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Artihkkala 6. kapihttalis guorahallá daid bearráigeahčuid sámegiela oahpahusas mat leat dahkkon manjimuš njeallje jagi.

2.2 Láhkabuvttus ja oahppoplána

2.2.1 Vuodđoskuvlla láhkabuvttus

Oahpahuslága § 6-2 nanne ahte Sámi guovlluin lea buot vuodđoskuvlla ahkásaččain vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegillii ja sámegielas. Olggobealde sámeguovlluid lea oahppiin vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegillii jos logi oahppi váhnemat gáibidit dakkár oahpahus. Go oahpahus lea álggahuvvon, de ii sáhte loahpahit oahpahusa nu guhká go joavkkus ain leat unnimusat guhtta oahppi.

Sámi guovlu lea oahpahuslága § 6-1:s meroštallon leat Sámegiela hálddašanguovlu² ja eará gielddat dahje oasit gielddain maid ráđdehus lea mearridan gohčodit Sámi guovlun. Ii oktage guovlu Sámegiela hálddašanguovllu olggobealde lea meroštallon Sámi guovlun. Danne oahpahuslága mearrádusat sámi guovlluid várás gustot otná beaivvi dušše Sámegiela hálddašanguovlui, ja joatkagis geavahuvvo doaba Hálddašanguovlu.

Hálddašanguovllu gielddat sáhttet mearridit ahte buot oahppit vuodđoskuvllas galget oažžut oahpahusa sámegielas. Golbma gieldda leat dahkan dákkár mearrádusa mii ain lea fámus: Unjárga, Kárášjohka ja Guovdageaidnu. Dáid gielddain lea sámegiela, muhtin vejolaš molssaevttus, geatnegahtton fága buot oahppiin gieldda vuodđoskuvllain.

Sámi guovlluid olggobealde lea vuodđoskuvlaahkásaš sápmelaččain vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas (oahpahuslága § 6-2, 5. ladas). Dát mearkkaša ahte sámi mánáin lea individuála vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas, muhto sis ii leat vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegillii eará fágain go sámegielas. Sápmelaččat leat lága § 6.1:s meroštallon leat “olmmoš guhte sáhtá čálihuvvot sámi jienastuslohkui... .. ja mánát daidda geat sáhttet sisačálihuvvot”.

Lágas maid nannejuvvo ahte: “Departemeanta sáhtá láhkaásahusaid bakte mearridit molssaevttolaš oahpahusvugiid go oahpahusa ii sáhte fállat skuvlla iežas oahpaheddiiguin”. Dainna lea rahpan vejolašvuođa geavahit gáiddusoahpahanvugiid sámegiela oahpahusas main oahpaheaddji ja oahppit eai leat fysalaččat seammá luohkkálanjas, muhto gulahallet dihtora bokte.

2.2.2 Joatkkaoahpahusa láhkabuvttus

Oahpahuslága § 6-3 deattuhuvvo ahte sápmelaččain joatkkaoahpahusas lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas. Dát vuoigatvuohta gusto olles riikii, iige jávkka váikko skuvla ii nagat gávdnat oahpaheaddji sámegielas. Seammáláhkai go vuodđoskuvlla oahpahusas das daddjo ahte: «Departemeanta sáhtá mearridit láhkaásahusaid molssaevttolaš oahpahusvugiide go oahpahusa ii sáhte fállat skuvlla iežas oahpaheddiiguin.» Dan dihte lea joatkkaskuvllain geatnegasvuohta lágidit sámegiela oahpahusa omd. gáiddusoahpahussan.

Oahppiin joatkkaoahpahusas ii leat vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegillii eará fágain. Muhto Máhttodepartemeanta sáhtá mearridit ahte: “soames skuvllat galget fállat oahpahusa sámegielas dahje sámegillii dahje sierranas sámi fágain joatkkaskuvllas soames kurssain dahje

² Sámegiela hálddašanguovllus leat gielddat: Unjárga, Deatnu, Kárášjohka, Porsángu, Guovdageaidnu, Gáivuotna, Loabát, Divtasvuodna, Raarvihke ja Snoasa.

soames joavkkuide.” Dálá dilis fylkkagielddat oamastit eanaš joatkkaskuvllaid ja oahpahuslága § 6-3:s daddjojuvvo ahte: “Fylkkasuohkan sáhtta maiddá fállat dákkár oahpahusa”. Fylkkagielddaid skuvllain lassin leat maid guokte Sámi joatkkaskuvlla Kárášjogas ja Guovdageainnus.

2.2.3 Oahppoplánabuvttus

Oahpahus almmolaš vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas lágiduvvo juogo *Máhttolokten* dahje *Máhttolokten Sápmi* oahppoplánabuktosa mielde. Hálddašanguovllus galget buot almmolaš vuodđoskuvllat lágidit oahpahusa *Máhttolokten Sámi* mielde. Oahppoplánabuktosis lea ovddiduvvon oahppoplánaid maid mielde sáhtta oahpahit sámegiela golmma molssaeavttu mielde vuodđoskuvllas (*Udir 2013-1: 2013-2*): *Sámegiella vuosttasgiellan*, *Sámegiella nubbingiellan 2* ja *Sámegiella nubbingiellan 3*. Eanaš oahppit geat ožžot oahpahusa Sámegielas vuosttasgiellan, ožžot maiddá oahpahusa eará fágain sámegillii. Joatkkaoahpahusa várás lea vel ovddidan njealját molssaeavttu *Sámegiella nubbingiellan 4*, mii lea oaivvilduvvon oahppiide geat eai leat ožžon oahpahusa sámegielas vuodđoskuvllas. Sámegiela vuosttasgiellan ulbmil čilgejuvvo ná oahppoplánas:

Fága sámegiella vuosttasgiellan galgá ovdánahttit ohppiid giellagelbbolašvuoda iežas návccaid ja eavttuid mielde. Njálmmálaš gálggat ja lohkan- ja čállingelbbolašvuodta leat iešalddis mihttomearrin seammás go leat dárbbalaš vuodđun oahppamii buot eará fágain buot cehkiin. Fága galgá movttiidahttit lohkan- ja čállinmiela, ja leat mielde ovddideame buriid lohkanstrategiijaid. (Udir 2013-1)

Sámegiella nubbingiellan lea oaivvilduvvon oahppiide geain ii leat sámegiella eatnigiellan, eaige leat oahppan sámegiela ovdalgo álget skuvlii. Sámegiella nubbingiellan 2:žis lea stuorat áigumušat go Sámegiella nubbingiellan 3:žis, muhto seammá diibmomearri. Sámegiella nubbingiellan 2 lea oahppoplána mielde:

... dat molssaeaktu mii addá buoremus giellamáhtu nubbingielas go lea čadahan visot oahpahusa, ja dán molssaeavttu válljen vuodđoskuvllas bidjá vuoddu oahppi doaibmi guovttegielalašvuhtii. (Udir 2013-2)

Sámegiella nubbingiellan 3 namahuvvo molssaeaktun oahppiide geat eai máhte veaháge sámegiela go álget oahpahallat fága. Danne jáhkka oahppiide leat ávkkálažžan geavahit eanet áiggi oahppat sámegiela. Oahppit geat álget sámegiela oahppat loahpas mánáidskuvllas dahje easka nuoraidskuvllas, ožžot maid oahpu dán molssaeavttu mielde. Ii leat mihttomearrin ahte oahppit šaddet guovttegielagin. *Sámegiella nubbingiellan 4* lea oaivvilduvvon joatkkaoahpahusa oahppiide geain ii leat leamaš oahpahus sámegielas vuodđoskuvllas. Oahpahuvvo vuosttas háve dán oahppoplána mielde dán skuvlajagi. (Udir 2013-2; 2015-1.)

2.3 Sámegielat vuodđoskuvllas

Dán vuollekapihttalii leat logut vižžon Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádagas internehtas (Grunnskolen informasjonssystem på internett) ja sáddejuvvon Oahpahusdirektoráhtas (GSI 2014; Udir 2015-1). Muhtin logut leat vižžojuvvon *Sámi logut muitalit* ovddet girjiin (Todal 2011; 2012).

2.3.1 Oahppit geain lea sámegiella fágan skuvllas

Tabell 2.1 Oppalaš oahppiidlohku geain lea sámegiella fágabiirres

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Oktiibuot	3055	2245	2153	2126	2126	2116
Davvisámegiella	2844	2058	1987	1933	1947	1943
Julevsámegiella	88	96	72	98	93	99
Sørsamisk	123	91	94	95	86	74

Tabell 2.1 čájeha ahte sámegiella oahpahusa oahppiidlohku lea geahppánan logiin oahppiin ovddet jagis. Julevsámegiella oahpahusa oahppiidlohku lea ges lassánan gudain oahppiin dahje 6,5 proseanttain. Máttasámegiella lea geahppáneapmi 12 oahppi dahje 14,0 proseantta. Sámegiella oahpahusa oahppiidlogu geahppáneapmi lea mearkkašahti skuvlajagi 2005/06 maŋŋá. Dat lei maŋimuš jahki go boares oahppoplána geavahuvvui. Todal (2011; 2012) lea ságaškuššan dán ášši vuđolaččat ovdal. Dan dihte guorahallá dás ovdáneami maŋimuš vihtta jagi. Geahppáneapmi 2010/11 rájes lea 129 oahppi dahje 5,7 proseantta. Go váldá vuhtii das ahte vuodđoskuvlla oahppiidlohku geahppána 5,3 proseanttain Davvi-Norggas (GSI 2014), de veadjá leat nu ahte sámegiellaid oahpahusa dilli dál lea stáđásmuvvan, muhto vuollegeappo dásis go ovdal. Loguin boahtá muđui ovdan ahte maŋosmannan guoská sihke davvi- ja máttasámegillii, muhto oahpahus julevsámegiella lea lassánan golmmaid oahppiin dahje 3,1 proseanttain dán viđa jagi áigodagas. Máttasámegiella oahpahusa geahppáneapmi lea 17 oahppi dahje 18,7 proseantta. Dan sáhtá gohčodit stuorra geahppáneapmin.

2.3.2 Oahppit geain lea sámegiella oahpahusgiellan

Logut tabeallas vulobealde lea sámegiella oahpahusa ollislaš oahppilogut vuodđoskuvllas beroškeahhtá das leago oahpahusgiella máttá-, julev- dahje davvisámegiella. Sierra logut máttá-, julev- ja davvisámegiella eai leat leamaš fidnemis.

Tabell 2.2 Vuodđoskuvlla oahppiidlohku geain lea sámegiella oahpahusgiellan

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Oktiibuot	977	893	855	873	822	812

Tabell 2.2 čájeha ahte 812 oahppis lei sámegiella oahpahusgiellan vuodđoskuvllas skuvlajagis 2014/15. Lohku geahppána logiin oahppiin dahje 1,2 proseanttain ovddet jagis. Maŋimuš vihtta jagi lea oahppiidlohku geahppánan 893 oahppis 812 oahppái. Geahppáneapmi lea 81 oahppi dahje 9,1 proseantta. Skuvlajagis 2005/06 gitta dán jahkái lea geahppáneapmi 165 oahppi dahje 16,9 proseantta. Skuvlajagi 2003/04 lei 1057 oahppis sámegiella oahpahusgiellan Norgga vuodđoskuvllain. Dát lea stuorámuš oahppiidlohku mii goassege lea leamaš. Geahppáneapmi skuvlajagis 2003/04 gitta skuvlajahkái 2014/15 lea 245 oahppi dahje 23,2 proseantta. Dán ferte

gohčodit stuorra geahppáneapmin. Muhtin muddui sáhtta čilget geahppáneami dainna ahte dál leat uhcit mánnájoavkkut muhtin guovddáš sámegielat báikkiin. Logut čájehit dattetge ahte uhcit mánat ožžot dál oahpahusa sámegielas beaktilis oahpahusvuogi mielde go 2000-logu álggus. Das lea negatiiva váikkuhus sámegiela ovdáneapmái, ja lea ášši maid galggašii guorahallat dárkileappot.

2.3.3 Oahppiidlohku Sámegielas vuosttasgiellan

Oahpahus addo sihke Máttá-, Julev- ja Davvisámegiela vuosttasgielas Norgga vuoddoskuvllain.

Tabell 2.3 Vuoddoskuvlla oahppiidlohku geain lea Sámegiella vuosttasgiellan

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Oktiibuot	998	971	940	930	916	915
Davvisámegiella	953	923	895	879	877	878
Julevsámegiella	29	29	25	30	19	22
Máttasámegiella	16	19	20	21	20	15

Tabell 2.3 čájeha ahte 915 oahppis lea oahpahus Sámegielas vuosttasgiellan vuoddoskuvllas. Lea geahppáneapmi ovttain oahppiin dahje 1,1 proseanttain ovddet jagis. Daid oahppiin 878 oahppis lea oahpahus Davvisámegielas vuosttasgiellan, 22 oahppis Julevsámegielas vuosttasgiellan ja 15 oahppis Máttasámegielas vuosttasgiellan.

Oahppiidlohku Davvisámegielas vuosttasgiellan lea geahppánan sihke 2005/06 rájes ja 2010/11 rájes. Jagi 2005/06 rájes lea geahppáneapmi 83 oahppi dahje 8,3 proseantta ja 2010/11 lea geahppáneapmi 66 oahppi dahje 6,8 proseantta. Oahppiidlohku Julevsámegielas vuosttasgiellan lea leamaš vulobeale 30 dán áigodagas, dat gahčai 19 oahppái diibmá ja lea dán jagi 22. Oahppiidlohku Máttasámegielas vuosttasgiellan lea leamaš birrasiid 20. De gahčai 20 oahppis 15 oahppái ovddet jagis dán jahkái. Geahppáneapmi lea 25 proseantta.

2.3.4 Sámegiella vuosttasgiellan ja sámegiella oahpahusgiellan

Eanaš oahppiin geain lea oahpahus Sámegielas vuosttasgiellan, lea maid sámegiella oahpahusgiellan. Dattetge eai leat oahppiidlogut geain lea oahpahus Sámegielas vuosttasgiellan ja sámegiella oahpahusgiellan, seammá stuorát.

Tabell 2.4 Vuoddoskuvlla oahppiidlohku geain lea sámegiella vuosttasgiellan ja sámegiella oahpahusgiellan

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Sámegiella vuosttasgiellan	998	971	940	930	916	915
Sámegiella oahpahusgiellan	977	893	855	873	822	812
Erohus	21	78	85	57	94	103

Tabell 2.4 čájeha ahte dán jagi leat 103 oahppi geat ožžot oahpahusa Sámegeielas vuosttasgeiellan, vaikko dain ii leat sámegeiella oahpahusgeiellan. Erohus lea lassánan 21 oahppis skuvlajagis 2005/06. Maŋimuš vihtta jagi lea dat lohku molsašuddan olu, muhto olles áigge lohku lea leamaš mearkkašahti stuorát go skuvlajagi 2005/06.

Lea áibbas eahpečielggas mas dat boahtá ahte eanet mánát dál ožžot oahpahusa Sámegeielas vuosttasgeiellan almmá oaččokeahtá oahpahusa eará fágain sámegeiellii. Sáhtá boahtit das ahte oahpahus sámegeiellii ii leat fidnemis ruovttugielddas dahje lagamus skuvllas. Veadjá maid leat nu ahte váhnemat válljejit dárogiela oahpahusgeiellan mánáide vaikko oahpahus sámegeiellii lea fidnemis. Dát lea fáddá maid galggašii guorahallat buorebut.

2.3.5 Oahppiidlohku Sámegeielas nubbingiellan

Oahpahus addo sihke Máttá-, Julev- ja Davvisámegeielas nubbingiellan Norgga vuoddoskuvllain.

Tabell 2.5 Vuoddoskuvlla oahppiidlohku geain lea Sámegeiella nubbingiellan

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Oktiibuot	2057	1274	1213	1196	1210	1201
Davvisámegeiella	1891	1135	1092	1054	1070	1065
Julevsámegeiella	59	67	47	68	74	77
Máttasámegeiella	107	72	74	74	66	59

Tabealla 2.5 čájeha čielgga geahppáneami oahppiidlogus geain lea oahpahus Sámegeielas nubbingiellan vuoddoskuvllas 2005/06 rájes dán jahkái. Dán geahppáneami sivvan lea vuđolaččat ságaškuššan *Sámi logut muitalit 4 ja 5* girjjiin (Todal 2011; 2012: 108). Todal čujuha iežas artihkkaliin ođđa oahppoplánabuktosii *Máhttoloktemii* ja árvvoštallá leago oahppoplána váikkuhan váhnemiid giellaválljemiidda. Tabealla 5 čájeha maid ahte oahppiidlohku fágas Sámegeiella nubbin giellan vuoddoskuvllas lea leamaš viehka stádis maŋimuš njeallje jagi. Ovddet jagis dán jahkái lea uhca geahppáneapmi, ovcci oahppi dahje 0,7 proseantta. Sáhtá leat nu ahte fága maŋosmannan lea bisánan.

2.3.6 Oahppiidlohku Sámegeiella nubbingiellan 2:žis ja Sámegeiella nubbingiellan 3:žis

Dego ovdalge namuhuvvon, de lea vejolaš válljet guovtti Sámegeiella nuppingiellan molssaeavttu gaskkas vuoddoskuvllas. Sámegeiella nubbingiellan 2:žis lea nannosut gelbbolašvuodaulbmil go Sámegeiella nubbingiellan 3:žis. Danne sáhtá vuordit ahte oahppit geat válljejit Sámegeiella nubbingiellan 2:ža šaddá čeahpibun sámegeielas go oahppit geat válljejit Sámegeiella nubbingiellan 3:ža. Danne lea miellagiddevaš guorahallat mo oahppit juohkásit dáid molssaeavttuid gaskkas.

Tabell 2.6 Vuoddoskuvlla Sámegiela nubbingiellan oahppiidlohku sirrejuvvon fágaplánaid ektui

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Nubbingiela oahppit oktiibuot	1285	1213	1196	1210	1201
Sámegiella nubbingiellan 2	645	598	567	617	717
Sámegiella nubbingiellan 3	640	615	629	593	484

Tabell 2.6 čájeha ahte maŋimuš golbma jagi lea leamaš ovdáneapmi mas eanet Sámegiela nubbingiellan oahppit válljejit oahpahusa Sámegiella nubbingiellan 2:ža oahppoplána mielde go Sámegiella nubbingiellan 3:ža oahppoplána mielde. Skuvlajagi 2010/11 ledje oahppilogut masá seamma stuorát. Skuvlajagi 2014/15 leat 59,7 proseantta oahppiin válljen Sámegiela nubbingiellan 2:ža ja 40,3 proseantta Sámegiela nubbingiellan 3:ža. Dan ferte atnit buorrin go Sámegiela nubbingiellan 2:žis lea nannosut gelbbolašvuodaulbmil go Sámegiela nubbingiellan 3:žis. Dat fas mearkkaša ahte eanet oahppit go ovdal ožžot oahpahusa oahppoplána mielde mii addá sidjiide buoret sámegielmáhtu.

2.3.7 Sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde

Professor Jon Todal čájeha *Sámi logut muitalit 5* girjjis muhtin oahppiidloguid Sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde skuvlajagi 2011/12. Vulobealde geavahuvvojit Todala logut ja logut skuvlajagis 2014/15 buohtastaddat ovdáneami maŋimuš njeallje jagi. Das lea sáhka vuoddoskuvlla oppalaš oahppiidlogus Hálddašanguovllus, oassi oahppiin geain lea sámegiella fágabiirres ja leago oahppiin oahpahus Sámegielas vuosttasgiellan dahje Sámegielas nubbingiellan. Buohtastaddan dahkkojuvvo Hálddašanguovllus dannego dáppe lea vejolaš guorahallat man stuorra oassi oppalaš oahppiidlogus oažžu oahpahusa sámegielas. Hálddašanguovllus sáhttet buot oahppit válljet oahpahusa sámegielas. Danne mii diehtit gallis sáhttet válljet sámegiela. Hálddašanguovllu olggobealde lea vuoigatvuohta oažžut sámegieloahpu čadnon dihto eavttuide, ja dan dihte eat diede gallis devdet daid eavttuid. (Todal 2012: 111-13.).

Tabell 2.7 Hálddašanguovllu gielddaid oahppiidlohku jagi 2011/12, jagi 2014/15 ja nuppástusat dán áigodagas

	Oahppiidlohku gielddas 2011/12	Oahppiidlohku gielddas 2014/15	Nuppástus oahppiidlogus jagis 2011/12 jahkái 2014/15	Nuppástus proseanttas jagis 2011/12 jahkái 2014/15
Oktiibuot	2310	2268	-42	-1,8
Poršangu	460	412	-48	-10,4
Karášjohka	366	327	-39	-10,7
Guovdageaindu	338	359	21	6,2
Deatnu	307	276	-31	-10,1
Snoasa	250	210	-40	-16,0
Divtasvuodna	203	211	8	3,9
Gáivuotna	192	219	27	14,1
Loabát	119	118	-1	-0,8
Unjárgga	75	78	3	4,0
Raarvihke	(55)	58	3	5,5

Tabealla 2.7 čájeha ahte vuodđoskuvlla oahppiidlogu Hálddašanguovllus geahppána 42 oahppiin jagis 2011/12 gitta jahkái 2014/15. Geahppáneapmi lea 1,8 proseantta. Lea ankkre nu ahte Sámegeiela hálddašanguovlu viiddiduvvui go Raarvihke giella Davvi-Trøndlágas máttasámegeiela guovllus šattai hálddašanguovllu oassin 1.1. 2013. Duohta geahppáneapmi daid gielddain mat ledje juo Hálddašanguovllus 2011/12, lea dan sivas 100 oahppi dahje 4,3 proseantta. Tabealla čájeha stuorát erohusaid oahppiidlogu nuppástusain gielddas gildii. Gáivuonas ja Guovdageainnus lea stuorámus lassáneapmi – 27 ja 21 oahppi dahje 14,1 ja 6,2 proseantta. Geahppáneapmi lea ges stuorámus Snoasas – 16,0 proseantta. Lea maid fuopmášanevra ahte oahppiidlogu geahppáneapmi lea badjelaš logi proseantta maiddái Karášjogas, Porsággus ja Deanus. Dát leat gielddat mas sámiid oktavuodas leat ollu oahppit geain lea oahpahus sámegeiela.

Tabell 2.8 Hálddašanguovllu oahppiidlohku geain lea oahpahus sámegeiela ja oahppiidlohku Sámegeiela vuosttasgiellan ja Sámegeiela nubbingiellan

	Oahppit oktiibuot Hálddašanguovllus	Oahppit geain ii leat oahpahus sámegeiela	Oahppit geain lea oahpahus sámegeiela	Oahppit Sámegeiella vuosttas- giellan	Oahppit Sámegeiella nubbingiellan
Oahppiidlohku 2011/12	2310	1092	1218	783	435
Oahppiidlohku 2014/15	2268	1088	1180	741*	439*
Oahppiidlohku 2011/12 til 2014/15	-42	- 4	- 38	- 42	+ 4

*Rivttes lohku lea veahá stuorát. Guovtti gieldda logut eai leat fárus dannego logut leat nu uhcit ahte Oahpahusdirektoráhta ii leat almmuhan daid.

Tabealla 2.8 čájeha ahte 1218 oahppis lei oahpahus sámegiela Hálddašanguovllus skuvlajagi 2011/12. Sii dahket 57 proseantta buot oahppiin geat ožžot sámegiela oahpahusa Norggas. Dán jagi 1180 oahppi Hálddašanguovllus ožžot oahpahusa sámegiela. Sii dahket 55,8 proseantta buot oahppiin geat ožžot oahpahusa sámegillii. Geahppáneapmi lea 1,2 proseantta. Oahppiidlohku geain lea oahpahus Sámegiela vuosttasgiellan geahppánii 42 oahppiin Hálddašanguovllus. Geahppáneapmi lea 5,4 proseantta. Oahppiidlohku geain lea oahpahus Sámegiela nubbingiellan lassánii njeljiin oahppiin dahje 0,9 proseanttain. Jagi 2011/12 oaččui 53 proseantta oahppiin Hálddašanguovllu siskkobealde oahpahusa sámegiela skuvllas. Dán jagi 52,0 proseantta oahppiin lea oahpahus sámegiela. Dain eanaš oassi oažžu oahpahusa Sámegiela vuosttasgiellan. Tendeansa lea seammá dán jagi go 2011/12. Sulaid mielde juohke goalmmat oahppi Hálddašanguovllus oažžu oahpahusa Sámegiela vuosttasgiellan.

Tabell 2.9 Oahppiid logut gielddain skuvlajagi 2011/12 ja skuvlajagi 2014/15, oahppit geain leat oahpahus sámegiela ja nuppástus dán áigodagas.

	Oahppit oktiibuot gielddas 2011/12	Oahppit geain lea oahpahus sámegiela 2011/12	Oahppit oktiibuot gielddas 2014/15	Oahppit geain lea oahpahus sámegiela 2014/15	Nuppástus jagis 2011/12 jahkái 2014/15
Poršángu	460	123	412	119	-4
Karášjohka	366	366	327	327	-39
Guovdageaidnu	338	338	359	359	21
Deatnu	307	155	276	137	-18
Snoasa	250	29	210	11	-18
Divtasvuodna	203	49	211	73	24
Gáivuotna	192	73	219	85	12
Loabát	119	12	118	.	.
Unjárgga	75	.	78	.	.
Raarvihke	55	.	58	.	.

Tabealla 2.9 čájeha ovdáneami oahppiin geain lea oahpahus sámegiela Hálddašanguovllu gielddain. Logut Raarvihke gielddas 2012/12 eai leat diedus. Guovdageainnus, Karášjogas ja Unjárggas lea sámegiella buot oahppiid geatnegahtton fága ja nuppástusat dáid gielddain čuvvot lunddolaččat oppalaš oahppiidlogu nuppástusaid. Divtasvuonas ja Gáivuonas leat leamaš stuorát lassáneamit oahppiidlogus geain lea oahpahus sámegiela – 49,0 ja 16,4 proseantta.

Snoasas lea sámegiela oahpahusa oahppiidlohku geahppánan sakka – 18 oahppiin dahje 62 proseanttain. Dát geahppáneapmi bohtá ovddimusat das ahte oahppit geat ožžo gáiddusoahpahusa Áarjel-saemiej skuvles Snoasas dál ožžot oahpahusa báikkálaš oahpaheadjis ruovttuskuvllas. Dasa lassin registrerejuvvot dálá gáiddusoahpahusoahppit ruovttuskuvllas iige Áarjel-saemiej skuvle oahppin. Ovdal leat gáiddusoahpahusoahppit registrerejuvvon sámegiela oahppin dan skuvllas mii fála gáiddusoahpahusa. (Nilsson Valkeapää 2015.) Deanus lea maid leamaš 18 oahppi geahppáneapmi oahppiin geat ožžot oahpahusa sámegiela. Sihke Snoasas ja Deanus lea oahppiidlohku čielgasit geahppánan dán áigodagas, muhto ii sáhte dadjat ahte dán guovtti áššis lea oktavuohka.

**Tabell 2.10 Sámegiela oahpahusa oahppiid juogastus proseanttain
Hálddašanguovllu gielddain skuvlajagi 2011/12 ja skuvlajagi
2014/15**

	Proseanta oahppiin geain lea oahpahus sámegielas buot oahppiin		Proseanta oahppiin geain lea Sámegiella vuosttasgiellan buot oahppiin		Proseanta oahppiin geain lea Sámegiella nubbingiellan buot oahppiin	
	2011/2012	2014/2015	2011/2012	2014/2015	2011/2012	2014/2015
Oktiibuot	53	52,2	34	32,9	19	19,4
Porsángu	26	28,9	7	5,1	19	23,8
Karášjohka	100	100,0	76	76,1	24	23,9
Guovdageaidnu	100	100,0	93	90,5	7	9,5
Deatnu	51	49,6	31	31,5	20	18,1
Snoasa	12	5,2	.	.	.	.
Divtasvuodna	24	34,6	10	10,4	14	24,2
Gáivuotna	39	38,8	5	5,9	34	32,9
Loabát	10	.	.	.	.	.
Unjárgga	.	94,9	23	30,8	.	64,1
Raarvihke		.	0	0		.

Tabealla 2.10 čájeha ahte eanaš gielddain leat dušše uhcit nuppástusat oahppiidloguin geat ožžot oahpahusa sámegielas maŋimuš njeallje jagi. Divtasvuonas lea dattetge čielga lassáneapmi jagis 2011/12 rájes go 24 proseantta oahppiin ožžo oahpahusa sámegielas. Dán jagi lea proseantaoassi 34,6. Olles lassáneapmi boahdá fágas Sámegiella nubbingiellan mii lassánii 14,0 proseanttas 24,2 prosentii. Unjárggas lassána proseanta oahppiin geat ožžot oahpahusa Sámegielas vuosttasgiellan 23,0 proseanttas 30,8 prosentii. Snoasas geahppána oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa sámegielas 12 proseanttas 5,2 prosentii.

2.4 Sámegiella joatkkaoahpahusas

Sápmelaš oahppit joatkkaoahpahusas lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas. Ii leat vejolaš geavahit seammá geográfalaš juohkima ovdanbuvttidettiin joatkkaoahpahusa sámegiela oahpahusa loguid go vuoddoskuvllas bajábealde. Sivvan dasa lea ahte olu gielddain ii leat joatkkaskuvla. Dan dihte váldet nuorat dávjá joatkkaoahpahusa ruovttugieldda olggobealde.

Dán vuollekapihttala logut leat vižžon *Sámi logut muitalit* 5 girjjis (Todal 2012: 114-16) skuvlajagiin 2010/11 ja 2011/12. Skuvlajagiin 2012/13-2014/15 geavahuvvojit logut maid Oahpahusdirektoráhta lea háhkan (Udir 2015-1) ja logut leat maid vižžon Oahpahusdirektoráhta čállosiin joatkkaoahpahusa oahppiid fágaválljemiid birra (Udir 2013-3; 2014; 2015-2).

Tabell 2.11 Oahppiidlohku geain lea sámegiella fágabiirres joatkkaoahpahusas

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Olles riika	433	473	416	452	449
Finnmárku	341	384	332	356	357
Tromsa	49	54	53	42	48
Nordlánda	27	16	18	37	24
Davvi-Trøndelága	9	7	.	8	11
Muđui riikkas	7	12	13*	9	9

*Muđui riikkas sisttisdoallá maiddái Davvi-Trøndelága fylkka oahppiidlogu.

Tabealla 2.11 čájeha ahte oahppiidlohku geain lea sámegiella oahpahus, molsašuddá viehka olu jagis jahká. Danne lea váttis čujuhit tendeanssaide. Ii oainne goitge seammá tendeanssa go vuoddoskuvllas mas sámegiella oahpahusa oahppiidlohku geahppána. Vida jagi áigodagas lea baicce oahppiidlohku lassánan 16 oahppiin dahje 3,7 proseanttain. Tabealla čájeha maid ahte stuorra eanetlohku oahppiin geain lea oahpahus sámegiellas joatkkaoahpahusas, 79,5 proseantta, váldet joatkkaoahpahusa Finnmarkkus.

Tabell 2.12 Joatkkaoahpahusa sámegiella oahppiidlogut sirrejuvvon oahppiide geain lea oahpahus Sámeielas vuosttasgiellan ja Sámeielas nubbingiellan.

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Oktiibuot	433	473	416	452	449
Vuosttasgiellan	248	267	236	243	205
Nubbingiellan	185	206	180	209	244

Tabealla 2.12 čájeha ahte oahppit geat ožžot oahpahusa sámegiellas joatkkaoahpahusas, válljejit earáláhkai dán jagi go ovddet jagi sámegiella molssaeavttuid gaskkas. Oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa Sámeielas vuosttasgiellan, geahppána 38 oahppiin dahjege 15,6 proseanttain. Seammás lassána oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa Sámeielas nubbingiellan, 35 oahppiin dahjege 16,7 proseanttain.

Ovdal 2014/15 lea leamaš treanda ahte eanet oahppit ožžot oahpahusa Sámeielas vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas go Sámeielas nubbingiellan. Lea eahpitkeahhtá posiitiiva albmaneapmi jos eanet oahppit go ovdal geain leat leamaš oahpahus Sámeielas nubbingiellan vuoddoskuvllas, jotket oahpahallat Sámeiella nubbingiellan maiddái joatkkaoahpahusas dahje ahte oahppit geain ii leat leamaš oahpahus sámegiellas ovdal, dál válljejit oahppat sámegiella joatkkaoahpahusas. Livččii baicce negatiiva albmaneapmi jos nuppástus mearkkaša ahte oahppit válljejit oahpahusa Sámeielas nubbingiellan joatkkaoahpahusas vaikko ovdal lea leamaš oahpahus Sámeielas vuosttasgiellan nu mo medias lea boahán ovdan (NRK 2015). Dán ášši galgašii guorahallat buorebut.

2.4.1 Sámeigiella vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas

Oahppiidlohku geain lea oahpahus Sámeielas vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas čájehuvvo dás fylkkaid mielde manjimuš vihtta jagi.

Tabell 2.13 Oahppiidlogut fágas Sámeigiella vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Olles riika	248	267	236	243	205
Finnmárku	216	249	212	199	187
Tromsa	12	11	18	21	18
Nordlánda	18	.	.	18	.
Davvi-Trøndelága	.	.	.	.	.
Muđui riikkas	.	7	6	.	8

Tabella 2.13 čájeha ahte oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa Sámeigiella vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas, bissu viehka stádisin vuosttas njealji jagis maŋimuš viđa jagi áigodagas. Maŋimuš jagi geahppána lohku 38 oahppiin dahjege 15,6 proseanttain. Dan ferte gohčodit mearkkašahtti geahppáneapmin. Lea maid fuopmášanveara ahte 18 oahppi ožžo oahpahusa Sámeigiella vuosttasgiellan Nordlánddas sihke skuvlajagi 2010/11 ja 2013/14. Eará jagiin lea oahppiidlohku vihtta dahje uhcit.

Tabell 2.14 Oahppiidlohku fágas Sámeigiella vuosttasgiellan joatkkaoahpahusas sirrejuvvon fágaide Davvisámeigiella ja Julev-/Máttasámeigiella vuosttasgiellan

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Olles riika	248	267	236	243	205
Davvisámeigiella	*	*	229	226	195
Julev-/ máttasámeigiella	*	*	7	17	10

*Logut 2010/11 ja 2011/12 eai leat leamaš fidnemis.

Tabella 2.14 čájeha ahte stuorra eanetlohku oahppiin geain lea oahpahus Sámeigiella vuosttasgiellan, leat válljen Davvisámeigiella vuosttasgiellan. Skuvlajagi 2014/15 lei lohku 195 dahjege 95 proseantta. Oahppiidlohku geain lea oahpahus Julev-/Máttasámeigiella vuosttasgiellan, molsašuvvá čieža ja 17 oahppi gaskkas dahjege golmma ja čieža proseantta gaskkas. Skuvlajagiin 2010/11 og 2011/12 eai leat sierra logut mátta-, julev- ja davvisámeigiella leamaš fidnemis.

2.4.2 Sámeigiella nubbingiellan joatkkaoahpahusas

Oahppiidlohku geain lea oahpahus Sámeigiella nubbingiellan joatkkaoahpahusas čájehuvvo dás fylkkaid mielde maŋimuš vihtta jagi.

Tabell 2.15 Oahppiidlohku fágas Sámegiella nubbingiellan joatkkaoahpahusas fylkkaid mielde

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Olles riika	185	206	180	209	244
Finnmárku	125	135	120	157	178
Tromsa	37	43	35	24	36
Nordlánda	9	16	.	16	.
Davvi-Trøndelága	9	7	.	.	.
Muđui riikkas	5	5	25	12	30

Go oahppiidlohku muhtin fylkkas ii leat namahuvvon, de lea oahppiidlohku biddjon oktii fylkkaiguin máddelis ja *Muđui riikkas* sisttisdoallá maiddái dán fylkka oahppiidlogu.

Tabealla 2.15 čájeha čielga lassáneami oahppiidlogus geat ožžot oahpahusa Sámegielas nubbingiellan joatkkaoahpahusas. Maŋimuš jagi lea lassáneapmi leamaš 35 oahppi dahjege 16,7 proseantta. Lassáneapmi Finnmarkkus lea 23 oahppi dahjege 14,6 proseantta.

Lassáneami beroškeahhtá logut čájehit maid ahte muhtin oahppit geain lea leamaš oahpahus Sámegielas nubbingiellan vuodđoskuvllas, eai joatkke oahppat sámegiella nubbingiellan joatkkaoahpahusas. Dán jurddaboadus boahhtá das ahte: Eanaš nuorat váldet golbma jagi joatkkaoahpahusa vuodđoskuvlla maŋŋá, ja *Sámegiella nubbingiellan* fágas leat gaskamearálaččat 120 oahppi juohke jahkegearddis. Joatkkaoahpahusas leat 81,3 oahppi juohke jahkegearddis geat ožžot oahpahusa Sámegielas nubbingiellan. Oahppiidloguin joatkkaoahpahusas ja vuodđoskuvllas lea mearkkašahhti erohus.

Dasa lassin ožžot birrasiid goalmmátoasi oahppiin geat ožžot oahpahusa Sámegielas nubbingiellan joatkkaoahpahusas, oahpahusa fágas *Sámegiella nubbingiellan* 4. Dat orru čujuheamen dasa ahte fágas lea stuorra jávkan vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa gaskkas. Dán ášši galgašii guorahallat dárkileappot.

Tabell 2.16 Oahppiidlohku fágas Sámegiella nubbingiellan sirrejuvvon sámegielaid mielde

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Olles riika		206	180	209	244
Davvisámegiella	*	*	155	184	217
Julevsámegiella	*	*	9	10	12
Máttasámegiella	*	*	16	15	15

*Ii leat fidnen skuvlajagi 2010/11 ja skuvlajagi 2011/12 oahppiidloguid

Tabealla 2.16 čájeha ahte stuorra eanetlohku oahppiin geain lea oahpahus Sámegielas nubbingiellan, leat válljen Davvisámegiella nubbingiellan. Skuvlajagi 2014/15 lei lohku 244 dahjege 89 proseantta. Oahppiidlohku geain lea oahpahus Julevsámegielas nubbingiellan leat 12 dahjege 5,0 proseantta ja Máttasámegielas nubbingiellan leat 15 dahjege 6,0 proseantta.

Nuppigiella oahppiidlohku lassána erenoamážit davvisámegielas 155 oahppis 217 oahppái golbma maŋimuš jagi áigodagas. Maiddá julevsámegielas lea vissis lassáneapmi, ja

máttasámegeiela logut leat obba stáddásat. Skuvlajagiin 2010/11 ja 2011/12 eai leat sierra logut mátta-, julev- ja davvisámegeielas leamaš fidnemis.

Lassáneamis oppalaš oahppiidlogus geat ožžot oahpahusa Sámegeielas nubbingiellan maŋimuš jagi, sáhtta leat oktavuohhta odda fágii Sámegeiella nubbingiellan 4. Fága lea oaivvilduvvon oahppiide geat eai leat lohkan Sámegeiela nubbingiellan vuoddoskuvllas. Sámegeiella nubbingiellan 4 oahpahuvvogođii vuosttas geardde čakčat 2014, ja fágas ii lean oktage oahppi skuvlajagi 2013/14. Dán jagi 100 oahppi ožžot oahpahusa Sámegeiella nubbingiellan 2:zis, 74 oahppi Sámegeiella nubbingiellan 3:zis ja 74 oahppi Sámegeiella nubbingiellan 4:zis. Ovddet jagi ledje sullii seammá ollu oahppit geat ožžo oahpahusa Sámegeiella nubbingiellan 2:zis go Sámegeiella nubbingiellan 3:zis. (Udir 2014: 27; 2015-1: 27; 2015-2: 27.)

2.4.3 Oahpahus sámegillii

Vuollekapihttalis 2.2 boahhtá ovdan ahte Máhtodepartemeanta sáhtta mearridit ahte soames skuvllat galget fállat joatkkaoahpahusa sámegillii oahpahuslága § 6-3 mielde. Maiddái fylkkagielddat sáhttet ieža mearridit fállat oahpahusa sámegillii iežaset skuvllain. Das beroškeahhtá ii leat boahhtán ovdan ahte muhtin fylkkagieldda joatkkaskuvla fállá joatkkaoahpahusa sámegillii. Stáhta guovtti Sámi joatkkaskuvllas Kárašjogas ja Guovdageainnus fállajuvo oassi oahpahusas sámegillii. Ii leat leamaš vejolaš oažžut dievaslaš gova das man ollu oahpahus lea sámegillii Sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas Guovdageainnus. Sámi joatkkaskuvla Kárašjogas čállá iežas jahkediedáhusas Oahpahusdirektoráhtii ahte: Skuvllas lea unnimus mihttomearrin fállat oahpahusa sámegillii buot identitehtahábmejeadji oktasašfágain. Oahpahus sámegillii dárkkuha ahte buot oahpahus ja bagadallan oahppiide lea sámegillii ja ahte oahppit sáhttet vástidit bargobihtáid ja geahččalemiid sámegillii. Skuvlajagiin 2013/14 ja 2014/15 oahpahuvvojit 50 diimmu (45 minuhta ovttagadat) vahkus sámegillii, ja loahppa oahpahuvvo dárogillii dahje dáro-/sámegillii. Visot oahpahus oahpposuorggis *Media ja gulahallan* mas sisabeassangaibáduš lea Sámegeiella vuosttasgiellan, addojuvvo sámegillii. Studiespesialiseremis oahpahuvvo sámegillii servodatfágas, luonddufágain ja historjjás 2013/14 ja luonddufágain, historjjás ja oskkoldagas 2014/15. (Sámi joatkkaskuvla Kárašjogas 2014)

2.5 Oahpponeavvodili

Dán kapihttalis buktán ovdan oahpponeavvodili sámegielat oahpahusas golmma sámegielat várás: davvi-, julev- ja máttasámegielat, ja oahpponeavvodili Sámegeiella nubbingiellan oahpahusas dan seammá golmma sámegielas.

Oahpponeavvut leat dehálaš readdut oahpaheddiide ja ohppiide sihkkarastimis ahte oahppit galget juksat daid gealbomihttomeriid ja vuoddogálggaid maid oahppi galgá háhkat oahpus. Sámediggi lea 2010 ja 2014 háhkan dieduid oahpponeavvodili birra. Diedut geavahuvvojit dás čájejit dálá dili ja nuppastusaid maŋimuš njeallje jagi. (Sametinget et al. 2010: 19-24; Sámediggi 2014-1: 5; 2015) Sámediggi lea juohkán oahpponeavvodili gielaid – davvi-, julev- ja máttasámegielat – mielde juohke fágas ja juohke luohkkáeahkkái čuovvovaš kategoriijaiguin:

- 1 Dárbu lea gokčojuvvon Máhttolokten Sámi oahppoplána mielde, leat oahppogirjijt/digitála resurssat, eanaš gealbomihttomearit leat gokčojuvvon
- 2 Oasit gealbomihttomeriin leat gokčojuvvon Máhttolokten Sámi oahppoplána mielde, leat fáddágirjijt/gihppagat/digitála oahpponeavvut
- 3 Leat oahppogirjijt, dárbu masá gokčojuvvon boares plánaid mielde
- 4 Áibbas uhca gokčanmearri dahje oahpponeavvut váilot ollásit

2.5.1 Oahpahus davvisámegillii

Tabell 2.17 Davvisámegielat oahpahusa oahpponeavvodilli vuoddoskuvllas 2010 ja 2014. Gokčanmearri fágas ja luohkkáeahkis

	Gokčon	Oasit gokčon	Masá gokčon boares plánain	Áibbas uhccán/ ii mihkkege	Oktiibuot
Mánáidceahkki 2010	13	26	31	21	91
Mánáidceahkki 2014	36	22	7	26	91
Nuoraidceahkki 2010	3	13	11	15	42
Nuoraidceahkki 2014	21	3	9	9	42

Tabealla 2.17 čájeha stuorát váilevašvuodaid oahpponeavvuin 2010. Lea guorahallan 91 fága/luohkkáeahki mánáidceahkis. 21 fágas/luohkkáeahkis ledje uhccán oahpponeavvut dahje ii mihkkege. 31 fága/luohkkáeahkis lei dárbu masá gokčojuvvon oahpponeavvuiguin mat leat heivehuvvon boares oahppoplánaide. 13 fága/oahppoceahkis dárbu lei gokčojuvvon ja 26:s ledje oasit dárbbus gokčojuvvon.

Sihke mánáid- ja nuoraidceahkis lea positiiva ovdáneapmi 2010-14 áigodagas. Muhto ain váilot oahpponeavvut ollásit 26 fágas/luohkkáeahkis mánáidceahkis ja 15 fágas/luohkkáeahkis nuoraidceahki 42 fágas/luohkkáeahkis. Fágat main eai leat oahpponeavvut mánáidceahkis 2014:s, leat: Eangalsgiella luohkkáeahkiin 5-7, Dárogiella oahppiide geain lea sámegiella vuosttasgiellan 1, Geografiija 1-4, Historjá 1-4, Lášmmohallan 1-7 ja Biepmu ja dearvvasvuohhta 5-7. Fágat main eai leat oahpponeavvut nuoraidceahkis leat: Dárogiella oahppiide geain lea sámegiella vuosttasgiellan Eangalsgiella ja Lášmmohallan.

2.5.2 Oahpahus julevsámegillii

Tabell 2.18 Julevsámegielat oahpahusa oahpponeavvodilli vuoddoskuvllas 2010 ja 2014. Gokčanmearri fágas ja luohkkáeahkis

	Gokčon	Oasit gokčon	Masá gokčon boares plánain	Áibbas uhccán/ ii mihkkege	Oktiibuot
Mánáidceahkki 2010	4	41	3	43	91
Mánáidceahkki 2014	21	9	6	55	91
Nuoraidceahkki 2010	0	3	5	34	42
Nuoraidceahkki 2014	3	3	0	36	42

Tabealla 2.18 čájeha stuorra váilevašvuoda oahpponeavvuin julevsámegielas sihke 2010 ja 2014. Lea guorahallan 91 fága/luohkkáeahki mánáidceahkis. 2010:s ledje uhccán

oahpponeavvut dahje ii mihkkege 43 fágas/luohkkáeahkis mánáidceahkis. Golbma fágas/luohkkáeahkis lei dárbu masá gokčojuvvon oahpponeavvuiguin mat ledje heivehuvvon boares oahppoplánaide. Njealji fágas/luohkkáeahkis lei dárbu gokčojuvvon ja 41:s ledje oasit dárbbus gokčojuvvon.

Mánáidceahkis dilli ovdána 2010-14 áigodagas. 21 fágas/luohkkáeahkis lea dárbu gokčojuvvon ja ovccis leat oasit dárbbus gokčojuvvon. Muhto váilot oahpponeavvut ollásit 55 fágas/luohkkáeahkis. Ain váilot oahpponeavvut ollásit 36 fágas/luohkkáeahkis nuoraidceahki 42 fágas/luohkkáeahkis.

2.5.3 Oahpahus máttasámegillii

Tabell 19 Máttasámegiela oahpahusa oahpponeavvodilli vuodđoskuvllas 2010 ja 2014. Gokčanmearri fágas ja luohkkáeahkis

	Gokčon	Oasit gokčon	Masá gokčon boares plánain	Áibbas uhccán/ ii mihkkege	Oktiibuot
Mánáidceahkki 2010	4	23	3	61	91
Mánáidceahkki 2014	24	4	0	63	91
Nuoraidceahkki 2010	0	0	0	42	42
Nuoraidceahkki 2014	0	3	0	39	42

Tabella 2.19 čájeha stuorra váilevašvuoda oahpponeavvuin máttasámegielas sihke 2010 ja 2014. Lea guorahallan 91 fága/luohkkáeahki mánáidceahkis. 61 fágas/luohkkáeahkis váilo ollásit dahje ledje áibbas uhccán oahpponeavvut mánáidceahkis, njealji fágas/luohkkáeahkis lei dárbu gokčojuvvon ja 23:s ledje oasit dárbbus gokčojuvvon. Nuoraidceahkis eai obba leange oahpponeavvut.

Mánáidceahkis lea ovdáneapmi 2010-14 áigodagas. Dál lea dárbu gokčojuvvon 24 fágas/luohkkáeahkis ja njealjis leat oasit dárbbus gokčojuvvon. Áin váilot oahpponeavvut 63 fágas/luohkkáeahkis, ja ain váilot oahpponeavvut ollásit 39 fágas/luohkkáeahkis nuoraidceahki 42 fágas/luohkkáeahkis.

2.5.4 Oahpahus Sámegielas nubbingiellan

Tabell 2.20 Oahpponeavvodilli vuoddoskuvlla Sámegiela nuppigiela oahpahusas 2010 ja 2014. Gokčanmearri fágas

	Gokčon	Oasit gokčon	Masá gokčon boares plánain	Áibbas uhccán/ ii mihkkege	Oktiibuot
Davvisámegiella 2010	0	0	8	2	10
Davvisámegiella 2014	7	3	0	0	10
Julevsámegiella 2010	0	6	0	4	10
Julevsámegiella 2014	10	0	0	0	10
Máttasámegiella 2010	2	0	8	0	10
Máttasámegiella 2014	10	0	0	0	10

Tabealla 2.20 čájeha stuorra váilevašvuodaid oahpponeavvuin sihke *Davvi-*, *Julev-* ja *Máttasámegiella nubbingiellan* 2 fágas oahppoplánabuktosa Máhttoloktema mielde jagi 2010. Davvi- ja máttasámegiela oahpahusas fertii gávccii jahkeceahkis geavahit oahpponeavvuid mat ledje ovddiduvvon boares oahppoplána mielde. Guovtti jahkeceahkis ledje uhccán oahpponeavvut dahje ii mihkkege davvisámegiela oahpahusas. *Julevsámegiella nubbingiellan* 2:žis ledje oasit dárbbus gokčojuvvon odđa oahppoplána mielde guđa luohkkáceahkis, muhto ledje uhccán oahpponeavvut dahje ii mihkkege njealji luohkkáceahkis.

Jagi 2014 lea dilli sakka buorránan. Oahpponeavvodárbu lea gokčojuvvon Julev- ja Máttasámegiella nubbingiellan 2:žis buot logi jahkeceahkis. Davvisámegielas lea dárbu gokčojuvvon luohkkácehkiin 1-7, ja luohkkácehkiin 8-10 leat oasit gealbomihttomearis gokčojuvvon odđaovddiduvvon dahje odđasit deaddiluvvon fáddágirjjiiguin, gihppagiiguin ja digitála materiálain. Daid lassin leat girjjit mat gokčet dárbbu masá ollásit boares oahppoplánaid mielde.

Sámedikki matriisa čájeha muđuid ahte oahpponeavvodárbu fágas *Sámegiella nubbingiellan* 3, lea masá gokčojuvvon vuoddoskuvllas. Spiehkastagat leat *Julevsámegiella nubbingiellan* 3 luohkkáceahkis 10 ja *Máttasámegiella nubbingiellan* 3 luohkkácehkiin 8-10 main leat váilevašvuodát. Dáin leat oasit gealbomihttomearis gokčojuvvon odđaovddiduvvon dahje odđasit deaddiluvvon fáddágirjjiiguin, gihppagiiguin ja digitála materiálain.

2.5.5 Sámedikki oaidnu

Dát logahallan čájeha ahte lea stuorra erohusa Sámedikki prinsihpalaš oainnus sámegiela oahpahusa oahpponeavvodilis ja oahpponeavvuid duohtadilis. Sámedikki (2014-1: 5) prinsihpalaš oaidnu lea ahte Sámi oahppiin lea seamma vuoigatvuohta go dáža oahppiinge fidnet buot oahpponeavvuid iežaset eatnigillii. Dát vuoigatvuohta ii leat ollašuvvan go sihke 2010:s ja 2014:s váilot sámegielat oahpponeavvut mángga fágas.

Sámediggi lea meannudettiin oahpahuslága geassemánus 2014 čujuhan dasa ahte sámi oahppiid vuoigatvuohta oahpponeavvuide iežaset oahpahusgillii ii leat sihkkarastojuvvon lágas oktan dasa gulli lálkaásahusain. Vuoigatvuohta oahpponeavvuide goappašiid dárba giellahámiin lea sihkkarastojuvvon oahpahuslágas ja vuoigatvuohta aiddostahttojuvvo ja nannejuvvo

láhkaásahusas. Sámediggi lea dán sivas bivdán ahte oahpahas- ja privátaskuvláláhka odasmahttojuvvo nannen dihtii sámi oahppiid vuoigatvuoda oahpahussii sámegielas ja sámegillii ja sámi kulturárvvuid vuodul, dás maiddá erenoamážit vuoigatvuoda sámi oahpponeavvuide buot fágain olles vuoddoohpahasus. (Sametinget 2014-1: 5; 2014-2: 120.)

2.6 Sámegiela oahpahusa bearráigeahčču

Sámi oahppiid vuoigatvuodat oahpahuslága mielde lea leamaš vuoruhuvvon suorgi vuoddoskuvllaid ja joatkkaoahpahusa bearráigeahččamis 2009 rájes. Máhtodepartemeanta (2009: 31) bargahii dalle Oahpahusdirektoráhtti juolludanreivves: *”berráigeahččat sihke mo fylkkagielddaid ja gielddaid čuovvulit sámi oahppiid vuoigatvuodaid oahpahuslága mielde, dan oktavuodas maiddá oahpponeavvuid fidnemis”*. Geavadis lea fylkkamánneámmáhiin ovddasvástádus bearráigeahččat sámegiela oahpahusa iežaset fylkkain.

Tabell 2.21 Fylkkamánneámmáhiid bearráigeahčut sámegiela oahpahasus áigodagas 2012-15

	2012	2013	2014	2015
Oslo ja Akershus	5	0	0	0
Mátta-Trøndelága	0	0	0	1
Nordlándá	0	4	0	0
Finnmárku	0	2	1	1
Oktiibuot	5	6	1	2

Tabell 2.21 čájeha ahte fylkkamánneámmáhat čadahedje 14 bearráigeahččama sámegiela oahpahasus áigodagas 2012:s gitta geassemánu 2015. Daid bearráigeahččamiid čadahedje fylkkain: Oslos ja Akershusas, Mátta-Trøndelágas, Nordlándas ja Finnmárkkus. 13 bearráigeahču dahkkojuvvojedje vuoddoskuvllain ja okta joatkkaskuvllas. Artihkkalii lea didoštallan sámegiela oahpahusa bearráigeahččamiid birra Oslo ja Akershusa ja viđa davimus fylkka fylkkamánniid mánáidgárde- ja oahpahusossodagain. Bearráigeahččanraporttat davimus fylkkain leat vižžojuvvon Fylkkamánniid ruovttusiidduin internehtas gos leat almmolaččat oaidnin láhkai. Oslo ja Akershus fylkkamánne lea sádden iežas fylkka bearráigeahččanraporttaid čállái. Okta bearráigeahččanraporta ii lean almmuhuvvon go artihkal gárvvistuvvui. Das lea sáhka Mátta-Trøndelága bearráigeahččanraporttas sámegiela oahpahusa bearráigeahččamis Namdalseid gieldas geassemánu 9. beaivvi.

2.6.1 Bearráigeahčuid sisdoallu

Bearráigeahččandoaimma bajimus mihttomearri go bearráigeahččá sámi mánáid vuoigatvuodaid oahpahuslága ektui, lea sihkkarastit ahte ulbmiljoavku oažžu fálaledaga maid sáhtá gáibidit. Sámi oahppiide galgá addit vejolašvuoda olahit gelbbolašvuoda sámegielas. Bearráigeahččamis galgá dárkkistit čuovvugo gielda lága gáibádusaid, ja vejolaččat fuolahit ahte dilli gieldas soahpá njuolggadusaid gáibádusaiguin. Láhkagáibádusat mat dárkkistuvvojit bearráigeahččus, leat válljejuvvon dan ektui makkár mearrádusat leat guovddášlepmosat vai sámi oahppit ožžot dan oahpahusfálaldaga sámegillii ja sámegielas maid gieldat leat geatnegahtton addit. Láhkagáibádusat maid galgá bearráigeahččat bearráigeahču, leat

válljejuvvon vásáhusaid vuodul maid oáččui álggahanprošeavttas Nordlánddas čakčat 2009. (Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-3: 3)

Bearráigeahččanraporttain lea kapihtal mas čilge maid guorahallá. Vulobealde lea čoahkkáigeassu váldosárggastagain bearráigeahčhus Rana gielddas Nordlánddas dannego addá buori áddejumi das mii guorahallojuvvo buot gielddain. (Nordlándda fylkkamánne 2014-1). Dasa lassin geavahuvvo bearráigeahččanraporta Guovdageainnu suohkanis (Finnmárkku fylkkamánne 2015) čájehit maid guorahallá Hálddašanguovllu siskkobealde. Leat erenoamážit bearráigeahččan njeallje ášši.

1. Dohkálaš vuogádat – oahpahuslága § 13-10 nubbi lađas

Gielddain lea oahpahuslága § 13-10 nuppi lađdasa mielde bajimus ovddasvástádus das ahte skuvlajodiheaddjit juohke áidna skuvllas ollašuhttet lága gáibádusaid ja geatnegasvuodaid, ja ahte sii fáallet daid bálvalusaid ja doaimmaid mat lágas čilgejuvvojit. Ollašuhttin dihte gáibádusaid dohkálaš vuogádaga birra galgá skuvlaeaiggát máhttit dokumenteret:

- Ahte leat rutiinnat mat sihkkarastet ahte buohkat organisašuvnnas geain leat barggut mat leat čatnašuvvan sámi oahppiid vuoigatvuodaide, lea doarvái máhttu áššáigullevaš mearrádusaid sisdoalus ja gáibádusain
- Ahte leat rutiinnat mat sihkkarastet ahte gielda oazžu doarvái dieđu das mii duodaid dáhphuvvá sámegiela oahpahusas
- Ahte leat rutiinnat mo dát dieđut árvvoštallojuvvojit láhkagáibádusaid ektui
- Ahte leat rutiinnat mo álggaha dárbblaš doaimbajuid jos boahťa ovdan ahte geavat ii soaba láhkagáibádusaiguin

2. Sámegielaoahpahuš vuodđoskuvllas – oahpahuslága § 6-2

Dan njealji gielddas Nordlánddas gos bearráigeahčču čadahuvvui, leat Hálddašanguovllu olggobealde. Dat eai adnojuvvo Sámi guovllun oahpahuslágas ja danne leat ráddjehusat oahpahuslága § 6-2 láhkamearrádusain mat gusto vuoigatvuodaide Sámi guovllu olggobealde, leamaš Fylkkamánne árvvoštallamiid vuolggasadi. Sámi guovllu olggobealde lea buot vuodđoskuvlaahkásaš sápmelaččain vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegielas. Dát mearkaša ahte gielddain lea geatnegasvuohta addit oahpahusa sámegielas almmá beroškeahtta joavkku sturrodagas.

Skuvlaeaiggádis galgá leat vuogádat mii sihkkarastá ahte oahpahuš sámegielas soahpá Oahppoplánabuktosiin Máhttoloktemiin – Sápmi vrd. oahpahuslága 6-4 ja oahpahuslága láhkaásahusa §§ 1-1 ja 1-11. Sámegiela oahpahusa galgá álo čuovvut mearriduvvon fága- ja diibmojuohkima vrd. oahpahuslága § 2-2. Vuodđoskuvlla fága- ja diibmojuohkin lea oassin geatnegahtton oahpahusa ja das ii sáhte spiehkastit vrd. oahpahuslága §§ 2-1 ja 2-3.

Finnmárkku fylkkamánne lea bearráigeahččan guokte gieldda mat leat Sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde ja adnojuvvo Sámi guovllun. Das lea sáhka Guovdageainnus ja Porsáŋggus. (Finnmárkku fylkkamánne 2014; 2015.) Daid gielddain lea buot vuodđoskuvlaahkásaččain vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii oahpahuslága § 6-2 mielde. Dasa lassin lea Guovdageainnus suohkan geavahan lága vejolašvuoda ja mearridan ahte buot vuodđoskuvlaahkásaš oahppit galget oazžut oahpahusa sámegielas.

3. Dárbblaš reaidut, luvvadagat ja oahpponeavvut – Oahpahuslága § 9-3

Oahpahuslága § 9-3 mielde lea skuvlaeaigát geatnegahtton fuolahit ahte skuvllas lea dárbblaš reaidut, luvvadagat ja oahpponeavvut. Sámegea oahpahuš oktavuodas dat mearkaša ahte lea geatnegasvuohta háhkat oahpponeavvuid mat leat heivehuvvon doaibmi oahppoplánabuktosii ja reaidut mat dahket oahpahuš/gáiddusoahpahuš vejolažžan.

4. Sámegea oahpahuš molssaevttolaš oahpahanvuogit - – oahpahuslága § 7-1 ášahus

Jos skuvllas eai leat heivvolaš oahpahušbargit, de lea oahppiin geain lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegea, vuoigatvuohta oázžut dákkár oahpahuš molssaevttolaš vugiid mielde. Dákkár oahpahuš sáhtá leat gáiddusoahpahuš, intensiivaoahpahuš dahje erenoamáš leairaskuvlaorrumat. Jos gáiddusoahpahuš lágidevvo, de gáibidevvo ahte skuvlaeaiggádis leat vuogádagat mat vuhtiiváldet ovttaskas oahppi vuoigatvuodaid. Skuvlaeaiggádis lea ovddasvástádus das ahte oahpahuš lágidevvo njuolggadusaid mielde, maiddá dalle go oahppit ožžot oahpahuš gáiddusoahpahuš bokte. Lea maiddá dehálaš ahte skuvlaeaiggádis leat rutiinnat mo dat galgá fuolahit oahppiin gáiddusoahpahuš áiggis, ii unnimusat teknihkalaččat.

2.6.2 Bearrágeahčut Osloš ja Akershusas

Oslo ja Akershus fylkkamáne lea čadahan vihtta bearrágeahču sámegea oahpahušas 2012. Dat bearrágeahču gieldaid: Opegård, Oslo, Rælingen, Skedsmo ja Ås (Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-1; 2012-2; 2012-3; 2012-4; 2012-5). Buot vihtta bearrágeahču loahpahušvejedje dainna ahte gohču gieldaid njulget dili. Bearrágeahčuánraporttain lea čoahkkáigeassu čálloš Oahpahušdirektoráhtas Máhtodepartementii (Udir 2013-4: 19-20). Eanemus láhkarihkumat gusojit gáibádussii ráhkadit čálalaš rutiinnaid mat sihkkarastet ahte:

- gielda oázžut doarvái dieđu das mii duodaid dáhpáhušvá sámegea oahpahušas
- leat rutiinnat mo dieđu árvoštallojuvvojit láhkagáibádusaid ektui
- álggaha dárbblaš doaibmajuid jos boahá ovdan ahte geavahit ii soaba láhkagáibádusaiguin
- rektorii fápmuduvvon váldi dahkkojuvvo oassin fápmudahtinnjuolggadusain
- gielda vuogádat sihkkarastá ahte oahppiin geain lea vuoigatvuohta oázžut sámegea oahpahuš, ožžot unnimus jahkediibmologu, ahte gielda fuolaha ahte oahppi/fuolaheaddji beassá válljet Sámegea vuosttasiellan dahje Sámegea nubbingiellan
- gielda ferte fuolahit ahte skuvllat mat geavahit Skype/interneahta gáiddusoahpahuš olis, leat stádis teknihkalaš čovdosat

Lea maid fuopmášan muhtin láhkarihkumiid mat leat čatnasan daid bearrágeahčuánurggiide:

- gáibádussii ráhkadahttit čálalaš rutiinnaid mat sihkkarastet ahte buohkat geain leat barggut mat leat čatnašuvvan sámi oahppiid vuoigatvuodaide, lea doarvái máhttu áššáigullelaš mearrádusaid sisdoalus ja gáibádusain
- gáibádussii ahte leat dokumentašuvdna mii čájeha ahte leat ožžon lobi mánáidceahki oahppiid váhneimiin geahpidit eará fágaid oahpahuš
- dasa ahte gielda ferte fuolahit ahte oahppiin geain lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegea ja sámegea sáhtá válljet gielaide davvisámegea, máttasámegea ja julevsámegea gaskka

Direktoráhtta ii čále mangelágan oppalaš bohtosiid sámegiela oahpahusa dilis daid árvoštallamiid vuodul Oslos ja Akershusas dannego dušše okta fylkkamánneámmát lei bearráigeahččan sámegiela oahpahusa 2012. Loahpas direktoráhtta čállá ahte: "... addojuvvon njulgengohččumiin boahtá ovdan ahte skuvlaeaiggádat buorebut fertet fuolahit ahte lea dárbbášlaš reaidut ja oahpponeavvut nu ahte oahppit, geain lea vuoigatvuohta oažžut sámegiela oahpahusa, ožžot dákkár oahpahusa dán meari mielde maid galget oažžut." (Udir 2013: 25.)

2.6.3 Bearráigeahčut Nordlánddas

Leat čadahuvvon njeallje bearráigeahču sámegiela oahpahusas Nordlándda fylkkas. Visot bearráigeahčut álggahuvvojedje 2013 ja loahpahunvvojedje 2014. Lea bearráigeahččan gielddaid: Rana, Narviika, Evenášši ja Saltdal. (Nordlándda fylkkamánne 2014-1; 2014-2; 2014-3; 2014-4).

Nordland bearráigeahčuid bohtosat

Fylkkamánne fuopmášii láhkarihkumiid sámegiela oahpahusas buot njealji gielddas maid bearráigeahččai. Unnimus láhkarihkumat ledje Evenáššis mii ii sihkkarastán sámi oahppiid vuoigatvuođa oažžut njuolggadusas mearriduvvon fága- ja diibmojuogu, iige unnimus jahkediibmologu.

Eará gielddain ii lean dohkálaš vuogádat fuopmášit, árvoštallat ja čuovvolahttit ahte vuhtiiváldá oahpahuslága gáibádusaid sámegiela oahpahusas. Narviikka gielda iige sihkkarastán sámi oahppiid vuoigatvuođa oažžut njuolggadusas mearriduvvon fága- ja diibmojuogu, iige unnimus jahkediibmologu. Skuvlaeaiggádis ii lean čálalaš soahpamuš gáiddusoahpahusfáluheaddjiin mas čilgejuvvui ovddasvástádus oahppoplánagáibádusain, árvoštallamis, oahpaheaddjigelbbolašvuođas, oahpahusa organiseremis ja raporteremis skuvlaeaiggádii.

Saltdal gielda ii deavdán oahpahuslága § 6-2 dannego ii juohkán dieđu das ahte lea vuoigatvuohta válljet sámegielain: davvi-, julev- ja máttasámegielas. Vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas ii ollašuvvan dan meari mielde maid lágas ja njuolggadusas gáibiduvvo. Gielddaide bođii gáibádus njulget mánggaid meattáhuseid ja váilevašvuođaid áigemeari siskkobealde. Gáibádus lei ahte galgá ásaht ja doibmiibidjat čálalaš, dohkálaš vuogádaga mii lea heivvolaš árvoštallat ahte gáibádusat oahpahuslágas oktan láhkaásahusain leat ollašuvvan, ja galgá dan oktavuođas fuolahit ahte:

- leat rutiinnat mat sihkkarastet ahte buohkat organisašuvnnas geain leat barggut mat leat čatnašuvvan sámi oahppiid vuoigatvuođaide, lea doarvái máhttu áššáigullelaš mearrádusaid sisdoalus ja gáibádusain
- leat rutiinnat mat sihkkarastet ahte skuvlaeaiggát oažžu doarvái dieđu das mii duođaid dáhphuvvá sámegiela oahpahusas
- leat rutiinnat mo diehtolonuhallan árvoštallojuvvo láhkagáibádusaid ektui
- leat rutiinnat mo álggaha dárbbášlaš doaibmabijuid jos boahtá ovdan ahte geavat ii soaba láhkagáibádusaiguin

Gielddat galget maid sihkkarastit ahte vuoigatvuohta oažžut sámegiela oahpahusa vuoddoskuvllas duohtandahkkojuvvo, ja galget dan oktavuođas:

- ásaht rutiinnaid mat sihkkarastet ahte jahkásaš diehtujuohkinreive fága- ja diibmojuohkima birra dahkkojuvvo dovddusin ja čuvvojuvvo

- ášahit rutiinnaid mat sihkkarastet ahte sámi oahppit ožžot unnimus jahkediibmomeari, ja ráhkada ja doibmiibidjá rutiinna mii bearráigeahččá dan
- ášahit rutiinnaid mat sihkkarastet ahte oahpahusa sisdoallu álo soahpá doaibmi oahppoplánabuktosiin
- ášahit rutiinnaid mat sihkkarastet ahte váhnemat ja/dahje oahppit sáhttet válljet oahpahusa gielain (davvi-, julev- ja máttasámegielas).

Dasa lassin galget gielddat sihkkarastit ahte vuhtiiváldá vuoigatvuoda oažžut molssaevttolaš oahpahusvugiid, ja fertejit dan oktavuodas ášahit rutiinnaid mat sihkkarastet váhnemiid mielváikkuheami go ráhkada molssaevttolaš oahpahusfálaldagaid.

2.6.4 Bearráigeahčut Finnmarkkus

Leat čadahuvvon njeallje bearráigeahču sámegiela oahpahusas Finnmarkku fylkkas: Áltá vuodđoskuvllain, Áltá joatkkaskuvllas, Leavnnja skuvllas Porsáŋggu gielddas, Guovdageainnu mánáidskuvllas ja Guovdageainnu nuoraidskuvllas. (Finnmarkku fylkkamáne 2013-1; 2013-2; 2014; 2015). Bearráigeahččamat Finnmarkkus čuvvot seammá málle go bearráigeahččamat máddeleappos, muhto spiehkastit bearráigeahččamiin Oslos/Akershusas ja Nordlánddas go ii leat fuopmášan ovttage láhkarihkuma.

Áltá gieldda vuodđoskuvllat

Fylkkamáne árvvoštallamat dilis Áltá gieldda vuodđoskuvllain leat oppalaččat positiivvat. Fylkkamáne loahppabohtosis daddjojuvvo ahte: “Áltá gielddas lea dohkálaš vuogádat árvvoštallat ja čuovvulit ahte oahpahuslága gáibádusat sámegiela oahpahussii vuhtiiváldojuvvojit.” Ii leat fuopmášahtán láhkarihkomiid, iige leat gohččon gieldda njulget maidege.

Joatkagis Fylkkamáne konkludere ahte Áltá gielddas leat buorit rutiinnat struktuvrra ja proseassa hárrái iežas kvalitehtaárvvoštallanvuogádagas. Struktuvrakvalitehta mihtilmas áššit leat movttiidahtton ja gelbbolaš oahpaheaddjit geain lea gelbbolašvuohta sámegielas. Gielddas lea báikkálaš oahpahus sámegielas buot skuvllain. Das lea sáhka oahppiin Áltá vuodđoskuvllain geat háliidit oahpahusa sámegielas. Gielddas lea muitalan ahte sidjiide leat bohtán gažaldagat molssaevttolaš oahpahusa birra ja dan lea fállan jiena ja gova bokte. Fylkkamáne oaidná ahte gielddas lea vuogádat mainna lágida molssaevttolaš oahpahusvugiid ja dain lea iešgudetlágan čovdosat mat fuolahit ahte ovttaskas oahppit ožžot molssaevttolaš oahpahusfálaldaga.

Eará áššit mat leat mielddisbuktán positiiva árvvoštallama lea ahte gielddas leat diehtujuohkinrutiinnat mainna juohká dieđu sámegiela oahpahusa vuoigatvuodas fuolaheaddjiide ja oahppiide. Gielddas lea diehtujuohkinreive mii juhkkajojuvvo fuolaheaddjiide juohke jagi ovdalgo skuvla álgá. Eará ovdamearka lea ahte Áltá giela fállá oahpahusa sámegilli oahppiide Gorraivári skuvllas. Dan lea Áltá gielddastivra mearridan. Goalmmat ovdamearka lea ahte lea ášahan fierpmádaga buot sámegieloahpaheaddjiide gielddas. Oahpaheaddjit deaivvadit dábálaš bargoaiggis, ja daidda lea várrejuvvon resursa čadahit fásta, mánnosaš čoahkkimiid. Fierpmádat lea ráhkadan plánabuktosa maid skuvllat geavahit sámegiela oahpahusas. Dát lea, Fylkkamáne bearráigeahččanraportta mielde, buorre ja dehálaš bargu masa skuvlaeaggát leat várren resurssaid.

Leavnnja skuvla – Porsáŋggu gielddas

Fylkkamáŋne lea bearráigeahččan sámegea oahpahusa Leavnnja skuvllas Porsáŋggu gielddas. Gielda lea Hálddašanguovllus ja adnojuvvo Sámi guovlun oahpahusa lága mielde. Danne leat gieldda vuoddoskuvllat geatnegahtton fállat oahpahusa sámegea sámegea (oahpahuslága § 6-2).

Bearráigeahččanraporttas čilgejuvvo ahte árvvoštallamat leat dahkkon unnimusgáibádusaid ektui mat leat biddjon Hálddašanguovllu gielddaide. 1. Galgá čuovvut Sámi oahppoplána. 2. Fága- ja diibmojuohkinplána lea čatnašuvvi. 3. Skuvla fállá sámegea vuosttasgiellan ja nubbingiellan.

Bearráigeahččanraportta árvvoštallamat leat aivve posiitiiva. “Dokumentašuvdna čájeha ahte fállá oahpahusa sámegea sámegea buot ceahkiin, ja skuvllas leat rutiinnat mo sihkarastit oahppiid vuoigatvuodaid giellaválljemiidda ja giellamolssaevttuide go sirdašuvvet mánáidceahkis nuoraidceahkkái. Dán Fylkkamáŋne árvvoštallá duodaštussan dasa ahte Leavnnja skuvla fállá sámegea vuosttas dahje nubbingiellan oahppiide skuvllas. Skuvla čájeha iežas dokumentašuvnnas jahkebealleplánaid ja jahkeplánaid mas sámi oahppoplána lea mearrideaddjin ja fágaide vuoddu. Vuostáiváldon dokumentašuvdna čájeha ahte skuvla geavaha dohkkehuvvon oahpponeavvuid ja/dahje eará oahpponeavvuid mat leat heivehuvvon Máhttolokten Sápmái. Oahppit ožžot oahpahusa sámegea sámegea ja/dahje sámegea Sámi oahppoplána mielde ja árvvoštallojuvvojit gealbomihttomeriid hárrái ovttaskas fága. Oahppit leat juhkkajuovvon sierra sámegea luohkáide sihke mánáid- ja nuoraidceahkis ja čuvvot doaibmi fága- ja diibmojuohkinplána.

Gáibiduvvo ahte oahpaheaddjiin geat oahpahit, galgá leat áššáigullelaš ja dohkkehuvvon gelbbolašvuohta. Vuostáiváldon dokumentašuvdna čájeha Leavnnja skuvlla oahpaheaddjiin leat dan, ja dan vuodul Fylkkamáŋne árvvoštallá ahte Porsáŋggu gielda ollašuttá láhkagáibádusa. Skuvllas leat geavahan láhkai dohkálaš oahppomateriála/oahpponeavvut, ja ollašuttá oahpahuslága § 9-3 mas daddjo: “Skuvllas galget leat dárbblaš reaidut, luvvadagat ja oahpponeavvut”.

Fylkkamáŋne čujuha oahpahuslága § 13-10:i vuogádaga birra. Porsáŋggu gieldas galgá leat vuogádat man mielde heive árvvoštallat ollašuvvet go oahpahuslága ja láhkaásahusaid gáibádusat. Vuogádatgáibádus mielldisbuktá gáibádusa ahte leat gulahallan- ja ovttasbargorutiinnat skuvlaeaggáda ja skuvllaid gaskkas organisašuvnnas. Rutiinnat mearkašit dás mii galgá dahkkojuvvet, gii galgá dahkat dan, mo dan galgá dahkat ja goas galgá dahkkojuvvet. Dokumentašuvnna vuodul Fylkkamáŋne oavvilda ahte Porsáŋggu gieldas lea dohkálaš vuogádat mii lea doarvái nanus fuopmášit láhkarihkumiid.

Fylkkamáŋne oavvilda ahte Porsáŋggu gielda ja Leavnnja skuvla lea jáhkehahtti vuogi mielde čájea ahte láhčat dili nu ahte oahppit ožžot sámi oahpahusa, iige leat bohtán ovdan mihkkege mii čujuhivčče dasa ahte láhkarihkun lea dáhpáhuvan.

Guovdageainnu mánáidskuvla ja Guovdageainnu nuoraidskuvla

Fylkkamáŋne lea bearráigeahččan sámegea oahpahusa Guovdageainnu mánáidskuvllas ja Guovdageainnu nuoraidskuvlla Guovdageainnu suohkanis 2015. Suohkan lea Hálddašanguovllus ja adnojuvvo Sámi guovlun oahpahuslágas. Danne suohkana vuoddoskuvllat leat geatnegahtton fállat oahpahusa sihke sámegea sámegea (oahpahuslága § 6-2).

Bearráigeahččanraportta árvvoštallamat leat aivve posiitiivat. Dokumentašuvdna čájeha ahte fállá oahpahusa sámegea sámegea, ja oahpahusa dárogilli ja dárogiea juohke ceahkis

vuodđoskuvllas. Skuvllain leat rutiinnat mo sihkkarastit oahppiid vuoigatvuodaid giellaválljemiidda ja giellamolssaeavttuide go sirdašuvvet mánáidceahkis nuoraidceahkkái. Skuvllat čájehit iežaset dokumentašuvnnas jahkebealleplánaid ja jahkeplánaid mas sámi oahppoplána gealbomihttomearri lea mearrideaddjin ja fágaide vuodđun. Dát gusto sihke Sámegillii vuosttasgiellan ja Sámegillii nubbingiellan. Goappašat skuvllat leat sádden dokumentašuvdnan báikkálaš oahppoplánaid Sámegielas vuosttasgiellan. Vuostaiváldon dokumentašuvdna čájeha maid ahte skuvllat geavahit dohkkehuvvon oahppogirjiid ja/dahje eará oahpponeavvuid mat leat heivehuvvon Máhttlokten Sápmái. Oahppit ožžot oahpahusa sámegielas ja/dahje sámegielas Sámi oahppoplána mielde ja árvvoštallojuvvojit gealbomihttomeriid hárrái ovttaskas fágain. Danin Fylkkamánne árvvoštallat ahte oahppit čuvvot Sámi oahppoplána skuvllain Guovdageainnu suohkanis. Fylkkamánne oaivvilda alddis leat doarvái dokumentašuvnna mii čájeha ahte skuvllat čuvvot doaibmi fága- ja diibmojuohkinplána.

Dokumentašuvdna čájeha ahte oahpaheadjiin Guovdageainnu mánáidskuvllas ja Guovdageainnu nuoráidskuvllas lea dárbbášlaš gelbbolašvuohta ja dan vuodul árvvoštallá Fylkkamánne ahte Guovdageainnu suohkan sihkkarastá ahte láhkagáibádus ollašuvvá. Skuvllas leat geavahan láhkai dohkálaš ja dohkkehuvvon oahppomateriála/oahpponeavvut.

Fylkkamánne árvvoštallá maid dili Guovdageainnu suohkanis vuogádatgáibádusa ektui oahpahuslága § 13-10. Vuogádatgáibádus mieldeisbuktá gáibádusa ahte leat gulahallan- ja ovttasbargorutiinnat skuvlaeaiggáda ja skuvllaid gaskkas organisašuvnnas. Rutiinnat mearkkašit dás mii galgá dahkkojuvvo, gii galgá dahkat dan, mo dan galgá dahkat ja goas galgá dahkkojuvvo. Dokumentašuvnna vuodul Fylkkamánne oaivvilda ahte Guovdageainnu suohkanis lea dohkálaš vuogádat mii lea doarvái nanus fuopmášit láhkarihkumiid.

Áltá joatkkaskuvla

Áigodagas 2012 gitta geassemánu 2015 lea čadahuvvon bearráigeahčču sámegiela oahpahusas ovtta joatkkaskuvllas Norggas. Lea dahkkon Áltá joatkkaskuvllas maid Finnmarkku fylkkagiella eaiggáda. Bearráigeahččamis dárkkistii dokumeantaid ja jearahalai čoavddaolbmuid ja oahppiid. Dán bearráigeahččama láhkavuoddu lea earáláhkai go eará bearráigeahččamiin dannego das árvvoštallá oahpahusa oahpahuslága § 6-3 ektui mas daddjo ahte: “Sápmelaččain joatkkaskuvllain lea riekti oazžut oahpahusa sámegielas. Departemeanta sáhtá mearridit láhkaásahusaid molssaevttolaš oahpahusvugiide go oahpahusa ii sáhte fállat skuvlla iežas oahpaheddiiguin.” Fylkkamánne árvvoštallan čájeha ahte Áltá joatkkaskuvla ollašuttá dán láhkaparagráfa sámi oahppiid oahpahusas ja skuvllas leat buorit rutiinnat čadahit oahpahusa sámegielas.

2.7 Hástalusat ja ávžžuhusat

Dán artihkkalis lea boahtán ovdan ahte oahpahusas sámegielas vuodđoskuvllas ja joatkkaohpahusas leat muhtin hástalusat. Oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa Sámegielas vuosttasgiellan geahppána sihke vuodđoskuvllas ja joatkkaohpahusas. Vuodđoskuvllas lea dát geahppáneapmi dáhpuhuvvan nu guhká ahte sáhtá gohčodit dan treandan. Joatkkaohpahusas lea menddo árrat diehtit sihkkarit leago treanda.

Oahppit geat ožžot oahpahusa Sámegielas vuosttasgiellan vuodđoskuvllas, ožžot dábálaččat maidái oahpahusa eará fágain sámegillii. Dattetge lea nu ahte oahppiidlohku geat ožžot

oahpahusa Sámegeiela vuosttasgiellan, muhto eai oaččo oahpahusa eará fágain sámegeilli, lea lassánan. Ii leat vejolaš dadjat mas dát lassáneapmi boahká. Dáid áššiid galggašii guorahallat dárkileappot.

Oahppiidlohku geat ožžot oahpahusa Sámegeiela nubbingiellan vuodđoskuvllas orrot stáđasmuvvamin, muhto vuollegeappo dásis go ovdal. Nannen dihte sámegeielaid ealáskahttima galggašii leat mihttomearri ahte dát oahppiidlohku lassána.

Joatkkaoahpahas lea oahppiidlohku Sámegeiela nubbingiellan lassánan. Dát lea posiitiiva ovdáneapmi. Galggašii dattetge guorahallat buorebut heitetgo oahppit geat leat lohkan Sámegeiela nubbingiellan vuodđoskuvllas, oahppamis sámegeiela joatkkaoahpahas. Artihkkalis leat boahkán ovdan áššit mat čujuhit dasa, ja danne galggašii dutkat vejolaš sivaidda buorebut.

Sámegeiela oahpahusa dilli skuvllas sáhtá leat gitta guovtti eará áššis maid lea guorahallan dán artihkkalis: Oahpponeavvodilli sámegeielat oahpahas ja oahpahas sámegeiela, ja fylkkamánniid bearráigeahčut sámegeiela oahpahas. Vaikko oahpponeavvodilli vuodđoskuvllas lea buorránan manimus njeallje jagi, de leat ain stuorra váilevašvuodát. Bearráigeahčemiin Oslos ja Akershusas ja Nordlándas bohtet láhkarihkumat ovdan ja sámi oahppiid vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegeiela ii ollašuvvan. Njeallje bearráigeahčema Finnmárkkus čájehit ahte golbma gieldda ja okta joatkkaskuvla čadahit sámegeiela oahpahusa dohkálaš vuogi mielde. Eará fylkkain ii leat bearráigeahččan sámegeiela oahpahusa. Datge lea miellagiddevaš gávnnus.

Gálddut

Finnmárkku fylkkamáne 2013-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE TILSYN : Alta kommune. Beaivemearri 09.08. 2013.

Finnmárkku fylkkamáne 2013-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE TILSYN : Finnmark fylkeskommune : Alta videregående skole. Beaivemearri 09.12.2013.

Finnmárkku fylkkamáne 2014: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : OPPLÆRING : Porsanger kommune – Lakselv skole. Ii leat beaivemearri. Bearráigeahččan álggahuvvon 07.01.2014

Finnmárkku fylkkamáne 2015: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : OPPLÆRING : Kautokeino kommune – Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole. Ii leat beaivemearri. Bearráigeahččan álggahuvvon 02.02.2015

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Oppegård kommune. Beaivemearri 08.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Oslo kommune. Beaivemearri 16.06.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-3: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Rælingen kommune. Beaivemearri 04.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-4: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Skedsmo kommune. Beaivemearri 08.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-5: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Ås kommune. Beaivemearri 08.05.2012.

GSI (2014): Grunnskolens informasjonssystem på internett (Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádat internehtas). Lohkkojuvvon 01.12. 2014. Online: <https://www.wis.no/gsi/tallene>

Máhtodepartemeanta 2009. *TILDELINGSBREV TIL UTDANNINGSDIREKTORATET FOR BUDSJETTÅRET 2009*. Lohkkojuvvon 24.04.2015. Online: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/brev/endeling-tildelingsbrev-udir-2009.pdf?id=2181970>

Nilsson Valkeapää, Susanna 2015: Åarjel-saemiej skuvle rektor. Telefuvdnaságastallan 23.06. 2015.

Nordlándda fylkkamánne 2014-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Rana kommune. Beaivemearri 18.07.2014.

Nordlándda fylkkamánne 2014-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Narvik kommune. Beaivemearri 27.03.2014.

Nordlándda fylkkamánne 2014-3: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Evenes kommune. Beaivemearri 27.03.2014.

Nordlándda fylkkamánne 2014-4: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Saltdal kommune. Beaivemearri 19.03.2014.

NRK 2015: *Velger bort samisk for å oppnå bedre karakterer*. Odasreportáša NRK Sámis cuoŋománu 11. beaivvi 2015. Lohkkojuvvon 10.05. 2015. Online: <http://www.nrk.no/sapmi/velger-bort-samisk-for-a-oppna-bedre-karakterer-1.12355010>

Oahpahusláhka: *Láhka 1998-07-17 nr 61: Láhka vuodđoskuvlla ja joatkkaohpahusa birra (oahpahusláhka)*. Norgga ráđdehusa ruovttusiiddus internehtas. Lohkkojuvvon: 13.11.2014. Online: <https://www.regjeringen.no/se/dokumenter/lahka-vuodskuvlla-ja-joatkkaohpahusa-bi/id213315/>

Sámediggi 2014-1: Sámedikki oahpponeavvoráhkadeami doaibmaplána 2015-2018. Sámediggi. Kárášjohka.

Sámediggi 2014-2: Čoahkkingirji 02/14 Sámedikki dievasčoahkkimis. Ášši 20/14. Sámediggi. Kárášjohka.

Sámediggi 2015: Sámedikki matriisa oahpponeavvuin jagi 2014. Beaivemearri 19.02.2015. Sáddejuvvon e-poasttas Sámedikki hálldahusas 13.05.2015.

Sámediggi et al 2010: Tiltak for å effektivisere utviklingen og produksjon av samiske læremidler. Rapport fra arbeidsgruppe sammensatt av Sametinget, Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet. Lohkkojuvvon: 10.12.2014. Online: [http://www.samediggi.no/content/](http://www.samediggi.no/content/download/6425/59173/version/1/file/Tiltak+for+%C3%A5+effektivisere+utvikling+og+produksjon+av+samisk+l%C3%A6remidler.pdf)

[download/6425/59173/version/1/file/Tiltak+for+%C3%A5+effektivisere+utvikling+og+produksjon+av+samisk+l%C3%A6remidler.pdf](http://www.samediggi.no/content/download/6425/59173/version/1/file/Tiltak+for+%C3%A5+effektivisere+utvikling+og+produksjon+av+samisk+l%C3%A6remidler.pdf).

Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas 2014: Oassi skuvlla jahkediedáhusas oahpahusdirektoráhtii jagi 2014 ovddas. Sáddejuvvon čállái rektoris Synnøve Solbakken-Härkösis e-poasttas 18.05.2015.

Todal, Jon 2011: «Duodalaš njiedjan fágas sámegiella nubbingiella». Broderstad, Else Grete, Magritt Brustad, Johan Ailo Kalstad, Paul Inge Severeide ja Jon Todal (doaim.): *Sámi logut muitalit 4 : Čielggaduvvon sámi statistihkka 2011*. s, 19-44. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.

Todal, Jon 2012: «Sámegiella mánáidgárddiin ja skuvllain 2011/12». Broderstad, Else Grete, Magritt Brustad, Kevin Johansen, Paul Inge Severeide ja Jon Todal (doaim.): *Sámi logut muitalit 5 : Čielggaduvvon sámi statistihkka 2012*. s, 102-116. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.

Udir 2013-1: *Sámegiella vuosttasgiellan oahppoplána*. s, 2. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon 10.11.2014. Online: <http://www.udir.no/kl06/SFS1-04/Hele/Formaal/> Sámegillii: <http://www.udir.no/kl06/sfs1-04/Hele/Formaal/?lplang=sme>

Udir 2013-2: *Sámegiella nubbingiellan oahppoplána*. s, 4-6. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon 10.11.2014. Online: <http://www.udir.no/kl06/sas1-04/Hele/Kompetansemaal/?lplang=sme>

Udir 2013-3: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2012/13*. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon: 14.05.2015. Online: http://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2015/fagval_vgo_2012_2013.pdf

Udir 2013-4: *Oppsummering av Fylkesmennenes tilsyn i 2012*. Čálus Oahpahusdirektoráhtas Máhttodepartementii cuonomanu 24. b. 2013. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon: 15.04. 2015. Online: http://www.udir.no/Upload/Tilsyn/Oppsummering_fylkesmennenes_tilsyn_2012.pdf

Udir 2014: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2013/14*. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon: 14.05.2015. Online: <http://www.udir.no/Tilstand/Analyser-og-statistikk/vgo/Fagvalg-i-videregaaende-opplaring/Fagvalet-til-elevane-i-vidaregaande-opplaring-skolearet-201415/>

Udir 2015-1: Logahallan oahppiidloguin geain lea oahpahus sámegielas dahje sámegillii Norgga vuoddoskuvllain ja joatkkaoahpahusas. Juhkkojuvvon sámegielaide ja oahpahusvariánttaide gielddaid ja fylkkadásis. Sáddejuvvon e-poasttas Oahpahusdirektoráhta hálldahusas 12.05.2015.

Udir 2015-2: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2014/15*. Oahpahusdirektoráhtta. Oslo. Lohkkojuvvon: 14.05.2015. Online: <http://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2015/fagval-i-vgo-2014-2015.pdf>

3 Joatkkaskuvla oahpu čadaheapmi

Tom Granseth, seniorráðdeaddi Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Čoahkkáigeassu

Sullii 7 oahppi 10 oahppis čadahit joatkkaskuvlla oahpu viđa jagis dan rájes go vuohččan álget joatkkaskuvlii, 6 proseanta leat ain oahpus, ja 23 proseanta eai oaččo duodaštusa/fágareivve dahje heitet gaskan (heaitin) viđa jagi áigodagas. Fidnofágalaš oahppoprográmmain heitet mearkkašahtti eanet go studeremii-ráhkkanahitti oahppoprográmmain. Sámi ássanguovlluin heitet eanet oahppit gaskan oahpu gaccadettiin go muđui riikkas.

Ii leat nu ahte sii geat heitet joatkkaskuvllas eai leat ekonomalaččat aktiivvat.

Sullii 2 oahppi 3 oahppis geat leat heaitán/eai álgán joatkkaskuvlla ohppui, leat bargagoahtán dađistaga, dan čájehit maiddái eará guorahallamat. Oassi geat ožžot barggu lea stuorit davvin go lulde. Leat geográfalaš erohusat makkár bargosurggiid “válljejit”. Dát artihkal čieknuda dan dárkileappot.

3.1 Sisdoallu

Statistihkalaš guovddášdoaimmahat ráhkada jahkasaččat statistihka joatkkaskuvlla oahpu čadaheamis. Dat čájeha galle oahppi čadahit joatkkaskuvla oahpu viđa jagi sisa dan rájes go leat álgán ohppui vuohččan, ja man gallis eai leat čadahan oahpu dahje geat eai ceavzze eksámena/fágareivve. Statistihkka čájeha maiddái man stuora oassi jahkejoavkkuin čadaha dahje ii čadat. Statistihkka čájeha ahte golmma davimus fylkkas heitet eanemusat.

Dán artihkkalis ovdanbuktit statistihka joatkkaskuvla oahpus eará geográfalaš dásis go ohppiid ássanfylkka mielde (go leat 16 jagi). Dás leat guovllut sámi ássanguovllut³ Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus, (maid viidasit gohčodit SED-guovlun), muđui Davvi-Norga davábealde Sáltduoddara (Muđui davvin) ja eará guovllut riikkas (Lulli- ja Gaska-Norga).

Eiseválddiin lea fokus joatkkaskuvlla oahpu heaitimii gaskan skuvlaváccidettiin. Kapihtal 3.2 ovdanbuktá muhtun deháleamos doaibmajuid maid eiseválddit leat bidjat doibmii unnidit heaitima.

Kapihttalis 3.3 ovdanbuktit loguid joatkkaskuvla oahpu čadaheamis, sihke stáhtusis dál ja manemus jagiid rievdamiin. Das leat maiddái buohtastahtán heaitin loguid golmma guovllus sohkaelliid, oahppoprográmmaid, vuodđoskuvlapoeaŋgaid ja váhnemiid oahppodásiid ektui. Gáldu dáhtaide lea nasjonal utdanningsbase (NUDB), mas earret eará leat diedut fylkasuohkaniid hálldahuslaš dáhtavuogádagas joatkkaskuvla oahpu sisváldimiin.

³ Dihto suohkanat ja oasis suohkaniin Norggas davábealde Sáltduoddara, mat gullet Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnega geográfalaš guvlui. Doaibmaguovlu lea rievdaduvvon mángii. Dán artihkkalis leat geavahan ráddjejuvvonguovllu nugo lei 2012:s.

Leat go sii geat heite/eai álgán joatkkaskuvla ohppui barggus ja jus leat makkár ealáhusas leat sii barggus?

Kapihttalis 3.4 geahččat dan dárkkileappot. Dasa leat dáhtagáldun álbmotregisttar, SSB ja NUDB indiviidavuodustuvvon bargostatistihkat. NUDB leat dieđut áiggiin goas ovttaskas olbmot leat álgán/loahpahan oahpuid. Dat áiggit dahket ea.ea. vejolažžan iskat gii ii goassege čadahan joatkkaskuvla oahpu.

Kapihttalis 3.5 leat váldokonklusuvnnat, ja maiddá evttohusat viidasit analysai.

Artihkkalis leat mángga sajis geavahan doahpaga ohppiidoavku 2008. Ohppiidoavku 2008 mearkaša oahppit geat álge joatkkaskuvla ohppui vuohččan 2008 čavčča. Rievdadusat Reforbma 94 rájes Máhttoloktemii 2006 čavčča, mielddisbukte maiddá eará terminologijja. Doaba «oahpposuorgi/studieretning» rievddai «oahppoprográmmen/utdanningsprogram». Doaba «dábálašfága/allmennfag» rievddai namman «studeremii-ráhkkanahhti/studieforberedende». Dán artihkkalis geavahit Máhttoloktema terminologijja.

3.2 Eiseválddiid joatkkaskuvla oahpahusa vuoruheapmi

Eiseválddiin lea dál fokus ohppiide geat heitet joatkkaskuvla oahpus. Oahpahuspolitihka bokte áigot nannet buoremus beliid norgga servodagas ja dustet deháleamos hástalusaid. Sihkkarastit buohkaide buori oahpahusfálaldaga lea guovddáš ášši. Dáláš oahpahuspolitihka rámmat leat čállon Died. St. 20 (2012-2013) «På rett vei».

Alla čadaheapmi joatkkaskuvla oahpus lea dárbbášlaš boahpteáiggi bargoeallima dárbbuid dustemii. Eiseválddit leat bidjan johtui muhtun doaibmabijuid mihtuin oazžut 75 proseanta čadahit ja oazžut dohkkehuvvot joatkkaskuvla oahpahusa ovdal 2015. Oahpahusdepartemeanta diehtá ahte eai visot doaibmabijut mat leat biddjon johtui lea seamma bures lihkostuvvan. Joatkkaskuvllat leat čadahan mánggaid iešguđetlágan doaibmabijuid, muhtumat eanet lihkostuvvan go earát. Lea dehálaš identifiseret makkár doaibmabijut leat beaktilat. Fylkkasuohkanat leat danne ásahan ornega man bokte juogadit vásáhusaid. Namuhit dás muhtun stuorit nátionála vuoruhemiid:

- Ny GIV prošeakta jagi 2010, das lei deaddu intensiivaoahpahus lohkamis, čállimis ja rehkenastimis ohppiide geain lea logat luohkás fágalaš dássi vuolemusas. Prošeakta bisttii 2013 rádjái ja lea dál loahpahuuvon, muhto lea joatkán namain «Program for bedre gjennomføring i videregående opplæring».
- Oahpahusdepartemeanta nammadii oddajagimánus 2006:s bargojoavkku mas lei mandáhtta ea.ea. identifiseret sivaidd manne oahppit eai čadat joatkkaskuvla oahpu, ja árvvoštallat mihtolaš doaibmabijuid mat sáhttet buoridahttit čadaheami; ea.ea. lei das deattuheapmi doaibmabijuin minoritehtagielat ohppiide, dan vuolis maiddá sámegielagiidda.
- 2005 čavčča sisafievrriduvvui Máhttolokten. Dat bodii Reforbma94 sadjái. Joatkkaskuvla ohppui mielddisbuvttii dát reorbma muhtun rievdadusaid, sihke odda struktuvrra ja odda oahppoplánain. Reforbma mielddisbuvtti maiddá odda vugiid doaimmahit norgga skuvlla, mánggabealáláččabut čovdosiiiguin ja bargovugiiguin.
- Vekslingsmodell/lotnolasmodealla lea geabbilis oahppomodealla skuvllas ja oahpahusas fitnodagain. Lotnolasmodealla lea molssaektu árbevirolaš váldomodelii mas lea 2 jagi skuvllas ja 2 jagi oahppofitnodagas. Mihttu lotnolasmodeallain lea

oččodit relevántamus oahpahusa fágareivve ollašuhttima rádjái sávahahtti oahppofágaid bokte, man boadusin fas galggašii leat unnidit heaitinlogu.

- Dehálaš eaktu modellii lea čanastat ealáhussii. Leat iešgudetlágan doarjjaortnegat fitnodagaide mat váldet oahpahalliid ja oahppokandidáhtaid, ea.ea. sierra doarjjaortnet mainna lea mihttun stimuleret ášahusaid addit oahpahalliide ja oahppokandidáhtaide geain leat erenoamáš dárbbut, vejolašvuoda háhkát fágaoahpu.

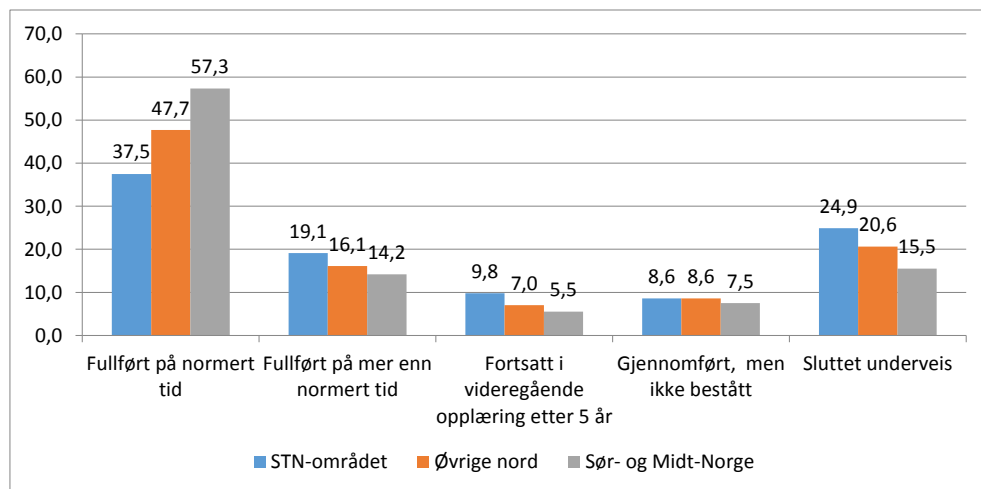
3.3 Čadaheapmi joatkkaskuvla oahpus

3.3.1 Álggahus

Dain 62787 ohppiin geat álge joatkkaskuvla ohppui vuohččan 2009 čavčča, čadahedje 70,8 proseanta ohppiin 5 jagi sisa dan rájes go álge. Dasa lassin ledje 5,7 proseanta ohppiin ain oahpus dan áigodaga maŋŋil, ja 23,6 proseanta ohppiin ledje heaitán oahpus, juogo ledje oahppit heaitán ieža dahje eai lean ceavzán eksámenis dahje fágareivves. Dán artihkkalis lea fokus ohppiide geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus.

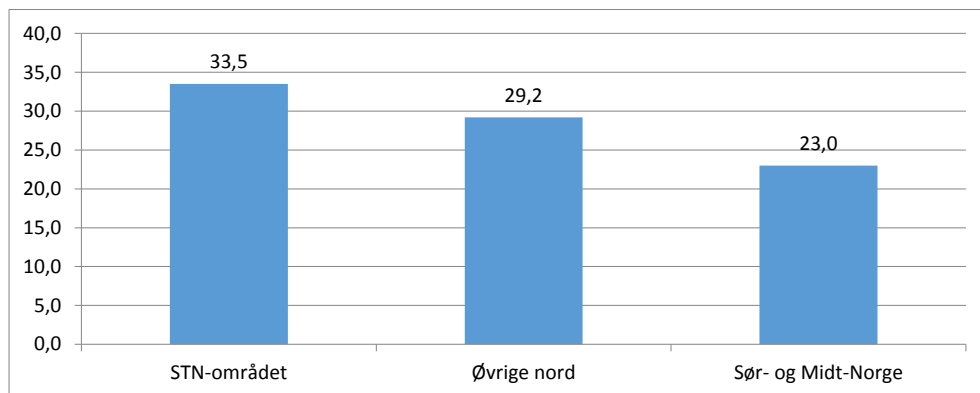
Figuvra 3.1 čájeha iešgudetge čadahanmutter, mo dat juohkásit min golmma guovllus. Lea mearkkašahhti ahte čilgehus dasa go guovtti davimus guovllus lea alla lohku sis geat heitet joatkkaskuvla oahpus, dat ahte oahppit heitet gaskan oahpo gaccadettiin. Oassi ohppiin geat eai leat ceavzán eksámena dahje fágareivve lea sullii seamma buot golmma guovllus.

Figuvra 3.1 Čadahanmutter joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavku 2009

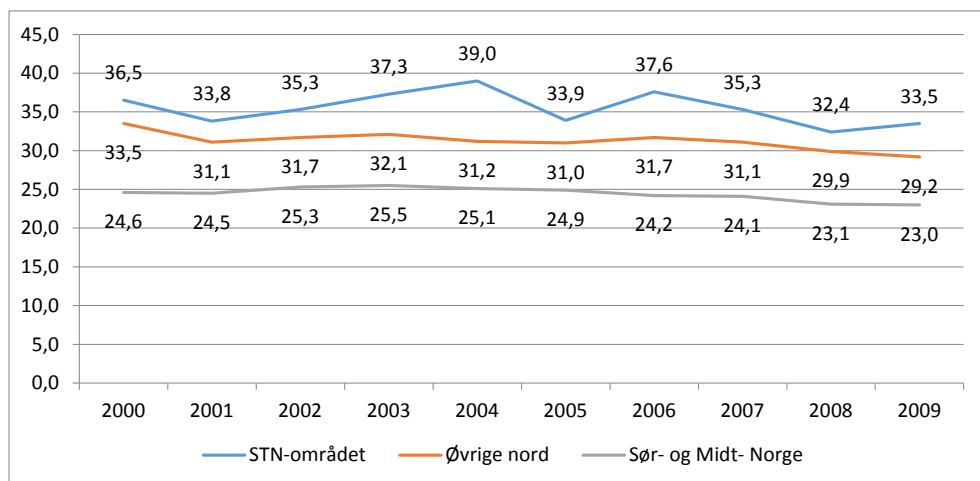
Figuvra 3.2 čájeha ahte ohppiin SED-guovllus, ja ohppiin Muđui davvin lea alit heaitin lohku joatkkaskuvla oahpus go ohppiin ássanguovllus Lulli- ja Gaska-Norggas. Ohppiidjoavkkus geat álge 2009 lei heaitin lohku 23,0 proseanta Lulli- ja Gaska-Norggas, ja 29,2 proseanta Muđui davvin ja 33,5 proseanta SED-guovllus.

**Figuvra 3.2 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui.
Ohppiidjoavku 2009**

Lea tendeara ahte heaitin joatkkaskuvla oahpus lea njedjan mañemus jagiid. Figuvra 3.3 čájeha ahte heaitin Muđui davvin ja Lulli- ja Gaska-Norggas lea dásset ja posiitiiva guvlui rievdan dan rájes go 2003 ohppiidjoavku álggii. Mañnil relatiivvalaš dásseidis heaitinlogu ohppiidjoavkkuin geat álge jagiid 2000 rájes 2006 rádjái, de lea heaitin SED-guovllus njedjan 37,6 proseanta 2007 ohppiidjoavkkus 32,4 prosentii 2008 ohppiidjoavkkus. 2008 rájes 2009 rádjái lei goitge veaháš lassáneapmi 33,5 prosentii, mii lea nubbin vuolimus lohku 2000-logu rájes. SED-guovllus leat smávva ohppiidjoavkkut. Proseantaid mielde heaitin sáhtta danne rievddadit jagis jahkái.

**Figuvra 3.3 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui.
Ohppiidjoavkkut 2000-2009**

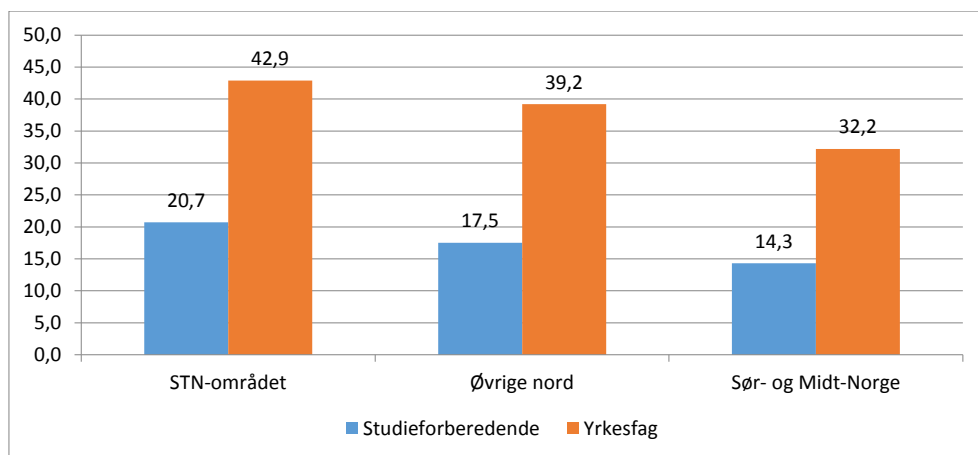

3.3.2 Heaitin oahppoprográmmaid ektui

SSB čadahanstatistihkka čájeha ahte ohppiin studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmmas lea heaitin lohku mearkkašahtti vuollelis go heaitin lohku fidnofágalaš oahppoprográmmaid. Dat guoská buot guovlluide riikkas ja maiddái min golmma guvlui.

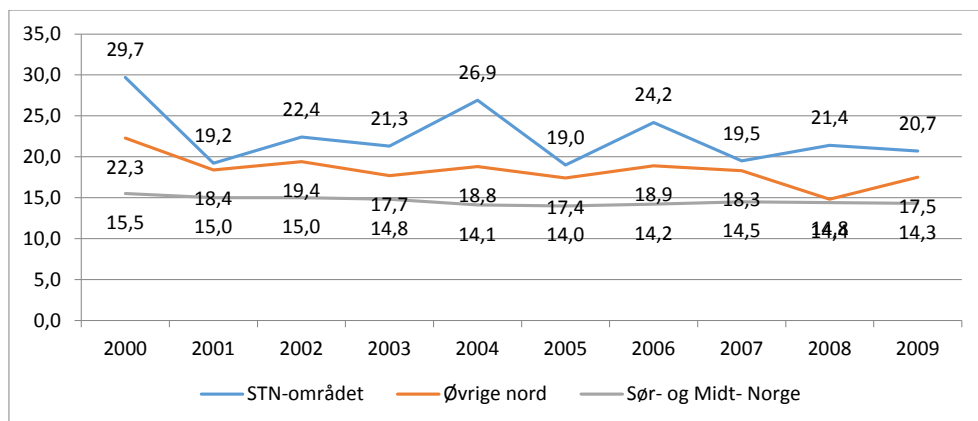
Ohppiidoavkkus geat álge 2009 čavčča, lei heaitin 20,7 proseanta ohppiide geat orrot SED-guovllus ja geat vázze studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmma. Fidnofágalaš ohppiid heaitin lei 42,9 proseanta. Oassi Muđui davvin lea 17,5 proseanta studeremii-ráhkkanahhtimis ja 39,2 proseanta fidnofágalaš oahpuin, geahča figuvra 3.2.1 vuollelis.

Figuvra 3.4 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, oahppoprográmma ja oahppi ássanguovllu ektui. Ohppiidoavku 2009

Figuvra 3.5 čájeha mo heaitin studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmmas lea rievdan maŋemus jagiid. SED-guovllus lea heaitin studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmmas njiedjan 29,7 proseanttas jagi 2000 ohppiidoavkkus 20,7 prosentii ohppiidoavkui geat álge 2009 jagis. Earret dan lea váttis oaidnit čielga treanddaid. Muhtun jagiid lea heaitin lohku leamaš unnit. Sihke jagiid 2001, 2005 ja 2007 lei heaitin lohku vuolábealde 20 proseanta. Nu go ovdalis namuhuvvon, de leat unnán oahppit SED-guovllus, ja de sáhttet proseanttaid mielde heaitin logut rievddadit ollu jagis jahkái, dan čájehit logut čielgasit. Muđui davvin lea heaitin lohku studeremii-ráhkkanahhti suorggis niedjan 22,3 proseanta jagi 2000 rájes dálážii 17,5 prosentii. Lea maiddái oalle stuora lassáneapmi maŋemus jagi ohppiidoavkku heaitin logus. Lulli- ja Gaska-Norggas njiejai heaitin lohku 2000 rájes 2004 rádjái. Dan maŋŋil leat heaitin logut leamaš dássadat.

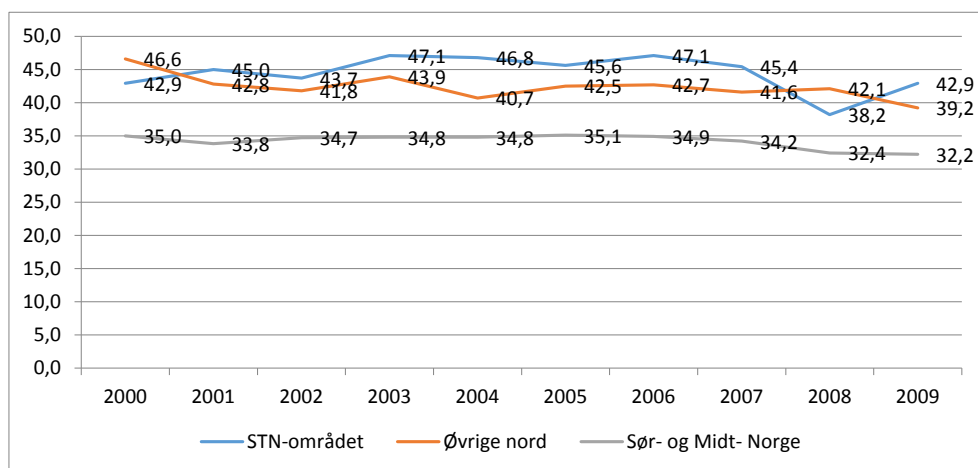
Figuvra 3.5 Studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmma. Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavkkut 2000-2009

Figuvra 3.6 čájeha mo njieddju fidnofágalašoahpuin lea rievdan 2000 rájes. SED-guovllus álggii posiitiiva rievdan 2006:s. 2008 rájes 2009 rádjái lassánii goitge fas 4,7 proseantapoeaŋgain 42,9 prosentii, mii maiddá lea seamma heaitin lohku go ohppiidjoavkkus lei jagi 2000.

Ohppiidjoavkkus geat álge 2009:s sihke Lulli- ja Gaska-Norggas ja Mudui davvin lei heaitin lohku vuolemusas olles 2000-logus.

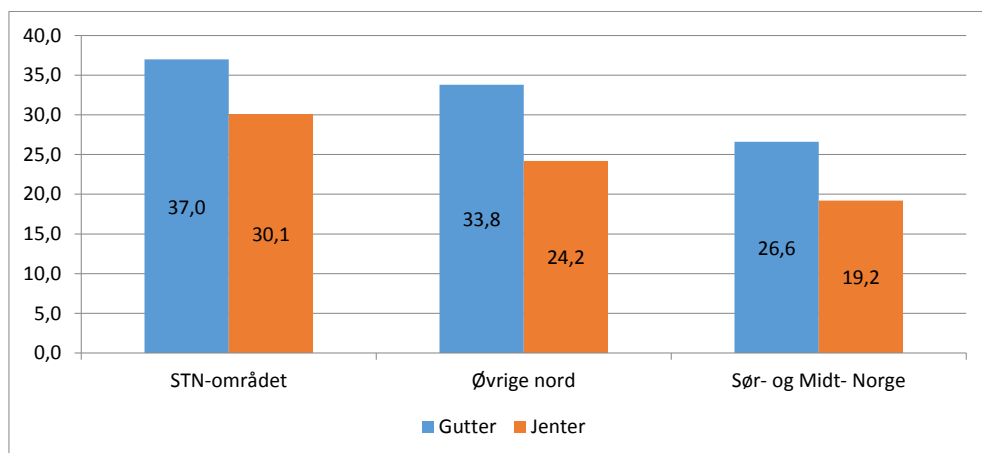
Figuvra 3.6 Fidnofágalaš oahppoprográmmat. Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavkkut 2000-2009

3.3.3 Heitin sohkabeliid ektui

Nieiddaid heitin joatkkaskuvlaoahpus lea leamaš árbevirolaččat oalle ollu unnit go bártniid heitin. Figuvra 3.3.1 čájeha sohkabeliid gaskkas erohusa min golmma guovllus. Lulli- ja Gaska-Norggas, ohppiidjoavkkus geat álge 2009:s, lei 7,4 proseantapoeaŋŋa erohus nieiddaide buorrin. Muđui davvin lei erohus measta 10 proseantapoeaŋŋa, SED-guovllus lei erohus 6,9 proseantapoeaŋŋa.

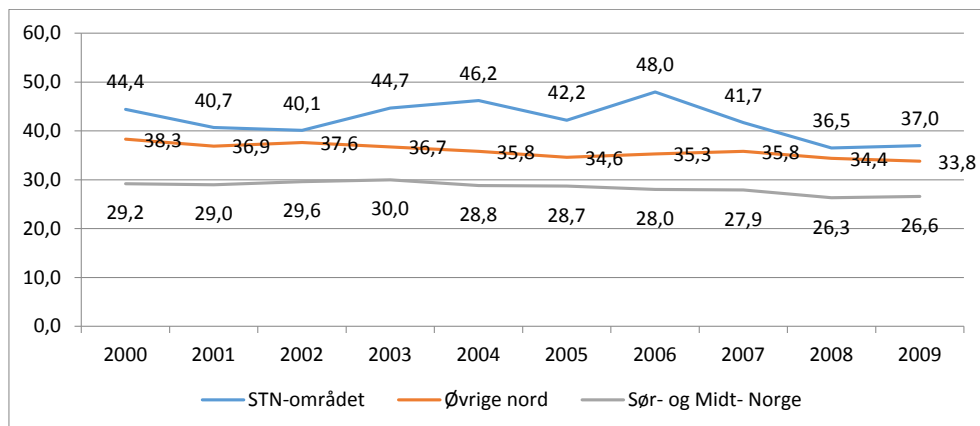
Figuvra 3.7 Heitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid sohka beali ja ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavku 2009.

Figuvrrat 3.8 ja 3.9 čájehit mo heitin lohku lea rievdan jagi 2000 rájes bártniid ja nieiddaid ektui. Heitin lohku bártniide geat orrot SED-guovllus lassánii vel jagi 2005-ohppiidjoavkkuin. Dan maŋŋil treanda jorggihi. Jagi 2006 ohppiidjoavkku rájes njiejai heitin lohku 48,0 proseanttas 37,0 prosentii ohppiidjovkui geat álge 2008:s, muhto lei gal veaháš lassáneapmi fas jagi 2008 ohppiidjoavkkus 2009 ohppiidjovkui.

Dan guovtti eará guovllus lea bártniid heitin lohku áigodagas rievdan veaháš posiitiiva guvlui. Guovllus Muđui davvin lea dálaš dássi vuolemusas mii lea leamaš olles 2000-logus. Lulli- ja Gaska-Norgii lassánii heitin lohku veaháš 2008 ohppiidjoavkkus 2009 ohppiidjovkui. Lohku 2009 ohppiidjovkui lea goitge vuolemusas olles 2000-logus.

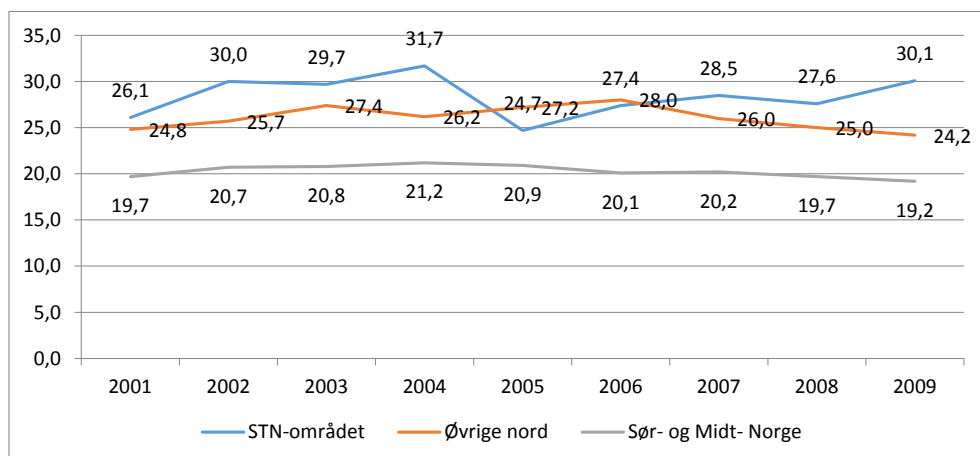
Figuvra 3.8 Bártnit. Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavkkut 2000-2009

Nieiddaid heaitinlohku lea maiddá rievdan posiitiivvalaččat mañemus jagiid. Guovllus Muđui davvin lea heaitin 2009 ohppiidjovkui 24,2 proseanta, mii lea unnimus heaitin olles 2000-logus. Maññil go lei lassáneapmi heaitin logus 2000:s gitta 2006 ohppiidjovkui, de lea njiedjan heaitin lohku 3,8 proseantapoeaŋŋa. Heaitin Lulli- ja Gaksa-Norggas lea rievdan seamma ládje go guovllus Muđui davvin. Goappaš guovlluin lea dáláš heaitinlohku vuolimusas olles 2000-logus.

SED-guovllus lea baicca, nieiddaid heaitinlohku vuhtton čielgasit negatiivvalaččat rievdamen mañemus jagiid. Heaitin lea lassánan 24,7 prosenttas jagi 2005 ohppiidjoavkkus 30,1 prosentii 2009 ohppiidjovkui. Nu alla heaitin lohku lei ohppiidjoavkkus geat álge jagi 2004, 31,7 proseanta. Nu go ovdal namuhuvvon leat ohppiidjoavkkut SED-guovllus smávvat, ja jahkásaš rievdamat sáhttet soaittáhagaid duohken.

Figuvra 3.9 Nieiddat. Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid ássanguovllu ektui. Ohppiidjoavkkut 2000-2009

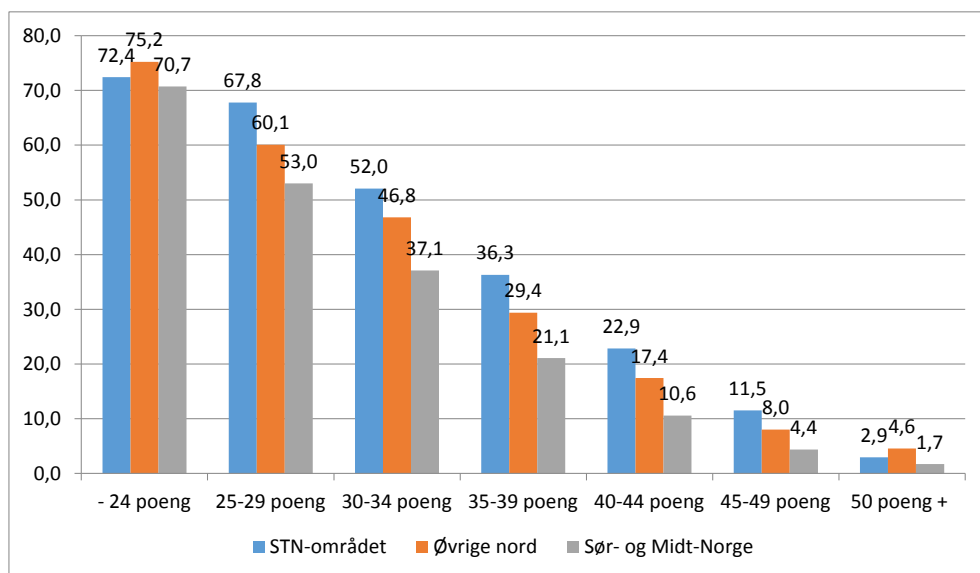
3.3.4 Heaitin vuodðoskuvlapoeaŋŋaid⁴ ektui

Lea čielga oktavuolta dan gaskkas makkár bohtosat leat vuodðoskuvllas ja heaitin joatkkaskuvla oahpus. Dan oaidná čielgasit figuvrras 3.10. Ii leat hirmástuhtti ahte heaitin lohku lea unnimus ohppiidjovkui geain leat buoremus árvosánit vuodðoskuvllas.

Oahppit geat álge jagi 2009 geain lei unnit go 25 vuodðoskuvlapoeaŋŋa, lei heaitin lohku 71 proseanttas gitta 75 prosentii. Nuppi dáfus, ohppiin geat ožžo 50 poeaŋŋa dahje eanet vuodðoskuvllas, lei heaitin lohku 2 gitta 5 proseanta.

Earret ohppiin geain lei unnimus dahje eanemus vuodðoskuvlapoeaŋŋa, de lei heaitin lohku SED-guovllus alit go dan guovtti eará guovllus. Mii dasa lea sивvan, ii leat buorre dadjat, eará go ahte leat relatiivvalaččat oalle unnán oahppit SED-guovllus. Maiddái moatti oahppi heaitin addá stuora erohusa proseanttaid mielde. Nugo leat juohkán 7 «árvosátnejovkui» de šaddet logut hui smávvat. Joavkkus mas leat vuollil 25 vuodðoskuvlapoeaŋŋa leat ovdamearka dihte dušše 29 oahppi geat orrot SED-guovllus 2009 ohpiidjoavkkus.

Figuvra 3.10 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid vuodðoskuvlapoeaŋŋa ektui. Ohpiidjoavku 2009

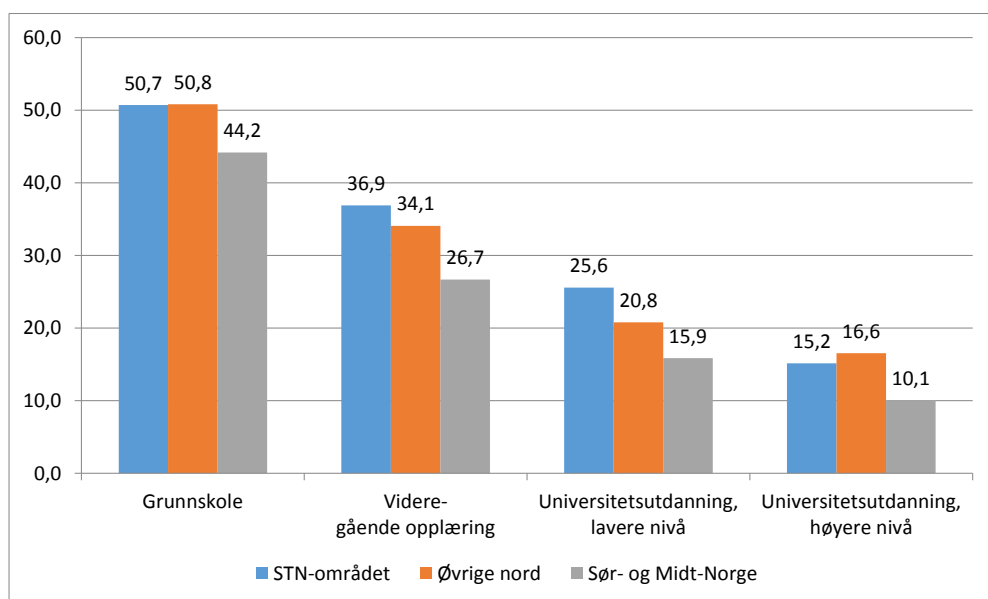
⁴ Vuodðoskuvlla fágaid árvosánit rehkenastojuvvojit vuodðoskuvlapoeaŋŋan. Vuodðoskuvlapoeaŋŋa čeahkkáigeassá buot oahppi bohtosiid guhtege fágas ja lea oassin dan vuodus mainna galgá beassat joatkkaskuvla ohppui. Vuodðoskuvlapoeaŋŋa lea supmi buot árvosániin dividerejuvvon lohku galle árvosánit leat, ja de gerdojuvvon logiin. Ohpiin geain leat unnit go 8 árvosáni ožžot nulla vuodðoskuvlapoeaŋŋa.

3.3.5 Heaitin váhnemiid oahppodási ektui

Lea maiddái čielga oktavuohhta joatkkaskuvla heaitima ja váhnemiid oahppodási⁵ gaskkas. Figuvra 3.5.1 čájeha ahte oahppit geain goappaš váhnemiin lea vuodđoskuvla alimus oahppun, leat badjel bealli heaitán joatkkaskuvla oahpus guovtti davimus guovllus. Lulli- ja Gaska-Norggas lei heaitin unnit, 44,2 proseanta.

Ohppiin geain unnimus nuppi váhnemis lea oahppu allaskuvllas dahje universitehtas alit dásis, lea dábálaččat unnit heaitinlohku. Maŋemus jagi ohppiidjovkui lei heaitin SED-guovllus 15,2 proseanta, 16,6 proseanta Muđui davvin ja 10,1 proseanta Lulli- ja Gaska-Norggas.

Figuvra 3.11 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, váhnemiid oahppodási ektui. Ohppiidjoavku 2009

⁵ Dat váhnen goappás lea alit oahppu.

3.4 Maid barget sii geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus?

3.4.1 Álggahus

Leago sis geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus maŋemus jagiid, makkárge čatnašupmi bargoeallimii? Jus sii leat barggus, makkár suorggis de leat barggus? Leat go geográfalaš, sohkabeali dahje agi mielde erohusat dan ektui makkár suorggis leat barggus? Dieid gažaldagaid leat geahččalan vástidit dán kapihttalis. Sii geat eai leat bargoeallimis, geat leat ekonomalaččat inaktiivvat, eai leat mielde dás.

Dán oktavuodas čujuhit SSB raportii 2014/37 «Ungdom som verken er i arbeid eller utdanning» čállán Tor Petter Bø ja Åsne Vigran. Raporta iská nuoraid vuollil 30 jagi, geat eai leat barggus, oahpus eaige oahpahallin. Raporttas leat logut guhkit áiggi badjel ja das leat maiddái internašunála buohtastahttimat, geahča <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/ungdom-som-verken-er-i-arbeid-eller-utdanning>.

Leat oalle ollu erohusat heaitimis dán kapihttalis ja heaitimis nugo leat čállán 2. kapihttalis. Logut dán kapihttalis siskkildit maiddái olbmuid geat eai goassege álgán joatkkaskuvla ohppui. Čadahanstatistihkka gusto dušše ohppiide geat álge joatkkaskuvla ohppui vuohččan guhtege čavčča.

Čadahanstatistihkka čájeha ohppiid stáhtusa čadaheami ektui maŋgil 5 jagi. Oahppit geat ain leat oahpus maŋgil 5 jagi sáhttet danne juogo čadahan oahpu dahje heaitán maŋgil 5 jagi áigodaga. Daid ohppiid stáhtus ii leat danne dihtosis čadahanstatistihkas. Heaitin lohku dán kapihttalis ii čatnas 5 jahkái ja loahpalaš dilli čadaheami ektui lea dihtosis. Čadahanstatistihkka guoská oahppi ássanguvlui go leat 16 jagi, mii mearkkaša dalle go sii álge joatkkaskuvla ohppui. Dán kapihttalis geavahit sin dáláš ássanguovllu. Danne šaddá váttisin buohtastahttit ássanguovlluid ektui, go oahppit sáhttet fárren dan rájes go álge joatkkaskuvla ohppui.

Datagáldus NUDB leat diedut buot olbmuid álgín- ja loahpahanáiggiin iešgudetge dási oahpuin. Sivas go váilot diedut oahpu birra ovdal 1974, danne lea populašuvdna ráddjejuvvon ahkejuvku 19 gitta 49 jagi. Heaitin/ii álgán lohku, mii dán kapihttalis geavahuvvo, lea olbmuiin geat eai goassege loahpahan joatkkaskuvlla. Dat leat juogo:

1. Olbmot geat eai goasse álgán joatkkaskuvla ohppui.

Sis ii leat registrerejuvvon dáhton ahte leat álgán joatkkaskuvla ohppui. Jus dasa lassin váilu dáhton goas leat loahpahan joatkkaskuvlla ja dat dáhton goas leat álgán alit ohppui, de rehkenastit dan olmo «ii goassege álgán joatkkaskuvlii».

dahje

2. Olbmot geat álge, muhto geat eai goassege čadahan joatkkaskuvla oahpu.

Sis lea dáhton goas álge joatkkaskuvlii ovdal 2009, muhto váilu dáhton goas leat loahpahan joatkkaskuvlla ja dasa lassin váilu maiddái dáhton universitehta/allaskuvla álgimis.

Olbmot geat álge joatkkaskuvla ohppui jagi 2009 dahje maŋgil ja geain váilu dáhton ahte leat loahpahan joatkkaskuvlla, dáidet jáhku mielde ain oahpus. Sii eai leat rehkenaston heaitán ja eaige leat mielde dás viidásit analysas.

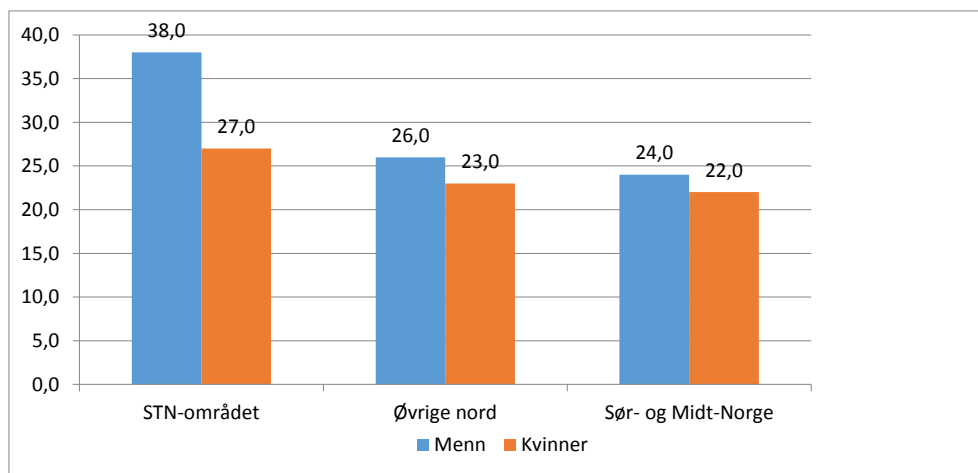
3.4.2 Heaitin/váilevaš álgín

Ođđajagimánu 1. beaivvi 2014 lei olmmošlohku SED-guovllus ahkejoavkkus 19-49 jagi 20579. Okta golmmas dain, 33,2 proseanta, eai leat goassege čadahan joatkkaskuvla oahpu. Dat lea mearkkašahtti alit lohku go guovtti eará guovllus. Guovllus Muđui davvin lei lohku 26,3 proseanta, ja Lulli-ja Gaska-Norggas lei vástideaddji lohku 23,9 proseanta. Vaikko leat badjelis namuhuvvon erohusat, de orrot heaitin logut muđui seammaláganat go heaitin nugo boahtá ovdan 2. kapihttalis.

Figuvra 3.12 čájeha mo heaitin/váilevaš álgín joatkkaskuvla oahpus juohkása sohkkabeliid gaskkas. Heaitin lea alimus SED-guovllus, muhto 38 proseanta dievdduide ja 27 proseanta nissoniidda. Dat lea mearkkašahtti ollu alit heaitin go guovtti eará guovllus.

Figuvra čájeha muđui ahte heaitin/váilevaš álgín Lulli- ja Gaska-Norggas lea 2 proseantapoeaŋŋa vuollelles nissoniidda go dievdduide. SED-guovllus lea dát sohkkabealerohus 11 proseantapoeaŋŋa.

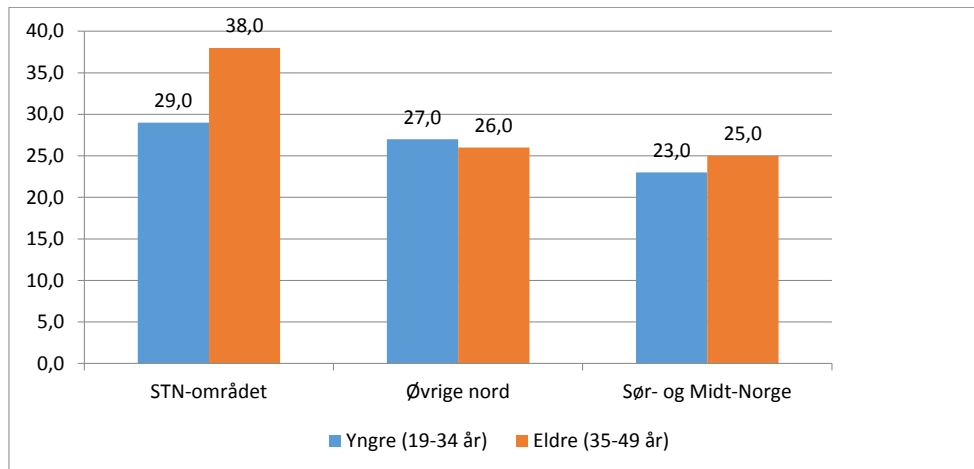
Figuvra 3.12 Heaitin/váilevaš álgín joatkkaskuvla oahpus, ohppiid sohkkabeale ja ássanguovllu mielde. Buot ohppiidjoavkkut

Figuvra 4.13 čájeha mo heaitin/váilevaš álgín lea juohkásan ahkejoavkkuid mielde. Earret guovllus Muđui davvin, lea heaitin/váilevaš álgín lohku eanemus ahkejoavkkus 35 gitta 49 jagi (boarráseabbo). Das leat olbmot geat álge joatkkaskuvla ohppui muhtumin áigodagas 1982-1996.

SED-guovllus 38 proseanta boarráseappuin heite/eai álgán joatkkaskuvla ohppui. Ahkejoavkkus 19-34 jagi (nuorabut) lea heaitin/váilevaš álgín 29 proseanta, nappo lea erohus 9 proseantapoeaŋŋa nuorabut jovkui buorrin. Lulli- ja Gaska-Norggas lea dát erohus 2 proseantapoeaŋŋa. Guovllus Muđui davvin lea dát erohus 2 proseantapoeaŋŋa. Muđui davvin lea nugo namuhuvvon, boarráseappuid gaskkas unnimus heaitin/váilevaš álgín.

Figuvra 3.13 Heaitin joatkkaskuvla oahpus, ohppiid agi ja ássanguovllu mielde. Buot ohppiidjoavkkut

3.4.2 Leat go ožžon barggu?

Leat go sii geat heite/eai álgán joatkkaskuvla ohppui barggus vai leat go sii olggobealde bargoeallima?

Høgskolen i Oslo og Akershus dutki Idunn Brekke lea čadahan dutkama makkár bargočatnašupmi lea ohppiin geat leat gártan eret joatkkaskuvla oahpus ja geat álge joatkkaskuvlaohppui áigodagas 1994 rájes 1998 rádjái. Su čeahkkáigeassu lea ahte 7 oahppi 10 oahppis geat gárte eret joatkkaskuvla oahpus leat barggus 10 jagi mannil go sii álge. Son čeahkkáigeassá ahte oallugat heitet skuvllas juste danne vai ožžot barggu, geahča <http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/Faar-jobb-selv-om-de-dropper-ut-av-skolen>

Tabealla 3.1 čájeha ahte sullii 2 oahppi 3 oahppis geat eai goassege čadahan joatkkaskuvla oahpu, leat barggus dál. Dat barggolašvuodoaassi lea veaháš alit SED-guovllus go dan guovtti eará guovllus, 64,2 proseanta Lulli- ja Gaska-Norggas ja 66,5 Muđui davvin.

Tabealla 3.1 čájeha maid ahte oassi geat leat bargoeallimis, lea alit dievdduid gaskkas go nissoniid gaskkas. SED-guovllus leat barggus 70,5 proseanta dievdduin geain váilu joatkkaskuvla oahppu. Vástideaddji oassi nissoniidda lea 61,4 proseanta.

Tabealla 3.1 Oassi barggus, ohppiid sohkabeali ja ássanguovllu ektui.

	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot
SED-guovllus	70,5	61,4	67,0
Muđui davvin	69,7	61,9	66,5
Lulli- ja Gaska-Norga	69,0	57,9	64,2

Eará ládje daddjon, de čájeha tabealla 3.1 ahte sullii 35 proseanta sis geat gahčče eret joatkkaskuvllas, leat barggu haga dál. SSB bargoveahkeguorahallan čájeha ahte lea 7,8 proseanta bargguhisvuohta ahkejoavkkus 15-24 jagi, ja ahkejoavkkus badjelis, 25-54 jagi, lea bargguhisvuohta 3,3 proseanta.

Tabealla 3.2 loguid ii sáhte buohtastahttit SSB bargguhisvuodaloguiguin. Dat gii lea bargguheapme lea olmmoš geas ii leat bargu mainna dine ja gii lea geahččalan háhkat barggu mañemus njealji vahkkus, ja gii livčče sáhttán bargagoahtit guokte čuovvovaš vahku. Buohtastahttin dán kapihttala loguiguin ii leat vejolaš, go ii leat dihtosis man ollu bargooheccit duodaid leat.

Lea go vejolaš jurddašit ahte dat boarráseappot, geat gárte eret joatkkaskuvla oahpus ollu jagiid áigi, eanetmuddui leat ožžon barggu go dat nuorabut geat «aitto» leat gártan eret joatkkaskuvla oahpus.

Vástádus dasa lea ahte áigi čuollá bargoohecciid beali. Tabealla 3.2 čájeha ahte barggolašvuodaoassi boarrásiid gaskkas geain ii leat joatkkaskuvla oahppu, lea moadde proseantapoeaŋŋa alit go daid nuorabuid gaskkas. Nuorabuid oassi lea 60 gitta 66 proseanta, muhto daid boarrásiid oassi lei 68 gitta 70 proseanta. Dat ahke gaskavuolta lea seamma buot guovlluin dušše veaháš erohusain. SED-guovllus gos eanemusat leat ožžon barggu, lea unnimus erohus ahkejoavkkuid gaskkas 2,8 proseantapoeaŋŋa. Lulli- ja Gaska-Norggas lea erohus stuorit, 7,3 proseantapoeaŋŋa.

Tabealla 3.2 Oassi barggus, ohppiid agi ja ássanguovllu ektui. Proseanta

	Nuorabut, 19-34 jagi	Boarráseabbo, 35- 49 jagi	Oktiibuot
SED-guovllus	65,5	68,3	67,0
Muđui davvin	63,4	69,8	66,5
Lulli- ja Gaska-Norga	60,4	67,7	64,2

3.4.3 Makkár suorggis sii barget?

Makkár suorggis barget sii geain ii leat joatkkaskuvla oahppu? Tabealla 4.4.1 čájeha dárkilis loguiguin makkár ealáhusain sii barget, geain váilu joatkkaskuvla oahppu. Logut leat juhkkon guovllu ja sohkabeali ektui.

Tabeallas oaidnit ahte nissonat leat barggus eará surggiin go dievddut. Tabealla čájeha maiddá ahte leat dihto geográfalaš erohusat «suorgeválljemis». Njeallje ealáhusa leat mángga sajis, ja sullii 55 proseanta olbmuin leat barggus ovtas dain ealáhusain.

- Measta 1 olmmoš juohke 5 olbmoss lea barggus Gálvogávppašeami suorggis. Gálvogávppašeapmi lea bajimusas sihke Lulli- ja Gaska-Norggas ja Muđui davvin. SED-guovllus leat baicca guokte eará ealáhusa main leat stuorit logut.
- Lulli- ja Gaska-Norggas lea dearvvašvuodasektor nubbin dábálaččamus suorgi, ja SED-guovllus lea dearvvašvuodasektor dávjjimus bargu. Dearvvašvuodasektoris leat čielga erohusat sohkabealiid gaskkas. Oassi nissonolbmuin geat «válljejit» dán sektora lea guda geardde stuorit go dievdduin. Oassi dievddut geat barget dearvvašvuodasektoris lea vuollel 7 proseanta goappaš guovlluin davvin ja 5 proseanta Lulli- ja Gaska-Norggas.
- Huksen ja rusttet ja Industriija leat dávjá ovddastuvvon bargosuorggit daidda geain váilu joatkkaskuvla oahppu. Dát guokte suorggi leat dábálaččat dievdduide. Sullii 18 proseanta dievdduin leat barggus huksen ja rusttet suorggis. Dušše 2 proseanta nissoniin barget dan suorggis. Oassi lea sullii seamma buot golmma guovllus.

- Eanadoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi lea ealáhus maid nubbin dávjjimus «válljejit» SED-guovllus. Dán ealáhusa «válljejit» hárvabut Muđui davvin ja Lulli- ja Gaska-Norggas. SED-guovllus leat 18,5 proseanta dievdduin ja dušše 3,8 proseanta nissoniin barggus eanadoalus, vuovdedoalus ja guolásteamis

Tabealla 3.3 Ealáhusčatnašupmi olbmuin geain ii leat joatkkaskuvla oahppu, sohkaбелиid ektui. Proseanta

SED-guovllus	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot
Oktiibuot	100,0	100,0	100,0
Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	6,5	37,3	17,3
Eanadoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	18,5	3,8	13,3
Gálvogávppašeapmi	11,7	15,6	13,1
Huksen ja rusttet	18,0	1,5	12,2
Industriija	14,0	8,3	12,0
Fievrrideapmi etc.	11,8	3,6	8,9
Fitnodatlaš bálvalusdoaima	4,0	6,4	4,8
Eará ealáhusat	15,5	23,5	18,4
Muđui davvin	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot
Oktiibuot	100,0	100,0	100,0
Gálvogávppašeapmi	16,5	20,6	18,1
Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus	6,6	34,2	17,2
Huksen ja rusttet	18,5	1,4	11,9
Industriija	12,2	6,6	10,0
Fievrrideapmi etc.	12,3	3,0	8,7
Fitnodatlaš bálvalusdoaima	6,8	7,9	7,3
Eanadoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	9,3	1,9	6,4
Eará ealáhusat	17,8	24,4	20,4
Lulli- ja Gaska-Norga	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot
Oktiibuot	100,0	100,0	100,0
Gálvogávppašeapmi	17,4	21,9	19,2
Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus	5,1	29,0	14,5
Huksen ja rusttet	18,1	1,7	11,7
Industriija	14,1	6,4	11,0
Fitnodatlaš bálvalusdoaima	10,2	10,4	10,3
Fievrrideapmi etc.	12,0	3,7	8,7
Eanadoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	3,4	1,1	2,5
Eará ealáhusat	19,7	25,8	22,1

3.5 Konklusuvdna ja evttohus viidásit analysai

3.5.1 Konklusuvdna

Kapihtal 3.3 čájeha ahte

- Heaitin lea stuorit SED-guovllus go guovtti eará guovllus, sihke ohppiid sohkaheali ja oahppoprográmma ektui.
- Buot golmma guvlui gusto ahte heaitin bártniid gaskkas ja heaitin fitnofágalaš oahppoprográmmain lea veaháš njiedjan maŋemus jagiid. Heaitin nieiddaid gaskkas ja ohppiin studeremii-ráhkkanahhti oahppoprográmmas ii leat báľjo rievdan áigodagas.

Kapihttal 3.4 čájeha ahte

- Sullii 2 olbmo 3 olbmoss geain ii leat joatkkaskuvla oahppu, lea bargu. Oassi geat leat bargus lea stuorit SED-guovllus go dan guovtti eará guovllus.
- Gáľvogávppeapmi, dearvvašvuodasektor, huksen ja rusttet ja industriija leat dájvja «válljejuvvon» ealáhusat. SED-guovllus leat vuoddoealáhusat mearkašuhhti dábalaččabut go dan guovtti eará guovllus.
- Sohkahealiid «bargosuorggiválljemis» lea oalle stuora erohus. Nissonat barget dájvjibut fuolahusbargguin, seammás go dievddut barget dájvjibut huksen ja rusttet suorggis. Dat sohkaheale erohusat leat buot golmma guovllus.

3.5.2 Árvalusat viidásit analysaide

Kapihtal 3.4 čájeha ahte eanadoallu, vuovdedoallu ja guolástus leat dájvja ealáhussan olbmuid geat ássat SED-guovllus ja geain váilu joatkkaskuvla oahppu. Vuoddoealáhusain leat mánge vuolit ealáhusjoavkku maid ii soaitte vejolaš doaimmahit buot osiin riikkas. Sáhtášii identifiseret eanet vuolitealáhusaid mat leat SED-guovllu vuoddoealáhusain ja ráhkadit vástideaddji buohtastahttimiid dainna guvttiin eará guovlluin.

Dán artihkkalis leat ovdanbuktán loguid sin bargočatnašumis geat leat heaitán joatkkaskuvla oahpus. Analysa sáhtášii joatkit nu ahte háhká loguid maiguin sáhtá buohtastahttit bargočatnašumi olbmui guin geat *leat* čadahan joatkkaskuvlla ja olbmui guin geat leat čadahan universitehta- dahje allaskuvla oahpu. Man stuora oassi leat bargus ja makkár ealáhusain barget dat olbmot?

Heaitin joatkkaskuvla oahpus lea veaháš vuollelis stuora gávpogiin go muđui riikkas. SED-guovllus eai leat stuora gávpogat, muhto guovlluin Muđui davvin ja Lulli- ja Gaska-Norggas gal leat. Sáhtášii dan vuodul guorahallat lea go sivan erohusaide mat leat joatkkaskuvla heaitimis nugo oaidnit 3. kapihttalis, njuolgut dat ahte gos leat ja eai leat gávpogat.

4 Saemien maajhөөhpehtimmie

Kevin Johansen, Cand.polit. Tromsøen Universiteeteste / Universidad de Granada.
Seniorraeriestæjja Nordlaanten Fylhkenålma

Iktedasse:

Mænngan goh ööhpehtimmielaakem Nöörjesne sjiehtesji, gaajhkh saemien learohkh aktem jijtse reaktam utnieh saemien lierehtimmiem skuvlesne åadtjodh. Jijnjh saemienlearohkh leah dajvine årroeminie gusnie stieres saemienlohkehtæjjah eah gååvnesh. Daagkeri veajkoej skuvleaaajhtere tjuara jeatjah lierehtimmiehammoeh saemiengïelesne faalehtidh. Dïhte mij jeenjemes åtnasåvva lea maajhөөhpehtimmie. Gærja "Samiske tall forteller" lea aarebi vihtiestamme ahkedh jienebh saemieh Nöörjesne staaride juhtieh. Dan åvteste dle saemien maajhөөhpehtimmie sæjhta daerpiesåbpoe sjidtedh jaepiej åvtese.

Daate kapihte lea saemien maajhөөhpehtimmiem giëhtjede aktene histovreles perspektijvesne, jïh evtiedimmiem learohkelåhkoste vuartesje dej minngemes luhkie jaepiej, dovne åarjel-, julev- jïh noerhtesaemien giëlesne. Juktie maajhөөhpehtimmien låhkoem dehtie ållesth learohkelåhkoste saemien giëlesne daejriehtidh, dle taalide aaj dejni ållesth saemien learohkelåhkohne vierteste.

Muvhtine faagebyjresnie maajhөөhpehtimmiem utnieh goh akte nåakebe lierehtimmievuekie. Jih daesnie fãantoe lea jienebh mytah goh faaktah. Maajhөөhpehtimmie maahta eevre seamma hijven (jallh ij dan hijven) goh jeatjah lierehtimmie. Learohkh mah sijjen saemienlierehtimmiem åadtjoeh maajhөөhpehtimmien tjïrrh, edtjieh aaj dehtie seamma maahtooulmide haalvedh learoesejkesjisnie goh jeatjah saemienlearohkh, jïh seammalaakan vuarjasjamme sjidtedh. Dan åvteste vihkeles saemien maajhөөhpehtimmie lea seammavyörtëgs jeatjah saemienlierehtimine, jïh dan gaavhtan aaj goh gaajhke jeatjah giëlelierehtimmie.

Maajhөөhpehtimmie lea jeenjemasth akte råajvarimmie aalkoealmetijstie orreme, gosse juhteme staaride lea innovatijve lierehtimmiehammoeh krieveme. Kanada lea dej voestes gaskem orreme mij daejnie lierehtimmievuekine eelki dehtie First Nations-almetjidie mah staarine jïh stuerebe sijjine årroejin, jïh idtjin stieres lohkehtæjjam indianeregïelesne utnieh. Nöörjesne åajvahkommes saemieh mah lierehtimmiem maajhөөhpehtimmien tjïrrh åadtjoeh, guktie aaj daesnie dle akte tjïelke aalkoealmetjedimensjovne.

4.1 Aalkoe

Jaepien 2014 lij luhkie jaepieh mænngan öörnedamme saemien maajhөөhpehtimmie tseegkesovvi Nöörjesne. Våarome dan åvteste lij akte stuerebe daerpiesvoete jeatjah lierehtimmievuekieh utnedh saemien giëlesne, mænngan doh jeanatjommes internaateskuvlh

orrijadti. Aktine prosjektine nierahti aarjelsaemien dajvesne – *Aarjelsaemien hiejeskuvline*, gusnie lierehtimmiem jeatjahtehti naemhtie guktie learohke meehti gâetesne årrodh jïh seamma tïjjen saemienlierehtimmiem åadtjodh mij lij nænnoestamme reaktan tïjrrh.

Tjïelkestimmieh:

Maahta maajhööhpehtimmiem naemhtie tjïelkestidh:

«Maajhööhpehtimmie lea akte vukie ööhpehtimmiem öörnedidh gusnie learohke jallh studente ellies jallh ånnetji gaskesem learoesijjine åtna bieleden jïtje daarpesjidh stïeresne årrodh daennie sijjesne»⁶.

Daam lierehtimmienvuekiem maahta aaj gohtjesovvedh fleksijbele lierehtimmiem, nedtelearoeh, IKT-dåårjeme lierehtimmiem, fleksijbele lierehtimmienvuekie jnv.⁷

4.1.1 Juridihkeles vïedteldimmie

Saemien maajhööhpehtimmie lea akte jeatjahlaakan lierehtimmienvuekie gusnie tjoejem jïh guvvie nuhtjie *skypen* tïjrrh, tjoeje jïh guvvie-studijoven tïjrrh jallh viehkine jeatjah tehnikheles vukijste.

Daate reakta lierehtimmiem saemien gïelesne åadtjodh lea nænnoestamme ööhpehtimmielaakesne § 6, jïh mieriedimmesne ööhpehtimmielaakese § 7-1 mah jeatjah lierehtimmienvuekieh ållermaehtieh. Ööhpehtimmielaake § 13-1 jeahta tjïelte jïh skuvleaahtere dah mah dïedtem utnieh lierehtimmiem illedh, aaj saemien lierehtimmiem.

Saemien learohki reaktah sagke nænnoesåbpoe sjïdtin mænngan ööhpehtimmielaake sjïhtesjamme sjïdti jaepien 1998. Bielelen daate laake saemien gïelelierehtimmiem lij sån gaajh viesjïehtåbpoe orreme daan biejjien.

4.1.2 Maajhööhpehtimmien histovrije

Maajhööhpehtimmie lea gaskenasjovnaale bielesne, åajvahkommes akte råajvarimmie orreme aalkoealmetjïjstie gusnie First Nations Kanadasne jïh American Indian USA:sne lin dej voestes gaskem mah eelkin lierehtimmiem faalehtidh daejnie vukine (Lindberg jïh jïenebh 2003)⁸. Daam vukiem evtiedin dan åvteste lij daerpies lierehtimmine dejnie dajvine gusnie stoerre gåhkoeh, jïh gusnie maehtes lohkehtæjjah fååtesin. Ånnetji dan åvteste daate lij akte råajvarimmie aalkoealmetjïjstie dle utnin maajhööhpehtimmiem goh vukie, goh akte ööhpehtimmie nåakebe kvaliteeteste goh aerpievukien ööhpehtimmie klaassetjïehtjïelisnie (op.cit s.2).

Goh aarebi neebneme lea dihte öörnedamme maajhööhpehtimmie tseegkesovvi jaepien 2004 Nöörjesne, mænngan prosjekth lin tïjrehtamme mah ulmine utnin saemien learohkh edtjin saemien gïelelierehtimmiem dåastodh jïh seamma tïjjen maehtedh gâetesne årrodh.⁹

⁶ Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisning>

⁷ Ööhpehtimmiedirektovraate 2015

⁸ Lindberg, Tracey, Priscilla Campeau jïh Janice Makokis: “Indigenous Distance Education” : *Cultural Survival* 27.4 (Daelvien 2003).

⁹ Rønning, Wenche: *Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler*. NF-reektteht nr. 1, 2005. Nordlandsforskning

Juktie ööhpehtimmielaakem sjiehtesji dellie aaj buajhkaji jijnjh skuvleaaajterh saemien jarngedajvi ålkoli sjjhtin stoerre dæriesmoerh utnedh stïeres lïerehtimmiem saemien gïelesne faalehtidh (Rønning, s.9).

Dihte maalle mij evtiesovvi akten jeatjahlaakan lïerehtimmienvuakan, golme dimensjovnh utni:

1. Maajhööpehtimmie
2. Mïnneden lohkehtæjja
3. Gïeletjåanghkoeh

Lïerehtimmiemaalle evtiesovvi aktene lihke govlesadtemisnie saemien lïerehtimmiemyjresigujmie jïh staateles æjvieladtjïh vööjnin daerpies institusjovnh mej lihke gaskese saemien lïerehtimmiemyjresigujmie, iktedimmiediedtem utnin saemien maajhööpehtimmiem åvteste .

Fylhkenålma Finmmaarhkesne jïh Nordlaantesne gihtjesovvin mejtie dah sjjhtin daam iktedimmiediedtem vaeltedh staateles æjvieladtjïjste. Fylhkenålma lin positijve, men vaestiedin dah ajve sjjhtin aktem dagkeres diëdtem vaeltedh jis saemien lïerehtimmiemyjresh vïenhtin daate lij maereles jïh vaajteles. Departemeente saemien byjresigujmie govlesadtin mah åssjaldahkem däärjoehtin. Dan åvteste Finmmaarhken fylhkenålma iktedimmiediedtem åadtjoeji noerhtesaemien maajhööpehtimmiem åvteste jïh Nordlaanten fylhkenålma iktedimmiediedtem åadtjoeji åarjelsaemien maajhööpehtimmiem åvteste.

Dan baelien idtjin aktem seammaplieres iktedimmiediedtem vuariesjh julevsæmien maajhööpehtimmiem åvteste, men mænngan julevsæmien maahtoemyjresigujmie govlesadteme dubpiebasse, Nordlaanten fylhkenålma aaj iktedimmiediedtem åadtjoeji julevsæmien maajhööpehtimmiem åvteste.

4.1.3 Saemien maajhööpehtimmie daan biejjien

Saemien maajhööpehtimmie akte naa gelliesårhts faagesuerkie, gusnie mahte 20 ektievoeth maajhööpehtimmiem saemien maanide jïh noeride faalehtieh, dovne maadthskuvlesne jïh jårhkeskuvlesne. Ööhpehtimmie vadtasåvva noerhte-, julev jïh åarjelsaemien gïelesne jïh voestes – jïh mubpiengïelese. Institusjovnh mah lïerehtimmiem faalehtieh leah dovne tjïelten skuvlh, tjïelten skuvlh staaten finansieradimmine, fylhkentjïelten skuvlh, staaten skuvlh jïh privaate gïelejarngh. Iktedimmie jïh bïevnesh leah vihkeles ihke systeeme dan åvteste fungerede.

Daah institusjovnh saemien maajhööpehtimmiem faalehtieh daan biejjien:

Noerhtesaemien

Guovdageaidnun maanaskuvle

Guovdageaidnun noereskuvle

Sirman skuvle, Deatnu

Saemieskuvle Deatnusne

Saemieskuvle Tromsesne

Manndalen skuvle

Billefjord byjjenimmiejarnge

Masi Skuvle, Guovdageaidnu

Bossekop skuvle, Alta

Tverrelvdalen skuvle, Alta

Karasjohken skuvle
Saemien jáarhkeskuvle, Karasjohka
Noerhte-Tromsen jáarhkeskuvle, Nordreisa

Julevsamien:

Mørkvedmarka skuvle, Bådåddjo
Árran julevsamien jarnge
Daesnie Mørkvedmarka skuvle diädem átna maajhөөhpehtimmien ávteste maadthskuvlesne
jih Árran jáarhkeөөhpehtimmien ávteste

Áarjelsamien:

Gaske-Nöörjen Saemieskovle, Aarborte¹⁰
Áarjel-Saemiej Skuvle, Snåase
Praahken byjjenimmie- jih voengejarnge
Kråangken jáarhkeskuvle
Aajege - Röörosen jáarhkeskuvle

Aarborte, Snåase jih Praahke áarjelsamien maajhөөhpehtimmiem maadthskuvlese faalehtieh
jih Kråangke jih Aajege jáarhkeөөhpehtæmman.

Solstad jih jienebh jiehtieh reektehtsisnie *Samisk via fjernundervisning (Saemien maajhөөhpehtimmien tjïrrh)* (NF-reethtse nr. 10/2012) fer jïjnjh gååvnesieh mah maajhөөhpehtimmiem faalehtieh (s.117).

4.1.4 Maajhөөhpehtimmiefaalenassen daerpiesvoete

Aarebi lårkhoeh gærjeste *Samiske tall forteller*, vuesiehtieh ahkedh jienebh saemieh staaride juhtieh. Lissine saemieh sijhtieh mah staaride jih stuerebe sijjide juhtieh, dej maanah edtjeh saemienlierehtimmine járhhkedh juhtemen mænngan. Gellie lohkehtæjjah saemien gïelemaahtojne fååtesieh jih daate sæjhta jiehtedh jïjnjh tjïelh sijhtieh stoorre haestemh utnedh saemienlohkehtæjjah skååffedh. Tjåanghkan daate sæjhta jiehtedh ahkedh jienebh sijhtieh saemien maajhөөhpehtimmien mietie gihtjedh bætijen æjkien, jih jienebh maanah sijhtieh sïjjen saemienlierehtimmiem áadtjodh goh maajhөөhpehtimmie, dagke vuesiehtimmien gaavhtan gïeletjåanghkojne ektine.

4.1.5 Strategeles soejkesje saemien maajhөөhpehtæmman:

Staaen æjvieladtj jih ovmessie faagebyjresh leah sijhteme aktem ellies vuekiem evtiedidh guktie maahta saemien maajhөөhpehtimmiem faalehtidh, saah man saemien gïele lea bïjre. Jaepien 2012 Ööhpehtimmiedirektovraate aktem barkoedæehkiem tseegki mij laavenjosti evtiedimmien bïjre aktede strategeles soejkesjistie saemien maajhөөhpehtæmman. Ööhpehtimmiedirektovraate dan mænngan soejkesjem tjåanghkan geesi jih dam æhpiedehti sjyöhtehe byjresidie.

Akte vihkeles mearhketje soejkesjisnie lij raeriestidh aktem saemien maajhөөhpehtimmiedienesjem tseegkedh mij gaskem jeatjah edtji saemien maajhөөhpehtimmiem faalehtidh dejnie ovmessie gïeline, aktem aktivyöki barkoem

¹⁰ Gaske-Nöörjen saemieskovle aaj maajhөөhpehtimmiem faalehte noerhtesamien learoehkidie jih áarjelsamien maajhөөhpehtimmiem jáarhkedaltesisnie.

sjrehtesjidh saetnjestijjeste jrh nedtebaseradamme ööhpehtimmeste jrh digitaale boelkhk faalehtidh. Learohki reakta gjeletjåanghkoeh åadtjodh aaj vuartasjamme sjrdti soejkesjisnie. Jienebh dejstie aktöörjste saemien maajhööheptimmien sisnjelen jeehtin dah lin ovgeahpan soejkesjisnie. Maahtoedepartemeente mænngan Ööhpehtimmiedirektovraatem stilli dam strategeles soejkesjem tjjelkestidh jrh soejkesjen åasam aerviedidh. Maahtoedepartemeente ij leah naan sjæjsjalimmiem vaalteme dejtie minngemosth juvnehtimmide stillemisnie. Lissine Maahtoedepartemeente ööhpehtimmiedirektovraatem birri aktem mierievierhkem evtiedidh saemien maajhööheptæmman aktene lihke laavenjostosne Finnmarhken fylhkenålmene jrh Nordlaanten fylhkeålmene. Daate mierievierhkie edtja dirreginie årrodh Fylhkenålmide guktie lissiehtamme kvaliteete jrh seammavyörtegsvoete faalenassine sjrdtieh, jrh bievnesh vadta skuvle-aajhteridie, eejhtegidie jrh learoehkidie.

4.1.6 Maahtoedaerpiesvoete maajhööheptimmiemetodihkesne

Aaj daan biejjien dle jeenjesh mah vienhtieh maajhööheptimmie ij leah akte geesjeles vuekie gjelelierehtæmman, jrh dan åvteste dihte ajve akte vuekie maam maahta nuhtjedh gosse aerpievuekien lierehtimmie ij maehtieh faalesovvedh. Athabasca University Kanadasne, mij lea akte dejstie institusjovnijste mij lea jeenjemes maajhööheptimmine barkeme aktene aalkoealmetjeperspektijvesne, tjerteste maajhööheptimmie maahta unnemes seamma jolle njeptjiem utnedh goh aerpievuekien lierehtimmievuekieh (Lindberg jrh jienebh 2003, s.2).

4.2 Sisvege saemien maajhööheptimmesne

Goh aarebi neebneme dle maajhööheptimmiefaalenasse ånnetji joekehts orreme dejnie ovmessie gjeledajvine. Maahta hijven fåantoe årrodh man åvteste naemhtie, juktie gjeletsiehkie dan joekehts. Vuelielisnie akte åenehks buerkiestimmie dejstie ovmessie maallijste. Maajhööheptimmielearohkh joekehts tæjmoelåhkoem utnieh, jrh fåantoe lea mejtie saemien gjelem voestes- jallh mubpiengjeline veeljeh, jrh mennie jaepiedaltesisnie dah leah. Tabellesne vuelielisnie gaskemedtien jaepietæjmoelåhkoeh tjåådtje saemien gjelesne voestesgjeeline jrh mubpiengjeline.¹¹

Tabelle 4.1 Tjåenghkie jaepietæjmoelåhkoeh saemien gjelesne voestes- jrh mubpiengjeline

Learoesoejkesje/klaassedaltese	Jaepietæjmoelåhkoeh
Saemien voestesgjeeline	
1.-4. Klaasse	160
5.-7. Klaasse	104
8.-10.klaasse	94
Saemien mubpiengjeline	
1.-7. Klaasse	87
8.-10. Klaasse	76
Jåarhkeööhpehtimmie studijegoerchten faagh	103
Jåarhkeööhpehtimmie barkoefaagh	45

Learohkh mah lierehtimmiem utnieh saemien gjelesne slyöhpoeih vuarjasjimmiem baategjelesne åadtjodh jrh slyöhpoeih lierehtimmiem utnedh jeatjah ammesgjeeline, jis sijhtieh.

¹¹ Udir -1-2014 Maahtoelutnjeme faage- jrh tæjmoejoeakedimmie jrh faalenassestruktuvre

Vihkeles tjierstidh saemien learohkh maehtieh veeljedh dovne nöörjen jñh saemien gïelem voestegïeline. Dellie tøjmoelåhkoe voestegïelesne jñh mubpiengïelesne tjåanghkan biejesåvva, jñh dan mænngan seammalaakan juaka gïeli gaskem, jallh leavloe biejesåvva dan gïeese maam learohke sæjhta nænnoestehdedh. Annjebodts ij leah sjiehteladteme learohkh maehtieh veeljedh lierehtimmiem åadtjodh göökte saemien gïeline skuvlesne¹². Doh jeanatjommes learohkh mah maajhööheptimmiem dåastoe leah saemien mubpiengïeline veeljeme.

Noerhtesaemien:

Noerhtesaemien lea dihte gïele maam jienebelåhkoe maajhööheptimmielearohkijstie åtna. Maallen mietie dle learohkh aktem låhkoem maajhööheptimmeste åadtjoeh, jñh gelliej vejkoiej dle dam hospiteradimmine ektede aktene saemienklaassesne naakeninie dejstie tøjmojste mejtie learohke åadtje. Jeatjah baakoejgumie dle bielieh lierehtimmeste maajhööheptimmie, jñh bielieh leah goh learohke aktene saemienklaassesne. Muvth learohkh læjhkan ajve maajhööheptimmiem åadtjoeh jñh eah hospiteradimmiem åadtjoeh. Maahta jienebh fåantoeh årrodh dïsse, men akte fåantoe lea joekoen doh nööremes learohkh eah maehtieh oktegh vuelkedh hospiteradæmman, jñh gosse eejhtegh jallh mubpieh tjuerieh learohkem dæriedidh, dellie maahta geerve sjïdtedh dam buektiehtidh.

Julevsaemien:

Vaenie maajhööheptimmielearohkh julevsaemien gïelem maadthskuvlesne åtneme, mij joekoen lea dan åvteste jienebh seamma sijjine åroeh goh vuesiehtimmiem gaavhtan åarjelsaemien dajvesne. Jåarhkeööhpeptimmesne sagke jienebh learohkh, mij gaskem jeatjah lea dan åvteste gaajhkh julevsaemien learohkh jåarhkeööhpeptimmesne sijjen lierehtimmiem åadtjoeh goh maajhööheptimmie.

Åarjelsaemien:

Åarjelsaemien dajvesne almetjh bårrode åroeh jñh aerpievuekien mietie jñjnñh maajhööheptimmielearohkh. Learohkh abpe tøjmoelåhkoem åadtjoeh goh maajhööheptimmie jñh jñjnñh dejstie learoehkijstie gïeletjåanghkoeh åadtjoeh lissine. Doh ovnessie maajhööheptimmiefaalehtæjjah joekehts öörnegg dan bïjre utnieh. Gaske-Nöörjen saemieskovle govhte våhkoeh gïeletjåanghkojste faalehte. Åarjel-saemiej skuvle Snåasesne njieljie våhkoeh faalehte jñh Praahken byjjenimmie- jñh voengejarng göökte-golme våhkoeh. Jåarhkeööhpeptimmesne åeniehkåbpoe tjåanghkoeh utnieh. Muvth dejstie learoehkijstie maajhööheptimmiem aktanieh mïnneden lohkehtæjjine.

4.3 Evtiedimmie saemien maajhööheptimmeste dej minngemes luhkie jaepiej

Vuelielisnie evtiedimmiem learohkelåhkoste buerkiestamme dejtie minngemes luhkie jaepide. Doh taalh parentesene vuesiehtieh man gallesh learoehkijstie mah saemien voestegïeline åtneme. Jåarhkeööhpeptimmesne naan gille learohkh lierehtimmiem åadtjeme saemien gïelesne ammesgïeline. Daah leah daesnie meatan vaaltasovveme taaline mubpiengïeese.

¹² Skuvleajhteren lea ellies nuepie lierehtimmiem faalehtidh göökte saemien gïeline, men eah sijhth beetnegh bååstede åadtjodh dan mubpien saemien gïeese. Vaallah faage- jñh tøjmoejokedimmie gænnah lierehtæmman sjiehteladta göökte saemien gïeline, guktie daagkeri vejkoiej dle lierehtimmie sjædta siejhme skuvlettijen ålkolon årrodh.

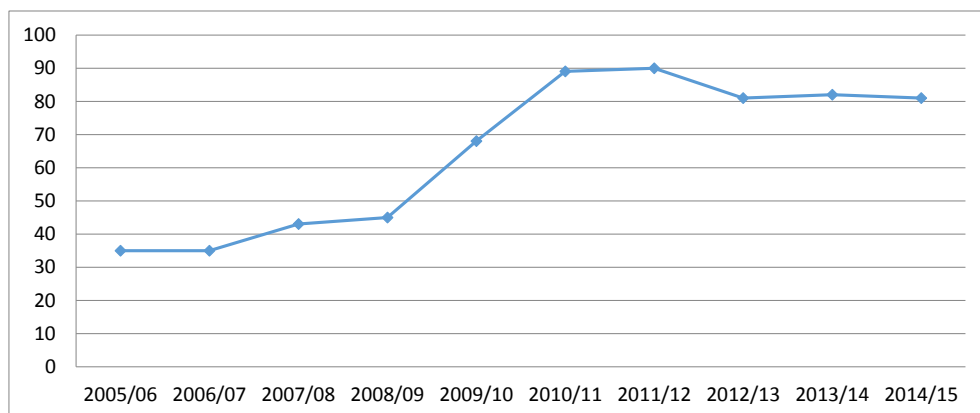
4.3.1 Noerhtesaemien

Tabelle 4.2 Maajhööheptimmie noerhtesaemien¹³

	2005 / 06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Maadthskuvle (saemien 1.gieline parentesesne)	35	35	43	45	68 (19)	89 (9)	90 (14)	81 (8)	82 (7)	81 (8)

Bijjielisnie vujebe dejtie riektes learohketaalide noerhtesaemien maajhööheptæmman dej minngemes luhkie jaepiej.

Figuvre 4.1 Learohkelåhkoe maajhööheptimmesne maadthskuvlesne noerhtesaemien gielsesne

Figuvre 4.1 vuesehte learohkelåhkoe noerhtesaemien maajhööheptæmman aktem tjarke lissiehtimmiem utni jaepiej 2008-2012, jřh dan mænngan ånnetji unnebe sjřdti. Daan biejjien doh taalh sagke jollehkåbpoe goh jaepien 2008-2009, guktie maahta aerviedidh learohkelåhkoe lea såemiesmearan tjåadtjoen sjřdteme dej bööremes jaepiej nuelesne, men annje sagke jollehkåbpoe goh luhkien jaepien gietjeste.

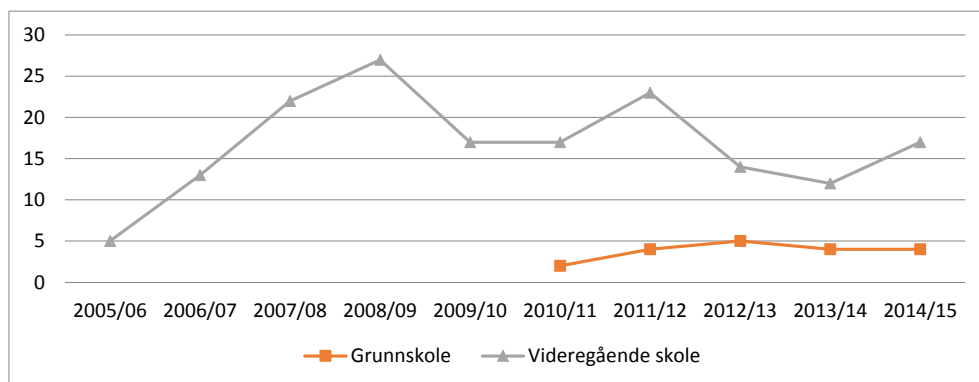
¹³ Ij leah gåaradamme taalide noerhtesaemien maajhööheptæmman jåarhkeööhpeptimmesne gaavnedh.

4.3.2 Julevsaemien

Tabelle 4.3 Maajhööheptimmie julevsaemien

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Maadthskuvle ¹⁴						2	4	5	4	4
Jäärhkedaltese	5 (5)	13 (8)	22 (13)	27 (5)	17 (8)	17 (4)	23 (4)	14 (4)	12 (4)	17 (4)
Gïeletjjaanghcoe				9	23	9			16	

Figuvre 4.2 Learohkelâhkoevtiedimmie maajhööheptimmiesne, julevsaemien

Figuvre 4.2 vuesehte learohkelâhkoe julevsaemien maajhööheptæmman jäärhkedaltesisnie baarohne jâhta jîh raaktan daelie læsseneminie. Akte dagkeres learohkelâhkoe mij dan jîjnem gajva stoeerre haestemh vadtæ dejtie mah maajhööheptimmie faalehtieh gosse edtjieh soejkesjîdh tîjjen âvtese man jîjnîh lohkehtæjjah daerpies. Gosse ij learohkelâhkoem daejrieh jaepeste jaapan dellie geerve vuesiehtimmien gaavtan stoeerre råajvarimmieh voebnesjîdh akten ulmïestuvrelth maahtoelutnjemen bîjre maajhööheptimmie lohkehtæjjide.

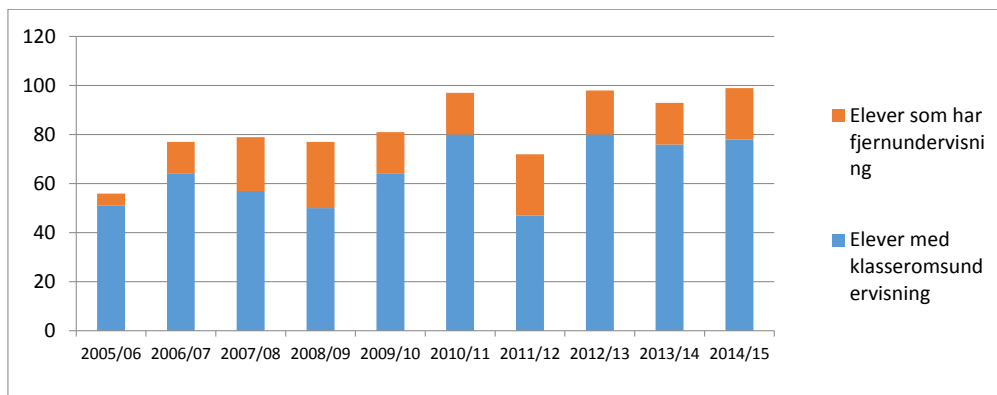
Maadthskuvlese figuvre vuesehte learohkelâhkoe lea onne, men jîebne. Tjuara aervïedidh stoeerre nuepie gâåvnese learohkelâhkoem lissiehtidh julevsaemien maajhööheptimmien sijnjelen.

¹⁴ Öörnedamme julevsaemien maajhööheptimmie idtji aelkieh âvtelen 2010, dan âvteste eah taalh aarebstie gâåvnesh.

Tabelle 4.4 Learohkelâhkoe julevsaemien âllesth

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Learohkelâhkoe	56 (29)	77 (31)	79 (25)	77 (27)	81 (26)	97 (29)	72 (25)	98 (30)	93 (19)	99 (22)

Figuvre 4.3 Joekedimmie maajhõõpheptimmie jìh õõpheptimmie klaassetjiehtjielisnie julevsaemien.

Figuvre 4.3 vuesehte dihte stööremes bielie dehtie julevsaemien learohkelâhkoste sov lierehtimmiem âadtje goh stïeres õõpheptimmie. Jåarhkedaltesisnie gaajkh julevsaemien learohkh sijjen reaktan tjïrrh, lierehtimmiem âadtjoeh goh maajhõõpheptimmie. Daate sæjhta jiehtedh dihte mij maajhõõpheptimmiem faalehte julevsaemien jåarhkedaltesisnie lea eevre vihkeles ihke julevsaemien learohkh jåarhkedaltesisnie sijjen saemienlierehtimmiem âadtjoeh.

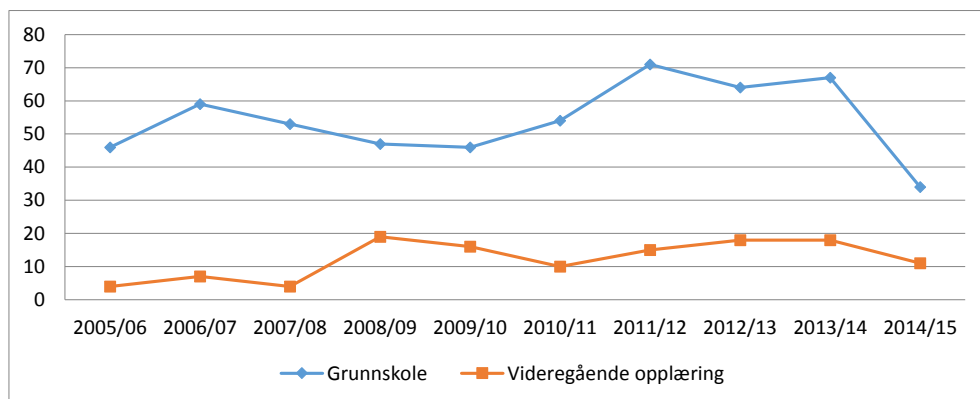
4.3.3 Åarjelsaemien

Tabelle 4.5 Maajhõõpheptimmie åarjelsaemien gïelesne

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Maadthskuvle	46	59	53	47	46	54	71	64	67 (3)	34 (3)
Jåarhkedaltese	4	7 (1)	4 (1)	19	16	10 (1)	15 (1)	18 (4)	18 (3)	11 (1)
Gïeletjåanghkoe maadthskuvle ¹⁵	53	54	85	65	49	54	54	58	34	54
Gïeletjåanghkoe jåarhkedaltesisnie	3	6	13	12	10	9	15	15	19	7 ¹⁶

¹⁵ Lissine dejtie neebneme gïeletjåanghkojde, åarjelsaemien learohkh lin meatan prosjektesne Saemesth dle! Boelhken 2008-2011, åarjelsaemien gielebiesieh, akte Interreg-prosjekte maam Saemieskuvleståvroie jìh Nordlaanten fylhkenålma öörnedin. Daejnie gielebiesine medtie 40-85 åarjelsaemien learohkh maadthskuvlesne lin meatan, nõörjen jìh sveerjen bielestie.

**Figuvre 4.4 Learohkelåhkoev tiedimmie maajhõõhpehtimmesne
äärjelsaemien**

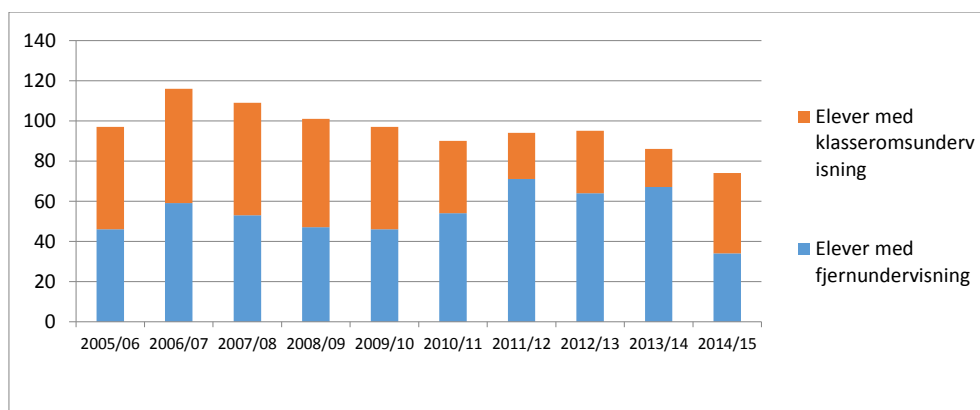

Figuvre 4.4 vuesehte learohkelåhkosne maadthskuvlesne jñh jåarhkelïerehtimmesne åærjelsaemien gïelese. Gåabpegen daltesisnie baelieh orreme gosse learohkelåhkoe læssanamme, men dej minngemes gïõkte jaepiej learohkelåhkoe vaananamme. Daate seamma tendensem vuesehte goh learohkelåhkojde åærjelsaemien gïelesne dan stïeres õõhpehtæmman.

Tabelle 4.6 Learohkelåhkoe ållesth åærjelsaemien gïelesne

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Learohkelåhkoe	97 (16)	116 (18)	109 (18)	101 (19)	97 (20)	90 (18)	94 (20)	95 (21)	86 (20)	74 (15)

**Figuvre 4.5 Joekedimmie maajhõõhpehtimmie jñh õõhpehtimmie
klaassetjiehtjielisnie**

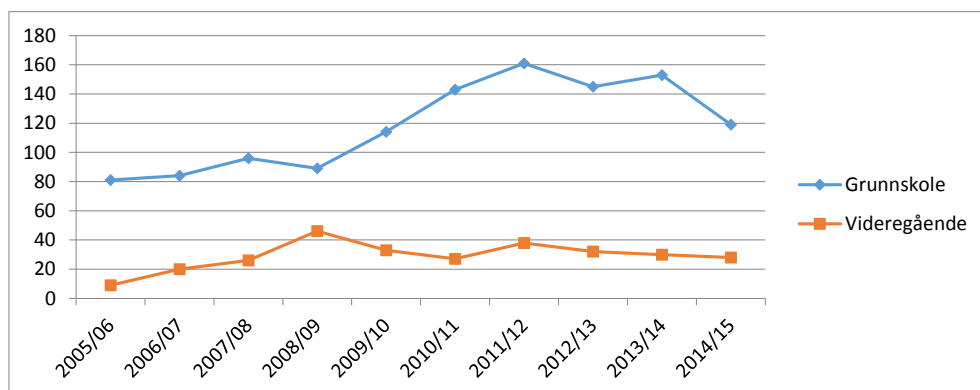
Figuvre 4.5 vuesehte maajhõõhpehtimmie lea akte stoerre låhkoe dehtie ållesth lïerehtimmeste åærjelsaemien gïelesne. Muvhti jaepiej dellie dihte stïõremes bielie åærjelsaemien lïerehtimmeste maajhõõhpehtimmie. Aaj åærjelsaemien gïelese daate vuesehte

maajh  hpehtimmie lea joekoen vihkeles juktie gorredidh gaajkhk learohkh sijjen lierehtimmiereaktam saemien g  lesne   adtjoeh.

Tabelle 4.7 Maajh  hpehtimmie   llesth

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Maadthskuvle	81	84	96	89	114	143	161	145	153 (3)	119 (3)
J��rhkedaltese ¹⁷	9	20	26	46	33	27	38	32	30	28
��llesth	90	104	122	135	147	170	199	177	183	147
Hospiteradimmi e/G��let- j��anghcoe	56	60	98	86	82	72	69	73	69	61

Figuvre 4.6 Learohkel  khoen evtiedimmie saemien maajh  hpehtimmesne

Figuvre 4.6 vuesehte maajh  hpehtimmie lea naa j  bne j  rhkeskuvlesne   llesth vuajname, mearan maadthskuvlesne akte stoerre lissiehtimmie orreme, mahte seamma jaepien goh dihte   llesth learohkel  khoe l  ssani saemien g  lesne, mearan dejtie minngemes jaepide dle aktem   llesth vaeniedimmiem d   jreme saemien maajh  hpehtimmesne maadthskuvlese.

4.4 Galhkuve

Tjaalege lea saemien maajh  hpehtimmiem g  ehtjedamme aktene perspektijvesne luhkie jaepiej tjirrh. Mijjeh libie vuajname evtiedimmie lea   nnetji baarojne j  hteme gosse lea learohkel  khoen b  jre. Evtiedimmie maajh  hpeht  mman lea jeenjemasth seammalaakan goh dihte   llesth learohkel  khoeevtiedimmie saemien g  lesne. Statistihke l  jhkan aaj vuesehte muvhtide jaepide, j  h muvhtide saemien g  lide, dle maajh  hpehtimmie eevre vihkeles orreme ihke saemienlearohkh sijjen g  lelierehtimmiem   adtjeme.

¹⁷ Goh aarebi neebneme ij meatan vaeltieh noerhtesaemien maajh  hpehtimmiem j  rhkedaltesisnie.

Dan ávteste saemien maajhõõheptimmie joekoen vihkeles, jïh nov amma buajhkoes gosse dan jeenjesh staaride juhtieh, maajhõõheptimmie ahkedh vihkielábpoe sjædta ihke nasjovnaale ulmieh dâarjoehtimmien bïjre saemien gielese, maahta illesovvedh.

4.5 Raerieh

Finnmaarhken fylhkenálma jïh Nordlaanten fylhkenálma tjuerieh maahtoelutnjemebarkojne jáerhkedh saemien maajhõõheptimmielohkehtæjjide. Barkoe tjuara fokusinie utnedh dovne maajhõõheptimmiedidaktihkem, átnoem tekniheles dïrregijstie jïh saemien gielem, jïh tjuara aaj aalkoealmetjedimensjovnem gorredidh maajhõõheptimmesne. Vierhtieh tjuerieh maahtoelutnjemasse gâávnesidh. Sæjhta nuhteligs árrodh álkoelaantese vuartasjidh gusnie hijven vuesiehtimmieh gâávnesieh guktie hijven maajhõõheptimmiem tïjrehte.

Tjuara mieriekrïevenasside gorredidh dejtie mah maajhõõheptimmiem faalehtieh guktie dah maehtieh guhkiebasse soejkesjidh gosse edtjieh MØ-barkijh seehtedh. Bïevnesh maajhõõheptimmien bïjre goh lïerehtimmiemaalle tjuerieh bætedh dovne skuvleaaajteridie jïh sliektide.

Refusjovneáesie skuvleaaajteridie saemien maajhõõheptamman tjuara tjarke læssanidh. Saemien maajhõõheptimmesne dejtie ellen nõõremes learoehkidie akte klahke byõroe viehkine árrodh lïerehtimmesne dâastojeskuvlen luvnie.

Tjuara aktem ulmiestuvreldh maahtoelutnjemem tïjrehtidh saemien maajhõõheptimmie-lohkehtæjjide, ij goh unnemes dan ávteste vaenie jallh ij naan kuvsjefaalenassh maajhõõheptimmiedidaktihkesne lohkehtæjjaõõheptimmine. Saemien learohkh mah álkoelaantesne árröeminie byõroe seamma reaktam utnedh lissie saemienlïerehtimmiem áadtjodh naemhtie goh nõõrjen learohkh mah álkoelaantesne árröeh reaktam utnieh lissie nõõrjenlïerehtimmiem áadtjodh.

Lidteratuvrelæstoe:

Broderstad, Ann Ragnhild jïh Kjetil Sørli: «Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting» i: *Samiske tall forteller* 5. Saemien jïlleskuvle, 2012

Lindberg, Tracey, Priscilla Campeau jïh Janice Makokis: “Indigenous Distance Education” i: *Cultural Survival* 27.4 (Daelvien 2003).

Ny fag- og timefordeling. Öõheptimmiedirektovraate 2015

Rønning, Wenche: «Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler.» *NF-reektehtse* nr. 1, 2005. Nordlandsforskning

Samiske tall forteller 7. Saemien jïlleskuvle, 2014

Solstad, Marit jïh jïenebh «Samisk via fjernundervisning. Ei kartlegging og veien videre.» *NF-reektehtse* 10/2012. Nordlandsforskning

Todal, Jon: Samisk språk i barnehage og skule 2011/12. I: *Samiske tall forteller* 5. Saemien jïlleskuvle, 2012

Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisnin>

5 Giellaguovddážiid rávesolbmuid oahpahus

Lene Antonsen, cand.philol. ja dutki, UiT Norgga árkalaš universitehta gielladiedalaš instituhtas

Čoahkkáigeassu:

Norgga giellaguovddážit fáallet gelbbolašvuodaaddi sámegielkursaid main studeanttat sáhttet čadahit Sámi allaskuvlla dahje UiT Norgga árkalaš universitehta eksámena. Manimus jagiid leat dat kurssat dahkan stuorra oasi sámegiela ollislaš oahppočuoggáid buvttadeamis Norggas. Artihkkalis geahččat ovddeš ja dálá málliid – mo giellaguovddážit ja bajit dási oahpahusásahusat leat ovttasbargan. Mii geahččat maiddái statistihka, mii čájeha kursa- ja studeantalogu, ja oahppočuoggáid buvttadeami áigodagas 2009–2014. Geahččat maiddái ruhtadeami ja eará čuolmmaid dákkár ovttasbarggus

5.1 Álggahus

Buot giellaguovddážiidda mat ožžot jahkásaš vuoddodoarjaga Norgga Sámedikkis, leat rávesolbmuid giellakurssat dehálaš oassin oppalaš doaimmain. Áiggi mielde lea eanaš giellaguovddážit deattuhan fállat gelbbolašvuodaaddi kurssaid, mat leat maiddái šaddan dehálaš oassin Norgga sámegiela gáiddusoahpahusas. Dát dahká áigeuvodilin geahččat kurssaid lagabut: Gude dásis leat kurssat? Mo kurssat lágiduvvojit ja ruhtaduvvojit? Dát artihkal fokusere jagiide 2009–2014, muhto dás leat maiddái dieđut ovddeš jagiin čájehan dihte iešgudetlágan ovttasbargomálliid mat leamaš alit dási oahppoásahusaid ja giellaguovddážiid gaskkas. Giellaguovddážiid jahkeraporttat leat vuodđun, dalle go in leat namuhan eará gáldu.

5.1.2 Sámi giellaguovddážit Norggas

Suohkaniin mat leat sámegiela guovddášguovllu olggobealde, lea čuolbman ahte bargonávccalaš buolvvas leat unnán sámegielagat. Eai leat doarvái olbmot geain lea sámegiela gelbbolašvuolta álgit virggiide skuvllain, mánáidgárddiin ja dearvvasvuodasuorggis. Guokte jagi mannel go Sámelága giellanjuolggadusat ledje bohtán fápmui, de vuosttaš guokte giellaguovddáža áhahuvvojedje, ja dat dáhpáhuvai dan guovtti suohkanis gos sámegiela dilli lei heajumus, Porsáנגgus ja Gáivuonas. Mannel leat áhahuvvon giellaguovddážit manngga suohkanis, maiddái sámegielaid hálldašanguovllu olggobealde. Ii leat velge giellaguovddáš sámegiela guovddášguovlluin, ii Kárášjogas iige Guovdageainnus, gos dákkár gielladoaimmat eai leat leamaš seammá dárbbášlaččat. Dainna lágiin speadjalastá giellaguovddážiid ásaheapmi erohusaid suohkaniid gielalaš dilis. Raporta

"Evaluering av samiske språksentre" (Nygaard ja earát 2012) addá buori ja dárkilis gova das mo giellaguovddážit leat organiserejuvvon ja daid doaimmaid.

Báikkálaš fámuhan leat vuolggahan giellaguovddážiid, muhto Sámediggi lea fas vuolggahan formálalaš giellaguovddážiid fierpmádaga. Jagi 2007 rájes leat guovddážat lonohallan vásáhusaid jahkásaš čoagganemiin, maidda Sámediggi oasálastá. Jagi 2014 golbmanuppelot giellaguovddáža ožžo Sámedikki vuodđodoarjaga. Guovddážat leat mielde tabeallas 5.1, mas leat diedut das guđe suohkanis iešgudege guovddáš lea, ja leago sámegeielaid hálddašanguovllu siskkabealde dahje olggobealde. Artihkkalis namuhuvvojit giellaguovddážat suohkana namain vaikko eai buot giellaguovddážat gula suohkana doaimmaid vuollái.

Tabealla 5.1 Sámi giellaguovddážat Norggas.

Giellaguovddáš	Suohkan	Sámegeielaid hálddašan-guovllu ektui	Goas ása-huvvon	Giella
Sámi giella- ja kulturguovddáš	Porsángu	siskkabealde	1994	davvisámegeiella
Sámi giellaguovddáš	Gáivuotna	siskkabealde	1994	davvisámegeiella
Arran julevsáme guovdásj	Divttasvuotna	siskkabealde	1999	julevsámegeiella
Várdoáiki sámi guovddáš	Evenášši18	olggobealde	1999	davvisámegeiella
Isak Saba guovddáš	Unjárga	siskkabealde	2002	davvisámegeiella
Deanu giellagáddi	Deatnu	siskkabealde	2002	davvisámegeiella
Gáisi giellaguovddáš	Romsa	olggobealde	2004	davvisámegeiella
Aajege – Saemien gieles- jih maahtoejarnge	Plassje	olggobealde	2005	lullisámegeiella
Álttá Sámi Giellaguovddáš AS	Áltá	olggobealde	2006	davvisámegeiella
Ástávuona giellagoahctie	Loabát	siskkabealde	2009	davvisámegeiella
Gielem nastedh	Snoasa	siskkabealde	2012	lullisámegeiella
Gieleaernie	Raarvihke	siskkabealde	2013	lullisámegeiella
Storfjord språksenter	Omasvuotna	olggobealde	2013	davvisámegeiella ja kvenagiella

Gáldu: *Sametingets strategier 2015* ja giellaguovddážiid raporttat.

5.2 Rávesolbmuid sámegeiel oahppu

Giellaguovddážat heivehit doaimmaideaset báikkálaš dárbbuide, ja enaš guovddážat leat bidjan ollu návccaid lágitit giellakurssaid rávesolbmuide. Didaktihkka¹⁹ lea leamaš guovddážiis, ja guovddážat leat dehálaš arenat geahččaladdat odđa ja earálágan oahpahanvugiid. Guovddážiid ovdu lea leamaš oazžut báikki sámegeielagiid mielde oahpahussii, ja guovddážat leatge friddjabut go skuvllat bálkáhit sámegeielháliliid geain ii leat formálalaš gelbbolašvuohta sámegeielas.

Muhtun giellaguovddážat leat olgoriikkas gávdnan movtta ja odđa jurdagiid. Sámi allaskuvla fáloi jagi 1994 oahppomátkki Walesii ja kurssa gulahallanmetodas, ja dat lei dehálaš vuoddu dalle go vuosttaš guokte sámi giellaguovddáža álggahuvvojedje. Giellaguovddážat leat manjimuš jagiid fas beroštan Walesas, ja Loabága giellaguovddáš lea leamaš doppe oahppame mo mánáidgardebargit ohppet kymrigiela belohahkii giellakurssas ja belohahkii bargobáikkis.

¹⁸ Evenášši suohkanii lassin leat dat suohkanat giellaguovddáža oasseeaigádat: Bálága, Rivttága, Áhkkánjárgga, Siellakvuona, Skániid ja Dielddanuori suohkanat.

¹⁹ Oahpahusa maid, mo ja manne

Dát giellaguovddáš lea maiddái leamaš Israelis oahppame Ulpan-metoda, maid sii doppe leat geavahan ealáskahttit hebreagiela.

Eará giellaguovddášat leat ieža ovddidan didáktalaš metodaid maid leat fievrriid olgoriikii. Porsáŋgu ja Gáivuona giellaguovddážiid kursaávdnasat ja metodat oahpahuvvojde jagiid 2009–10 Lujávrii studeanttaide geat oasálaste Sámi allaskuvla lágiduvvon kursii man fáddán lei gielddasáme giela fievrredeapmi odđa buolvvaide. Unjárgga giellaguovddáš lea ráhkadan giellakurssa man vuodđun lea kognitiiva teoriija ja metoda, mii lea oaivvilduvvon olbmuid geain lea passiivlaš giella, muhto eastta sámasteapmái iežaset báikkálaš birrasis.

Dákkár kurssat leat lágiduvvon Ruotas ja kursagirji "Válddán giellan ruovttoluotta" almmuhuvvui ruotagillii jagis 2013. Girji galgá jagis 2015 maiddái almmuhuvvot engelasgillii Kanadas, ja dat lea ovtasbargu giellaealáskahttinorganisašuvnnain British Columbias.

Divttasvuona guovddáš lea ráhkadan kursagirjiid julevsáme gielas, *Sámasta*–ráiddu. Plassje giellaguovddáš lea UiT Norgga ártalaš universitehtain ovtas ráhkadan oahpponeavvuid internehta várás, grammatihkkaprográmmaid *Oahpa-áarjel*, sátnegirji *Nedtedigibaakoeh* ja sátn-áppa *Gielese*. Giellaguovddášat vižžet maiddái inspirašuvnna gudet guimmiineaset, ja muhtun guovddášat bidjet iežaset oahppoávdnasiid internehtii vai earát sáhttet daid viežžat ja geavahit.

5.2.1 Ii-gelbbolašvuodaaddi kurssat

Eanaš sáme gielkurssat leat oaivvilduvvon oasseváldiide geat eai máhte nu ollu sáme giela, muhto leat maiddái kursafálaldagat sáme gielhalliide geat háliidit oahppat lohkat ja čállit sáme giela. Mánnga kurssa heivehuvvojit dihto geavaheddjiidjoavkkuide, ovdamearkka dihte lohkan kursa vuorasiidda, kursa sáme gielaohppiid vánhemiidda, dahje giellakursa olbmuid geat rievtti mielde máhttet ollu sáme giela, muhto sii dárbašit doarjaga duostat geavahit giela aktiivvalaččat. Kurssat dollojuvvojit beaivet, eahkes, intensiivakursan dahje biđejuvvon guhkit áiggi badjel. Divttasvuona giellaguovddáš lea lágidan 7–8-mánnosaš bargomárkankurssa, ovtasrádiid ASVO:in (Nygaard ja earát 2012: 24).

Kurssat mat leat namuhuvvon dás, leat iešgudetláganat, ja lea váttis daid buohtastahttit. Buot dákkár kurssat leat dehálaččat nannet sáme giela geavaheami báikkálaččat ja suohkana doaimmain. Vaikko muhtun giellaguovddášat leat bidjan návccaid lágidit stuorit kurssaid ja daid oasálastit dalle lohket sáme giela ollesáiggi, de eanaš kurssat leat oasálastiid barguide ja bearašeallimii lassin.

Mánnga giellaguovddáša lágidit giellalávgunkurssaid, dábálaččat geassit. Porsáŋgu giellaguovddáš álggahii dákkár kurssaid, ja dadistaga lea maiddái eará giellaguovddášat lágidan dákkár kurssaid. Kurssat leat iešgudet guhkkodagas, vuosttaš jagiid lei dábalaš lágidit giellalávgunkurssaid mat biste golbma dahje guokte vahku, muhto manimuš jagiid kurssat leat bistán vahku dahje dušše vahkkoloahpa. Dákkár kurssat leat mánnga oasseváldái leamaš dehálaš doarjjan universitehta gelbbolašvuodaaddi kursii, gos sáme gielat biras dábálaččat ii leat nu nanus. Kurssat leat leamaš oadjebas arenan gos studeanttat leat beassan geahččaladdat giellamáhtuset, ja dan manjel dustet šaddat sáme gielhallin maiddái kurssa olggobealde.

5.2.2 Gelbbolašvuodaaddi kurssat

Áiggi mielde leat gelbbolašvuodaaddi kurssat šaddan dehálaččabut giellaguovddážiid doaimmain. Vuosttaš jagiid muhtun kursaoasálastit váldde vuodđoskuvlla sáme gieleksámena,

muhto dávjjibut kurssat heivehuvvojedje joatkkaskuvlla oahppoplánaide nu ahte oasseváldit sáhtte váldit privatistaeksámena sámegiella C-giellan joatkkaskuvllas. Muhto leat máŋga ovdamearkka das ahte giellaguovddážit leat ovttasbargan iešgudet láhkai Sámi allaskuvllain ja universitehtain vai báikki olbmot sáhttet oažžut oahpu ja formálalaš gelbbolašvuoda sámegielas, erenoamážit guoská dát Sámeigiela lohkanbadjeohppui (geahča tabealla 5.2). Moadde ovttasbargomáile leat válddahallon 5.4. kapihttalis.

Jagi 2003 rájes lea Romssa universitehtas leamaš vejolaš váldit gelbbolašvuodaaddi eksámena davvisámegielas maiddá álgodásis, ja Sámi allaskuvllas jagi 2008 rájes. Dát leat rahpan giellaguovddážiidda vejolašvuoda heivehit sin dábalaš kurssaid nu ahte kursalaččat sáhttet váldit eksámena mii addá oahppočuoggáid. Jagi 2009 rájes lea leamaš stuorit áŋgiruššan dien guvlui *Vida jagi giellaprográmmas* maid Sámi allaskuvla lea lágidan. Lea maiddá vejolaš váldit gelbbolašvuodaaddi kurssa lullisámegielas (gč. tabealla 5.2), muhto julevsámegielas leat dákkár kurssat dušše studeanttaide geain juo lea vuoddomáhttu gielas²⁰.

Tabealla 5.2 Universitehta ja allaskuvllaid sámegiela álgooahppu

Ásahus	Kursa	Oahppo - čuoggát
Sámi allaskuvla	SAAL 1: Davvisámegiella praktihkalaš dilis – 1. oassi	15
	SAAL 2: Davvisámegiella praktihkalaš dilis – 2. oassi	15
	Sámi lohkanbadjeohppu (DSALBO). Addá giellagelbbolašvuoda Sámi allaskuvlla profešuvdnoahpuide.	30
UiT Norgga árktalaš universitehta	SAM-1031: Davvisámegiella vierisgiellan: Álgokursa 1	20
	SAM-1030: Davvisámegiella vierisgiellan: Grammatihkka. Kursa ii lágiduvo šat, ja grammatihkka lea ovttaidahtton álgokurssaide.	10
	SAM-1032: Praktihkalaš davvisámegiella II. Kursa ii lágiduvo šat.	10
	SAM-1034: Davvisámegiella vierisgiellan: Guldaleapmi ja njálmmálaš gulahallan.	10
	SAM-1036: Davvisámegiella vierisgiellan: Álgokursa 2	20
	SAM-1035: Davvisámegiella vierisgiellan: Lohkan ja čálalaš gulahallan.	10
	SAM-0010: Sámeigiela álgokursa 1. Kursa ii lágiduvo šat. Gokčá muhtun muddui SAM-1031.	20
	SAM-0020: Sámeigiela álgokursa 2. Kursa ii lágiduvo šat. Gokčá muhtun muddui SAM-1036.	10
	SAM-0100: Sámeigiela joatkkafáddá (bodii Sámeigiela lohkanbadjeohpu sadjái 2005 rájes). Kursa ii lágiduvo šat.	20
	Sámeigiela lohkanbadjeohpu, 10 deaddočuoggá (vektall). Kursa eaktudii ovdamáhtu mii vástidii unnimustá joatkkaskuvlla C-giela eksámena, dahje buriid njálmmálaš máhtu. Kursa ii lágiduvo šat.	[= 30]
Davvi- Trøndelága allaskuvla	Lullisámi álgooahppu 1, čoagganemiid ja interneahtha bokte.	15
	Lullisámi álgooahppu 2, čoagganemiid ja interneahtha bokte. Addá gelbbolašvuoda álgit Lullisámegiela 1-kursii.21	15

²⁰ Julevsámi 1-3 kurssat addet oktiibuot 90 oahppočuoggá ja leat bachelorgráda oassin.

<<http://www.studiesok.no/luleSámi-1-universitehtaet-i-nordland/>> (25.06.15)

²¹ <http://www.hint.no/studietilbud/?S_OBJECTID=sorSámibegynneropplarin> (25.06.15)

5.3 Universitehta ja allaskuvlla ovttasbargomáallet

Giellaguovddážat ja allaskuvlla/universitehta leat ovttasbargan máŋgga láhkai.

Muhtumin giellaguovddáš addá oahpahusa, eará háviid giellaguovddáš fállá doarjaga oahpahussii maid universitehta dahje allaskuvla dávjá addet jietna-govva-studio bokte.

5.3.1 Universitehta dahje allaskuvla addá oahpahusa

Buoridan dihte rekrutterema sámi oahpaheaddjeohppui Sámi allaskuvla, de geahččalii Sámi allaskuvla lávdadit oahpaheaddjeoahpu vuosttaš jagi Gáivutnii ja Detnui, seammás go Sámegiela lohkanbadjeoahppu biddjui oassin oahpaheaddjeoahpus. Čavčča 1997 lágiduvvui sámegiela lohkanbadjeoahppu Gáivuonas ja kurssas ledje 18 studeantta. Giddat 1998 čuovui Sámegiella 1 (10 deaddočuoggá), mii lei eatnigielladási kursa, ja sullii 12 studeantta čuvvo dan. Gáivuonas lei juo dalle ášahuvvon giellaguovddáš mii veahkehii háhkat studeanttaid kurssaide. Guovddáš lágidii golmmavahkkosaš giellalávgunkurssa ovdal go Sámi allaskuvla fáldat álggahuvvui (Antonsen & Johansen 2013). Vaikko dušše moadde studeantta jotke oahpaheaddjeohppui mii lágiduvvui Guovdageainnus, dat lei dattetge hui dehálaš doaibma mas ledje váikkusat moaddelot jagi dan maŋjel. Mánge studeantta háhke pedagogaš oahpu eará láhkai, ja šadde dehálaš resursaolbmožin sihke vuoddo- ja joatkkaskuvlla sámegieloahpahussii Davvi-Romssas. Muhtun studeanttat fas barget eará dehálaš suohkanlaš virggiin.

UiT fála jagiid 1998–99 Sámegiela lohkanbadjeoahpu Leavnnjas. Dát lei ovttasbargu Porsáŋgu giellaguovddážiin, muhto maiddá Deanus čuvvo studeanttat oahpu jietna-govva-studio bokte. Sihke UiT ja Sámi allaskuvla leat ovttasbargan giellaguovddážiiguin fievrredit sin dábalaš oahpahusa giellaguovddáži jietna-govva-studio bokte. Golmma geardde jagiin 2005–2007 čuvvo studeanttat Gáivuonas Romssa universitehta SAM-100 kurssa ollesáigge oahppun jietna-govva-studio bokte. Maŋimuš geardde fállui kursa maiddá oktanaga Deanu giellaguovddáži (Antonsen 2007; Antonsen & Johansen 2013). Skuvlajagi 2011–12 čuvvo studeanttat Evenášsis ja Gáivuonas Sámi allaskuvlla dábalaš Sámegiela lohkanbadjeoahpahusa. Dákkár ovttasbarggus giellaguovddážat lea čuovvolan studeanttaid ja fállán doarjjaoahpahusa. Kurssat leat lihkostuvvan bures ja stuorra oassi studeanttain lea čadahan eksámena.

Divttasvuona giellaguovddáš lea ovttasbargan Nordlánda universitehtain julevsámegiela alit dási oahpahusa ektui (Nygaard et. al. 2012: 25). Jagi 2012 álggahuvvui julevsámegiela bachelor-oahppu, ja universitehta lágidii oahppočoagganemiid sihke giellaguovddážiis ja universitehtas (Johansen 2013: 78).

Giellaguovddážat sáhttet doarjut universitehta ja allaskuvlla go dain lea viiddes fierpmádat mas leat olbmot geat leat čuvvon ii-gelbbolašvuodaaddi kurssaid, ja daid gaskkas sii háhket studeanttaid gelbbolašvuodaaddi ohppui. Giellaguovddážat leat maiddá addán doarjjafáldaga studeanttaide: Romssa giellaguovddáš lágidii 2012–2013 giellalávgunvahkkoloahpaid ja oahppamátkki Kárášjohkii ja Guovdageidnui sihke iežas kursalaččaide ja universitehtastudeanttaide.

Snoasa giellaguovddáš lea máŋgga dáfus leamaš dehálaš doarjjan Davvi-Trøndelága allaskuvlii. Guovddáš addá oahpahusa ovtasrádiid allaskuvllain dalle go doallá čoagganemiid Snoasas, ja guovddáš fállá ruovttubargoveahki studeanttaide. Guovddáš álggahii dasa lassin 2013:s prográmma mas sii ášahedje oktavuoda studeanttaid ja sámegielhálliid gaskkas. Sámegielhállit galget doaibmat gielalaš veahkkin, ja studeanttat besset singuin hárhallat

sámástit. Giellalávgunkurssat geassit, maid moadde giellaguovddáža lágidity, leat maiddá doarjja dábálaš oahpahussii, gos studeanttat besse hárhjhallat geavahit giela njálmmálaččat.

5.3.2 Iežas lágitydan kurssat, muhto universitehta dahje allaskuvlla eksámen

Dán kapihttalis áigut geahččat kurssaid main giellaguovddáš lágityda oahpahusa, muhto kursalaččat sáhttet váldit allaskuvlla dahje universitehta eksámena. Dákkár ovttasbargu álggahuvvui 15 jagi dás ovdal go Gáivuona giellaguovddáš jagiid 1999–2000 ja 2002–2003 fálaí Sámegiela lohkanbadjeoahpu bealle leavttuin čoaqqanemiid bokte ja studeanttat sáhtte váldit UiT eksámen. Giellaguovddáža bargit oahpahedje, muhto universitehta lei fágalaš láidesteaddjin. Eanaš ruhtadeapmi bodii Sámi oahppalihtus (SOL), go attii doarjaga oaivvilduvvon alit dási oahpporieggáide. Dákkár doarjja lei stáhtabušehtas merkejuvvon oahppoorganisašuvnnaide, muhto áiggi mielde nogai dát ruhtagáldu.

Gáivuona giellaguovddáš lea ovttasbargan sullii seamma láhkai Sámi allaskuvllain. Skuvlajagi 2004–05 lágityduvvui "Sámegiela ja duodji"-kurssa mii attii 30 oahppočuoggá. Giellaguovddáš ja Gáivuona suohkan ruhtadedje oahpahusa ja eksámena. (Antonsen & Johansen 2013). Oahppu fállujuvvoi maiddáí Unjárggas jagi 2003–04 ovttasráđiid giellaguovddážiin doppe (Unjárgga e-poasttat).

Dalle go UiT jagi 2003 álggii fállat álgodási kurssaid oahppočuoggáiguin, de Gáivuona giellaguovddáš geavahii liibba ja heivehii kurssaid nu ahte kursalaččat sáhttet ohcat studeantan ja váldit universitehtaeksámena Romssas. Jahkásaččat eai nu galle studeantta váldán eksámena danne go universitehta ohcanáigemearri lei juo ovddit lohkanbajis kurssa álggaheami ektui, ja dat lei menddo árrat eanaš kursalaččaide, go dávjá ii lean vuoss čielgan oazžugo virgelobi bargosajis.

Sámedikki Sámegiela doaibmapláanas 2009 lei dehálaš doaibmabidju rávesolbmuid oahpahusprográmma masa Sámediggi juolludii 7,9 miljovvna ruvnnu (Nygaard ja earát 2012: 68). Stuorimus oassi ruđain prográmmii bohte Sámeálbmoga foanddas (Sámediggi strategier 2015). Pláanas giellaguovddážit ožžot dehálaš rolla fállat rávesolbmuid giellakurssaid ovttasráđiid Sámi allaskuvllain. Dán ángiruššama dihte mánga giellaguovddáža leat heivehan iežaset giellakurssaid allaskuvlla kurssaide SAAL 1 ja 2, mat goappašagat addet 15 oahppočuoggá (geahča tabealla 5.2). Čadašuvvon eksámen addá vejolašvuoda álgit Sámegiela lohkanbadjeohppui maid Sámi allaskuvla lágityda. Giellaguovddážit ožžo sullii 64.000 ru doarjjan juohke kurssa oahpaheadjegoluide, ja Sámi allaskuvla fálaí fágalaš bagadeami ja lágidity eksámena. Dasa lassin Sámi allaskuvla lágidity 30-čuoggásaš metodihkkakurssa oahpahedđjiide (Vida jagi giellaprográmma raporta).

Giellaguovddážit davvisámi guovllus gulle rávesolbmuid oahpahusprográmma vuollái 2011 ráđjai. Jagi 2012 rájes ruđat várrejuvvojedje lullisámi guovllu kurssaide. Mánga davvisámi giellaguovddáža álggahedje dalle ovttasbarggu UiT:in. Universitehta lei juo álggahan proševtta ráhkadit oahppomodulaid ja interaktiivvalaš bargobihtáid internehttii sámegiela vierisgiellan oahpahussii²². Dákkár internehttamodulat dahke álkibun giellaguovddážiidda ovttasbargat universitehtakurssaid lágidity. UiT dohkkeha studeanttaid ja lágityda eksámena.

²² NUV-prošeakta P88/2011, ja 900.000 ru doarjjan Norggauniversitehtas.

Manjel lea maiddáí Sámi allaskuvla rahpan vejolašvuoda kursalaččaide ohcat allaskuvlla studeantan, muhto giellaguovddážat sihke addet oahpahusa ja lágidity eksámena daidda studeanttaide.

Tabeallas 5.3 lea visogovva mii čájeha gelbbolašvuodaaddi kurssaid maid giellaguovddážat leat lágidity jagiid 2009–2014. Dađibahábut lea leamaš veadjemeahttun oažžut studeanta- ja eksámenloguid Sámi allaskuvllas ja universitehtas. Tabealla logut vuodđuduvvet dan dihte giellaguovddážiid jahkeraporttaide, maid lean dievasmahtán dieđuiguin maid lean ožžon giellaguovddážiin e-poastan. Logut muitalit gallis leat čadahan kurssaid ja gallis leat váldán loahppaeksámena. Ii leat álo nu čielggas mo galgá meroštallat gallis leat čadahan kurssa, muhto lea dattetge dehálaš váldity daíd loguid mielde, danne go mángga kurssas lea stuorra erohus oasseváldi logus ja eksámenlogus.

Eanet ása husat leat leamaš mielde ovttasbarggus, go dat mat leat mielde tabeallas. Unjárgga ja Deanu giellaguovddážat leat ovttasbargan kurssaid birra danne go Deanu giellaguovddážis ii leamaš oahpaheadđi rivttes gelbbolašvuodain. Dasa lassin lea Sámi allaskuvla lágidity SAAL 1-kurssa Sámi viesus Oslos, ja Verddeprošeakta²³ lea ovttasbargan UiT:in lágidity SAM-1031 kurssa. Goappaš kurssat lágidityvojedje 2012:s, muhto eai leat mielde tabeallas danne go lágideaddjin ii lean giellaguovddáš.

²³ Verddeprošeakta lea oassi Návuona suohkana ealáhusovddidanángiruššamis. Prošeavtta leat dorjon Romssa fylkkasuohkan, Návuona suohkan ja Sámediggi (<<http://www.kvanangen.suohkan.no/satser-paa-vennskap.4785365-163213.html>> – lohkan 25.6.15).

Tabealla 5.3 Gelbbolašvuodaaddi sámegiellakurssat ja studeanttat geat leat čadahan eksámena.

	Porsángu	Gáivuotna	Áltá	Unjárga	Romsa	Loabát	Evenášši	Plassje
2009		SAAL 1 4						
2010	SAAL1 (10) 7	SAAL1 9	SAAL1 (8) 3	SAAL1 (8) 7		SAAL1 (16) 2 SAAL1 5		
	SAAL2 5	SAAL2 7				SAAL2 9		
2011	SAAL1 (9) 8	SAAL1 9			SAAL1 (14) 11		SAAL1 (14) 8	
	SAAL2 (7) 5	SAAL2 7	SAAL2 (7) 6	SAAL2 5	SAAL2 7		SAAL2 (8) 6	
2012	S-1031 (9) 1	SAAL1 10	SAAL1 (13) 8	S-1031 (13) 5		S-1031 (13) 4	SAAL1 (4) 3	SAAL1 (16) 11 SAAL1 (19) 15
	SAAL2 (9) 7	SAAL2 9			S-1034 (10) 4			
		LBO24 1					LBO5 (7) 6	
2013	S-1031 (8) 7	S-1031 7	SAAL1 (9) 8		S-1031 (8) 0	S-1030 (8) 2		
			SAAL2 (10) 6	S-1030 11	S-1032 5	S-1032 (5) 2		SAAL2 (16) 11 SAAL2 (12) 10
2014	S-1031 (6) 5	S-1031 (5) 3	SAAL1 13 SAAL1 4	S-1031 (7) 3		S-1031 (5) 2		SAAL1 (8) 7
		S-1034 (7) 1	SAAL2 4		S-1034 (8) 1			LBO (6) 5
oktii- buot	8 kurssa	10 kurssa	8 kurssa	5 kurssa	6 kurssa	7 kurssa	3 kurssa	6 kurssa

S-1031 = SAM-1031, jnv. LBO = Sámegeala lohkanbadjeoahppu. Logut ruoduid siste mitalit galle olbmo leat čadahan kurssa, dalle go eai buot oasseváldit leat mannan eksámenii.

Nugo oaidnit tabeallain 5.3 ja 5.4 de lea eanet ja eanet giellaguovddážit geavahan vejolašvuoda ovttasbargat Sámi allaskuvllain ja UiT:in, ja manimus golbma jagi leat giellaguovddážit jahkásaččat lágidan oktiibuot 11 kurssa. Gáivuona giellaguovddáš lea leamaš aktiivvamus ja lea dán áigodagas lágidan olles 10 kurssa, ja dan mannel čuvvot Áltá ja Porsáנגgu giellaguovddážit, mat leat lágidan 8 kurssa goabbáge. Manimus guokte jagi dušše Áltá ja Plassje giellaguovddážit leat joatkán ovttasbarggu Sámi allaskuvllain, eará giellaguovddážit leat ovttasbargan UiT:in.

Vejolašvuolta váldit eksámena oahppačuoggáiguin namuhuvvo mángga giellaguovddáža raporttas dehálažžan kurssaid rekrutteremii. Spiehkastat lea Evenášši giellaguovddáš, mii ii leat

²⁴ Sámi allaskuvla lágidi kurssa, mii sáddejuvvui giellaguovddážiidda jietna-govva-studio bokte.

lágidan gelbbolašvuodaaddi kurssa manimuš guokte jagi danne go kursalaččat eai leat háliidan bargat nu ollu grammatihkain, muhto ovdal háliidit eanet kurssaid mat deattuhit njálmmálaš gulahallama (Evenášši e-poastta). Maiddái Romssa ja Loabága giellaguovddášat mitalit ahte eai buot kursalaččat háliid váldit eksámena oahppočuoggáiguin.

Divttasvuona giellaguovddáš ii leat lágidan gelbbolašvuodaaddi kurssa, danne go álgodásis ii leat leamaš julevsámegiela gelbbolašvuodaaddi kursa. Muhto giellaguovddáš háliida ovttasbargat Nordlándá universitehtain dasa ahte *Sámasta*-kurssat galget addit oahppočuoggáid (Divttasvuona raporta 2012). Giellaguovddáš čállá ahte ii leat nu stuorra beroštupmi oasálastit kurssaide, nugo dilli lea dál (Divttasvuona raporta 2013).

Erenoamážit kurssain ovttasbarggus UiT:in leat mángga kursalaččat geat eai leat váldán eksámena. Belohakkii lea sivva ahte eai buot kursalaččat leat beroštan oázžut oahppočuoggáid, muhto dehálaš sivvan dasa leat universitehta čavga áigemearit ohcat studeantan, eanet dan birra kapihttalis 5.3.3. Ii juohke raporttas boade ovdan galle nissona ja dievddu leat čuvvon kurssaid, muhto go bidjá oktii dáid dieđuid mat leat, de leat ollu eanet nissonat go dievddut.

Lea fuomášan veara ahte Romssa giellaguovddáš lea lágidan kurssa vaikko UiT maiddái lea fállan seamma kurssa. Giellaguovddáš lea dávjjibut go universitehta fállan kurssa eahkes ja vahkkolohpaid, ja kurssat leat dien láhkai leamaš dehálaš lassin universitehta fáldahkii. Manne go universitehta ovtastuvai Finnmárkku allaskuvllain 2013:s, de lea UiT:s ossodat maiddái Álttás, muhto ii leat vuossámuš fállan sámeigiela kurssa doppe. Dát mearkkaša ahte dušše giellaguovddáš fállá gelbbolašvuodaaddi kurssa Álttás.

Plassje giellaguovddáš lea áidna giellaguovddáš olggobeale davvisámi guovllu mii lágida gelbbolašvuodaaddi kurssaid, ja sii leat searvan Sámi allaskuvlla rávesolbmuid oahppoprográmmii dan sajis go ovttasbargat HiNT:in.

Tabealla 5.4 Kurssat, studeanttat ja oahppočuoggát dási mielde.

	1. lohkanbaji kurssat						2. lohkanbaji kurssat		
	Álgokurssat 15–20 stp. (SAAL1 ja SAM-1031)			Joatkkakurssat 10–15 oč.			Sámegiela lohkanbadjeoahppu 30 oč.		
Jahki	kursa	stud.	oč.	kursa	stud.	oč.	kursa	stud.	oč.
2009	1	4	60						
2010	6	33	495	3	21	315			
2011	4	36	540	6	36	540			
2012	8	57	905	3	20	280	1 ²⁵	6	180
2013	4	22	400	7	47	605			
2014	7	37	620	3	6	80	1	5	150
Oktii-buot	30	189	3010	22	130	1820	2	11	330

Tabeallas 5.4 leat mielde dušše studeanttat geat leat váldán eksámena²⁶, ja kurssat leat juhkon dási mielde. Jus olmmoš lohka olles áiggi, de sáhtta váldit sihke álgokurssa ja joatkkakurssa vuosttaš lohkanbajis. Lohkanbadjeoahppu dagašii olles nuppi lohkanbaji. Nugo oaidnit tabeallas, de lágiduvvojit ollu eanet kurssat álgodásis go joatkkadásis, vaikko joatkkakurssat dávjá leat unnibut go álgokurssat. Olles 58 % oahppočuoggáin bohtet álgokurssain. Jagi 2014

²⁵ Sámi allaskuvla lágidii kurssa, mii fievrividuvui jietna-govva-studio bokte.

²⁶ Raporttain maidda tabealla vuodduduvvo, muhtumin ii sirrejuvvo "váldán eksámena" ja "ceavzán eksámena". Dan dihte rivttes oahppočuoggáidlohku sáhtta leat veaháš unnit.

joatkkakurssaid studeantalohku njiedjá sakka, muhto dat sáhtá leat soaitáhagas. Jagiid 2011–2013 giellaguovddážiid kurssat buvttadedje jahkásaččat eanet go 1000 oahppočuoggá. Dát lea ollu go buohtastahtá olles sámegiela oahppočuoggábuvttademiin Norgga allaskuvllain ja universitehtain, mii lei 2290 jagis 2011, ja 2669 jagis 2012 (Johansen 2013: 83).

Jus ulbmil lea ahte kursalaččat galget máhttit nu ollu sámegiela ahte sáhttet geavahit giela barggus, de ii leat ovtta lohkanbaji oahppu doarvái. Dušše Plassje giellaguovddáš lea ieš lágidan nuppi lohkanbaji kurssa sámegielas, Sámegiela lohkanbadjeoahpu. Dát lea gáibideaddji kursa, ja dan sturrodat vástida guokte vuolit dási kurssa. Kursa gáibida oahpaheadji geas lea alit gelbbolašvuohta go maid álgokursa gáibida. Namuhuvvon áigodagas okta sámegiela lohkanbadjekursa fievrriduvvui jietna-govva-studios Sámi allaskuvllas guovtti giellaguovddáži, geahča tabealla 5.3. Maiddá ovdal lea dán dási oahpahus fievrriduvvon UiT:s govva-jietna-studio bokte giellaguovddážiidda (geahča kapihtala 5.3.1), ja dákkár oahpahusfievrreapmi orru leamen buorrin čoavddusin. Muhto mánggas dain geat leat čadahan álgokurssaid, leat joatkán Sámi lohkanbadjeohppui maid Sámi allaskuvla lea lágidan Guovdageainnus. Ohcan lea duppalaston giellaprográmma áigodagas (Vida jagi giellaprográmma raporta: 16).

5.3.3 Čuolmmat ovttasbarggus allaskuvllain/universitehtain

Sámi allaskuvla ja UiT fálaldagain leat mánja seammassullasašvuođa, vaikko kurssat maiddá leat goabbatláganat. Allaskuvlla SAAL 1 ja 2-kurssat deattuhit njálmmálaš giellageavaheami, ja goappaš kurssain lea njálmmálaš eksámen man árvosátni lea ceavzán/ii-ceavzán, ja dat addet 15 oahppočuoggá. UiT deattuha eanet ahte kurssat galget ráhkkanahit joatkaohppui, ja eksámenis lea bustávvaárvosátni. Álgokursa SAM-1031 addá 20 oahppočuoggá ja das leat sihke njálmmálaš ja čálalaš eksámenat. Goappaš ášahusat leat fállan kurssa dahje bargobaji giellaguovddážiid oahpahedjiide.

Sámi allaskuvlii juolluduvvui ruhta Sámedikki Vida jagi giellaprográmmas, ja dain rudain sii leat ee. virgádan olbmo gii lea koordineren ovttasbarggu giellaguovddážiiguin. Oassi rudain geavahuvvui doarjut giellaguovddážiid kurssaid. UiT:s ii leamaš sierra ruhta giellaguovddášovttasbargui, muhto lea buot jagiid dohkkehan kursalaččaid studeantan seamma njuolggadusaid mielde go leat dohkkehan dábálaš studeantaid. Dát lea hálbbes ja vuordevaš čoavddus danne go universitehta pláne kurssaid guhkes áigái ovddos guvlui ja doallá daid measta beroškeahtá studeantalogus. Muhto čoavddus ii leat nu njuovžil danne go dat mearkaša seammás ahte kursalaččat ja giellaguovddážat fertejit čuovvut universitehtavuogádaga dábálaš áigemeiriid, ja sivva lea ahte universitehtas ii leat sierra koordináhtora. Kursalaččat fertejit ohat studeantan ovddit lohkanbaji loahpas dan ektui goas kursa álggahuvvo, ja giellaguovddážat galget diedihit kurssaid dihto áigemeiriid siskabealde vai universitehta sáhtá doallat eksámena. Oasseváldit fertejit seamma ládje go dábálaš studeantat duodaštit dábálaš lohkanbalašvuođa dahje ohat reálagelbbolašvuođa dohkkehuvvot. Eai buot kursalaččat leat háhppehan dan dahkat, dahje sii leat leamaš menddo nuorat, nu ahte muhtun kurssain unnit go bealli kursalaččain leat váldán eksámena. Alit oahpahusa sisaváldin láhkaášahus addá oahppoášahusaide vejolašvuođa mearridit njuolggadusaid mo spiehkastit dábálaš lohkanbalašvuođagáibádusas jus studeanta áigu čuovvot sámegiela álgokurssaid ja sámegiela lohkanbadjeoahpu²⁷, muhto UiT ii leat ávkkástallan dán vejolašvuođas.

²⁷ Dát vejolašvuohta gávdno maiddá suomagiela- ja kvenagiela oahpuin. Geahča §3–5.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-01-31-173#KAPITTEL_3> (09.08.2015)

Nubbi čuolbma lea go studeanta boahtá Davviriikkaid olggobealde, de son ferte duodaštit ahte son lea čadahan dihto dárogiela eksámena. Giellaguovddážit oaivvildit ahte lea álkít dohkkehuvvot Sámi allaskuvlla studeantan go UiT studeantan (Telefovndaságastallan Lars-Joar Haloneniin Loabága giellaguovddáš; Gáivuona e-poasttat; Álttá e-poasttat.)

Goitge golbma dehálaš eavttu galget leat sajis ovdalgo giellaguovddáš sáhttá addit gelbbolašvuodaaddi kurssa. Fertejit leat doarvái oasseváldit kursii, muhto mángga jahkeraporttas deattuhuvvo ahte dákkár fáldat nanne kurssaid rekrutterema. Dábálaččat ii leat leamaš váttis gávdnat doarvái oasseváldiid kurssaide, ja muhto kursalaččaid hástalus lea gávdnat doarvái áiggi čuovvulit oahpu. Muhtun muddui dát lea čovdon go kursalaš lea bargoaddis ožžon virgelobi, ja muhtun studeanttat leat fylkkamánnis ožžon lohkanlobi. Jagi 2005 rájes lea leamaš vejolaš ohat stipeandda Sámedikkis (Sámedikki e-poasta) ja gelbbolašvuodaaddi kursii lea maiddá vejolaš ohat doarjaga Stáhta loatnakássas oahpahussii. Doppe gos giellaguovddáš ovttasbargá bures suohkaniin, de lea vejolaš koordineret suohkana virgelobiid kursafáldagaide.

Giellaguovddáš dárbbáša maiddá oahpaheaddji geas lea rivttes gelbbolašvuohta oahpahit sámegiela kurssas.

Deanus lea čovdán dán go ovttasbargá Unjárgga giellaguovddážiin addit kurssaid. Eará giellaguovddážit leat šaddan šluhttet kurssaid váilevaš oahpaheaddji dihte.

Kurssaid ferte maiddá heivehit allaskuvlla dahje universitehta oahppaplánii, mas lea dehálaš ahte studeanttat ožžot máhtu maid dárbbáša joatkit alit dási kursii. SAAL-kurssain lea váldodeaddu leamaš praktihkalaš doaimmain ja njálmmálaš giellageavaheamis, ja kurssaid árvvoštallamis lea erenoamážit deattuhuvvon ahte oasseváldit geain ii leat ovdamáhttu sámegielas, lea váttis joatkit Sámegiela lohkanbadjeohppui mannel go lea váldán SAAL 1 ja 2. Evttohuvvo eanet heivehit SAAL-kurssaid sisdoalu dasa mii gáibiduvvo álgit Sámegiela lohkanbadjeohppui. Nubbi čovddus livččii fállat muhtun SAAL 3-kurssa ovdalgo álgá Sámegiela lohkanbadjeohppui. (Vida jagi giellaprográmma raporta: 21.)

5.3.4 Kurssaid ruhtadeapmi

Giellaguovddážit ruhtadit doaimmaideaset muhtun muddui bissovaš vuodđodoarjaga bokte, ja muhtun muddui prošeaktaruđaid bokte. Buot giellaguovddážit mat leat namuhuvvon dán artihkkalis, ožžot vuodđodoarjaga Sámedikkis, ja submi lea seammá buot giellaguovddážiidda. Bissovaš vuodđodoarjja galgá geavahuvvot vuodđodoaimmaide, bissovaš doaimmaid plánemii, ja doaibmabijuid ja bargovugiid heivehit guvlui maid guovddáš gokčá (Sámetingets strategier 2015). Vuodđodoarjja juolluduvvui vuosttaš geardde 2001:s, ja bodii dalle prošeaktadoarjaga sadjái, mii lei juohke jagi ohcan láhkai. Doarjja lea lasihuvvon dábalaš bálká- ja haddegoargnuma ektui, 400.000 ruvnus gitta 852.000 ruvdnui jagi 2014 (Nygaard ja earát 2012: 7; Sámetingets strategier 2015).

Sámedikkis ja fylkkasuohkaniid ovttasbargosoahpamušaid geažil maiddá fylkkasuohkanat addet doarjaga. Romssa fylkkasuohkan lei vuosttaš fylkkasuohkan mii dan dagai, jagi 2005. Fylkkasuohkanlaš doarjagat molsašuddet, sihke fylkkaid gaskkas ja fylkkasuohkaniid praksisa ektui, go muhtun fylkkasuohkanat árvvoštallet juohke giellaguovddáža dárbbuid ja barguid, ja earát fas addet seamma supmi buohkaide.

Sámegielaid hálddašanguovllus giellaguovddážit ožžot doarjaga suohkaniid guovttegielalašvuodaruđain danne go giellaguovddáš bálvala suohkana. Spiehkastagat leat Unjárga ja Divttasvuotna. Maiddá Romssa ja Plassje suohkanat addet ollu ruđaid

giellaguovddážiidda. Dát addá vejolašvuoda bidjat eanet olbmuid bissovaš virggiide, ja erenoamážit oážžut sámegiela oahpaheaddji dábalaš bargovehkii. Eará suohkanat mat leat hálddašanguovllu olggobealde, lea eará dilis, ja dárbbášit eanet eará ruhtadeami vai sáhttet doallat kurssaid.

Gelbbolašvuodaaddi kurssat leat divrasat danne go dat gáibidit ollu oahpaheaddjediimmuid, dábalaččat 150–200 diimmu. Giellaguovddážat eai láve gáibidit go symbolalaš mávssu kursalaččain. Nu ahte jus háliida fállat gelbbolašvuodaaddi kurssa, de giellaguovddáža bargoveagas ferte leat oahpaheaddji rivttes gelbbolašvuodain ja doarvái áigi, dahje giellaguovddáš ferte bálkáhit olggobeale oahpaheaddji doallat kurssa. Giellaguovddážat ožžo su. 64.000 ru. juohke SAAL-kursii doarjjan Sámi allaskuvllas Viđa jagi giellaprográmma bokte. Dalle go Sámi allaskuvla ii šat addán doarjaga dákkár kurssaide davvisámegiela guovllus, de giellaguovddážat váldet oktavuoda Sámedikkiin. Boadus lei ahte 2013 rájes lea Sámediggi juolludan doarjaga giellakurssaide aktivitehtadoarjjan. Doarjaga galgá geavahit doaimmaide mat dahket oainnusin ja ovddidit giellageavaheami ja giellaoahpahusa (Sámetingets strategier 2015; Rasmussen 2013), ja ruhta lea leamaš eaktun dasa ahte nu ollu kurssat leat lágíduvvon go tabeallat 5.3 ja 5.4 čájehit. Livččii lean sávahahtti čájehit statistihkka das man ollu ruhta lea juolluduvvon gelbbolašvuodaaddi kurssaide, muhto Sámediggi ii leat dan registreren systemáhtalaččat (Sámedikki e-poasta). Muhto ovdamearkan sáhtta namuhit ahte Gáivuona giellaguovddáš 2013:s oaččui 175.000 ru. doarjjan lágídit SAM-1031 (20 oahppočuoggá). Dasa lassin leat muhtun giellaguovddážat ožžon doarjaga Sámi oahppolihtus, gitta 68.600 ruvdnui juohke kursii (Álttá raporttat 2011).

Giellaguovddážiidda lea diehttevašvuhta dehálaš. Dat mearkkaša ahte lea dehálaš diehtit ruhtadili guhkes áigge ovddos guvlui, nu ahte sáhttet ráhkadit oahppobálgá mii bistá goitge 3–5 jagi, ii ge dárbbáš jagis jahkái ohcat ruhtadeami (Nygaard ja earát 2012: 71; Workshop raporta). Dat dagašii vejolažžan háhkat bargiid geain lea gelbbolašvuhta man gelbbolašvuodaaddi kurssat gáibidit. Álttá giellaguovddáš ozai jagi 2012 Sámedikkis doarjaga golmma jagi prošehtii, muhto ohcan hilgojuvvui (Álttá raporta 2012).

Lea maiddá dehálaš diehtit allaskuvlla ja universitehta fáldadaga guhkes áiggi ovddos guvlui, erenoamážit go studeanttat háliidit gealbudahttit iežaset joatkkaohppui (Røros raporta 2012; Johansen 2013: 85). Sámi allaskuvla ja UiT berrešedje oktiiheivehit kurssaid nu ahte livččii vejolaš kombineret goappaš ášahusaid kurssaid (Sámi allaskuvlla notáhta).

5.4 Čoahkkáigeassu ja rávven

Dát artihkal lea giedahallan sámi giellaguovddážiid ja alit oahppoásahusaid gaskasaš ovttasbargu lágídit gelbbolašvuodaaddi giellakurssaid rávesolbmuide. Ovttasbargu lea čuvvon iešgudetlágan málliid. Okta málle lea ahte allaskuvla dahje universitehta addá oahpahusa, áinnas jietna-govva-studio bokte, ja giellaguovddáš fállá infrastruktuvrá, doarjjaoahpahusa ja veahkeha háhkat studeanttaid. Nubbi málle, mii lea geavahuvvon 1999 rájes, lea ahte giellaguovddáš ieš lágida oahpahusa. Dát lea lihkestuvvan erenoamážit bures ovttasrádiid Sámi allaskuvllain ja UiT Norgga árktalaš universitehtain, go leamaš sáhka gelbbolašvuodaaddi kurssain mat gullet davvisámegiela ja lullisámegiela oahpuid vuosttaš lohkanbadjái, ja jagiid 2011–2013 buvttaduvvojedje jahkásaččat eanet go 1000 oahppočuoggá dákkár kurssain.

Vai kursalaččat galget oahppat doarvái sámegiela nu ahte sáhttet geavahit giela bargosajis, de de lea dárbu lágideami eanet 2. lohkanbaji kurssaid. Namuhuvvon áigodagas dušše okta giellaguovddáš lea lágideami dakkár kurssaid. Muhto giellaguovddášat leat jagiid mielde ožžon buriid vásáhusaid go leat váldán vuostá universitehta- ja allaskuvlaoahpahusa jietna-govva-studio bokte, erenoamážit 2. lohkanbaji kurssain. Dákkár reaiddu berrešii geavahit eanet, ja dat sáhtá ovtastuvvot dainna mas giellaguovddášat leat hui čeahpit, namalassii čatnat giellaoahpahusa praktihkalaš doaimmaide, ja ráhkadit arenaid gos studeanttat besset geavahit giellamáhtuset. Giellaguovddášat sáhttet maiddá árvvoštallat ovtasbargat kurssaid lágideamiin ja geavahit jietna-govva-studio danne go muhtun giellaguovddášiid maiddá álgokurssaide lea váttis háhkát oahpahedjjiid geain lea rivttes gelbbolašvuotta.

Giellaguovddášat dáhttot diehttevaš bálgá álgokurssas universitehta dahje allaskuvlla eksámenii, diehttevašvuoda ruhtadoarjaga ektui ja maiddá universitehta ja allaskuvlla lágideami ja heiveheami ektui.

Eaktu universitehtaovttasbarggus lea ahte kursalaččat ohcet dohkkehuvvot studeantan seamma láhkai go dábbalaš studeanttat dahket. Logut čájehit ahte livččii stuora potentiála oažžut eanet studeanttaid eksámenii, jus sáhtášii álkidahttit bálgá dohkkehuvvot studeantan eksámenivuoigatvuodain.

Vásáhusat čájehit ahte mángasiidda geat oasálastet álgokurssain mat lágideamiin Sáme allaskuvlla oahppoplána mielde, lea menddo váttis joatkit alit dási kurssaide. Oahppoplána berrešii heivehuvvot dasa mii gáibiduvvo joatkit 2. lohkanbaji ohppui.

Munnje lea leamaš váttis ja áddjás bargu oažžut diehtit galle kursalačča leat váldán gelbbolašvuodaaddi eksámena allaskuvlla- ja universitehta dásis. Sihke Sáme allaskuvla ja UiT berrešedje registreret giellaguovddášiid kurssaid studeanttaid dan láhkai ahte livččii vejolaš oažžut dakkár dieduid.

Gelbbolašvuodaaddi kurssat leat divrasat danne go dat gáibidit ollu oahpaheadjediimmuid. Giellaguovddášat ožžo jagiid 2009–2013 ruhtadeami kurssaide Sáme allaskuvlla Viđa jagi giellaprográmma bokte. Rávesolbmuid oahpahusprográmma ruhtadii Sámeálbmot foanda. Jagi 2013 rájes lea Sámediggi juolludan doarjaga dakkár kurssaide giellaguovddášiid aktivitehtadoarjaga bokte. Studeanttat geat čuvvot kurssaid, leat beassan ohcat stipeandda Sámedikkis. Oktii buot Sámediggi juolluda ollu ruđa dasa. Berrešii ráhkaduvvot statistihkka das man ollu ruhta juolluduvvo dakkár kurssaide juohke jagi, vai oččošii visogova das man ollu resurssat mannet dasa, ja beasašii maiddá árvvoštallat mo sáhtášii geavahit ruđaid buoremusat.

Referánssat

- Antonsen, L. (2007). *Giella buolvvas buvvii*. Gáivuona sámegiela morfologijja guorahallan. Sámegiela váldofágadutkamuš. Gielladiehtagat instituhtta. Humanisttalaš fakultehta. Romssa universitehta. <<http://munin.uit.no/handle/10037/1210>>
- Antonsen, L. ja & Broch Johansen, S. (2013). Gáivuona sámegiellaguovddáš – vásáhusat ja muittut. *Sámi skuvlahistorjá 6*. Artihkkalat ja muittut skuvlaeallimis Sámis. Kárášjohka: Davvi girji. <<http://skuvla.info/skolehist/giellaguov-s.htm>>
- Álttá e-poasta = E-poasta maid Sara Viktoria Andersen, Álttá sámigiellaguovddáša beaivválaš jodiheaddji, čálii 7.8.2015.
- Álttá raporttat = Álttá sámigiellaguovddáš: Aktivitetsrapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sámediggi 2012–2013. Utvidet årsmelding 2014.
- Deanu raporttat = Deanu giellagáddi. Jahkediedáhusat 2007, 2009–2013.
- Divttasvuona raporttat = Árran julevsáme guovdásj. Aktivitetsrapporter 2009–2012. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Evenášši e-poasta = E-poasta maid Kjersti Myrnes Balto, Várdobáikki beaivválaš jodiheaddji, čálii 4.6.2015.
- Evenášši raporttat = Várdobáikki sámigiuvddáš: Jahkediedáhusat 2009–2012. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Gáivuona e-poasttat = E-poasttat maid Inger Marie Åsli, Gáivuona suohkana giellakonsuleanta, čálii 12.5.2015 ja 8.6.2015.
- Gáivuona raporttat = Gáivuona Sámi giellaguovddáš: Jahkediedáhusat 2009–2012. Rapporter jagi 2013 njuolggodoarjaga geavaheamis.
- Johansen, K. (2013). Studiepoengproduksjon i samisk i høyere utdanning. *Sámi logut muitalit 6. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2013*. Raporta 1/2013. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Loabága e-poasta = E-poasta maid Lars Joar Halonen, Ástávuona giellagoadie jodiheaddji, čálii 29.5.2015.
- Loabága raporttat = Ástávuona giellagoahtie: Årsrapporter 2009–2013.
- Nygaard, V., Balto, Á. M. V., Solstad, M. ja Solstad, K. J. (2012). *Evaluering av samiske språksentre*. Norut rapport 2012:6. Oppdragsgiver: Sametinget. Karasjok.
- Omasvuona e-poasta = E-poasta maid Silja S. Mattila, Storfjord språksenter beaivválaš jodiheaddji čálii 4.6.2015.
- Omasvuona raporta = Storfjord språksenter. Årsrapport 2013.
- Plassje e-poasta = E-poasta maid mielbargi Helen Blind Brandsfjell čálii 20.4.2015.
- Plassje raporttat = Aajege – Samien gieles- ja maahtoejarnge. Rapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sámediggi 2012–2013.
- Porsáŋggu e-poasta = E-poasta maid Alf Nystad, Sámi giella- ja kulturguovddáša beaivválaš jodiheaddji, čálii 13.5.2015.
- Porsáŋggu raporttat = Porsáŋggu Sámi giella- ja kulturguovddáš. Rapporttat 2006–2013.
- Raarvihke raporta = Gielearnie. Røyrvik. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Rasmussen, T. (2013). Sámedikki doarjaortnegat sámegielaide. *Sámi logut muitalit 6. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2013*. Raporta 1/2013. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Sametingets strategier 2015 = Sametingets strategier for samiske språksentre. Sak 057/15.
- Sámegielaide doaibmaplána 2009 = Sámegielaide doaibmaplána 2009. Bargo- ja searvadahtindepartemeanta doaibmaplána.
- Sámedikki e-poasta = E-poasta maid ráddeaddi Kirsten Appfjell Eira čálii 28.5.2015.

Sámi allaskuvlla notáhta = Internt notat om møtet med dei nordsamiske språksentra i Alta 3. og 4. mars 2015. Sámi allaskuvla professor Jon Todal.

Snoasa raporttat = Gïelem Nastedh. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013.

Romssa e-poasta = E-poasta maid Katarzyna Zofia Dominczak, Gáisi giellaguovddáža konsuleanta čálii 2.6.2015.

Romssa raporttat = Gáisi giellaguovddáš. Årsrapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–13.

Unjárgga e-poasttat = E-poasttat maid Jane Juuso, Isak Saba guovddáža prošeaktajodiheaddji, čálii 27.5.2015 ja 15.6.2015.

Unjárgga raporttat = Isak Saba guovddáš. Raporttat 2009–2011. Raporteren jagiid 2012–2013 njuolggodoarjaga geavaheamis.

Vida jagi giellaprográmma. Raporta. Sámi allaskuvla 2014.

Workshop raporta = Raporta – Workshop Sámi giellaguovddážat. Guovdageaidnu oddajagimánu 19–20. b. 2015. Sámediggi.

6 Dutkanráđit – 40 jagi sámi dutkamii

Kari Morthensen, earenoamášráđdeaddi, Norgga dutkanráđdi

Čoahkkáigeassu

Kapihtal addá kronologalaš ovdanbuktima organiserejuvvon ángiruššamis sámi humanisttalaš ja servodatdiedadutkamis Norgga álbmotdiehtaga dutkanráđis(NADD) ja Norgga dutkanráđis, ja čájeha movt muhtin fokussuorggit leat giedahallon daid iešguđet prográmmain.

Humanisttalaš dutkama ráđdi (HDR) NADDas álggahuvvui dat vuosttaš dutkanprográmma, mii bisttii badjel logi jagi ja lei HDRa buot guhkimus prográmma. Dutkanráđiivuođadát lea dássázii ruhtadan golbma prográmma. Guokte dain ledje logi jagi áigodahkii – dat nubbi lea ain jođus, muhto lea dál loahpahuvvome -, okta ges lei viđa jagi áigodahkii. Gaskal prográmmaáigodagaid leat ráđit juolludan ruđaid sámi humanisttalaš ja sámi servodatdiehtaga dutkamii, muhto dain lea leamaš unnit organiserejuvvon stivrejupmi ja čuovvoleapmi go prográmmain. Prográmmaid bušeahitta ja juolludeamit oktiibuot leat gártan 167 milliuvnna ruvnno.

Dat vuosttaš dutkanprográmma eanemusat čalmmustahtti earenoamáš váttisvuođačuolmmaid, mat guske sámi dutkamii ja dutkanbirrasiid huksemiidda. Prográmma anii mánga earenoamáš váikkuhangaskaoami, diedalašteoriijai lei sierra oasseprográmma ja konkrehtalaš dárbbuid vuodul ledje mánggalágán vuogit ášahusdoarjagii. Dat nubbi prográmma, mii álggahuvvui logi jagi manjil dan vuosttaža, ohcalii soames gerddiid earenoamáš váikkuhangaskaomiid, ovdamearkka dihte gelbbolašvuođaloktendoarjaga allaskuvllaide. Dálá prográmma lea eanas ávkkástallan dain gaskaomiin maid muđui Dutkanráđdi atná. Oaidnit ahte sámi dutkanbirrasat unnit dárbbášit earenoamáš ortnegiid dál, earret daid ovttaskas doavttirgrádstipeandaid, maid Dutkanráđdi muđui lea juo heaitán. Oktiibuot lea Dutkanráđdi dan 40 jagis juolludan 34 doavttirgrádstipeandda, viđas dain leat oassin stuorit dutkanprošeavttas.

Go guoská fáttáide, de NADDa čalmmustahtte sámi dutkamis daid árbevirolaš dutkanfágaid, muhto manjil leat sámi dutkanprográmmat beroštan fáttáin ja váttisvuođačuolmmaid mat guoskkahit eambo humanisttalaš ja servodatdiedalaš fágaid. Sámegillii maid lea biddjon eambo fuomášupmi buot prográmmain. Dat guoská maid daid smávva sámi gielaide- ja kultursurggiide, ja dađistaga lea juolluduvvon ruhta maiddái prošeavttaide main lea sámi giella ja kultuvra olggobealde Norgga, mii lea leamaš dutkanguovlun. Earenoamášvuohta dutkanráđi guottuin sámi dutkama ektui lea ahte 1976 rájes otnázii leat juolluduvvon ruđat bisánkeahttá, maiddái “gaskaáigodagaid” gaskal prográmmaid. Humanisttalaš ja servodatdiehtaga dutkamiin ja muđui dutkanráđiid siskkobealde ii leat leamaš dábálaš ahte fuolahit vai šaddá kontinuitehta surggiin, main leat leamaš áigeráddjejuvvon prográmmat. Statistihkka lea ráhkaduvvon earenoamážiid dán artihkkalii iige lea almmuhuvvon ovdal. Muhtin válljejuvvon prošeavttat dan guovtti manemus prográmmas ovdanbuktojuvvot rámmaid siste.

6.1 Álgu

Norgga dutkanrádiin lea guhkes árbevierru go guoská sámii dutkamii humanisttalaš ja servodatdieđalaš fágaid áŋggirdeapmái.²⁸ Dat vuosttaš merkejuvvon ruhtademiin sámii humanisttalaš dutkamis álggahuvvui 1976, ja vuosttaš dutkanprográmma álggahuvvui 1981, ja dan rájes dássáži manná bisánkeahtes linja dutkanprográmmaiguin ja -áŋggirdemiiguin siskkobealde daid fágaid. Norga lea áidna riika mii sáhtta čájehit ulbmilaš áŋggirdeami sámii dutkamii nie guhkes áiggi badjel. Prográmmaid guhkkodat, ášahus ja bušeahhta lea rievddadan, ja lea dat maid áiggun čuvget dán artihkkalis.

Iešguđetlágan prográmmat ja áŋggirdeamit dutkanrádiidvuogádagas leat ruhtadan sámii gullevaš dutkamiid siskkobealde iežaset fáttáid. Maiddái siskkobealde “friddja prošeaktadoarjaga” leat juolluduvvon ruđat sámii dutkanprošeavttaide. Dán artihkkalis áiggun dušše geahčadit daid prográmmaid mat čielgasit leat badjelasat váldán ovddasvástádusa háhkát ja ovdánahttit sámii dutkama ja sámii dutkanbirrasiid. Danne čalmmustahtta artihkal daid humanisttalaš ja servodatdieđalaš prográmmaid ja áŋggirdemiid.

6.1.1 Mii lea dutkanprográmma?

Dutkanráđdi organisere iežaset doaimmaid áigeráddjejuvvon prográmmaide. Dat daguha ahte ulbmilaččat barget earenoamážiid vuoruhuvvon surggiiguin ja ovddidit koordinerema, ovttasbarggu ja diehtujoahkinlonohallama gaskal iešguđet dutkanbirrasiid. Ovttá dutkanprográmmas lea stivra, mii stivre prográmmaplána mielde, geahččá vai prošeavttat olahit prográmma ulbmiliid ja čuovvolit prošeavttaid dadistaga.

Dutkanrádi prográmmain sáhtta leat ulbmilin ovdanbuktit anihahtti dutkanbohtosiid, muhto Rádi vuoddodutkanprográmmain leat maiddái viidát ulbmilat ja guoskkaha dávjá dutkansuorggi rekrutteremii ja veahkeha hukset dutkanbirrasiid guhkesáiggi ektui. Buot prográmmat sámii dutkamiin leat leamaš vuoddodutkanprográmmat.

6.1.2 Diehtomateriálat

Diehtovuoddu artihkkalii lea, áiggi ja praktihkalaš sivaidda geažil, ráddjejuvvon dasa mii dál lea Norgga dutkanrádis. Áigodagas 1976–1980 eai leat makkárge diedut, ja diedut leat maid vátnásat áigodagas 1983–93 servodatdiehtaga áŋgirusšama hárrái. Muđui leat eará doaimmat bures duodaštuvvon. Lihkkus lea prográmma “Sámii ja kvena giella, historjá ja kultuvra” vuđolaččat árvvoštallon (geahča 6.2.1.1). Dát prográmma lea ollu buorebut

²⁸ Áigodagas 1945 gitta 1993 ášahuvvojedje vihtta dutkanrádi Norggas: Norgga teknihkalaš-luondudiehtaga dutkanráđdi (NTNL, 1945), Norgga dábálašdiehtaga dutkanráđdi (NDDD, 1949), Norgga guolástandutkanráđdi (NGDR, maiddái 1949), Norgga eanandoalodiehtaga dutkanráđdi (NEDD, 1972) ja 1987 rájes ges Norgga ráđdi geavahuvvon servodatdutkanis (NORGS), mii ii lean mielde NDDD Servodatplánema dutkanrádis (SPDR). Lei NDDD Humanisttalaš dutkanráđdi mii álggii várrat ruđaid sámii dutkamii. Dát várrat rievdaduvvui prográmmain, ja várrerjuvvo maiddái ruđat studeantasteipendan servodatdiehtagis NDDD Servodatdiehtaga dutkanrádis. 1993 biddjojedje visot ráđit oktii Norgga dutkanráđdin. Lei NDDD áŋggirdeapmi sámii dutkamii mii ráhkadii vuodu Norgga dutkanrádi prográmmaide sámii dutkamiin.

dokumenterejuvvon go dan ovddit áigodagas, mas ii lean čielgasit organiserejuvvon prográmma. Dasto lassána diehtokvalitehta fas, seammás go almmolaš doaimmaide šaddet eambo gáibádušat registreremii ja raporteremii.

Tabeallain bohtet ovdán prošeavttat ja prošeaktašlájat juhkkjuvvon fágaide ja ášahusaide, earret áigodagas 1994-2000, go dalle eai gávdno diedut fágasirremis. Dat leat ráddjejuvvon juolludemiide, maid oidne leat njuolgut rekruterejeaddjin dahje gelbbolašvuodahuksejeaddjin. Eará doaibmabijut eai leat váldon mielde, nugo guossedutkan-, professora II-, olgoriikastipeanda, lágidan- ja almmuhandoarjagat. Prošeaktašlájat leat čállojuvvon daiguin namahusaiguin go ledje dan áigodagas mii guoská tabellii. “Váldofágastipeanda” lea ovdamearkka dihte molson nama “studeantastipeandan” ja maŋgil fas “mastergrádistipeandan” daid jagiid go dán artihkkalis lea sáhka.

Dan guovtti prográmmas Norgga dutkanrádis leat maid váldon mielde tabeallat, mat čájehit makkár prošeaktašlájat almmuhuvvojedje jagis jahkái prográmmaáigodagain. Diekkár dieduid ii leat leamaš vejolaš gávdnat daid eará áigodagain.

Daid jagiid go dán artihkkalis lea sáhka, de lea sihke jurddašeapmi ja terminologii rievdan, dan ektui mii lea čatnasan dutkanjuolludemiide. Dan lea maid organiseren dahkan, sihke departemeanttain ja dutkanvuogádagain²⁹. Dien mun čielggadan oanehaččat dakko gokko oaivvildan leat dárkun.

6.2 Kronologalaš geahčadeapmi prográmmain ja áŋgirusšamiin

6.2.1 1981-1993

6.2.1.1 "Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra" (1981-1990)

NDDDa Humanisttalaš dutkanráddi (HDR) álggahii 1981 dutkanprográmma mas dutkagohte sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra. Duogáš dasa lei *Humanioraguorahallan*³⁰, stuora bargu maid HDR oaččui doaimmahuvvot 1973-76, ja mii čájehii kulturduhkamiid čearddalaš unnitlogu álbmogiid birra lea unnán dutkojuvvon Norggas. Ráddi lei juolludan lagabui 3 mill. ruvno sámi dilálašvuodaid birra dutkamiidda 1976-1980, ja dál mearridedje álggahit logi jahkái dutkanprográmma minoritehtakulturduhkami 1980.³¹ Nie guhkes áigásaš

²⁹ NDDDa vuodđodutkanrádis lei humanisttalaš ja servodatdiedalaš dutkan organiserejuvvon goabbat ge rádis, Humanisttalaš dutkanráddi (HDR) ja Servodatdiedalašráddi (SDR). Diet guokte rádi áŋgirusaiga sámi dutkamii. (geahča 2.1.1 ja 2.1.2). Maŋgil go ovttahtte dutkanrádiid (geahča 1.1), de ovttahttuiga humanisttalaš ja servodatdiedalaš dutkamat seamma suorgái, sámi dutkama áŋgirusšan maid biddjui ovttasadjái. Dálá dutkanrádis, Norgga dutkanrádis, leat dat sámi dutkanrádiidprográmmat ruhtaduvvon Diedalaš divišuvnnas, mas lea ovdasvástáduš juohke suorggi vuodđodutkamis. Sámi dutkama prográmmat leat liikká ráddjejuvvon humaniorai ja servodatdiehtagii.

³⁰ *Humanioračielggadeapmi*, Norgga dábálašdiedalaš dutkanráddi, Humanisttalaš dutkanráddi, Oslo 1976

³¹ *Dutkanprográmma árvvoštallan Sámi ja kvena gielas, historjás ja kultuvrras*, Norgga dábálašdiedalaš dutkanráddi 1992, ISBN 82-7216-798-0

prográmmaángiruššama ii lean HDR ruhtadan ovdal. Álggaheaddjin lei dalá sátniejodiheaddji HDR, John Herstad, gii lei historjá professor Tromssa universitehtas ja gii lei lagabus sámi ja kvena dilálašvuodaid go eanas dat eará ráddeláhtut. Ráddi vieččai notáhtaid 15 dutkis iešgudet fágas, gos sii čielggadedje dutkandárbbu fágain, ja Narve Bjørge, gii maid čohkkái HDR, čohkkáigesii³² daid notáhtaid ja ovdanbuvttii árvalusaid doaibmabijuide ja vuoruhemiide. Daid ovdabarggu dihte hábmejuvvui prográmma golmma oasseprográmmain:

- Diedalašteorehtalaš prográmma humanisttalaš čuvgehus minoritehtadutkamii, mii galggai čadahuvvot ovddeus, ja galggai leat doarjjan daidda čuovvovaš dutkanprográmmaide
- Dutkanprográmma kvena giela, historjjá ja kultuvrra birra
- Rekrutteren- ja dutkanprográmma sámi gillii, historjái ja kultuvrii

Prográmma loahpahuvvui ásašusdoarjaga ángiruššamiin.

Dán artihkkalis mitaluvvo dušše daid sámi áššáiguoskevaš osiin prográmmas.

Máŋgga fáganotáhtas, mat ledje vuodđun dutkanprográmmii, čujuhedje ahte álgoálbmotdutkan galgá dáhpuhuvvat álgoálbmogiid iežaset premissaid vuodul, diet áššečuolbma ii čielgasit namuhuvvon prográmmas, muhto dat diedalašteorehtalašprográmma, mii duohtavuodas lei okta prošeakta, lei oaivvilduvvon galggai bargat dakkár gažaldagaiguin. Álmuhuvvojedje máŋga artihkkala prošeavttas, ja dain lea earenoamáš rolla almmolaš digaštallamis minoritehtaid ja minoritehtadutkamis.

Tabealla 6.1 Prošeaktašlájat “Sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (sámi oassi) juhkkon ásašusaid mielde

	Váldofága- stipeanda	Oahppo- stipeanda	Dr.art. Stip- eanda	Prošeakta- doarjja	Dutkan- stipeanda	Ásašus- doarjja	SUPMI
Tromssa universitehta	13	3		4		1	21
Sámi allaskuvla						1	1
Davviriikkalaš Sámi Instituhtta				1	2	4	7
Oslo universitehta	3			1	1		5
Bergena universitehta			1				1
Troandima universitehta	1			2	1	1	5
Báddáddjo DH				1			1
Álttá oahpaheaddji allaskuvla					1		1
Stáhta oahpaheaddji- allaskuvla hábmemis	1						1
Norgga álbmotmusea				1			1
Ásašusgullelašvuohhta ii leat čielggas	2			1			3
SUPMI	20	3	1	11	4	7	46

³² “Čohkkáigeassu notáhta Humanisttalaš dutkanrádis “Fágalaš ovdánahttinprográmma sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras”, Tromsa, golggotmánu 1980”

Tabealla 6.2 Prošeaktašlájat “Sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (sámi oassi) juhkkouvvon fágaide

	Váldofága -stipeanda	Oahppo- stipeanda	Dr. art.- ³³ stipeanda	Pro- šeakta- doarjja	Dutkan- stip- eanda	Ásahus- doarjja	SUP- MI
Antropologiiija	1		1		1		3
Arkeologiiija	2						2
Etnologiiija	1						1
Filosofijai					1		1
Historjá	6	2		6	1	2	17
Dáiddahistorjá	3			1			4
Girjjálašvuodadieda	1						1
Mediadieda					1		1
Pedagogihkka						1	1
Religiovdnadieda	1						1
Gielladieda	4			2		2	8
Stáhtadieda	1				1		2
Doaresfágalaš		1			1	2	4
SUPMI	20	3	1	9	6	7	46

Tabealla 6.3 Prošeaktašlájat “Sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (sámi oassi) juhkkouvvon fágaide ja ásahusaide

	NSI	Sámi Alla- skuvla	Tromssa univ.	Oslo univ.	Troan- ddima univ.	Bergen univ.	Bá- daddjo DH	Álttá oahpa- headdjia llaskuvl a	Stáhta oahpa- head-dji Alla- skuvla hábmemis	Norgga álbmot musea	Ásahus gullevaš vuohta ii čielggas	S U P M I
Antro- pologiiija			1	1		1						3
Arkeolo- giiija			2									2
Etnolo- giiija				1								1
Filosofiiija	1											1
Historjá	2		10	1	2		1					16
Dáidda historjá	1								1		2	4
Girjjálašvu odadieda			1									1
Media- dieda								1				1
Pedagogih kka		1										1
Religiovdn adieda				1								1
Gielladieda	4		4	1							1	10
Stáhta- dieda			1							1		2
Doaresfága laš			2			1						3
SUPMI	8	1	21	5	3	1	1	1	1	1	3	46

³³ Dr. art. lei dien áigge odđa sorttat doavttirgráda, masa háliidedje fokusa maiddáí sámi oktavuodas. Doarjja dr.philos.-diedalaščállagiidda addojedje dutkan- dahje oahppostipeandan.

**Tabell 6.4 Prošeaktašlájat “Sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras”
(sámi oassi) juhkkjuvvon sohkabeali ektui**

	Nisson- olbmot	Dievdo- olbmot	SUPMI	Mearkkašumit
Váldofágastipeanda	9	11	20	
Dr.art.-stipeanda		1	1	
Oahppostipeanda ³⁴	1	2	3	
Prošeaktadoarjja	7	15	22	11 prošeavtta, 5 dain ledje mielde eambo olbmot
Dutkanstipeanda	1	3	4	
Ásahusdoarjja	3	6	9	7 juolludeami
SUPMI	21	38	59	

Ii leat leamaš vejolaš ovdanbuktit dieduid makkár almmuhanpraksisa dán prográmmas lea leamaš.

Prográmma árvvoštallui³⁵ lávdegottis, maid Ubmi universitehta professora Evert Baudou jodihii. Lávdegoddi čadahii hui vuđolaš barggu ja guorahalle sihke prográmma ulbmila, oasseprográmmaid ja ovttaskas bohtosiid. Sii celke positiivvalaččat ulbmila ektui ja oasseprográmmaid jurdagiin, muhto čujuhedje ahte nie stuora ja viiddis dutkanprográmmas livčče galgan čielgasit ja bajit jodiheapmi, mas lea eambo ovddasvástádus álgu rájes juo. (Diekkár bajit jodiheapmi ollašuvai 1984.) Ásahusdoarjaga ektui, mii lei mañemusas, oaivvildedje ahte lei hui bures jodihuvvon ja lihkostuvvan.

Lávdegoddi oaivvildii ahte ledje buorit, muhto beare moadde, prošeavtta sámi gielladutkamis, mat adde vuodu viidasit dutkamii ja mat livčče sáhttán šaddat beroštahttin gaskariikkalaš minoritehtagielladutkanperspektiivvas. Arkeologijja ja etnologijja ektui lei prográmma nanusmahttán dutkanbirrašiid, ožžon buori gelbbolašvuodahuksema ja aktualiseren eambo čearddalaš beroštumi. Lávdegoddi lei maid duhtavaš historjjá ja servodatdiehtaga bohtosiiguin, ja čujuhedje ahte prošeavttat ledje addán mávssolaš máhtu, mii sáhtii buoridit mearridanvuodu eiseválddiide.

Lávdegoddi deattuhii ahte prográmma lei lihkostuvvan sihke nuorra dutkiid doarjumiin ja ásahusaid huksemiin, ja ahte Norgga sámi dutkan lei ovdánan ollu guhkkeli go sullásaš dutkan lei Ruotas. Muđui čujuhedje dárbbu aktiivvalaččat ovttasbargat, sihke davviriikkalaččat ja viidábut gaskariikkalaččat, áinnas muhtinlágan fierpmádagain.

Lávdegoddi loahpahii dainna ahte prográmma lei ásan odđa dilálašvuoda, sihke dutkanpolitihkalaččat ja kulturpolitihkalaččat. Sápmelaččat ledje eambo go ovdal šaddan subjeaktan sámi dutkamis.

³⁴ Go dr.art.-stipeanddas galggai boahit doavttirgrádačálus, de eai sáhtán oahppostipeanddat veahkehit makkár ge lágan gelbbolašvuodaovdánahttimii – doavttirgrádačállosii, artihkkalaoaimmaheapmái dahje earái. Diet prošeaktasorta ii leat šat anus.

³⁵ *Dutkanprográmma árvvoštallan Sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras*, Norgga dábálašdiehtaga dutkanráđdi 1992 ISBN 82-7216-798-0

6.2.1.2 "Sámi/dáru dutkamát" (áŋgiruššansuorgi servodatdiehtaga siskkobealde 1983-93)

Servodatdiehtaga dutkanrádis (SDDR) NDDDas áŋgirušše maid sámi dutkamiin. Lei álgolggus jurddašuvvon váldofágastudeanttaide, ovddemusat sápmelaččaide, doarjjan váldofágabargguide sámi/dáru dilálašvuodaid birra. Juolluduvvojedje guokte golbma stipeandda jahkásaččat. Studeantastipendiáhtaid lohku lei vuollel 25. SDDR dorjo maid dutkanprográmma sámi dilálašvuodain Tromssa universitehtas ja dutkanbagadallái Sámi instituhtas (SI). Oktiibuot juolludii SDDR veahá badjelaš 3 milliuvnna ruvnno dán áŋgiruššamii.

6.2.2 1994-2000

1993 ovttaštahhte buot dutkanrádiid Norggas oktan ráddin. Diet guokte prográmma sámi dutkamii, maid NDDDa lei ruhtadan, ii čuovvoluvvon dakkavide dain odđa prográmmain. Sivvan dasa lei vuosttažettiin go lei ollu bargu dutkanrádi vuogádagaid rievdademiin, muhto maidái go lei hállu dán suorggis oažžut systemáhtalaš ortnega dan odđa ráddái. Norgga dutkanrádi juolludii goitge 3-3,5 mill. ruvnno jahkásaččat sámi humanisttalaš ja servodatdieda dutkamii. Ruđat almmuhuvvo oktii guktii jagis, muhtinlágan friddja prošeaktadoarjjan sámi humanisttalaš ja servodatdieda dutkama siskkobealde. Áigodagas 1994-2000 almmuhuvvo studeanta- ja doavttirgrádstipeanddat, senior- ja guossedutkanstipeanddat, doarjja dutkanprošeavttaide ja professor-II virggiide, almmuhan- ja lágidandoarjagat, olgoriikastipeanddat, mátk- ja fierpmádatdoarjagat, ja juolluduvvo ruđat siskkobealde buot doarjjaortnegiid, oktiibuot sullii 23 mill. ruvnno.

Tabealla 6.5 Prošeaktašlájat 1994-2000 juhkkon ásahusaide

	Studeanta- stipeanda	Doavttirgráda stipeanda	Dutkan- prošeakta	SUPMI
Davviriikalaš sámi instituhtta	11	5	3	19
Sámi allaskuvla	1			1
Sámi ealáhus- ja ovdánahttinguovddáš		2	1	3
Oslo universitehta			1	1
Bergen universitehta	1		1	2
Tromssa allaskuvla	1			1
Báddádjo allaskuvla		1		1
Norgga guolástanallaskuvla	1			1
Davviriikalaš sámi instituhtta			2	2
Mánáidsuodjalusa ovdánahttinguovddáš Davvi-Norggas			1	1
NOVA		1		1
Searvegodefakulteta	1			1
Norgga dutkanrádi	4	1		5
SUPMI	20	10	9	39

Tabealla 6.6 Prošeaktašlájat 1994-2000 juhkkon sohka beali ektui

	Nissonat	Dievddut	Eahpesihkar	Oktiibuot
Studeantastipeanda	10	6	4	20
Doavttirgrádstipeanda	3	7		10
FoU-prošeavttat		2	7	9
SUPMI	12	14	13	39

Ii leat leamaš vejolaš oažžut doarvái dieđuid movt prošeavttat leat juhkkon fágaid ektui dán áigodagas, nu ahte dás livčče ávki almmuhit daid.

6.2.2.1 Álgoálbmotfierpmádat

Áigodagas 1997-2001 ruhtadii Norgga dutkanráđdi oasi dan nu gohčoduvvon Álgoálbmotfierpmádahkii. Fierpmádagas ledje sámi, álgoálbmot- ja minoritehta váttisvuodačuolmmat rámmán ja lei ovtasbargodoaibmabidju gaskal Sámi dutkamiid guovddáša Tromssa universitehtas, Sámi allaskuvlla ja dalá Sámi instituhtas. Fierpmádagas lei stuora mearkašupmi ja lea ollu namuhuvvon sámi dutkanoktavuodain. Fierpmádaga ulbmilat ledje

- oahpahit eambo sámi ja sámegeilat dutkiid
- veahkehit dasa vai gulahallan buorrána dutkiid gaskkas
- veahkehit dasa vai lassána fágalaš progreshuvdna ja kvalitehta
- veahkehit dasa vai sámegeiella lassána dutkan- ja gaskkustanoktavuodain
- veahkehit dasa vai ovdánahttit áššáigullevaš máhtu sámi servodagas, vai kultuvrralaš ja rievttalaš pluralisma sáhtta ovddiduvvot našuvnnalašstáhtas
- nannet álgoálbmotdutkanma obbalaččat ja veahkehit dasa vai šaddá eambo árvu álgoálbmogiid iežaset máhtus

Fierpmádat lei organiserejuvvon váldojovkui, mas lei okta ovddasvástideaddji dutki, guovddášdoaibma lei dutkanjodiheaddjis, stivrenjoavkkus ja čállingottis. Dutkanráđdi ruhtadii belohahkii dutkanjodiheaddji, muhto konkrehtalaš dutkanprošeavttaide fertii oheat doarjaga eará gálduin, sihke siskko bealde ja olggobealde Dutkanrádi.

Álgoálbmotfierpmádat oaivvildii ieš³⁶ ahte livčče galgan veahá rievdadit vai beroštupmi buorrána daid oassálasti ása husain. Čujuhedje ahte dát livčče leamaš earenoamáš mávssolaš sámi ása husaide, go dat ledje dávjá vásihan duppaliid leat minoritehtadilis, sihke sámi beroštumiid áirrasin ja leat smávva ása husan. Sii maiddái deattuhedje ahte sin doavttirgrádaseminárat ledje ožžon oktasaš ipmárdusa alit dási studeanttain.

Guorahallamis “Guhkes luottaid mielde” árvvoštalai fierpmádat dainna lágiin: “Fierpmádat lea leamaš veahkkin nanneme diehtujuohkima dan ektui man dárbu lea dutkat sámi servodagas ja lea maid juohkán dieđuid dutkamiid birra mat leat leamaš jodus, seammás go prošeakta lea

³⁶ Reive iežas árvvoštallama birra Dutkanráddái, 22.2.2000

deattuhan dutkama organiserema ja jodiheami, vai dat ovddida ovttađassálašvuoda gaskal sápmelaččaid ja eará álbmogiid”. Álgobmotfierpmádat čujuhussas ávžžuhii lávdegoddi ahte berrešii ášahuvvot fierpmádat sámi dutkamii ja dakkár fierpmádat berrešii ohcat beassat ovttasbargat dutkanbirrasiiguin daid eará davviriikkaiguin.

6.2.2.2 Ovdabarggut ođđa dutkanprográmmii - guorahallamat

Stuoradiggedieđáhusas nr. 36 *Dutkan oktasašvuhtii* ja 52 *Norgga sámepolitihkka* (1992-93) jerruiga Sámediggi ja Dutkanráđdi ovttasráđiid guorahallat sámi dutkama dilálašvuodaid. Sámediggi ja Dutkanráđdi soabaiga bargat goabbatge áššiin dán oktavuodas: Sámediggi guorahalai sámi dutkama jodiheami, ruhtadeami ja organiserema, ja Dutkanráđdi ges geahčai váldoosiid ja makkár dárbbut leat dutkamii.

Sámedikki guorahallan³⁷ guovdilasttii rámmaeavttuid ja organiseren hástalusaid sámi dutkamis ja sisttisdoalai danne ollu árvalusaid mat eai njuolgut lean áššáigullevačča Dutkanrádi prográmmaide, muhto sisttisdoalai maidái reflekšuvnnaid dilálašvuodain gaskal sámi servodaga ja dutkama, ahte man dárbu lea sámegiela dutkamii ja rekruteret sápmelaččaid dutkamii. Diet reflekšuvnnat váldojedje mielde prográmmii. Guorahallan čujuhii maid ahte sámi servodagas lei maid dutkandárbu, maid prográmma, mas galgá dušše kultuvra- ja servodatdutkan lea mielde, ii sáhte gokčat, go galggašii ovdamearkka dihte dearvvašvuodadutkan maid leat mielde.

Dutkanrádi guorahallan³⁸ geahčadii dutkama dárbbuid, nugo: máhttodárbu, fágalaš fokussuorggit, rekrutteren, dutkanoahpahas, fágalaš fierpmádagat, mobilitehta ja ahte bargagoahtit gaskariikkalaččat. Guorahallan čadahuvvui Dutkanrádi kultuvra ja servodaga suorggis, ja eanas dat doaibmajijut mat árvaluvvo sisttisdoalle dilálašvuodaid kultuvra- ja servodatdutkanis. Guorahallan čielggadii ahte lei dutkandárbu ollu árbevirolaš dutkanfágain. Dasa lassin čujuhedje ahte lei dárbu rekrutteremii ja gelbbolašvuodahuksemii, mas earenoamážiid deattuhedje studeantasteipeandda ja váilevaš fálddagaid sámi fáttain doavttirgádaohpahasas. Árbevirolaš máhttu, kulturhistorjjálaš gáldomateriála registreremii ja ahte museasuorgái lei dárbu. Okta kapihtal lei sámi dutkama ehtalaš váttisvuodaid birra, lulli-, julev- ja nuortalašsápmelaččat galge loktejuvvot oidnosii, ja okta kapihtal ges lei sámi dutkama gaskariikkalaš čuvgejumi birra. Nugo Sámedikki guorahallamis, de deattuhii maid dát ahte sápmelaččat eanemusat galge ieža jodihit iežaset ovdáneami ja sápmelaččain lei dárbu dutkamii juohke suorggis, vai sáhttet leat veahkin ovdánahttit sámi servodaga.

6.2.2.3 Mii lea sámi dutkan - Dutkanrádis?

Movt galgá meroštallat “sámi dutkama”, dan gažaldaga guorahalai maid Dutkanráđdi. Ráđdi čilgii iežaset čilgehusa dáinna lágiin:

Dutkanráđdi ii leat mearrideaddjin go ruhtadit dutkamiid ahte gávdno almmolaččat dohkkehevvon meroštallan mii sámi dutkan lea. Dutkanráđdi sáhtá ruhtadit dutkamiid, mat leat relevánta sámi servodahkii ja dutkamušaid sámi dilálašvuodain, mat beroštahttet earáid maid go sápmelaččaid. Dutkanráđdi áigu leat veahkin rekruttereme sápmelaččaid dutkamii, muhto ii bija gáibádusaid go galget ruhtadit prošeavttaid “sámi dutkama” namas, ahte leat sápmelaččat geat daid čadahit – vaikko vel dovddastit ge ahte muhtin dilálašvuodain bajida dutkama kvalitehta go dutkit ieža leat sápmelaččat. (s. 5)

³⁷ "Guorahallan sámi dutkama birra maid Sámediggi almmuhii juovlamánu 5. beaivvi 1996"

³⁸ "Sámi dutkan. Dutkanrádi guorahallan skábmamánu 1998"

Diekkár miellaguottut meroštallangažaldagas leat leamaš vuoddun Dutkanrádi ruhtadeamis sámi dutkamii juo dalá rájes. Ii mearkkaš gal ahte eai leat, earenoamážiid rekrutteren oktavuodas, ohcalan sámi duogáža ohcciin. Kvalitehta lea álo mannan ovdalii go ohcciid čearddalašvuohta.

6.2.2.4 Doaibmaplána

Dutkanráđdi anii dan guokte guorahallama duogážiin go ráhkadii doaibmaplána sámi dutkamii³⁹, mii mearriduvvui Váldostivrras čakčamánu 2000. Doaibmaplána deattuhii fierpmádaga ja ovttasbargodoaibmabijuid, sihke siskkobealde ja gaskal dutkanásahusaid ja guoskevaš politihkalaš orgánaid, ja bargguide main leat ehtalaš čuolmmat. Lassin aktiivvalaš bargui oččodit sámi dutkamiid Dutkanrádi prográmmaide ja doaibmabijuide muđui, de sisttisdoalai doaibmaplána prográmma sámi humanisttalaš ja servodatdieđa dutkama, mii álggahuvvui jagi maŋŋil, geahča 6.2.4.

6.2.3 Gosa šadde kvenat?

ILO-konvenšuvnna ratifiseren álgoálbmogiid ja čearddalašálbmogiin iešheanalaš stáhtain 1990 dohkkehii Norga sápmelaččaid álgoálbmogiin. Stuoradiggediedáhusas nr. 15 (2000-2001) *Našunála minoritehtat Norggas – Stáhta politihkka juvddálaččaid, kvenaid, rom-álbmoga, romániálbmoga ja vuovdesuopmelaččaid ektui* gohčodedje kvenaid našunála minoritehtan, oktan romániálbmogiin, Rom-álbmogiin, juvddálaččaiguin ja vuovdesuopmelaččaiguin. Stuoradiggediedáhus lei čuovvoleapmin dasa go Norga lei ratifiseren *Eurohpárádi konvenšuvnna gáhttet našunála minoritehtaid* 1998. Go Norgga dutkanráđdi guorahalai duogáža go galgá álggahit odđa prográmma sámi dutkamii, de gávnnaheide ahte ii leat lunddolaš váldit kvenaid dasa mielde. Ásahuvvui sierra áŋgiruššan kvena dutkama ektui, mii dáhpáhuvai áigodagas 1993-2010, ja masa ruhtaduvvui 1 – 1,5 mill. ruvnno jahkásaččat gitta 2008 rádjái. Dan hálddašii álggos Dutkanráđdi ja 2003 rájes ges Tromssa universitehta. Maŋŋil dan ii leat Dutkanráđdi nammadan ruđaid kvena dutkamii, muhto gulahallá Kommunála- ja ođasmáhttindepartemeanttain jus ain galget áŋgiruššat dutkan našunála minoritehtaid.

6.2.4 2001-2005

6.2.4.1 "Sámi dutkama prográmma" - duogáš

Vuoddun dasa ahte álggahit sámi dutkamii prográmma Norgga dutkanrádis gávdne mángga dokumeantas: Stuoradiggediedáhus nr 41 (1996-97) *Norgga sámepolitihka birra*, Stuoradiggediedáhus nr. 39 (1998-99) *Dutkan áigeearus ja* NAC 200:3 *Sámi oahpaheaddjioahppu – gaskal iešguđetlágán máhttoárbevieruid*, Dutkanrádi iežas doaibmaplána ja diet namuhuvvon guorahallamat Sámedikkis ja Dutkanrádis sámi dutkama birra.

³⁹ "Dutkanrádi áŋgiruššan sámi dutkamii – doaibmaplána mearriduvvon Váldostivrras čakčamánu 6. beaivvi 2000"

6.2.4.2 *Prográmmaplána*

“Sámi dutkama prográmma” prográmmaplána problematiserii dutkiid vuolggasaji ja duogáža eambo čielgaseabbon go NDDD-prográmma:

Dat máhttu mii ovdanbukto dutkama bokte, lea nugo buot eará máhttu, báidnon dutkiid duogázis, sohkahealis ja oaidninvuogi ektui. Go maiddái dutkanbohtosat leat “Posiõnerejuvvon máhttu”, de dovdo dat hui bures álgoálbmotservodat dutkama ektui. Dadi mielde go dutkan lea ožžon eambo mearkašumi dasa movt ipmirdit sámi servodaga ovdáneami, de dávjjibut jerro gažaldat dutkama diehttelasvuoda árvoámu dahje autoritehta ektui. (.....) Digaštallama vuoddogažaldat čielggada dan movt dutkiid geahččanguovllus lea guovddáš mearkašupmi dutkamii, seamma ollu go fáddáválljen ja dulkon lea. Go olggobealde geahččá, de jerrojit beroštahti gažaldagat nugo “mii lea earenoamášvuotta ja mii earuha sámi kultuvrra ja servodaga” ja “movt sápmelaččat báinnahallet servodahkii muđui”. Diekkár gažaldagaid duohken, mat čalmmustahttet sápmelaččaid “erohusa”, de lea dain dakkár dajakeahtes “mii” ja guorahalakeahtes mihttu dahje standárda mas eanetlohkoservodat ráhkada dábálašvuodadili. Go siskkobealde geahččá, de ii dárbbas leat nu ahte lea dat “norgga” mii lea referánsarámma. Danne leage guovddáš hástalus sámi dutkamis ráhpat dulkomiid, mat eai dárbbas leat interetnalaš dahje unnitlogu - eanetlogu - geahččanguovllus. Šaddá hui dehálaš hukset dutkama perspektiivva sámi vásáhusaid, doahpagiid ja árvvuid vuodul.⁴⁰

Dieinna oktiiheivehemiin galggai prográmma dutkan heivehuvvot guovtti váldosuorggi ektui, mii maid galggai sajáiduvvon siskkobealde- ja olggobealde perspektiivvas: “Sámi iešcealkin: ovdanbuktin ja eavttut” ja “Sámi servodateallin: oktavuotta ja ášahusaid oaidnu”. Sámi iešcealkin suorggis galggai prográmma ruhtadit sámegiela dutkamiid, girjjálašvuoda ovdanbuktimiid, nugo luohti, álbmotmáidnasat, cuvccat ja mitalusat, sámi dološáiggi, ođđaáigásaš kultuvrralaš ovdanbuktima ja almmolašvuoda, ja sámi mánáid ja nuoraid sosiála arenat ja cealkimat. Dutkan oktavuodaid ja ášahusaid oainnus galggai sisttisdoallat biras- ja hálddašánváltisvuodaid, riektesajádaga, ođđaáigásaš sámi ášahusaid, politihkalaš hábmema, ja ealáhusovdáneami instituõnalisiserema. Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid dutkan guoskkai maid muhtin muđui prográmmii, muhto deattuhuvvui ahte jus galgá leat vejolašvuotta dutkat dán suorggis, de ferte oážžut eará sajis maid ruhtadeami go dušše dáidda maidda prográmma lei jurddašuvvon álgo álggus.

Prográmma váldomihttu lei rekrutteret ja oččodit dutkamii, mii sáhtášii addit ođđa ipmárdusa ja addit ođđa perspektiivva, ja dasa lassin oččodit sámi dutkama ektui ovttasbargat doaresfágalaččat ja mánggaid ášahusaid. Prográmma galggai sihke fuolahit ja ovdánahttit fágasurggiid, dutkansurggiid ja –birasiid, main eai leat nu guhkes dutkanárbevierut go dain ásaidevvan surggiin leat, ja dasa lassin leat veahkkin hukseme máhttovuodu mii lea ávkin sihke sámi ja dáčča mearrideddjiide. Oktanuppelohká oassemihtu galge leat veahkkin olaheame váldomihtu. Prográmma áiggui atnit buot daid doarjjaortnegiid Dutkanráđdi dábálaččat anii vuoddodutkamiid oktavuodas. Dasa lassin áiggui prográmma geavahit soames unnit earenoamášortnega, nugo “loahpahanstipeandda”, mas lei 6 mánu bálká dutkiide geat áigo gearggahit dutkanbarggu dahje diedalaš artiikkaliid. Dutkit ja studeanttat, geain lei dárbu oahppat sámegiela dutkama oktavuodas, sáhtte oheat “gelbbolašvuodaloktenstipeandda” 6-12 mánnui.

⁴⁰ “Sámi dutkama prográmma. Prográmmaplána”, s. 4

6.2.4.3 *Prográmma ruhtadeapmi ja doaimmaheapmi*

Álgoálggus galggai prográmma ruhtaduvvot Dutkanrádi “dábálaš rudain”, mii mearkkaša daid rudaiguin maid Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartemeanta juolludii Rádi friddja háldogeavaheapmái, ja juolluduvvon rudaiguin Kommunáladepartemeantas, mas lea bajimus ovddasvástádus Norgga sámepolitihkas. Prográmmastivra geahččalii oažžut eambo departemeanttaid veahkkín, go juo mángga suorggis, main prográmma háliidii oažžut ruhtaduvvot dutkamiid, gulle eará departemeanttaid ovddasvástádussuorgái. Dieiguin geahččalemiiguin ii olahan gosage, nu ahte Sámediggi háliidii viiddidit prográmma vai dat fátmastivččii eambo fágasurggiid go humaniora ja servodatdiehtaga (geahča 6.2.2.2), juoga mainna eaige lihkostuvvan. Ollislaš bušeahtta prográmmas lei 35,2 mill. ruvnno.

Prográmma ruhtadii oktiibuot 52 prošeavtta ja 17 unnit juolludeami Dutkanbeivviid oktavuodas⁴¹. Njeallje universitehta, vihtta allaskuvlla, vihtta dutkaninstituhta, golbma musea, golbma lágádusa ja njeallje eará ášahusa ožžo ruđaid prográmmas. Dien oinnii prográmmastivra bures juohkásan, áigumuša ektui mas áigo hukset sámi dutkama, maiddái ášahusain gos ovdal eai baljo lean beroštan suorggis.

⁴¹ Dutkanbeaivvit lea riikaviidosáš, jahkásaš festivála mas gaskkustit dutkama. Lei Norgga dutkanráddi mii álggahii festivála 1995. Beannot vahkkus čájehuvvojit buot lágan dutkan- ja oahpahušvuodduduvvon ášahusat iežaset doaimmaid álbmogii. Lágideamit leat nuvttá gehččiide ja mat sistisdollet miellačájehemiid, čájáhuseid, digaštallamiid, fanasmátkkiid, gažaldagaid (quizaidd) ja “dutkan grand prix”- lágideamiid. Daid maŋemus jagiid leat sullii 200 ášahusa miehtá riikka geat leat lágidan doaluid.

**Tabealla 6.7 "Sámi dutkama prográmma" – almmuheamit ja juolludeamit
juhkkon jagiid mielde**

Jahki	Ohcamat almmuhuvvon	Earenoamáš fuomášupmi	Ohca- mušat	Juollu- deamit
2001	Dutkanprošeakta gitta 1 jahkái, studeantastipeanda		23	8
2002	Dutkanprošeakta, dr.gráda stipeanda, studeantastipeanda	Stuora prošeavttat main lea rekrutteren. Vieruid ja rivttiid, nissonperspektiiva, sámi ášahusaid ovdáneapmi	25	10
2003-1. almmuheapmi	Dr.gráda- ja studeantastipeanda		6	3
2003-2. almmuheapmi	Dutkanprošeavttat, postdoavttir, doavttirgráda- ja studeantastipeanda, guossedutki-, olgoriika- ja loahpahanstipeanda, gelbbolašvuodalokten (earenoamážiid allaskuvllain), Dutkanbeivviid ovdanbuktin		42 + Dutkan- beaivvit 10	13 + Dutkan- beaivvit 8
2004	Dutkanprošeavttat, studeanta-, guossedutki- ja loahpahanstipeanda, gelbbolašvuodalokten, gaskkusteapmi (fierpmádat, almmuheapmi, lágideamit formidling, maiddáai Dutkanbeaivvit)	Sámi almmolašvuolta, resursaovdáneapmi, riektedilli	27 + Dutkan- beaivvit 9	7 + Dutkan- beaivvit 6
2005, 1. almmuheapmi	Studeantastipeanda, almmuheapmi j.ea. gaskkusteapmi, maiddáai Dutkanbeaivvit	Almmuheapmi sámegillii; prográmma prošeavttat ja buot sorttat gaskkusteamit sámegillii, dárogillii ja engelasgillii	5	3
2005, 2. almmuheapmi	Dutkanprošeakta, doavttirgrádistipeanda, studeantastipeanda, almmuheapmi, eará gaskkusteapmi, Dutkanbeaivvit	Buorre jus lea rekrutteren ávki ja jus sámegiella lea váldogiellan dutkamis Buorre jus sámegiella lea váldogiellan dutkamisDárogillii, sámegillii dahje eará riikkaidgaskasaš gillii Sámegillii, dárogillii, engelasgillii – earenoamáš beroštahtti jus sámegiella lea váldogiellan ja muitaluvo sámi servodahkii Dárogillii dahje sámegillii, áinnas mánáide + nuoraide oahppo-vejolašvuodain, ovttasbargo- doaimbajuide, hutkas gaskkustemiin	21 + Dutkan- beaivvit 4	8 ⁴² + Dutkan- beaivvit 3
	Dábálaš ohcamušat ja juolludeamit		149	52
	+ Dutkanbeaivvit		23	17
SUPMI			172	69

⁴² Oktan doavttirgrádistipeandda oasseruhtademiin

Tabealla 6.8 "Sámi dutkama prográmma" – prošeaktasorttat juhkkoujvovon ásaahusaide

	Studeanta- stipeanda	Doavttir- gráda- stipeanda	Post- doavttir- stipeanda	Dutkan- prošeakta	SUPMI
Tromssa universitehta	9	1	1		11
Sámi allaskuvla	2	1		2	6
Sámi instituhtta (SI)		1		2	3
Oslo univ.		2		1	3
Bergen univ.	1	3			4
NTNU	1				1
Tromssa allaskuvla	1				1
Telemárkku allaskuvla	1				1
Norut servodatdutkan				1	1
Norut NIBR Finnmárku		1		2	3
NUPI				1	1
Árran				1	1
Norgga dutkanráddi		1			1
SUPMI	15	10	1	10	36

Tabealla 6.9 "Sámi dutkama prográmma" – prošeaktasorttat juhkkon fágaid mieldie

	Studeanta- stipeanda	Doavttirgrá- dastipeanda	Postdoavtti- rstipeanda	Dutkanpro- šeakta	SUP- MI
Antropologijja	2	2		1	5
Arkeologijja		1	1		2
Dearvvašvuodadieda	1				1
Historjá	2				2
Dáiddahistorjá	3				3
Girjjálašvuodadieda	1				1
Mediadieda				1	1
Almm. Hálddahus	1				1
Religiovdnadieda	2				2
Riektedieda				1	1
Gielladieda	2	2		2	6
Stáhtadieda	1	1		1	3
Ekonomijja				1	1
Máŋgga- ja doaresfágalaš		4		3	7
SUPMI	15	10	1	10	36

Tabealla 6.10 "Sámi dutkama prográmma" – prošeavttat juhkkon fágaid ja ásaahasaid mielde

	NSI	Sámi allasku via	Tromssa univ.	Oslo univ.	NTNU	Árran	Dutkanráddi	Norut NIBR Finn-márku	Norut servodat-dutkan	Bergen univ.	Tele-márkku allasku via	SUPMI
Antropologijja			3					1		1		5
Arkeologijja			1	1								2
Dearvvašvuodadieđa			1									1
Historjá			1		1							2
Dáiddahistorjá		1	1								1	3
Girjjálašvuodadieđa			1									1
Media-dieđa	1											1
Almm. hálddahus		1										1
Religiovndadieđa			2									2
Riektedieđa	1		1									2
Gielladieđa	1	3	1									5
Stáhtadieđa								2		1		3
Ekonomijja	1											1
Doaresfágalaš				2		1	1		1	2		7
SUPMI	4	5	12	3	1	1	1	3	1	4	1	36

Tabell 6.11 "Sámi dutkama prográmma" – Prošeaktašlájat juhkkon sohkebaliide

Ohcan	Nissonolbmot	Dievdoolbmot	Oktiibuot
Studeantastipeanda	12	3	15
Doavttirgrádstipeanda	8 ⁴³	2	10
Postdoavt. stipeanda	1		1
Dutkanprošeakta	3	7	10
SUPMI	24	12	36

⁴³ Oktan doavttirgrádstipeandda oasseruhtademiin.

6.2.4.5 Árvvoštallan

Prográmmastivra loahppaárvvoštalaie ieš prográmma, nugo lei árvvoštallandáhpi Dutkanrádis. Prográmmastivra lei duhtavaš movt gokče váldofáhta “Sámi servodateallin: oktavuoda ja ásaahasaid oainnut”, mas prošeavttat arkeologiijas, historjjás, pedagogihkas, riektediehtagis, sosiálaantropologiijas, stáhtadiehtagis, buohccidivššárdiehtagis, ekonomiijas ja mánggafágalaš prošeavttain gokče viidát. Dat nubbi váldofádda, “Sámi iešcealkin: ovdanbuktin ja eavttut”, ii leat nu bures boahtán ovdán, oaivvildii prográmmastivra ja šállošii dan, earenoamážiid vel dan dihte go dakkár sámi dutkammat leat juo ovdalaččas unnán dutkojuvvon. Muđui gávnnašii stivra ahte prográmma lei hui ollu leamaš veahkkinn ruhtadeame dutkama, mas lei mearridanvuoddu sámi ja norgga almmolaš orgánain.

Prográmma veahkehii hukset gelbbolašvuoda sámi dutkamis, viiddis almmuhemiid bokte, sihke fáttáid mielde ja váikkuhangaskaomiid bokte. Dasa lassin almmuhedje ovttá jagi earenoamáš doarjaga allaskuvllaide. Doaibmabijus ii lean dakkavide ávki, muhto boadusin dás lei doarjja guovtti prošeaktii Sámi allaskuvllas jagi manjil.

Prošeavttas “Čearddalaš oktavuodat Davvi Nordlánddas historjjálaš perspektiivvas”⁴⁴ leat čieža oasseprošeavtta earret eará duodaštuvvon ahte boazodoallu Davvi Nordlánddas lea boarrásit go ledje doivon, ja ahte sámi álbmot Lofuhtas lea ollu stuorit go ledje jáhkkan ja Ofuhtas vásihedje ahte olmmošlohku sakka lassánii 1700-logus, vaikko ledje ge rohttudávdadat ja heajos jagit. Eai lean vuordán ahte mearrasápmelaččat, eai fal boazosápmelaččat, váldo bargguit dan ođđa industriijas, mii lassánii birrasiid 1900 lohku. Jápmin diedut ja čájáhusat maid iske. Gávndnojedje sihke dáčča ja sámi oasis álbmogis, muhto lei guhkit sápmelaččain. Prošeakta sisttisdoalai dán rádjái vudoleamos kártema sámi olmmošlogus ja ássama Davvi Nordlánddas 1600- ja 1700-logus, ja lei guorahallan makkár namaid vuodul sirrejedje sápmelaččaid. Prošeakta lea veahkehan hui ollu deavdit ollu osiid Nordlándda historjjás. Bohtosat leat čeahkkáigesson girjjis “*Nordlands kulturelle mangfold: etniske relasjoner i historisk perspektiv*” (sámegillii: *Nordlándda kultuvrralaš girjáivuohta: čearddalaš oktavuodat historjjálaš geahčastagas*)⁴⁵

6.2.5 2005-2007 - guovtti prográmma gaskkas

Dalle juo go Dutkanrádi vuosttaš sámi dutkama prográmma loahpahuvvui, de lei čielggas ahte prográmma bodii čuovvuluvvot. Muhto dat vuosttaš prográmma galggai árvvoštallot, ja dat ođđa prográmma galggai vuos čállot. Dien gaskas háliidii Dutkanráđdi doalahit sámi dutkama vissis muttos doaimmas, vaikko ii lean ge dábálaš joatkit doarjut prográmma dutkansuorggi, go prográmma lea juo loahpahuvvot. Álmmuhedje guovttelágán doarjagiid: studeantstipeandda ja lágidandoarjaga. Juolludedje čieža doarjaga lágidemiide, ja dás ledje njeallje doarjaga mat čatnasedje Dutkanbeivviide. Studeantstipeanddat almmuhuvvojedje dego “bálkkašanstipeandan” studeanttaide geat čálle bargguit sámi fáttain ja geat ožžo árvosániid A dahje B. Addoje golbma dakkár stipeandda. Oktiibuot juolluduvvui sullii bealle milliuvvna ruvnno.

Ledje guokte ákka manne válljejedje almmuhit daid doaibmabijuid. Vuosttažettiin go dat ledje hálbbes ortnegat, mat eai mielddisbuktán ekonomalaš čanastagaid mángga jahkái. Nubbi lei go

⁴⁴ Prošeakta ruhtaduvvui áigodagas 2002-2005. Dan hálddašii Árran, maid Lars Ivar Hansen jođihii, Tromssa universitehta.

⁴⁵ Red. Bjørg Evjen og Lars Ivar Hansen, Pax Forlag, Oslo 2008 (ISBN: 978-82-530-3113-2).

sáhtte dahkat dan hálddahuslaš, earenoamážit studeantastipeanddaid. Lágidandoarjagat almmuhuvvojedje maid čielga ja mihttomearregáibádusain, vai ii dárbbas makkárge fágalaš lávdegoddi árvvoštallat ohcamušaid. Diet lei ovdamunni, sihke ekonomalaččat ja áiggi dáfus.

6.2.6 2007-2016

6.2.6.1 "Sámi dutkama prográmma II" - duogáš

Čakčat 2005 mearriduvvui álggahit odđa prográmma sámi dutkamis humanioras ja servodatdiehtagis. Duogáš dasa lei earret eará ovddit prográmma čilgejupmi Stuoradiggediáhhus nr. 20 (2004-2005) *Áigumuš dutkamii* (Dutkandiedáhhus):

Oahpahus- ja dutkandepartemeanta vuodduda ahte sámi dutkama ángiruššan mii lea prográmmas, galgá viidásit fievrreduvvot ja nannejuvvot, juogo dálá áhahusa mielde dahje juo bidjat prográmmii odđa profiilla. Dan maŋibu sáhtá leat dárbu váldit mielde dutkanfáttaide, mat eai vuoruhuvvo otná prográmmain, ovdamearkka dihte dutkama dálkkádatrievdamis ja boazodoalus. Prográmma ángiruššan ferte viidásit váldit vára gaskkustanbargguin sámi álbmoga ektui. (s.165)

Guovvamánu 2006 válddii Dutkanráddi oktavuoda dutkanbirrasiiguin, geain lei ovddasvástádus/beroštupmi sámi dutkamii ja dáhtui sin buktit cealkámuša makkár dárbbut sin mielas ledje sámi dutkamii. Dasa lassin lei Sámediggi čadahán iskkadeami makkár reakšuvdna lei sámi dutkanbirrasiin Dutkandiedáhusii. Cuonománu 2006 ovdanbuvttii dat ovddit prográmmastivra árvvoštallama iežaset doaimmas Dutkanráddái. Árvvoštallamis ledje ollu árvalusat movt viidásit čuovvolit sámi dutkama, sihke fáttaid ektui ja organisašuvnnaid ektui.

Buot diet dokumeanttat ledje vuoddun go áhahedje ja hábmejedje dan odđa prográmma sámi dutkamii. Okta lávdegoddi ráhkadii árvalusaid prográmmaplánii. Sámedikkis lei maid áirras das. Árvalus ráddádallui Sámedikkiin ovdal go prográmmaplána mearriduvvui, nugo ráddádallanšiehtadus lea gaskal Sámedikki ja eiseválddiid, mii álggahuvvui 2005. Dán prográmmas leat dat seamma ruhtadeaddjit go dan ovddibus, iige dan dihte govčča eambo dutkanfágaid go daid, muhto biddjojedje mielde fáttát mat sisttisdoalle odđa áššečuolmmaid.

6.2.6.2 Prográmmaplána⁴⁶, ruhtadeapmi ja doaibma

Dan odđa prográmma váldomihttu lei nannet sámi dutkama, sihke kvantitehta ja diedalaš kvalitehta ektui. Nugo dan ovddibus ledje, de leat dán prográmmas maid oktanuppelohkái oassemihtu. Eanas dain huksejit viidásit oassemihtuid, maid dat ovddit prográmma lei bidjan, earret moatti spiehkastemiin: dál ii lean šat fokus nisssonolbmuid rekrutteremis, iige deattuhuvvon sohkabealperspektiiva dutkamis. Go guoská nisssonolbmuid rekrutteremii, de lei dat nu lihkestuvvan ahte eai šat oaidnán dárbbu earenoamáš čalmmustuhttima dasa – nisssonolbmot rekrutterejedje ieš iežaset. Lea baicca eahpečielggas manne eai oaidnán dárbbu loktet sohkabealperspektiivva dutkanfáttain. Vuoddomateriálaid čohkken iige leat váldon mielde viidásit. Muhto dat odđa prográmma deattuhii iešgudetlágan fágalaš, teorehtalaš ja metodalaš vuolggasaji dutkamis. Prográmma áiggui maid ovddidit dutkama mii galgai čuvget mánggadáfotvuoda ja ovdáneami sámi servodagain. Sámi iešcealkin ii leat čielgasit namuhuvvon oassemihtun dan odđa prográmmaplánas, muhto baicca dutkan mii iská

⁴⁶ "Sámi dutkama prográmma II 2007-2017. Prográmmaplána"

gaskavuodaid sámi servodagas ja eanetloguservodagas. Okta mihttomearri mas ovddidit dutkama sámi ipmárdusas luonddu- ja kulturproseassain davviguovlluin lea maid juoga odas, manñil go ovddit prográmmastivrra ávžžuhii dan dahkat ja go čuovvolit sávaldaga “Dáhttu dutkamis” ahte prográmma galgá sisttisdoallat dutkama dálkkádatrievdamis ja boazodoalus. Maiddái dát prográmma ruhtaduvvo Dutkanrádi obbalaš juolludemiin maid Máhtodepartemeanta ja Kommunáladepartemeanta ruhtadit. Prográmma bušeahtta lea lassánan 8,2 mill. ruvnnos 2006 gitta 15,6 mill. ruvdnui 2015. 2015 lea obbalašbušeahtta sullii 109 mill. ruvnno. Prográmma sisttisdoallá dan vuoddojurdagis maid Dutkanráddi dábálaččat anii doarjut vuodddodutkama dan áigge go prográmma álggahuvvui. Go buohtastahtá dainna ovddit prográmmain, de adno dál unnit studeantastipendii, ja dadistaga lea adnon dušše dutkanprošeavttaide. Lea geahččaluvvon oažžut eambbo poastadoavttirstipendiáhtaid, go buot almmuheamit galge sisttisdoallat dakkár ohcamuššlája, muhto goitge eai leat go golbma dakkár stipeandda juolluduvvon, ja okta ges lei dan ovddit prográmmas. Dán prográmma áigodagas leat prošeavttat deattuhuvvon main leat eambbo dutkit ja stipendiáhta mielde, ja leat maid eambbo ávžžuhan orostallat olgoriikkas ja prošeavttaid mat buohtastahttet sámi dilálašvuodaid eará álgoálbmotdilálašvuodaiguin.

Tabealla 6.12 "Sámi dutkama prográmma II" – almmuheamit ja juolludeamit jagiid mielde

Jahki	Ohcanšlájat	Earenoamáš fuomášupmi	Ohcamušat	Juolluduvvon
2007/8 (guokte juolludeami)	Dutkanprošeakta Doavttirgráda ja poastadoavt. stipeanda, ovdaprošeakta, almmuheapmi ja jorgaleapmi	Unnit dutkanprošeavttat	25	9
2008/9	Dutkanprošeakta Lágidandoarjja, almmuheapmi ja jorgaleapmi	Stuorit dutkanprošeavttat	32	9
2009/10	Dutkanprošeakta, Doavttirgráda ja poastadoavt. stipeanda, ovdaprošeakta, almmuheapmi ja jorgaleapmi	Unnit dutkanprošeavttat. Dutkan sámegiela dutkangiellan, lulli- ja julevsámegiela dutkan	47	15
2010/11	Dutkanprošeakta, Doavttirgráda ja poastadoavt. stipeanda Almmuheapmi ja lágidandoarjja	Lulli- ja julevsámegieladutkan, mánáid- ja nuoraidutkan, dutkan sámegillii ja sámegiella dutkangiellan. Dutkanprosektii: ovttasbargu gaskal ášahusaid.	31	9
2012	Lágidandoarjja, almmuheapmi, lágideamiplánen/almmuheapmi	Sámegillii gaskkusteatpmi	5	5
2014	Dutkanprošeakta, doavttirgrádstipeanda Lágidandoarjja, almmuheapmi	Áinnas demografii, Davviriikkat, sirkumpolára buohtastahttimat, lulli- ja julevsámegiela dilálašvuota, (earenoamážiid giella), mánát ja nuorat. Dutkanprosektii: Áinnas ovttasbargu mággain ášahusain.	34	9
2015	Dutkanprošeakta oktan rekruterensiiiguin (ii stipeanda), poastadoavt- ja doavttirgráda- stipeanda, guossedutki- ja olgoriikastipeanda, almmuheapmi	Áinnas riikkaidgaskasaš, buohtastahtti áššečuolmmaid álgoálbmotdutkan siskkobealde. Dutkanprosektii: Áinnas ovttasbargat olgoriika ášahusaiguin.	23	5 ⁴⁷
			197	61

⁴⁷Okta doavttirgrádstipeanda juolluduvvui, seammás go stipendiáhta lea eret cealkán stipeanddas.

Tabealla 6.13 "Sámi dutkama prográmmaII" – Prošeaktašlájat juhkkon ásausaide, miessemánu 2015

	Dutkanprošeavttat48				Sierra doavt. gráda-stipeanda	SUP-MI
	Earret rekrut-teren virggit	Oktan doavttir-gráda-stipeand-dain	Oktan poast-adoavt.-stipeanddai n	Oktan goappašagaig uin		
Tromssa universitehta	10	249	1	2	4	19
Sámi allaskuvla	3				2	5
Oslo universitehta					2	2
Bergen universitehta		1				1
Bådåddjo allaskuvla					1	1
NIBR	2					2
Norut Tromsa	1					1
NIKU					1	1
SUPMI	16	3	1	2	10	32

Tabealla 6.14 "Sámi dutkama prográmma II" – prošeaktašlájat juhkkon fágaide, miessemánu 2015

	Doavttirgráda-stipeanda	Poastadoavttir-stipeanda	Dutkan-prošeakta	SUPMI
Antropologijaija			1	1
Arkeologi	2		1	3
Dearvvašvuodadieđa	1			1
Historjá			1	1
Dáiddahistorjá	3	1	2	6
Musihkkadieđa			1	1
Pedagogihkka			1	1
Riektedieđa	1		1	2
Sosiologijja			1	1
Gielladieđa	4	1	5	10
Stáhtadieđa			2	2
Máŋga- ja doaresfágalaš	4	1	6	11
SUPMI	15	3	22	40

⁴⁸ Ruktu sisttisdoallá prošeavttaid earret stipendiáhtaid ja prošeavttaid main stipendiáhtat leat ruhtaduvvon earáin go Dutkanrádis.

⁴⁹ Nubbi dain prošeavttain sisttisdoallá guokte stipendiáhta.

Tabealla čájeha man ollu olbmot leat ožžon doarjaga. Ruhtaduvvon dutkanprošeavttat, main leat rekrutterenvirggit, main sihke prošeaktajodiheaddji ja stipendiáhta lea bálkáhuvvon prošeavttas, leat buot rehkenaston mielde. Loahppasupmi lea danne alit go tabeallain 6.13 ja 6.15, muhto lea seammalágán go 6.16.

Tabealla 6.15 "Sámi dutkama prográmma II" – prošeavttat juhkkon fágaide ja ásausaide, miessemánu 2015

	Sámi allaskuvla	Troms-sa univ.	Oslo univ.	Bád. Alla-skuvla	Norut Tromsa	NIBR	Bergen univ.	NIKU	SUPMI
Antropologijja		1							1
Arkeologijja		1	1	1					3
Dearvvašvuodadieđá		1							1
Historjá		1							1
Dáiddahistorjá		1					1		2
Musihkkadieđá		1							1
Pedagogihkka	1								1
Riektedieđá		1	1						2
Sosiologijja					1				1
Stáhtadieđá	1	1				1			3
Gielladieđá	3	5							8
Máŋga- ja doaresfágalaš		6				1		1	8
SUPMI	5	19	2	1	1	2	1	1	32

Tabealla 6.16 "Sámi dutkama prográmma II" – prošeaktašlájat juhkkon sohkabeliide, miessemánu 2015

Ohcan	Nissonolbmot	Dievdoolbmot	Eahpesihkar	SUPMI
Dovttirgrádstipeanda	12	2	1 ⁵⁰	15
Poastadoavt.-stip.	3			3
Dutkanprošeakta	8	14		22
SUPMI	23	16	1	40

Tabealla čájeha man oallugat leat ožžon doarjaga. Ruhtaduvvon dutkanprošeavttat main leat rekrutterenvirggit, main sihke prošeaktajodiheaddji ja stipendiáhta bálkáhuvvo prošeavttas, leat buot rehkenaston mielde, nugo tabeallas 6.12.

⁵⁰Ii oktage leat vuos virgáduvvon.

6.2.6.3 Gaskamuddo árvvoštallan

"Sámi dutkama árvvoštallan II" lea vuos dušše gaskamuddui árvvoštallan, maid prográmmastivra lea dahkan⁵¹, danne go prošeakta ii leat vuos loahpahuvvon. Gaskamuddoárvvoštallamis lea prográmmastivra duhtavaš go ohcciidlohku lea lassánan ovddit prográmma rájes. Rekrutteren orru maid leamen buorre: 2012 ledje oktanuppelogis geaidda juolluduvvui doavttirgrádstipeanda ja guokte poastadoavttirstipeandda. Prográmmastivrra mielas lei dat buorre veahkki, vai lassánit dutkit, geain lea gelbbolašvuohta ja beroštupmi dutkat sámi fáttain, vaikko livčče ge leamaš váttis rekrutteret poastadoavttirstipendii.

Árvvoštallan čujuhii ahte eai leat olahan mihtuid go guoská ovdánahttit sámeigiela diedalašgiellan: Dušše ovttá doavttirgrádstipeavttas ja ovttá dutkanprošeavttas lei dán rádjái leamaš sámeigiella bargogiellan. Leat gal vel juolluduvvon doarjagat almmuhemiide ja lágidemiide sámegillii ja sámeigiela birra, muhto dat leat dakkár unnit juolludeamit.

Prográmmastivra oinnii ahte gokče bures smávva sámi giellaguovlluid, main dutke sihke mearra-, lulli-, julev- ja ubmisápmelaččaid birra, ja mánga prošeavtta ruošša sápmelaččaid birra. Go guoská riikkaidgaskasažžan dahkamii ja fierpmádathuksemii, de oavvvildii prográmmastivra ieš ahte dain stuora prošeavttain ledje mánga oktavuoda, sihke sisriikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat, ja vaikko vel almmuheapmi sámegillii ja amasgillii leat ge veahkkin dahkame riikkaidgaskasažžan, de lea ain buoridanmunni go guoská ovtasbargat sisriikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat.

Dat fáttát maid prográmmastivra háliidivččii oažžut dutkot, lea hui viidát. Prográmmastivra čujuhii ahte livčče leat veadjemeahttun oažžut ruhtaduvvot dutkamiid buot daid vuolitfáttain. Oasit fáttas "Giella, árbevirolaš máhttu, njálmmálaš árbevierut ja girjjálašvuohta" oavvvildedje sii ahte lea bures juo gokčojuvvon, muhto váillahit prošeavttaid duojs ja filmmas. Maiddái "Resurssat ja riektedilálašvuoda" ja "Oddaáigasaš sámi servodathuksen" fáttaid birra dutkama lea prográmma ruhtadan juo buore muddui, muhto prográmmastivra oavvvildii ahte lea dárbu dutkat ráddádallanortnega ja davviguovlluid álgoálbmotperspektiivva ovdáneami. Mánáid ja nuoraid birra lea juo dutkojuvvon skuvllain ja mánáidgárdiin, muhto váilot ain dutkamát sin beaivválaš eallimis ja sin ipmárdusas iežaset identitehta hárrái. Prográmmastivra háliidivčče maid dutkama sohkaheali, eallima ja sámi dearvvašvuodaipmárdusas.

Prošeakta "Sámi válgadutkanprográmma"⁵² lei vuosttažettiin dutkamuš 2009 Sámediggeválggas, muhto dutkit guorahalle maid ovdáneami gitta dassáži. Prošeavtta girji «Sámediggeválgga: Jienasteaddjit, bellodagat, mediat» čájehit ahte dadistaga diedihit eambbogat Sámi jienastuslohku, ja eanemusat lassánit gávpogiin ja lulli Norggas. Dat lassáneaddji jienastuslohku mielddisbuktá ahte jienastuvvon lohku lassána. Dat odda biirejuohkin 2009 lea mielddisbuktán ahte biriid sturrodat ja mandáhtaid lohku buorebut heivejit oktii, muhto lea ain gal oalle heittot. Suohkaniin, gos leat unnit go 30 jienasteaddji, lea dál dušše lohpi ovdagihtii jienastit, ja dat lea fas dagahan ahte dain suohkaniin leat unnon jienat.

Sámediggejienasteddjiin lea gaskamearálaččat unnit luohttámuš Sámediggái go norgga politihkalaš ášahusaide, muhto leat dušše moattis geat háliidit heaittihit Sámedikki. Gurutbealde lea eambo luohttámuš Sámediggái go olgešbealde. Norgga Sápmelaččat Riikkasearvvi (NSR) jienasteddjiin lea eanemus luohttámuš, ja

⁵¹ "Sámi dutkama prográmma II – Prográmmastivrra árvvoštallan prográmma vuosttaš oasis, čakčat 2012

⁵² Prošeakta lea ruhtaduvvon áigodagas 2008-2011. Dan hálddašii Sámi allaskuvla ja jodihuvvui dutkis Jo Saglies, Servodatdutkama instituhtas.

Ovddádusbellodaga jienasteddjiin ges unnimus. Dat mii dagaha ahte jienasta daid iešgudet bellodagaid, de lea iešmearrideapmi mearkkašahtti rádjii. Dás leaba NSR ja Ovddádusbellodat eanemus vuostálaga.

Áigodagas 1989-2005 lei Bargiidbellodagas (Bb) ja NSR mearrideaddji sajádat Sámedikkis, muhto Bb nannii iežaset sajádaga, mii čužii NSRai. Muhto olles áigodagas lea sámedipolitihkalaš biras leamaš mánggabealat: olles 25 iešgudetlágán listu lea leamaš áirrasin Sámedikkis.

Prošeakta viidásetfievrriduvvo Sámediggeválgga 2013 dutkamiin, maid Sámediggi ja Kommunála- ja ođasmáhttindepartemeanta ruhtadit, ja okta buohtastahtti dutkan Ruota ja Norgga sámediggeválggain, maid dat ruota dutkanráđdi Formas lea ruhtadan.

6.3 Ovdáneapmi prográmmaid bokte – fokussuorggit

Dás buohtastahttit prográmmaid “Prográmma sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (dat sámi oassi), “Sámi dutkama prográmma” ja Sámi dutkama prográmma II” – earret dat mii guoská bušeahtaide, gos áŋgiruššamat/merkemat leat váldon mielde.

“Sámi dutkama prográmma” lei vida jahkásaš prográmma, ja dat guokte eará ledje/leat logi jahkásaš.

6.3.1 Bušeahtat

Tabealla 6.17 Bušeahttaovdáneapmi buot prográmmain ja áŋgiruššamiin

1976-80: Juolludeamit Humanisttalaš dutkanrádis (NDDD)	sullii 3 mill. ruvnno
Sámi oassi “Prográmma sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (HDR NDDD)	sullii 20 mill. ruvnno
Studeantastipeandaprográmma servodatdieđadutkanrádis (NDDD)	sullii 3 mill. ruvnno
1994-2000: Dutkanráđi juolludeamit	sullii 23 mill. ruvnno
"Sámi dutkama prográmma" 2001-2005 (Dutkanráđdi)	sullii 35,2 mill. ruvn.
Gaska áigodat 2006-2007 (Dutkanráđdi)	Sullii 0,5 mill. ruvnno
"Sámi dutkama prográmma II" pr. 2015 (Dutkanráđdi)	sullii 109 mill. ruvnno

Oktiibuot leat dutkanráđiid vuogádagat juolludan sullii 167 mill. ruvnno prográmmaide ja áŋgiruššamiidda sámi humanisttalaš ja servodatdieđalaš dutkamiidda.

Jus geahččat man ollu prošeavttat leat 7.8 ja buohtastahttit 7.13, de orru veahá imáš go ledje eambbo juolludeamit “Sámi dutkama prográmmas” go “Sámi dutkama prográmma II”, vaikko dat vuosttaš prográmma bisttii beali guhkit ja das lei bušeahtta dušše vuollelaš 1/3 das mainna “Sámi dutkama prográmma II” boahť loahpahuvvot. Prošeaktašlájat gal leaba goabbatlágánat: Tabealla 7.8 čájeha ahte “Sámi dutkama prográmma” juolludii 15 studeantastipeandda, mat ledje hui hálbbes prošeavtta. “Sámi dutkama prográmma II” ii leat dat sorta prošeakta baljo almmuhuvvon sierran, muhto leat leamaš mielde moatti stuorit prošeavttas. “Sámi dutkama prográmma II” leat ollu eambbo dutkanprošeavttat, 22 10 vuostá. Dutkanprošeavttat dán prográmmas leat maiddá stuoribut, ja vihttasis dain leat sihke dutkit ja stipendiáhtat.

Bálkágolut leat maid arvat eambo go dan vuosttaš prográmmas. “Sámi dutkama prográmmas” mávssii okta doavttirgrádstipendiáhtta sullii 1,9 mill. ruvnno, seammás go dál máksá njeallje mill. ruvnno.

Jurddašuvvon rehketbihtá

Jus buot ruđat buot prográmmain livčče juolluduvvon dego doavttirgrádstipeandan, de šattašii “Prográmma sámi ja kvena gielas, historjjás ja kultuvrras” (sámi oassi, logi jahkásaš) ruhtadan 35

“Sámi dutkama prográmma”, (vida jahkásaš) ruhtadan 19

“Sámi dutkama prográmma II”, (logi jahkásaš) ruhtadan 27

“Sámi dutkama prográmma” barggahii 24 iešgudet ásašusa, seammás go dálá prográmma juolludeamit leat juhkkon 12 ásašussii. Lei hui stuora ásašuslaš viidodat dan vuosttaš prográmma, ja lei dan dihte stuora oassi geavahuvvui Dutkanbeivviid gaskkusteami oktavuodas. Ollu allaskuvllat ja museat ožžo oasi ruhtaduvvot dutkanbeivviid lágidemiide dáikko bokte.

6.3.2 Almmuhanpolicy

Váikko goappaš prográmmat Norgga dutkanrádis leat sávvan oažžut dutkama dihto fáttain, de leat sii eanas válljen rabas almmuhemiid. Almmuheamit eai leat goassege čielgasit dadjan vuoruhuvvon fátta birra, muhto leat duollet dálle addán vassis láidestemiid, mii ii leat goassege vuoruhuvvon ovdalii kvalitehtagáibádusaid. Sivvan manne leat válljen rabas almmuhemiid fáttaid mielde, lea go leat háliidan oažžut gova makkár resurssaid lea vejolaš oažžut ovdán dutkanbirrasiin, go leat háliidan dahkat prográmmaid dovddusin, ja go lea leamaš ballu ahte go gáržžidit almmuheami, de dagahivččii unnán ohcciid.

Go guoská prošeaktašlájaid, de leat válljen almmuhit spesifihkka šlájaid. Dat čatnasa dasa go lea leamaš ekonomalaččat ja áiggi dáfus vejolaš álggahit daid iešgudetlágán prošeaktašlájaid. Doavttirgrádstipeanda galgá leat golmma jahkásaš, ja danne eai sáhte almmuhit dan guovtti mañemus jahkái prográmmaáigodagas, ja lea maid unnán ávki almmuhit stuorit prošeavttaide oanehit áigái go golmma -njealji jahkái. Gaskkustandoarjaga leat earenoamážiid juolludan loahpas prográmmaáigodagaid, go prográmma stuorimus sávaldat lea ahte prošeavttat almmuhit prošeaktabohtosiid. Spiehkasteapmi dás lea Dutkanbeaivvit, mat dáhpuhuvvet juohke jagi, ja masa “Sámi dutkama prográmma” lea atnán liibba čatnasit.

6.3.3 Rekrutteren

Studeantastipeanda

1981 rájes otnáži leat juolluduvvon sullii 85 studeantastipeandda sámegielas humanisttalaš ja servodatdiedalaš fágain. Die lea doaibmabidju mii lea unnán leamaš anus maññil 2006, ja dat golbma mañemus studeantastipeandda leat juolluduvvon sierra almmuhemiin, dan guovtti sámi dutkanprográmma áigodaga gaskkas, mat ledje Norgga dutkanrádis.

Doavttirgrádstipeanda

Oktiibuot leat juolluduvvon 34 doavttirgrádstipeandda. Dát prošeaktašládja lea čielgasit ovdánan, ovvta stipeanddas “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” prográmmas 15 stipendii “Sámi dutkama prográmma II”. Dán prográmmas leat vihtta doavttirgrádstipeandda juolluduvvon oassin dutkanprošeavttain, juoga mii Dutkanrádi mielas lei ilolaš ovdáneapmi.

Poastadoavttirstipeanda

Dán prošeavtta lea váttis giedahallat statistihkalaččat. “Poastadoavttirstipeandda” nama vuolis leat oktiibuot njeallje juolludeami addon, muhto jáhkkinis juolludii maiddái “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra”, seamma ulbmiliin go dálá poastadoavttirstipeanda. Dat manne “oahppostipeandda” ja “dutkanstipeandda” nama vuolis, muhto diet guokte šlája adnoje maid eará ulbmiliidda. Danne in leat bidjan daid mielde dása.

Diet guokte prográmma Dutkanrádis leat almmuhan rudaid poastadoavttirstipendii oktiibuot vída geardde, muhto eai leat nu galle ohcamuša mat leat olahan kvalitehtagáibádusaid.

6.3.3.1 Sohkkabealli rekrutteremis

Rekruterenoktavuodas lea relevánta buohtastahttit studeanta-, doavttirgráda-, oahppo- ja poastadoavttirstipeanddaid. “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” (sámi oasis) lei nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid dilli 10:14, áigodagas dan guovtti dutkanrádis lei dilli 13:12, “Sámi dutkama prográmma” ges 21:5 ja “Sámi dutkama prográmma II” fas 15:2. Dasa lassin bohtet dat golbma studeantastipeandda, mat juolluduvvo gaskal dan guovtti dutkanprográmma, dat addoje nisssonolbmuide. Nisssonolbmuid oassi lea mannan sullii 42 proseantas 90 prosentii. Jus váldit eret studeantastipeanddaid ja geahččat rekrutteremii alit dásis, de lea dilli nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid juolludemiin 1:3 gitta 15:2.

6.3.3.2 Čearddalašvuoha – rekrutteren sápmelaččaid dutkamii

Sihke prográmmas “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” ja dan guovtti Dutkanrádi prográmmain lea leamaš ulbmilin rekrutteret sápmelaččaid dutkamii. Prográmma “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” čanai daid studeantastipeanddaide (“Stipeanda galgá vuosttažettiin juolluduvvot sámi studeanttaide”) ⁵³, “Sámi dutkama prográmma” ges viiddidii dan vai guoská rekrutteremii muđui maid. “Sámi dutkama prográmma II” lea ulbmilin “veahkehit sápmelaččaid rekrutteret dutkamii” ⁵⁴, ja prográmmaplána váldá ovdán fáttá sierra kapihttalis, mas lea dan birra man mávssolaš lea ahte sápmelaččat ieža leat mielde váikkuheame guđe guvlui dutkanagenda jorrá ⁵⁵.

Rekruteret sápmelaččaid lea goitge váttis, go norgga almmolaš orgánat eai jeara čearddalašvuoda birra. “Sámi dutkama prográmma”, mii čielgasit vuoruhii sápmelaš kandidáhtaid studeantastipendii, dáhtui ohcciid duodaštit ahte ledje sápmelaččat. “Sámi dutkama prográmma II” lea ulbmilin rekruteret sápmelaččaid doavttirgráda- ja poastadoavttirstipendii, muhto ii leat čielgasit vuoruhan sápmelaččaid. Almmuhemiin leat fuomášuhtán ahte gehččet earenoamáš beroštumiin ohcamušaid mat dahkkojit sámegillii.

⁵³ *Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvrra dutkanprográmma árvvoštallan*, Norgga álbmotdiedalaš dutkanráddi 1992, s. 56.

⁵⁴ “Sámi dutkama prográmma II 2007-2017. Prográmmaplána”, Norgga dutkanráddi 2007, s. 5.

⁵⁵ *Seamma*, s. 7.

Sápmelaš ohccit leat ieža fuomášuhtán iežaset identitehta, go leat oaidnán dan mearkkašhttin dutkama čadaheapmái (boazodoalloutkan, sápmelaččaid jearahallat), earret dan de ii leat Dutkanrádis makkárge systemáhtalaš listu galle juolludeami leat addon sápmelaččaide. Earret go guoská studeantstipeanddaide, mat gullet “Sámi dutkama prográmma” vuollái, de lea listu maid oaivvildit leat, nammavieruid navdimiid ektui. Danne ii váldo dat mielde dása.

6.3.3.3 Čadaheapmi

Dutkanpolitihkalaš oktavuodas lea hui ollu fuomášupmi čatnasan doavttirgrádakandidáhtaid bargoleavttu ektui, man oallugat čadahit guorahallanbarggu nu gohčoduvvon “dábálaš áiggis”, man gallis čadahit maŋŋil, ja man oallugat eai oba čadat ge. Diet lea riikkaidviidosaš váttisvuohta. 2000-logus leat maid Norggas bidjan ollu návccaid ásaht odđa sorttat doavttirgráda oktan kurssain ja bagadallamiin, mii galgá gehččot álgun, iige loahppan, akademalaš karrierii. Sámi dutkamis leat earenoamáš váttisvuodát čatnasan stipendiáhtaáigodahkii. Earenoamážiid dat stipendiáhtat, geat čállet bargguideaset sámegillii, sáhttet vásihit ahte ii leat ovdánahtton doarvái diedalaš terminologijja iežaset dutkansuorggis. Dahkat dan ieš lea hui ádjás proseassa. Ovdal lei dasa lassin stuora dárbu, mii ii leat gokčon akademalaš bargofámuiguin sámi servodagas, ja doavttirgrádistipendiáhtat “fillevuođedje” eará virggiide dahje juo eanet unnit bargat gaskaboddosaš barguiguin ovdal go ledje geargan stipendiáhtaáigodagain.

Diet hehttehusat leat liige noaddin go sámi dutkanmáilbmii lea ain vuostta unni, ja agi dihte heaitimat álgat juo dovdot dain birrasiin gosa dutkit virgáiduvvoje vuosttažiin. Sihke dan dihte ja go eambo jerrojit dutkanbohtosat dutkanáŋgiruššamiin, de leat dan guovtti maŋemus dutkanprográmmas čatnasan earenoamáš fuomášupmi dan čadahanváttisvuohtii.

“Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” ja gaskadilli

Humanisttalaš dutkanrádi prográmma juolludii dušše ovttá doavttirgrádistipeandda. Stipendiáhtta ii ollašuhtán barggu prográmmaáigodagas. In leat nagodan oazžut dieduid man muddui doavttirgrádistipendiáhtat, geat ožžo stipeandda gaskaáigodagas, ovdal go Norgga dutkanráddi álggahii dan vuosttaš prográmma

“Sámi dutkama prográmma”

Dain studeanttain, geain lei golmma jahkásaš stipeanda dan viđa jahkásaš prográmmas, ii geargan oktage barguiguin dan ruhtaduvvon áigodagas, muhto čiežas leat gergehan maŋŋil. Vuosttaš gergehii 2006, dasto gergehii nubbi 2007, guovttis 2008, okta 2010, okta 2011, ja okta nákkáhalai doavttirgrádii odđajagimánus 2015. Okta stipendiáhtta geahččala ain gávdnat ruhtadeddjiid vai beassá čadahit doavttirgrádabargu. Dušše okta stipendiáhtta lea oalát guodddán doavttirgrádaoahpu.

“Sámi dutkama prográmma II”

Lea logi jahkásaš prográmma, ja lea buoret vejolašvuohta geargat doavttirgrádain prográmmaáigodagas, na goit stipendiáhtain geat leat árrat álgán. Prográmmaáigodagas lea maid dat organiserejuvvon doavttirgrádaoahppu buorebut nannejuvvon ásašusain. Dasa lassin lea Dutkanráddi gáibidišgoahtán eambo ahte doavttirgrádistipendiáhtat galget čadnot stuorit prošeavttaide, go orru nu ahte stipendiáhtaid birrasis lea mearkkašupmi dutkanbarguide.

Prográmma lea oktiibuot juolludan 15 doavttirgrádistipeandda. Juolludeamit leat juohkásan olles prográmmaáigodahkii, dat maŋemus stipendiáhtta álgá 2015. Danne ii sáhte vuordit ahte

buohkat leat nákkáhallan ovdal áramusat 2019. Cuonomanu 2015 ledje vihtta stipendiáhta nákkáhallan doavttirgrádii. Dat lea bealli sis geaid livčče sáhttán vuordit galgat geargat.

Dutkanrádis ii leat makkárge systemáhtalaš listu, mas oainnášii gergehuvvon doavttirgrádaid, mat leat boadusin iežaset juolludemiid maŋŋil, mii maid rievddadivčče jus prográmma oba ge ráhkada diekkár statistihka. Go geahččá golbma eará kulturdutkanprográmma, de čájehit dat ahte sámi prográmmat leat seamma dásis go dat.

6.3.3.4 Gos nákkahallojit doavttirgrádat?

Doavttirgrádistipendiáhtat, geain lea bargosadji universitehtas, nákkáhallet doppe. Sámi allaskuvlla njealji stipendiáhtas leat guovttes geargan. Soai leaba nákkáhallan Suomas. Dat guokte stipendiáhta ášahussuorggis leaba goappašagat nákkáhallan Tromssa universitehtas.

6.3.4 Sámi dutkanbirrasat: huksen ja ovdáneapmi ášahusain

"Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvrras" lei váldoulbmilin dahkat sámi kulturguorahallamiid dohkálažžan ja ollislažžan norgga humanisttalaš dutkamis. Juoga maid konkrehtalaččat barge dan ulbmila joksat, de čadahii prográmma "ášahusdoarjjaáigodaga" 1986 gitta 1990 rádjái. Dien áigodagas ruhtaduvvui okta virgi ovdagihtii Tromssa universitehtas ja okta Čáhcesullo museas, ja ášahusat válde dasto badjelasaset ovddasvástádusa virggiide. Čadahedje maid mánnga doaibmabiju Sámi instituhtas. Go geahččaledje bargat ášahusdoaibmabijuin lullisámegielas, de ii dađi bahábut šaddan das mihkkege (geahča 6.3.7). Prográmma árvvoštallamis oaivvildit liikká ahte ášahusdoarjjaáigodat lihkostuvai.

"Sámi dutkama prográmmas" lei maid sierralágán ášahusstrategiija⁵⁶, mas lei ulbmil ovttasbargat universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin, vai nanne dutkama vuodu sin bargguin sámi váttisvuodačuolmmaid ektui. Háliidedje maid kanaliseret dutkanáigumušaid stuorit fierpmádagaiguin, main geatnegahtá ovttasbargat eará ášahusaiguin. Prográmmastivrra iežaset árvvoštallamis eai lean duđavaččat dainna strategalaš barggu bohtosiiguin, vaikko dat čujuhii ahte muhtin prošeavttain ledje ovttasbargoguoimmit sihke siskkáldasat Norggas ja olggobealde ja ahte prográmma ruhtadii guokte fierpmádaga. Nubbi dain lei Álgoálbmotfierpmádat, maid Dutkanráddi lei juo álgán ruhtadit ovdal go prográmma álggahuvvui. Geahča 6.2.3.1.

"Sámi dutkama prográmma II" ii namut ášahushuksema birra, muhto lea mánngga geardde almmuhan ruđaid stuorit ovttasbargoprošeavttaide, áinnas gaskal mánngga ášahusa.

Tromssa universitehta lea dat ášahus mii lea ožžon nannejuvvot sámi dutkama eanemusat dan golmma prográmmas. Prográmmas "Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvrras" ledje universitehtas golbma oahppostipeandda, njeallje prošeaktajuolludeami ja okta ášahusdoarjjaadoaibmabidju. Sámi allaskuvla ii lean baljo ášahuvvon go diet prográmma lei doaimmas ja de ledje smávva vejolašvuodát leat eambbo oidnosis, muhto sii ožžo doarjaga ovtta professor II pedagogihkas viđa jahká, dego ášahusgelbbolašvuodahuksendoaibmabidjun.

"Sámi dutkama prográmmas" lei Tromssa universitehtas okta poastadoavttirstipendiáhtta ja okta doavttirgrádistipendiáhtta, muhto ii oktage dutkanprošeakta. Sámi allaskuvllas ja Sámi Instituhtas, mat maŋŋil ovttastahttuiga, ledje oktiibuot njeallje dutkanprošeavtta ja guokte doavttirgrádistipendiáhta.

⁵⁶ "Sámi dutkama prográmma - Prográmmaplána" s. 11

“Sámi dutkama prográmma II” leat Tromssa universitehtas 15 dutkanprošeavtta, ja dain leat guhtta mat gullet poastadoavttir ja/dahje doavttirgrádstipendiáhtaide, ja njeallje doavttirgrádstipendiáhta, mat eai gula makkárge dutkanprošektii. Sámi allaskuvllas leat golbma dutkanprošeavtta ja guokte doavttirgrádstipendiáhta. Sámi allaskuvla lea ožžon sullii seamma ollu juolludemiid goappaš dain prográmmaid Dutkanrádis, seammás go Tromssa universitehtii leat hui ollu lassanan juolludeamiid vuosttaš prográmmas nubbái Norgga dutkanrádis.

6.3.5 Fágaid nannen

Gielladieda lea fága mii eanemusat lea nannejuvvon dan golmma prográmma bokte; prográmma “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra”, “Sámi dutkama prográmma” ja “Sámi dutkama prográmma II”, ja lea čielga boadus buot prográmmaid čalmmustahhtimis dán fágas (Geahča 3.6). Gielladieda lea ožžon 24 juolludeami, main leat 11 dutkanprošeavtta, okta poastadoavttirstipeanda ja guhtta doavttirgrádstipeandda.

Dan nubbin stuorimus “fágii” leat juolluduvvon 22 doaresfágalaš ruhtadeami, mii jeavddalaččat lea lassánan vuosttaš prográmmas maŋemus prográmmii. Diet doallá bures deaivása, go dat guokte prográmma Norgga dutkanrádis leat ángiruššan dutkat fáttaid mat ledje veahkkin máŋgga fágii, seammás go Humanisttalaš dutkanráddi fokuserii dušše árbevirolaš dutkanfágaid.

Dasto čuovvu historjá 20 juolludemiin. Eanas historjájuolludeami ledje iešgudetlágán prošeaktadoarjagat – eanas dain juolluduvvoje prográmmas “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra”, main ledje rievddadeaddji prošeaktasortta, mat dál manašii prošeaktadoarjjakategorijai. Dat guokte prográmma Dutkanrádis leat oktiibuot juolludan guokte studeantastipeandda ja ovtta unnit dutkanprošeavtta historjáfágas.

Prográmmaid 4. stuorimus fága leat dáiddafága, oktan dujiin, masa leat 13 juolluduvvon. Guđas dain leat studeantastipeandda, muhto fágas lea maid okta dain stuorimus dutkanprográmmaid “Sámi dutkama prográmma II”, mas earret eará lea poastadoavttir- ja golbma doavttirgrádstipeandda, ovtta dain lea Tromssa universitehta ruhtadan.

Antropologijafága, mas gánske livčče galgan vuordit eambo bohtosiid, lea 5. Sajis ovcciin juolludemiin. Lea jáhkkinis nu ahte antropologija dutkan lea mielde máŋgga doaresfágalaš prošeavttas.

Prošeakta «Árbevirolaš máhttu ja hálddašeapmi vuonain, mas váldofádda ekovuogádagas ja kultureanadagas»⁵⁷ lea leamaš báikkálaš ekologalaš máhttu mearrasámi ássanguovlluin. Prošeavtta lea sámi guolástanfierpmádat Fávllis ovddidan, mas bargit leat dutkanášahusaiguin ja báikkálaš resursahálddašeami gelbbolašvuodaguovddážiin, riektegažaldagat ja kultuvrralaš fáttat mearrasámi guovlluin. Prošeakta lea čohkken dieđuid hálldašanrelevánta máhtus ja leat dutkan movt ovttasdoibmet ekovuogádagat, kultureanadagat ja báikkálašservodagat davvi vuonain, ja leat gávnnan stuora ekologalaš rievdamiid Porsáŋgguvuonas ja Deanuvuonas. Sallit nálli lea fas buorranan, muhto leat unnit mearralottit, eará báikkálaš guollenálit ja stárravuovddit leat njiedjan, ja gáranasbáhti, njuorju, čavrris ja ruoššareabbá leat lassánan. Rievdamat leat šaddan go odda bivdinteknologiija ja hálddašanortnet leat diktán dán teknologiija leat guovlluin, gos maŋgil leat

⁵⁷Prošeakta ruhtaduvvui áigodagas 2008-2012. Dan hálddašii Tromssa universitehta, maid seniordutki Einar Eyþórsson jodihii, Norgga kulturduhkama instituhtta (NKI).

boahátan ipmirdit ahte livčče galgan gáhttejuvvot. Mearrasámi servodagain lea guolástusealáhus hedjonan, juoga mii mielddisbuktá unnit bargo- ja gávnadanansajiid, ja nu maid unnit arenat mat oahpahit báikkálaš čehppodaga. Dát mielddisbuktá ahte dát máhttu ii ovdanbuktojuvvo mearrieddjiide. Dasto nannejuvvo dat ásymmetralaš oktavuoha gaskal báikkálašservodaga ja hálddašaneiseválddiid. Prošeavttas leat vásáhusat leamaš go leat čohkken ja systemáhtalaččat ordenen báikkálaš ekologalaš máhtu ja vugiid, go leat ásahan máhtovuorkká suorggis. Prošeakta lea maid deattuhan filmma metoden. Filbma “Livčče leamaš buorre mullosáidi” čájeha iešgudetlágan čehppodaga Porsáנגguvuonas, ja prošeakta lea geavahan materiála oanehis filmmaide. Go leat ovttasbargan báikkálaš sámi áshusaiguin (Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš, Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš ja Davvi álbmogiid guovddáš), de leat áshusat sihkkarastan báikkálaš eaiggátvuoda ja dábuhit dieduid báikkálaš ekologalaš máhtus. Prošeavtta girji, “Dalle go lei valjit guolli” almmuhii Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš. Prošeakta lea maid ovttasbargan dutkiiguin ja stipendiáhtiguin Canadas, USAs, Sveitsas ja Duiskkas.

6.3.6 Sámegiella

Prográmma “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” válljii gielladutkama ovttá iežaset áŋgiruššansuorgin. Sihke grammatihkka, suopmandutkan, gielladikšun ja “praktihkalaš giellabargu” deattuhuvvui. Goitge ii oro nu ahte láhččojuvvui dilli earenoamážit vai sámegiella livčče leamaš diedálašgiellan dutkanbargus.

Goappaš Dutkanrádi prográmmain sámi dutkamis lea fuomášupmi dan guvlui leamaš ahte sámegiella geavahit, sihke gaskkustanoktavuođain ja iežas dan dutkamis. Lea čájehuvvon ahte dutkit geat čállet sámegillii, ráhkadit odda sámegielat doahpágiid, ja de leat dan bokte maiddái oažžume odda perspektiivva dutkamis. Goappaš prográmmat leat ávžžuhan dasa ja leat dasa lassin juolludan ruđaid Sámi diedálaš áigečállagii, mii almmuha vuodđobargguid sámegillii.

Eai leat systemáhtalaččat guorahallan man dávjá dutkanbarggut leat sámegillii, muhto gaskaárvoštallamis “Sámi dutkama prográmma II” (geahča 6.2.6.3) čeahkkáigeassá prográmmastivra ahte lea juolluduvvon doarjja ovttá doavttirgrádstipendii, mas lea davvisámegiella bargogiellan ja ovttá sámegielat dutkanprošektii. Golmma eará dutkanprošeavttas lea sámegiella girjjálašvuodas, estetiikalaš terminologiijas ja njálmmálaš gielas guovddáš oassin sin váttisvuodačuolmmain, ja daid ferte dan dihte oaidnit mávssolažžan go galggašii sámegiella ovdánahttit diedálašgiellan.

Okta doavttirgráda sámi báikenamaid dáruiduhttimis lea jotkon dutkanprošeaktan, mas sápmelaččaid vásáhusat buohtastahttojit maoriiguin Odda Zealandas.

Vuodđoláhka bijai vuodđogeadggi oddaáigásaš norgga našuvdnahuksemii. Dat oddaáigásaš álbmotlaš ipmárdus čuožai earret eará dáruiduhttimii dánska čállingielas Norggas. Loahpageahčen uniovdnaáiggi váldui dát politiikka atnui sámegiella ja kvenagiella ektui. 1870-jagiin hábmejuvvui báikenammapolitiikka ahte galge dáruiduhttit sámi báikenamaid. Dat maŋemus njuolgadus galggai dáruiduhttit dállo- ja doallonamaid, mii hábmejuvvui eananvuovdinláhki 1902. Das daddjui ahte buot dállo- ja doallonamat galge leat dárogillii. Diet mearráduš ii rievdan ovdal go 1970-logus. Sámi namat seilo dušše njálmmálaččat sápmelaččaid gaskkas, ja eiseválddit ledje ráhkadan gova norgga ássamis miehtá riikka..

Dál lea sámi álbmot oččodeame ruovttoluotta rivttiid maid leat massán. Riikkaidgaskasaš oktavuodas lea diet fenomena dovddusin dego “dekoloniseremin”. 1990-logus bodii Norgii *Báikenamalláhka*, ja dan rájes lea báikenamain riektesuodjalus – maiddái sámi ja kvena namain. Doppe gos sámi ja/dahje kvena namain lea historjjálaš legitimizehta, doppe galget dat namat čállot šilttaide, ja eará almmolaš oktavuodain, fárrolaga dárogiel namain.

Sámi luondduháhtten lea dadistaga dohkkehuvvon ja váldon atnui kárttaide. Lea váddásit leamaš dállo- ja doallonamaiguin, mii lei nu garrasit gildojuvvon muitaleames oktan dainna ovdalaš nammapolitiikkain. Dállo- ja doallonamat leat dávjá vuodđun gili- dahje báikegoddinamaide, ja dat leat dat namat mat čužžot geaidnošilttain ja

kárttain. Namat mat galget almmolaččat gullot, leat dat maid báikkiolbmot atnet, dadjá láhka. Danne sáhttet báikkiin dávjá namat mángga gillii. Go guoská giliid namaide, de lea suohkan mii dan mearrida. Báikenammaláhka lea mielldisbuktán digaštallamiid earenoamážiid dan ektui ahte lea go riekti guovtte- dahje mánggagielat namaid geavahit.

Go guoská boares namaide, maid álgoálbmogat leat bidjan báikkiide, galget fas váldot atnui, de šaddet garra dovdduide čuohcci digaštallamat. Digaštallojit dárusámi guovlluin, ja guovlluin gos maorit orrot Odda Zealándas. Báikenamma lea čatnasan identitehtii, ja dat leat nanu symbolat sihke historjái ja rivttiide. Guovtteoavilvuotta guoská dasa geas lea riekti dárkkistit gielalaš eanadagaid go guoská báikenamaide ja makkár namaid lea riekti vuhtiiváldit almmolaš oktavuodas. Ákkastallamat leat dávjá giela árvvus atnima ektui – ja jurdda kultuvrralaš ja gielalaš ovtadássásašvuhtii lea vuos ođas.⁵⁸

6.3.7 Smávva sámi giellaguovllut

Buot dutkanprográmmat leat earenoamážiid fuomášuhtán “minoritehtaid minoritehtas”, nugo lulli- ja julevsámi guovlluid Norggas. “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” prográmmas lei sierra ášahusdoarjjadoaimbaidju mas galge álggahit kártet vejolaš studeantaid lullisámi birrasiin, dasto almmuhit stipeandda, ja de dutkanstipeandda lullisámegiela. Dadi bahábut nagodedje gávndat *ovtta* vejolaš studeantastipendiáhta, muhto prográmma ruhtadii guokte prošeavtta lullisámi historjjás. Árvvoštallanrapporta cuiggodii go lullisámegiel dutkan bodii hejot ovdán prográmmas.

“Sámi dutkama prográmmas” lei *Kultuvrralaš variašuvdna ja áiggi ja saji mánggadáfotvuotta*, mii lei dakkár maid sii vuoruhedje, ja čiekŋudedje dan nugo “komparatiiva oainnut ja fáttat ja suorggit mat leat unnán dutkojuvvon dássáži”⁵⁹. Prográmma ruhtadii guokte dutkanprošeavtta ja guokte studeantastipeandda lullisámegiela, historjjás ja riektediehtagis, ja dasa lassin *ovtta* stuorit prošeavtta julevsámegiela dili birra, “Čearddalaš gaskavuodát Davvi Nordlándas”.

“Sámi dutkama prográmma II” jotkkii dan ovddit prográmma vuoruhemiiguin, mii lei okta ulbmiliiguin sis. Kapihttalas *Obbalaš perspektiivvat*⁶⁰ lea vuolit kapihtal, *Mánggabealátvuotta ja variašuvdna*, mas gesso ovdán earenoamáš hástalussan lasihit dutkanfágalaš máhtu lullisápmelaččaid birra. Vuolit kapihttalas *Kultuvrralaš ja gielalaš variašuvdna* viiddiduvvo perspektiiva fátmastit maid julevsámegiela ja nuortalašgiela. Prográmma lea ruhtadan guhtta doavttirgráda, guhtta dutkanprošeavtta ja *ovtta* ovdaprošeavtta mii guorahallá váttisvuodačuolmmaid mat gusket daidda minoritehtaide, arkeologijias, gielas, riektediehtagis, oahpahusas ja iešguđet kultuvrralaš aspeavtain. Lassin lulli- ja julevsámegiela lea maid bihtánsámegielprošeakta, ja njeallje prošeavtta ruošša sápmelaččaid dili birra.

⁵⁸ Čilgejupmi lea oaniduvvon veršuvdna prošeaktajodiheaddji jearahallamis, vuosttaš amanueansa Kaisa Rautio Helander, Sámi allaskuvla. Jearahallama lea seniorráddeaddi Brita Skuland čállán ja almmuhan Dutkanrádi neahttasiidui 6.2.2014. Kaisa R. Helanderis lei váldofágastipeanda prográmmas “Sámi ja kvena giella, historjá ja kultuvra” 1988-1990, doavttirgrádistipeanda “Sámi dutkama prográmmas” 2002-2005 ja dutkanprošeaktarudat “Sámi dutkama prográmma II” 2010-2013, ja buot lei báikenammaváttisvuodaid birra. Doavttirgrádačálus ja dutkanbarggut čállojedje sámegillii.

⁵⁹ “Sámi dutkama prográmma - Prográmmafálá” s. 20.

⁶⁰ “Sámi dutkama prográmma II 2007-2017 – Prográmmafálá” s. 6-8

6.3.8 Gaskkusteapmi

Buot prográmmat leat háliidan oažžut dieduid iežaset sisdoalus ja doaibmabijuid ja prošeavttaid bohtosiid oažžut almmuhuvvot. Prográmmat leat goitge válljen iešgudetlágán vugiid ja čovdosiid.

"Prográmma sámi ja kvena gielas, historijás ja kultuvrras"

lágidii 1985 mediaseminára prográmma birra, ráhkadedje diehtujuohkinmateriálaid ja ožžo ráhkaduvvot sierra nummára bládis "Dutkanodđasat", mii lei NDDDa populearadiedalaš dutkanbláddi. Dasa lassin lágidii prográmma golbma dutkanseminára. Guokte dain ledje sámi dutkama birra: okta seminára diedalaš teorehtalaš gažaldagain, mat gulle dutkamii ja okta seminára humanisttalaš ja servodatdiedalaš minoritehtadutkamis, mas eambbo deattuhuvvui dihto dutkanprošeavttaid birra go obbalaš diedalašteorijja birra. Dasa lassin ledjet dutkit aktiivvalaš gaskkusteadđjit ieža. Áltá-ášši ektui šadde mánja prošeavtta beroštahttin mediaide, ja mánja dutki prográmmas válljejuvvojedje juohkit dieduid almmolaš guorahallamiidda.

"Sámi dutkama prográmma"

lágidii guokte konferánssa – okta sámi dutkama rekrutterema birra ja nubbi fas suorggi máhttodili birra. Rekrutterenkonferánssas lei riikkaidgaskasaš oassi alit oahpu rekrutteremii obbalaččat ja sámi oassi mas ovdanbukte vásáhusaid ja hástalusaid sámegiela dutkamis ja dutkamat čadahuvvon sámegillii. Máhttostáhtuskonferánssa lei kártema ja dutkandárbbu birra. Vásáhusat dutkanfierpmádagain, dutkanovttasbargguin ja gaskkusteapmi sisriikkalaččat ja davviriikkalaš dásis guorahallui, ja biddjui fuomášupmi dutkanpolitihkalaš mihttomeriide ja hástalusaide sihke dutkanprošeavttain ja fierpmádatovttasbargguin.

Prográmma ruhtadii maiddá diehtovuodu dutkanprošeavttaid registreremii. Diet lei oassin barggus ášahit máhttostáhtusa suorggis. Dađi bahábut ii olahán dutkanbirrasiidda doarvá bures ávki registreret prošeavttaid diehtovuodui, ja diehtovuoduin eai šat joatkán moadde jagi manjil.

"Dutkanbeaivvit" ledje buorit diehtujuohkinkanála dán prográmmas. 17 lágideami ruhtadii prográmma, gos besse juohkit dieduid dan riikaviidosas "goavddi" vuolde. Prográmma juolludii maid doarjaga guovtti eará lágideapmái, almmuhii njeallje girjji ja juolludii doarjaga áigečállagiidda – guovtte geardde Sámi diedalaš áigečállagii ja oktii populearadiedalaš áigečállagii Bårjås. Dasa lassin doarjjui prográmma guokte filbmaprošeavtta: meahcásteami ja verddevuoda birra ja Riddu Riddu-festivála identitehtaprošeakta.

"Sámi dutkama prográmma II"

mearridii sierra gaskkustanplána, nugo Dutkanráddi dál vuordá juohke iežaset prográmmas. Doppe dárkkuhedje ahte lea eanas dutkiid ovddasvástádus gaskkustit dutkamušaid ja maid daid ášahusaid gos dutkan dáhphuvvá, muhto ahte berrejit bidjat gaskkustanolggosgoluid mielde iežaset ohcamušbušeahtaide. Go leat geahčadan prošeavttaid ovdanbuktimiid 2012, de ledje leamaš ollu doaimmat, sihke dábalaš gaskkustanvuogit nugo girjjit ja konferánsasáhkavuorut, ja maiddá kurssat, seminárat, álbmotčoahkkimat ja filmmat. Prográmma lea dasa lassin almmuhan gaskkustandoarjaga jáhkásaččat. 2009 rájes lea earenoamáziid deattuhuvvon almmuhit sámegillii. Doarjja jorgaleapmái lea almmuhuvvon guovtte geardde. Prográmma lea dorjon olggosaddit guokte doavttirgádbarggu davvisámegillii ja ovtta masterbarggu upmisámegillii, artihkalčoakkáldaga duoji birra ja guokte nummára Sámi diedalaš áigečállaga, buot dát ledje sámegillii. Dasa lassin lea juolluduvvon doarjja davvisámegielat jorgaleapmái

diehtočállosa polára diliin, mii almmuhuvvui mielddusin Dutkanrádi mánáidbláddái "Nysgierrigper" nr. 3/07 riikkaidviidosaš polárajagi oktavuodas.

2012 lágidii prográmma konferánssa gos mánnga prográmma dutkin ja stipendiáhtain ovdanbuke iežaset dutkanbohtosiid, surggiin árbevirolašmáhtus, gielas, sámi servodat dološ ja odđa áiggis, hálddašan- ja riekteváttisvuodas. Guokte oasi ledje biddjon Guoládaga sápmelaččaid dili birra ja professora Nils Butenschøn ovdanbuvttii guorahallama “Guhkes luottaide mielde”.⁶¹ Loahpalaččat digaštalle earret eará vejolaš vuostálasvuodaid mat šaddet sámegeiela dieđalašgeiela ovddideamis, muhto bodii maid ovdán ahte fuolastuvve go leat beare unnán sápmelaččat geat beroštedje prográmmas.

Prográmma lea maid lágidan seminára doavttirgrádstipendiáhtaide, mas gaskkusteapmi lei fáddán ja gos stipendiáhtat ožžo konkrehtalaš rávvagiid movt sáhte almmuhit prošeavttaideaset.

6.3.9 Dahkat riikkaidgaskasažžan

Dahkat dutkamiid riikkaidgaskasažžan lea dadistaga šaddan deháleabbo oassi Dutkanrádis, ja prográmmain vurdojuvvo čielgaseabbo ahte dahkat riikkaidgaskasažžan iežaset prošeaktaárvobáhpiriid.

Dat guokte sámi prográmma Dutkanrádis leat doaimmahan čielga gaskariikkalaš perspektiivaid iežaset prográmmaplánaide. “Sámi dutkamuša prográmma” heivehii iežaset riikkaidgaskasaš strategiija ON álgoálbmot logijahkái 1995-2005 ja oaivvildedje ahte guovddáš fáddá riikkaidgaskasaš dutkandialogas sáhtášii leat teorija ja metodaovddideapmi oktavuodain gos dávjá deattuhuvvo njálmmálaš oahpaheapmái. Prográmmaplána geažuhii ahte prográmma sáhtášii leat veahkkin vai sámi dutkan ovdánivčče gaskariikkalaš oktavuodain.

Prográmmastivrra iežaset árvvoštallan čájahii ahte mánnga prošeavttas ledje riikkaidgaskasaš oktavuodát ja ovttasbarga olgoriikka dutkiiguin, muhto čoahkkáigesse ahte dutkiin dán prográmmas jáhkkinis ii lean eambo riikkaidgaskasaš ovttasbargu go dan maid sáhte vuordit juo dutkin.

“Sámi dutkama prográmma II” lea kapihtal riikkaidgaskasaš ovttasbarggu birra prográmmaplánas. Kapihtal čujuha ahte daid mañemus jagiid ovdáneapmi lea čájehan ahte prográmma berre deattuhit eambo mihtu, mas ulbmil lea riikkaidgaskasaččat ovttasbargat dutkanbirrasiiguin Norggas ja heivvolaš olgoriikka dutkanbirrasiiguin, sihke obbalaččat, sámi rámmaid siskkobealde ja oassin álgoálbmotdutmii. Earret eará boahtá davviguovlluid ovdáneapmi mearkkašit álgoálbmogiidda odđa hástalusaid, ja dutkojuvvon máhttu boahtá leat váldofáktorin. Hástalus boahtá leat oažžut ovdán arktalaš álbmoga iežas luonddu- ja kulturproseassaid ipmárdusa davviguovlluide.

Prográmma ii leat almmuhan earenoamáš gaskariikkalašdoaimbajuid, muhto 2010 rájes leat eambo deattuhan ovttasbargui gaskal ášahusaid, ja 2015 namuhan vel “Olgoriikka ášahusaiguin”. Maiddái dán prográmmas orru dán rádjái nu ahte gaskariikkalaš ovttasbargu lea vurdojuvvon dásis.

⁶¹ Jf. vuolitravdadiehtu 10.

6.3.10 Sámi dutkanprográmmat Dutkanrádis heivehuvvon dárbbuid mielde

Dutkanráddi lea dađi mielde ráhkadan oalle čavga struktuvrra go guoská almmuhanvejolašvuodaide ja doaibmabijuide iežaset prográmmain. Sámi dutkamiid prográmmaide leat goitge juolluduvvon muhtin sierraortnegat:

- *Studeantastipeanda* lea stipeanda maid Dutkanráddi ii šat geavat dábálaš ortnegis. Muhtin prográmmat rahpet diekkár stipeandaid oassin dutkanprošeavttaide. “Sámi dutkama prográmma IP” lea ain joatkán vejolašvuodain almmuhit ovttaskas studeantastipeandda, go leat oaidnán ahte dáppe lei eambo dárbu go eará dutkanguovlluin.
- *Ovttaskas doavttirgrádstipeanda* iige leat dakkár kategoriija mii adno eará oktavuodain Dutkanrádis. Doavttirgrádstipeanddat leat dál oassin stuorit dutkanprošeavttain. Sivvan dasa lea go oidnet ahte bagadallandilli buorrána go lea oassin dutkanjoavkkus, ja de lea maid buoret vejolašvuohta geargat doavttirgrádain stipeandaáigodagas. Sámi dutkamis leat goitge vuhtii váldán ahte muhtin dutkanbirrasat leat ain vuos nu smávvat eaige leat návccat hukset stuorit prošeavttaid main sáhttet doavttirgrádstipendiáhtat leat mielde, nu ahte ovttaskas doavttirgrádstipeanda lea ollu adnon kategoriija dan guovtti prográmmas Dutkanrádis.
- *Nissonolbmot eai vuoruhuvvo*: dábálaččat galget buot Dutkanrádi ruhtaalmmuheamit sisttisdoallat oasi dan ektui ahte Dutkanráddi áigu heivehit vai nannejit nissonolbmuid rekrutterema fágaide, main leat unnán nissonolbmuidoassi, ja ráhkadit doaibmabijuid vai nissonolbmuid oassi lassána fásta diedalaš virggiin. Sámi dutkamis eai leat oaidnán dárbbu diekkár heiveheapmái, jf. kap. 3.3. Dien árvvoštallet sierra juohke almmuheami oktavuodas.
- *Prošeaktačilgehus sámegillii*: sámegiela geavahit dutkamis ii lean čielga fáddán Humanisttalaš rádi dutkamis, vaikko vel prográmmas lei fokus gielladutkamii. Dat guokte prográmma leat baicca háliidan ovdánahttit sámegiela diedalašgiellan. Lea deattuhuvvon ahte geavahit sámegiela dutkanproseassas, ja goappaš prográmmat leat rahpan vejolašvuoda ahte prošeaktačilgehusat leat sámegillii. Praktihkalaš sivaidda geažil dárbbu Dutkanráddi dárogillii dahje engelasgillii, nu ahte ohccit leat ferten jorgaluvvon mildosa bidjat ohcama fárrui, maid Dutkanráddi lea ruhtadan. Diet lea leamaš sierra ortnet dán guovtti prográmmas.

6.3.11 Departemeanttaid rolla

Sámi dutkamiid prográmmat leat ja leat leamaš vuodđodutkanprográmmat. HDR ii lean oktage sektordepartemeanta mielde ruhtadeamis, ruđat juhkkodjedje Ráđi juolludeamis dalá Girko- ja oahpahusdepartemeantas⁶². Norgga dutkanrádis ruhtadit eanas departemeantat dutkamiid iežaset surggiin, maidđái vuodđodutkanprográmmain. “Sámi dutkama prográmmas” lei Kommunála- ja regionáladepartemeanta, manñil Bargo- ja searváidahttindepartemeanta⁶³ miellahttun prográmmastivrras. 2003 bođii guorahallan “Departemeanttaid

⁶² Dutkanpolitihka bajit ovddasvástádus lea leamaš iešguđet departemeanttaid vuolde ollu jagiid. 2015 lea Máhttodepartemeantas ovddasvástádus.

⁶³ Sámeapolitihka ovddasvástádus lea maid leamaš mángga departemeanta vuolde. 2015 lea Kommunála- ja ođasmahttindepartemeantas ovddasvástádus.

sektorovddasvástádus dutkamis”⁶⁴. Doppe ávžžuhuvvojit sektordepartemeanttat ahte eai searvva Dutkanrádi stivrraide ja lávdegottiide. “Sámi dutkama prográmma II” lea Dutkanráddi goitge sávvan oažžut mielde áirasa Kommunáladepartemeantas, muhto dán háve observatevran.

Máhttodepartemeanta hálldaša iežaset dutkanovddasvástádusa sámi guovlluin go bidjá njuolggadusaid bajit dásis, maiddá Dutkanráddái, mii lea čállojuvvon Stádabušehttii ja dutkandiedáhusaide. Sáhttet háliidit oažžut guorahallot dilálašvuodaid mat gusket sámi dutkamii dahje sisdoalu hárrái dan odđa dutkanprográmmas.

Kommunáladepartemeantas lea dat bajimus ovddasvástádus Norgga sámeapolitihkas ja lea, sihke iežaset juolludanreivviid bokte Dutkanráddái ja iežaset sajádagain prográmmastivrrain, sávvan leat searvvis prográmmas. Diet sávaldagat lea eanas fokus daidda smávit sámegielaide ja kultuvrraide, geahča 6.3.7.

Čoahkkáigeassu

Dutkanrádi veahkki oažžut huksejuvvot sámi dutkanbirrasiid ja rekrutteret sámi dutkamii humaniora ja servodatdiehtagis lea leamaš mearkkašahti. Álggos ángirušše earenoamážiid studeantstipeanddaid, prográmmaid bokte mas hui čielgasit oččodedje ovttaskasdutkiid, stipendiáhtaid ja ášahusdoarjagiid, gitta stuorit doaresfágalaš prošeavttaide, main árjjat ledje heivehuvvon sámi dutkandárbbuide. Dat leat leamaš veahkkin čatname lagat oktavuodaid sámi dutkanbirrasiin Norggas. Earenoamášvuolta Norgga ángiruššamiin lea ahte lea doaibman bisánkeahtá 1976 rájes. Humanisttalaš ja servodatdiedadutkamis Dutkanrádis lea dušše dat friddja prošeaktadoarjja mii sáhtá čájehit sullásaš guhkesáigásaš doaimma. Lea duodai hálлу ahte Dutkanráddi fas álggaha odđa prográmma sámi dutkamii go dálá prográmma loahpahuvvo. Leat mávssolaš váttisvuodačuolbma sámi servodagas maid humanisttalaš ja servodatdieda prográmma okto ii sáhte gokčat. Dan dihte berre Dutkanráddi álggahit prográmma fáttaide ja váttisvuodačuolmmaide earret eará stuora osiin dálkkádat-, biras- ja boazodoalldutkamis, nugo Sámediggi ja dat maŋemus dutkandiedáhus leat sávvan⁶⁵.

⁶⁴ *Departemeanttaid sektorovddasvástádus dutkamii. Loahpparaportta lea Oahpahus- ja dutkandepartemeanta čállán. Raporta 2004*

⁶⁵ St. died. nr. 18 (2012-2013) *Guhkes linnját – máhttu addá vejolašvuodaid* dadjet iežaset prográmmačilgehusas ná: Lea mearrideaddjin ahte álgoálbmogiin lea vejolašvuolta viidásit fievrredit iežaset máhtu ja gelbbolašvuoda vuodđun váikkuheapmái ja oassin dan obbalaš servodatovdáneapmái, earenoamážiid davviguovlluin. Diet guoská sihke ekonomalaš, kultuvrralaš, ealahuspolitihkalaš ja resursa- ja geopolitihkalaš rievdamemiide. Diet guoská rievdamiidda dálkkádagas, ekologijjas, luonddus ja birrasis davvin. Lea seammás dehálaš ahte dát máhttu lea searvvis máhttoovdáneamis muđui ja lea leamaš olámuttos hálldašeamis ja ealahusain.

7 Sámegiella Norgga girkus

Tore Johnsen, cand.theol. fra Searvegoddefakultehtas. Norgga girku generálačálli Sámi girkorádis.

Čeahkkáigeassu:

Kapihtal čuvge sámegiela lávdama, viidodaga ja dási ipmilbálvalusain Norgga girkus. Statistihkkavuodus leat dieđut, mat leat earenoamážiid vižžon dan golmma davimus bismagottiin 2012 rájes, ja Stáhta guovddášdoaimmahaga (SGD) girkolaš jahkestatistihkas. 2014 dieđihedje gávccádasoassi searvegottiin Nidarosas, njealjádasoassi Lulli-Hålogalándda searvegottiin ja bealli Davvi-Hålogalándda searvegottiin ahte leat geavahan sámegiela ipmilbálvalusdoaimmain jagi áigodagas. Lea mearkkašahhti lassánan 2012 rájes buot dan golmma bismagottis. Dasa lassin leat muhtin searvegottit golmma jagi áigodagas álgán sámegiela fátmmastit eanas ipmilbálvalusaide, dan sadjai go sámegiella gullo dušše soaitáhagas. Golmma jagi áigodagas lea heajos statistihkalašvuoddu, muhto mánge seammalágán dieđu mat čájehit ahte dat posiitiivlaš tendeanssat eai leat dušše lunddolaš rievddadeamit. Dat rievddadit goitge ollu báikkálaččat, ja sámegiela geavaheami viidodat lea goitge obbalaččat unnán.

Norgga girku lea arena gos oainnusin dahká sámegiela. Lea dušše dain sámi giellahálddašanguovlluin gos ipmilbálvalusat leat eambo sámegiela geavahanarenan. Earret ovttá guovtti searvegotti, de lea sámegiella dábálašgiellan hálddašanguovllus, muhto leat oalle stuora erohusat giellageavahandásis. Hástaluvvo geahčadit ođđa vugiid movt nannet giellageavahandási liturgijas. Girkodulkabálvalus lea eaktun dasa ahte sámegiella sáhtá geavahuvvot sártnis. Diet lea earenoamáš hástaleaddjin lullisámegielas ja julevsámegielas, go doppe váilot diekkár virggit.

SGD girkolaš jahkestatistihkka čájeha ahte Norgga girku obbalaččat lea nannosit sámegiela hálddašanguovlluin, go muđui riikkadásis. Hálddašanguovllus ii leat nu stuora erohus searvegottiin, guovlluin gos sáhtá buohtastahttit demografija, muhto dat negatiivlaš treanddat orrot goitge leamen heajubut. Sámegiela hálddašanguovllus lea erohus das go dáppe oasálastet eanebut konfirmašuvdnii. Norgga girku sámegiela geavaheapmi árvaluvvo váldot ovdán ráđdehusnammaduvvon lándegottiin, mii geahčada sámelága giellanjuolggadusaid. Berre vuhtiiváldit dárbbuid, mat čatnasit sámegiela ektui girkoeallimis go ráhkadit ođđa girkootnega Norgga girkui. Ávžžuhuvvo viidásit ahte statistihkkabargu sámegiela geavaheamis girkoeallimis jotkojuvvo, vai suorggi ovdáneami sáhtá čuovvolit ja movttiidahtti doaibmabijut dahkkotit ulbmilaččat.

7.1 Álgu

Sihke guovddáš eiseválddiin, Sámedikkis ja Norgga girkus orru leamen oktasaš dovdamuš dan ektui man guovddáš mearkkašupmi girkoeallimis lea sámi servodagas. Diet speadjalasto dain vuordámušain mat geažuhuvvojit dan ektui movt Norgga girku doaimmaidisguin vuhtiiváldá sámi girkoeallima.⁶⁶ Dan geahčastaga ektui lea lunddolaš geahččat movt girku vuhtiiváldá sámegeiela oassin Norgga girku servodatdoaimmas nugo “Norgga álbmotgirkun”.⁶⁷ Movt dasto vuhtiiváldo diet ovddasvástádus? Man ollu ja movt Norgga girku lea aktevran ja arenan sámegeiela oainnusin dahkame ja nanneme?

Dát kapihtal čuvge maid statistihkka sáhhtá mitalit sámegeiela lávdamis, viidodagas ja dásis Norgga girkus dál. Váldofokus lea movt sámegeiella fátmastuvvo ipmilbálvalusain. Dasa lassin čuvge kapihtal maid statistihkka sáhhtá mitalit Norgga girku sajádagas obbalaččat sámi báikkálaš servodagain.

Giellafáttá statistihkkavuodus leat dieđut earenoamážit vižžon dan golmma davimus bismagottis, oktan SGD girkolaš jahkestatistihkas, maid vižžet buot searvegottiin Norgga girkus. Gažaldahkii jus girku sajádat sámi servodagain obbalaččat gehččo SGD girkolaš jahkestatistihkas.

Duogášoassin dás álggus čilgejuvvo historjjálaš ja dálá konteaksta, vai ipmirda statistihkamateriála, mii maŋnelis ovdanbukto. Historjjálaš oasis biddjo fuomášupmi gonagaslaš cealkámušii 1848, mii lea ráddjen Norgga girku sámegeiela geavaheami gitta dássáži. Dáláš oasis čilgejuvvo oanehaččat organiseren, strategalaš, giellapolitihkalaš ja juridihkalaš rámmain Norgga girku sámegeiela geavaheami ektui.

Loahpalaččat čoahkkáigessojit váldofuomášumi, ja čujuhuvvojit hástalusat ja vejolašvuodát ja addojit ávžžuhusat movt viidásit čuovvolit suorggis. Čujuhuvvojit maid dieđuid guoskevašvuhtii go guoská muhtin bajitdási váttisvuodačuolmmaide, namalassii bargui mas leat rievdadeame sámelága giellanjuolggadusaid ja daid rievdadusproseassaide, mat dáhphuvvet gitta 2019/2020 rádjái. Dás galget ásahtit odda hálddašeami ja girkoortnega Norgga girkui, vai šaddá iešheanálaš oskuservodat.

⁶⁶ Jf. Sámedikki gulaskuddancealkámuš Sámi girkoeallima strategiiaplánii (SP 035-10), St.diedáhus. nr. 28 (2007–2008) Sámeapolitihkka (Bargo- ja searvadahttindepartemeanta 2008) ja Sámi girkoeallima strategiiaplána mearriduvvon Girkočoahkkimis áššis KM 8/11 (Sámi girkoráddi 2011)

⁶⁷ Jf. Vuoddoláhka § 16

7.2 Duogáš – historjá ja dálá konteaksta

7.2.1 Historjjálaš ovdánanmearkkat Norgga girku sámegiela bargguin

Lea dovddus ášši ahte Thomas von Vesten ja sámemišuvdnabarggus, maid doaimmahii birrasiid 1720-logus, lei positiivvalaš oaidnu sámegiela ektui. Girku almmolaš guottuin dan áiggis sáhtta čilgejuvvot dego ovdáneami lihkadus áigodagaid gaskas, dalle go lei dohkkehuvvon ja eastadeaddji linjá, ja dan áigodagas go ledje hilgojuvvon guottut ja njuolgut vuostá barge sámegiela. Jagiid ovdal dáruiduhttinpolitihkka álghi garrasit čuohtit 1850 rájes, lei goitge buorre áigodat. Juste ovdalaš go dat minoritehtapolitihkalaš biekkat jorggihedje, de ášahuvvui guovddáš mearrádus. Lea sáhka gonagaslaš cealkámušas guovvamánu 24. beaivvi 1848, mii hui ollu bodii mearridit girkolaš sámegiela geavaheamis gitta dássáži. Beroštahtti ášši mii dán kapihttalis meroštallo lea movt dat geográfalaš doaibmaguovlu mearrádusas lei álggos hui čielggas, muhto mii dadistaga gáržžiduvvui.

Dat gonagaslaš cealkámuš 1848 mearridii ahte báhpaide lei gáibádus, ovdal go virgáduvvo muhtin dihto báhpasuohkaniidda Davvi-Norggas, galge čadahan báhppaeksámena sámegielas. Álggos lei stuora oktilaš guovlu Grongas lulde gitta Norgga olggumus rádjái nuortadavvin, gosa dat gonagaslaš cealkámuš guoskái.⁶⁸ 11 jagi manñil juo gáhčče eret olles lullisámi ja julevsámi giellaguovllut ja oasit davvisámi giellaguovllus. 1859 rájes lei báhcán dušše davit oassi Tromssas ja Finnmárku.

1900-logus šattai guovlu ain unnit, ja loahpas ledje báhcán dušše soames báhpasuohkana Sis-Finnmárkkus dego manemus “sámi-girkolaš reserváhttan” Norgga girkui. Dat mat báhce ledje báhpasuohkanat Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Porsángu/Porsanger, Unjárga/Nesseby (oktan Buolbmágiin/Polmak), Deatnu/Tana ja Davvesiida. 70-logus lei dat šaddan oadái mearrádussan Davvesiida hárrái, ja sámegiella lei dadistaga hedjonan maidái Deanus/Tana (vuolit oassi dálá Deanu gieldas/Tana kommune).

Go sámeláhka 1990 oaččui sierra giellakapihttala, de šattai dat odđa sámegiela hálddašanguovlu seamma, go dat guovlu mii ain doaimmahuvvui dan gonagaslaš cealkámušas 1848 ja mii bijai eavttuid girkoeallimii báikkálaččat. Dasa lassin bodii Gáivuotna/Kåfjord vel mielde guvlui. Vaikko doaibmaguovlu dan gonagaslaš cealkámušas govvida váldogova gos sámegiella geavahuvvui Norgga girkus dán áiggis, de gávdnojit goitge spiehkastagat. Ovdamearkka dihte ášahii Davvi-Hålogalándda bismá 1970-logus girkolaš bálvalusaid daidda nu gohčoduvvon “biedgguid orru sápmelaččaide”, dahje sápmelaččaide geat orro olggobealde daid ovdalis namuhuvvon báhpasuohkaniid. Diet bálvalus lei goitge hui soaitáhagas.

Diet dadistaga gáržžideapmi doaibmaguovllus dan gonagaslaš cealkámušas 1848 lea hui beroštahtti, go diet čalmmustahtta dálá bargui máhcahit dien proseassa ja fas lasihit sámegiela geavaheami Norgga girkus. Moadde gaskaboddosaš konklusuvnna: Vuosttažettiin leat searvegottit dálá Sis-Finnmárkku proavássuohkanat (Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsángu/Porsanger, Deatnu/Tana, Buolbmát/Polmak ja

⁶⁸ Departemeanta čálus 1872 Tromssa bismágoti bismái (dálá Lulli-Hålogalándda ja Davvi-Hålogalándda bismágotit) čilgii lagabui sámegiela geavaheami ipmilbálvalusain ja girkolaš meanuin daidda guoskevaš báhpasuohkaniidda.

Unjárga/Nesseby) dat áidna searvegottit Norgga girkus, gos sámegealla lea čada áigge gullon ipmilbálvaluseallimis olles dan dáruiduhttináigodagas. Nubbi ges lea: Vášáhus stuorimus oasis dán álgo doaibmaguovllus dan gonagaslaš cealkámušas lei ahte Norgga girku šattai stuora dáruiduhtti. Goalmát ges lei: Lullisámi guovlu lulábealde Gronga lei juo “diedihuvvon” dakkár guovlun, gos geavahuvvui sámegealla girkuin, dalle go dat gonagaslaš cealkámuš áhahuvvui 1848.

7.2.2 Norgga girku ja sámegealla dál – organiseren, giellapolitihkka ja lágat

Joatkkagis addo oanehis čilgehus dálá organiseremis, strategalaš, giellapolitihkalaš ja juridihkalaš rámmain Norgga girku bargguin sámegealla hárrái. Diet addá doarjaga ovdanbuktímii ja dulkomii dan statistihkalaš materiálas, mii maŋnelis artihkkalis mitaluvvo. Norgga girku sámegealla bálvaleapmi lei gitta 1980-lohkui eanas dušše davvisámegeallii. 1990 dohkkehii Girkočoahkkin ášši 15/90 Doaibmaplána sámi girkoeallimii, mas lea ovddasvástádus buot dan golmma almmolaš sámegeallaide Norggas. Girkočoahkkin dáhtui seamma áššis dan golmma davimus bismagotti váldit ovddasvástádusa buot girkolaš bálvalusain juohke iešgudege sámegeallas. Davvi-Hålogalándda bismagoddi, gosa gullet Finnmarku ja Tromssa fylkkat, oaččui váldoovddasvástádusa davvisámegeallas. Lulli-Hålogalándda bismagoddi, gosa gullá Nordlándda fylka, oaččui ovddasvástádusa julevsámegeallii. Nidaros bismagoddi, gosa gullet Davvi-Trøndelaga ja Lulli-Trøndelaga, oaččui ovddasvástádusa lullisámegeallii. Diet ovddasvástádus juogadeapmi lea maŋnil biddjon vuodđun Norgga girku organiseremis girkolaš bálvalusain sámegeallii.

Sámi girkolašeallima strategiiaplána, mii mearriduvvui Girkočoahkkimis 2011 (ášši KM 8/11), vuodđuvvo sámi giellapolitihkkii Norgga girkus, mii doaibmá guovtti dásis (Sámi girkoráđđi 2011:64):

Okta vuodđodási/unnimus dási mii galgá vuhtiiváldit sámegealla, mii prinsihpalaččat sáhtta vuhtiiváldot juohke sajis Norgga girkus, iige dat leat sorjavaš sámeláhkii Nubbi ges lea dási mii čatnasa dasa movt doahttalit daid geatnegasvuodaide, mat čuvvot sámelága giellanjuolggadusaide, ja mii earenoamážit čatnasa sámegealla hálddašanguvlui Go vuhtiiváldá dan vuosttaža, de dadjá plána ahte našunála unnimus dási sámegealla vuhtiiváldimis sáhtta árvalusaid mielde čatnasit čuovvovaš doaibmabijuiguin:

- Juohke jagi váldit atnui sámi sálmmaid/liturgiijaosi ipmilbálvalusas (nugo dávjá dahkko eará gielaiguin) oktii dahje máŋgii
- Čalmmustahttit Sámeálbmotbeaivvi (guovvamánu 6. beaivvi) juoga man nu ládje ipmilbálvalusa oktavuodas
- Addit fáldadaga juohkit sámegeallat 4-jahkásaččaid girjji
- Addit fáldadaga juohkit sámegeallat Biibbala/Ođđa testameanta/ biibbalosiid
- Addit fáldadaga sámegeallat sálmmaide dahje liturgiijaosiid go sámi bearrašis lea gásta, konfirmašuvdna, vihaheapmi dahje hávdádeapmi
- Addit fáldadaga muhtin dihto sámi elemeantaid konfirmašuvdnaáiggis

Go Girkočoahkkin 2011 mearridii ođđa ipmilbálvalusliturgiija Norgga girkui, de mearriduvvui maid ođđa njuolggadusmearrádus searvegottiid ipmilbálvaluseallimii, dat nu gohčoduvvon

dábálaš njuolggadusat.⁶⁹ Daid dieduid mielde, de leat buot searvegottit sámegiela hálddašanguovllus geatnegahtton vuhtiiváldit sámegiela iežaset ipmilbálvaluseallimis ja sajáiduhttit dán báikkálaš vuoddoortnegii.⁷⁰ Ovtta mearrádusas, mii lea heivehuvvon buot searvegottiide, daddjo ahte doppe gos lea lunddolaš sáhttet eará gielat [go dárogiella] geavahuvvot ovttaskasladdasis. Diet lea eahpenjuolgo bovdehus fátmmastit sámegiela maiddái olggoealde hálddašanguovllu. Searvegotti báikkálaš vuoddoortnegis galgá buot bisma dohkkehit mearrádusaid ektui.

Viiddidan dihte sámegiela lávdama Norgga girkus, de váldojedje mielde muhtin guovddáš liturgijaoasi lullisámegillii, julevsámegillii ja davvisámegillii manemussii dan dabálaš Norgga liturgijagirjái 2011. Seamma siva dihte váldojedje maid 15 sálmma juohke dan golmma namuhuvvon sámegiela (oktiibuot 45) mielde Dárogielat sálbmagirjái 2013. Sámegielat liturgijaoasit ja sámegielat sálmmat galget eará sániiguin gávdnot dál juohke searvegottis Norgga girkus. Mearrádusaid rámmas 2011 dahkkui maid Sámeálbmotbeaivi almmolaš girkolaš mearkabeaivin, mas leat sierra teakstaráiddu ja čoahkkananrohkosa, lassin dan láidesteapmái dan girkolaš ávvudeapmái.

Norgga girku galgá ulbmillaččat geavahit sámegiela, mii lea maid čállon plánaide eará doaibmasurggiide go ipmilbálvaluseallimii, earenoamážiid oskuoahpahussii. Norgga girku oskuoahpahasplánas addá hálddašanguovlluid searvegottirádiide earenoamáš ovddasvástádusa heivehit oskuoahpahasfálaldaga sámi mánáide ja nuoraide (Girkoráđdi 2010: 11). Plánas daddjo seammás ahte sámi mánáin ja nuorain lea riekti oažžut oahpahusa ja materiálaide iežaset gillii, beroškeahtta gos riikkas oroš (Girkoráđdi 2010: 42).

Sámelága giellanjuolggadusaid mielde lea buohkain riekti oažžut ovttaskas girkolaš bálvalusaid sámegillii Norgga girku searvegottiin hálddašanguovllus (§ 3-6). Norgga girku vuodđudii ieš nu ahte sámelágas ferte leat váikkuhus maiddái ipmilbálvaluseallimii, vaikko láhkabargit ráddjejedje rievtti nu ahte galggai dušše gustot ovttaskas girkolaš doaimmaide, mat leat earret ipmilbálvalusaid mat leat rabas buohkaide (Girko- ja kulturdepartemeanta 1990: 48).

Hálddašanguovllu searvegottit leat dássáži maiddái leamaš geatnegahtton čuovvut giellamearrádusa obbalaš njuolggadusaid, mat leat báikkálaš almmolaš hálddašanorgánain hálddašanguovllus. Rievdadusat Norgga girku relašuvdnii stáhtii sáhtta vejolaččat hehttet ahte sámelága giellanjuolggadusat eai boahtteáiggis galgga gustot Norgga girkui. Girkočoahkkin lea almmotge eaktudan ahte sámelága njuolggadusat galget gustot Norgga girkui maiddái manñil go stáhta ja girku relašuvdna rievda (KM 8/07). Lea earret eará geažuhuvvon sávaldat ahte geahčadit sámelága giellanjuolggadusaid, go lea jurdda fátmmastit girku oktasašdoaimmaide ipmilbálvalusain ja girkolaš doaimmaide (KM 8/11 ja Sámi girkoráđdi 2011:102).

Lea maid áššáigulleaš namuhit ahte Sámi girkoeallima strategiiaplána oaidná Norgga girku barggu sámi girkoeallima ektui ahte dan galgá heivehit Vuodđoláhkii § 108 (ovdalaš 110a).

⁶⁹ Dábálaš mearrádusat Váldoipmilbálvalusa ortnegii, mearriduvvon Girkočoahkkimis cuoŋománu 10. beaivvi 2011

⁷⁰ Báikkálašipmilbálvalusaid vuoddoortnet mearriduvvo searvegottirádis ja lea dat báikkálaš njuolggadusmearrádus searvegotti ipmilbálvalusaide.

7.3 Statistihkka sámegiela geavaheamis Norgga girkus

Maid sáhtta dasto statistihkka muitalit dili ja ovdáneami birra sámegiela geavaheamis Norgga girkus? Joatkkagis geahččat earenoamáziid dili bismagottiin Nidaros, Lulli-Hålogalánddas ja Davvi-Hålogalánddas. Eará sániiguin dadjat, de čilgejuvvo gielladilli geográfalaš guovllus, gosa gullet Lulli-Trøndelaga, Davvi-Trøndelaga, Nordlánd, Tromsa ja Finnmárku. Mii geahččat statistihkalaš materiála golmma váldováttisvuodačuolmma ektui. Vuosttažettiin: Movt lea dilli ja ovdáneapmi sámegiela geavaheamis go geahččá *geográfalaš viiddisvuoda* ektui (galle searvegotti/proavássuohkana). Nubbi: Movt lea dilli go geahččá *man ollu leat ipmilbálvalusat* main lea sámegielat oassi (man ollu ipmilbálvalusat juohke proavássuohkanis/juohke searvegottis). Goalmádin: Movt lea dilli ja ovdáneapmi go geahččá *sámegiela geavahusdási* ipmilbálvalusain (proseantaoassi sámegiella ovttaskas ipmilbálvalusas).

Ii gávdno statistihkka mánga jagi maŋos guvlui. Dat golbma davimus bismagotti álge dán ektui sierra čohkket dieđuid 2011, masa lea sierra skovvi.

Dovdomearokat mat leat dás adnon, ožžot mielde sihke lávdama, viidodaga ja giellageavahusdási, ja jerro maid makkár giella lei ipmilbálvalusas, gástas, konfirmašuvnnas, vihaheamis ja hávdádeamis. Dasa lassin jerro leago girkolaš ávvudeapmi Sámeálbmotbeaivvis, ja galle sámegielat 4-jahkásaččaid girji ja biibbaloasi leat juhkkon. Váldooassi dán skovis muitaluvvo vuolleis 7.3.5. čuoggás. Kapasitehta dihte leat dušše logut sámegiela geavaheamis ipmilbálvalusain, man birra dán artihkkalis guorahallo.

Logut ovttaskas bismagoddái šaddet ollislaččat easka 2012 rájes. Danne leat dušše jagiin 2012-2014 go sáhtta buohtastahttiid dieđuid. 2014 bodii dasa lassin gažaldat skovvá, mii lea SGD girkolaš jahkestatistihka olles Norgga girkus. Buot riika searvegottit – searvegottit mat gullet Norgga girkui – leat dása dáhttojuvvon čállit “gallii ipmilbálvalusas lea leamaš oassi sámegiella” oktiibuot jagis. 2014 SGD-logut addet eará sániiguin vuodu man ollu sámegiella geavahuvvo girkuin riikadásis. Dasa lassin doibmet SGD-logut dego kvalitehtasihkkarastin logut, dan earenoamáš statistihkkačohkkemis sámegiela geavaheami hárrái dan golmma davimus bismagottis. Leat áibbas unnán ja unnán mearkkašahtti spiehkastaga dan guovtti statistihkalašgáldu gaskas. Norgga servodatdieđalaš databálvalus (NSD) heiveha searvegoddiedieđuid, maid leat viežžan SGD, sierra girkodiehtovuđđui.⁷¹ Sihke SGD ja NSD diehtovuoddu leat geavahuvvon gáldun dán artihkkalis.

“Ipmilbálvalus” dán artihkkalis oaivvilduvvo “ipmilbálvalus mii lea sotna-/bassebeivviid” (kategoriija adnon SGD girkostatistihkas) dahje nu gohčoduvvon “mearriduvvon ipmilbálvalusat” (kategoriija, mii lea adnon dan earenoamáš statistihkkačohkkemis dan golmma davimus bismagottis). Diet leat measta ovttalágan kategoriija ja meannuduvvojit joatkkagis dego oktan sturrodahkan. Ferte leat várrehussan ahte leat vejolaččat boasttogáldut dán dihte, vaikko diet vurdojuvvojit leat áibbas unnán. 2015 rájes ávžžuhuvvo ahte statistihkkaskovvi, mainna čohkke dieđuid sámegiela geavaheamis dan golmma davimus bismagottis, atnet seamma kategoriija go SGD statistihkka.

Kategoriijas “eará ipmilbálvalusat”, maid sihke SGD ja bismagottit atnet, eai leat mielde dán statistihkkaartihkkalis. Oka sivain dasa lea go ipmilbálvalus sotna-/bassebeivviid gehččo leat ovddemus olgguldasgovva searvegottiid ipmilbálvaluseallimis. Eará sivva leat ovdamearokat

⁷¹ Se <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>

go logut eai leat heiven oktii mat leat diedihuvvon SGD ja bismagottiide. Diet guoská dušše soames searvegottiide sámegiela hálddašanguovllus. Dain leat dan earenoamáš statistihkkačohkkemis bismagottiide diedihuvvon ollu eambbo “eará ipmilbálvalusat”, main lea sámegiela geavaheapmi, go dat obbalaš lohku “eará ipmilbálvalusain”, mii lea diedihuvvon SGD (beroškeahhtá gielas). Sivvan dasa orru leamen ahte bismagottiid diediheamis muhtin báikkiin leat váldán mielde institušuvdnarohkosiid muđui (ii dušše ipmilbálvalusaid institušuvnnain), juoga maid ii gohčoduvvo “eará ipmilbálvalussan” SGD statistihkas. Boastuvuohta veardiduvvo leat oalle stuorisin, go hivvodat dain searvegottiin lea stuoris, juoga mii dahká ahte ii leat jierpmálaš buohtastahttit loguid. Vai garvá dakkár dili boahhteáiggis, de ávžžuhuvvo ahte dan earenoamáš statistihkkačohkkema sámegiela geavaheamis dan golmma davimus bismagottis, vuodđuduvvo definišuvdna mii lea “eará ipmilbálvalus”, vai dat heive seamma ipmárdussii go SGD girkolaš jahkestatistihka kategoriijas lea.

Joatkkagis deattuhuvvo danne dušše “ipmilbálvalus sotna-/bassebeivviid” / “mearriduvvon ipmilbálvalus”, ja álkivuoda dihte oaivvilduvvo “ipmilbálvalus” dán ektui.

7.3.1 Geográfalaš lávdan / man galle searvegotti main lea sámegielat oassi ipmilbálvalusain

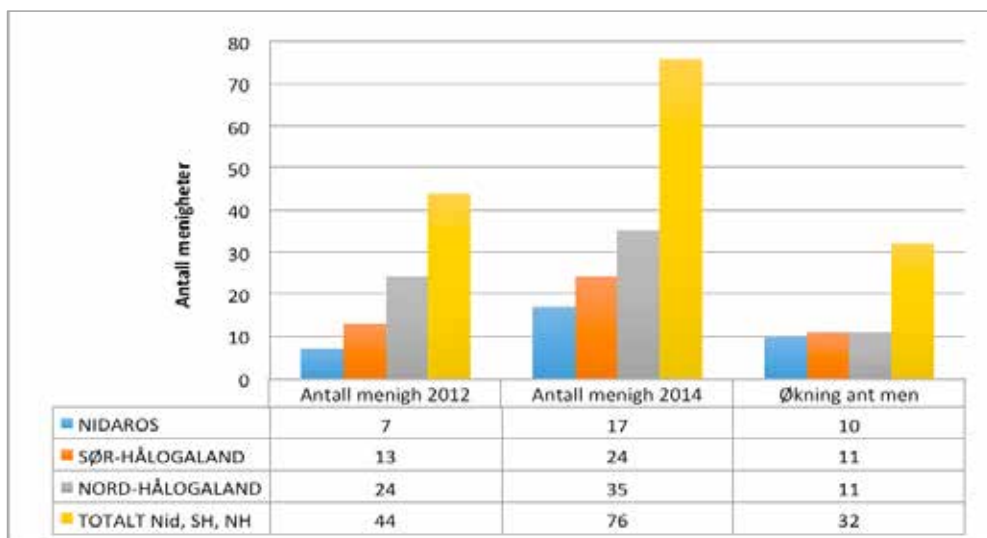
Norgga girku sámegiela geavaheapmi ipmilbálvaluseallima geográfalaš lávdama sáhtá lohkat man galle searvegotti leat mat geavahit sámegiela ipmilbálvalusas. Logut mat ovdanbuktojit dás maŋnelis, ii earut leat go ollu dahje unnán ipmilbálvalusat main lea sámegiella oassin ipmilbálvalusas olles jagis. Iige leat erohus lea go ollu dahje unnán sámegiella gullon dan ovttaskas ipmilbálvalusas. Vai boahat mielde statistihkkii, de lea doarvái ahte searvegottis lea dušše oktii jagis leamaš sámegiella oassin ipmilbálvalusas. Vaikko dat lea unnán, de lea goitge beroštahtti oaidnit, go vásáhusaid mielde diehtit ahte lea oalle stuora caggi váldit veaháš ge sámegiela atnui obanassiige. Go dien sáhtá oaidnit statistihkas, de orru čájeheamen ahte jáhkkinis lea danne aktiivvalaš válllejupmi sis geain lea ovddasvástádus báikkálaš ipmilbálvalusain.

Girkorádi loguid mielde leat dál 1247 searvegotti Norgga girkus. 2014 ledje 6,4 % buot rikka searvegottiin diedihan SGD ahte sis lea leamaš okta dahje mánja ipmilbálvalusa, main lea sámegiella oassin, namalassii 80 searvegotti. 72 searvegotti dain gullet dan golmma davimus bismagoddái. Dat eará 8 juohkásit Osloi (4), Hedemárkui (2) ja Bergenii (2). Viidáseappot geahčadit loguid dan golmma davimus bismagottis. Mearkkaš ahte leat golbma searvegotti, mat eai leat diedihan ipmilbálvalusa sámegielat osiin SGD, leat goitge juohkehaš diedihan ovttá dakkár ipmilbálvalusa dan earenoamáš raporteremii dan golmma davimus bismagottis. Dat dahká ahte dat obbalaš lohku searvegottiin mat leat sámegiela geavahan Norgga girkus 2014 lea 83, ja dat obbalaš lohku dan golmma davimus bismagottis lea 75.

Dan golmma davimus bismagottis leat oktiibuot 285 searvegotti (133 Nidarosas, 86 Lulli-Hålogalánddas ja 66 Davvi-Hålogalánddas). Diagrámma vuollelis (govus 7.1) čájeha man ollu searvegotti leat diedihan geavahan veahá sámegiela ipmilbálvaluseallimis jagis dain bismagottiin.

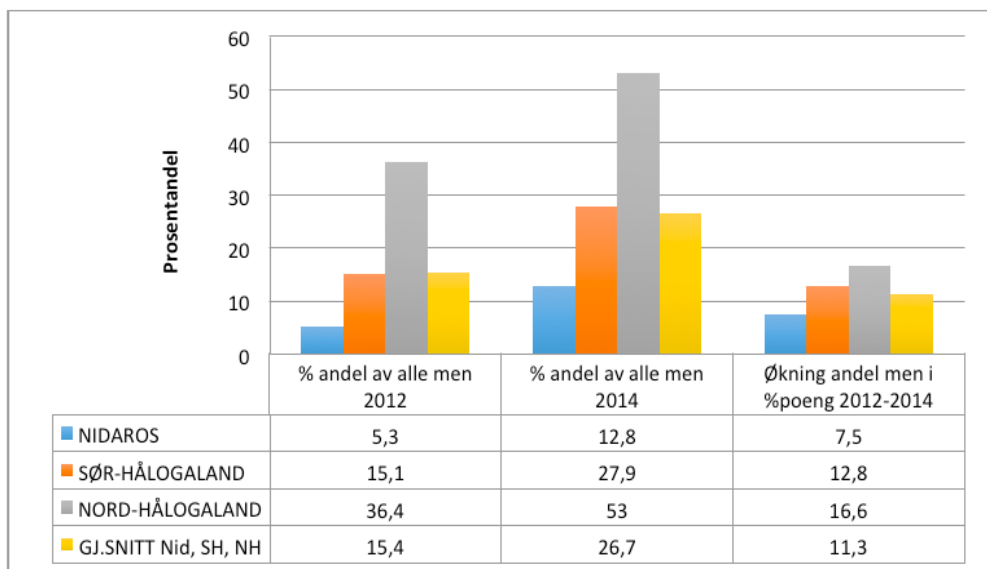
2012 diedihedje 44 searvegotti unnimus ovttá ipmilbálvalusa sámegielat osiin iežaset searvegottis. Lohku lea lassánan 76 searvegoddái 2014. Go lassáneapmi searvegottiin main sámegiella lea oassin 2012 rájes 2014 rádjái, lei measta ovttalágan dan golmma bismagottis (10,11,11), de lei Davvi-Hålogalánddas eanemus ja Nidarosas unnimus sámegiela geavaheapmi. 2014 lei Davvi-Hålogalándda lohku 35, Lulli-Hålogalándda lohku lei 24 ja 17 Nidarosas.

Govus 7.1 Lohku searvegottiin dan golmma davimus bismagottis, main sámegiella lea gullon ipmilbálvaluseallimis jagi mielde

Diagrámma vuollelis (govus 7.2) čájeha seamma ovdáneami proseantaid mielde searvegottiin dan golmma davimus bismagottis, mat leat veahá ge sámegiella geavahan ipmilbálvaluseallimis jagi mielde.

Govus 7.2 Proseantaoassi searvegottiin dan golmma davimus bismagottis main sámegiella lea gullon ipmilbálvaluseallimis jagi mielde

Go 15,4 % searvegottiin Nidarosas, Lulli-Hålogalánddas ja Davvi-Hålogalánddas diedihedje 2012 ahte sámegiella lei oassin ipmilbálvaluseallimis, de dahke 26,7 % dan seamma guokte jagi manñil. Diet lohku lassánii 11,3 proseantačuoggáin dan golmma bismagottis oktiibuot. Vaikko searvegottiid lohku lei sullii seamma dásis dan golmma bismasuohkanis, de lei proseantačuoggáid ektui eambo davvin go guhkkelis lulde, go leat ollu unnit suohkana Davvi-Hålogalánddas ja Lulli-Hålogalánddas go Nidarosas. Bismagottiid searvegoddelogu lassáneapmi lea mihtiduvvon proseantačuoggáide ja Davvi-Hålogalánddas lei 16,6 proseantačuoggá, Lulli-Hålogalánddas lei 12,8 proseantačuoggá ja Nidarosas fas 7,5 proseantačuoggá. Dilli 2014 lea ahte measta bealli Davvi-Hålogalándda searvegottiin, measta njealjádasoassi Lulli-Hålogalándda searvegottiin ja measta gávccádasoassi Nidarosa searvegottiin geavahedje sámegiella ipmilbálvaluseallimis jagi mielde.

Dat mii mitaluvvui álggus gonagaslaš cealkámuša 1848 doaibmaguovlluid ovdáneami ektui, de vurdojuvvo ahte Davvi-Hålogalánddas lea eanemus ja Nidarosas fas unnimus searvegottit main lea veahá ge sámegiella dan golmma davimus bismagottiin. Dat mii soaitá veahá leat imaštahtti lea go searvegottiid lohku mat sámegiella váldet atnui, lea measta seamma ollu buot bismagottiin.

7.3.2 Ipmilbálvalusaid hivvodat main sámegiella lei oassin jagi mielde – proavássuohkana dásis

Go lea geahččan man viidát sámegiella geavahuvvo ipmilbálvalusain, de galgat dál geahččat ipmilbálvalusaid hivvodaga (namalassii logu) main lei sámegielat oassi dan golmma davimus bismagottis. Dat leat obbalaččat unna logožat. Go galgat oažžut dihto hivvodaga, de fertet ulbmillaččat čájehit loguid provássuohkaniid dásis. Dat dahká maid vejolažžan buohtastahttit ovdánanmearkkaid gaskal bismagottiid. Lea maid mávssolaš čujuhit ahte eanetlohku dilálašvuodain, de lea unnitlohku searvegottiin ovttá proavássuohkanis, mii geavaha veaháge sámegiella. Vel proavássuohkaniin gos leat eambo ipmilbálvalusat, de lea hivvodaga sivva go muhtin searvegottiin ii leat obage dahje lea dušše okta ipmilbálvalus jahká, gos sámegiella gullo. Dat ovttaskas searvegotti main lea posiitiivvalaš erohus, daid birra mitaluvvo sierra vuollelis 7.3.3 čuoggás.

Dan golmma davimus bismagottis leat oktiibuot 29 provássuohkana. 12 leat Nidarosas, 8 Lulli-Hålogalánddas ja 9 Davvi-Hålogalánddas. Diagrámmas vuollelis (govus 7.3) čájeha man ollu 2012 ja 2014 leat ipmilbálvalusat leamaš main oassi lea sámegiella. Mii sáhttit juohkit proavássuohkaniid njealji jovkui 2014 loguid ektui:

A 6 proavássuohkana – 5 Nidarosas ja 1 Lulli-Hålogalánddas – ii lean mihkkege diedihit. Dat eai leat mielde diagrámmas.

B 13 proavássuohkana diedihit 1 ja 11 ipmilbálvalusa sámegielat osiin.

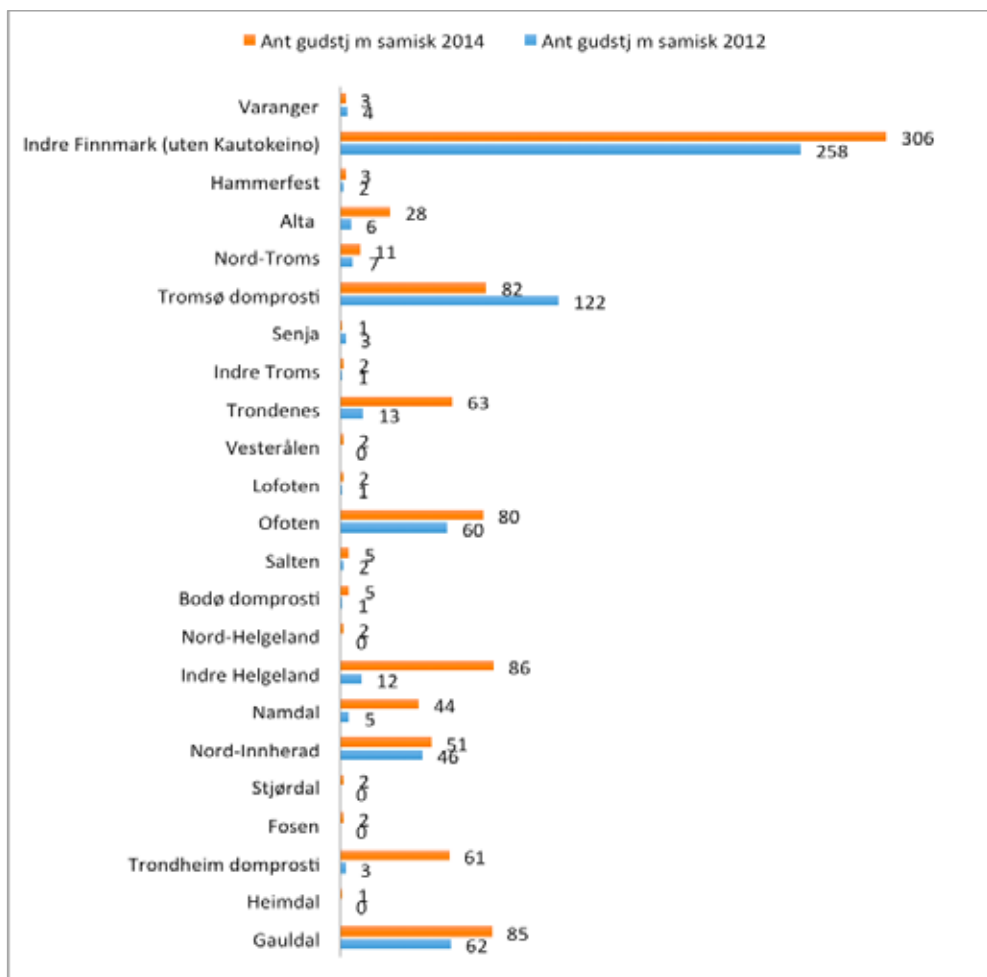
C 9 proavássuohkanis leat gaskal 28-86 ipmilbálvalusa sámegielat osiin.

D Okta proavássuohkan, Sis-Finnmárku, lea sierralágan kategoriija, gos 2014 leat 305 ipmilbálvalusa sámegielat osiin, ja de ii leat Guovdageaidnu/Kautokeino mielde loguin.⁷²

⁷² Guovdageainnu searvegoddi ii leat diedihan iežaset loguid 2014 ii SGD girkostatistihkkii iige dan earenoamáš diehtočohkkemii bismagottiin searvegotti sámegiella geavaheami ektui. Ovddit SGD jahkestatistihkain lea obbalaš lohku birrasiid 100, mat leat juhkkon sullii 40-50 ipmilbálvalussii sotna-/bassebeivviid ja mudui ges eará ipmilbálvalusain. Lea jáhkahahtti ahte eanetlohku dain ipmilbálvalusain lei sámegiella oassin.

Birrasiid okta goalmmásadoassi buot Norgga girku ipmilbálvalusain, main lei sámegeilat oassi, dollui 2014 dáppe. Oktan Guovdageainnuin/Kautokeino, de livčče lohku leamaš birrasiid 40 %. Diagrámmas leat proavássuohkanat biddjon maŋŋálaga, mii muhtin muddui vástida geografiijai davvin lulás. Proavássuohkanat Várjjat ja Trondenes gullaba Davvi-Hålogalándda bismagoddái. Proavássuohkanat Viestterállasis gitta Siskkit Helgelándii gullet fas Lulli-Hålogalándii. Proavássuohkanat Namdalas gitta Gauldalii gullet Nidarosa bismagottiide.

Govus 7.3 Proavássuohkanat Nidarosas, Lulli-Hålogalánddas ja Davvi-Hålogalánddas main ipmilbálvalusain lei sámegeiella 2012-2014

Sis-Finnmárku lea proavássuohkan mii lea earenoamáš, ja lea maiddá dat áidna proavássuohkan Norgga girkus gos buot searvegottit leat sámegeiella hálddašanguovllus. Diet dahká váttisin buohtastahttit dán proavássuohkana eará proavássuohkaniiguin. Jus doalaha Sis-Finnmárkkku sierra ja buohtastahtá daid eará proavássuohkaniid, de lea dilli dan golmma bismagottis dakkár maid sáhtá buohtastahttit. Buot golmma bismagottis leat guokte golbma

searvegotti mat gullet sámegiela hálddašanguvlui: Davvi-Hålogálánda 2 (Gáivuotna Davvi-Tromssa proavássuohkanis ja Loabát/Lavangen Siskkit Tromssa proavássuohkanis), Lulli-Hålogálánda 3 (buohkat Divttasvuona suohkanis/Tysfjord kommune Ofuohta proavássuohkanis, ja Nidaros 2 (Snåase/Snåsa Davvi-Innherad proavássuohkanis ja Raavrhvijkke/Røyrvik Namdal proavássuohkanis). Go dieinna vuolggasajiin buohtastahtá proavássuohkaniid, de gávdná muhtin hirmáhuhti ovdánanmearkkaid.

Go Sis-Finnmárku ii leat mielde loguin, de lei Nidarosa bismagottis, gos eanemus dollojedje ipmilbálvalusat main lei sámegielat oassi 2014. Dan 8 proavássuohkanis main de leat eanemus ipmilbálvalusat – namalassii gaskal 28 ja 86 ipmilbálvalusa oktan sámegielat osiin jahká – de gullet olles 4 proavássuohkana Nidarosii. Gaskamearálaš ipmilbálvalusaid lohku, main sámegiella geavahuvvui dan 4 proavássuohkanis lea 60,2. Goappaš proavássuohkana Nidaros gullet daidda, main lea searvegoddi mii gullá sámegielat hálddašanguvlui (Raavrhvijkke/Røyrvik Namdal proavássuohkanis ja Snåase/Snåsa Davvi-Innherad proavássuohkan).

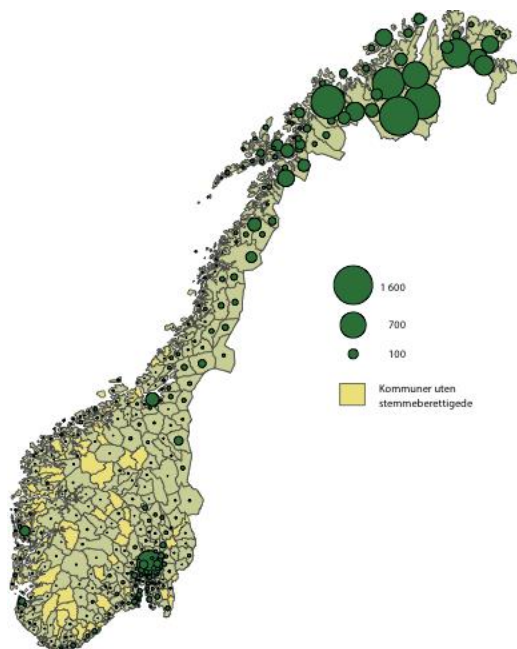
Lulli-Hålogálándii gullet 2 proavássuohkana dan kategoriijai (28-86 ipmilbálvalusa jahká sámegielat osiin) main lea 83 gaskamearálašlohku ipmilbálvalusain main lei sámegielat oassi. Dat golbma searvegotti sámegiela hálddašanguovllus (julevsámegillii), leat buohkat Divttasvuona suohkanis/Tysfjord kommune, ja dat ovddastit dás Ofuohta proavássuohkana. Davvi-Hålogálándda bismagottis leat, go Sis-Finnmárku ii leat mielde, 2 proavássuohkana dain proavássuohkaniin main ledje eanemus ipmilbálvalusat sámegielat osiin. Gaskamearálaččat dás lea 52 ipmilbálvalusa jahká sámegielat osiin, namalassii unnit go dat namuhuvvon proavássuohkana Nidaros ja Lulli-Hålogálánddas. Álgolggus lei hirmástuhtti go Davvi-Hålogálánddas lei nu vuollegis lohku, go ii goabbáge dan 2 proavássuohkanis Davvi-Hålogálánddas searvegottiin, mat gullet sámegiela hálddašanguvlui (Davvi-Tromssa proavássuohkanis Gáivuotna/Kåfjord searvegoddi ja Siskkit Tromssa proavássuohkanis Loabát/Lavangen searvegoddi), leat oassin dain proavássuohkaniin, main ledje 28-86 ipmilbálvalusa jahká main sámegiella lei oassin.

Sáhtá leat beroštahtti guorahallat movt ovdáneapmi gonagaslaš cealkámuša 1848 doaibmaguovllus lea leamaš. De ii leat ovdamearka dihte nu imaš ahte sámegiella lea nu nanus Sis-Finnmárkku proavássuohkanis. Searvegottiin dáppe lea dat áidna sadii Norgga girkus gos lea leamaš sámegiella čada gaskka ipmilbálvaluseallimis olles dáruiduhttin áigodaga. Dat mii lea eambo hirmástuhtti doaibmaguovllu ovdáneamis dan gonagaslaš cealkámušas, lea ahte dat guovllut mat mañemus sihkastuvvo doaibmaguovllu njuolggadusain, nugo Finnmarkku rittus ja ollu Tromssas, dain proavássuohkaniin leat dat main lea buot unnimus oassi sámegiella ipmilbálvalusain, jus geahččá dan golbma bismagotti oktan. Iige dáidde gal sivva leat ahte dán guovllus leat unnán sámi sogalaččat.

Dás sáhtáii leat beroštahtti geavahit vuodđun juogu, dan ektui geat leat diedihán iežaset Sámedikki jienastuslogu. Ii dan dihte gal ahte sii geat leat diedihán iežaset sámi jienastuslohkui leat dan mađe go leat sápmelaččat Norggas – dat duodalaš lohku livčče lean mángga geardái eambo⁷³ - muhto go dat geográfalaš juohku sis, geat leat diedihán iežaset sámi jienastuslohkui, jáhkkmis lea dohkkehahtti mearka dasa movt sámi álbmot obbalaččat juohkása geográfalaččat.

⁷³ Sámedikki jienastuslogus ledje 2013 Sámedikki dieduid mielde 15 005 diedihán iežaset sisa. (jf. <https://www.sametinget.no/Valg-og-mannfall/Kampanjeside/Valgmannfall/Sametingets-valgmannfall-2013>). Okta eaahpedohkálaš árvideapmi lea ahte dán logu sáhtá unnimusat geardut 3, jus galggašii leat láhkage logu man ollu leat sápmelaččaid Norggas.

Govus 7.4 Geográfalaš juohku sis geat leat diedihán iežaset Sámedikki jienastuslohkui

ipmilbálvalussii.

Kárta gurutbealde, mii lea vižžon SGD *Samisk statistikk 2014 – Sámi statistikk 2014* (Slaastad 2014: 23), mii čájeha man oallugat leat diedihán Sámedikki jienastuslohkui, juhkkon suohkaniid mielde. Dás oaidnit ahte muhtin suohkaniin, main lea stuora oassi diedihuvvon jienastuslohkui, leat juste proavássuohkaniin mat leat Sis-Finnmárkku provássuohkana lagamus ránnját. Jus geahččá statistikkas man ollu sámegiella geavahuvvo ipmilbálvalusain (govus 7.3), de oaidná ahte dat proavássuohkanat leat proavássuohkaniin Nidarosas, Lulli-Hålogalánddas ja Davvi-Hålogalánddas main lea unnimus hivvodat ipmilbálvalusat sámegielat osiin. Lea jáhkehahti ahte vuolitvuodadovdu ja oaidnemeahtunvuohta, maid dáruiduhttin dagahii dain guovlluin, lea ain váikkuheame searvegottiid návccaide ja dáhttui fáttmstit sámegiella mielde

Davvi Tromssa proavássuohkan, mas lea okta searvegoddi sámegiella hálddašanguovllus, lea 2014 registrerejuvvon 11 ipmilbálvalusa, main lei sámegielat oassi. Dat 12 eará proavássuohkana dan golmma davimus bismagottis leat 2014 registrerejuvvon 1-5 ipmilbálvalusain main sámegiella lei oassin. 3 dain gullet Nidarosii, 5 Lulli-Hålogalándii ja 4 ges Davvi-Hålogalándii. Lea mearkkašahhti ahte okta proavássuohkan, mas searvegoddi gullá sámegiella hálddašanguvlui (Siskkit Tromssa proavássuohkan), ovddasta proavássuohkana mas leat nu unnán sámegiella logut. Dás lea váttis oaidnit ahte sámegiella hálddašanguovllus lea leamaš makkárga váikkuhus ipmilbálvaluseallimii.

7.3.3 Ipmilbálvalusaid hivvodat, main lea sámegielat oassi jagi mielde – searvegottiiddási

Dás badjelis lea ipmilbálvalusaid hivvodat, main lea sámegielat oassi čalmmustahtton proavássuohkaniid dásis. Dás galgat geahččat searvegottiid dássái. Seammás go dat eanas searvegottit diedihit ahte sis lea sámegielat oassi ipmilbálvalusas, de lea sis leamaš sámegiella ipmilbálvalusas dušše oktii dahje guktii jahkái, ja leat dušše moadde searvegotti mat dagahit daid stuorit loguid statistikkii. Lea beroštahtti mearkkašit ahte eanas dain searvegottiin lea lassánan sámegielat oassi ipmilbálvalusas 2012 rájes 2014 rádjái. Tabealla vuollelis (tabealla 7.1) čájeha makkár searvegottiin lea sáhka, ja makkár sámegiella dain lea fásta ipmilbálvaluseallimis. Go logut Sis-Finnmárkku proavássuohkanis kommenterejuvvojit sierra 7.3.5.čuoggás, de eai namuhuvvo daid birra dál.

Tabealla 7.1 Ipmilbálvalusaid lohku oktan sámegielat osiin – válljejuvvon searvegottit

LULLISÁME GIELLA	2012	2014	JULEVSÁME GIELLA	2012	2014	DAVVISÁMEGI ELLA	2012	2014
Nidarosdomen	3	61	Ájluokta/Ájladde	22	20	Tromssa duopmogirku	74	70
Plassje, Glåmos Prahke ja Hitterdalen *	62*	60*	Gásluokta	18	14	Skánit, Duviika ja Astavuotna *	8*	58*
Singsås	0	24	Hierenjárgga	16	6	Áltá	6	22
Snåasa	46	51	Hábmer ja Sagfjord *	0*	44*	Deatnu (SF)***	31	63
Raavrhvhvijk e	5	46				Unjárga (SF)***	20	28
Namsskogan	0	22				Buolbmát (SF)***	32	24
Arborde**	0**	22				Porsángu (SF)***	75	94
Nordrana**	12**	50				Karášjohka (SF)***	99	99
Sjona		14				Guovdageaidnu (SF)***		

* Loguin leat mielde mánga searvegotti, mat leat válljen loguid diedihit oktan lohkun suohkandásis.

** Siskkit Helgelándda diediheapmi lei váilevaš 2012. Hattfjelldal logut leat eahpesihkkarat 2012. Logut Davvi-Ranas leat sullii logut sáddejuvvon e-boasta bokte 26.5.2015 Sámi girkoráddái.

*** Searvegottit gullet Sis-Finnmárku proavássuohkanii

Lullisámegiella

Tabealla badjelis čájeha ahte dien áigodagas leat earenoamážiid lullisámi giellaguovllu searvegottit, mat čájehit positiivlaš ovdáneami dasa ahte lasihit sámegielat oasi ipmilbálvalusaide (lullisámegiellii). Go jurddaša ahte lullisámegiella lea dat eanemus áitojuvvon giella dan golmma almmolaš sámegielain Norggas, de lea dat ilolaš ovdáneapmi.

Searvegottiid lohku, mat leat diedihan alldiineaset leamaš sámegielat oasi ipmilbálvalusas virolaš vuodus, leat lassánan viđa searvegottis guoktenuppelohkáid searvegoddái 2012 rájes 2014 rádjái. Ipmilbálvalusaid lohku, main sámegiella lea leamaš oassin, leat lassánan 128 ipmilbálvalusas 2012 gitta 350 ipmilbálvalussii 2014. Searvegottit leat jeavddalaččat juohkásan miehtá lullisámi giellaguovllu goappaš daid bismagottiin (ovcci Nidarosas ja golbma Lulli-Hålogalánddas).

Go Nidaros duopmogirku (Nidarosdomen) lea daid searvegottiid gaskkas, de lea gánske dat stuorimus imáš, ja das lea stuora symbolalášárvu. Dáppe diedihuvvo ahte lullisámegiella oassi lea mielde buot ipmilbálvalusain, leažžá dál suohkanbáhppa, duopmoproavás, bisma dahje preses gii sárdnida. Dat lei maid dat searvegoddi Norgga girkus, gos ledje buot eanemus olbmo ipmilbálvalusain, gos sámegiella lei oassin 2014 (19 614 olbmo).

Logut Saemien Áálmegeas, sámi searvegoddi lullisámi giellaguovllus, mii ášahuvvui geahččalanortnegiin 2009 ja mii šattai bissovažžan 2015, eai leat diedihuvvon sierra 2014. Dát

lea sámi kategorijasearvegoddi, mii gokčá olles lullisámi guovllu. Lea vejolaš ahte mánnga ipmilbálvalusa maid Saemien Áálmege lea doallan, leat čállojuvvon beaiverregistarii suohkangirkuide, mat gullet báikkálaš searvegottiide, ja danne leat mielde dain loguin mat dás badjelis leat almmuhuvvon. Lea maiddái jáhkehahti ahte soames ipmilbálvalusat eai leat dain mielde, nugo olgoipmilbálvalusat. Beroškeahhtá leat go logut mielde vai eai, maid Saemien Áálmege lea lágidan, de sáhttet goit logut čájehit ahte Nidaros bismagoddi lea nannen lullisámi girkoeallima, go leat ásahan Saemien Áálmege, ja leat maid leamaš veahkkinn lokteme dihtomielalášvuoda lullisápmelaččaid girkolašeallimii obbalaččat.

Julevsámegiella

Vaikko julevsámegiela oassi ipmilbálvalusain lea njiedjan 2012 rájes 2014 rádjái dan golmma searvegottis Divttasvuonas/Tysfjord, de leat dat guokte searvegotti Hamarøy/Hábmeris rievdan ii ovttaga sámegiela oasis fásta ortnegii geavahit julevsámegiela ipmilbálvalusas. Julevsámegiela oassi lea eará sániiguin šaddan dábálaš ortnegiin vída searvegottis 2014, mii 2012 lei dušše golmma searvegottis. Dáin searvegottiin leat 2014 dollon oktiibuot 84 ipmilbálvalusa, maid sámegiella lei oassin. 2012 lei dát lohku 56.

Lullisámi giellaguovllu ektui lea ovdáneapmi julevsámegiela geavahit ipmilbálvalusas fásta vuodus guovtti suohkanii čáhkejuvvon, mat leat julevsámegiela váldoguovllut Norggas. Julevsámi guovlu lea goitge stuorit go dát. Erohus Nidarosa ja Davvi-Hålogalándda bismagottiin, de ii gullo julevsámegiella fásta Bådåddjo duopmogirkus. Dás livčče árvideamis leamaš stuora mearkkašupmi julevsámegillii obbalaččat bismagottis, jus duopmogirkosearvegoddi livčče láidsteaddjin dán oktavuodas.

Davvisámegiella

Jus doalahit Sis-Finnmárkku searvegottiid olggobealde, de lea Tromssa duopmogirku, dat golbma searvegotti Skánit suohkanis, ja veaháš vel Álttá searvegoddi, mat positiivvalaččat earuhit davvisámegiela giellaguovllu. Oktiibuot ovddastit diet vihtta searvegotti 150 ipmilbálvalusa, main sámegiella lei oassin 2014. Dat leat 75% buot diedihuvvon ipmilbálvalusain, main davvisámegiella gullui Davvi-Hålogalánddas, go Sis-Finnmárku lea olggobealde.

Dan guđa searvegottis Sis-Finnmárkku proavássuohkanis leat 2014 logi searvegotti davvisámegiela giellaguovllus, main sámegiella lea fásta ipmilbálvalusas. (Sis-Finnmárkku proavássuohkana dili birra mitaluvvo eambo 7.3.5). Álttá searvegoddi bohtá lassin dáidda sullii njealjadasosiin ipmilbálvalusain, main lei sámegiela oassi.

2014 lei Tromssa Duopmogirku searvegoddi nubbin riikkas, gos ledje eanemus olbmo ipmilbálvalusain, main lei sámegiela oassi (9529 olbmo). Diedihuvvo ahte searvegoddi álggi fásta sámegiela osiin 2011. Skánit searvegottit leat rievadan doaibmama áigodagas, gos álggos eai obage lean sámegiela osit ipmilbálvalusas ja dál lea sámegiela oassi šaddan fásta ortnegiin. Álttá searvegottis gal ii leat sámegiela oassi fásta ortnet ipmilbálvalusas, muhto leat mearkkašahti ollu lasihan.

7.3.4 Ovdánansárgát ossodatstatistihka čuovggas

Ossodatstatistihka mii lea vuodduuvvon bismagotti raporteremis departementii oddajagimánu 2015, doarju daid eanas positiiva ovdánemiid maid dássázii leat vuohttán

statistihkas (vrd. tabealla 7.2).⁷⁴ Das leat raporterren Davvi-Hålogálánda, Lulli-Hålogálánda, Nidaros ja Hamar bismagottit galle searvegotti leat main lea sámegeiella siskkilduvvon báikkálaš ipmilbálvalusaid vuoddoortnegii, ja galle searvegotti leat main lea sámegeiella ja kultuvra siskkilduvvon báikkálaš oskuoahppoplánii. Dieid bismagottiid raporteremii leat vuoddu boadusindikáhtorat maid Norgga girku lea bidjan.

Tabealla 7.2 Logut ossodatstatistihkas

	Galli searvegottis lea sámegeiella báikkálaš ipmilbálvalusaid vuoddoortnegis		Galli searvegottis lea sámegeiella ja kultuvra searvegotti oskuoahppoplánas	
	2013	2014	2013	2014
Hamar	1	0	1	0
Nidaros	11	16	0	4
Lulli-Hålogálánda	2	6	6	7
Davvi-Hålogálánda	13	25	8	15
Oktiibuot	27	47	15	26

Ossodatstatistihka čájeha positiiva tendeanssa. Lohku galle searvegotti leat siskkildan sámegeiella báikkálaš ipmilbálvalusaid ortnegii, lassánii 27 searvegottis 2013 rájes 47 searvegoddái 2014. Lohku galle searvegotti ledje sisafievrridan sámegeiella ja kultuvrra báikkálaš oskuoahpahussii, lassánii 15:s jagi 2013 rájes 26:i jagi 2014 rádjái. Čielga lassáneapmi 2014 ipmilbálvalusstatistihkas das galli searvegottis ja galli ipmilbálvalusas lea oassi sámegeillii, orru gitta das makkár duohta strategalaš giellaválljejuvvo lea biddjon searvegottiid báikkálaš plánaide. Mii sáhttit ossodatstatistihka vuodul dadjat ahte 63,5 % dain 74 searvegottiin mat leat Nidaros, Lulli-Hålogálándda ja Davvi-Hålogálándda bismagottiin ja main 2014 lei ipmilbálvalus sámi sisdoaluin, dahke dan searvegoterádi mearrádusa vuodul.

7.3.5 Sámegeiella giellageavahandássi ovttaskas ipmilbálvalusas - deaddu sámegeiella hálddašanguovllus

Dássázii leat čilgen lávdama ja hivvodaga ipmilbálvalusain main lea leamaš sámi oassi. Jus geahččá dušše dan, de gártá menddo positiiva govva sámegeiella stáhtusis Norgga girku ipmilbálvalusain. Sivva dasa lea go stuora eanetlohku statistihkkamateriála ipmilbálvalusain main lea sámi oassi, leat geavahan hui unna hivvodagaža sámegeiella ovttaskas ipmilbálvalusain. Ráddehusa Sámegeiella doaibmaplánas (2009) leat analyhtalaš perspektiivvat mat sáhttet addit mánggabelatbut dulkojumi statistihkkamateriálas. Doaibmaplána hámuha golbma váldosuorggi golmma čuoavddasáns: *oahppu* mearkkašumiin ulbmillaš sámegeielloahpu, *geavahit* sátnái leat bidjan mearkkašumi lasihit sámegeiella geavaheami eanemus lági mielde arenain, ja *oaidnit* sátni mearkkašumiin dahkat sámegeiella oainnusin almmolašvuodas. Erohus

⁷⁴ Jf. Girkorádi, Girkuidgaskasaš rádi ja Sámi girkorádi, Norgga girku Jahkeraporta 2014. Geahča: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-20141.pdf

geahččat- ja *geavahit*-perspektiivvain addá vejolašvuoda dán girkolaš statistihka lohkat mánggabealálaččabut.

Oaidnit-perspektiivva sisdoallu lea vuosttažettiin oččodit sámegillii lassi árvvu ja stáhtusa dan oainnusin dahkama bokte almmolaš arenain. Dan árvvu ii galgga unnášit, go dat mielddisbuktá dehálaš doarjaga sámegiela geavaheddjiide ja sámegiela giellaservodahkii. *Geavahit*-perspektiiva sisdoallá eanet, namalassii ráhkadit duohta *geavahanarenaid* sámegillii. Nu go dat lea dán artihkkala temá ektui geavahuvvon, de lea das sáhka man muddui sámegiella lea geavahusgiella ipmilbálvalusain, dat mearkkaša man muddui guhtege ipmilbálvalus lea *sámegielat* ipmilbálvalusmeassu.

Dat posiitiiva treanddat mat vuhttojit statistihkkamateriálas dássáži, leat vuosttažettiin *oaidnit*-perspektiivvas. Dat mearkkaša ahte sámegiella šaddá oinnolaš ja dohkkehuvvon sámegiela geavaheami bokte ovtta dahje guokte ovttaskasoasis ipmilbálvalusas. Muhto mii lea sámegiela stáhtus *geavahit*-perspektiivvas? Dat erenoamáš statihkkaskovvi man bokte lea raporterejuvvon golmma davimus bismagottiin, leat indikahtorat mat čájehit dan. Vuolábealde lea oassi skovis oktan indikahtoriid čilgehusaiguin.

Govus 7.5 Skovvi mainna háhká statihka sámegiela geavaheamis Nidaros, Lulli-Hålogalándda ja Davvi-Hålogalándda bismagottiin

	Liturgiija				Sárdni				Giella				
	Sámegiel liturgiija (< 90 % sámegillii)	Sámeg-dároge liturgiija (50–90 % sámegillii)	Dároge-sámeg liturgiija (10–50 % sámegillii)	Sámeg oasit (lit. oasit sálbma, etc.) (> 10 %)	Dulkon sámegillii	Dulkon dárogillii	Dušše sámegillii	Oasit sámegillii	D.sá	J.sá	L.sá	Eará sámegielat: Usá = Upmisámeg. Bsá = Bihttasámeg. Sksa = Skoaltasámeg.	Boahtán (ipmilbálv. / Lohku (gásta, konf., viháh, hávdad.)
Mearriduvvon Ipmilbálvalusat													
Eará Ipmilbálvalusat													
Gásta					-	--	--						
Konfirmašuvdna					-	--	--						
Vihaheapmi													
Hávdádeapmi													

Sámegielat liturgiija = eanet go 90 % liturgiijas lea ovddiduvvon sámegillii

Sámeg-dároge liturgiija = 50–90 % liturgiijas lea ovddiduvvon sámegillii

Dároge-sámeg liturgiija = 10–50 % liturgiijas lea ovddiduvvon sámegillii

Oasit sámegillii = unnit go 10 % liturgiijas ovddiduvvon sámegillii / ovttaskasoasis dahje ovttaskassálbma/sálmmat lávlojuvvon sámegillii, dahje eará sámegielat elemeanttat geavahas ipmilbálvalusas/girkolaš meanuin.

Dulkon sámegillii = sárdni dollojuvvon dárogillii ja dulkokujuvvon sámegillii

Dulkon dárogillii = sárdni dollojuvvon sámegillii ja dulkokujuvvon dárogillii

Dušše sámegiella = sárdni dušše sámegillii

Oasit sámegillii = oasit sártnis dárogillii ja oasit sártnis sámegillii

Dsá = davvisámegiella, **Jsá** = julevsámegiella, **Lsá** = lullisámegiella

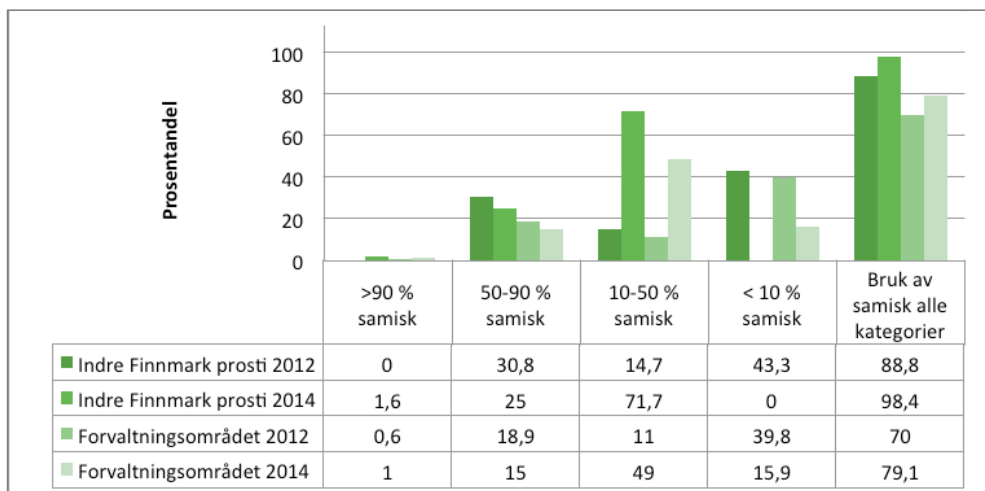
Skovvi čájeha ahte searvegoddi lea raporteren guovtti paramehterii mat indikerejit sámegiela giellageavahandási ovttaskasipmilbálvalusain, daid liturgiijain ja sártniin. Go geahččá giellageavaheami liturgiijas de sáhtta válljet njeallje giellageavahandási gaskkas, kontinuumas ollu gitta unnán sámegiela geavaheamis. Njeallje raporteren-molssaeavttu leat: 1) eanet go 90% liturgiijas lea sámegillii, 2) 50-90% lea sámegillii, 3) 10-50 % lea sámegillii ja 4) unnit go 10% lea sámegillii. Sártni giellaválljema ektui leat válljenmolssaeavttut: 1) sárdni lea dulkojuvvon sámegillii, 2) sárdni lea dulkojuvvon dárogillii, 3) sárdni lea dušše sámegillii, 4) oassi sártnis lea sámegillii.

Joatkkagis geahččat dušše dili sámegiela hálddašanguovllu searvegottiin. Ráddjet dasa vuosttažettiin danne go searvegottit olggobealde hálddašanguovllu hui hárvgeavahit eanet go 10% sámegiela liturgiijas, dahje sámegiela giellan sártnis. Sámegiela geavaheami stáhtusa čilgen hálddašanguovllus ovddasta danne oalle bures sámegiela stáhtusa geavahusgiellan Norgga girkus. Viidásit lea lunddolaš ahte leat vuordamušat ahte sámegiella geavahuvvo eanet dain searvegottiin, go dain leat dihto geatnegasvuodat sámegielaigiidda sámelága giellanjuolggadusaid bokte ja girku iežas ipmilbálvaluseallin mearrádusaid bokte (vrd. kap. 2.2 badjelis).

Loguide maid viidásit ovdanbuktit, leat vuodđun raporteremat nu gohčoduvvon «mearriduvvon ipmilbálvalusain» dahje «ipmilbálvalusain sotna-/bassebeivviid», main lea measta seamma mearkkašupmi.

Diagrámmas vuollelis (Govus 7.6) oaidnit Sis-Finnmárkku proavássuohkana ja olles sámegiela hálddašanguovllu, earret Guovdageainnu, gaskamearálašloguid jagiin 2012 ja 2014. Diagrátma čájeha vihtta stoalpojoavkku. Njeallje vuosttaža čájehit juohkáseami njealji giellageavahusdási gaskkas liturgiijas mearriduvvon ipmilbálvalusain/ipmilbálvalusain sotna-/bassebeivviid. Stoalpojoavku áibbas olgešbealde čájeha proseantaoasi oktiibuot sámegiellageavaheamis liturgiijas, beroškeahhtá giellageavahusdási.

Govus 7.6 Oassi sámegiella ovttaskasipmilbálvalusaid liturgiijas – Sis Finnmarkku proavássuohkanis ja giellahálddašanguovllus

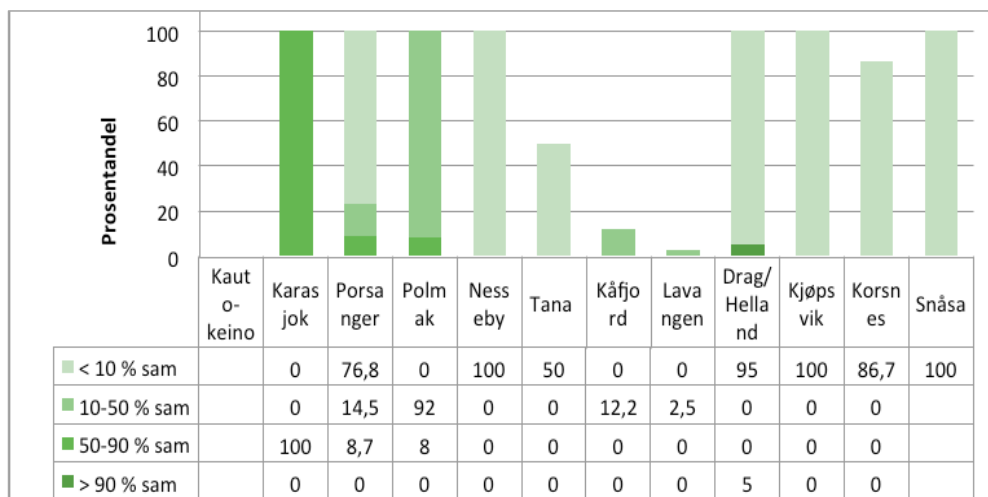
Oassi mearriduvvon ipmilbálvalusat (sotn./bassebeivviid) main leat geavahan sámegiela (stoalpojoavku olgešbealde) lea lassánan dan guovttijagiáigodagas. Lassáneapmi lea 9,6

proseantapoeaŋŋa Sis-Finnmárkku proavássuohkanis (88,8–98,4 %) ja 9,1 proseantapoeaŋŋain (70–79,1 %) hálddašanguovllus ollislaččat. Njeallje stoalpojoavkku gurut ravddas čájehit mo dat juohkásit giellageavahusdásiid gaskkas. Statistihkka čájeha ahte eai lean báľjo ipmilbálvalusat main lei oassi liturgiijas mas lei sámegeiella badjel 90 %. Ipmilbálvalusat main geavahedje sámegeiella liturgiijas juohkásedje eanas kategoriijaide 50–90 %, 10–50 % ja vuollel 10 %. Kategoriijas vuollel 10 % lei stuorimus oassi jagi 2012, Sis-Finnmárkku proavássuohkanis jávkkađ dat kategoriija áibbas jagi 2014. Maiddái kategoriija 50–90 % sámegeiella njeđai veaháš guoktejagiáigodagas. Seammás go 10–50 % liturgiija sámegeilli lea unnimus oassin golmma kategoriijas jagi 2012, de lea dat stuorimus kategoriija Sis-Finnmárkku proavássuohkanis jagi 2014.

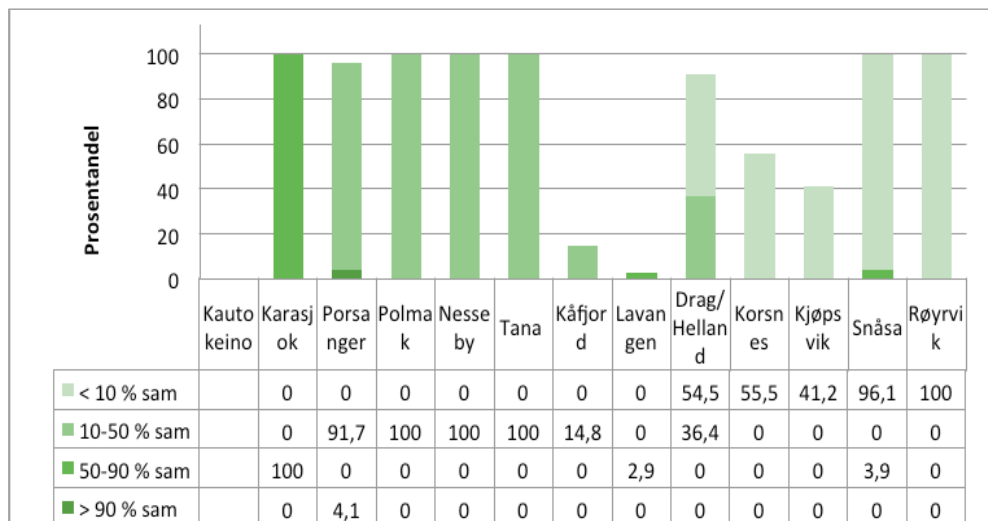
Bismagottit ja erenoamážit Davvi-Háľlogalánddas, leat diedihhan ahte lea veaháš eahpesihkarvuohhta searvegottiin mo iešgudetge kategoriijaid galgá mearridit. Danne sáhttá deaddu sirdojuvvon 2012 rájes 2014 ráđjái, goit belohakkii, danne go lea eahpesihkarvuohhta dahje inkonsekveansa mo dat lea ipmárdusa mielde dahkkon dan guokte jagi. Statistihkka galggašii danne lohkat dušše čujuhussan dasa man muttus geavahusdási lea. Guokte diagrámma vuollel (govus 7.7 ja govus 7.8) čájehit juohkássemi njeallje giellageavahusdási gaskkas liturgiijain searvegottedásis jagiid 2012 ja 2014. Diagrámma gurut ravdda guhtta searvegotti (maiddái vel Deatnu/Tana) gullet Sis-Finnmárkku proavássuohkanii. Das de leat guokte vel searvegotti mat gullet davvisámegeielat giellaháľddašanguvlui, Gáivuotna/Káľford ja Loabát/Lavangen. Čuovvovaš golbma searvegotti, Áľluokta/Áľladde (Drag/Helland), Gásľuokta/Kjøspsvik ja Hierggenjárdga/Korsnes, leat Divtasvuona suohkanis, julevsámi giellaháľddašanguovllus. Stoalpu/stoalpput olgeš ravddas – Snáase/Snása ja 2014 rájes maiddái Raarvihke/Røyrvik – lea ges lullisámi guovlu giellaháľddašanguovllus.

Ivnnit stoalppuin čájehit man stuora oassin sámegeiella lea geavahuvvon guhtege ipmilbálvalusas: sevdnjes ivdni čájeha ahte gielladási lea badjin, čuvges ivdni čájeha vuollegis gielladási. Diagrámma čájeha ahte giellageavahusdási lea alit Sis-Finnmárkku proavássuohkanis go eará searvegottiin.

Govus 7.7 Sámegeiella proseantaoassi liturgiijain ovttaskasipmilbálvalusain – searvegottiin giellaháľddašanguovllus 2012

Govus 7.8 Sámegiela proseantaoassi liturgiiain ovttaskasipmilbálvalusain – searvegottiin giellahálddašanguovllus 2014

Alimus sámegiela giellageavahusdássii lea Kárášjogas ja dieduid mielde leat doppe buot mearriduvvon ipmilbálvalusat sihke jagi 2012 ja 2014 gullevaččat kategoriijai 50–90 % sámegiella. Vaikko eai leat logut Guovdageainnus, de lea jáhkehahtti ahte giellageavahusprofila sulastahtá eanemus Kárášjoga, dain searvegottiin main mis leat logut. Dat moadde almmuhuvvon ipmilbálvalusa 2014 main lei eanet go 90% liturgiijas leat dollon Porsággus. Deatnu lea duppalaštán oasi galle ipmilbálvalusa leat main lea sámegiella 50% rájes jagi 2012 100% rádjái jagi 2014. Gáivuotna ja Loabát, erenoamážit dat mañit, sierrana negatiivalaččat goappaš jagiid eará searvegottiid ektui hálddašanguovllus. Go geahččá ášši dan ektui maid Norgga girku iežas alimus orgána lea mearridan girkoeallimii sámegiela hálddašanguovlui, de lea 14,8 ja 2,9 % vuolábealde dan maid vuordá sámegiela hálddašanguovllus.

Julevsámi guovllus lea sámegiela (julevsámegiela) geavaheami proseantaoassi searvegottiin Divtasvuonas, mii lea Ájluokta/Ájladde, Hierggenjárgga ja Gásluokta searvegottiin, hui buorre jagi 2012. Dat oassi lea veaháš vuollelis jagi 2014, erenoamážit Gásluovttas (100% njejjai 41,2%). Unna oasáš ipmilbálvalusain hálddašanguovllus main lei eanet go 90 % liturgiijas sámegillii ledje Ájluovtta/Ájladde searvegottis jagi 2012.

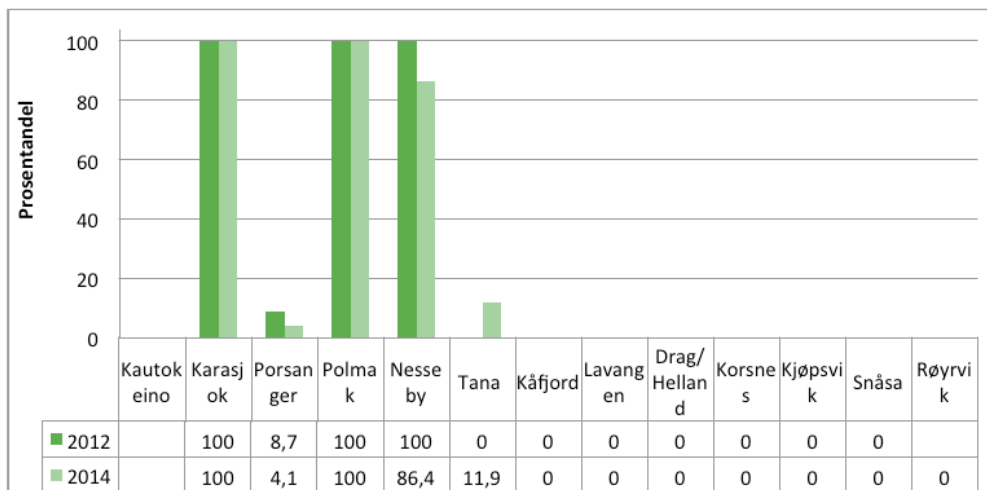
Váldogovva mii orru ihttime statistihkas, lea ahte sámegiella – earret Loabáhis ja Gáivuonas – lea oalle muddui šaddan dábalaš ipmilbálvalusgiellan sámegiela hálddašanguovllus, goit jobe geahččan-perspektiivvas (oainnusin dahkan). Dattetge lea eahpesihkareabbo mii lea stáhtus geavahan-perspektiivvas. Dán dáfus sierranit Sis-Finnmárkku proavássuohkana searvegottit nu ahte dain lea oppalaččat alit giellageavahusdássii, vaikko doppe nai leat mearkkašahtti siskkaldas erohusat.

Statistihkka orru čájeheame ahte vuolimus giellageavahusdássii lea loktanen badjelii, dan seammás go alimus giellageavahusdássii lea njedjan veaháš hálddašanguovllus 2012 rájes 2014

rádjái. Nugo namuhuvvon de lea diedihuvvon bismagottiin ahte muhtun searvegottit leat leamaš eahpesihkkarat mo sii galget kategoriseret gielladási. Dasa lassin leat guokte kategoriija (10–50 % og 50–90 %) oalle stuorrát ja sáhttet geavatláččat čáhkkehit iešgudelágan gielladásiid. Govvidusa mii dás hábmejuvvo ii sáhte danne geahččat áibbas sihkkarin, ja ferte várrogasat geassit čoačhkái cealkámušaid. Logut addet goitge vuodu dihtomielalaš ságastallamii dasa man muddui searvegottit láhččet sámegillii dili leat geavahusgiellan ipmilbálvalusain.

Oktta vuohki nannet giellageavahusdási sáhtta leat oččodit alit giellageavahusdási buot ipmilbálvalusain. Eará vuohki sáhtta leat loktet giellageavahusdási ovttain cehkiin *dihto logu* ipmilbálvalusain, ja nu ráhkadit stuorit variášuvnna giellaprofiillas.

Govus 7.9 Sártni dulkon sámegillii ovttaskasipmilbálvalusain giellahálddašanguovllus 2012 ja 2014

Diagrámma badjelis (Govus 7.9) čájeha mo lea sámegiela stáhtus *sárdnegiellan* mearriduvvon ipmilbálvalusain (sotna-/bassebeivviid) sámegiela hálddašanguovllus. Jagi 2012 ja 2014 statistihkka čájehit čielgasit ahte sámegiella lea *dulkongiella* Norgga girku sártniin. Jus geahččá buot searvegottiid golmma davimus bismagottis oktii, de lea diedihuvvon dušše okta guovtti jagis mas lea sárdniduvvon sámegillii ja dulkojuvvon dárogillii.⁷⁵ Ii leat dihtosis leago dát dáhpuhuvvon Guovdageainnus go dasa eai leat logut.

Diagrámma čájeha stuora erohusaid giellahálddašanguovllu siskkobealde dan ektui makkár vejolašvuohta searvegottis lea gullat sámegiela sártnis. Sis-Finnmárkku proavássuohkanis ollislaččat dulkojuvvojit sártnit beali mearriduvvon ipmilbálvalusain (go Guovdageaidnu ii leat mielde). Kárášjogas, Buolbmágis ja Unjárggas dulkojuvvo measta álo (dat guoská maiddái Guovdageidnui vaikko dat ii leat mielde statistihkas), muhto dát dáhpuhuvvo dušše muhtomin Deanus ja Porsáנגgus. Dain vuosttamuš namuhuvvon searvegottiin lea čadat leamaš fásta girkodulkavirgi. Porsáנגgus ii leat girkodulkavirgi ja leat «luoikkahan» girkodulkka Kárášjogas. Deatnu lea oktaságuovllus Buolbmát searvegottiin (dat guokte searvegotti biddjuiga oktii 1.1.2015), ja dát juogadit dulkka Unjárggain. Dulkojuvvon ipmilbálvalusaid

⁷⁵ Tromssa Duopmogirko searvegoddi lea diedihan ovtta dakkár ipmilbálvalusa leamaš jagi 2012.

proseantaoasi njieddju Unjárggas ja seamma made lassáneapmi Deanus jagi 2014 sáhtta leat danne go leat muhtum muddui juohkán dulkabálvalusa Unjárggas Detnui.

Earret Gáivuona, mas lea leamaš unna girkodulkavirggáš (25 %) mii dál lea rabas, de ii leat ovttaga eará searvegottiin main lea váilvelaš sámegiela geavahus sártniin, makkárge girkodulka-/giellamielbargivirgi. Statistihkka čájeha dasto ahte lea čielga oktavuoha operatiiva girkodulkabálvalusas ja sámegiela geavahusas sártniin. Sámi girkodulkabálvalus lea danne eará sániiguin strategalaš ja dárbbalaš jus sámegielaiguin galgá vejolašvuohta gullat sártni sámegillii ipmilbálvalusain. Doppe gos eai leat dakkár virggit, doppe ii leat realistalaš ahte searvegoddi beassá gullat sártni sámegillii.

Vaikko muhtun ráje davvisámegiela searvogottit besset gullat sártniid sámegillii, de čájehit diediheamit statistihkas ahte dat ii leat dáhpáhuvaš dáid jagiid sámi giellahálddašanguovllu julevsámi ja lullisámi guovlluin. Vaikko Sámi girkoeallima strategiiaplánas ledje giellamielbargivirggiid julevsámegillii ja lullisámegillii vuoruhan garrasit, de dat virggit eai leat vel ášahuvvon. Lea váttis oaidnit ahte lullisámiin ja julevsámiin galgá leat realistalaš vejolašvuohta gullat iežaset giela sártniin ipmilbálvaluseallimis jus dakkár resurssat eai leat. Dan dáfus orru dehálaš ášahit dáid virggiid.

7.3 Maid muitala obbalaš girkostatistihkka Norgga girku sajádagas ja mearkkašumis sámi servodagas?

Sámi statistihka barggus lea hástalussan ahte Norga ii registrere etnalaš gullevašvuoda dieduid. Sámiguoski statistihkka lea danne váldoáššalaččat vuoduštuvvon geográfalaččat (Slaastad 2014:7). Go sápmelaččat eanas árbevirolaš ássanguovlluin leat minoritehtan iežaset ruovttusuohkaniin, de ii leat vejolaš ráhkadit geográfalaš vuoduštuvvon statistihka mii čujuha sápmelaččaid dili olles sámi ássanguovllus. Sámegiela hálddašanguovllus lea goitge nu stuora sámi álbmot ahte geográfalaš statistihkka dán guovllus addá oalle buori čujuheami sámi álbmoga dilis dain suohkaniin.

SGD girkolaš jahkestatistihka loguid sámegiela hálddašanguovllus sáhtta danne geavahit čujuhussan dasa makkár Norgga girku sajádat ja mearkkašupmi lea sámi servodagas. Statistihkka dain guovlluin addá dieduid vuosttažettiin muhtun diliin mat leat sámi báikkálašservodagain mat leat mielde dán statistihkas. Go dát suohkanat seammás leat dehálaš kultuvrralaš guovddážat sámi servodahkii muđui, de lea goitge jáhkehahtti ahte govvideapmi dán guovllu dilis, sáhtta maiddái muitalit juoidá Norgga girku sajádagas sámi álbmogii obbalaččat.

Čuovvovaš váldologut SGD girkolaš jahkestatistihkas geavahuvvojit joatkagis indikašuvdnan dasa makkár searvan lea Norgga girku báikkálaččat sámegiela hálddašanguovllus: 1) proseantaoassi miellahtut olmmošlogu ektui, 2) proseantaoassi gástašuvvon riegádanloguid ektui, 3) proseantaoassi konfirmerejuvvon 15-jahkásaččaid jahkejoavkkus, 4) proseantaoassi girkolaš hávdádeamit dan ektui gallis jápmet ja 5) lohku galle oassálastima ipmilbálvalusain leat juohke ássi ektui sotna- ja bassebeivviid. Logut áigodagas 2009-2014 leat biddjon oktii tabeallas vuollelis (tabealla 7.2)

**Tabealla 7.3 Tabealla – girkolaš váldologut giellahálddašanguovllus
buohtastahttojuvvon riikkagaskameriin ja kostrajoavkkuiguin**

% oassi miellahtut olles	2009	2010	2011	2012	2013	2014
álbmogis						
Hálddašanguovlu	91,8	90,3	90,4	89,3	89,2	88,1
KOSTRAjoavku* 3	89,6	88	87,4	86,2	85,8	83,6
KOSTRAjoavku* 6	89,3	87,3	86,6	85,4	85	83,9
Olles riikka	79,2	78	76,9	75,8	74,9	73,8
% oassi gástašuvvon	2009	2010	2011	2012	2013	2014
riegádan mánáin						
Hálddašanguovlu	87,8	121,5	82,2	122,9	80,7	84,3
KOSTRAjoavku* 3	100,7	104	92,8	97,6	91,8	86
KOSTRAjoavku* 6	117,3	116,8	112	109,6	99	91,4
Olles riikka	67,8	66,9	66,4	63,7	62	58,9
% oassi konfirm. 15	2009	2010	2011	2012	2013	2014
jahkásaččaid joavkkus						
Hálddašanguovlu	86,1	91,4	92,3	94,3	80,9	90
KOSTRAjoavku* 3	84,5	84,1	83,8	83,6	80,6	76,2
KOSTRAjoavku* 6	83,7	83,9	83,6	82,5	83,7	81,7
Olles riikka	65,8	65,3	65,2	64	63,6	62,5
% oassi hávdádeamit jápmán	2009	2010	2011	2012	2013	2014
olbmui						
Hálddašanguovlu	92,3	106,2	103,2	108,9	104,3	100
KOSTRAjoavku* 3	102,6	103,6	102,5	100	102,1	96,4
KOSTRAjoavku* 6	101,6	101,2	103,5	99,5	101,6	100,8
Olles riikka	92,4	92,3	91,6	89,7	90,2	89,5
Lohku jahkásaš ipmilb.	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Oasálastimiin						
Hálddašanguovlu	1,64	1,7	1,75	1,66	1,45	1,35
KOSTRAjoavku* 3	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,2
KOSTRAjoavku* 6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5
Olles riikka	1	1	1	0,9	0,9	0,9

* KOSTRA lea Suohkan-Stáhta raportereri ja addá suohkan doaimmain stivrendieduid. SGD juohká suohkaniid KOSTRA-joavkkuide olmmošlogu ja ekonomijja vuodul nu ahte joavkkuid sáhtá buohtastahttit.

Vai galgá sáhttit buohtastahttit de almmuhit seamma tabeallas vástideaddji loguid olles riikkas ja suohkaniin KOSTRA-joavkkus 3 ja 6. KOSTRA-joavkkut leat mielde vai sáhtá buohtastahttit hálddašansuohkaniid eará suohkaniiguin riikkas main lea seamma sullasaš demografija⁷⁶. Go buohtastahtá sámegiela hálddašanguovllu daiguin de oažžu indikašuvvna man muddui stuora erohusat hálddašanguovllus ja riikkagaskamearis sáhtet čilgejuvvot oppalaš demográfalaš oktavuodaid dihte, dahje sáhtá go daid čilget erenoamáš áššin sámi

⁷⁶ Eanet KOSTRA birra dás: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/om-kostra>

servodagain. KOSTRA-joavkkus 3 leat 37 suohkana main 6 gullet sámegiela hálddašanguvlui.
⁷⁷ KOSTRA-joavkkus 6 leat 54 suohkana, main 3 gullet giellahálddašanguvlui.⁷⁸

Go buohtastahtá loguid, de berre mearkašit ahte jahkásaš rievdamat leat ollu stuoribut sámegiela hálddašanguovllus go eará kategorijain. Dain guovlluin sáhttet logut njiedjat ollu ovttá jagi, ja eará jagi fas lassánit ollu. Dasa váikkuha jáhku mielde belohakkii dat ahte gásta/konfirmášuvdna/hávdádeami logut eai dárbbu mielde boade ovttaide riegádan/deavdán 15 jagi/ jápmánjahki jagiin, ja belohakkii dat ahte statistihkka hálddašanguovllus lea vuodduuvvon smávva loguide. Go statistihkii leat vuodduv stuora logut ollu eanet suohkaniin, de jávket dakkár rievddadeamit.

Rievddadeamit jagis jahkái sáhttet dahkat váttisin buohtastahttit loguid ovttá jagis eará jagiin hálddašanguovllus. Livčče sáhttán vuordit ahte gástaoassi sámegiela hálddašanguovllus livčče badjelis jagi 2014 buohtastahttojuvvon loguiguin 2012 ja 2010, mat ledje «bajemusjagat» ja jagiin gaskkas ledje logut veaháš vuollelis. Dat veaháš vuordemeahttun vuollelis gástaproseanta sáhtá leat gitta das go Guovdageaidnu ii leat diedihán loguidis jagi 2014 (ovddit jagiid gal leat diedihán). Man ollu Guovdageainnu logut livčče rievddadan loguid mat leat, šattašii dušše árvaladdan. Aitto go 2015 logut almmuhuvvojit, lea vejolaš oaidnit lea go 2014 loguin duodai njieddju gástaproseanttas sámegiela hálddašanguovllus.

Almmatge 2014 logut čájehit ahte sámi hálddašanguovllus lea miellahttuvuohta, gásta, konfirmášuvdna ja hávdádeapmi Norgga girkus ollu badjelis go riikkadásis. Jus mii buohtastahttit hálddašanguovllu KOSTRA-joavkkuin 3 ja KOSTRA-joavkkuin 6, de šaddet unnit erohusat. Proseantaoassi miellahttuin Norgga girkus lea alit sámegiela hálddašanguovllus go KOSTRA-joavkkuin 3 ja 6 (88,1 % buohtastahtton 83,6 ja 83,9 % ektui). Oassi gástasuuvvon 2014 lea veaháš vuollelis go KOSTRA-joavkkus 3 ja 6 (84,3 % buohtastahtton 86 % ja 91,4 % ektui). Konfirmášuvnna searvan lea mearkašahit alit sámegiela hálddašanguovllus (90 % buohtastahtton 76,2 % ja 81,7 % ektui), ja oassi girkolaš hávdádeamit leat alibut go KOSTRA-joavkkus 3 ja sullii seamma dásis go KOSTRA-joavkkus 6 (100 % buohtastahtton 96,4 % ja 100,8 % ektui).

Jus mihtida ovdáneami 2009 rájes 2014 rádjái proseantaoasi lassáneami/njiedjama, ja buohtastahtá giellahálddašanguovllu riikkadási ovdáneamiin, ja KOSTRA-joavkku 3 ja 6, de oaidná ahte ovdáneapmi ii leat seamma negatiiva sámegiela hálddašanguvlui go eará guovlluide. Miellahttoproseantta ja gástaproseantta njieddju lea ollu unnit go riikkadásis, erohus konfirmášuvnna ja hávdádeami ektui lea vel eanet, go hálddašanguovlu 2014 čájeha

⁷⁷ Čuovvovaš suohkanat gullet KOSTRA-jovkui 3 (sámegiela hálddašanguovllu suohkanat gassadit): Aure, Austevoll, Bardu, Båtsfjord, **Deatnu Tana**, Folldal, **Gáivuotna Kåfjord**, Grong, **Guovdageaidnu Kautokeino**, Hemnes, Herøy (Nordl.), Hitra, Hjelmeland, Hol, Høyanger, **Kárásjohka Karasjok**, Lesja, Luster, Lærdal, Meråker, Nordkapp, Nordreisa, Nore og Uvdal, **Porsanger Porságu Porsanki**, Rindal, Salangen, Sauda, Skjervøy, **Snåase Snåsa**, Suldal, Tokke, Vaksdal, Vardø, Vestre Slidre, Vik, Vinje, Øygarden. Geahča: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

⁷⁸ Čuovvovaš suohkanat gullet KOSTRA-jovkui 6 (sámegiela hálddašanguovllu suohkanat gassadit): Beiam, Berg, Berlevåg, Bindal, Bjarkøy, Bygland, **Divtasvuodna Tysfjord**, Dyrøy, Dønna, Engerdal, Fyresdal, Gamvik, Gildeskål, Grane, Gratangen, Hábmer Hamarøy, Hasvik, Hattfjelldal, Ibestad, Jondal, Karlsøy, Kvalsund, Kvæfjord, Kvænangen, **Loabát/Lavangen**, Lebesby, Leka, Lierne, Loppa, Masfjorden, Moskenes, Måsøy, Namsskogan, Nesna, Nissedal, Norddal, Rendalen, Roan, Rollag, Røst, Saltdal, Sandøy, Smøla, Stordal, Storfjord, Sørfold, Torsken, Træna, Ulvik, **Unjárga Nesseby**, Valle, Vang, Vega, Åseral.

Geahča:

<https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

lassáneami 2009 ektui. Jus buohtastahtá ovdáneami KOSTRA-joavkku 3 ja 6 ektui, de oaidná stuorit njedjama proseantaoasis namahuvvon KOSTRA-joavkkuin go sámegiela hálddašanguovllus.

Jus geahččá galle jahkásaš ipmilbálvalusgalledeami leat juohke ássi ektui sotna-/bassebeivviid ektui 2014, de lea ovdáneapmi dan 6-jagiáigodagas eanet negatiiva go searvan daidda badjelis namahuvvon girkodoaimmaide. Lohku sámegiela hálddašanguovllus lei 2014 jagis 1,35 ipmilbálvalusfitnama juohke jagi. Dat lea mearkkašahhti eanet go riikkagaskamearri (0,9), veaháš eanet go KOSTRA-joavkkus 3, mas gaskamearri lea 1,2 ipmilbálvalusfitnama jagis, muhto unnit go KOSTRA-joavku 6 mas lei 1,5 ipmilbálvalusfitnama jagis. Nugo namuhuvvon de ii leat jáhkemeahttun ahte váldologut sámegiela hálddašanguvlui livčče leamaš buoret mánga eará namuhuvvon čuoggás jus 2014 logut Guovdageainnus livčče boahtán.

Oppalaččat indikere statistihkkamateriála ahte Norgga girkus lea nana sajádat, ja ahte girkoeallimis lea ain oalle stuora mearkkašupmi sámi servodagas. Buohtastahtton servodagain oppalaččat de lea searvan Norgga girkui mearkkašahhti stuorit hálddašanguovllus go riikkadásis. Dili sáhtá buorebut buohtastahtit guovlluiguin main lea sullasaš demografiija, muhto maiddá dan ektui lea treanda váldoáššálaččat positiivvabut go guovlluin main lea demografiija mainna sáhtá buohtastahtit. Hálddašanguovllu statistihkka sierrana čielgasit ovttá čuoggás, namalassii konfirmašuvnna ektui, mii čujuha dasa ahte konfirmašuvdna lea nanu kultuvrralaš institušuvdna sámi servodagas.

6-jagiáigodaga siskkoale oaidnit ahte sihke gásta- ja hávdádanproseanta mánga jagi manná badjel 100 % sámegiela hálddašanguovllus. Okta čilgehus sáhtá leat ahte olbmot geat orrot eará suhkaniin, muhto geain lea sohkačatnašupmi báikái, válljejit gásttašit mánáideaset, diktít konfirmeret dahje hávdádit lagamusaidaset dohko (Holberg ja Brottveit 2013:19). Jus dát lea riektá, de lea indikašuvdna ahte searvegottit sámegiela hálldahusguovllus muhtun muddui áimmahuššet sámi girkoeallima stuorit álbmogii go mii lea searvegottis. Eat dieđe doarvái mii vejolaččat lea duogážin dákkár válljemiide, muhto lea ágga jáhkkit ahte vejolašvuohta oassálastit girkolaš doaimmain gos sámegiella lea dohkkehuvvon ja geavahas, dáidá leat sivvan soapmásiidda.

7.4 Čoahkkáigeassu, hástalusa ja ávžžuhusat

Dán kapihttalis lea sámegiela áimmahuššan girkoeallimis ipmirduvvon oassin Norgga girku servodatdoaimmas «Norgga álbmotgirkun», ja kapihttalis leat geahččan lagabui mo dán ovddasvástádusa leat čuovvolahtán geavatláččat.

Golbma jagi áigodat ii leat nu nanu statistihkalaš vuodđu čoahkkáigeassit sihkarit mo sámegiela ovdáneapmi lea Norgga girkus. Mánngat dáhtat mat čájejit seamma positiiva tendeanssaid goitge lasihit jáhkahahttivuoda dasa ahte dát eai leat dušše lunddolaš rievdamat, muhto ahte dat maiddá čujuhit duohta positiiva treanddaide sámegiela geavaheami ektui Norgga girkus.

Kapihtal čájeha ahte Norgga girku lea mañemus jagiid bargan iešheanalaččat nannet iežaset giellapolitiikka, ja ahte mearri man ollu geavahit sámegiela ipmilbálvaluseallimis lea lassanan 2012 rájes 2014 rádjái. 2014 diedihedje okta gávccádasoassi searvegottiin Nidarosas, okta njealjátoassi searvegottiin Lulli-Hålogalándas ja bealli searvegottiin Davvi-Hålogalándas

ahte sii ledje geavahan veaháš sámegiela ipmilbálvaluseallimis muhtomin maŋemus jagis. Dain positiiva ovdánemiin leat stuora variašuvnnat báikkálaččat, man ollu sámegiella lea geavahuvvon –nappo galli ipmilbálvalusas jagis lea leamaš juoga sámegillii – mii lea oppalaččat hui unnán geavahuvvon. Muhtun ovttaskassearvegottiin leat golmma jagiáigodagas lasihan sámegiela geavaheami das ahte vuos lei dušše oktii dahje guktii jagis dasa ahte leat bidjan sámegiela oasi fástan.

Statistihkka orru čájehame ahte leat rievdadusproseassat jođus máŋgga báikkálaš searvegottis sámegiela siskkildeame ja lassi geavaheami ektui báikkálaš girkoallimis. Dat maiddá čujuha vejolašvuhtii ahte treanda sáhtá joatkit, mii maiddá lea dárbblaš jus Sámi girkoallima strategiiaplána čujuhuvvon mihtut galget ollašuttot. (vrd. das mii daddjo strategiiaplánas «vuodđomeari»/«unnimusmeari» birra maid prinsihpalaččat buot Norgga girku searvegottit sáhtášedje áimmahuššat).

Lohkomateriála čájeha ahte Norgga girku eanet ahte eanet báikkálašservodagain lea mielde dahkame sámegiela oainnusin ja árvosažžan. Go ovdamearka dihte dát dáhpuhuvvá fástan Nidarosdomenis, de lea das nana symbolalaš fápmu. Erenoamáš illudahtti lea ahte máŋga searvegotti lullisámeguovllus leat geavahišgohtán lullisámegiela osiid unnit eanet fástan ipmilbálvalusain. Dat čájeha ahte sámegiela siskildahttin maiddá lea vejolaš searvegottiin gos sápmelaččat leat čielga minoritehtan. Nuppi dáfus dán ovdáneami ektui oaidnit máŋga searvegotti davvelis, main lea ráđji sámi «váldoguovlluide» ja gos jáhku mielde lea ollu stuorit sámi álbmot, ille geavahit sámegiela ipmilbálvaluseallimis. Lea hástalus oázžut maiddá dakkár searvegottiid eanet siskildahttit sámegiela ipmilbálvaluseallimis, ja dainna lágiin dohkkehahttit sámevuoda lunddolaš oassin báikki searvegotti historjjas ja gullevašvuodas.

Positiiva ovdáneapmi mii lea čilgejuvvon badjelis, lea eanas dan birra ahte nannet Norgga girku arenan mas sáhtá dahkat sámegiela oainnusin. Mii sáhttit gohčodit dan sámegiela symbolalaš geavaheapmin. Norgga girku rolla duohta geavahanarenan sámegillii, nappo giellageavahanarenan sámegiela giellageavaheddjiide, lea baicca geográfalaččat ráddjejuvvon. Statihkka čujuha dasa ahte ipmilbálvalusat doibmet geavahanarenan sámegillii vuosttažettiin sámegiela hálddašanguovllus. Muhto maiddá ovttaskassearvegottiid gaskkas leat ovdamearkkat giellageavahusdásis mat eai boade ovttaide daiguin giellapolitihkalaš čujuhemiiguin maid Norgga girku ieš lea bidjan sámegiela geavaheapmái hálddašanguovllu ipmilbálvaluseallimii. Dan galggašii čuovvolahttit. Váldogovva lea goitge ahte barget dihtomielaččat sámegiela geavahemiin eanas searvegottiin sámegiela hálddašanguovllus, ja ahte leat positiiva treanddat maiddá dán dáfus. Okta hástalus sáhtá goitge leat loktet giellageavahandási liturgiijas ovttá ceahki, vaikko dušše muhtun máde ipmilbálvalusain.

Statistihkka čájeha ahte girkodulkabálvalus lea measta álo eaktun dasa ahte sámegiela beset gullat gielaset sártnis. Daid virggiid doalaheapmi gos dat leat, dáidá ollu váikkuiht dasa man muddui sámegiela atnet ja fievrridit ovddos guvlui geavahusgiellan (eaige dušše symbolalašgiellan) ipmilbálvaluseallimis. Dat lea hástalus searvegottiide main eai leat girkodulkavirggit. Go Norgga girkus ii leat lullisámegiela iige julevsámegiela giellamielbargi, de mearkkaša dat geavatlaččat ahte Norgga girku ii leat láchán dili lullisámegiela ja julevsámegiela giellageavaheddjiide nu ahte sii galggaše sáhttit gullat gielaset girkosárdnideamis. Dat čájeha erenoamáš dárbbu dakkár virggiid ásaheapmái. Vaikko ii gávdno statihkalaš materiála mii muitala Norgga girku mearkkašumis sámi servodahkii oppalaččat, de SGD girkolaš jahkestatistihkat sámegiela hálddašanguovllus sáhttet čujuhit muhtun áššiide. Dat čájeht ahte Norgga girkus lea mearkkašahtti eanet searvan báikkálašservodagain go riikkagaskamearis, ja ahte oassálastin muhtun muddui maiddá lea

nannoseappot go eará guovlluin maiguin sáhtášii buohtastahttit demográfalaččat. Hálddašanguovllus lea erohus erenoamážit das man mearkkašahhti eanet oassálastin lea konfirmašuvnnas. Sámegiela geavaheapmi sáhtá leat fáktor mii nanne oassálastima Norgga girkus sámegiela hálddašanguovllus.

Lea maiddá jáhkehahti ahte girku geatnegasvuodat sámelága giellanjuolggadusaide leat positiivvalaččat vaikkohan Norgga girku dáhttui áimmahuššat sámegiela. Dan sáhtá vuohttit das go girku lea sámegiela *geavahanarena* vuostazettiin sámegiela hálddašanguovllus. Statistihkalaš materiála čujuha ahte Norgga girku lea dehálaš servodatinstitušvna dan ektui ahte sámegiela oččodit oinnolaččabun ja dasa ráhkadit geavahanarenaid. Sámegiela hálddašanguovllu nana oassálastin Norgga girkus nugo boahán ovdan SGD girkolaš jahkestatistihkas, čájeha ahte girkoeallimis lea dehálaš rolla sámi báikkálašservodagain. Dat leat momeanttat main lea áššáigullelašvuolta sámelága giellanjuolggadusaid revideren bargui. Norgga girku lea Girkočoahkkima bokte dáhtton girkus leat geatnegasvuoda čuovvut sámelága giellanjuolggadusaid maiddá maŋgil stáda ja girku sirrema. Ávžžuhuvvo ahte Norgga girku álggaha ságastallama ráđdehusa nammaduvvon sámegiela giellalávdegottiin mas lea mandáhtta guorahallat sámelága giellanjuolggadusaid ja ovddidit evttohusa vejolaš revideremii.⁷⁹

Norgga girku lea dál relatiivvalaš čielga ovddasvástideaddji sámegiela geavaheapmái girkus. Dat dáida dehálaš maiddá ovddos guvlui, earret eará go sámegielat girkolaš bálvalusat eaktudit kapasitehta áimmahuššat rekruterema, oahpaheami ja jodiheami dan suorggis. Dat rievdadusproseassat mat leat 2019/2020 rádjái hábmet Norgga girku odđa girkoortnega šaddat iešheanalaš oskuservodahkan, sáhtá vejolaččat rievdadit Norgga girku sámegiela áimmahuššama eavttuid. Go geahččá sámegiela giellageavaheddiid bealis de berre mihttun leat Norgga girkus ahte vejolaš rievdadusat baicca nanneše ovdalgo láivudahtáše áimmahuššan kapasitehta girkoeallimis ja maiddá vejolašvuoda geavahit sámegiela. Ávžžuhit ahte dát váldo doarvái vuhtii Norgga girku odđa girkoortnega barggus.

Loahpas ávžžuhit ahte Norgga girku joatká čohkket ja analyseret statistihka girkoeallima sámegiela geavaheamis. Go lea buorre diehtu suorggi manus, de Norgga girkus lea buoret vejolašvuolta identifiseret ja ulbmillaččat bidjat doaibmabijuid mat nannejit sámegiela giellageavahusdili daid čujuhusaid mielde mat jo leat biddjon. Statistihkamateriála mii lea vižžon golbma davimus bismagottis addá vuodu viidábut analysai go masa lea leamaš sadij dán artihkkalis, ovdamearka dihte mii guoská gástii, konfirmašuvdnii, vihaheapmái, hávdádeapmái, Sámeálbmot beaivái ja juhkkajuvvon sámegielat girjjálašvuhtii. Joatkka statistihkkabarggus sáhtá maiddá veardidit geahččat lagabui dieid statistihkamateriálaid.

⁷⁹ Geahča sámi giellalávdegotti mandáhta dás:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/sami/dokumenter/mandat.pdf>

Referanser

- Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste fastsatt av Kirkemøtet 10. april 2011. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/lover-og-regler/gudst2011_2012_alm_bestemmelser_hovedgudst_bokm.pdf
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken*. Oslo.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009). *Handlingsplan for samiske språk*. Oslo.
- Holberg, S. E., og Brottveit, Å. (Red.) (2013). *Tilstandsrapport for Den norske kirke 2013. KIFO Notat 1/2013*. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning.
- Kirke- og kulturdepartementet (1990). *Ot.prp. nr. 60 (1989–1990) Samisk språk*. Oslo.
- Kirkerådet (2010). *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring*. Oslo.
- KOSTRA-publiserings 16. mars 2015 – Veiledning til bruker. <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>
- NSDs kirke database 2015. <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>
- Sametingets valgmanntall 2013. <https://www.sametinget.no/Valg-og-mannntall/Kampanjeside/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2013>
- Samisk kirkeråd (2011). *Strategiplan for samisk kirkeliv*. Oslo.
- SSBs statistikkbank 2015. https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=kirke_kostr&CMSSubjectArea=kultur-og-fritid&checked=true.
- Årsrapport 2014 for Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-_20141.pdf
- E-post fra soknepresten i Nord-Rana, 26.05.2015
- Slaastad, T. I. (2014). *Samisk statistikk 2014 – Sámi statistihkka 2014*. Statistisk sentralbyrå. Oslo – Kongsvinger. <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/161540?ts=1441bb68798>
- SP 035-10 Strategiplan for samisk kirkeliv. https://victorio.uit.no/freecorpus/orig/nob/admin/sd/other_files/sp2010-3.pdf

8 Bátne dearvvašvuohta sámi álbmogis Finnmárkkus

Magritt Brustad, Professora Dr Scient Servodatmedisiinna Instituhtta, UIT Norgga árkatalaš universitehta

Torill H. Lauritsen, Fylkkabátne dearvvašvuodahoavda Finnmárkku fylkkasuohkanis

Čoahkkáigeassu

Guorahallamat Norggas lea čájehan ahte álbmoga bátne dearvvašvuohta lea buorránišgoahtán daid maŋemus jagiid. Orru dego nu ahte erohus bátne dearvvašvuodas davvin ja lulde riikkas lea šaddame ovttá dássasažžan. Almmolaš bátne dearvvašvuoda lohkomateriála pasieanttain nuorabut go 19 jagi, lea buori guvlui rievdamme suohkaniin, gos leat ollu sápmelaččat.

Bátne doavttirdilli Finnmárkkus lea mearkkašahtti ollu buorránan 2004 rájes. Dál (2015) leat buot bátne doavttirvirggit fylkkas virgáiduvvon. Árvoštallet ahte dat lea okta siva buoret bátne dearvvašvuhtii álbmogis. Nubbi váldosiva bátne dearvvašvuoda positiivvalaš rievdamii mánáin ja nuorain lea jáhkkinis danne go leat leamaš eastadandoaimmat ja dearvvašvuoda ovddideaddji doaimma, t masa Finnmárkku bátne dearvvašvuodabálvalusas lea čielga fokus.

Dearvvašvuodadirektoráhtta ja Finnmárkku fylkkasuohkan leat ekonomalaš juolludemiiguin dahkan vejolažžan vuđolaččat dutkat álbmoga bátne dearvvašvuoda muhtin válljejuvvon suohkaniin Finnmárkkus. Lea vurdojuvvon ahte go dieid iskkademiid bohtosat leat gárvásat, de sáhtta dutkojuvvon máhtu atnit ávkin eastadandoaimmaide ja sámi álbmoga bátne dearvvašvuoda ovdánahttimii.

8.1 Duogáš

Dutkojuvvon máhttu Norgga álbmoga bátne dearvvašvuodas lea hui vánis. Diet šaddá áigeguovdilin Álbmotdearvvašvuodainstituhtta rapporttas 2009; Bátne dearvvašvuodadilli Norggas – čoahkkáigeassu mas boahtá ovdán ahte lea obbalaččat váilevašvuohta dáláš máhtus bátne dearvvašvuoda ektui Norggas. Stuoradiggediedáhusas nr 35 (2006-2007) namuhuvvui earenoamážiid ahte lea dárbu dutkat bátne dearvvašvuoda sámi álbmogis Norggas. Olámuttos, gelbbolašvuohta ja sosiála dássádat – Boahtteáiggi bátne dearvvašvuohta. Dás bodii ovdán ahte sámi álbmoga bátne dearvvašvuohta lea vuoruhuvvon ángiruššansuorgin sihke dieduid ohcamii, muhto maiddá bidjat johtui doaibmabijuid buoridan dihte bátne dearvvašvuoda álbmogis.

Leat čielga mearkkat ahte álbmoga bátne dearvvašvuohta Norggas lea buorránan daid maŋemus jagiid. Lea jáhkehahtti ahte nu lea sámi álbmogis maid, vaikko dál eai gávdno makkárga almmuhuvvon diedut bátne dearvvašvuoda ektui iešgudet čearddalaš joavkkuin Norggas.

Go lea obbalaš dárbu eambo dutkat bátne dearvvašvuoda Norggas, ja go leat innán diehtu sámi álbmoga bátne dearvvašvuodas, de lea dat okta siva go fágabirrasat UiT – Norgga árkatalaš universitehta ja Davvi-Norgga Bátne dearvvašvuoda gelbbolašvuodaguovddáš searválaga Finnmárkku fylkkasuohkaniin leat álggahan álbmogiid mielde iskkademiid bátne dearvvašvuodas.

Tromssa bátnedoavttiroahppu álggahuvvui go lei eambo dárbu bátnedoaktáriidda miehtá riikka ja earenoamážiid Davvi-Norggas. Vuosttaš studeantat válde eksámena 2009.

8.2 Áigumuš ja artihkkala ráddjen

Dain namuhuvvon dilálašvuodain sápmelaččaid bátnedearvvašvuodas lea kártejuvvon politihkalaččat ja daid guoskkahetne dán artihkkalis. Dál lea eambo fokus šaddan bátnedearvvašvuodaguoski álbmotiskkademiide, ja lea maid álggahuvvon bátnedearvvašvuodaoahppu Tromsii, ja muđui leat obbalaš treanddat mat leat čájehan buoret bátnedearvvašvuoda Norggas. Áigumuš dánna artihkkaliin lea kommenteret diehtomateriálaid, maid lea vejolaš gávdnat, mat gusket bátnedearvvašvuhtii ja bátnedearvvašvuodabálvalusdillái sámi álbmogis davimus oasis riikkas. Finnmárkku dillái ja sámi giellahálddašansuohkaniidda biddjo eanemus fuomášupmi. Go galgá čuvget bátnedearvvašvuoda sámi álbmogis našunála treanddaid ektui bátnedearvvašvuodas, de čeahkkáigeassit vuos oanehis fuomášumiin dain ovddit iskkademiin bátnedearvvašvuodas iešgudet álbmogiin Norggas. Artihkal ovdanbuktá eambo detáljjaid registrerendatas Finnmárkku bátnedearvvašvuodas ja daid sámi giellahálddašansuohkaniin, earenoamážiid áigodagas 2004-2014. Dasa lassin ovdanbukte ja kommenterejetne loguid mat leat rievdan Finnmárkku bátnedoavttirdili ektui. Artihkal guoskkaha maid vejolašvuodaid mat leat álggahuvvon bátnedearvvašvuoda iskkademiiguin sámi álbmogis ja dat sisttisdoallá muhtin ávžžuhusaid viidásit dutkamii ja máhttoviežžamii.

8.3 Álbmotdiedut bátnedearvvašvuodas Norggas ja Davvi-Norggas

Almmolaš bátnedearvvašvuodhta, mii áimmahuššá bátneiskkademiid mánáin (<19 ár), rapporterejit iešgudetlágán indikátoriid KOSTRA (Kommunála- Stáhta- Rapporterer). Diet diehtovuoddu lea adnon bearráigeahččat bátnedearvvašvuoda mánáin ja nuorain guhkes áiggi badjel ja iešgudet geográfalaš guovlluin riikkas. KOSTRA logut leat ovdamearkka dihte čájehan ahte bátnedearvvašvuodhta 5-jahkásaččain lea buoremus Østlánddas, earret Oslos, ja heajumus fas dain davimus fylkkain. KOSTRA-diedut leat maid čájehan ahte guhkes áiggi ektui lea bátnedearvvašvuodhta mearkkašanveara buorránan Norggas.

Registreremiid ja iskkademiid bokte, mat leat dahkkon rávis olbmuiquin muhtin rekruttain Norggas, lea čájehuvvon ahte leat geográfalaš erohusat ja ahte bátnedearvvašvuodhta lea buorránan daid mañemus jagiid. Bátnedearvvašvuoda diedut Trøndelaga iskkadeamis (HUNT) ja Oslo iskkadeamis leat duodaštan ahte rávis olbmuid bátnedearvvašvuodhta lea guhkit áigge badjel buorránan. Ovttaskas guorahallamiin välljejuvvon joavkkuin, ovdamearkka vuoras olbmui, lea čájehuvvon ahte Davvi-Norggas lei unnimus oassi vuoras olbmui, gain ledje iežaset báni, ja stuorimus oasis ges ledje goanstabáni.

8.4 Sámi álbmoga bátnedearvvašvuoda dutkama dahkat áigeguovdilin

Eai gávdno vuos makkárge almmuhuvvon dieđut iskkademiin álbmogis, mas gávdnosat ja sivat mat gusket sámi álbmoga bátnedearvvašvuhtii Norggas lea leamaš fáddán.

Gávdno bargu mii lea dahkkon 1988 bátnedearvvašvuodas Álttás, Honnesvágis, Kárášjogas ja Guovdageainnus, mii lea vuodđuduvvon iskkadeapmái, mas ledje mielde 300 olbmo agiin 25, 40, 55 ja 65 jahkásaččat. Čearddalašvuodadieđut eai leat boahťán ovdán dán guorahallamis, muhto gávnnehuvvui ahte bátnedearvvašvuodta lei buoremus Álttás ja heajumus Honnesvágis. Kárášjohka ja Guovdageaidnu leigga dien guovtto gaskkas. (Evjen ja Holst, 1988)

Stuoradiggedieđáhusas nr. 35 (2006-2007) refererejuvvo fylkkasuohkana bátnedearvvašvuoda hástalusaid sámi guovddáš guovlluin bátnedearvvašvuoda dili ektui. Suohkandási loguid ektui geažuhii 2006 fylkka bátnedearvvašvuodahoavda ahte lea stuorit várra ahte lea heajos bátnedearvvašvuodta suohkaniin gos sápmelaččat leat eanetlogus. Sivva manin dakkár áicamat leat ii namuhuvvo stuoradiggedieđáhusas.

8.5 Davvi bátnedearvvašvuoda prošeakta

Nugo namuhuvvon álggus, de ovdandoallá Stuoradiggedieđáhus nr. 35 (2006-2007) ahte ráđdehus háliidii oažžut kártejuvvot bátnedearvvašvuoda diliid ja vejolaš sivvaoktavuodaid ovdal go álggahit makkárge doaibmajuvvot. Diet lea leamaš duogážiin dasa, go maŋŋil dán stuoradiggedieđáhusa lea álggahuvvon álbmot vuodđuduvvon iskkadeamit bátnedearvvašvuodas muhtin válljejuvvon suohkaniin Finnmárkkus, mas earenoamáš fokus lea sápmelaččaid ektui.

Davvi bátnedearvvašvuoda prošeakta álggahuvvui juo 2010 geahččalanprošeaktan, mas 2013-2014 čogge dieđuid váldoisikkadeapmái. Dán guorahallamis lea earenoamáš fokus sápmelaččaid bátnedearvvašvuodas ja lea čadahuvvon giellahálddašanguovlluin Finnmárkkus, nugo Kárášjogas, Deanus, Porsáŋggus, Unjárggas ja Guovdageainnus. Birrasiid 2100 olbmo, agiin 18-75 jahkásaččat, leat oasálasttán guorahallami ja dát lea Norgga dárkileamos álbmotvuodđuduvvon bátnedearvvašvuodaiskkademiin. Guorahallan lea ovtasbargu gaskal Finnmárkku fylkkasuohkana, Davvi-Norgga Bátnedearvvašvuoda gelbbolašvuodaguovddáža ja Servodatmedisiinnalaš Instituhta, UIT Norgga arktalaš universitehta. Dearvvašvuodadirektoráhtta ja Finnmárkku fylkkasuohkan leat ruhtadan iskkadeami.

Davvi bátnedearvvašvuoda prošeakta lea čohkken dárkilis dieđuid bátnedearvvašvuoda ja dan guoski diliid birra jearahallanskoviid bokte, mas lassin daid ledje gažaldagat čearddalašvuodas, sosioekonomalaš dilálašvuodaid birra ja man duhtavaččat leat bátnedearvvašvuoda bálvalusain. Medisiinnalaš ja dearvvašvuodafágalaš dutkanetiikka regionála komitea lea addán lobi buohtastahttit jearahallanskoviid dieđuid journáladieđuiguin karies ja periodonihtta (bátneoažževuolšši) ektui. Váldo mihttu dainna Davvi bátnedearvvašvuoda prošeavttain lea kártet bátnedearvvašvuodadiliid Norgga sápmelaččain, oktan vejolaš sivvaoktavuodaid. Dát guorahallan lea vuosttaš bátneguorahallan mas indiviidat dásis lea čearddalašvuoda ektui oasseváldiin. Dutkojuvvon máhttu sáhtta dán dihte vuodđudit bátnedilálašvuoda ja vejolaš sivvaoktavuodaid ektui go guoská čearddalašvuhtii, muhto maiddái bátnedearvvašvuodabálvalusa geavaheami ja duhtavašvuoda ektui sámi álbmogis suohkaniin. Lea vurdojuvvon ahte go Davvi bátnedearvvašvuoda dutkan lea gárvvís, de boahťá dat dieđalaš

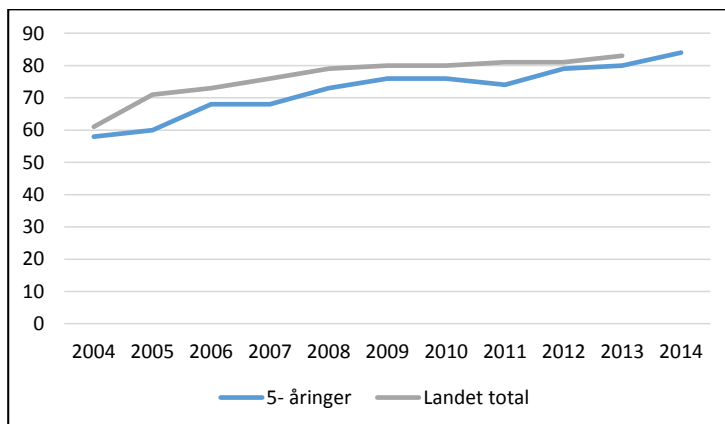
máhttu leat stuora ávkin go galget heivehit ovtadássásaš bátnedearvvašvuodabálvalusa álbmogii.

Davvi bátnedearvvašvuoda prošeavttas lea oassemihttu leamaš oažžut gelbbolašvuodaloktema bátnedearvvašvuodabargiide, geat prošeavtta oasálastimiin leat dábuhan oahpu ja vásáhusaid bátnedearvvašvuodadutkamis. Dieđuid čohkkenáigodagas lea lágduvvon proseassaguorahallan ja seminárat bátnedearvvašvuoda bargiide, dain guoskevaš suohkaniin ja fylkka váldobátnedoaktáriin. Dat galgá lasihit máhtu ja maid sávvamis šaddá beroštahttin dutkat ja systemáhtalaččat čohkket dieđuid bátnedearvvašvuodabálvalusas. Diet lea okta ovdamearka movt eambbo dutkandoaimmat álbmoga bátnedearvvašvuodas sáhttet leat veahkkin loktet gelbbolašvuoda bátnedearvvašvuodajoavkkuin suohkaniin.

8.6 Čielga mearkkat buorránan bátnedearvvašvuodas davvin

Dat ráddjejuvvon dieđut mat leat leamaš gávdnamis Norgga bátnedearvvašvuoda treanddain ja diliin leat čájehan ahte davvi osiin riikkas lea heajut bátnedearvvašvuodta. Orru čájeheame ahte diet erohusat leat šaddame ovtadássásažžan daid mañemus KOSTRA- diehtovuorkká loguid mielde. Finnmárkkus lea karies čielgasit njiedjan mánáin máŋgga suohkanis daid mañemus jagiid.

Govva 8.1 Oassi viđa jahkásaš mánáin Finnmárkkus, geain ii leat karies, go buohtastahtá muđui riikkain áigodagas 2004-2014

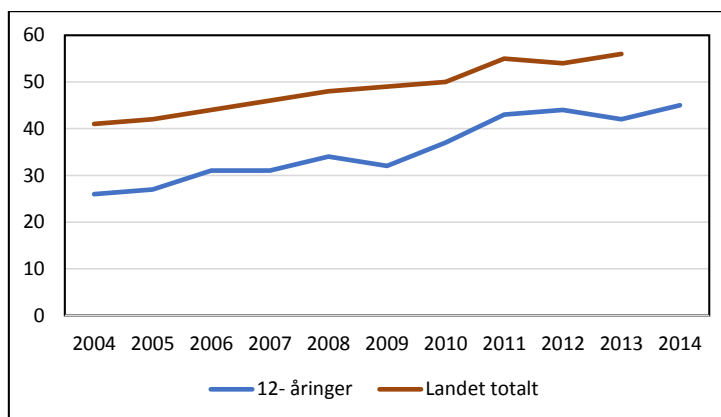

Govva 8.1 čájeha KOSTRA loguid Finnmárkkus viđa jahkásaččain, geain ii leat leamaš ráigi bániin áigodagas 2004-2014. Dás boahtá ovdan ahte Finnmárku lea seamma dásis go riikkas lea gaskamearálaččat. Orru leamen ahte lassáneapmi 5-jahkásaččain, geain ii leat leamaš ráigi bániin, lea ceggosit dávgegovus Finnmárkkus go muđui riikkas lea leamaš daid mañemus jagiid, go obbalaččat geahččá.

2006 lei 42% 5-jaháksaččain geain lei leamaš ráigi bániin, ja 2014 lei lohku njiedjan vuolábeallái 16 %.

Sivvan dan buori ovdáneapmái guoská jáhkkinis dasa go leat leamaš eastadeaddji doaibmabijut, earret eará go leat ángiruššan juohkit dieduid kariesdávddaid, borrandábiid ja dearvvašvuoda birra dearvvašvuodastašuvnnain ja mánáidgárddiid váhnemiidčoahkkimiin dain iešgudet suohkaniin. Konkrehtalaš doaibmabijuin lea leamaš fokus bátnegeallan mánáidgárddiin ja oččodan daid šaddat “sohkarkeahtes” mánáidgárdin.

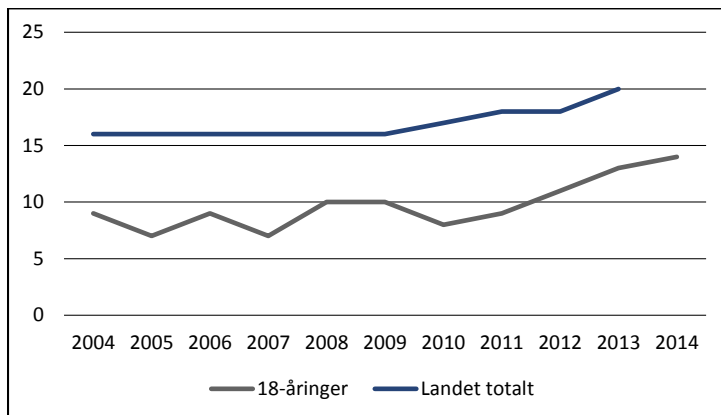
Govva 8.2 Oassi 12-jahkásaččain geain ii leat leamaš karies Finnmárkkus, go buohtastahhtá muđui riikkain obbalaččat áigodagas 2004-2014

Govva 8.2 čájeha 12-jahkásaččaid, geain ii leat leamaš ráigi bániin 10- jagi áigodagas 2004 gitta 2013/2014, muhtin oasis Finnmárkkus ja obbalaččat olles riikkas. 2004 lei dušše 26 % Finnmárkku 12-jahkásaččain, geain ii lean ráigi bániin. 2014 lei diet lohku lassánan 45 %. Logut leat vuossámuš vuorileš gaskamearalaš dási riikkas, muhto dien logu lassáneapmi čuovvu buohtalaga riikkain muđui. 2014 logut Finnmárkkus leat dan dásis go muđui riikkas.

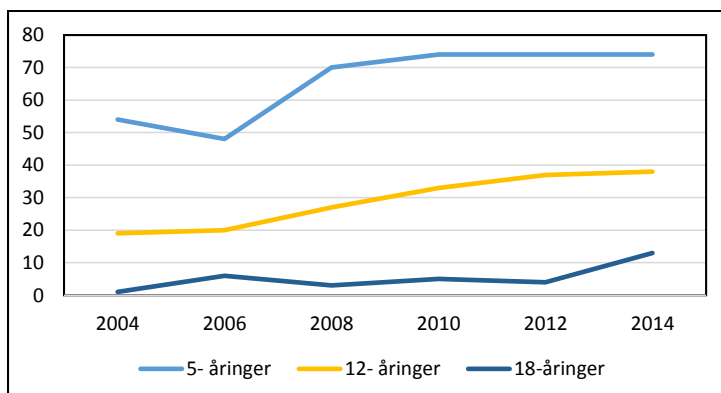
Bátnedivššarat almmolaš bátnedearvvašvuodabálvalusas Finnmárkkus barget heivvolaš eastadeaddji bargguid skuvlaskuvlássain ja váhnemiidčoahkkimiin, gos “borrandábit ja bátnedearvvašvuodastat” leat fáddán. Diet eastadeaddji doaimmat almmolaš bátnedoavttirklínihkain lea sajáiduvvan Álbmotdearvvašvuoda ángiruššamii, mas fylkkasuohkan ja Finnmárkku fylkkamánni leat oasálaš.

Govva 8.3 Oassi Finnmarkku 18-jahkásaččain geain ii leat leamaš karies, go buohtastahhtá muđui riikkain obbalaččat áigodagas 2004-2014

Govva 8.3 čájeha ahte maiddái 18-jahkásaččat čuvvot riikka minstara treandda, mas lea rievdamme dan guvlui ahte lea eambbogat, geat eai leat vásihan ráiggi bániin, vaikko Finnmarkku lea ain vuolábealde riikka gaskamearálaš loguid. 2004 lei 18-jahkásaččain 91 % geain lei leamaš ráigi bániin, ja 2014 lei diet lohku njiedjan 86 %. Lea vuos eahpečielggas manne lea ain nu alla lohku 18-jahkásaččain, muhto okta vejolaš čilgehus dasa sáhtta leat ahte stuora oassi nuorain fárrejit eret ruovttuin vázzit joatkkaskuvllaid ja dat sáhtta váikkuhit nuoraid borrandábiide ja eará dearvvašvuoda diliide. Nubbi sivva mii sáhtta váikkuhit loguide, sáhtta leat ahte mánggas eai leat fitnan bátnedoaktára luhtte nuoraidskuvllas, ja go de leat 18-jahkásaččat dopmet bátnedoaktárii dan bále go lea nuvtá bátnediksun (mañnil go deavdá 19 jagi šaddá máksit), ja de doamihit ruovttubáikái ollu ráigebániiguin. Dutkojuvvon máhttu lea dárbbalaš, vai sáhtta maidige sihkkarit dadjat sivaoktavuodaid birra nuoraid bátnedearvvašvuodas Finnmarkkus ja go galget ovddidit eastadeaddji doaibmabijuid dien ahkejovkui.

Govva 8.4 Oassi mánáin ja nuorain geain ii leat leamaš karies áigodagas 2004-2014 sámi hálddašansuohkaniin (Porsáŋggus, Guovdageainnus, Kárášjogas, Deanus ja Unjárggas).

KOSTRA-diedut sámi hálddašansuohkaniin Porsáנגgus, Guovdageainnus, Kárášjogas, Deanus ja Unjárggas (govva 8.4) čájeha ahte bátnedearvvašvuohta lea čielgasit buorránan, go bániid ráigáneapmi lea ollu njiedjan dain iešgudet ahkejoavkkuin dan logi jagi áigodagas 2004-2014. Buorráneapmi dovdo earenoamáš bures 18-jahkásaččain dán áigodagas. 2004 lei dušše 1% 18 jahkásaččain geain ii lean goassege leamaš ráigi bániin. 2014 lei diet lohku 13 %, mii lea fylkka gaskamearálaš dásse seamma jagis. 12 jahkásaččain orru bátnedearvvašvuoda buorráneapmi dain suohkaniin leamaš stuorit go fylkka lei muđui. 5 jahkásaččain lei álggus áigodagas (2004) bealli mánáin dain suohkaniin, geain ii lean leamaš ráigi bániin. 2014 lei diet lohku lassánan birraiid golbma njealjadas oassi mánáin. Diet lea seamma dásis go riikka gaskamearálaš dásse lei 2007. 2013 (oddaseamos diedut) riikka gaskamearálaš dásis ledje 84 % 5 jahkásaččain geain ii lean ráigi leamaš bániin.

8.7 Bátnedoavttirdilli Finnmárkkus

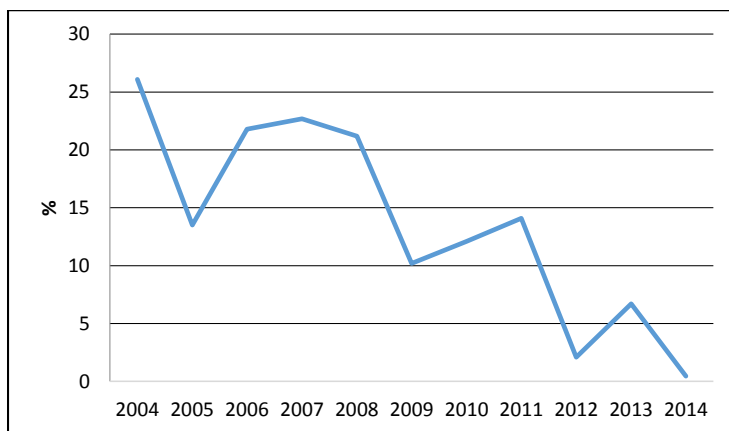
Bátnedoaktáriid váilevašvuohta lea leamaš stuora hástalussan Finnmárkku bátnedearvvašvuodabálvalusas, oktan dain guovlluin gos leat ollu sápmelaččat. Bátnedoavttiroahpus álggahuvvui Tromsii 2004. Dehálaš ágga manne dat álggahuvvui Tromssa universitehtii lei go riikkaoasis lei bátnedoavttir váilevašvuohta.

Vásáhusat eará dearvvašvuodaprofešuvdnaohpuin, nugo ovdamearkka dihte doavttiroahpus, lea čájehuvvon ahte lagas guovllu oahppofálaldat lea buorre doaibmabidju oazžut dásseis ja oahppan bargiid riikkaoassái.

Álggos go bátnedoavttiroahppu álggahuvvui Tromsii, de álge 13 studeanta čakčat 2004. Dain ledje 11 geat gerge oahpuin gidđat 2009. Studeantajoavkkut leat dadistaga lassánan. 2007 rájes besset 40 studeanta jahkásaččat álgit ohppui.

2004 lei juohke njealját bátnedoavttirvirgi mii ii lean virgáduvvon. Dál (2015) leat buot virggit virgáduvvon. Govva 5 čájeha dan dramáhtalaš njiedjama virggiin Finnmárkkus áigodagas 2004-2014.

Govva 8.5 Bátnedoavttirvirggit Finnmárkkus mat eai lean virgáduvvon áigodagas 2004-2014

8.8 Sámi oassemeari bátnedoavttirohppui

Nugo buot dearvvašvuodaoahpuide UIT Norgga arktalaš universitehtas, de lea bátnedoavttirohppui maid sierra sámi oassemeari ohcciide geat sáhttet duodaštit sámi giellagelbbolašvuoda.

Sisaváldimiin 2004-2006 leat dađistaga lassánan ohccit Tromssa bátnedoavttirohppui. Dalle váldojedje sisa 10, 20 ja 30 studeanta. Diein sisaváldimiin lei okta studeanta jahká, gii sámi oassemeriin beasai ohppui sisa. 2007 váldojedje sisa 40 studeanta jahkásaččat, mii lea eanemus lohku oahppoprográmmii. Sámi oassemeari viiddiduvvui 2007 guovtti studentii jahká.

Tromssa bátnedoavttiroahpu oahppoossodaga dieduid mielde, de leat álgu rájes oahpus Tromssas leamaš sámeielat studeantat, geat leat beassan sisa alma sámi oassemeari dihte.⁸⁰ Gaskaboddosaš guorahallan, mii ii leat vel almmuhuvvon, maid Odontologijii instituhtta UIT Norgga arktalaš universitehtas ja fylkkabátnedoavttirhoavda Finnmárkkus leat dahkan, čájeha ahte buot studeantat Finnmárkkus, geat sámi oassemeriin besse bátnedoavttirohppui ja geat leat gergehan oahpu, sis leat buohkat mannan ruovttoluotta fylkii bargat bátnedoavttirin. Dál (2015) leat vihtta sámeielat bátnedoaktára Finnmárkkus; guokte Guovdageainnus, guokte Kárášjogas, ja okta Álttás (oktiibuot leat 42 bátnedoavttirvirggi almmolaš bátnedoavttirbálvalusas fylkkas). Okta eará positiivlaš treandain lea ahte maŋŋil go bátnedoavttiroahpu álggahuvvui Tromsii, de barget finnmárukulaččat eanas klinihkain Finnmárkkus. Dál barget bátnedoaktárat, geat leat riečadan ja bajáššaddan Finnmárkkus, Álttás, Hámárfeasttas, Girkonjárggas, Honnesvágis, Čáhcesullos, Várggáin, Gilivuonas ja Mehámmánis – lassin sidjiide geat barget Kárášjogas ja Guovdageainnus. Diet jáhkkimis nanne dearvvašvuodabargiid kulturipmárdusa, mii lea earenoamáš mávssolaš eastadan doaimmaid ektui. Okta ovdamearka báikkálaš álggaheamis ja heiveheamis lea doaibmabidju Guovdageainnu bátneklinihkas, gos bargit leat ráhkadan gihppaga maid leat gohčodan «Reinkjøtt smaker best – med egne tenner»/Bohccobiiergu máisto buoremusat -go iežat bániiguin beasat suoskat»⁸¹, maid Finnmárkku fylkkasuohkan lea guovtteielat ruđaiguin dorjon.

8.9 Boahttevaš dárbu dutkojuvvon máhttui sámi álbmoga bátnedearvvašvuodas Norggas – čoahkkáigeassu ja ávžžuhusat

Lea čielggas ahte Norgga álbmoga bátnedearvvašvuodta lea buorráneame. Bátnedearvvašvuodadilli lea šaddáme dássálaga miehtá geográfalaš guovlluid. Maiddái davimus osiin riikkas, oktan sámi giellahálddašansuohkaniin, de lea treanda ahte bátnedearvvašvuodta lea čielgasit buorráan logi jagi áigodagas 2004-2014.

Vaikko Finnmárkku mánáin ja nuorain leat eanemus ráiggit bániin, de leat erohusat Finnmárkkus ja muđui riikkas njedjan. Earenoamážiid lea 5 jahkásaččain leamaš buorre ovdáneapmi. Eastadandoaimmat Finnmárkku bátnedearvvašvuodabálvalusas lea jáhkkimis sivvan dan positiiva trendii, lassin dan dađistaga buoret bátnedoavttirdillái fylkkas.

⁸⁰ Eai leat čielga logut sámeielat bátnedoaktáriin, geat leat oahpu háhkan eará sajis go Tromssa universitehtas.

⁸¹ <http://www.tannvern.no/images/fremmedspraaklige-brosjyrer/samisk-norsk/bohccobiiergu.pdf>

Obbalaččat orru nu ahte almmolaš bátne dearvvašvuoda fokus ovttasbargat, juohkit dieduid ja eastadandoaimmat leat daguhan positiivlaš trendii mánáid ja nuoraid gaskkas Finnmárkkus. Lea maid dehálaš namuhit ahte go buohtastahttit eará almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalusaiguin, de dikšot Finnmárkkus eanemus rávisolbmuid, danne go leat unnán priváhta bátne doaktárat fylkkas. Dat mearkkaša ahte go eará fylkkain atnet almmolaš bátne dearvvašvuodabálvalusa resurssaid bargat eastadandoaimmaiguin ja mánáiguin ja nuoraiguin, de dikšot Finnmárkkus hui ollu rávis pasieantaid.

Leat ain váilevašvuodat go guoská sámii álbmoga bátne dearvvašvuoda máhtu ektui. Go bargá didolaččat ja heivvolaš eastadeaddji doaimmaiguin, de lea mearrideaddjin ahte lea dutkojuvvon máhttu olámuttos, mii váikkuha bátne dearvvašvuhtii. Dás leat sihke hivvodat ja kvalitatiiva dutkanvuogit, mat sáhttet dievasmáhttit nubbi nuppi, vai addá buoremus gova sivaoktavuođaide das makkár mearkkašupmi lea eastadan bargguin. Fertejit leat eambo resurssat olámuttos, go galgá bargat lagas dutkamiin mii guoská sámii álbmoga bátne dearvvašvuhtii.

Bátne doavttiroahppu Tromssas lea leamaš hui mávssolaš oážžut eambo sámegeielat bátne doaktáriid ja lea leamaš maid veahkkinn dasa ahte Finnmárkku bátne dearvvašvuoda virggit leat dál virgáduvvon oahppan bargiiguin, geain lea dárbbaslaš giella ja kultuvrralaš gelbbolašvuotta. Ávžžuhuvvo ahte dutkojuvvo movt bátne doavttiroahppu Tromssas lea mearkkašan dasa ahte ovddidit ovttadássásaš bátne dearvvašvuodabálvalusaid sámii pasientii.

Bátne dearvvašvuoda birra máhttu, ja vejolaš erohusat ja sivaoktavuođat, leat maid dárbbaslaččat go galgá sáhttit plánat ja ovdánahttit bátne dearvvašvuodabálvalusa. Guovddáš doaimmá bátne dearvvašvuodabálvalussii berre leat ahte sáhtta fállat ovttá dássásaš bátne diviššár fálladaga buot iešgudetlágán joavkkuide, geain lea iešgudetlágán eallinvuohki kultuvrra ja ealahusaid ektui. Mearrádušat, mat čuhcet dearvvašvuhtii, maidái bátne dearvvašvuhtii, mearriduvvojit olggobealde dearvvašvuodabálvalusaid váldo ovddasvástádusguovlluid. Danne lea ovttasbargu, vuoruheapmi ja oktasaš áŋgiruššamat buot suohkana ja stáda ásašusaiguin ja álbmot dearvvašvuoda eaktodáhtolaš organisašuvnnaid gaskas mearrideaddjin dasa. Go dainna galgá lihkošuvvat, de lea dárba dutkojuvvon máhttui, mii sáhtta addit vuodá bargat riektá. Dearvvašvuodabálvalus galgá leat vuodduvvon ja heivehuvvon juohke ovttaskas olbmo dárba. Dat sáhtta buoridit vejolašvuoda buori orala dearvvašvuoda boahteáiggis, mii lea dásedit juohkášan sámii álbmogi.

Referánsat

Evjen G ja Holst D (1988). Levekår og tannhelse i Finnmark: en rapport fra et samarbeidsprosjekt mellom Den offentlige tannhelsetjeneste i Finnmark og Institutt for samfunnsodontologi. Institutt for samfunnsodontologi, Universitetet i Oslo

Finnmárkku Fylkkabátne dearvvašvuodahoavda (2008). Jahkediedáhus 2004 - 2014 Bátne dearvvašvuotta.

Holst D, Schuller AA, and Dahl KE (2007). Bedre tannhelse for alle? Tannhelseutviklingen i den voksne befolkningen i Nord-Trøndelag fra 1993 til 2006. *Nor Tannlegeforen Tid*, 117:804-811.

Lyshol H og Biehl Anna (2009). Tannhelsestatus i Norge – En oppsummering av eksisterende kunnskap. Rapport 2009:5. Avdeling for helsestatistikk, Folkehelseinstituttet.

St. mld. nr. 35 (2006-2007). Stortingsmelding nr. 35 (2006-2007) Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester. Det kongelige helse og omsorgsdepartement.

9 Sámi logut

9.1 Álggahus

Dán kapihttalis almmuhit muhtin guovddáš tabeallaid, mat govvidit dili muhtin mávssolaš osiin sámi duohtavuodas. Dat leat fásta tabeallat mat leat mielde juohke almmuhusas ja mat dainna lágiin čájehit movt áššit rievddadit áiggi mielde. Dán almmuhusa kapihttalis leat 16 tabealla ja vihtta govvosa 7 guovllus, mat buohkat čuvgejit mávssolaš fáttáid sámi servodagas. Vuosttáš fáddá lea álbmot, mas deattuhuvvo čájehit movt álbmothivodat rievddada ja makkár dilálašvuodat váikkuhit olmmošlogu rievddadeapmái (Riegádan/jápmán/sisafárren/eretfárren). Čájuhuvvo movt ahki ja sohka bealli gullet oktii ja dilli čájuhuvvo iešguđet geográfalaš dásis.

Oahpahas leat logut oahpahusdási ektui, mas SED-guovlu buohtastahatto eará guovlluiguin davábealde Sáltođuoddara ja Norggain. Dás čájuhuvvo tabealla mii čájeha man oallugat heitet joatkkaskuvllas, ja leat golbma tabealla mat mitalit movt sámegiella ovdána, nugo mánáidgárdiin, vuodđoskuvllain ja joatkkaskuvllain.

Sisaboahu ja Barggahus čájuhuvvo guovtti tabealla bokte, main boahká ovdán olbmuid gaskamearálaš sisaboahu ja vearru, ja barggahuvvon olbmuid sohka beali ja ealáhusa ektui. Dasto leat guokte ealáhus tabealla, mas okta tabealla čájeha fitnodagaid ealáhusváldosurggiid mielde ja nubbi mii fas earenoamážiid geahčada boazoealáhusa.

Loahpas leat guokte válgatabealla, mat leat ráhkaduvvon 2013 Sámediggeválgga vuodul. Dain bohtet ovdán bellodagaid/válgalisttuid dohkkehuvvon jienat ja válljejuvvon áirasat Sámediggái.

9.2 Muhtin mearkašumit tabeallaide

Olmmošlohku SED-guovlluin lea daid maŋemus jagiid šaddan dásseidin, ja bisánan birrasiid 55 600 olbmui. Olmmošlohku lea čađa áiggi njiedjan 1990 rájes, go dalle lei olmmošlohku 10 000 olbmui eambbo. Goitge eat sáhte oaidnit olmmošlogu lassáneami SED-guovllus dan maŋemus vitta jagis, vaikko olmmošlohku Norggas leage lassánan lagabui 245 000 olbmui dahje 5 proseanttain dain seamma jagiin.

SED-guovllus riegeadedje unnit mánat 2014, nugo lea leamaš 2000-logu álggu rájes. Olbmossunnun lei váháš unnit go daid maŋemuš golbma jagii, muttu áin álit go 2010.

Mis lea positiivvalaš nettosisafárren, mii dásse dan go mánat riegeadit unnit, ja mii fas doalaha olmmošlogu muhtin muddui dásseidin. Dan njeallja maŋemus jagis lea dat positiivvalaš nettosisafárren hui ođas. Juohke jagi 1990 rájes leat eambbogat fárren eret SED-guovllus, go sii geat leat sisafárren.

Sivvan dan positiivvalaš nettosisafárremii lea go olgoriikkas fárrejit guvlui. Go SED-guovlu vásihii 2014 ahte olbmot fárrejedje eará suohkaniidda Norggas, de lei nettosisafárren olgoriikkas eambbo go 500 olbmui.

Olmmošlohku lea buoremusat doalahuvvon suohkaniin nugo Ráissas ja Omasvuonas Tromssas ja Kárášjogas ja Guovdageainnus Finnmárkkus. Dien njealji suohkanis lea olmmošlohku unnán lassánan dahje lea bisson seamma dásis go 1990. Dáid stuorat suohkan lea Ráissas gos olmmošlohku lea lássanan 4 proseanttain maŋgil 1990.

Eará suohkanin leamašan hui stuorra njiezan olbmošlogus, no go Láhppi, Fálesnuorri, Gárgaviika, Finnmárkkus, Návuoatna, Gáivuotna ja Rivttát Tromssas ja Divttasvuotna Nordlánddas, ja buot daid suohkaniin leamašan badjel 20 proseanta 1990 -2015ii.

Ahkečoahkkádus SED-guovllus lea rievdan dan maŋemus 25 jagis. 29 proseanta ássiin lei 60 jagi ja boarrásit 2015, ja 1990 lei diet oassi 20 proseanta. Seammás lea oassi olbmui geat leat vuollel 30 jagi njiedjan 43 proseantas 1990 gitta 33 prosentii 2015. Ahkečoahkkádus lea maid muđui Norggas rievdan, muhto SED-guovllus lea diet rievdan arvat eambo.

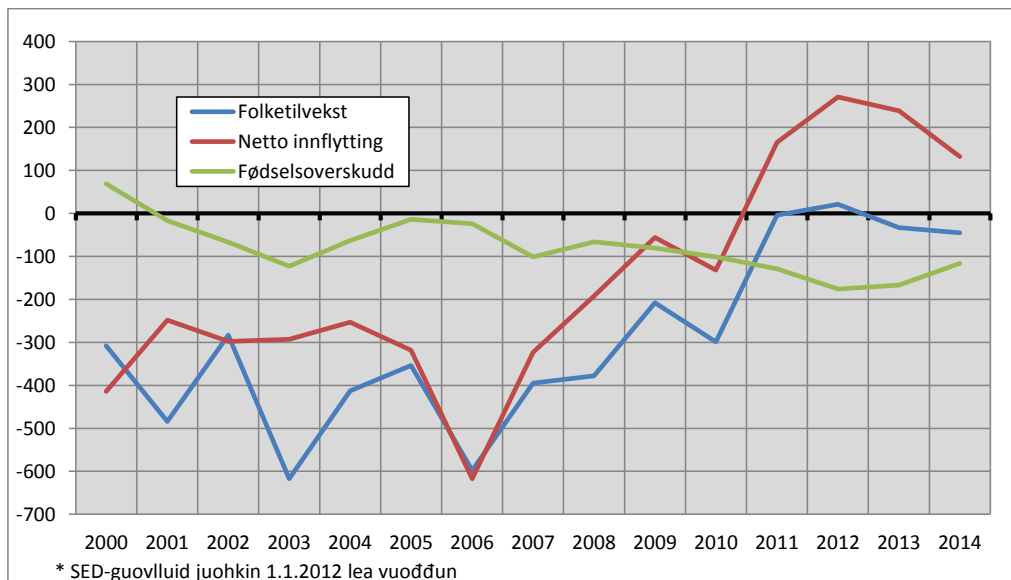
SED-guovllus heitet eanebut joatkkaskuvllas go muđui riikkas. Sis geat álge vuosttaš jagi joatkkaskuvlii 2009, sis ii lean 44 proseanta olahán lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda vihtta jagi maŋŋil. Vástideaddji logut dain eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara lei 36 proseanta ja 29 proseanta ges olles Norggas.

Ohppiidlohku geain lei davvisámegiella vuosttašgiellan vuoddoskuvllas 2014 lei seamma dásis go daid guokte maŋemus jagii, muhto tendeansa čájeha ahte diet lea njiedjame. 2006 rájes lea diet lohku njiedjan sullii 100 ohppiin. Ohppiidlohku, geain lei davvisámegiella nubbingiellan, lea njiedjan 1500 oahppis 2006 gitta 1065 oahppái 2014. Lei gal nu ahte nubbingiella ohppiidlohku lassánii veahá 2012 rájes (+16), muhto lea goitge arvat unnit go čieža gávccii jagi áigi lei.

Tabealla 9.1 Álbmotlošku oddajagimánu 1. beaivi, riegiádan, jápmán, ja fárremat. SED-guovlu* oktiibuot

	Álbmotlošku oddajagimánu 1. beaivi			Eallin-aga- riegádan **	Jápmán	Riegádanbadi elbáza	Sisafárremat ***	Eretfárremat* **	Netto sisafárren	Álbmotlassáncapmit ***	
	Oktiibuoat	Dievdo- olbmot	Nisson-olbmot							Oktiibuoat	Proscanta
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	481	597	-116	2 569	2 437	132	-45	-0,1
2015	55 574	28 891	26 683	...	...	...	...	...	...	...	...

Govvus 9.1 Olmmošlošku ovdáneami SED-guovlluid *, 2000 – 2013

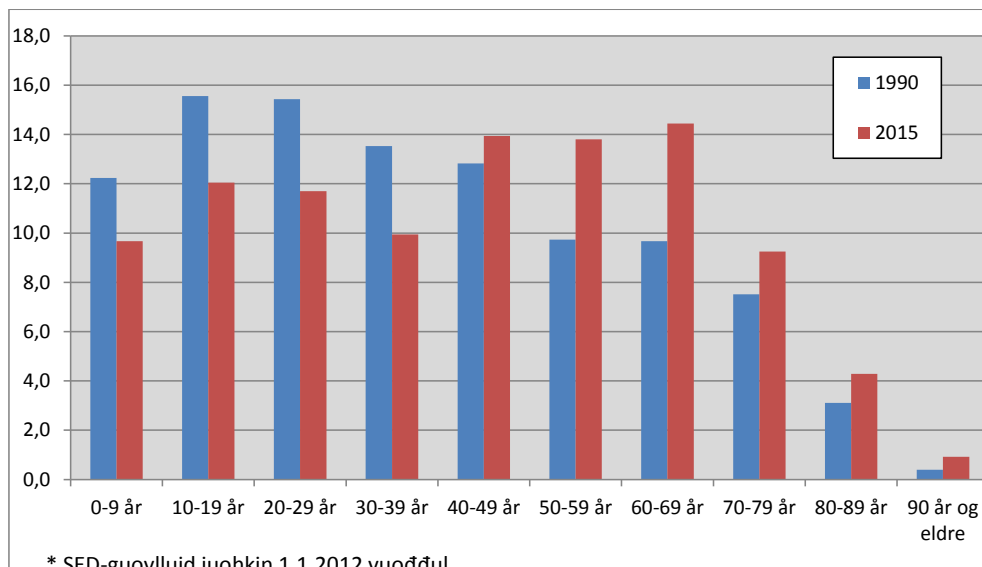

**Tabealla 9.2 Álbmotlohku SED-guovllus*, sohka beali ja agi mielde
oddajagimánu 1. beaivvi**

Kjenn Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 635	55 631	55 652	55 619	55 574	100,0
0-9 ár	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 602	5 583	5 496	5 444	5 372	9,7
10-19 ár	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 507	7 334	7 180	6 973	6 693	12,0
20-29 ár	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 929	6 092	6 187	6 360	6 500	11,7
30-39 ár	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 034	5 786	5 693	5 580	5 526	9,9
40-49 ár	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 723	7 803	7 828	7 834	7 746	13,9
50-59 ár	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 694	7 651	7 659	7 625	7 669	13,8
60-69 ár	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 706	7 884	7 915	7 983	8 027	14,4
70-79 ár	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 645	4 657	4 850	4 995	5 143	9,3
80-89 ár	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 351	2 379	2 384	2 343	2 385	4,3
90 ár og eldre	256	289	335	388	428	444	462	460	482	513	0,9
0-5 ár	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 285	3 248	3 166	3 089	3 035	5,5
6-15 ár	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 697	6 519	6 388	6 268	6 076	10,9
16-66 ár	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 312	36 318	36 305	36 148	35 992	64,8
67 ár og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 341	9 546	9 793	10 114	10 471	18,8
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 858	28 862	28 921	28 904	28 891	100,0
0-9 ár	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 812	2 806	2 765	2 722	2 670	9,2
10-19 ár	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 973	3 866	3 748	3 638	3 473	12,0
20-29 ár	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 146	3 260	3 344	3 422	3 504	12,1
30-39 ár	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 178	3 036	2 986	2 957	2 977	10,3
40-49 ár	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 093	4 163	4 180	4 164	4 095	14,2
50-59 ár	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 134	4 098	4 110	4 079	4 103	14,2
60-69 ár	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 117	4 200	4 249	4 282	4 282	14,8
70-79 ár	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 324	2 330	2 447	2 547	2 625	9,1
80-89 ár	822	820	828	838	932	964	989	1 011	988	1 006	3,5
90 ár og eldre	91	110	84	104	111	117	114	128	138	156	0,5
0-5 ár	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 651	1 640	1 578	1 521	1 488	5,2
6-15 ár	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 430	3 330	3 275	3 180	3 088	10,7
16-66 ár	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 356	19 376	19 386	19 337	19 258	66,7
67 ár og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 421	4 516	4 682	4 866	5 057	17,5
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 777	26 769	26 731	26 715	26 683	100,0
0-9 ár	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 790	2 777	2 731	2 722	2 702	10,1
10-19 ár	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 534	3 468	3 432	3 335	3 220	12,1
20-29 ár	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 783	2 832	2 843	2 938	2 996	11,2
30-39 ár	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 856	2 750	2 707	2 623	2 549	9,6
40-49 ár	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 630	3 640	3 648	3 670	3 651	13,7
50-59 ár	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 560	3 553	3 549	3 546	3 566	13,4
60-69 ár	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 589	3 684	3 713	3 734	3 745	14,0
70-79 ár	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 321	2 327	2 403	2 448	2 518	9,4
80-89 ár	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 387	1 390	1 373	1 355	1 379	5,2
90 ár og eldre	165	179	251	284	317	327	348	332	344	357	1,3
0-5 ár	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 634	1 608	1 588	1 568	1 547	5,8
6-15 ár	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 267	3 189	3 113	3 088	2 988	11,2
16-66 ár	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 956	16 942	16 919	16 811	16 734	62,7
67 ár og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 920	5 030	5 111	5 248	5 414	20,3

* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.
Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Govvus 9.2 Álbmotlohku SED-guovllus*, sohka beali ja ági mielde ođđajagimánu 1. beaivvi

Tabealla 9.3 Álbmotlohkuođđajagimánu 1. beaivvi, suohkaniid mielde mat ollásii dahje belohakkii leat meroštallon SED-guovllun*

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2014	2015
SED-guovlu oktiibuot	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 631	55 619	55 574
2030 Máttá-Várjjat, SED	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 501	1 505
2030 Máttá-Várjjat eará guovllut	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 589	8 716
2027 Unjárga	1 037	1 048	965	901	884	901	919	934
2025 Deatnu	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 883	2 909
2023 Gámgaviika	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 098	1 116
2022 Davvesiida, SED	501	438	390	379	341	339	323	325
2022 Davvesiida, eará guovllut	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 018	1 018
2021 Kárášjohka	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 698	2 708
2020 Porsángu	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 963	3 925
2019 Davvinjárga, SED	757	737	667	629	595	595	577	585
2019 Davvinjárga, eará guovllut	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 636	2 693
2018 Muosat, SED	399	334	248	194	170	165	171	177
2018 Muosat, eará guovllut	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 070	1 064
2017 Fálesnuorri	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 051	1 049
2014 Láhppi	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 027	989
2012 Áltá, SED	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	944	906
2012 Áltá, eará guovllut	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 878	18 992
2011 Guovdageaidnu	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 931	2 914

1943 Návuoatna	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 931	2 914
1942 Ráisa	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 234	1 226
1941 Skiervá	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 854	4 882
1940 Gáivuotna	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 881	2 895
1939 Pmásvuoatna	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 221	2 182
1938 Ivgu	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 941	1 898
1936 Gálsa	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	2 992	2 922
1933 Báhccavuotna	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 334	2 289
1925 Orjješ-Ráisa, SED	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 593	5 720
1925 Orjješ-Ráisa, eará guovllut	711	655	626	614	609	609	600	607
1923 Siellat	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 850	2 844
1920 Loabát	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 223	2 219
1919 Rivttát	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 014	1 008
1913 Skánit	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 135	1 137
1902 Tromsa, SED	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 951	2 988
1902 Tromsa, eará guovllut	1 416	1 209	1 039	920	845	791	798	796
1943 Návuoatna	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	70 792	71 885
1853 Evenášši, SED	236	328	295	274	256	258	250	249
1853 Evenášši, eará guovllut	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 141	1 136
1850 Divttasvuotna	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	2 000	1 996
1849 Hápmir, SED	317	296	277	230	219	221	226	229
1849 Hápmir, eará guovllut	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 594	1 582
1805 Narviika, SED	454	423	334	324	315	306	286	289
1805 Narviika, Eará guovllut	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 419	18 564

* Sámedikki ealahusdoaimmaid doarjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Tabealla 9.4 Álbmotlohku ođđajagimánu 1. beaivvi 2015 ja roevdamat 2014, Norggas davábealde Sáltoduoddara

	Álbmotlohku 1.1.2013	Eallinaga rieggá Jápmi Riegádanbadjelbáz			Sisáfarren**	Eretfáren		Netto sisáfarren	Ibmottlassáneapni Álbmotlohku	
					Oktiibuot	Olgoriikkalaš sisáfarre	Oktiibuot	Olgoriikki fáren	Oktiibuot	Proseanta
Oktiibuot Norggas davábealde Sált	399 890	4 116	3 419	697	21 577	5 772	19 923	1 617	1 654	2 358
SED-guovlu*** oktiibuot	55 619	481	597	-116	2 967	714	2 835	179	132	-45
Eará guovllut**** oktiibuot	344 271	3 635	2 822	813	18 610	5 058	17 088	1 438	1 522	2 403
Nuorta-Finnmárku	25 054	225	248	-23	1 598	582	1 390	152	208	182
SED-guovlu - Nuorta-Finnmárku	3 841	28	39	-11	278	93	202	37	76	39
Eará guovllut	21 213	197	209	-12	1 320	489	1 188	115	132	143
Sis-Finnmárku	12 475	114	130	-16	610	102	612	36	-2	-19
SED - Sis-Finnmárku	12 475	114	130	-16	610	102	612	36	-2	-19
Oarje-Finnmárku	37 678	418	283	135	2 106	639	2 003	189	103	235
SED - Oarje-Finnmárku	3 770	26	39	-13	207	48	216	9	-9	-64
Eará guovllut	33 908	392	244	148	1 899	591	1 787	180	112	299
Davvi Tromsa	18 457	152	225	-73	864	212	957	45	-93	-163
SED - Davvi Tromsa	18 457	152	225	-73	864	212	957	45	-93	-163
Lulli-/Gaska-Tromsa	143 593	1 592	1 069	523	8 521	2 255	7 496	700	1 025	1 566
SED - Lulli-/Gaska-Tromsa	14 314	141	129	12	860	221	721	44	139	161
Eará guovllut	129 279	1 451	940	511	7 661	2 034	6 775	656	886	1 405
Davvi-Nordlándá	162 633	1 615	1 464	151	7 878	1 982	7 465	495	413	557
SED - Davvi - Norlándá	2 762	20	35	-15	148	38	127	8	21	1
Eará guovllut	159 871	1 595	1 429	166	7 730	1 944	7 338	487	392	556

* Eallinaga rieġádan rehkenasto ohki, mii eallá go rieġáda.

** Guoská eret-/ja sisafárremii Norggas/Norgii ja olgoriikii ja mudui eará guovlluide

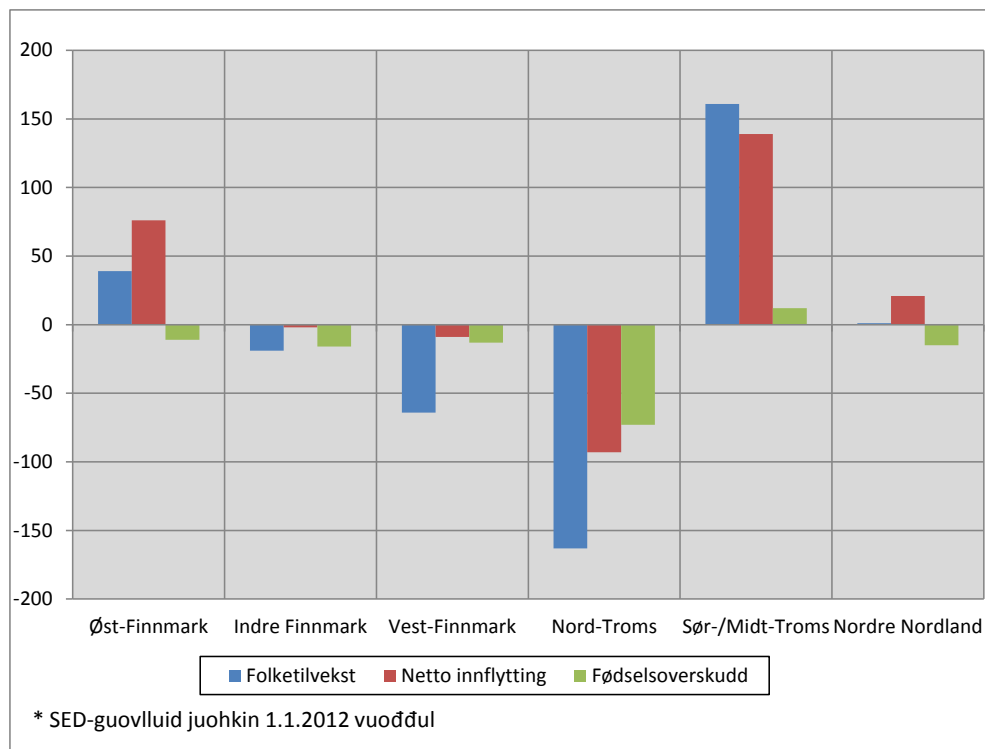
*** Álbmotlassáneapmi rehkenasto dat gaska mii šaddá oddajagimánu 1. beaivvi rájes gitta oddajagimánu 1. beaivái jagi mannelis. Registrerendábit ja go leat erohusat fárendáhta kvaliteahtas vuoddobiiriin, de čájehit muhtin suohkaniin eará loguid ássiin geat leat rieġádan - jápmán + sisafárren - eretfárren. Suohkaniid dásis ii leat dain loguin nu stuora erohus.

**** Sámedikki ealahusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlu 1.1.2012 lea vuodđun.

***** Guovlu davábealde Sáltoduoddara mat eai gula Sámedikki doaibmiguovlluid doarjjaortnegiidda.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Govvus 9.3 Olmmošlohku ovdáneami SED - guovlus*, 2014

**Tabealla 9.5 Sisafärren ja eretfärren SED-Guvlui/guovllus*,sohkabeali ja
agi mielde 2014**

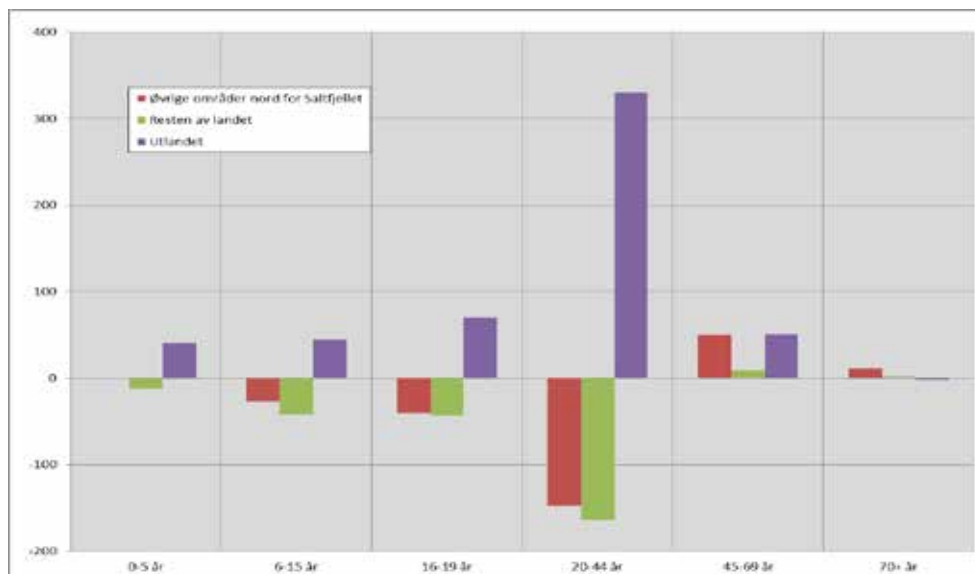
	Norggas oktiibuot 2014			Eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara**			Muđui riikkas			Olgoriikkas		
	Oktiibu ot	Dievdd ut	Nisson at	Oktiibu ot	Dievdd ut	Nisson at	Oktii buot	Diev ddut	Nisson at	Oktii buot	Diev ddut	Nisson at
Sisafärren oktiibuot	1 855	967	888	1 281	659	622	574	308	266	714	426	288
0-5 jagi	197	102	95	150	76	74	47	26	21	52	29	23
6-15 jagi	173	89	84	130	64	66	43	25	18	57	34	23
16-19 jagi	122	48	74	84	31	53	38	17	21	84	60	24
20-44 jagi	979	517	462	650	342	308	329	175	154	431	256	175
45-69 jagi	339	186	153	239	131	108	100	55	45	88	47	41
70+ jagi	45	25	20	28	15	13	17	10	7	2	0	2
Eretfärren oktiibuot	2 258	1 178	1 080	1 434	744	690	824	434	390	179	96	83
0-5 jagi	209	103	106	150	73	77	59	30	29	11	6	5
6-15 jagi	242	126	116	157	79	78	85	47	38	12	4	8
16-19 jagi	205	104	101	124	58	66	81	46	35	14	4	10
20-44 jagi	1 290	680	610	797	426	371	493	254	239	101	58	43
45-69 jagi	280	148	132	189	100	89	91	48	43	37	20	17
70+ jagi	32	17	15	17	8	9	15	9	6	4	4	0
Nettosisafärren oktiibuot	-403	-211	-192	-153	-85	-68	-250	-126	-124	535	330	205
0-5 jagi	-12	-1	-11	0	3	-3	-12	-4	-8	41	23	18
6-15 jagi	-69	-37	-32	-27	-15	-12	-42	-22	-20	45	30	15
16-19 jagi	-83	-56	-27	-40	-27	-13	-43	-29	-14	70	56	14
20-44 jagi	-311	-163	-148	-147	-84	-63	-164	-79	-85	330	198	132
45-69 jagi	59	38	21	50	31	19	9	7	2	51	27	24
70+ jagi	13	8	5	11	7	4	2	1	1	-2	-4	2

* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.

** Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjaortnegiid siskkoabealde.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Govvus 9.4 Nettosisafárren SED-guvlui/guovllus*, 2014

* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuodđun dás.

** Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkobealde.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Tabealla 9.6 Persovnnat 16 jagi ja eambo, maŋŋil eanemus oahpu maid leat čadahán. Suohkanat mat leat ollasii dahje belohahki meroštallon SED-guovllun*, golgotmánu 1. beaivvi 2012. Proseanta

	Oktiibuot	Vuoddoskuvlla dássi	Joatkkaskuvlla dássi**	Universitehta ja allaskuvlla dássi, oanehis***	Universitehta ja allaskuvlla dássi, guhkes****
SED-guovlu oktiibuot	100	40	40,2	16,9	2,9
Eará guovllut***** oktiibuot	100	31,1	40,7	21,6	6,7
2030 Máttá-Várjjat, SED	100	41	40,3	15,3	3,3
2030 Máttá-Várjjat, eará guovllut	100	30,6	41,7	22,1	5,6
2027 Unjárga	100	36,7	43,2	16,2	3,9
2025 Deatnu	100	39	38,7	18,6	3,7
2023 Gáŋgaviika	100	46,5	38,1	13,3	2,1
2022 Davvesiida, SED	100	35,4	50,7	12,7	1,1
2022 Davvesiida, eará guovllut	100	46	33,6	17,8	2,5
2021 Káršjohka	100	38	32,8	24,5	4,8
2020 Porsáŋgu	100	34,4	42,9	19,4	3,3
2019 Davvinjárga, SED	100	57,5	31,1	9,5	1,9
2019 Davvinjárga, eará guovllut	100	39	40,5	17,1	3,4
2018 Muosát, SED	100	57,3	30,8	7	4,9
2018 Muosát, eará guovllut	100	42,4	41	14,3	2,3
2017 Fálesnuorri	100	51,5	32,4	14,4	1,7
2014 Láhppi	100	43,2	38,4	15,6	2,9
2012 Áltá, SED	100	41,8	40,8	15,5	2
2012 Áltá, eará guovllut	100	32	38,1	24,6	5,3
2011 Guovdageaidnu	100	41,9	30,7	22,8	4,5
1943 Návuotna	100	40,4	41,9	16,2	1,6
1942 Ráisa	100	36,6	41,5	18,5	3,4
1941 Skiervá	100	42,7	40	15,4	1,9
1940 Gáivuotna	100	44,4	38,3	14,9	2,4
1939 Omásvuotna	100	38,3	41,1	17,9	2,6
1938 Ivgu	100	42,3	40,2	15	2,5
1936 Gálsa	100	49,8	35,7	11,9	2,5
1933 Báhccavuotna	100	41,3	43,7	13,1	1,9
1925 Oriješ-Ráisa, SED	100	37,7	44	16,7	1,6
1925 Oriješ-Ráisa, eará guovllut	100	30,7	46,4	19,8	3,1
1923 Siellat	100	31,1	44,4	20,1	4,4
1920 Loabát	100	38,1	41,3	17,9	2,7
1919 Rivttát	100	37,2	43,2	16,8	2,8
1913 Skánit	100	32,4	44,4	20,2	2,9
1902 Tromsa, SED	100	50,1	38,8	10,3	0,8
1902 Tromsa, eará guovllut	100	25,3	35,7	25,5	13,5
1853 Evenássi, SED	100	34,4	48,2	13,3	4,1
1853 Evenášši, eará guovllut	100	31,7	48,9	16,6	2,8
1850 Divttasvuotna	100	39,4	43	15	2,7

1849 Hápmir, SED	100	40,7	42,3	16,5	0,5
1849 Hápmir, eará guovllut	100	31,3	43,5	20,6	4,6
1805 Narviika, SED	100	35,9	48	12,1	4
1805 Narviika, eará guovllut	100	27	45,6	21,7	5,6

* Sámedikki ealahusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.

** Oktan" joatkkaskuvlla lasáhusa" dási, mii lasiha joatkkaskuvlla dási, muhto ii lohkkko alit oahppun.

*** Sisttisdoallá alit oahpu gitta njealji jahkái.

**** Sisttisdoallá alit oahpu eambo go njeallje jagi, ja dutkanoahpu.

***** Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii gula Sámedikki doaibmaguovlluid doarjjaortnegiid siskkobeallái.

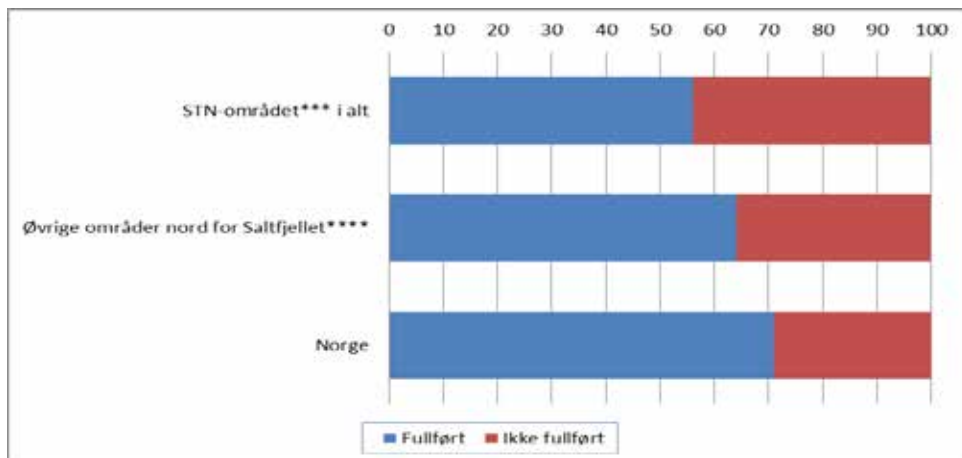
Gáldu: Oahppostatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Tabealla 9.7 Oahppit* geat álge joatkkaskuvlii vuosttáš ceahkkái čakčat 2009, makkár stáhtusdási oláhedje maŋnil vihtta jagi joatkkaskuvlaoahpu, studeantasuorgi ja sohka bealli. Proseanta

Oahpusprográmma joatkkaskuvlla ceahkki 1 ja sohka bealli	Oahppit oktiibuot	Olahan lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda*		Ii olahán lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda		
		Čadahan dábaláš áiggis	Čadahan guhkit áiggis go dábaláččat	Ain joatkkaskuvla-oahpus 2014	Čadahan JKII dahje váodán fágageahč čaleami, ii ceavzán	Heaitá n belo-hagas
SED-guovlu*** oktiibuot	739	37,3	18,8	10	8,5	25,3
Earát guovllut davábealde Sáltoduoddara****oktiibuot	304	61,5	15,8	2,6	11,5	8,6
Lohkanráhkkanáhttin oahpusprográmma utdanningsprogram	129	58,9	14,7	2,3	14	10,1
Dievdoolbmot	175	63,4	16,6	2,9	9,7	7,4
Nissonolbmot	261	60,9	17,2	3,1	11,5	7,3
Oahppospesialiseren	22	63,6	9,1	.	13,6	13,6
Falástallanoahppu	17	82,4	5,9	.	5,9	5,9
Fidno fágalaš oahpposuorggit	435	20,5	20,9	15,2	6,4	37
Dievdoolbmot	241	15,4	22,4	15,8	4,1	42,3
Nissonolbmot	194	26,8	19,1	14,4	9,3	30,4
Huksen- ja ráhkadustekniikka	34	23,5	35,3	5,9	5,9	29,4
Hábmen- ja giehtaduodji	33	21,2	21,2	9,1	3	45,5
Elektrofága	60	6,7	25	20	10	38,3
Dearvvašvuoda- ja sosiáloahppu	82	30,5	22	13,4	11	23,2
Media- ja kommunikašuvdna	25	28	8	16	12	36
Luondudoallosuorgi	39	15,4	15,4	15,4	2,6	51,3
Restauranta- ja biebmooahppu	39	30,8	17,9	12,8	7,7	30,8
Bálvalus ja johtalus	16	12,5	43,8	6,3	.	37,5
Tekniikka ja industriija buvttadeapmi	107	16,8	15,9	20,6	2,8	43,9

- * Oahppit molssaevttolaš oahpus leat maid mielde dás
 ** Čadahan oahpu mearkkaša ahte oahppi/oahpahalli lea ceavzán buot jagiid joatkkaskuvllas, mainna oažžu duodaštusa dahje fäga-/sváinnasreivve
 *** Sámedikkiealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1.1 2012 lea vuoddun.
 **** Guovlu davábealde Sálto duoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid sisskobealde.
 Gáldu: Oahpusstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Govvus 9.5 Oahppilit* geat lea álgán juktaskuvlii, álgu dássái čakčat 2009, ja mii lea bohtus vitta jagi maŋŋil, orrunbáikeektui. Proseantat

Tabealla 9.8 Mánáidgárddit main lea sámegiel-fálaldat ja mánáidlohku geat vuostáiválde fálaldaga 2005-2014

Jahki	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sámegiel-fálaldat mánáidgárddit oktiibuot	64	67	56	60	71	67	61	63	52	58
Mánáidlohku:	925	975	956	940	883	817	823	826	822	815
Sámi mánáidgárddit ja sámegiellossodagat dárogielat mánáidgárddiin	46	47	40	41	37	37	33	30	30	31
Mánáidlohku:	882	929	925	905	789	758	728	660	669	688
Dárogielat mánáidgárddit main lea eará sámegiel-fálaldat	18	20	16	19	34	30	28	33	22	27
Mánáidlohku	43	46	31	35	94	59	95	166	153	127

Gáldu: Sámediggi

**Tabealla 9.9 Galle oahppi geain sámegiella lea 1. dahje 2. giellan.
Vuoddoskuvla golggotmánu 1. beaivvi. Miehtá riikka. 2006-2014**

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*
Oahppi oktiibuot ***	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327	618 996
Oahppit geain sámegiella lea oahpahusgiella** oktiibuot	991	938	940	924	893	855	873	822	812
Oahppit geain davvisámegiella lea 1.giellan	971	984	997	964	928	895	879	877	878
Oahppit geain davvisámegiella lea 2.giellan*	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070	1 065
Oahppit geain julevsámegiella lea 1. giellan	31	25	27	26	29	25	30	19	22
Oahppit geain julevsámegiella lea 2.giellan*	46	54	50	55	68	47	68	74	77
Oahppit geain lullisámegiella lea 1.giellan	18	16	19	20	18	20	21	20	15
Oahppit geain lullisámegiella lea 2. giellan*	98	89	82	77	72	74	74	66	59

* Sámegiella nubbingiellan sisttisoallá ohppiid, geat čadahit dássi 1-4 ja dássi 1-7 sámi oahppoplána vuodul.

** Oahppit, geain sámegiella lea oahpahusgiella, ožžot buot oahpahusa sámegillii. Dat guoská ohppiide geat leat sámi hálddášanguovllu siskkobalde

*** 2011/2012 skuvlajagi rájes leat earenoamášskuvllat ja dábalašskuvllat časkkon oktii vuoddoskuvllastatistihkas.

Gáldu: Oahpahusstatistihka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabealla 9.10 Ohppiidlohku geain sámegiella lea joatkkaskuvlla
fágasuorggis, juhkkojuvvon fylkkaid mielde gos lea eambo
go vihtta oahppi. 2009-2014**

	Skuvlajahki 2009/2010			Skuvlajahki 2011/2012			Skuvlajahki 2012/2013			Skuvlajahki 2013/2014			Skuvlajahki 2014/2015		
	1.gie llan	2.gie llan	Okti ibuot	1.gie llan	2.gie llan	1.gie llan	2.gie llan	Oktii buot	1.gie llan	2.gie llan	1.gie llan	2.gie llan	Oktii buot	1.gie llan	2.gie llan
Miehtá riikka	215	154	369	267	206	473	236	180	416	243	209	452	205	244	449
Finn- márku	180	103	283	249	135	384	212	120	332	199	157	356	179	178	357
Tro- msa	10	30	40	11	43	54	18	35	53	18	24	42	18	30	48
Nor- dlánda	21	7	28		16	16		5	18	21	16	37		20	20
Davvi- Trønde laga		8	8		7	7			6		5	5		8	8
Mudui	4**	6	10	7*	5	12	6** *	10**	10	5**	7	12	8*	8	16

*Mudui riikkii gullet maid Nordlánda ja Davvi-Trøndelaga

**Mudui riikkii gullá maid Davvi-Trøndelaga

***Mudui riikkii gullá maid Nordlánda

Gáldu: Oahpahusdirektoráhtta

Tabealla 9.11 Gaskamearálaš dienas ja vearru17 jahkásaš ja boarrásiid ássiin. Miehtá riikka ja Norggas davábealde Sáltoduoddara, 2013

	Miehtá riikka	SED-guovlut*	Eará guovllut**
Bruttodienas	407 100	334 800	378 700
–Persovdnasisaboahu bálká	291 600	220 000	273 000
–Persovdnasisaboahu penšuvdna	71 800	85 600	74 600
–Ealáhussisaboahu	19 400	16 500	16 300
–Reantut ruhtabidju	6 500	4 900	5 200
–Vuostaiváldán oasusvuotittu***	9 200	4 300	4 200
Sisaboahu geasus	108 800	99 200	106 900
–Unnimus geasus	65 300	63 600	66 200
–Reantut vealggis	26 800	24 800	24 700
–Vuolláibáza ealáhusas, oktan ovddit jagiid	4 500	2 500	2 600
Allavearrovuoddu	380 700	323 400	362 300
Dábálaš sisaboahu maŋŋil earenoamáš gessosa	298 000	232 000	268 900
Supmi dássejuvvon vearru****	103 300	66 200	87 900
Dán oasis****:			
Allavearru	5 900	2 300	3 800
Oktasašvearru	35 000	25 900	31 000
Álbmotoaju miellahttomáksu	27 800	25 700	25 600
Ássiid lohku geat leat 17 jagi ja boarrásit	4 050 272	45 546	254 547

* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2013 lea vuoddun dás.

** Guovlu davábealde Sáltoduoddara mat eai gula Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkobeallái.

*** Sihke vearrogeatnegas ja vearohis oasusvuoiu

**** Supmi dássejuvvon vearus (oktan opmodatvearuin) lea vuoliduvvon vearrogeassosiin, ja muhtin vearut ges leat ovdal go vearrogeasus lea gesson.

Gáldu: Persovnnaid vearrostatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabealla 9.12 Barggahuvvon olbmot 15-74 jagi*, sohkaheali ja ealáhusaid
vuodul. Norggas davábealde Sáltoduoddara. 4. kvartála**

	2009	2014			2009	2014		
	Oktiibuot	Oktiibuot	Dievddut	Nissonat		Oktiibuot	Dievddut	Nissonat
SED-guovlu** oktiibuot	27 088	27 003	14 718	12 285	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Eanadoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	2 956	2 516	2 117	399	10,9	9,3	14,4	3,2
05-09 Ruvkedoaibma ja roggan	337	440	399	41	1,2	1,6	2,7	0,3
10-33 Industriija	1 544	1 924	1 495	429	5,7	7,1	10,2	3,5
35-39 Elektrisitehta, čáhci ja čorgen	403	412	360	52	1,5	1,5	2,4	0,4
41-43 Huksen- ráhkadusdoaibma	2 377	2 473	2 320	153	8,8	9,2	15,8	1,2
45-56 Gálvogávppašearpmi, hotealla ja restaurántadoaibma	5 259	5 092	3 145	1 947	19,4	18,9	21,4	15,8
58-63 Diehtujoahkin ja kommunikašuvdna	340	328	205	123	1,3	1,2	1,4	1,0
64-66 Ruhtadeapmi ja dáhkádus	141	108	59	49	0,5	0,4	0,4	0,4
68-82 Fitnodatlaš bálvalusdoaibma, opmodatdoaibma	1 567	1 645	944	701	5,8	6,1	6,4	5,7
84 Almmolaš hálldášearpmi, suodjalus ja sosiáladáhkádus	2 061	2 067	1 121	946	7,6	7,7	7,6	7,7
85 Oahpahus	2 667	2 586	843	1 743	9,8	9,6	5,7	14,2
86-88 Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	6 451	6 354	1 219	5 135	23,8	23,5	8,3	41,8
90-99 Eará sosiála ja persovnnlaš bálvalusat	811	914	407	507	3,0	3,4	2,8	4,1
Ii diedihuvvon	174	144	84	60	0,6	0,5	0,6	0,5

* 2005 rájes vuolliuvvui vuolimus ahkemearri 16 jagis 15 jahkái, go galgá sáhttit rehkenastot barggahusas, gaskariikkalaččat ávvžuhusaid vuodul. Ahkeidefinišuvdna maid rievdauvvui seammás; ahki jagi loahpas rievddai ahki referánssaigodaga lohppii.

** Virkeomrádet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Guovllut davábealde Sáltoduoddara mat eai leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkoabealde.

Gáldu: Registrerema vuodul barggahusstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Tabell 9.13 Doaibmat ealáhusguvllot ja joavkosturrodat bargi ektui. SED-guovlun, oddajagimánnu 1. beaivvi 2015.

	Fitno- dagat oktii- buot	Bárgiit oktii- buot	Sturrodat bargiid ektui						
			Bargi haga	1-4 bargi	5-9 bargi	10-19 bargi	20-49 bargi	50-99 bargi	100- 249 bargi
Oktiibuot	6 933	19 497	4 206	1 656	546	299	171	49	6
Eanadoallu, vuovdehommat, guolásteapmi	2 137	761	1 824	283	17	8	5	-	-
Ruvkehommat	25	211	10	8	3	2	1	-	1
Industriija	289	1 644	154	66	27	17	16	7	2
Elrávdnji, gassa, lievla ja Čáhcefiervrideame	26	158	5	11	7	1	2	-	-
Čáhce,bohcci ja buhtistan	44	209	20	10	6	4	4	-	-
Huksen ja huksensadji doaibmat	677	1 636	357	203	77	30	8	2	-
Gávppašit ja biilladivvun	570	1 816	215	201	101	51	2	-	-
Fievrideapmi ja ráđjan	342	918	159	132	25	15	11	-	-
Idjadan- ja bálvalandoaibmat	213	543	115	60	21	12	5	-	-
Diehtujoahkin	104	250	67	26	7	2	1	-	1
Ruhta- ja dáhkádus	22	62	5	13	3	1	-	-	-
Gálvjodu ja opmodat vuovdin	395	187	318	67	9	-	1	-	-
Fága-, duotkan- ja teknihkalaš doaibmat	300	339	190	88	17	4	1	-	-
Hándal doaibmat	239	798	151	50	14	13	8	3	-
Almmolaš háldehus, suodjalus oadjojodajagi	180	1 263	18	79	36	37	9	1	-
Oahpahus	221	2 358	65	55	39	19	30	12	1
Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa	697	5 779	245	175	111	77	64	24	1
Kultuvra-, guoimuheapmi-, ja astoáigi	251	276	180	55	10	4	2	-	-
Eará fáladagat	192	287	101	72	16	2	1	-	-
Ii diedihuvvon	9	2	7	2	-	-	-	-	-

Gáldu: Registrerema vuodul barggahusstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabella 9.14 Boazologu giddaalus 31.3*, ealáhusgovlut. Guohtunjáhkki
2002/2003 – 2014/2015**

	2002/ 2003	2004/ 2005	2006/ 2007	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015**
Olles rikka	210 075	234 608	243 251	248 522	254 384	251 071	258 360	246 262	231 929	211 206
Nuorta Finnmarku	63 389	78 332	83 982	86 315	88 868	87 283	83 957	74 454	69 103	65 504
Buolbmát - Várjjat	21 623	24 664	25 227	24 885	27 325	28 078	27 212	23 776	23 111	23 751
Karášjohka	41 766	53 668	58 755	61 430	61 543	59 205	56 745	50 678	45 992	41 753
Oarjje Finnmarku	84 214	92 714	94 262	96 009	98 548	97 957	107 055	105 092	95 838	79 899
Troms	9 922	11 272	12 046	12 226	12 094	11 674	12 820	12 955	12 317	11 653
Nordland	13 993	14 142	14 557	15 101	15 667	14 529	14 878	14 318	14 644	14 465
Nord-Trøndelag	12 936	12 377	12 483	12 856	13 281	13 529	13 930	14 074	14 130	14 031
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 432	13 616	13 376	13 691	13 821	13 840	13 662	12 977	13 005	13 014
Tamreinlagene	12 189	12 155	12 545	12 324	12 105	12 259	12 058	12 392	12 892	12 640

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerte tall.

Kilde: Reindriftsforvaltningen

**Tabella 9.15 Sámediggeválgá 2013. Dohkkehuvvon jienat,
bellodaga/válgalistu ja válgabiire vuodul**

Bellodat/válgalistu	Miehtá riikka	Valgkrets						
		1. Nuorta	2. Ávjo- vári	3. Davvi	4. Gáisi	5. Viesttar meara	6. Lullisá mi	7. Lulli- Norga
Oktiibuot	9 919	1 640	2 676	1 444	1 414	912	593	1 240
NSR Norgga Sápmelaččaid Riikasearvi	2 397	-	580	231	526	460	176	424
Guovddášbellodat	471	107	65	78	123	45	53	-
Sámeálbmotbellodat	184	-	99	-	-	-	-	85
Bargiidbellodat	2 093	497	360	306	339	198	159	234
Árja	1 145	291	487	135	149	-	-	83
Ovddádusbellodat	888	137	151	263	167	78	-	92
Olgeš	696	143	112	121	110	131	-	79
Fdáloniid listu	264	-	264	-	-	-	-	-
Johttisápmelaččaid listu	331	-	331	-	-	-	-	-
Risttalaš Álbmotbellodat	45	-	45	-	-	-	-	-
Davvikalkalohttaálbmot	431	-	-	310	-	-	-	121
Áarjel-Saemiej Gielh (ÁaSG)	205	-	-	-	-	-	205	-
Gurut	50	-	50	-	-	-	-	-
NSR ja Sámeálbmot bellodaga oktasašlistu	465	465	-	-	-	-	-	-
Ealáhus ja luonddu / Næring og natur	132	-	132	-	-	-	-	-
Sámit lulde	122	-	-	-	-	-	-	122

Gáldu: Válgastatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

Tabealla 9.16 Sámediggeválgá 2013. Válljejuvvon áirasat, bellodaga/válgalistu , sohka beali ja válgabiire vuodul.

Válgabiire	Oktibuot		Bb		NSR		ÁRJÁ		Ovddádusbellodat		Olgeš	
	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot
Miehta riikka	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
1. Nuorta	6	3	2	1	-	-	1	-	-	-	1	1
2. Ávjovári	8	5	2	1	2	1	2	2	-	-	-	-
3. Davvi	5	2	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-
4. Gáisi	6	3	2	1	2	1	1	-	1	1	-	-
5.												
Viesttarmeara	4	2	1	1	2	1	-	-	-	-	1	-
6. Lullisámi	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
7. Lulli-Norgga	6	4	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-
	NSR/SaB OI		JOHT		DAVVIK		S		ÁSG		DÁLONIID	
	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot	Oktibuot	Nissonolbmot
Miehta riikka	2	1	1	-	3	2	1	1	2	1	1	1
1. Nuorta	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Ávjovári	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3. Davvi	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
4. Gáisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.												
Viesttarmeara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Lullisámi	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
7. Lulli-Norgga	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-

* Bb (Bargiidbellodat), NSR (Norgga Sámiid Riikasearvi), O (Olgeš), NSR/SaB OI (Norgga Sámiid Riikasearvi ja Sámeálbmotbellodaga Oktasaálistu), JOHT (Johtisápmelaččaid listu), DAVVIK (Davvika lohttaálbmot), SL (Sámit lulde) og ÁSG (Áarjel-Saemiej Gielh (AaSG) DÁLONIID (Dáloniid listu).

Gáldu: Válgastatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

1/2015

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 8

Kommentert samisk statistikk 2015

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Raporta/Rapport 1/2015

Samiske tall forteller 8

Kommentert samisk statistikk 2015

Føreord

Utdanning og forskning er tema for fem av artiklane i denne utgåva av *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller*. Torkel Rasmussen har sett på utviklinga i elevtalet i samisk første- og andrespråk i grunnskulen. Tom Granseth drøftar gjennomstrøyminga av elevar i den vidaregåande opplæringa i samiske område, og Kevin Johansen ser på bruken av fjernundervisning i samiskopplæringa gjennom ti år.

Også utanfor det ordinære skuleverket blir det gjeve opplæring i samisk språk, og Lene Antonsen skriv her om vaksenopplæringa i samisk ved språksentra rundt om i kommunane. Lengst tidperspektiv av forfattarane har Kari Morthensen som i artikkelen sin gjer greie for planar, løyvingar og resultat frå 40 år med satsing på samisk forskning i forskingsråda.

Tore Johnsen har skrive om kvantitative endringar i bruken av samisk språk i Den norske kyrkja. I tillegg drøftar han på grunnlag av statistikk kyrkja sin plass blant folk i forvaltningsområdet for samisk språk samanlikna med andre område i Noreg.

Magritt Brustad og Torill H. Lauritsen legg fram og drøftar tal som viser endringar i tannlegedekninga i Finnmark og endringar i tannhelse i dei delane av fylket der ein stor del av folket er samar. Desse endringane er udelte positive.

Kvar enkelt utgåve av *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller* har artiklar om eit avgrensa utval emne. For å gjera det mogleg å følgje endringar innanfor fleire samfunnsområde, presenterer vi difor i kvar utgåve ein artikkel med aktuelle ukommenterte tal frå Statistisk sentralbyrå. Denne presentasjonen står til sist i boka.

Guovdageaidnu, september 2015

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk

Else Grete Broderstad Magritt Brustad

Kevin Johansen Paul Inge Severeide

Jon Todal

(Leiar)

Oppsummering

Faget Samisk som andrespråk i grunnskolen har hatt en betydelig nedgang etter skoleåret 2005/06. Artikkelen viser at nedgangen kan ha stoppet opp og stabilisert seg på et lavere nivå enn tidligere. Tilbakegangen for Sørsamisk andrespråk er likevel bekymringsfull. Det er også registrerte en større tilbakegang for faget Samisk førstespråk. Det gjøres spesielt oppmerksom på det skillet som har oppstått mellom elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk og antall elever som har samisk som opplæringsspråk. Det blir stadig flere elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk uten å ha opplæring i andre fag i grunnskolen på samisk.

Tall for dekningsgraden av læremidler for opplæring på samisk, viser at situasjonen har blitt en del bedre de siste fire år. Men spesielt for lule- og sørsamisk må situasjonen fortsatt betegnes som kritisk ettersom elevene mangler læremidler i de fleste fag i grunnskolen. En gjennomgang av Fylkesmannsembetenes tilsynsrapporter fra tilsyn med samiskopplæringa viser lovbrudd ved alle tilsyn i Nordland og Oslo/Akershus. I Finnmark er alle tilsynsrapportene udelt positive. Det har ikke vært gjennomført tilsyn med samiskopplæringa i andre fylker.

Omtrent sju av ti elever fullfører videregående opplæring innen fem år fra de startet i videregående for første gang, 6 prosent er fortsatt i utdanning, og 23 prosent oppnår ikke vitnemål/fagbrev eller slutter underveis (frafall) i femårsperioden. Frafallet er betydelig høyere i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene enn i de studieforberedende. Frafallet er også høyere for elever bosatt i de samiske bosettingsområdene enn ellers i landet. Det er ikke uten videre slik at de som faller fra i videregående opplæring, er økonomisk inaktive. Om lag to av tre som har falt fra i videregående opplæring, er i arbeid etter en viss tid, noe som også støttes i andre studier. Andelen som får arbeid, er noe høyere i nord enn i sør. Det er geografiske forskjeller når det gjelder hvilke bransjer som «velges». Denne artikkelen utdyper dette nærmere.

Etter at opplæringslova blei innført i Norge, har alle samiske elever individuell rett til opplæring i samisk i skolen. Mange samiskelever er bosatt i områder der det ikke finnes stedlige samisklærere. I slike tilfeller må skoleeieren tilby alternative opplæringsformer i samisk. Den mest utbredte av disse er fjernundervisning. Samiske tall forteller har tidligere dokumentert økt urbanisering blant samer i Norge. Dette bidrar til at behovet for samisk fjernundervisning vil øke i åra som kommer. Samisk fjernundervisning sees på i et historisk perspektiv og ser på elevtallsutviklinga de ti siste åra både i sør-, lule- og nordsamisk område. For å få fram fjernundervisningas andel av det totale elevtallet i samisk ses tallene også opp mot det samiske elevtallet i alt. I enkelte fagmiljøer hersker det ei holdning om at fjernundervisning er en annenrangs opplæringsmetode. Dette har sin bakgrunn mer i myter enn i fakta. Fjernundervisning kan være nøyaktig like god (eller mindre god) som annen opplæring. Elevene som får sin samiskopplæring via fjernundervisning, skal nå de samme kompetansemålene i læreplanen som andre samiskelever, og de skal vurderes på samme måte. Derfor er det viktig at samisk fjernundervisning er likeverdig med annen samiskopplæring, og all annen språkopplæring for den saks skyld. Fjernundervisning har i stor grad vært et urfolksinitiativ der urbanisering har medført krav om innovative opplæringsformer. Canada var blant de første som begynte med denne opplæringsformen for First Nations som bodde i byer og tettsteder uten stedlige lærere i indianerspråk. I Norge er det i all hovedsak samer som får opplæring via fjernundervisning, så også her er urfolksdimensjonen tydelig.

Språksentrene i Norge tilbyr kompetansegivende samiskkurs hvor studenter kan ta eksamen ved Samisk høgskole eller UiT Norges arktiske universitet. De siste årene har disse kursene utgjort en stor del av den totale studiepoengproduksjonen i samisk språk i Norge. I artikkelen ser man på tidligere og nyere modeller for samarbeid mellom språksenter og utdanningsinstitusjoner på høyere nivå, og på statistikk over antall kurs, studenter og studiepoeng for perioden 2009–2014. Videre ser man på finansering og andre problemstillinger ved slikt samarbeid.

Rådet for humanistisk forskning (RHF) i NAVF startet det første forskningsprogrammet, som gikk over ti år og var RHF's mest langvarige program. Forskningsrådssystemet har hittil finansiert tre program. To av dem var tiårige – det ene løper fortsatt, men er i avslutningsfasen –, ett var femårig. Mellom programperiodene har rådene avsatt midler til samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, men med mindre organisert styring og oppfølging enn i programmene. Samlet budsjett til programmer og avsetninger har hittil vært 167 mill. kroner.

Det første forskningsprogrammet dreide seg i større grad enn de to senere om særskilte problemstillinger knyttet til oppbygging av samisk forskning og forskningsmiljøer. Programmet benyttet flere spesielle virkemidler, blant annet et eget delprogram for vitenskapsteori og varierte former for institusjonsstøtte ut fra konkrete behov. Det neste programmet, som startet omtrent ti år etter at det første var avsluttet, utlyste enkelte ganger spesielle virkemidler, for eksempel kompetansehevingsstøtte til høgskolene. Det nåværende programmet har stort sett benyttet seg av de virkemidlene resten av Forskningsrådet bruker. Man anser at de samiske forskningsmiljøene i mindre grad har behov for særskilte ordninger nå, med unntak av individuelle doktorgradsstipend, som Forskningsrådet ellers stort sett har gått bort fra. I alt har forskningsrådssystemet i løpet av disse 40 årene tildelt 34 doktorgradsstipend, fem av dem som deler av større forskningsprosjekt. Når det gjelder tematikk, fokuserte man i NAVF på samisk forskning i de tradisjonelle forskningsfagene, men senere har de samiske forskningsprogrammene vært opptatt av tema og problemstillinger som omfatter flere humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Samisk språk har imidlertid vært viet stor oppmerksomhet i alle programmene. Det gjelder også de små samiske språk- og kulturområdene, og etter hvert er det gitt støtte også til prosjekt som har samiske språk og kulturer utenfor Norge som forskningsfelt. Et særtrekk ved forskningsrådenes holdning til samisk forskning er at det fra 1976 til i dag har vært avsatt midler uten opphold, også i «mellomperiodene» mellom programmer. Innenfor humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning ellers i forskningsrådene har det ikke vært vanlig å sørge for slik kontinuitet på felt der man har hatt tidsbegrensede programmer. Statistikken er utarbeidet spesielt for denne artikkelen og har ikke vært publisert tidligere. Noen utvalgte prosjekt fra de to siste programmene presenteres i rammer.

I 2014 meldte en åttendedel av menighetene i Nidaros, en fjerdedel av menighetene i Sør-Hålogaland og halvparten av menighetene i Nord-Hålogaland at de hadde brukt noe samisk i gudstjenestelivet i løpet av året. Økningen siden 2012 er merkbar i alle tre bispedømmer. Et knippe menigheter har i treårsperioden dessuten gått fra å bruke samisk unntaksvis til å inkludere samisk i flertallet av gudstjenestene. En tidsserie på tre år er et spinkelt statistisk grunnlag, men mange sammenfallende data tyder på at de positive tendensene ikke bare skyldes naturlige svingninger. Det er likevel stor lokal variasjon, og omfanget på bruk av samisk er generelt lite.

Den norske kirke fremstår som arena for synliggjøring av samisk språk. Det er bare i det samiske språkforvaltningsområdet at gudstjenestene i større grad fremstår som reell bruksarena for samisk språk. Med unntak av en til to menigheter er fast bruk av samisk normalisert i forvaltningsområdet, men det er relativt stor variasjon i språkbruksnivå. Det utfordres til å se etter mulige måter å styrke språkbruksnivået i liturgien på. Kirketolkertjenesten fremstår som forutsetning for at samisk kan brukes i forkynnelsen. Dette er en særlig utfordring for sørsamisk og lulesamisk, som mangler slike stillinger. SSBs kirkelige årsstatistikk viser at Den norske kirke generelt står betydelig sterkere i forvaltningsområdet for samisk språk enn på landsbasis. Forvaltningsområdet skiller seg mindre fra menigheter i områder med sammenliknbar demografi, men de negative trendene synes likevel å være noe svakere. Det samiske språkforvaltningsområdet skiller seg ut med sterkere oppslutning om konfirmasjon.

Den norske kirkes bruk av samisk foreslås tatt opp med det regjeringsoppnevte utvalget som gjennomgår samelovens språkregler. Det bør tas hensyn til behov knyttet til samisk språk i kirkelivet i arbeidet med ny kirkeordning for Den norske kirke. Det anbefales videre at arbeidet med statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet videreføres, slik at utviklingen på feltet kan følges og stimulerende tiltak målrettes.

Undersøkelser fra Norge har vist at tannhelsen i befolkningen har vært i bedring de siste årene. Det kan se ut som om forskjellen i tannhelse mellom nord og sør i landet er i ferd med å utjevnes. Den offentlige tannhelsetjenestens tallmateriale for pasienter yngre enn 19 år har også vist en positiv endring i tannhelsen over tid i kommuner med høy andel av samisk befolkning. Tannlegedekningen i Finnmark har bedret seg betydelig siden 2004. Per i dag (2015) er alle tannlegestillingene i fylket besatt. Man antar at dette er en årsak til bedret tannhelse i befolkningen. En annen sentral årsak til den positive utviklingen av tannhelsen for barn og unge er trolig det forebyggende og helsefremmende arbeidet som tannhelsetjenesten i Finnmark har lagt stor vekt på. Helsedirektoratet og Finnmark fylkeskommune har gjennom økonomiske bevilgninger muliggjort omfattende forskning på tannhelse i befolkningen i utvalgte kommuner i Finnmark. Det er forventet at når resultatene fra disse undersøkelsene foreligger, vil forskningsbasert kunnskap kunne nyttes i det forebyggende arbeidet og i utvikling av tannhelsetjenesten til den samiske befolkningen.

Anbefalinger

Det har i denne artikkelen kommet fram at opplæringa i samisk i grunnskolene og den videregående opplæringa har en del utfordringer. Antallet elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk går ned både i grunnskolen og i den videregående opplæringa. For grunnskolen har denne nedgangen pågått så lenge at det må kunne kalles for en trend. For den videregående opplæringa er det for tidlig å trekke noen slutninger. Elevene som mottar opplæring i Samisk førstespråk i grunnskolen har normalt også opplæring i andre fag på samisk. Antallet elever med Samisk førstespråk uten opplæring på samisk i andre fag har imidlertid økt. Det er ikke mulig å si noe om årsakene til denne økningen. Disse forholdene bør imidlertid undersøkes nærmere. Antallet elever som mottar opplæring i Samisk andrespråk ser ut til å ha stabilisert seg på et lavere nivå enn tidligere. For å styrke revitaliseringa av samiske språk burde det være en målsetning å øke dette elevtallet. I den videregående opplæringa har antallet elever som mottar opplæring i Samisk andrespråk økt. Dette er en positiv utvikling. Det bør likevel undersøkes nærmere om det er et bortfall av elever som har hatt opplæring i samisk i grunnskolen, men ikke har opplæring i Samisk andrespråk i den videregående opplæringen. Det har kommet fram forhold som tyder på det og eventuelle årsaker bør undersøkes nærmere. Situasjon for samisk opplæring i skolen kan ha sin årsakssammenheng med to andre forhold som er belyst i denne artikkelen: Læremiddelsituasjonen for opplæring i og på samisk og Fylkesmennenes tilsyn med samiskopplæringa. Selv om læremiddelsituasjonen i grunnskolen har blitt bedre de siste fire årene, er det fortsatt til dels store mangler. Tilsynene i Oslo og Akershus og i Nordland viste lovbrudd og at samiske elevers rettigheter til opplæring i samisk ikke ble oppfylt. Tilsyn i Finnmark viste at de tre undersøkte kommunene og en videregående skole utførte opplæringa i og på samisk på en tilfredsstillende måte. Det hadde ikke blitt ført tilsyn i andre fylker de fire siste årene. Noe som også er et interessant funn.

Jordbruk, skogbruk og fiske er ofte representerte næringer for personer som er bosatt i STN-området, og som mangler videregående opplæring. Primærnæring har imidlertid mange næringsundergrupper som kanskje ikke er like relevante i alle deler av landet. En kunne identifisere mer relevante undergrupper for primærnæringene for STN-området og lage tilsvarende sammenligninger med de to andre områdene. I denne artikkelen er det presentert tall for arbeidstilknytning for dem som har falt fra i videregående opplæring. Analysen kunne videreføres ved å gi sammenlignbare tall for arbeidstilknytning for personer som *har* avsluttet videregående, og for personer som har avsluttet universitets- eller høyskoleutdanning. Hvor stor er andelen sysselsatte, og hvilke næringer jobber disse personene i? Frafallet i videregående opplæring er noe lavere i de store byene enn ellers i landet. I motsetning til Øvrige nord og Sør- og Midt-Norge mangler STN-området store byer. En kunne på det grunnlag undersøke om årsaken til forskjellene i frafallet i videregående opplæring, slik de er beskrevet i kapittel 3, rett og slett er forekomsten av byer.

Fylkesmannen i Finnmark og Fylkesmannen i Nordland må fortsette kompetansehevingsarbeidet for samiske fjernundervisningslærere. I arbeidet må man legge vekt på fjernundervisningsdidaktikk, bruk av tekniske verktøy, samisk språk og man må sikre urfolksdimensjonen i fjernundervisninga. Det må stilles ressurser til rådighet for kompetansehevinga. Det vil være berikende å se til gode eksempler på god fjernundervisning fra utlandet. Fjernundervisningstilbydere må sikres rammevilkår som bidrar til at de kan

planlegge langsiktig i forbindelse med tilsettinger av FU-personell. Informasjonen om fjernundervisning som opplæringsmodell må informeres om til både skoleeiere og foreldre. Refusjonssatsen til skoleeiere for samisk fjernundervisning må økes vesentlig. Ved samisk fjernundervisning for de aller yngste elevene bør en assistent bistå i opplæringa hos mottakerskolen. Ei målrettet kompetanseheving for samiske fjernundervisningslærere må gjennomføres, ikke minst fordi det er få eller ingen kurstilbud i fjernundervisningsdidaktikk i lærerutdanningene.

Samiske elever bosatt i utlandet bør ha rett til komplementær samiskopplæring på samme måte som norske elever bosatt i utlandet har rett til komplementær norskopplæring.

For at kursdeltakerne skal lære nok samisk til å bruke språket i jobben, er det nødvendig å arrangere flere andresemesterkurs. I perioden har bare ett språksenter arrangert slike kurs. Men språksentrene har gjennom årene også hatt gode erfaringer med overføring av undervisning fra universitet og høyskole via lyd-bilde studio, ikke minst for kurs på dette nivået. Dette verktøyet burde kunne brukes mer, og kan kombineres med det som språksentrene er svært gode på, nemlig å legge språkopplæringa inn i praktiske aktiviteter, og også å skape arenaer hvor studentene kan bruke språkkunnskapene sine. Språksentrene kunne også vurdere å samarbeide om kurs i egen regi ved hjelp av lyd-bilde-studio, fordi det for noen språksenter er problemer med å få tak i lærere med riktig kompetanse også til kurs på nybegynnernivå. Språksentrene etterlyser en forutsigbar veg fra begynnerkurs i samisk til eksamen på universitets- og høyskolenivå. Dette gjelder både forutsigbarhet når det gjelder å få økonomisk støtte, og organisering og tilrettelegging ved universitet og høyskole. Forutsetninga i samarbeidet med UiT er at kursdeltakerne søker om studentstatus på lik linje med ordinære studenter. Tallene viser også at det er et stort potensial for å få flere studenter til å melde seg opp til eksamen, hvis kravene til å få status som student med eksamensrett kunne forenkles. Erfaringer viser at det for mange deltakere på begynnerkursene som arrangeres etter Samisk høyskoles kursplaner, er vanskelig å fortsette på høyere nivå. Kursplanene bør tilpasses det som kreves for å fortsette på andresemesterkurs. Det har vært vanskelig og tidkrevende å få tak i tall på hvor mange kursdeltakere som har tatt kompetansegivende eksamen på høyskole- og universitetsnivå. Både Samisk høyskole og UiT bør registrere studentene fra disse kursene på en slik måte at det for hvert år er mulig å få antall eksaminander fordelt på språksentrene. Kompetansegivende kurs er dyre fordi de krever mange lærertimer. Språksentrene fikk i perioden 2009–2013 støtte til kursene fra 5-årig-voksenopplæringsprogrammet i regi av Samisk høyskole. Voksenopplæringsprogrammet blei finansiert fra Samefolkets fond. Fra 2013 har Sametinget også bevilget støtte til kompetansegivende kurs via aktivitetsstøtte til språksentrene. Studenter som følger kursene, har dessuten kunnet søke om stipend fra Sametinget. Alt i alt er dette en stor økonomisk satsing fra Sametinget. Det burde vært ført statistikk over hvor store beløp som bevilges til slike kurs hvert år, slik at man får oversikt over ressursbruken, og det burde også vurderes hvordan man kan utnytte midlene best mulig.

Det er absolutt ønskelig at Forskningsrådet starter et nytt program for samisk forskning når det nåværende programmet avsluttes. Imidlertid er det viktige problemstillinger i det samiske samfunnet i dag som ikke kan dekkes av et program for humanistisk og samfunnsvitenskapelig samfunn alene. Forskningsrådet bør derfor vurdere å åpne programmet for tema og

problemstillinger innenfor blant annet større deler av klima-, miljø- og reindriftsforskningen, i tråd med ønsker formulert både av Sametinget og den siste forskningsmeldingen¹.

Det anbefales til sist at Den norske kirke viderefører arbeidet med innsamling og analyse av statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet. Å ha et godt bilde av utviklingen på feltet vil gjøre Den norske kirke bedre i stand til å identifisere og målrette tiltak som styrker den samiske språkbrukssituasjonen i tråd med de føringer som allerede er lagt. Statistikk materialet innhentet i de tre nordligste bispedømmene gir for øvrig grunnlag for en bredere analyse av språkbrukssituasjonen enn det som det har vært rom for i denne artikkelen, for eksempel relatert til dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse, Samefolkets dag og utdelt litteratur på samisk. I et videre statistikkarbeid kan det vurderes å se nærmere også på dette statistikk materialet.

Det anbefales til sist at Den norske kirke viderefører arbeidet med innsamling og analyse av statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet. Å ha et godt bilde av utviklingen på feltet vil gjøre Den norske kirke bedre i stand til å identifisere og målrette tiltak som styrker den samiske språkbrukssituasjonen i tråd med de føringer som allerede er lagt. Statistikk materialet innhentet i de tre nordligste bispedømmene gir for øvrig grunnlag for en bredere analyse av språkbrukssituasjonen enn det som det har vært rom for i denne artikkelen, for eksempel relatert til dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse, Samefolkets dag og utdelt litteratur på samisk. I et videre statistikkarbeid kan det vurderes å se nærmere også på dette statistikk materialet.

Kunnskap om tannhelseforhold, eventuelle forskjeller og årsakssammenhenger er også nødvendig for å kunne planlegge og utvikle tannhelsetjenesten. En sentral oppgave for tannhelsetjenesten bør være å kunne tilby alle forskjellige grupper som lever under ulike kulturelle og yrkesmessige livsbetingelser, et likeverdig tannbehandlingstilbud. Beslutninger som innvirker på helsen, inkludert tannhelsen, tas ofte utenfor helsetjenestens primære ansvarsområde. Det er derfor avgjørende med samarbeid, prioritering og felles innsats blant alle kommunale og statlige instanser og frivillige organisasjoner i folkehelsearbeidet. For å lykkes med dette er det behov for forskningsbasert kunnskap som kan danne grunnlag for å satse riktig. Helsetjenestene skal være basert på, og tilrettelagt for, den enkeltes spesifikke behov. Det vil øke muligheten for en fremtidig god oral helse, jevnt fordelt i den samiske befolkningen.

¹ Meld. St. 18 (2012–2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter* sier i sin omtale av programmet: «Det er avgjørende at urfolk har mulighet til å videreutvikle sin kunnskap og kompetanse som grunnlag for sin innflytelse på og medvirkning i den generelle samfunnsutviklingen, spesielt i nordområdene. Dette omfatter både økonomiske, kulturelle, næringspolitiske og ressurs- og geopolitiske endringer. Ikke minst gjelder det endringer i klima, økologi, natur og miljø i nord. Det er samtidig viktig at denne kunnskapen blir integrert i øvrig kunnskapsutvikling og gjort tilgjengelig for forvaltning og næringliv.»

Innholdsfortegnelse

1	Mandat og grunnlag.....	14
1.1	Analysegruppas mandat	14
1.2	Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget	15
1.3	Behov for et kunnskapsgrunnlag.....	15
1.4	Analysegruppa	16
2	Samisk språk i grunnskolen og videregående opplæring	17
2.1	Samiske språk i skolen	17
2.2	Lovverket og læreplan.....	18
2.2.1	Lovverket for grunnskolen	18
2.2.2	Lovverket for den videregående opplæringa	18
2.2.3	Læreplanverket.....	19
2.3	Samisk språk i grunnskolen	19
2.3.1	Det samla elevtallet med samisk i fagkretsen.....	19
2.3.2	Elevtallet for samisk som opplæringsspråk	20
2.3.3	Elevtallet i Samisk førstespråk	20
2.3.4	Samisk som opplæringsspråk og Samisk førstespråk.....	21
2.3.5	Elevtallet i samisk som 2. språk	21
2.3.6	Fordeling av andrespråkselever mellom andrespråk 2 og andrespråk 3.....	22
2.3.7	Elevtallet innenfor Forvaltningsområdet for samisk språk.....	22
2.4	Samisk språk i videregående skole	25
2.4.1	Samisk førstespråk i den videregående opplæringa	26
2.4.2	Samisk andrespråk i den videregående opplæringa.....	27
2.4.3	Opplæring på samisk	29
2.5	Læremiddelsituasjonen	29
2.5.1	Opplæring på nordsamisk.....	29
2.5.2	Opplæring på lulesamisk	30
2.5.3	Opplæring på sørsamisk	30
2.5.4	Opplæring i samisk andrespråk	31
2.5.5	Sametinget syn	31
2.6	Tilsyn med samiskopplæringa.....	32
2.6.1	Tilsynenes innhold	32
2.6.2	Tilsyn i Oslo og Akershus	34
2.6.3	Tilsyn i Nordland.....	35
2.6.4	Tilsyn i Finnmark	36
2.7	Utfordringer og anbefalinger.....	38
3	Gjennomstrømning i videregående opplæring	42
3.1	Innhold	42
3.2	Myndighetenes satsing på videregående opplæring.....	43

3.3 Gjennomstrømning i videregående opplæring	44
3.3.1 Innledning.....	44
3.3.2 Frafall etter utdanningsprogram	46
3.3.3 Frafall etter kjønn	48
3.3.4 Frafall etter grunnskolepoeng.....	50
3.3.5 Frafall etter foreldrenes utdanningsnivå.....	51
3.4 Hva gjør de som falt ut av videregående opplæring?.....	52
3.4.1 Innledning.....	52
3.4.2 Frafall	53
3.4.3 Hva jobber de med?.....	55
3.5 Konklusjon og forslag til videre analyser	57
3.5.1 Konklusjon	57
3.5.2 Forslag til videre analyser	57
4 Samisk fjernundervisning.....	58
4.1 Innledning	58
4.1.1 Juridisk forankring	59
4.1.2 Fjernundervisningas historie	59
4.1.3 Samisk fjernundervisning i dag	60
4.1.4 Behovet for fjernundervisningstilbud.....	61
4.1.5 Strategisk plan for samisk fjernundervisning:.....	61
4.1.6 Behovet for kompetanse i fjernundervisningsmetodikk.....	61
4.2 Innholdet i samisk fjernundervisning.....	62
4.3 Utvikling av samisk fjernundervisning siste ti år	63
4.3.1 Nordsamisk.....	63
4.3.2 Lulesamisk	64
4.3.3 Sørsamisk	66
4.4 Avslutning.....	69
4.5 Tilrådinger.....	69
5 Språksentrene voksenalplæring	71
5.1 Innledning	71
5.2 Samiske språksenter i Norge.....	71
5.3 Samiskopplæring for voksne.....	72
5.3.1 Ikke kompetansegivende kurs	73
5.3.2 Kompetansegivende kurs	73
5.4 Modeller for samarbeid med universitet og høyskole.....	75
5.4.1 I regi av universitet eller høyskole	75
5.4.2 I egen regi med eksamen ved universitet eller høyskole	76
5.4.3 Problemstillinger ved samarbeid med høyskole/universitet.....	79
5.4.4 Finansiering av kurs	81

5.5 Oppsummering og tilråding	82
6 Forskningsrådene – 40 år for samisk forskning.....	85
6.1 Innledning	86
6.1.1 Hva er et forskningsprogram?	86
6.1.2 Datamaterialet	86
6.2 Kronologisk gjennomgang av programmer og satsinger	87
6.2.1 1981–1993.....	87
6.2.1.1 «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (1981–1990).....	87
6.2.1.2 «Samiske/samisk-norske studier» (innsatsområde innenfor samfunnsvitenskap 1983–93).....	90
6.2.2 1994–2000.....	91
6.2.2.1 Urfolksnettverket.....	92
6.2.2.2 Forspill til et nytt forskningsprogram – utredninger	92
6.2.2.3 Hva er samisk forskning – i Forskningsrådet?	93
6.2.2.4 Handlingsplan.....	93
6.2.3 Hvor ble det av kvenene?	94
6.2.4 2001–2005	94
6.2.4.1 «Program for samisk forskning» – bakgrunn	94
6.2.4.2 Programplan	94
6.2.4.3 Finansiering og drift av programmet.....	95
6.2.4.5 Evaluering	98
6.2.5 2005–2007 – mellom to programmer	99
6.2.6 2007–2016.....	99
6.2.6.1 «Program for samisk forskning II» – bakgrunn	99
6.2.6.2 Programplan	100
6.2.6.3 Midtveisevaluering.....	103
6.3 Utviklingen gjennom programmene – fokusområder	105
6.3.1 Budsjetter.....	105
6.3.2 Utlysningspolicy.....	106
6.3.3 Rekruttering.....	106
6.3.3.1 Kjønn i rekrutteringen	107
6.3.3.2 Etnisitet – rekruttering av samer til forskning.....	107
6.3.3.3 Fullføring.....	107
6.3.4 Samiske forskningsmiljøer: oppbygging og utvikling ved institusjonene.....	109
6.3.5 Styrking av fagene	109
6.3.6 Samisk språk.....	110
6.3.7 De små samiske språkområdene.....	111
6.3.8 Formidling.....	112
6.3.9 Internasjonalisering	113
6.3.10 De samiske forskningsprogrammene i Forskningsrådet – tilpasninger etter behov	114

6.3.11 Departementenes rolle	115
6.4 Konklusjon	115
7 Samisk språk i Den norske kirke	117
7.1 Innledning	118
7.2 Bakgrunn – historie og nåtidig kontekst	118
7.2.1 Historiske utviklingstrekk i Den norske kirkes arbeid med samisk språk.....	118
7.2.2 Den norske kirke og samisk språk i dag – organisering, språkpolitikk og lover.....	119
7.3 Statistikk om bruk av samisk språk i Den norske kirke	121
7.3.1 Geografisk utbredelse / antall menigheter som har gudstjenester med innslag på samisk	122
7.3.2 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – prostinivå.....	124
7.3.3 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – menighetsnivå.....	128
7.3.4 Utviklingstrekk i lys av etatsstatistikken	130
7.3.5 Samisk språkbruksnivå i den enkelte gudstjeneste med vekt på forvaltningsområdet for samisk språk	131
7.4 Hva forteller den generelle kirkestatistikken om Den norske kirkes stilling og betydning i samiske samfunn?	137
7.5 Oppsummering, utfordringer og anbefalinger.....	140
8 Tannhelse i samisk befolkning i Finnmark	144
8.1 Bakgrunn	144
8.2 Hensikt med og avgrensing av artikkelen	145
8.3 Befolkningsdata på tannhelse i Norge og Nord-Norge	145
8.4 Aktualisering av forskning på tannhelse i samisk befolkning	146
8.5 Tannhelse i nord-prosjektet	146
8.6 Tydelige tegn til betydelig bedring i tannhelsen i nord	147
8.7 Tannlegedekningen i Finnmark	150
8.8 Samisk kvote på tannlegestudiet	151
8.9 Behovet for fremtidig forskningsbasert kunnskap om tannhelsen i samisk befolkning i Norge – oppsummering og anbefalinger	152
9 Samiske tall	154
9.1 Innledning.....	154
9.2 Noen kommentarer til tabellene	154

1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er:

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Ligestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårslige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal

dette tilkjennegis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Analysegruppa

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til analysegruppa, dette med en funksjonstid på fire år. De oppnevnt er i perioden 2011- 2016:

Jon Todal, leder (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nestleder (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga árktaš universitehta-UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier, UiT Norgga árktaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlánda Universitehta-Universitetet i Nordland)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Samisk språk i grunnskolen og videregående opplæring

Torkel Rasmussen, 1. amanuensis. Samisk høgskole Kautokeino

Sammendrag

Faget Samisk som andrespråk i grunnskolen har hatt en betydelig nedgang etter skoleåret 2005/06. Artikkelen viser at nedgangen kan ha stoppet opp og stabilisert seg på et lavere nivå enn tidligere. Tilbakegangen for Sørsamisk andrespråk er likevel bekymringsfull. Det er også registrerte en større tilbakegang for faget Samisk førstespråk. Det gjøres spesielt oppmerksom på det skillet som har oppstått mellom elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk og antall elever som har samisk som opplæringsspråk. Det blir stadig flere elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk uten å ha opplæring i andre fag i grunnskolen på samisk.

Tall for dekningsgraden av læremidler for opplæring på samisk, viser at situasjonen har blitt en del bedre de siste fire år. Men spesielt for lule- og sørsamisk må situasjonen fortsatt betegnes som kritisk ettersom elevene mangler læremidler i de fleste fag i grunnskolen.

En gjennomgang av Fylkesmannsembetenes tilsynsrapporter fra tilsyn med samiskopplæringa viser lovbrudd ved alle tilsyn i Nordland og Oslo/Akershus. I Finnmark er alle tilsynsrapportene udelt positive. Det har ikke vært gjennomført tilsyn med samiskopplæringa i andre fylker.

2.1 Samiske språk i skolen

Denne artikkelen tar i hovedsak for seg opplæringa i samiske språk i den norsk grunnskolen og videregående opplæring de siste fem årene. Det vil si skoleårene fra 2010/11 til 2014/15. Det gis også noen lengere tilbakeblikk for å vise trendene i utviklinga.

Bruk av samisk språk i opplæringa reguleres av Undervisningsloven og Kunnskapsløftet - læreplanverket for grunnskolen og videregående opplæring. Kapittel 0 gir av den grunn en kort gjennomgang av de sentrale delene om samisk språk i loven og læreplanene.

Det undervises i og på tre samiske språk i grunnskolen: nord-, lule- og sørsamisk, og det kan undervises i og på disse tre samiske språkene i den videregående skolen. I denne artikkelens kapittel 3 gis en samlet oversikt over antallet elever som har opplæring i et av de samisk språkene i grunnskolen. I kapittel 2.4 legges det fram tall for opplæring i samisk i den videregående opplæringa, mens kapittel 0 behandler læremiddelsituasjon for opplæring på samisk og for de forskjellige alternativene for samisk andrespråk.

Fylkesmannsembetene fører tilsyn med opplæringa i grunnskolen og den videregående opplæringa og også med skolenes opplæring i og på samisk. Artikkelens kapittel 2.6 tar for seg de tilsyn med samiskopplæringa som er utført de siste fire årene.

2.2 Lovverket og læreplan

2.2.1 Lovverket for grunnskolen

Opplæringslovens § 6-2. *Samisk opplæring i grunnskolen* slår fast at elever i samiske distrikt har rett til opplæring på samisk. Utenfor samiske distrikt har elevene rett til slik opplæring dersom foreldrene til minst ti elever krever det. Når opplæringa har startet opp, kan den ikke legges ned så lenge det fortsatt er minst seks elever igjen i gruppa.

Samisk distrikt er i opplæringsloven § 6-1 definert til å være Forvaltningsområdet for samisk språk², og andre kommuner eller deler av kommuner som regjeringa har besluttet å kalle samisk distrikt. Ingen områder utenfor Forvaltningsområdet for samisk språk er blitt klassifisert som samiske distrikt. Dermed gjelder bestemmelser i opplæringsloven for samiske distrikt pr i dag kun i Forvaltningsområdet for samisk språk, og begrepet Forvaltningsområdet vil i fortsettelsen bli brukt.

Innenfor Forvaltningsområdet kan kommunene vedta at alle elevene i grunnskolen skal ha opplæring i samisk. Tre kommuner har fattet slike vedtak som fortsatt står ved lag: Nesseby, Karasjok og Kautokeino. I disse kommunene er samisk i en av de mulige variantene et obligatorisk fag for elevene i kommunenes grunnskoler.

Utenfor Forvaltningsområdet har samer i grunnskolealder rett til opplæring i samisk (opplæringsloven § 6-2, femte ledd). Det vil si at samiske barn har en individuell rett til opplæring i samisk, men de har ikke en individuell rett til å ha samisk som opplæringspråk. Samer er i lovens § 6-1 definert som «person som kan skrivast inn i samemanntalet, og barn av dei som kan skrivast inn». Det er også slått fast i loven at: «Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når: opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen». Dette har åpnet opp for bruk av fjernundervisningsmetoder i samisk opplæringa der lærer og elev ikke er fysisk til stede i samme klasserom, men kommuniserer ved hjelp av datamaskin.

2.2.2 Lovverket for den videregående opplæringa

Undervisningslovens § 6-3 slår fast at samer i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Denne rettigheten gjelder hele landet og den forsvinner ikke selv om skolen ikke er i stand til å finne en lærer i faget. På samme måte som for samiskopplæringa i grunnskolen heter det at: «Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen». De videregående skolene har dermed plikt til å tilrettelegge opplæringa i samisk f.eks. som fjernundervisning. Elevene i videregående opplæring har ikke rett til å få opplæring på samisk. Men Kunnskapsdepartementet kan pålegge enkelte skoler å tilby opplæring i eller på samisk i særskilte fag i den videregående opplæringa innenfor visse kurser eller visse grupper. De fleste videregående skoler eies av fylkeskommunene og Undervisningsloven § 6-3 slår fast at fylkeskommunene kan tilby opplæring på samisk. I tillegg finnes det to statlige samiske videregående skoler i Karasjok og Kautokeino.

² Forvaltningsområdet for samisk språk består av kommunene: Nesseby, Tana, Karasjok, Porsanger, Kautokeino, Kåfjord, Lavangen, Tysfjord, Røyrvik og Snåsa.

2.2.3 Læreplanverket

Opplæring i offentlig grunnskole og den videregående opplæringa følger et av læreplanverkene *Kunnskapsløftet* eller *Kunnskapsløftet Samisk*. I Forvaltningsområdet skal alle offentlige grunnskoler følge Kunnskapsløftet Samisk. Læreplanverket har utviklet læreplaner for tre varianter av samisk språkopplæring i grunnskolen (*Udir 2013-1: 2013-2*): *Samisk førstespråk*, *Samisk andrespråk 2* og *Samisk andrespråk 3*. De fleste som har opplæring i Samisk førstespråk i grunnskolen har også samisk som opplæringsspråk. For den videregående opplæringa er det utviklet et fjerde alternativ *Samisk andrespråk 4* som er ment for elever som ikke har hatt opplæring i samisk i grunnskolen. Målet med faget Samisk førstespråk er uttrykt slik i læreplan.

Faget samisk som førstespråk skal utvikle elevenes språkkompetanse ut fra de evner og forutsetninger den enkelte har. Muntlige ferdigheter og lese- og skrivekompetanse er både et mål i seg selv og et nødvendig grunnlag for læring og forståelse i alle fag på alle trinn. Faget skal motivere til lese- og skrive lyst, og bidra til å utvikle gode læringsstrategier. (Udir 2013-1/Samisk andrespråk er ment for elever som ikke har samisk som morsmål og ikke har lært samisk før de begynner på skolen. Samisk andrespråk 2 har en mer ambisiøs målsetning enn Samisk andrespråk 3, men samme timetall. Samisk som andrespråk 2 er ifølgel læreplanen:

... det alternativet som gir best språkkunnskaper etter endt skolegang og valg av dette alternativet på grunnskolen, vil bidra til å legge grunnlag for elevens funksjonelle tospråklighet. (Udir 2013-2)

Samisk andrespråk 3 nevnes som et alternativ for elever som ikke kan noe samisk når de starter med opplæring i faget. En går derfor ut fra at disse elevene vil ha nytte av å bruke mer tid på å lære samisk. Elever som starter med samisk sent på barnetrinnet eller først på ungdomstrinnet får også opplæring etter denne varianten. Det er ikke nødvendigvis et mål at elevene blir tospråklige. Samisk andrespråk 4 er ment for elever i den videregående opplæringa som ikke har hatt opplæring i samisk tidligere. Det har for første gang blitt undervist etter denne læreplanen dette skoleåret. (Udir 2013-2; 2015-1.)

2.3 Samisk språk i grunnskolen

Tallmaterialet til dette kapittelet er hentet fra Grunnskolens informasjonssystem på internett (GSI 2014), og tilsendt fra Utdanningsdirektoratet (Udir 2015-1). Noen tall er hentet fra tidligere utgaver at Samiske tall forteller (Todal 2011; 2012).

2.3.1 Det samla elevtallet med samisk i fagkretsen

Tabell 2.1 Det samla elevtallet med samisk i fagkretsen

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
I alt	3055	2245	2153	2126	2126	2116
Nordsamisk	2844	2058	1987	1933	1947	1943
Lulesamisk	88	96	72	98	93	99
Sørsamisk	123	91	94	95	86	74

Tabell 2.1 viser at tallet på elever som har opplæring i samiske språk gikk ned med ti fra i fjor. Tallet på elever som har fått opplæring i lulesamisk øker med seks eller 6,5 prosent. For sørsamisk er det en nedgang på tolv elever eller 14,0 prosent. Nedgangen i antall elever som mottar opplæring i samisk, er betydelig etter skoleåret 2005/06 som er det siste året den gamle læreplanen var i bruk. Dette er grundig drøftet av Todal tidligere (2011; 2012). Her ses det av den grunn spesielt på utviklinga de siste fem år. Nedgangen fra 2010/11 er på 129 elever eller 5,7 prosent. Når en tar i betraktning at elevtallet i grunnskolen i denne perioden går ned i Nord-Norge med 5,3 prosent kan det tyde på at situasjonen for opplæringa i samiske språk har stabilisert seg (GSI 2014), men på et lavere nivå enn tidligere. Det kommer også fram av tallene at tilbakegangen gjelder både nordsamisk og sørsamisk, mens opplæring i lulesamisk øker med tre elever eller 3,1 prosent i femårs perioden. Nedgangen for opplæring i sørsamisk er 17 elever eller 18,7 prosent. Det må betegnes som en stor nedgang.

2.3.2 Elevtallet for samisk som opplæringsspråk

Tallene i tabellen nedenfor er det totale antallet elever som får opplæring på samisk i grunnskolen enten opplæringsspråket er sør-, lule- eller nordsamisk. Adskilte tall for sør-, lule- og nordsamisk har ikke vært tilgjengelig.

Tabell 2.2 Antall elever i grunnskolen med samisk som opplæringsspråk

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
I alt	977	893	855	873	822	812

Tabell 2.2 viser at 812 elever hadde samisk som opplæringsspråk i grunnskolen i skoleåret 2014/15. Dette var en nedgang på ti elever eller 1,2 prosent fra året før. De siste fem årene har antallet elever gått ned 893 til 812. Dette er en nedgang på 81 elever eller 9,1 prosent. Fra 2005/06 til i år var nedgangen på 165 elever eller 16,9 prosent. I skoleåret 2003/04 hadde 1057 elever samisk som opplæringsspråk i grunnskolene i Norge. Dette er det høyeste antallet noen gang. Nedgangen fra 2003/04 til 2014/15 er på 245 elever eller 23,2 prosent. Dette må karakteriseres som en stor nedgang. Noe av denne nedgangen kan skyldes mindre barnekull i noen sentrale samiske områder. Tallene viser klart at færre barn mottar opplæring etter en sterk modell for samisk opplæring nå enn på begynnelsen av 2000-tallet. Dette er negativt for samisk språkutvikling, og det er et forhold som bør undersøkes nærmere.

2.3.3 Elevtallet i Samisk førstespråk

Det gis opplæring i både Sør-, Lule- og Nordsamisk førstespråk i grunnskolene i Norge.

Tabell 2.3 Antallet grunnskoleelever med samisk som førstespråk

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
I alt	998	971	940	930	916	915
Nordsamisk	953	923	895	879	877	878
Lulesamisk	29	29	25	30	19	22
Sørsamisk	16	19	20	21	20	15

Tabell 2.3 viser at 915 elever har opplæring i Samisk førstespråk i grunnskolen. Det er en nedgang på en elev eller 1,1 prosent fra året før. Av disse får 878 elever opplæring i Nordsamisk førstespråk, 22 elever i Lulesamisk førstespråk og 15 elever i Sørsamisk førstespråk.

Elevtallet i Nordsamisk førstespråk har gått ned både siden 2005/06 og siden 2010/11. Fra 2005/06 er nedgangen på 83 elever eller 8,3 prosent og fra 2010/11 er nedgangen på 66 elever eller 6,8 prosent. Elevtallet i Lulesamisk førstespråk har ligget på i underkant av 30 i perioden, men falt til 19 i fjor for å øke til 22 i år. Elevtallet i Sørsamisk førstespråk har ligget rundt 20 for å synke til 15 fra i fjor til i år. Dette er en nedgang på 25 prosent.

2.3.4 Samisk som opplæringspråk og Samisk førstespråk

De fleste elevene som har opplæring i Samisk førstespråk har også samisk som opplæringspråk. Det er imidlertid ikke fullt samsvar mellom antallet elever som har Samisk førstespråk og antallet elever som har samisk som opplæringspråk.

Tabell 2.4 Antall grunnskoleelever med samisk som førstespråk og samisk som opplæringspråk

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Samisk førstespråk	998	971	940	930	916	915
Samisk som opplæringspråk	977	893	855	873	822	812
Forskjell	21	78	85	57	94	103

Tabell 2.4 viser at det siste år var 103 elever som fikk opplæring i Samisk førstespråk uten at de hadde samisk som opplæringspråk. Denne forskjellen har økt fra 21 i skoleåret 2005/06. De siste fem årene har dette tallet variert mye, men det er hele tiden betydelig høyere enn for skoleåret 2005/06.

Det er høyst usikkert hva det kommer av at et større antall barn nå får opplæring i Samisk førstespråk ute å ha samisk som opplæringspråk. Det kan komme av at opplæring på samisk ikke er tilgjengelig i hjemkommunen eller nærmeste skole. Det kan også komme av at foreldre velger bort samisk som opplæringspråk selv om denne opplæringa er tilgjengelig. Dette er et tema som burde undersøkes nærmere.

2.3.5 Elevtallet i samisk som 2. språk

Det gis opplæring i både Sør-, Lule- og Nordsamisk andrespråk i grunnskolen i Norge.

Tabell 2.5 Antall grunnskoleelever med opplæring i Samisk andrespråk

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
I alt	2057	1274	1213	1196	1210	1201
Nordsamisk	1891	1135	1092	1054	1070	1065
Lulesamisk	59	67	47	68	74	77
Sørsamisk	107	72	74	74	66	59

Tabell 2.5 viser en markant nedgang i antallet elever som har opplæring i Samisk andrespråk i grunnskolen fra 2005/06 fram til i år. Årsakene til denne nedgangen er diskutert i *Samiske tall*

forteller 4 og 5 (Todal 2011; 2012: 110-11). Todal viser her til den nye læreplan Kunnskapsløftet og drøfter om den kan ha påvirket språkvalgene til foreldrene. Tabell 2.5 viser også at antallet barn som har Samisk andrespråk i grunnskolen har vært relativt stabile de siste fire år. Det er en liten nedgang på ni elever eller 0,7 prosent fra i fjor. Dette kan tyde på at nedgangen i faget har stanset.

2.3.6 Fordeling av andrespråkselever mellom andrespråk 2 og andrespråk 3

Det er som tidligere nevnt mulig å velge mellom to varianter av Samisk andrespråk i grunnskolen. Samisk andrespråk 2 har et høyere kompetansemål enn Samisk andrespråk 3. En kan derfor forutsette at elever som velger Samisk andrespråk 2 blir bedre i samisk enn elever som velger Samisk andrespråk 3. Det er derfor interessant å se på fordelinga av elever mellom disse to fagene.

Tabell 2.6 Antall grunnskoleelever med Samisk andrespråk splittet etter fagplan

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Andrespråks elever i alt	1285	1213	1196	1210	1201
Andrespråk 2	645	598	567	617	717
Andrespråk 3	640	615	629	593	484

Tabell 2.6 viser at det de siste tre årene har vært en utvikling der flere av de som velger opplæring i Samisk andrespråk, velger å følge læreplan for Samisk andrespråk 2 enn Samisk andrespråk 3. Skoleåret 2010/11 var tallene nesten identiske. Skoleåret 2014/15 har 59,7 prosent valgt Samisk andrespråk 2 mens 40,3 prosent har valgt Samisk andrespråk 3. Dette må ses på som positivt ettersom Samisk andrespråk 2 har høyere kompetansemål enn Samisk andrespråk 3. Det vil si at flere elever nå får opplæring etter en læreplan som gir dem bedre samiskkunnskaper.

2.3.7 Elevtallet innenfor Forvaltningsområdet for samisk språk

Professor Jon Todal viser i «Samiske tall forteller 5» en del tall for elevene innenfor Forvaltningsområdet for samisk språk i skoleåret 2011/12. Nedenfor brukes Todals tall og tall for skoleåret 2014/15 for å sammenligne utviklinga de siste tre årene. Dette gjelder det totale elevtallet i Forvaltningsområdet, andelen som har samisk i fagkretsen og om disse har opplæring i Samisk førstespråk eller andrespråk. Dette er gjort innenfor Forvaltningsområdet fordi en her kan studere hvor stor andel av det totale elevantallet som mottar opplæring i samisk. Innenfor Forvaltningsområdet kan alle elever velge opplæring i samisk. Derfor kjenner vi det totale antallet elever som kan velge samiskopplæring. Utenfor Forvaltningsområdet er retten til samiskopplæring knyttet til visse kriterier, og vi vet ikke hvor mange som oppfyller dette kriteriet. (Todal 2012: 111-12.)

Tabell 2.7 Elevtall i kommunene i Forvaltningsområdet skoleårene 2011/12 og 2014/15 samt endring i perioden

	Elevtallet i kommunene 2011/12	Elevtallet i kommunene 2014/15	Endring i elevtallet fra 2011/12 til 2014/15	Endring i prosent fra 2011/12 til 2014/15
I alt	2310	2268	-42	-1,8
Porsanger	460	412	-48	-10,4
Karasjok	366	327	-39	-10,7
Kautokeino	338	359	21	6,2
Tana	307	276	-31	-10,1
Snåsa	250	210	-40	-16,0
Tysfjord	203	211	8	3,9
Kåfjord	192	219	27	14,1
Lavangen	119	118	-1	-0,8
Nesseby	75	78	3	4,0
Røyrvik	(55)	58	3	5,5

Tabell 2.7 viser at elevtallet i Forvaltningsområdet for samisk språk gikk tilbake med 42 elever fra 2011/12 til 2014/15. Dette er en tilbakegang på 1,8 prosent. Forvaltningsområdet for samisk språk ble imidlertid utvidet med Røyrvik kommune Nord-Trøndelag i det sørsamiske språkområdet 1.1. 2013. Den reelle tilbakegangen i elevtallet for de kommunene som utgjorde forvaltningsområdet i 2011/12 er av den grunn 100 elever eller 4,3 prosent.

Tabellen viser store forskjeller i utviklinga av elevtallet mellom kommunene. Kåfjord og Kautokeino har størst økning med henholdsvis 27 og 21 elever eller 14,1 og 6,2 prosent. Tilbakegangen er størst i Snåsa med 16,0 prosent. Det er også verdt å merke seg tilbakegangen i elevtallet på vel ti prosent i Karasjok, Porsanger og Tana. Dette er kommuner med relativt mange elever som får opplæring i samisk.

Tabell 2.8 Antall elever i Forvaltningsområdet med og uten opplæring i samisk, opplæring i Samisk førstespråk og Samisk andrespråk

	Elever i alt forvaltnings-området	Elever uten opplæring i samisk	Elever med opplæring i samisk	Elever med Samisk førstespråk	Elever med Samisk andrespråk
Elevtall 2011/12	2310	1092	1218	783	435
Elevtall 2014/15	2268	1088	1180	741*	439*
Forandring 2011/12 til 2014/15	-42	- 4	- 38	- 42	+ 4

*Det korrekte tallet er noe høyere fordi tall fra to kommuner er så lave at de ikke har blitt gjort tilgjengelig av Utdanningsdirektoratet.

Tabell 2.8 viser at 1218 elever hadde opplæring i samisk innenfor Forvaltningsområdet skoleåret 2011/12. De utgjorde 57 prosent av alle elevene med samiskopplæring i Norge. I år mottar 1180 elever i Forvaltningsområdet opplæring i samisk. De utgjør 55,8 prosent av alle elevene som får opplæring i samisk. Dette er en nedgang på 1,2 prosentpoeng.

Antallet elever med opplæring i Samisk førstespråk gikk ned med 42 i Forvaltningsområdet. Det er en nedgang på 5,4 prosentpoeng. Antall elever med opplæring i Samisk andrespråk økte med fire. Det er en økning på 0,9 prosentpoeng.

I 2011/12 fikk 53 prosent av elevene innenfor Forvaltningsområdet opplæring i samisk språk i grunnskolen. I år mottar 52,0 prosent av elevene opplæring i samisk. Av disse fikk langt de fleste opplæring i Samisk førstespråk. Tendensen i år er den samme som for 2011/12. Omlag hver tredje elev i Forvaltningsområdet får opplæring i Samisk førstespråk.

Tabell 2.9 Elevtall i kommunene skoleårene 2011/12 og 2014/15, elever med opplæring i samisk, samt endring i perioden

	Elever i kommunene 2011/12	Elever med opplæring i samisk 2011/12	Elever i kommunene 2014/15	Elever med opplæring i samisk 2014/15	Endring fra 2011/12 til 2014/15
Porsanger	460	123	412	119	-4
Karasjok	366	366	327	327	-39
Kautokeino	338	338	359	359	21
Tana	307	155	276	137	-18
Snåsa	250	29	210	11	-18
Tysfjord	203	49	211	73	24
Kåfjord	192	73	219	85	12
Lavangen	119	12	118	.	
Nesseby	75	.	78	.	
Røyrvik	55		58	.	

Tabell 2.9 viser utviklinga for elever som får opplæring i samisk i kommunene i Forvaltningsområdet. Tall for Røyrvik skoleåret 2011/12 er ikke kjent. I Karasjok, Kautokeino og Nesseby er samisk et obligatorisk fag for alle elevene og endringene i disse kommunene følger naturlig nok endringer i elevtallet. Tysfjord og Kåfjord har hatt store økninger i antallet elever som mottar opplæring i samisk med henholdsvis 49,0 og 16,4 prosent.

Snåsa har en stor nedgang på 18 elever eller 62 prosent. Denne nedgangen skyldes delvis at en del elever som mottok fjernundervisning i samisk fra Åarjel-saemiej skuvle på Snåsa, nå får opplæring i samisk av en lokal lærer på hjemmeskolen. Tillegg blir fjernundervisningselever nå registrert på hjemmeskolen og ikke som elever på Snåsa. Tidligere var disse registrert på skolen som tilbød fjernundervisning. (Nilsson Valkeapää 2015.) Tana har også hatt en nedgang på 18 elever som mottar opplæring i samisk. Dette er en nedgang på 11,6 prosent. Både Snåsa og Tana har hatt en større nedgang i elevtallet i grunnskolen, uten at det kan trekkes slutninger mellom disse to forholdene.

Tabell 2.10 Prosentvis fordeling av elevene med samisk opplæring skoleårene 2011/12 og 2014/15

	Elever med opplæring i samisk i % av alle elevene		Elever med Samisk førstespråk i % av alle elevene		Elever med Samisk andrespråk i % av alle elevene	
	2011/2012	2014/15	2011/2012	2014/15	2011/2012	2014/15
I alt	53	52,2	34	32,9	19	19,4
Porsanger	26	28,9	7	5,1	19	23,8
Karasjok	100	100,0	76	76,1	24	23,9
Kautokeino	100	100,0	93	90,5	7	9,5
Tana	51	49,6	31	31,5	20	18,1
Snåsa	12	5,2	.	.	.	.
Tysfjord	24	34,6	10	10,4	14	24,2
Kåfjord	39	38,8	5	5,9	34	32,9
Lavangen	10	.	.	.	.	.
Nesseby	.	94,9	23	30,8	.	64,1
Røyrvik		.	0	0		.

Tabell 2.10 viser at det for de fleste kommunene er det bare små endringer for antall elever som mottar undervisning i samisk de siste fire årene. Tysfjord har imidlertid en klar økning. I 2011/12 fikk 24 prosent opplæring i samisk. I år er andelen 34,6 prosent. Hele økinga kommer i Samisk andrespråk som øker fra 14 til 24,2 prosent. I Nesseby øker prosenten som mottar opplæring i Samisk førstespråk fra 23 prosent til 30,8. Snåsa har en nedgang fra 12 til 5,2 prosent for andelen elever som mottar opplæring i samisk.

2.4 Samisk språk i videregående skole

Samiske elever i den videregående opplæringa har rett til å få opplæring i samisk språk. Det er ikke mulig å bruke samme geografiske inndeling som for grunnskolen i presentasjonen av samisk språk i videregående opplæring. Dette kommer av at mange kommuner mangler videregående skole og at ungdommer av den grunn ofte tar videregående utdanning utenfor hjemkommunen.

Tallene til dette kapittelet er hentet fra *Samiske tall forteller 5* (Todal 2012: 114-16) for skoleårene 2010/11 og 2011/12. For skoleårene 2012/13 til 2014/15 brukes tall som er tilsendt fra Utdanningsdirektoratet (Udir 2015-1) samt hentet fra Utdanningsdirektoratets oversikt over fagvalget til elevene i videregående opplæring (Udir 2013-3; 2014; 2015-2).

Tabell 2.11 Antall elever med samisk i fagkretsen i den videregående utdanningen

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Hele landet	433	473	416	452	449
Finnmark	341	384	332	356	357
Troms	49	54	53	42	48
Nordland	27	16	18	37	24
Nord-Trøndelag	9	7	.	8	11
Resten av landet	7	12	13*	9	9

*Nord-Trøndelag inngår i antallet elever i resten av landet.

Tabell 2.11 viser at antallet elever med samisk opplæring varierer en del fra år til år uten at det framkommer en klar tidstendens. Men en ser i alle fall ikke den samme tendensen som for opplæring i samisk i grunnskolen der antallet elever med samisk opplæring går ned. I femårsperioden øker derimot antallet elever med 16 eller 3,7 prosent. Tabellen viser også at et stort flertall av elevene som har opplæring i samisk i den videregående opplæringa, 79,5 prosent, går på skole i Finnmark.

Tabell 2.12 Fordeling av elevene mellom Samisk første og Samisk andrespråk for elever med opplæring i samisk i den videregående opplæringa

	2010/2011	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
I alt	433	473	416	452	449
Førstespråk	248	267	236	243	205
Andrespråk	185	206	180	209	244

Tabell 2.12 viser at det er en forskyvning i elevmassen som får opplæring i samisk i den videregående opplæringa fra i fjor til i år. Antallet elever som får opplæring i Samisk førstespråk går ned med 38 elever eller 15,6 prosent. Samtidig øker antallet elever som får opplæring i Samisk andrespråk med 35 eller 16,7 prosent. Det har vært en trend før 2014/15 at flere elever får opplæring i Samisk førstespråk i den videregående opplæringa enn i Samisk andrespråk. Det er uten tvil positivt dersom flere som har hatt opplæring i Samisk andrespråk i grunnskolen velger å fortsette opplæringa i Samisk andrespråk i den videregående opplæringa eller at elever som ikke har hatt opplæring i samisk, velger å lære samisk i den videregående opplæringa. Det er derimot negativt dersom dette betyr at elever velger Samisk andrespråk selv om de tidligere har hatt opplæring i Samisk førstespråk, slik det har kommet fram i media (NRK 2015). Dette er et forhold som bør undersøkes nærmere.

2.4.1 Samisk førstespråk i den videregående opplæringa

Antallet elever som får opplæring i Samisk førstespråk i den videregående opplæringa vises her fylkesvis for de siste fem årene.

Tabell 2.13 Antallet elever i faget Samisk førstespråk i den videregående skolen

	2010/2011	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Hele landet	248	267	236	243	205
Finnmark	216	249	212	199	187
Troms	12	11	18	21	18
Nordland	18	.	.	18	.
Nord-Trøndelag	.	.	.	.	.
Resten av landet	.	7	6	.	8

Tabell 2.13 viser at antallet elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk i den videregående opplæringa holder seg relativt stabile de fire første årene av siste femårsperiode. Det siste året går antallet ned med 38 elever eller 15,6 prosent. Det må karakteriseres som en stor nedgang. Det er verdt å merke seg at det er 18 elever som får opplæring i Samisk førstespråk i Nordland både i skoleåret 2010/11 og 2013/14, mens antallet de øvrige årene er fem eller mindre.

Tabell 2.14 Antall elever i faget Samisk førstespråk i den videregående opplæringa splittet på nordsamisk og lule-/sørsamisk

	2010/2011	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Hele landet	248	267	236	243	205
Nordsamisk	*	*	229	226	195
Lulesamisk/ sørsamisk	*	*	7	17	10

*Tall for 2010/11 og 2011/12 har ikke vært tilgjengelig.

Tabell 2.14 viser at et stort flertall av elevene som har opplæring i Samisk førstespråk, har valgt Nordsamisk førstespråk. Skoleåret 2014/15 er antallet 195 eller 95 prosent. Antallet elever med Lule- eller Sørsamisk førstespråk varierer fra syv til 17 eller fra tre til syv prosent de siste tre årene. For skoleårene 2010/11 og 2011/12 har ikke adskilte tall for sør-, lule- og nordsamisk vært tilgjengelige.

2.4.2 Samisk andrespråk i den videregående opplæringa

Samisk andrespråks opplæring i den videregående opplæringa vises her fylkesvis for de siste fem årene.

Tabell 2.15 Antall elever med faget Samisk andrespråk splittet på fylker

	2010/2011	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Hele landet	185	206	180	209	244
Finnmark	125	135	120	157	178
Troms	37	43	35	24	36
Nordland	9	16	.	16	.
Nord-Trøndelag	9	7	.	.	.
Resten av landet	5	5	25	12	30

Når antallet elever i et fylke ikke er oppgitt er det slått sammen med antallet elever i fylkene lengere sør og rubrikken for resten av landet inneholder også antall elever i dette fylket.

Tabell 2.15 viser en klar økning i antallet elever som har Samisk andrespråk i den videregående opplæringa. Det siste året har økningen vært på 35 elever eller 16,7 prosent. Økningen i Finnmark er på 23 elever eller 14,6 prosent.

Til tross for denne økningen tyder tallene på at en del av elevene som har hatt opplæring i Samisk andrespråk i grunnskolen, ikke fortsetter opplæringa i Samisk andrespråk i den videregående opplæringa. Dette resonnerementet bygger på at: De fleste tar tre år videregående utdanning etter grunnskolen, og at antallet elever med Samisk andrespråk i grunnskolen gjennomsnittlig er 120 per årskull. I den videregående opplæringa er det gjennomsnittlig 81,3 elever per årskull som får opplæring i Samisk andrespråk. Dette er en betydelig forskjell.

I tillegg har omlag en tredjedel av elevene som får opplæring i Samisk andrespråk i den videregående opplæringa, faget Samisk andrespråk 4. Dette faget er ment for elever som ikke kan samisk fra før og ikke for elever som har hatt opplæring i Samisk andrespråk i grunnskolen. Dette tyder på et stort bortfall fra faget mellom grunnskolen og den videregående opplæringa. Dette forholdet bør undersøkes nærmere.

Tabell 2.16 Antall elever med faget Samisk andrespråk fordelt etter samiske språk

	2010/2011	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Hele landet	185	206	180	209	244
Nordsamisk	*	*	155	184	217
Lulesamisk	*	*	9	10	12
Sørsamisk	*	*	16	15	15

*Tall for 2010/11 og 2011/12 har ikke vært tilgjengelig.

Tabell 2.16 viser at et stort flertall av elevene som får opplæring i Samisk andrespråk har valgt Nordsamisk andrespråk. Skoleåret 2014/15 er antallet 244 eller 89 prosent. Antallet som får opplæring i Lulesamisk andrespråk er tolv eller fem prosent, mens antallet for Sørsamisk andrespråk er 15 eller seks prosent.

Økningen i antallet andrespråkselever gjelder spesielt for nordsamisk som øker fra 155 til 217. En økning på 40 prosent. Også lulesamisk har en viss økning, mens tallene for sørsamisk er svært stabile. For skoleårene 2010/11 og 2011/12 har ikke adskilte tall for sør-, lule- og nordsamisk vært tilgjengelige.

Økningen i det totale antallet elever som får opplæring i Samisk andrespråk det siste året, kan ha sammenheng med innføringa av et nytt fag *Samisk andrespråk 4*. Faget er beregnet for elever som ikke har lest Samisk andrespråk i grunnskolen. Det ble for første gang undervist i Samisk andrespråk 4 høsten 2014 og faget hadde ingen elever i skoleåret 2013/14. I år mottar 100 elever opplæring i Samisk andrespråk 2, 74 elever Samisk andrespråk 3 og 74 elever Samisk andrespråk 4 i den videregående opplæringa. Det forrige skoleåret var det omtrent like mange elever som tok Samisk andrespråk 2 som Samisk andrespråk 3. (Udir 2014: 27; 2015-1: 27; 2015-2:27.)

2.4.3 Opplæring på samisk

Slik det kommer fram i kapittel 2.2.2 kan departementet pålegge enkelte skoler å tilby opplæring på samisk i den videregående opplæringa ifølge undervisningslovens § 6-3. Også fylkeskommunene kan på eget initiativ tilby opplæring på samisk ved sine skoler. Til tross for dette har det ikke kommet fram opplysninger om at noen fylkeskommunale skoler tilbyr Opplæring på samisk. Ved de to statlige samiske videregående skoler i Karasjok og Kautokeino tilbys deler av opplæringa på samisk. Det har ikke vært mulig å få en full oversikt over hvor mye opplæring Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino tilbyr på samisk. Samisk videregående skole i Karasjok skriver i sin årsmelding til Utdanningsdirektoratet at: Skolen har hatt som minstemål å gi undervisning på samisk i alle identitetsskapende fellesfag. Med undervisning på samisk menes at all undervisning og veiledning av elever gis på samisk og at elevene kan besvare oppgaver og prøver på samisk. Skoleårene 2013/14 og 2014/15 ble 50 timer (45 minutters enheter) av undervisningen pr. uke gitt på samisk og resten på norsk eller norsk/samisk. All undervisning på medier og kommunikasjon der inntakskravet er samisk førstespråk, gis på samisk. På studiespesialisering ble det undervist på samisk i samfunnsfag, naturfag og historie i 2013/14 og på naturfag, historie og religion i 2014/15. (Samisk videregående skole i Karasjok 2014).

2.5 Læremiddelsituasjonen

I dette kapitlet ses det på læremiddelsituasjon for opplæring på de tre samiske språkene nord-, lule- og sørsamisk, og i Samisk andrespråk for de samme språkene. Læremidler er viktige verktøy for lærere og elever for å sikre at elevene oppnår de kompetansemålene og grunnleggende ferdighetene som eleven skal utvikle gjennom opplæringa. Sametinget har i 2010 og 2014 satt sammen informasjon om læremiddelsituasjonen. Denne informasjonen benyttes her for å vise situasjonen og utviklinga de siste år. (Sametinget et al. 2010: 19-24; Sametinget 2015.) Sametingets oversikt er delt opp for språkene nord-, lule- og sørsamisk og de beskriver læremiddelsituasjon for hvert fag og hvert klassetrinn med følgende kategorier:

1. Behovet er dekket etter læreplanen Kunnskapsløftet samisk, det finnes elevbøker/digitale ressurser, flesteparten av kompetansemålene dekt
2. Deler av kompetansekravet er dekket etter læreplanen Kunnskapsløftet samisk, det finnes temabøker/hefter/digitale læremidler
3. Det finnes elevbøker, nesten heldekkende etter tidligere læreplaner
4. Svært liten dekningsgrad eller læremidler mangler helt

2.5.1 Opplæring på nordsamisk

Tabell 2.17 Læremiddelsituasjonen for opplæring på nordsamisk i grunnskolen i 2010 og 2014. Dekningsgrad pr fag/klassetrinn

	Dekket	Deler dekket	Nesten etter gamle planer	Svært lite/ingenting	Totalt:
Barnetrinnet 2010	13	26	31	21	91
Barnetrinnet 2014	36	22	7	26	91
Ungdomstrinnet 2010	3	13	11	15	42
Ungdomstrinnet 2014	21	3	9	9	42

Tabell 2.17 viser stor mangel på læremidler i 2010. Av 91 undersøkte fag/klasstrinn på barnetrinnet, fantes det svært lite eller ingenting for 21 fag/klasstrinn, mens 31 fag/klasstrinn var nesten dekket med læremidler tilpasset gamle læreplaner. 13 fag/klasstrinn var dekket og 26 delvis dekket. Både for barne- og ungdomstrinnet skjer det en positiv utvikling fra 2010 til 2014. Men fortsatt mangler man læremidler helt for 26 fag/klasstrinn på barnetrinnet og 15 av 42 fag/klasstrinn på ungdomstrinnet. Fag som mangler læremidler på barnetrinnet i 2014 er Engelsk for årstrinn 5-7, Norsk for samisk 1, Geografi 1-4, Historie 1-4, Kroppsvøving 1-7 og Mat og helse 5-7. Fag som ikke er dekket på ungdomstrinnet er Norsk for samisk 1, Engelsk og Kroppsvøving.

2.5.2 Opplæring på lulesamisk

Tabell 2.18 Læremiddelsituasjonen for opplæring på lulesamisk i grunnskolen i 2010 og 2014. Dekningsgrad pr fag/klasstrinn

	Dekket	Deler dekket	Nesten etter gamle planer	Svært lite/ ingenting	Totalt:
Barnetrinnet 2010	4	41	3	43	91
Barnetrinnet 2014	21	9	6	55	91
Ungdomstrinnet 2010	0	3	5	34	42
Ungdomstrinnet 2014	3	3	0	36	42

Tabell 2.18 viser stor mangel på læremidler på lulesamisk både i 2010 og 2014. Av 91 undersøkte fag/klasstrinn på barnetrinnet i 2010, fantes det svært lite eller ingenting for 43 fag/klasstrinn, mens tre fag/klasstrinn var nesten dekket med læremidler tilpasset gamle læreplaner. Fire fag/klasstrinn var dekket og 41 er delvis dekket. For barnetrinnet skjer det en utvikling fra 2010 til 2014 da 21 fag/klasstrinn er dekket mens ni er delvis dekket. Men nå mangler man læremidler helt for 55 fag/klasstrinn. For ungdomstrinnet mangler man helt læremidler for 36 av 42 fag/klasstrinn i 2014.

2.5.3 Opplæring på sørsamisk

Tabell 2.19 Læremiddelsituasjonen for opplæring på sørsamisk i grunnskolen i 2010 og 2014. Dekningsgrad pr fag/klasstrinn

	Dekket	Deler dekket	Nesten etter gamle planer	Svært lite/ ingenting	Totalt:
Barnetrinnet 2010	4	23	3	61	91
Barnetrinnet 2014	24	4	0	63	91
Ungdomstrinnet 2010	0	0	0	42	42
Ungdomstrinnet 2014	0	3	0	39	42

Tabell 2.19 viser stor mangel på læremidler på sørsamisk både i 2010 og 2014. Av 91 undersøkte fag/klasstrinn på barnetrinnet, fantes det svært lite eller ingenting for 61 fag/klasstrinn i 2010 mens fire fag/klasstrinn var dekket og 23 delvis dekket. På ungdomstrinnet fantes det ingen læremidler. For barnetrinnet skjer det en utvikling fra 2010 til 2014 da 24 fag/klasstrinn er dekket mens fire er delvis dekket. Fortsatt mangler man læremidler helt for 63 fag/klasstrinn. For ungdomstrinnet mangler man helt læremidler for 39 av 42 fag/klasstrinn.

2.5.4 Opplæring i samisk andrespråk

Tabell 2.20 Læremiddelsituasjonen for opplæring i Samiske andrespråk 2 i grunnskolen i 2010 og 2014. Dekningsgrad pr klasstrinn

	Dekket	Deler dekket	Nesten etter gamle planer	Svært lite/ ingenting	Totalt:
Nordsamisk 2010	0	0	8	2	10
Nordsamisk 2014	7	3	0	0	10
Lulesamisk 2010	0	6	0	4	10
Lulesamisk 2014	10	0	0	0	10
Sørsamisk 2010	2	0	8	0	10
Sørsamisk 2014	10	0	0	0	10

Tabell 2.20 viser stor mangel på læremidler for opplæring i Nord-, Lule- og Sørsamisk andrespråk 2 etter læreplanverket Kunnskapsløftet i 2010. Nord- og sørsamisk måtte undervises på åtte årstrinn med læremidler utviklet etter en gammel læreplan. For to årstrinn fantes svært lite eller ingen læremidler. Lulesamisk andrespråk 2 var delvis dekket for seks årstrinn etter ny læreplan, mens det fantes svært lite eller ingen læremidler for fire årstrinn.

I 2014 er situasjonen svært mye forbedret. Behovet for læremidler er dekket for Lule- og Sørsamisk andrespråk 2 på alle ti klasstrinn. For nordsamisk er behovet dekket for klasstrinn 1-7, mens en på klasstrinn 8-10 har dekket deler av kompetansemålet med utviklede eller nytt opptrykk av temabøker, hefter og digitalt materiale. I tillegg finnes elevbøker som er nesten heldekkende etter tidligere læreplaner.

Sametingets matrise viser forøvrig at behovet for læremiddel i faget Samisk andrespråk 3 er nesten dekket i grunnskolen. Unntakene er Lulesamisk andrespråk 3, klasstrinn 10 og Sørsamisk andrespråk 3, klasstrinn 8-10 der det er mangler. Der er deler av kompetansemålet dekt med utviklet eller nytt opptrykk av temabøker, hefter og digitalt materiale.

2.5.5 Sametinget syn

Denne oversikten viser et stort sprik mellom Sametingets prinsipielle syn på læremidler for opplæring på samiske språk og virkeligheta. Sametinget (2014-1: 5) prinsipielle syn er at samiske elever har samme rettigheter som andre elever i norsk skole til å få læremidler på sitt morsmål. Denne retten er ikke oppfylt ettersom det både i 2010 og 2014 er mangel på samiskspråklige læremidler i mange fag.

Sametinget har i sin behandling av opplæringsloven i juni 2014, pekt på at samiske elevers rett til læremidler på sitt opplæringspråk, ikke er sikret i lov med tilhørende forskrift. Retten til læremidler på begge de norske målformene er sikret i opplæringsloven og retten presiseres og

styrkes i forskrift til loven. Sametinget har av den grunn bedt om en revidering av opplærings- og privatskoleloven for å styrke samiske elevers rett til opplæring i og på samisk og på grunnlag av samiske kulturverdier, herunder særskilt retten til samiske læremidler på alle fag i hele grunnopplæringa. (Sametinget 2014-1: 5; 2014-2: 120.)

2.6 Tilsyn med samiskopplæringa

Samiske elevers rettigheter etter opplæringsloven har vært et prioritert område for tilsyn med grunnskolen og den videregående opplæringen siden 2009. I tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet ble Utdanningsdirektoratet da gitt i oppdrag:

”å gjennomføre tilsyn med fylkeskommunenes og kommunenes oppfølging av samiske elevers rettigheter etter opplæringsloven, herunder også tilgangen til læremidler”. (Kunnskapsdepartementet 2009: 31)

I praksis er det Fylkesmannsembetet som har ansvar for å føre tilsyn med samiskopplæringa i sine respektive fylker.

Tabell 2.21 Fylkesmannsembetenes tilsyn med samiskopplæringa i perioden 2012 til 2015

	2012	2013	2014	2015
Oslo og Akershus	5	0	0	0
Sør-Trøndelag	0	0	0	1
Nordland	0	4	0	0
Finnmark	0	2	1	1
Totalt	5	6	1	2

Tabell 2.21 viser at fylkesmannsembetene utførte 14 tilsyn med opplæringa i samiske språk i perioden 2012 til juni 2015. Disse tilsynene ble holdt i fylkene Oslo og Akershus, Sør-Trøndelag, Nordland og Finnmark. 13 tilsyn gjaldt grunnskolen og ett tilsyn en videregående skole.

Avdelingene for barnehage og undervisning i Oslo og Akershus, samt de fem nordligste fylkene har blitt tilskrevet og bedt om opplysninger om tilsyn med samiskopplæringa. Rapporter fra tilsyn i de nordlige fylkene har blitt hentet fra Fylkesmennenes hjemmesider på internett der de er offentlig tilgjengelig, mens tilsynsrapportene fra Oslo og Akershus ble tilsendt fra Fylkesmannen i Oslo/Akershus. En tilsynsrapport for tilsyn gjennomført i 2015 var ikke offentliggjort da artikkelen ble ferdigstilt. Dette gjelder Fylkesmannen i Sør-Trøndelags tilsynsrapport for samiskopplæringa i Namdalseid kommune 9. juni.

2.6.1 Tilsynenes innhold

Det overordnede målet med tilsynsvirksomhet i forbindelse med samiske elevers rettigheter etter opplæringsloven, er å sikre at målgruppa får det tilbudet de har krav på. Samiske elever skal gis mulighet til å oppnå kompetanse innen samisk språk. Tilsynet skal kontrollere om kommunen forholder seg til lovens krav, og eventuelt bidra til at tilstanden i kommunen blir i samsvar med kravene i regelverket. De lovkrav som kontrolleres i tilsynet er valgt på bakgrunn av hvilke bestemmelser som er mest sentrale for at samiske elever skal få det tilbudet om opplæring i og på samisk som kommunene er pålagt å tilby. Valg av lovkrav som skal

kontrolleres i tilsynet ble gjort etter erfaringer fra piloteringen i Nordland høsten 2009. (Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-3: 3)

Tilsynsrapportene inneholder et kapittel der en redegjør for hva som undersøkes. Nedenfor oppsummeres hovedtrekkene fra tilsyn i Rana kommunen i Nordland da dette gir et bilde av hva som har blitt undersøkt i alle kommunene. (Fylkesmannen i Nordland 2014-1). I tillegg benyttes tilsynsrapporten fra Kautokeino (Fylkesmannen i Finnmark 2015) for å vise hva som har blitt undersøkt innenfor forvaltningsområdet. Det er spesielt fire forhold som har blitt undersøkt ved tilsynene.

1. Forsvarlig system – opplæringsloven § 13-10 annet ledd

Kommunen har etter opplæringsloven § 13-10 annet ledd et overordnet ansvar for at skoleledelsen ved hver enkelt skole oppfyller kravene og pliktene i loven, og at de tilbyr de tjenester og aktiviteter som loven beskriver. For å oppfylle kravene til et forsvarlig system må skoleeier kunne dokumentere:

At det foreligger rutiner som sikrer at alle i organisasjonen som har oppgaver knyttet til samiske elevers rettigheter har tilstrekkelig kunnskap om innhold og krav i de bestemmelsene som er relevante.

At det foreligger rutiner som sikrer at kommunen får nødvendig informasjon om det som faktisk skjer når det gjelder opplæring i samisk.

At det foreligger rutiner for at denne informasjonen blir vurdert i forhold til lovkravene.

At det foreligger rutiner for å sette inn nødvendige tiltak dersom det avdekkes at praksis ikke er i samsvar med lovkravene.

2. Samisk opplæring i grunnskolen – opplæringsloven § 6-2

De fire kommunene der tilsyn ble utført i Nordland fylke, befinner seg utenfor Forvaltningsområdet. De regnes ikke som samisk distrikt i henhold til utdanningsloven og derfor har utgangspunktet for fylkesmannens vurderinger vært avgrenset til lovbestemmelsene i opplæringsloven § 6-2 som angår rettigheter utenfor samiske distrikt. Utenfor samiske distrikt har alle samer i grunnskolealder rett til opplæring i samisk. Dette betyr at disse kommunene plikter å gi samer i grunnskolealder opplæring i samisk uavhengig av gruppestørrelse.

Skoleeier må ha et system som sikrer at opplæringa i samisk er i samsvar med Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk, jf. opplæringsloven § 6-4 og forskrift til opplæringsloven §§ 1-1 og 1-11. Samiskopplæringa må følge den til enhver tid fastsatte fag- og timefordelingen, jf. opplæringsloven § 2-2. Fag- og timefordelinga i grunnskolen er en del av den pliktige opplæringa og kan ikke fravikes, jf. opplæringsloven §§ 2-1 og 2-3.

Fylkesmannen i Finnmark har holdt to tilsyn med samiskopplæringa i kommuner som ligger i Forvaltningsområdet for samisk språk og regnes som samisk distrikt. Dette gjelder Kautokeino og Porsanger (Fylkesmannen i Finnmark 2014; 2015). I disse kommunene har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk etter opplæringsloven § 6-2. I tillegg har Kautokeino kommune med hjemmel i loven vedtatt at alle i elever i grunnskolealder skal ha opplæring i samisk.

3. Nødvendig utstyr, inventar og læremiddel – opplæringsloven § 9-3

Etter opplæringsloven § 9-3 plikter skoleeier å sørge for at skolene har tilgang til nødvendig utstyr, inventar og læremiddel. Videre gjelder et krav om at læremidlene skal være egnet til å

benyttes i undervisninga. I forbindelse med samisk opplæring innebærer det blant annet en plikt til å ha læremidler i tråd med gjeldende læreplanverk og utstyr som muliggjør undervisning/fjernundervisning.

4. Alternative opplæringsformer i samisk – forskrift til opplæringsloven § 7-1

Dersom skolen ikke har egnet undervisningspersonale, har elever med rett til opplæring i samisk krav på å få slik opplæring i alternative former. Slik opplæring kan blant annet være fjernundervisning, intensivundervisning og spesielle leirskoleopphold. Dersom fjernundervisning benyttes kreves det at skoleeier har systemer som ivaretar den enkelte elevs rettigheter. Skoleeier har ansvar for at opplæring er i henhold til regelverket, også når elevene får opplæring som fjernundervisning. Det er videre viktig at skoleeier har rutiner for å bistå elevene ved fjernundervisning, ikke minst teknisk sett.

2.6.2 Tilsyn i Oslo og Akershus

Fylkesmannen i Oslo og Akershus gjennomførte fem tilsyn med samiskopplæringa i 2012. Tilsyn ble gjennomført i Oppegård, Oslo, Rælingen, Skedsmo og Ås kommune (Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-1; 2012-2; 2012-3; 2012-4; 2012-5). Alle de fem tilsynene ble avsluttet med pålegg om retting. Tilsynsrapportene er oppsummert i et skriv fra Utdanningsdirektoratet til Kunnskapsdepartementet (Udir 2013-4: 19-20). Det ble avdekket flest lovbrudd som gjaldt kravet om å utarbeide skriftlige rutiner som sikrer at:

- kommunen får nødvendig informasjon om det som faktisk skjer når det gjelder opplæring i samisk
- det foreligger rutiner for at informasjonen blir vurdert i forhold til lovkravene
- det settes inn nødvendige tiltak dersom det avdekkes at praksis ikke er i samsvar med lovkravene
- myndigheten som er delegert til rektor tas inn i delegasjonsreglementet,
- kommunenes system sikrer at elever med rett til opplæring i samisk får minste årstimetall, at kommuner sørger for at elev/foresatt får velge mellom samisk som førstespråk og samisk som andrespråk
- kommunen må sørge for at skolene som benytter Skype/internett i forbindelse med fjernundervisning, har stabile tekniske løsninger.

Det er også avdekket en del lovbrudd i tilknytning til kontrollområdene som omhandler:

- kravet om å utarbeide skriftlige rutiner som sikrer at alle som har oppgaver knyttet til samiske elevers rettigheter har tilstrekkelig kunnskap om innhold og krav i de bestemmelsene som er relevante
- krav om at det foreligger dokumentasjon på at det er innhentet foreldresamtykke ved fritak fra andre fag for elever på barnetrinnet
- at kommunen må sørge for at elever som har rett til opplæring i og på samisk får velge mellom språkene nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk.

Direktoratet drar ikke noen generelle konklusjoner om tilstanden for samisk opplæringa på grunnlag av vurderingene fra Oslo og Akershus fordi kun ett fylkesmannsembete hadde ført tilsyn i 2012. Direktoratet skriver avslutningsvis at: «... av påleggene som er gitt fremkommer det at skoleeierne i større grad må sørge for at det foreligger tilstrekkelig utstyr og undervisningsmateriale slik at elevene som har krav på samisk opplæring får dette i den utstrekning de har krav på.» (Udir 2013: 25.)

2.6.3 Tilsyn i Nordland

Det er utført fire tilsyn med samisk opplæringa i Nordland fylke. Alle tilsyn startet i 2013 og ble avsluttet i 2014. Tilsyn er utført i Rana, Narvik, Evenes og Saltdal kommune (Fylkesmannen i Nordland 2014-1; 2014-2; 2014-3; 2014-4).

Resultat av tilsyn i Nordland

Fylkesmannen avdekket lovbrudd i forbindelse med samiskopplæringa i alle de fire kommunene de førte tilsyn med. Færrest lovbrudd ble avdekket i Evenes kommune som ikke sikret samiske elevers rettigheter til forskriftsmessig fag- og timefordeling og minste årstimetall.

De andre kommunene hadde ikke et forsvarlig system for å avdekke, vurdere og følge opp om opplæringslovens krav til opplæring i samisk ivaretas. Narvik kommune sikret heller ikke samiske elevers rettigheter til forskriftsmessig fag- og timefordeling og minste årstimetall. Skoleeier hadde ikke en skriftlig avtale med fjernundervisningstilbyder som avklarte ansvaret for læreplankrav, vurdering, lærerkompetanse, organisering av opplæringa og rapportering til skoleeier.

Saltdal kommune oppfylte ikke opplæringsloven § 6-2 i henhold til informasjon om retten til å velge språkform: nord-, lule- eller sørsamisk, og retten til opplæring i samisk ble ikke innfridd med det omfang lov og forskrift foreskriver.

Kommunene ble pålagt å rette opp en rekke feil og mangler innen en tidsfrist. Kravet var at de skal etablere og implementere et skriftlig, forsvarlig system som er egnet til å vurdere om krav i opplæringsloven med forskrift er oppfylt, og må i denne forbindelse se til at:

- Det foreligger rutiner som sikrer at alle i organisasjonen som har oppgaver knyttet til samiske elevers rettigheter har tilstrekkelig kunnskap om innhold og krav i de bestemmelsene som er relevante.
- Det foreligger rutiner som sikrer at skoleeier får nødvendig informasjon om det som faktisk skjer når det gjelder opplæring i samisk.
- Det foreligger rutiner for at informasjonsutvekslinga blir vurdert i henhold til lovkravene.
- Det foreligger rutiner for å sette inn nødvendige tiltak dersom det avdekkes at praksis ikke er i samsvar med lovkravene.

Kommunene må også sikre at retten til samisk opplæring i grunnskolen innfris, og må i denne forbindelse se til at:

- Det etableres rutiner som sikrer at årlige rundskriv om fag- og timefordeling gjøres kjent og etterleves.
- Det etableres rutiner som sikrer at samiske elever får minste årstimetall, samt utarbeide og implementere en rutine for kontroll med dette.
- Det etableres rutiner som sikrer at innholdet i opplæringa til enhver tid er i samsvar med gjeldende læreplanverk.
- Det etableres rutiner som sikrer foreldre og/eller elever rett til å velge språkform for opplæring i samisk (nord-, lule- eller sørsamisk).

I tillegg skal kommunene sikre at retten til alternative opplæringsformer i samisk blir ivaretatt, og må i denne forbindelse se til at det etableres rutiner for å sikre foreldremedvirkning når alternative opplæringstilbud skal utarbeides.

2.6.4 Tilsyn i Finnmark

Det er utført fire tilsyn med samisk opplæringa i Finnmark fylke: Grunnskolene i Alta, Alta Videregående skole, Lakselv skole i Porsanger kommune og Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole (Fylkesmannen i Finnmark 2013-1; 2013-2; 2014; 2015). Tilsynene i Finnmark følger samme mal som tilsynene lenger sør, men de skiller seg ut fra tilsynene i Oslo/Akershus og Nordland ved at det ikke er avdekket noen lovbrudd.

Grunnskolene i Alta kommune

Fylkesmannen vurdering av forholdene ved Alta kommunes grunnskoler er udelt positive. Fylkesmannen konkluderer med at «Alta kommune har et forsvarlig system for å vurdere og følge opp om opplæringslovens krav til samisk opplæring ivaretas». Det ble ikke avdekket noen lovbrudd og heller ikke gitt noen pålegg.

Fylkesmannen konkluderer med at Alta kommune har gode rutiner i forhold til struktur og prosess i sitt kvalitetsvurderingssystem. Strukturkvalitet kjennetegnes av motiverte og kvalifiserte lærere med kompetanse i samisk. Kommunen har stedlig opplæring på skolene. Dette gjelder elever i grunnskolen i Alta som ønsker opplæring i samisk. Kommunen sier videre at de har hatt forespørsler om alternativ opplæring og at de har gitt et tilbud i form av lyd og bilde. Fylkesmannen ser at kommunen har et system for hvordan de tilrettelegger for alternative opplæringsformer og at de har ulike løsninger som sørger for at den enkelte elev får et tilbud om en alternativ opplæringsform.

Andre forhold som fører til en positiv vurdering er at kommunen har informasjonsrutiner for å informere om rett til opplæring i samisk for foresatte/elever. Kommunen har et informasjonsbrev som deles ut til foresatte foran hvert skoleår. Et annet eksempel er at Alta kommune gir opplæring i og på samisk til elever ved Komsa skole. Dette er vedtatt av kommunestyret i Alta kommune. Et tredje eksempel er at det er opprettet et nettverk for alle samisklærere i kommunen. Lærerne treffes innenfor ordinær arbeidstid og har avsatt ressurs til å gjennomføre faste, månedlige møter. Nettverket har utarbeidet et planverk som skolene skal bruke i samiskopplæringa. Dette er, ifølge Fylkesmannens tilsynsrapport, et flott og viktig arbeid som skoleeier har satt av ressurser til.

Lakselv skole – Porsanger kommune

Fylkesmannen har gjennomført tilsyn med samiskopplæringa ved Lakselv skole i Porsanger kommune. Kommunen ligger i Forvaltningsområdet og regnes som samisk distrikt i henhold til opplæringsloven. Grunnskolene i kommunen er derfor pliktige til å tilby opplæring i og på samisk (Opplæringsloven § 6-2).

Vurderingene i tilsynsrapporten oppgis å være gjort utfra de minstekrav som er satt for kommuner med elever i samiske distrikt. 1. Læreplanen i samisk må følges, 2. Fag og timefordelingsplanen er bindende. 3. Skolen tilbyr samisk som første eller andrespråk.

Vurderingene i tilsynsrapporten er udelt positive. «Dokumentasjonen viser at det gis tilbud om opplæring i og/eller på samisk på alle trinn og skolen har rutiner for overganger mellom barnetrinnet og ungdomstrinnet som sikre elever sin rett til språkvalg og språkalternativ. Dette vurderer Fylkesmannen som at Lakselv skole tilbyr samisk som første eller andre språk til elevene på skolen. Skolen viser i sin dokumentasjon eksempler på halvårsplaner og årsplaner hvor kompetansemål fra samisk læreplan er førende og legges til grunn i fagene. Innsendt dokumentasjon viser at skolen bruker godkjente læreverk og/eller andre læremidler etter Kunnskapsløftet Samisk. Elevene får opplæring i og/eller på samisk etter samisk læreplan og

vurderes etter kompetansemål i det enkelte fag. Elevene er delt i egne samiske klasser på barne- og ungdomstrinnet og følger gjeldende fag og timefordelingsplan.

Det er et krav at lærere som underviser skal ha relevant og godkjent kompetanse. Den innsendte dokumentasjon viser at lærerne på Lakselv skole har dette og på bakgrunn av dette vurderer Fylkesmannen at Porsanger kommune sikrer at lovkravet blir oppfylt. Skolen har tilgjengelig og godkjent læremateriell/læremidler og oppfyller Opplæringsloven § 9-3 om "Utstyr" som lyder: "Skolene skal ha tilgang til nødvendig utstyr, inventar og læremiddel"

Fylkesmannen viser til Opplæringsloven § 13-10 om system. Porsanger kommune skal ha et system som er egnet til å vurdere om kravene i lov og forskrift blir oppfylt. Systemet skal avdekke, vurdere og iverksette tiltak. Systemkravet innebærer krav til rutiner for kommunikasjon og samhandling mellom skoleeier og skoler i organisasjonen. Med rutiner menes det her hva som skal utføres, hvem som skal gjøre det, hvordan det skal gjøres og når det skal skje. Med bakgrunn i dokumentasjon fra kommunen mener Fylkesmannen at Porsanger kommune har et forsvarlig system som er robust nok til å avdekke lovbrudd.

Fylkesmannen mener at Porsanger kommune og Lakselv skole har sannsynliggjort at de legger til rette for at elever får samisk opplæring og at det ikke er avdekket noe som skulle tilsi at det foreligger et lovbrudd.

Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole

Fylkesmannen har gjennomført tilsyn med samiskopplæringa ved Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole i Kautokeino kommune i 2015. Kommunen ligger i Forvaltningsområdet og regnes som samisk distrikt i henhold til opplæringsloven. Grunnskolene i kommunen er derfor pliktige til å tilby opplæring både i og på samisk (Opplæringsloven § 6-2). Vurderingene i tilsynsrapporten for tilsynet i Kautokeino er udelt positive. Dokumentasjonen viser at det gis tilbud om opplæring i og på samisk, og opplæring i og på norsk på alle trinn i grunnskolen. Skolene har rutiner for overganger mellom barnetrinnet og ungdomstrinnet for å sikre elevene sin rett til språkvalg og språkalternativ. Skolene viser i sin dokumentasjon eksempler på halvårsplaner og årsplaner hvor kompetansemål fra samisk læreplan er førende og legges til grunn i fagene. Dette gjelder både for samisk som førstespråk og samisk som andrespråk. Begge skolene har sendt dokumentasjon på lokale læreplaner i samisk som førstespråk.

Innsendt dokumentasjon viser også at skolen bruker godkjente læreverk og/eller andre læremidler etter Kunnskapsløftet Samisk. Elevene får opplæring i og /eller på samisk etter samisk læreplan og vurderes etter kompetansemål i det enkelte fag. Fylkesmannen vurderer det derfor slik at elevene følger læreplanen i samisk på skolene i Kautokeino kommunen. Fylkesmannen mener å ha nok dokumentasjon som viser at skolene følger gjeldende fag og timefordelingsplan.

Dokumentasjon viser at lærerne på Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole har nødvendig kompetanse og på bakgrunn av dette vurderer Fylkesmannen at Kautokeino kommune sikrer at lovkravet blir oppfylt. Skolen har tilgjengelig og godkjente læremateriell/læremidler.

Fylkesmannen vurderer også situasjon i Kautokeino kommune i forhold til krav om system i opplæringsloven § 13-10. Systemkravet innebærer krav til rutiner for kommunikasjon og samhandling mellom skoleeier og skoler i organisasjonen. Med rutiner menes det her hva som skal utføres, hvem som skal gjøre det, hvordan det skal gjøres og når det skal skje. Med

bakgrunn i dokumentasjon fra kommunen mener Fylkesmannen at Kautokeino kommune har et forsvarlig system som er robust nok til å avdekke lovbrudd.

Alta videregående skole

Det er i perioden fra 2012 til juni 2015 ført tilsyn med samiskopplæringa ved en videregående skole i Norge. Dette gjelder Alta videregående skole som er eid av Finnmark fylkeskommune. Tilsynet ble gjennomført med dokumentkontroll og intervjuer med nøkkelpersoner og elever.

Lovgrunnlaget for tilsynet skiller seg litt ut fra de andre tilsynene fordi en vurderer opplæringsloven § 6-3 som sier at: Samar i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen.

Fylkesmannens vurdering viser at Alta Videregående skole oppfyller denne lovparagrafen for samiske elever og har gode rutiner for å gjennomføre opplæring i samisk.

2.7 Utfordringer og anbefalinger

Det har i denne artikkelen kommet fram at opplæringa i samisk i grunnskolene og den videregående opplæringa har en del utfordringer. Antallet elever som mottar opplæring i Samisk førstespråk går ned både i grunnskolen og i den videregående opplæringa. For grunnskolen har denne nedgangen pågått så lenge at det må kunne kalles for en trend. For den videregående opplæringa er det for tidlig å trekke noen slutninger.

Elevene som mottar opplæring i Samisk førstespråk i grunnskolen har normalt også opplæring i andre fag på samisk. Antallet elever med Samisk førstespråk uten opplæring på samisk i andre fag har imidlertid økt. Det er ikke mulig å si noe om årsakene til denne økninga. Disse forholdene bør imidlertid undersøkes nærmere.

Antallet elever som mottar opplæring i Samisk andrespråk ser ut til å ha stabilisert seg på et lavere nivå enn tidligere. For å styrke revitaliseringa av samiske språk burde det være en målsetning å øke dette elevtallet.

I den videregående opplæringa har antallet elever som mottar opplæring i Samisk andrespråk økt. Dette er en positiv utvikling. Det bør likevel undersøkes nærmere om det er et bortfall av elever som har hatt opplæring i samisk i grunnskolen, men ikke har opplæring i Samisk andrespråk i den videregående opplæringen. Det har kommet fram forhold som tyder på det og eventuelle årsaker bør undersøkes nærmere.

Situasjon for samisk opplæring i skolen kan ha sin årsakssammenheng med to andre forhold som er belyst i denne artikkelen: Læremiddelsituasjonen for opplæring i og på samisk og Fylkesmennenes tilsyn med samiskopplæringa. Selv om læremiddelsituasjonen i grunnskolen har blitt bedre de siste fire årene, er det fortsatt til dels store mangler. Tilsynene i Oslo og Akershus og i Nordland viste lovbrudd og at samiske elevers rettigheter til opplæring i samisk ikke ble oppfylt. Tilsyn i Finnmark viste at de tre undersøkte kommunene og en videregående skole utførte opplæringa i og på samisk på en tilfredsstillende måte. Det hadde ikke blitt ført tilsyn i andre fylker de fire siste årene. Noe som også er et interessant funn.

Kilder

Fylkesmannen i Finnmark 2013-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE TILSYN : Alta kommune. Datert 09.08. 2013.

Fylkesmannen i Finnmark 2013-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE TILSYN : Finnmark fylkeskommune : Alta videregående skole. Datert 09.12.2013.

Fylkesmannen i Finnmark 2014: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : OPPLÆRING : Porsanger kommune – Lakselv skole. Udatert. Tilsyn åpnet 07.01.2014

Fylkesmannen i Finnmark 2015: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : OPPLÆRING : Kautokeino kommune – Kautokeino barneskole og Kautokeino ungdomsskole. Udatert. Tilsyn åpnet 02.02.2015

Fylkesmannen i Nordland 2014-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Rana kommune. Datert 18.07.2014.

Fylkesmannen i Nordland 2014-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Narvik kommune. Datert 27.03.2014.

Fylkesmannen i Nordland 2014-3: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Evenes kommune. Datert 27.03.2014.

Fylkesmannen i Nordland 2014-4: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Saltdal kommune. Datert 19.03.2014.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-1: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Oppegård kommune. Datert 08.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-2: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Oslo kommune. Datert 16.06.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-3: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Rælingen kommune. Datert 04.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-4: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Skedsmo kommune. Datert 08.05.2012.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2012-5: ENDELIG TILSYNSRAPPORT : SAMISKE ELEVERS RETTIGHETER ETTER OPPLÆRINGSLOVEN : Ås kommune. Datert 08.05.2012.

GSI (2014): Grunnskolens informasjonssystem på internett. Lest 01.12. 2014. Online: <https://www.wis.no/gsi/tallene>

Kunnskapsdepartementet 2009. *TILDELINGSBREV TIL UTDANNINGSDIREKTORATET FOR BUDSJETTÅRET 2009.* Lest 24.04.2015. Online:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/brev/endeling-tildelingsbrev-udir-2009.pdf?id=2181970>

Nilsson Valkeapää, Susanna 2015: Rektor ved Áarjel-saemiej skuvle. Telefonsamtale 23.06. 2015.

NRK 2015: *Velger bort samisk for å oppnå bedre karakterer*. Nyhetsreportasje i NRK Sápmi 11. april 2015. Lest 10.05. 2015. Online: <http://www.nrk.no/sapmi/velger-bort-samisk-for-a-oppna-bedre-karakterer-1.12355010>

Opplæringsloven: *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. LOV-1998-07-17-61 Lovdata. Lest: 13.11.2014. Online: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>.

Sametinget 2014-1: Sametingets handlingsplan for utvikling av læremiddelutvikling 2015-2018. Sametinget. Karasjok.

Sametinget 2014- 2: Møtebok 02/14 fra Sametingets plenum. Sak 20/14. Sametinget. Karasjok.

Sametinget 2015: *Sametingets matrise over læremidler 2015*. Datert 19.02.2015. Oversendt pr. e-post fra Sametingets administrasjon 13.05.2015.

Sametinget et al 2010: Tiltak for å effektivisere utviklingen og produksjon av samiske læremidler. Rapport fra arbeidsgruppe sammensatt av Sametinget, Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet. Lest: 10.12.2014. Online: <http://www.samediggi.no/content/download/6425/59173/version/1/file/Tiltak+for+%C3%A5+effektivisere+utvikling+og+produksjon+av+samisk+l%C3%A6remidler.pdf>.

Samisk videregående skole i Karasjok 2014: Utdrag av skolens årsmelding til utdanningsdirektoratet for 2014. Tilsendt av rektor Synnøve Solbakken-Härkönen på e-post 18.05.2015.

Todal, Jon 2011: «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk». I Broderstad, Else Grete, Magritt Brustad, Johan Ailo Kalstad, Paul Inge Severeide og Jon Todal (red.): *Samiske tall forteller 4 : Kommentert samisk statistikk 2011*. s, 19-42. Samisk høgskole. Kautokeino.

Todal, Jon 2012: «Samisk språk i barnehage og skule 2011/12». I Broderstad, Else Grete, Magritt Brustad, Kevin Johansen, Paul Inge Severeide og Jon Todal (red.): *Samiske tall forteller 5 : Kommentert samisk statistikk 2012*. s, 104-116. Samisk høgskole. Kautokeino.

Udir 2013-1: *Læreplan i samisk som førstespråk*. s, 2. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest 10.11.2014. Online: <http://www.udir.no/kl06/SFS1-04/Hele/Formaal/>

Udir 2013-2: *Læreplan i samisk som andrespråk*. s, 4-6. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest 10.11.2014. Online: <http://www.udir.no/kl06/SAS1-04/Hele/Kompetansemaal/?read=1>

Udir 2013-3: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2012/13*. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest: 14.05.2015. Online: http://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2015/fagval_vgo_2012_2013.pdf

Udir 2013-4: *Oppsummering av Fylkesmennenes tilsyn i 2012*. Et skriv fra Utdanningsdirektoratet til Kunnskapsdepartementet datert 24. april 2013. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest: 15.04. 2015. Online: http://www.udir.no/Upload/Tilsyn/Oppsummering_fylkesmennenes_tilsyn_2012.pdf

Udir 2014: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2013/14*. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest: 14.05.2015. Online: <http://www.udir.no/Tilstand/Analyser-og-statistikk/vgo/Fagvalg-i-videregaende-opplaring/Fagvalet-til-elevane-i-vidaregaande-opplaring-skolearet-201415/>

Udir 2015-1: Oversikt over antall elever som har opplæring i og på samisk i grunnskoler og videregående opplæring i Norge. Inndelt etter samisk språk og opplæringsvariant på kommune og fylkesnivå. Tilsendt pr e-post fra Utdanningsdirektoratets administrasjon 12.05.2015.

Udir 2015-2: *Fagvalet til elevane i videregående opplæring skoleåret 2014/15*. Utdanningsdirektoratet. Oslo. Lest: 14.05.2015. Online: <http://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2015/fagval-i-vgo-2014-2015.pdf>

3 Gjennomstrømning i videregående opplæring

Tom Granseth, seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå

Sammendrag

Omtrent sju av ti elever fullfører videregående opplæring innen fem år fra de startet i videregående for første gang, 6 prosent er fortsatt i utdanning, og 23 prosent oppnår ikke vitnemål/fagbrev eller slutter underveis (frafall) i femårsperioden. Frafallet er betydelig høyere i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene enn i de studieforberedende. Frafallet er også høyere for elever bosatt i de samiske bosettingsområdene enn ellers i landet.

Det er ikke uten videre slik at de som faller fra i videregående opplæring, er økonomisk inaktive.

Om lag to av tre som har falt fra i videregående opplæring, er i arbeid etter en viss tid, noe som også støttes i andre studier. Andelen som får arbeid, er noe høyere i nord enn i sør.

Det er geografiske forskjeller når det gjelder hvilke bransjer som «velges». Denne artikkelen utdyper dette nærmere.

3.1 Innhold

Statistisk sentralbyrå utarbeider årlig statistikk over gjennomstrømning i videregående opplæring. Den viser hvor mange av elevene som fullfører videregående opplæring i løpet av fem år etter at de startet i videregående opplæring for første gang, og hvor mange som ikke fullfører, eller som ikke består eksamen/fagprøve. Statistikken angir også hvor stor andel av kullet som fullfører eller ikke. Statistikken viser at frafallet er høyest i de tre nordligste fylkene.

I denne artikkelen presenteres statistikk for videregående opplæring etter annet geografisk nivå enn elevens bostedsfylke (ved 16-årsalder). Områdene er det samiske bosettingsområdet³ i Nordland, Troms og Finnmark (i det videre kalt STN-området), øvrige Nord-Norge nord for Saltfjellet (Øvrige nord) og resten av landet (Sør- og Midt-Norge).

Myndighetene har søkelys på frafall i videregående opplæring. Kapittel 3.2 handler om noen av de viktigste tiltakene myndighetene har satt i verk for å redusere frafallet.

I kapittel 3.3 presenteres tall for gjennomstrømning i videregående opplæring, både status per i dag og utvikling de siste årene. En har sammenlignet frafallet etter elevens kjønn,

³ Utvalgte kommuner og delkommuneområder i Norge nord for Saltfjellet, knyttet til det geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling. Virkeområdet er endret flere ganger. I denne artikkelen er det nytt områdeavgrensningen som gjaldt for 2012.

utdanningsprogram, grunnskolepoeng og foreldrenes utdanningsnivå, områdene imellom. Datakilde er nasjonal utdanningsdatabase (NUDB), som blant annet er basert på data fra fylkeskommunenes administrative datasystem for inntak til videregående opplæring.

Er de som falt fra i videregående opplæring, i jobb, og i hvilke næringer er de i så fall sysselsatt? I kapittel 3.4 belyses dette nærmere. Datakilder her er befolkningsregisteret, den individbaserte sysselsettingsstatistikken i SSB samt NUDB. NUDB har opplysninger om den enkelte persons tidspunkter for påbegynt/avsluttede utdanninger. Disse tidspunktene gjør det blant annet mulig å finne ut hvem som aldri fullførte videregående opplæring.

I kapittel 3.5 er det trukket hovedkonklusjoner, samt gitt noen forslag til videre analyse.

I artikkelen er det flere steder benyttet betegnelsen elevkullet 2008. Elevkullet 2008 betyr elever som begynte i videregående opplæring for første gang høsten 2008. Overgangen fra Reform 94 til Kunnskapsløftet fra og med høsten 2006 medførte en viss endring i terminologi. Begrepet «studieretning» endret navn til «utdanningsprogram». Begrepet «allmennfag» endret navn til «studiespesialiserende», og fag som fører fram til generell studiekompetanse, kalles med en samlebetegnelse studiespesialiserende fag. I denne artikkelen brukes Kunnskapsløftets terminologi.

3.2 Myndighetenes satsing på videregående opplæring

Myndighetene har satt søkelys på frafall i videregående opplæring. Gjennom sin utdanningspolitikk vil de forsterke de beste sidene ved det norske samfunnet og svare på de viktigste utfordringene. Å sikre alle et godt opplæringstilbud er en nøkkel. Rammene for dagens utdanningspolitikk er nedfelt i Meld. St. 20 (2012–2013) *På rett vei*.

Høy gjennomstrømning i videregående opplæring er nødvendig for å møte behovene i framtidens arbeidsliv. Myndighetene har iverksatt en rekke tiltak, med det konkrete målet å øke andelen som har fullført og bestått videregående opplæring til 75 prosent innen 2015.

Kunnskapsdepartementet er innforstått med at ikke alle igangsatte tiltak har virket etter hensikten. De videregående skolene har gjennomført mange ulike tiltak, noen mer vellykkede enn andre. Det er viktig å identifisere hvilke tiltak som har effekt. Fylkeskommunene har derfor etablert en ordning med utveksling av erfaring.

Av større nasjonale satsinger kan nevnes:

- Ny GIV fra 2010 er et prosjekt med vekt på intensivopplæring i lesing, skriving og regning for elever med svakest faglig nivå på tiende trinn. Prosjektet varte til 2013 og er nå avsluttet, men videreføres som «Program for bedre gjennomføring i videregående opplæring».
- Kunnskapsdepartementet nedsatte i januar 2006 en arbeidsgruppe med mandat til blant annet å identifisere årsakene til at elever ikke fullfører videregående opplæring, og til å vurdere målrettede tiltak som kan bedre gjennomføringen, blant annet vektlegging av tiltak overfor utsatte grupper av elever samt mulige tiltak som stimulerer til å ta inn læringer. Det ble foreslått spesielle tiltak blant annet overfor minoritetsspråklige elever, herunder samiske.
- Høsten 2006 ble Kunnskapsløftet innført. Det avløste Reform 94. I videregående opplæring medførte denne reformen en rekke endringer, både med ny struktur og nye læreplaner. Reformen medførte også nye måter å drive den norske skolen på, med større mangfold med hensyn til valg av løsninger og arbeidsmåter.

- Vekslingsmodellen er en fleksibel opplæringsmodell med stor grad av veksling mellom opplæring i skole og opplæring i bedrift. Vekslingsmodellen er et alternativ til den tradisjonelle hovedmodellen med to år i skole og to år i lærebedrift. En målsetting med vekslingsmodellen er å skape mest mulig relevans i opplæringen fram til fagbrev gjennom ønskede lærefag, med redusert frafall som resultat.
- En viktig forutsetning er at modellen er forankret i næringslivet. Det finnes ulike tilskuddsordninger til virksomheter som tar inn lærlinger og lære kandidater, blant annet en særskilt tilskuddsordning som har som mål å stimulere virksomheter til å gi lærlinger og lære kandidater med spesielle behov muligheten til å oppnå fagutdanning.

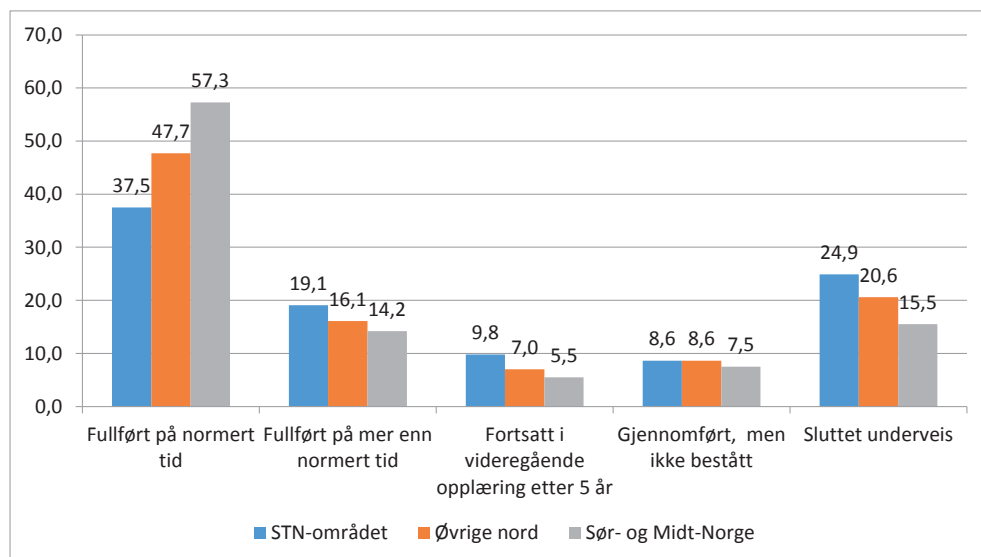
3.3 Gjennomstrømning i videregående opplæring

3.3.1 Innledning

Av de 62 787 elevene som startet på videregående opplæring for første gang høsten 2009, fullførte 70,8 prosent av elevene innen fem år etter skolestart. I tillegg var 5,7 prosent av elevene fortsatt i opplæring etter denne perioden, mens 23,6 prosent av elevene hadde falt fra, enten ved at eleven hadde sluttet, eller ved at han/hun ikke hadde bestått eksamen eller fagprøve. I denne artikkelen er vi særlig opptatt av de elevene som falt fra i videregående opplæring.

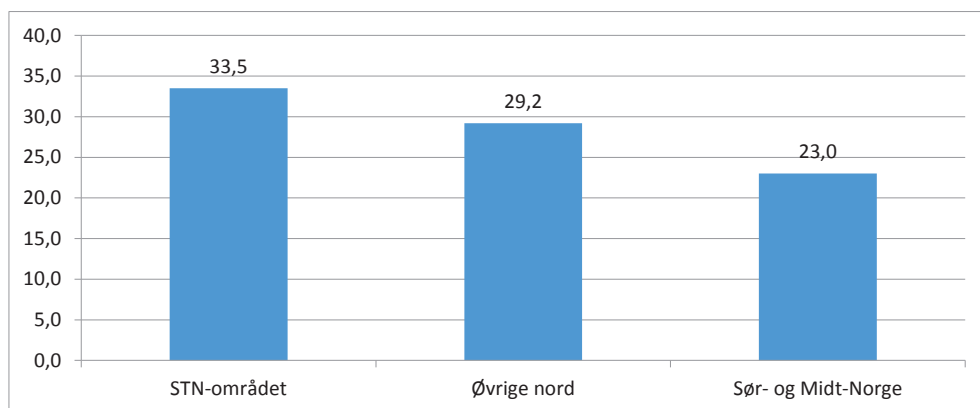
Figur 3.1 viser fordelingen for de ulike fullføringsgradene, for de tre områdene våre. Det er verdt å merke seg at årsaken til det høye frafallet for de to nordlige områdene rett og slett er at elevene slutter underveis. Andelen elever som ikke har bestått eksamen eller fagprøve, er om lag lik i alle tre områder.

Figur 3.1 Grad av fullføring i videregående opplæring, etter elevens bosettingsområde. Elevkullet 2009.

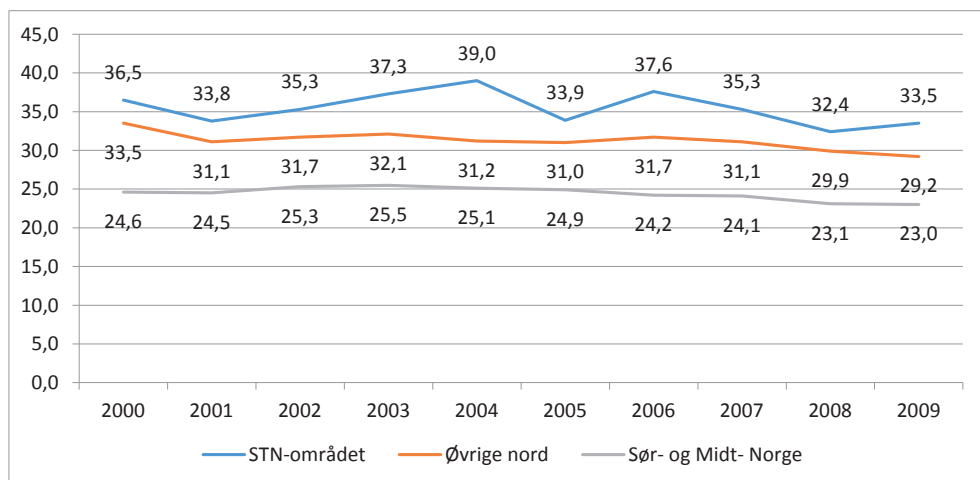
Figur 3.2 viser at elever i STN-området og elever i Øvrige nord har høyere frafall i videregående opplæring enn elever bosatt i Sør- og Midt-Norge. Frafallet i startkullet 2009 var 23,0 prosent i Sør- og Midt-Norge, mens det var 29,2 prosent i Øvrige nord og 33,5 prosent i STN-området.

Figur 3.2 Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettings-område. Elevkullet 2009

Det er en tendens at frafallet i videregående opplæring er redusert de siste årene. Figur 3.3 viser at frafallet i Øvrige nord og Sør- og Midt-Norge har hatt en stabil og positiv utvikling siden startkullet 2003. Etter et relativt stabilt frafall for elevkullene 2000 til 2006 er frafallet for STN-området redusert fra 37,6 prosent for 2007-kullet til 32,4 prosent for 2008-kullet. Fra 2008 til 2009 har det imidlertid vært en svak økning i frafallet til 33,5 prosent, noe som er det nest laveste på 2000-tallet. I STN-området er det små elevkull. Det prosentvise frafallet kan derfor variere fra år til år.

Figur 3.3 Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettings-område. Elevkullene 2000–2009

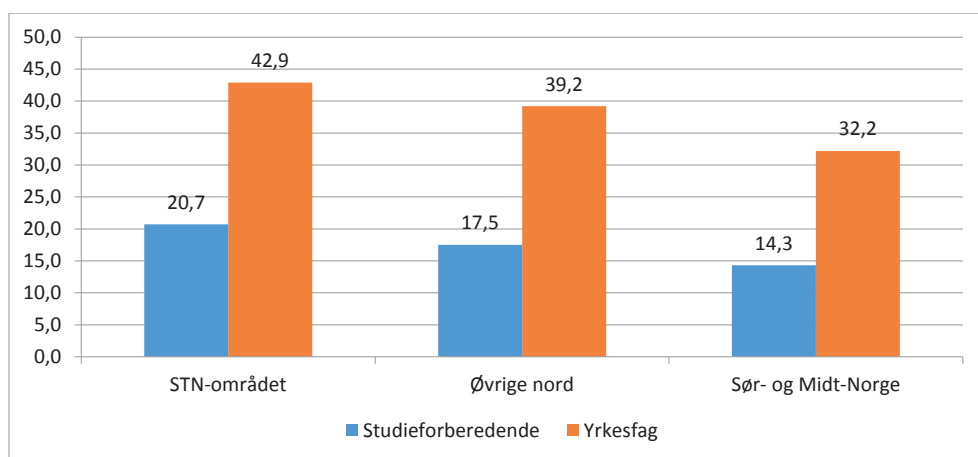

3.3.2 Frafall etter utdanningsprogram

SSBs gjennomstrømningsstatistikk viser at elevene på studieforberedende utdanningsprogram har et betydelig lavere frafall enn elevene på yrkesfag. Dette gjelder i alle deler av landet og også i våre tre områder.

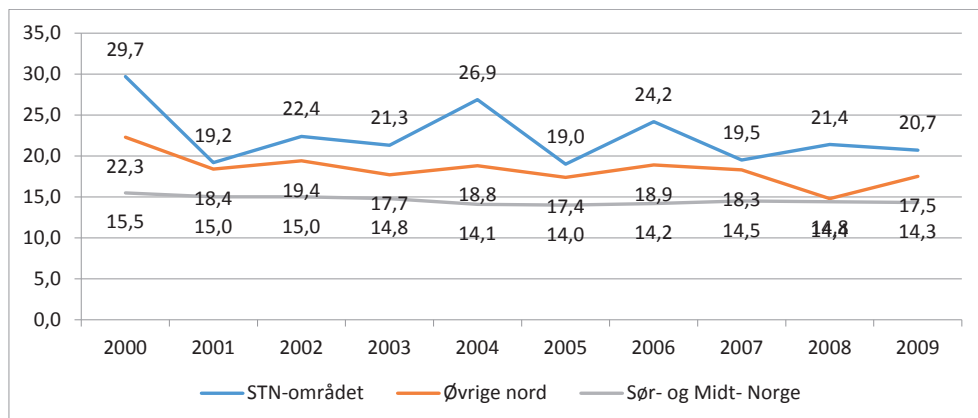
For elevkullet med oppstart høsten 2009 var frafallet 20,7 prosent for elever som var bosatt i STN-området, og som gikk på studieforberedende utdanningsprogram. For elevene på yrkesfag var frafallet 42,9 prosent. Andelene i Øvrige Nord er 17,5 prosent på studieforberedende og 39,2 prosent på yrkesfag, se figur 3.2.1 nedenfor.

Figur 3.4 Frafall i videregående opplæring, etter type utdanningsprogram og elevens bosettingsområde. Elevkullet 2009

Figur 3.5 viser hvordan frafallet på studieforberedende utdanningsprogram har utviklet seg de siste årene. I STN-området er frafallet på studieforberedende utdanningsprogram redusert fra 29,7 prosent for 2000-kullet til 20,7 prosent for startkullet i 2009. Utover det er det vanskelig å finne en tydelig trend. Frafallet har vært lavere for enkelte år. Både i 2001, 2005 og 2007 var frafallet på under 20 prosent. Som tidligere nevnt er det få elever i STN-området, og dermed kan det prosentvise frafallet variere mye fra år til år, noe tallene viser tydelig. I Øvrige nord er frafallet på studieforberedende redusert, fra 22,3 prosent i 2000 til dagens nivå på 17,5 prosent. En legger for øvrig merke til en ganske markant økning i frafallet for siste årskull. I Sør- og Midt-Norge gikk frafallet ned fra 2000 til 2004. Etter det har frafallet vært stabilt.

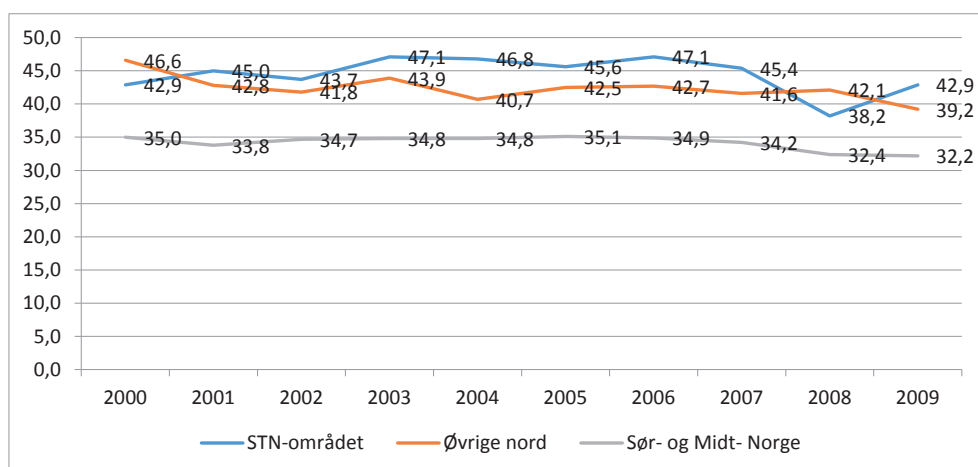
Figur 3.5 Studieforbereidende utdanningsprogram. Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettingsområde. Elevkullene 2000–2009

Figur 3.6 viser hvordan frafallet på yrkesfag har utviklet seg fra 2000. I STN-området startet en positiv utvikling i 2006. Fra 2008 til 2009 økte imidlertid frafallet igjen, med 4,7 prosentpoeng til 42,9 prosent, som forøvrig er identisk med frafallet for 2000-kullet.

Både i Sør- og Midt-Norge og i Øvrige nord hadde startkullet i 2009 det laveste frafallet på 2000-tallet.

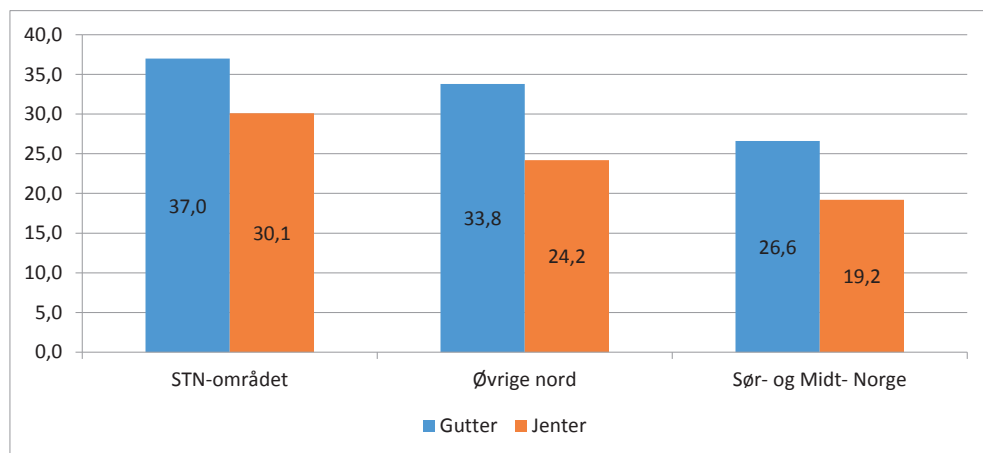
Figur 3.6 Yrkesfaglige utdanningsprogram. Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettingsområde. Elevkullene 2000–2009

3.3.3 Frafall etter kjønn

Jentenes frafall i videregående opplæring har tradisjonelt vært en god del lavere enn frafallet blant guttene. Figur 3.3.1 viser den kjønnsmessige forskjellen for de tre områdene våre. For startkullet 2009 var det 7,4 prosentpoengs forskjell i jentenes favør i Sør- og Midt-Norge. I Øvrige nord var forskjellen nesten 10 prosentpoeng, mens forskjellen var 6,9 prosentpoeng i STN-området.

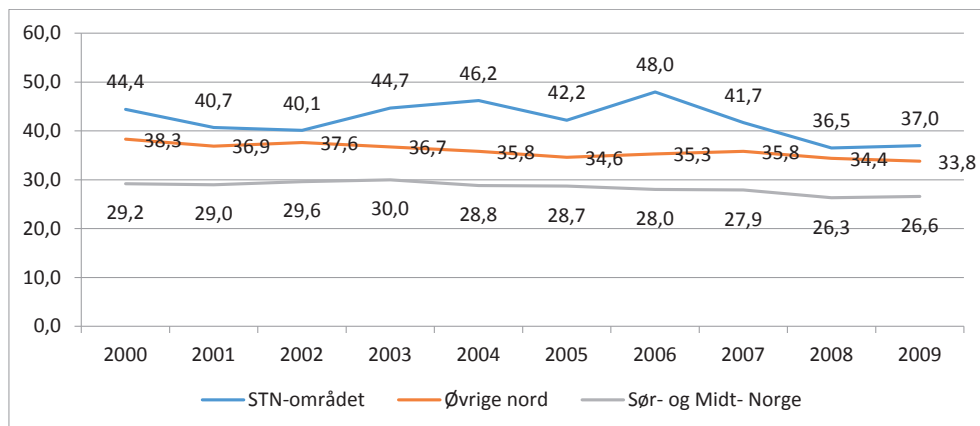
Figur 3.7 Frafall i videregående opplæring, etter elevens kjønn og bosettingsområde. Elevkullet 2009

Figurene 3.8 og 3.9 viser hvordan frafallet for gutter og jenter har utviklet seg siden 2000. Frafallet for guttene bosatt i STN-området økte til og med 2005-kullet. Etter det ble trenden snudd. Fra startkullet 2006 er frafallet redusert fra 48,0 prosent til 37,0 prosent for 2008-kullet, riktignok med en svak økning fra 2008- til 2009-kullet.

I de to andre områdene har frafallet til guttene utviklet seg svakt positivt i perioden. I Øvrige nord er dagens nivå det laveste på 2000-tallet, mens frafallet økte noe fra 2008 til 2009-kullet for Sør- og Midt-Norges del. Nivået for 2009-kullet er likevel det nest laveste på 2000-tallet.

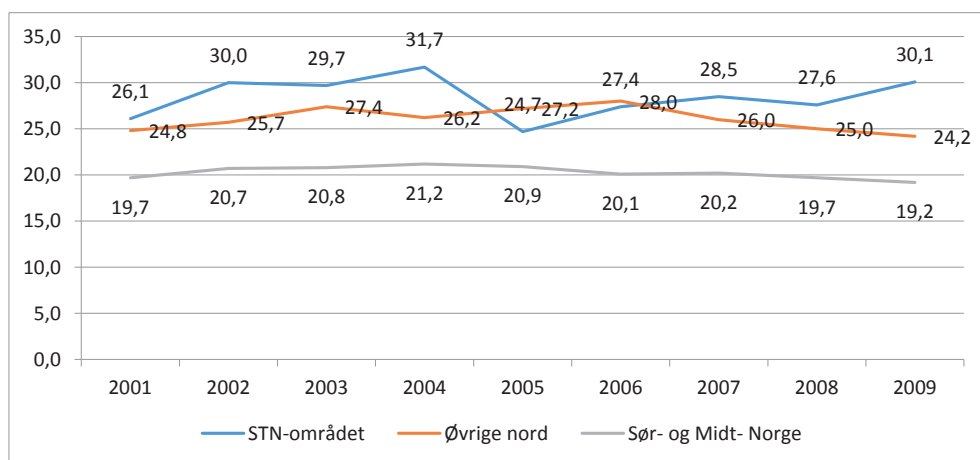
Figur 3.8 Gutter. Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettingsområde. Elevkullene 2000–2009

Jentenes frafall i videregående opplæring har også utviklet seg positivt de aller siste årene. I Øvrige nord er frafallet for 2009-kullet på 24,2 prosent, noe som er det laveste frafallet på 2000-tallet. Etter en økning fra 2000- til 2006-kullet er frafallet redusert med 3,8 prosentpoeng. Frafallet i Sør- og Midt-Norge har utviklet seg på samme måte som i Øvrige nord. For begge områdene er dagens frafall det laveste på 2000-tallet.

I STN-området, derimot, har jentenes frafall vist en tydelig negativ tendens de siste årene. Frafallet har økt fra 24,7 prosent for 2005-kullet til 30,1 prosent for 2009-kullet. En må helt tilbake til startkullet 2004 for å finne et høyere frafall, 31,7 prosent. Som tidligere nevnt er elevkullene i STN-området små, og de årlige endringer kan være tilfeldige.

Figur 3.9 Jenter. Frafall i videregående opplæring, etter elevens bosettingsområde. Elevkullene 2000–2009

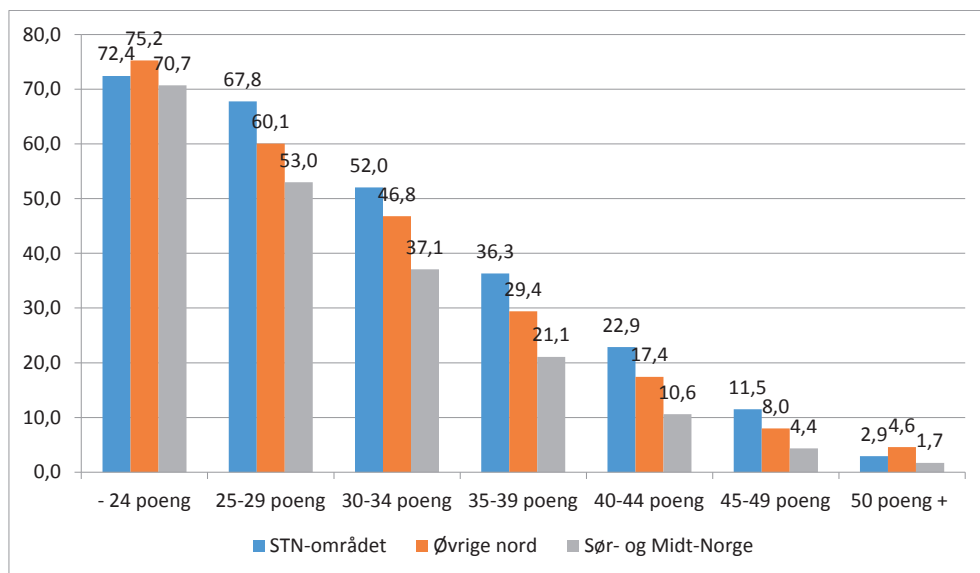
3.3.4 Frafall etter grunnskolepoeng⁴

Det er klar sammenheng mellom resultatene oppnådd i grunnskolen og frafallet i videregående opplæring. Dette vises med all tydelighet i figur 3.10. Ikke overraskende er frafallet lavest for elevgruppen med best karakterer fra grunnskolen.

Elever fra startkullet i 2009 som hadde mindre enn 25 grunnskolepoeng, hadde et frafall på 71 til 75 prosent. På den annen side, elever som oppnådde 50 poeng eller mer fra grunnskolen, hadde et frafall i størrelsesorden 2 til 5 prosent.

Med unntak av elevgruppene med henholdsvis lavest og høyest grunnskolepoeng var frafallet i STN-området høyere enn i de to andre områdene. Hva årsaken til det er, er ikke godt å si, annet enn at det er relativt få elever i STN-området. Selv få elevers frafall gir store prosentvise utslag. Fordelt på sju «karaktergrupper» blir derfor tallene veldig små. I gruppen elever med mindre enn 25 grunnskolepoeng var det for eksempel bare 29 elever bosatt i STN-området i startkullet 2009.

Figur 3.10 Frafall i videregående opplæring, etter elevens grunnskolepoeng. Elevkullet 2009

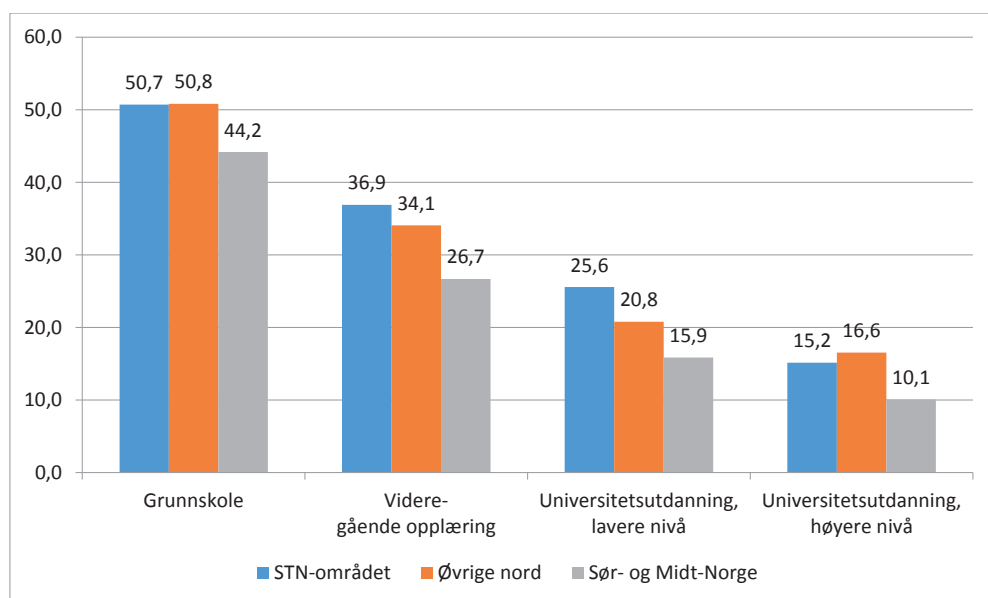
⁴ Karakterene i fagene i grunnskolen omregnes til grunnskolepoeng. Grunnskolepoeng oppsummerer alle elevens resultater i forskjellige fag og er med på å danne grunnlaget for opptak til videregående opplæring. Grunnskolepoeng er summen av alle karakterer dividert på antall karakterer, og deretter multiplisert med 10. Elever med mindre enn 8 karakterer får 0 grunnskolepoeng.

3.3.5 Frafall etter foreldrenes utdanningsnivå

Det er også klar sammenheng mellom frafall i videregående opplæring og foreldrenes utdanningsnivå⁵. Figur 3.5.1 viser at over halvparten av elever som har foreldre med grunnskole som høyeste utdanning, falt fra i videregående opplæring i de to nordligste områdene. I Sør- og Midt-Norge var frafallet lavere, 44,2 prosent.

Elever med foreldre der minst en av dem har utdanning fra høyskole eller universitet på høyere nivå, har vanligvis et lavere frafall. For sistnevnte elevkull var frafallet i STN-området på 15,2 prosent, 16,6 prosent i Øvrige nord og 10,1 prosent i Sør- og Midt-Norge.

Figur 3.11 Frafall i videregående opplæring, etter foreldrenes utdanningsnivå. Elevkullet 2009

⁵ Den av foreldrene som har høyest utdanningsnivå

3.4 Hva gjør de som falt ut av videregående opplæring?

3.4.1 Innledning

Har personer som falt fra i videregående opplæring de siste årene, noen tilknytning til arbeidslivet? Hvis de er i arbeid, hvilken bransje⁶ er de i så fall sysselsatt i? Er det geografiske, kjønnsmessige og aldersmessige forskjeller når det gjelder frafall i næringen de er sysselsatt i? Disse spørsmålene er forsøkt besvart i dette kapitlet. De som falt utenfor arbeidslivet, de økonomisk inaktive, er ikke omtalt her.

I den forbindelse vises til SSB Rapport 2014/37 «Ungdom som verken er i arbeid eller utdanning» av Tor Petter Bø og Åsne Vigran. Rapporten tar for seg ungdom under 30 år som verken er i jobb, utdanning eller opplæring. Rapporten gir tall over tid og gir også internasjonale sammenligninger, se <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/ungdom-som-verken-er-i-arbeid-eller-utdanning>.

Det er en del forskjeller i frafallet omtalt i dette kapitlet og frafallet omtalt i kapittel 2. Tallene i dette kapitlet omfatter også personer som aldri begynte på videregående opplæring. Gjennomstrømningsstatistikken gjelder kun elever som begynte på videregående opplæring for første gang den høsten de var 16 år.

Gjennomstrømningsstatistikken gir elevens status for fullføring etter fem år. Elever som er «fortsatt i utdanning etter fem år», kan dermed enten ha fullført utdanningen eller ha sluttet etter at femårsperioden er utløpt. Statusen for disse elevene er dermed ikke kjent i gjennomstrømningsstatistikken. Frafallet i dette kapitlet har derimot ingen tidshorisont på fem år, og endelig status på fullføringen er kjent. I gjennomstrømningsstatistikken gjelder elevens bosted ved 16-årsalder, i praksis ved start i videregående opplæring. I dette kapitlet er dagens bostedsområde nyttet. En sammenligning områdene imellom er vanskelig fordi personer kan ha flyttet siden de startet i videregående opplæring.

Datakilde NUDB har opplysninger om alle personers start- og avslutningstidspunkter for de ulike trinn i utdanningen. På grunn av mangelfulle opplysninger om utdanning før 1974 er populasjonen avgrenset til aldersgruppen 19 til 49 år. Frafallet som dette kapitlet handler om, gjelder personer som aldri avsluttet videregående. Dette er enten:

1. personer som aldri begynte på videregående opplæring.

Disse har ikke registrert dato for start i videregående opplæring. Hvis i tillegg dato for avsluttet videregående og dato for start på høyere utdanning mangler, regnes personen som «aldri begynt på videregående».

eller

2. personer som begynte, men som aldri fullførte videregående opplæring.

Disse har dato for start på videregående før 2009, og mangler dato for avsluttet videregående, og i tillegg mangler de også dato for start på universitet/høyskole.

Personer som startet i videregående opplæring i 2009 eller senere, og som mangler dato for avsluttet videregående, er mest trolig fortsatt i utdanning. Disse er ikke regnet som frafalt og er ikke med i den videre i analysen.

⁶ Bransje er basert på standard for næringsgruppering, SN2007.

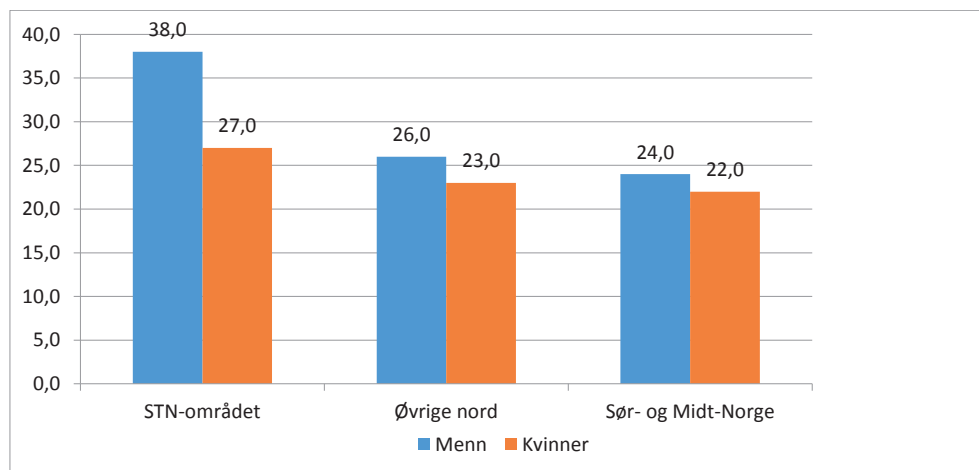
3.4.2 Frafall

Per 1. januar 2014 var befolkningen i STN-området i aldersgruppen 19–49 år 20 579 personer. En av tre av disse, 33,1 prosent, har aldri fullført videregående opplæring. Dette er et vesentlig høyere frafall enn i de to andre områdene. I Øvrige nord var frafallet på 26,3 prosent, mens tilsvarende tall i Sør- og Midt-Norge er 23,9 prosent. Til tross for forskjellene omtalt ovenfor ser frafallet for øvrig ut til å samsvare med frafallet omtalt i kapittel 2.

Figur 4.12 viser hvordan frafallet i videregående opplæring fordeler seg på kjønn. Frafallet er høyest i STN-området, med 38 prosent for menn og 27 prosent for kvinner. Dette er et betydelig høyere frafall enn i de to andre områdene.

Figuren viser ellers at frafallet i Sør- og Midt-Norge er 2 prosentpoeng lavere for kvinner enn for menn. I STN-området er denne kjønnsforskjellen på 11 prosentpoeng.

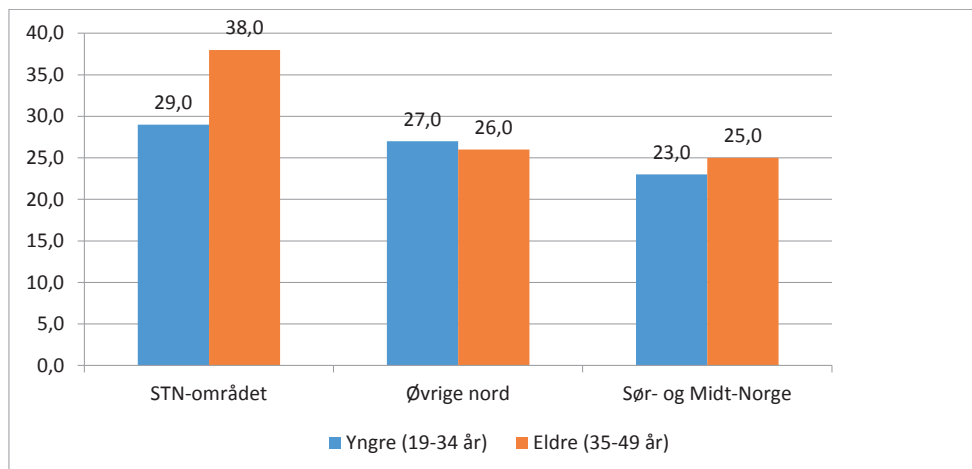
Figur 3.12 Frafall i videregående opplæring, etter elevens kjønn og bosettingsområde. Alle elevkull

Figur 4.13 viser hvordan frafallet er fordelt på aldersgrupper. Bortsett fra Øvrige nord er frafallet høyest i aldersgruppen 35 til 49 år (eldre). Dette er personer som startet i videregående opplæring en eller annen gang i perioden 1982 til 1996.

I STN-området falt 38 prosent av de eldre fra i videregående opplæring. I aldersgruppen 19–34 år (yngre) er frafallet 29 prosent, altså en forskjell på 9 prosentpoeng i de yngres favør. I Sør- og Midt-Norge er denne forskjellen på 2 prosentpoeng. I Øvrige nord har, som nevnt, de eldre lavest frafall.

Figur 3.13 Frafall i videregående opplæring, etter elevens alder og bosettingsområde. Alle elevkull

3.4.2 Har de fått seg jobb?

Er de som falt ut av videregående opplæring, i arbeid, eller er de utenfor arbeidslivet?

Forsker Idunn Brekke ved Høgskolen i Oslo og Akershus har gjennomført en studie av arbeidstilknytningen til elever som faller ut av videregående opplæring, og som begynte i videregående opplæring imellom 1994 og 1998. Hennes konklusjon er at sju av ti som falt ut fra videregående opplæring, er i jobb ti år etter at de begynte. Hun konkluderer med at mange slutter på skolen nettopp for å få seg jobb, se <http://www.hioa.no/Aktuelle-saker/Faar-jobb-selv-om-de-dropper-ut-av-skolen>

Tabell 3.1 viser at om lag to av tre som aldri fullførte videregående opplæring, er i arbeid per i dag. Denne sysselsettingsandelen er noe høyere i STN-området enn i de to andre områdene, 64,2 prosent i Sør- og Midt-Norge og 66,5 i Øvrige nord.

Tabell 3.1 viser også at andelen som er i arbeidslivet, er høyere blant menn enn blant kvinner. I STN-området er 70,5 prosent av menn som mangler videregående opplæring, i arbeid. Tilsvarende andel for kvinner er 61,4 prosent.

Tabell 3.1 Andel i arbeid, etter elevens kjønn og bosettingsområde

	Menn	Kvinner	I alt
STN-området	70,5	61,4	67,0
Øvrige nord	69,7	61,9	66,5
Sør- og Midt-Norge	69,0	57,9	64,2

Omtalt på en annen måte viser tabell 3.1 at om lag 35 prosent av dem som falt ut fra videregående, er uten arbeid per i dag. SSBs arbeidskraftundersøkelse viser at det er 7,8 prosent arbeidsledighet i aldersgruppen 15–24 år, mens i aldersgruppen over, 25–54 år, er ledigheten 3,3 prosent.

Tallene i tabell 3.2 kan ikke sammenlignes med SSBs arbeidsledighetstall. En arbeidsledig er en person som er uten inntektsgivende arbeid, som har forsøkt å skaffe seg arbeid i løpet av de siste fire ukene, og som kunne ha påtatt seg arbeid i løpet av de to påfølgende ukene. En sammenligning med dette kapitlets tall blir umulig fordi en ikke kjenner andelen som faktisk er arbeidssøkende.

Er det rimelig å tenke seg at de eldre, som altså falt fra i videregående opplæring for mange år siden, i større grad har fått seg jobb enn de yngre som «nylig» har falt fra i videregående opplæring?

Svaret på det er at tiden spiller på lag med de jobbsøkende. Tabell 3.2 viser at sysselsettingsandelen for de eldre som mangler videregående opplæring, er noen prosentpoeng høyere enn blant de yngre. For de yngre er andelen 60 til 66 prosent, mens for de eldre er denne andelen 68 til 70 prosent. Dette aldersmessige forholdet gjelder i alle tre områdene med noe varierende forskjell. I STN-området, der flest har fått seg arbeid, er forskjellen mellom aldersgruppene minst, 2,8 prosentpoeng. I Sør- og Midt-Norge er forskjellen større, 7,3 prosentpoeng.

Tabell 3.2 Andel i arbeid, etter elevens alder og bosettingsområde. Prosent

	Yngre, 19–34 år	Eldre, 35–49 år	I alt
STN-området	65,5	68,3	67,0
Øvrige nord	63,4	69,8	66,5
Sør- og Midt-Norge	60,4	67,7	64,2

3.4.3 Hva jobber de med?

Hvilke bransjer jobber de i, de som mangler videregående opplæring? Tabell 4.4.1 gir detaljerte tall for hvilke næringer de arbeider i, de som mangler videregående opplæring. Tallene er fordelt etter område og kjønn.

Tabellen viser at kvinner er sysselsatt i andre bransjer enn menn. Tabellen viser også at det er visse geografiske forskjeller i «bransjevalg». Det er fire næringer som går igjen, og om lag 55 prosent av personene er sysselsatt i en av disse næringene.

- Nesten en av fem er sysselsatt innen varehandel. Varehandel er på topp både i Sør- og Midt-Norge og i Øvrige nord. I STN-området er det derimot to andre næringer som er mer representert.
- I Sør- og Midt-Norge er helsesektoren den nest vanligste bransjen, mens helsesektoren er oftest representert i STN-området. I helsesektoren er det klare kjønnsmessige forskjeller. Andelen kvinner som «velger» denne sektoren, er seks ganger så stor som andelen menn. Andelen menn som arbeider i helsesektoren, er i underkant av 7 prosent i begge områdene i nord og 5 prosent i Sør- og Midt-Norge.
- Bygg og anlegg og industri er ofte representerte bransjer for dem som mangler videregående opplæring. Disse to bransjene er mer typiske for menn. Om lag 18 prosent av mennene er sysselsatt innen bygg og anlegg. Kun 2 prosent av kvinnene jobber i denne bransjen. Andelen er om lag like for alle tre områdene.

- Jordbruk, skogbruk og fiske er den nest oftest «valgte» næringen i STN-området. Denne næringen er mer sjelden «valgt» i Øvrige nord og i Sør- og Midt-Norge. 18,5 prosent av mennene i STN-området og kun 3,8 prosent av kvinnene er sysselsatt innen jordbruk, skogbruk og fiske.

Tabell 3.3 Næringstilknytning til personer uten videregående opplæring, etter kjønn. Prosent

STN-området	Menn	Kvinner	I alt
I alt	100,0	100,0	100,0
Helse- og sosialtjenester	6,5	37,3	17,3
Jordbruk, skogbruk og fiske	18,5	3,8	13,3
Varehandel	11,7	15,6	13,1
Bygg og anlegg	18,0	1,5	12,2
Industri	14,0	8,3	12,0
Transport etc.	11,8	3,6	8,9
Forretningsmessig tjenesteyting	4,0	6,4	4,8
Øvrige næringer	15,5	23,5	18,4
Øvrige nord	Menn	Kvinner	I alt
I alt	100,0	100,0	100,0
Varehandel	16,5	20,6	18,1
Helse- og sosialtjenester	6,6	34,2	17,2
Bygg og anlegg	18,5	1,4	11,9
Industri	12,2	6,6	10,0
Transport etc.	12,3	3,0	8,7
Forretningsmessig tjenesteyting	6,8	7,9	7,3
Jordbruk, skogbruk og fiske	9,3	1,9	6,4
Øvrige næringer	17,8	24,4	20,4
Sør- og Midt-Norge	Menn	Kvinner	I alt
I alt	100,0	100,0	100,0
Varehandel	17,4	21,9	19,2
Helse- og sosialtjenester	5,1	29,0	14,5
Bygg og anlegg	18,1	1,7	11,7
Industri	14,1	6,4	11,0
Forretningsmessig tjenesteyting	10,2	10,4	10,3
Transport etc.	12,0	3,7	8,7
Jordbruk, skogbruk og fiske	3,4	1,1	2,5
Øvrige næringer	19,7	25,8	22,1

3.5 Konklusjon og forslag til videre analyser

3.5.1 Konklusjon

Kapittel 3.3 viser at

- frafallet er høyere i STN-området enn i de to andre områdene, både etter elevens kjønn og utdanningsprogram.
- For alle tre områder gjelder at frafallet blant gutter og frafallet i yrkesfag er noe redusert de siste årene. Frafallet blant jenter og blant elever på studieforberedende utdanningsprogram er om lag uendret i perioden.

Det vises i kapittel 3.4 at

- om lag to av tre personer uten videregående opplæring er i arbeid. Andelen som er sysselsatt, er noe større i STN-området enn i de to andre områdene.
- Varehandel, helsesektoren, bygg og anlegg samt industri er ofte «valgte» næringer. I STN-området er primærnæringen betydelig mer vanlig enn i de to andre områdene.
- Det er til dels store kjønnsmessige forskjeller i «bransjevalg». Kvinner arbeider i større grad i omsorgsykker, samtidig som menn i langt større grad arbeider innen bygg og anlegg. Disse kjønnsmessige forskjellene gjelder for alle tre områder.

3.5.2 Forslag til videre analyser

I kapittel 3.4 vises at jordbruk, skogbruk og fiske er ofte representerte næringer for personer som er bosatt i STN-området, og som mangler videregående opplæring. Primærnæring har imidlertid mange næringsundergrupper som kanskje ikke er like relevante i alle deler av landet. En kunne identifisere mer relevante undergrupper for primærnæringene for STN-området og lage tilsvarende sammenligninger med de to andre områdene.

I denne artikkelen er det presentert tall for arbeidstilknytning for dem som har falt fra i videregående opplæring. Analysen kunne videreføres ved å gi sammenlignbare tall for arbeidstilknytning for personer som *har* avsluttet videregående, og for personer som har avsluttet universitets- eller høyskoleutdanning. Hvor stor er andelen sysselsatte, og hvilke næringer jobber disse personene i?

Frafallet i videregående opplæring er noe lavere i de store byene enn ellers i landet. I motsetning til Øvrige nord og Sør- og Midt-Norge mangler STN-området store byer. En kunne på det grunnlag undersøke om årsaken til forskjellene i frafallet i videregående opplæring, slik de er beskrevet i kapittel 3, rett og slett er forekomsten av byer.

4 Samisk fjernundervisning

Kevin Johansen, cand.polit. fra Universitetet i Tromsø / Universidad de Granada.
Seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

Etter at opplæringslova blei innført i Norge, har alle samiske elever individuell rett til opplæring i samisk i skolen. Mange samiskelever er bosatt i områder der det ikke finnes stedlige samisklærere. I slike tilfeller må skoleeieren tilby alternative opplæringsformer i samisk. Den mest utbredte av disse er fjernundervisning. Samiske tall forteller har tidligere dokumentert økt urbanisering blant samer i Norge. Dette bidrar til at behovet for samisk fjernundervisning vil øke i åra som kommer.

Dette kapitlet tar for seg samisk fjernundervisning i et historisk perspektiv og ser på elevtallsutviklinga de ti siste åra både i sør-, lule- og nordsamisk område. For å få fram fjernundervisningas andel av det totale elevtallet i samisk ses tallene også opp mot det samiske elevtallet i alt.

I enkelte fagmiljøer hersker det ei holdning om at fjernundervisning er en annenrangs opplæringsmetode. Dette har sin bakgrunn mer i myter enn i fakta. Fjernundervisning kan være nøyaktig like god (eller mindre god) som annen opplæring. Elevene som får sin samiskopplæring via fjernundervisning, skal nå de samme kompetansemålene i læreplanen som andre samiskelever, og de skal vurderes på samme måte. Derfor er det viktig at samisk fjernundervisning er likeverdig med annen samiskopplæring, og all annen språkopplæring for den saks skyld.

Fjernundervisning har i stor grad vært et urfolksinitiativ der urbanisering har medført krav om innovative opplæringsformer. Canada var blant de første som begynte med denne opplæringsformen for First Nations som bodde i byer og tettsteder uten stedlige lærere i indianerspråk. I Norge er det i all hovedsak samer som får opplæring via fjernundervisning, så også her er urfolksdimensjonen tydelig.

4.1 Innledning

I 2014 var det ti år siden organisert samisk fjernundervisning blei oppretta i Norge. Bakgrunnen for dette var et økt behov for alternative opplæringsformer i samisk etter at de fleste samiske internatskoler blei nedlagt. Det blei igangsatt et prosjekt i sørsamisk område –*Sørsamisk ved*

hjemmeskoler, der man la om opplæringen slik at eleven kunne bo heime og samtidig fikk rettighetsfestet samiskopplæring.

Fjernundervisning kan defineres på følgende måte: «Fjernundervisning er en måte å organisere undervisning på der eleven eller studenten helt eller delvis har kontakt med lærestedet uten å behøve å være til stede fysisk på dette stedet.»⁷ Denne formen for opplæring kan også kalles fleksibel opplæring, nettstudier, IKT-støttet læring, fleksibel opplæringsmodell, osv.⁸

4.1.1 Juridisk forankring

Samisk fjernundervisning er en alternativ opplæringsform der man bruker lyd og bilde via *skype*, i lyd- og bilde-studio eller ved hjelp av andre tekniske løsninger.

Retten til opplæring i samisk er hjemlet i opplæringslova § 6 og i forskrift til opplæringslova § 7-1, som omtaler alternative opplæringsformer. Opplæringslova § 13-1 sier at det er kommunen og skoleeieren som har plikt til å oppfylle opplæringa, også samisk opplæring.

Samiske elever fikk sine rettigheter vesentlig styrket etter innføringen av opplæringslova i 1998. Uten denne loven ville samisk språkopplæring stått langt svakere i dag.

4.1.2 Fjernundervisningas historie

Fjernundervisning har internasjonalt i stor grad vært et urfolksinitiativ. First Nations i Canada og American Indians i USA var blant dem som først begynte å tilby opplæring med denne metoden (Lindberg m.fl. 2003).⁹ Metoden blei utvikla på bakgrunn av et behov for opplæring i områder med store avstander der det var mangel på kvalifiserte lærere. Delvis på bakgrunn av at dette var et urfolksinitiativ, blei fjernundervisning som metode av mange innafor vestlige utdanningsmiljøer sett på som kvalitativt dårligere enn tradisjonell klasseromsundervisning (op.cit. s.2).

I Norge ble den organiserte fjernundervisninga som tidligere nevnt oppretta i 2004 etter gjennomføringer av prosjekter som hadde som formål at samiske elever skulle motta samisk språkopplæring og samtidig kunne bo heime.¹⁰ Da opplæringslova ble innført, innså man også at mange skoleeiere utenfor samiske kjerneområder ville ha store vanskeligheter med å tilby stedlig opplæring i samisk (Rønning, s. 9).

Modellen for alternativ opplæringsform som blei utvikla, besto av tre dimensjoner:

1. Fjernundervisning
2. Ambulerende lærer
3. Språksamlinger

Opplæringsmodellen blei utvikla gjennom nær dialog med samiske opplæringsmiljøer, og sentrale myndigheter så nødvendigheten av at institusjoner med nær kontakt med samiske opplæringsmiljøer hadde koordineringsansvaret for samisk fjernundervisning.

⁷ Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisning>

⁸ Utdanningsdirektoratet 2015

⁹ Lindberg, Tracey, Priscilla Campeau og Janice Makokis: Indigenous Distance Education, i: *Cultural Survival* 27,4 (Vinteren 2003)

¹⁰ Rønning, Wenche: *Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler*. NF-rapport nr. 1, 2005. Nordlandsforskning

Fylkesmennene i Finnmark og Nordland blei forespurt av sentrale myndigheter om å påta seg dette koordineringsansvaret. Fylkesmennene var positive, men svarte at det kun var aktuelt å påta seg et slikt ansvar dersom samiske opplæringsmiljøer mente dette var hensiktsmessig og ønskelig. Departementet gikk i dialog med samiske miljøer, som støttet ideen. Dermed fikk Fylkesmannen i Finnmark koordineringsansvaret for nordsamisk fjernundervisning og Fylkesmannen i Nordland koordineringsansvaret for sørsamisk fjernundervisning.

På dette tidspunktet blei det ikke vurdert å ha et tilsvarende koordineringsansvar for lulesamisk fjernundervisning, men etter en dialog med lulesamiske kompetansemiljøer på et seinere tidspunkt fikk Fylkesmannen i Nordland også koordineringsansvaret for lulesamisk fjernundervisning.

4.1.3 Samisk fjernundervisning i dag

Samisk fjernundervisning er et relativt komplekst fagområde der opp mot 20 enheter tilbyr fjernundervisning til samiske barn og unge, både i grunnskolen og for videregående opplæring. Det undervises i nord-, lule- og sørsamisk og for første- og andrespråkelever. Institusjonene som tilbyr opplæringa, er både kommunale skoler, kommunale skoler med statlig finansiering, fylkeskommunale skoler, statlige skoler og private språksentre. Koordinering og informasjon er viktig for at systemet skal fungere.

Følgende institusjoner tilbyr samisk fjernundervisning i dag:

Nordsamisk:

Kautokeino barneskole
Kautokeino ungdomsskole
Sirma skole, Tana
Sameskolen i Tana
Sameskolen i Troms
Manndalen skole
Billefjord oppvekstsenter
Masi skole, Kautokeino
Bossekop skole, Alta
Tverrelvdalen skole, Alta
Karasjok skole
Samisk videregående skole, Karasjok
Nord-Troms videregående skole, Nordreisa

Lulesamisk:

Mørkvedmarka skole, Bodø
Árran lulesamisk senter

Her har Mørkvedmarka skole ansvaret for fjernundervisning i grunnskolen og Árran for videregående opplæring.

Sørsamisk:

Sameskolen for Midt-Norge, Hattfjelldal ¹¹

¹¹ Sameskolen for Midt-Norge tilbyr også fjernundervisning for nordsamiske elever og sørsamisk fjernundervisning på videregående.

Åarjel-Saemiej Skuvle, Snåsa
Brekken oppvekst- og lokalsenter
Grong videregående skole
Aajege – Røros videregående skole

I sørsamisk tilbyr Hattfjelldal, Snåsa og Brekken fjernundervisning for grunnskolen og Grong og Aajege for videregående opplæring.

Solstad m.fl. hevder i rapporten *Samisk via fjernundervisning* (NF-rapport nr. 10/2012) at det er for mange fjernundervisningstilbydere (s. 117).

4.1.4 Behovet for fjernundervisningstilbud

Tidligere utgaver av *Samiske tall forteller* viser at det er en økende urbaniseringsgrad blant samer. I tillegg ønsker samer som flytter til byer og større tettsteder, i større grad at deres barn skal fortsette med samiskopplæring etter flytting. Det er stor mangel på lærere med samisk språkkompetanse, og det betyr at mange kommuner vil ha store utfordringer med å skaffe samisklærere. Til sammen betyr dette at samisk fjernundervisning vil ha økende etterspørsel i framtida, og at flere barn vil få sin samiskopplæring som fjernundervisning, eventuelt kombinert med for eksempel språksamlinger.

4.1.5 Strategisk plan for samisk fjernundervisning:

Fra sentrale myndigheter har det vært et ønske om en noe mer lik gjennomføring av fjernundervisninga for de ulike språkområdene. Det blei nedsatt ei arbeidsgruppe som skulle gi innspill til Utdanningsdirektoratet om en strategisk plan for samisk fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet sammenfattat deretter planen slik de ønsket den skulle være.

Sentrale punkter i planen var oppretting av en samisk fjernundervisningsenhet som skulle tilby samisk fjernundervisning, ei delvis omlegging til asynkrone¹² opplæringsleksjoner og et sterkere juridisk grunnlag for språksamlinger.

Det blei gjennomført ei begrenset høring av utkastet der enkelte aktører innafor fjernundervisning, spesielt i sørsamisk område, reagerte på utkastet. Kunnskapsdepartementet ba Utdanningsdirektoratet utarbeide et noe revidert utkast til rammeverk basert på innspillene som kom fram under høringa. Utdanningsdirektoratet samarbeidet da med Fylkesmennene om et utkast som legger opp til å beholde fjernundervisningstilbyderne man har i dag, under forutsetning av at de oppfyller kvalitets- og kvalifiseringskriterier basert på pedagogisk og språklig kompetanse samt kompetanse i fjernundervisningsdidaktikk.

4.1.6 Behovet for kompetanse i fjernundervisningsmetodikk

Selv i dag er det mange som mener fjernundervisning ikke er en fullgod metode for språkopplæring, og at den derfor kun er ei nødløsning der tradisjonell opplæring ikke kan tilbys. Athabasca University i Kanada, som er en av de institusjonene som har arbeidet mest med fjernundervisning i et urfolksperspektiv, påpeker at fjernundervisning kan holde minst like høyt nivå som tradisjonelle opplæringsformer (Lindberg m.fl. 2003, s. 2).

¹² «Asynkron» betyr her nettbaserte leksjoner uten opplæring i sanntid, elev og lærer kommuniserer ikke direkte via skjerm.

4.2 Innholdet i samisk fjernundervisning

Som nevnt tidligere har fjernundervisningstilbudet vært noe ulikt i de ulike språkområdene. Dette kan det være gode årsaker til, da språksituasjonen er så vidt ulik. Under beskrives kort de ulike modellene.

Fjernundervisningselevne har ulikt timetall basert på om de velger samisk som første- eller andrespråk, og ut fra hvilket årstrinn de er på. I tabellen under framkommer gjennomsnittlig årstimetall i samisk som førstespråk og andrespråk.¹³

Tabell 4.1 Samlet årstimetall i samisk som første- og andrespråk

Læreplan/klassestrinn	Årstimetall
Samisk som førstespråk	
1.–4. klasse	160
5.–7. klasse	104
8.–10. klasse	94
Samisk som andrespråk	
1.–7. klasse	87
8.–10. klasse	76
Videregående opplæring studiespesialiserende fag	103
Videregående opplæring yrkesfag	45

Elever som har opplæring i samisk, er fritatt fra vurdering i sidemål og fritatt for opplæring i andre fremmedspråk, hvis de ønsker det. Det er viktig å presisere at samiske elever kan velge å ha både norsk og samisk som førstespråk. Da legges timetallet i førstespråk og andrespråk sammen, og så deler man likt mellom språkene eller vekter det språket eleven ønsker å styrke. Foreløpig er det ikke lagt opp til at elevene kan velge å få opplæring i to samiske språk i skolen.¹⁴ De fleste elevene som mottar fjernundervisning, har valgt å ha samisk som andrespråk.

Nordsamisk:

Nordsamisk er det språket flertallet av fjernundervisningselevne har. Modellen går ut på at elevene får en andel fjernundervisning, og i mange tilfeller kombineres dette med hospitering i en samiskklasse deler av timetallet eleven får tildelt. Med andre ord er deler av opplæring fjernundervisning, og deler er som elev i en samiskklasse. Enkelte elever får imidlertid kun fjernundervisning og ikke hospitering. Dette kan ha flere årsaker, men en er at spesielt for de yngste kan man ikke reise alene til hospiteringsopphold, og det at foresatte eller andre må reise som ledsager, kan gjøre det praktisk vanskelig.

¹³ Udir -1-2014 Kunnskapsløftet fag- og timefordeling og tilbudsstruktur

¹⁴ Skoleeieren har full anledning til å tilby opplæring i to samiske språk, men vil ikke få refundert utgifter til det andre samiske språket. Fag- og timefordelingen legger heller ikke opp til opplæring i to samiske språk, slik at det i så fall må skje utenfor ordinær skoletid.

Lulesamisk:

Lulesamisk har hatt få fjernundervisningselever i grunnskolen, noe som blant annet skyldes ei vesentlig mer konsentrert bosetting i lulesamisk område enn for eksempel i sørsamisk område. I videregående opplæring er elevtallene vesentlig høyere, noe som blant annet skyldes at samtlige lulesamiske elever i videregående får sin opplæring i form av fjernundervisning. I tillegg har lulesamiske elever ei språksamling hver vår på Drag i Tysfjord kommune.

Sørsamisk:

Sørsamisk område har spredt bosetting og tradisjonelt mange fjernundervisningselever. Elevene får hele timetallet som fjernundervisning, og mange av elevene får språksamlinger i tillegg.¹⁵ De ulike fjernundervisningstilbyderne har forskjellige ordninger rundt dette. Sameskolen for Midt-Norge tilbyr seks uker språksamling, Sameskolen i Snåsa fire uker og Brekken oppvekst- og lokalsenter to-tre uker. I videregående opplæring har de kortere samlinger. Noen av elevene kombinerer fjernundervisning med ambulerende lærer.

4.3 Utvikling av samisk fjernundervisning siste ti år

Under er elevtallsutviklinga beskrevet for de ti siste åra. Tallene i parentes viser hvor mange av elevene som har hatt samisk som førstespråk. For videregående opplæring er det noen få elever som har fått opplæring i samisk som fremmedspråk. Disse er her inkludert i tallene for andrespråk.

4.3.1 Nordsamisk

Tabell 4.2 Fjernundervisning i nordsamisk¹⁶

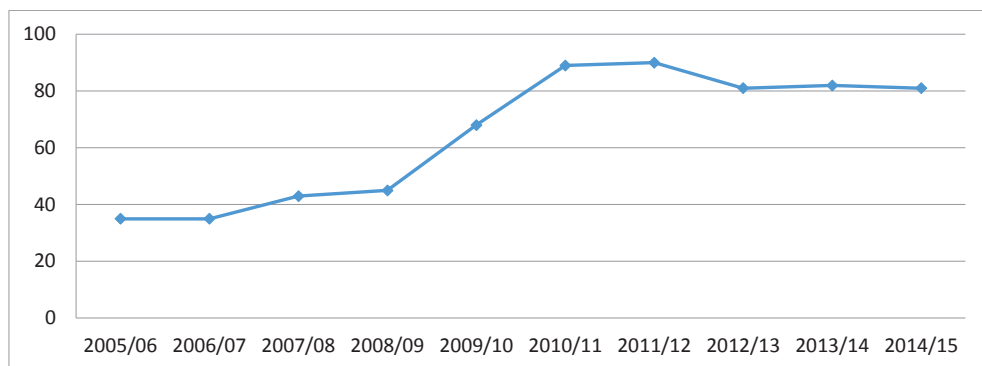
	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole (samisk som 1. språk i parentes)	35	35	43	45	68 (19)	89 (9)	90 (14)	81 (8)	82 (7)	81 (8)

Over ser vi de faktiske elevtallene for nordsamisk fjernundervisning de siste ti åra.

¹⁵ I utgangspunktet har elevene ikke rett til språksamlinger etter opplæringslova § 6, men hvis skoleeieren gjør ei vurdering av at opplæringa ikke er forsvarlig uten språksamlinger, skal eleven tilbys samlinger.

¹⁶ Det har ikke vært mulig å oppdrive tallene for nordsamisk fjernundervisning i videregående opplæring.

Figur 4.1 Elevtall i fjernundervisning i nordsamisk i grunnskolen

Figur 4.1 viser at elevtallet for nordsamisk fjernundervisning hadde ei sterk økning i åra 2008–2012 for så å gå noe ned. I dag er tallene fortsatt mye høgere enn i 2008–2009, så man kan anta at elevtallet har stabilisert seg noe under toppåra. Men det er fortsatt vesentlig høgere enn for ti år siden.

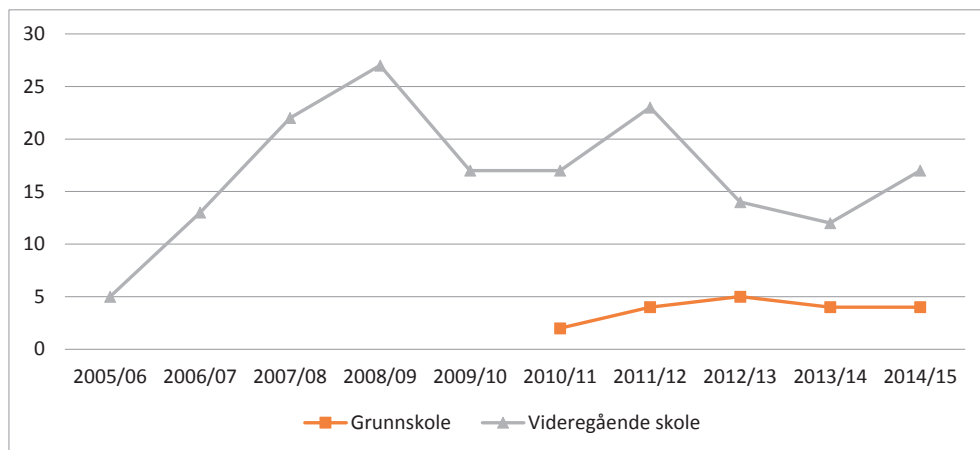
4.3.2 Lulesamisk

Tabell 4.3 Fjernundervisning i lulesamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole ¹⁷						2	4	5	4	4
Videregående	5 (5)	13 (8)	22 (13)	27 (5)	17 (8)	17 (4)	23 (4)	14 (4)	12 (4)	17 (4)
Språksamling				9	23	9			16	

¹⁷ Organisert lulesamisk fjernundervisning kom ikke i gang før 2010, derfor finnes det ikke tall fra tidligere.

Figur 4.2 Elevtallsutvikling i fjernundervisning, lulesamisk

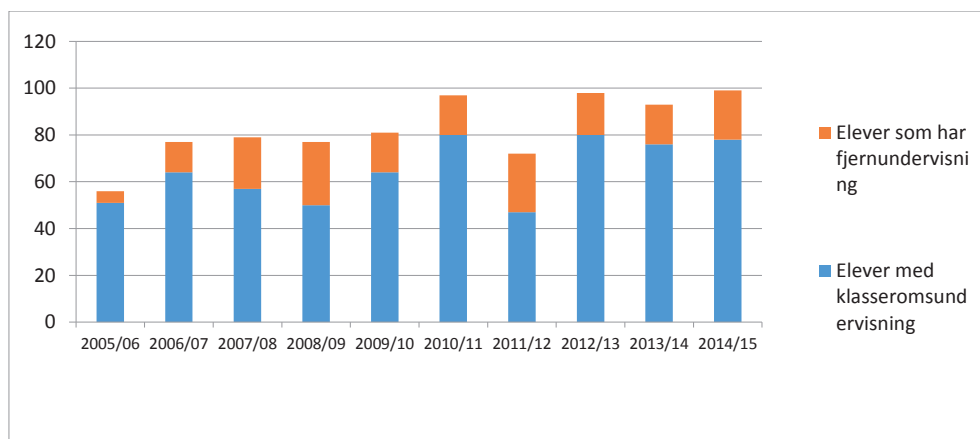
Figur 4.2 viser at elevtallet for lulesamisk fjernundervisning i videregående går i bølger og akkurat nå er på veg oppover. Et slikt svingende elevtall gir store utfordringer for fjernundervisningstilbyderne når det gjelder langsiktig planlegging av bemanningssituasjonen. Når man ikke vet elevtallet fra år til år, er det vanskelig å forsvare for eksempel store satsinger med hensyn til målrettet kompetanseheving for fjernundervisningslærerne.

For grunnskolen viser figuren at elevtallene er små, men stabile. Potensialet for økte elevtall innafor lulesamisk fjernundervisning i grunnskolen må anses å være betydelig.

Tabell 4.4 Elevtall i lulesamisk totalt

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Elevtall	56 (29)	77 (31)	79 (25)	77 (27)	81 (26)	97 (29)	72 (25)	98 (30)	93 (19)	99 (22)

Figur 4.3 Fordeling mellom fjernundervisning og klasseromsundervisning lulesamisk

Figur 4.3 viser at den største delen av den lulesamiske elevmassen får sin opplæring som stedlig undervisning. På videregående nivå får imidlertid alle lulesamiske elever sin rettmessige opplæring i form av fjernundervisning. Det betyr at fjernundervisningstilbyderen på lulesamisk videregående er helt avgjørende for at lulesamiske elever på videregående nivå får sin samiskopplæring.

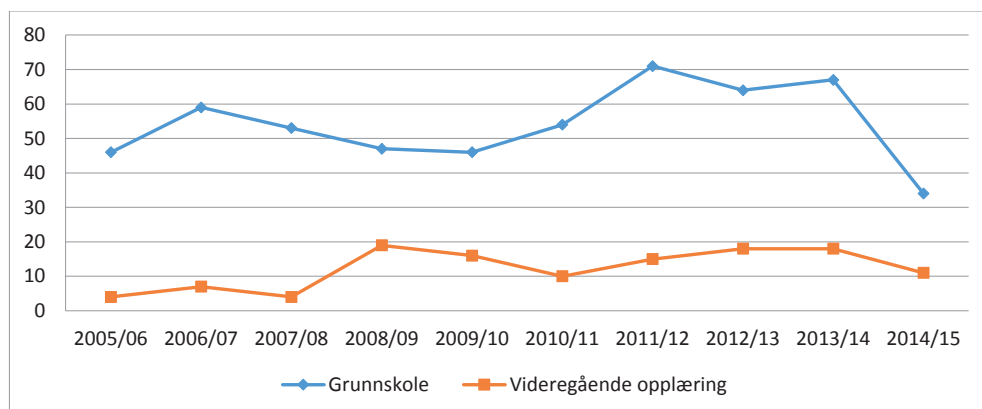
4.3.3 Sørsamisk

Tabell 4.5 Fjernundervisning i sørsamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole	46	59	53	47	46	54	71	64	67 (3)	34 (3)
Videregående	4	7 (1)	4 (1)	19	16	10 (1)	15 (1)	18 (4)	18 (3)	11 (1)
Språksamling grunnskole ¹⁸	53	54	85	65	49	54	54	58	34	54
Språksamling videregående	3	6	13	12	10	9	15	15	19	7 ¹⁹

¹⁸ I tillegg til de her nevnte språksamlingene deltok sørsamiske elever i tidsrommet 2008–2011 på *Saemesth dle!*, sørsamiske språkleire, et Interreg-prosjekt arrangert av Sameskolstyrelsen og Fylkesmannen i Nordland. På disse språkleirene deltok mellom 40 og 85 sørsamiske elever i grunnskolen fra norsk og svensk side.

Figur 4.4 Elevtallsutvikling i fjernundervisning sørsamisk

Figur 4.4 viser ulik variasjon i elevtallet i grunnskolen og videregående opplæring for sørsamisk. På begge nivå har det vært perioder med økning i elevtallet, men de siste par åra har elevtallet gått ned. Dette viser lik tendens som for elevtallene i sørsamisk for stedlig undervisning.

Tabell 4.6 Elevtall totalt i sørsamisk

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Elevtall	97 (16)	116 (18)	109 (18)	101 (19)	97 (20)	90 (18)	94 (20)	95 (21)	86 (20)	74 (15)

Figur 4.5 Fordeling mellom fjernundervisning og klasseromsundervisning sørsamisk

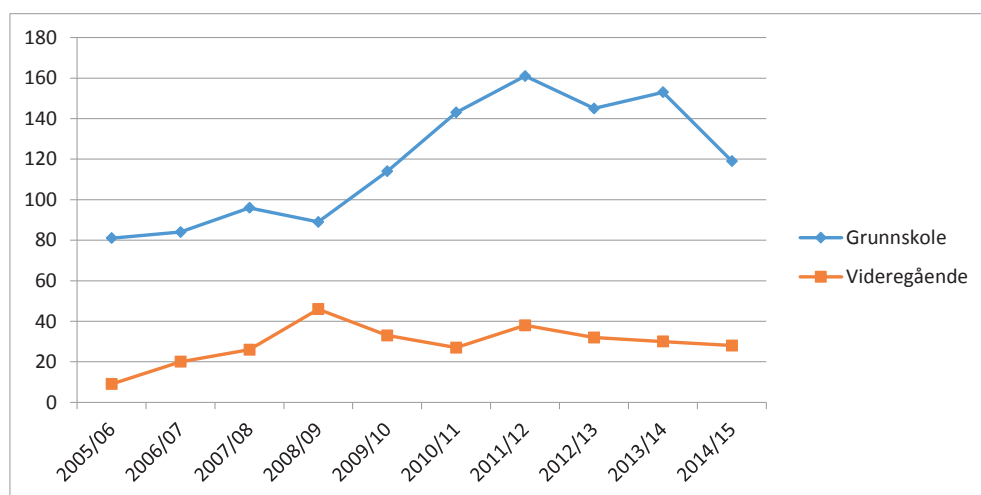

Figuren viser at fjernundervisning utgjør en stor andel av den totale opplæringa i sørsamisk. Enkelte år er storparten av sørsamisk opplæring fjernundervisning. Også for sørsamisk viser dette at fjernundervisning er svært viktig for å sikre at alle samiske elever får sin rett til samiskopplæring oppfylt.

Tabell 4.7 Fjernundervisning i alt

	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09	2009 /10	2010 /11	2011 /12	2012 /13	2013 /14	2014 /15
Grunnskole	81	84	96	89	114	143	161	145	153 (3)	119 (3)
Videregående ²⁰	9	20	26	46	33	27	38	32	30	28
Totalt	90	104	122	135	147	170	199	177	183	147
Hospitering/ språksamling	56	60	98	86	82	72	69	73	69	61

Figur 4.6 Elevtallsutvikling i samisk fjernundervisning

Figuren viser relativ stabilitet for fjernundervisning i videregående opplæring totalt sett, mens det for grunnskolen har vært ei dramatisk økning, langt på vei de samme åra som det totale elevtallet økte i samisk, mens man for de siste åra har opplevd en total nedgang i samisk fjernundervisning for grunnskolen.

²⁰ Tallene inkluderer som tidligere nevnt ikke nordsamisk fjernundervisning i videregående.

4.4 Avslutning

Artikkelen har sett på samisk fjernundervisning i et tiårsperspektiv. Vi har sett at utviklingen har gått noe i bølger når det gjelder elevtall. Utviklingen for fjernundervisning sammenfaller i stor grad med den totale elevtallsutviklingen i samisk. Imidlertid viser statistikken også at fjernundervisning for enkelte år, og for enkelte samiske språk, har vært helt avgjørende for at samiskelever har fått sin språkopplæring.

Derfor er samisk fjernundervisning svært viktig, og det er sannsynlig at med økende urbanisering vil fjernundervisning bli stadig viktigere, for at nasjonale målsettinger om satsing på samisk språk kan oppfylles.

4.5 Tilrådinger

Fylkesmannen i Finnmark og Fylkesmannen i Nordland må fortsette kompetansehevsarbeidet for samiske fjernundervisningslærere. I arbeidet må man legge vekt på fjernundervisningsdidaktikk, bruk av tekniske verktøy, samisk språk og man må sikre urfolksdimensjonen i fjernundervisninga. Det må stilles ressurser til rådighet for kompetansehevinga. Det vil være berikende å se til gode eksempler på god fjernundervisning fra utlandet.

Fjernundervisningstilbydere må sikres rammevilkår som bidrar til at de kan planlegge langsiktig i forbindelse med tilsettinger av FU-personell.

Informasjonen om fjernundervisning som opplæringsmodell må informeres om til både skoleeiere og foreldre.

Refusjonssatsen til skoleeiere for samisk fjernundervisning må økes vesentlig. Ved samisk fjernundervisning for de aller yngste elevene bør en assistent bistå i opplæringa hos mottakerskolen.

Ei målrettet kompetanseheving for samiske fjernundervisningslærere må gjennomføres, ikke minst fordi det er få eller ingen kurstilbud i fjernundervisningsdidaktikk i lærerutdanningene. Samiske elever bosatt i utlandet bør ha rett til komplementær samiskopplæring på samme måte som norske elever bosatt i utlandet har rett til komplementær norskopplæring.

Referanser

Broderstad, A. R., og Sørli, K. (2012). Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting. I *Samiske tall forteller 5. Kommentert samisk statistikk 2012*. Kautokeino: Samisk høyskole.

Broderstad, E. G., Brustad, M., Johansen, K., Severeide, P. I., og Todal, J. (Red.) (2014). *Samiske tall forteller 7. Kommentert samisk statistikk 2014*. Kautokeino: Samisk høyskole.

Lindberg, T., Campeau, P., og Makokis, J. (2003). Indigenous Distance Education. I *Cultural Survival* 27.4.

Rønning, W. (2005). *Sørsamisk opplæring ved hjemmeskoler*. NF-rapport nr. 1. Bodø: Nordlandsforskning.

Solstad, M. m.fl. (2012). *Samisk via fjernundervisning. Ei kartlegging og veien videre*. NF-rapport nr. 10. Bodø: Nordlandsforskning

Todal, J. (2012). Samisk språk i barnehage og skule 2011/12. I *Samiske tall forteller 5. Kommentert samisk statistikk 2012*. Kautokeino: Samisk høyskole.

Utdanningsdirektoratet (2015). Ny fag- og timefordeling.

Wikipedia: <http://no.wikipedia.org/wiki/Fjernundervisning>

5 Språksentrenes voksenopplæring

Lene Antonsen, cand.philol. og forsker ved Institutt for språkvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet.

Sammendrag:

Språksentrene i Norge tilbyr kompetansegivende samiskkurs hvor studenter kan ta eksamen ved Samisk høyskole eller UiT Norges arktiske universitet. De siste årene har disse kursene utgjort en stor del av den totale studiepoengproduksjonen i samisk språk i Norge. I artikkelen ser man på tidligere og nyere modeller for samarbeid mellom språksenter og utdanningsinstitusjoner på høyere nivå, og på statistikk over antall kurs, studenter og studiepoeng for perioden 2009–2014. Videre ser man på finansiering og andre problemstillinger ved slikt samarbeid.

5.1 Innledning

For alle språksentrene i Norge som får årlig grunnstøtte fra Sametinget, er språkkurs for voksne en viktig del av virksomheten. Etter hvert har de fleste språksentrene lagt mer vekt på kompetansegivende kurs, og disse kursene har også blitt en del av det desentraliserte utdanningstilbudet i samisk i Norge. Dette gjør det aktuelt å se nærmere på disse kursene: På hvilke nivå er kursene, hvordan blir de organisert og finansiert? Denne artikkelen dreier seg om perioden 2009–2014, men inneholder også opplysninger fra tidligere år for å vise forskjellige modeller for samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner på høyere nivå og språksenter. Språksentrenes årsrapporter er lagt til grunn der hvor det ikke er nevnt annen kilde.

5.2 Samiske språksenter i Norge

I kommunene utafor kjerneområdet for samiske språk er det et problem at det er få samisktalende i den yrkesaktive generasjonen. Dermed er det ikke nok personer med samiskkompetanse til å fylle stillinger i skole, barnehager og helsevesen. To år etter at samelovens språkregler blei iverksatt, blei de to første språksentrene etablert, og det var i de to kommunene hvor samisk språk sto svakest innafor forvaltningsområdet for samisk språk, Porsanger og Kåfjord. Etter hvert er det blitt etablert språksenter i mange flere kommuner, også utafor forvaltningsområdet. Men det er ennå ikke etablert språksenter i de samiske kjerneområdene, Karasjok og Kautokeino, hvor det ikke har vært like stort behov for slik virksomhet. Slik speiler etableringa av språksenter den språklige situasjonen i de forskjellige kommunene. Rapporten «Evaluering av samiske språksentre» (Nygaard et. al. 2012) gir et godt og detaljert bilde av språksentrenes organisering og virksomhet.

Språksentrene har kommet til på grunn av lokale initiativ, men Sametinget har tatt initiativ til et formelt nettverk mellom språksentrene, og siden 2007 har sentrene hatt erfaringsutveksling på årlige samlinger, hvor også Sametinget deltar. I 2014 fikk tretten språksenter grunnstøtte fra

Sametinget. Disse er med i tabell 5.1, sammen med opplysninger om hvilken kommune de er lokalisert i, og om de er innafør eller utafør forvaltningsområdet for samisk språk. I artikkelen henvises det til språksentrene med kommunenavn, selv om ikke alle språksentrene er en del av den kommunale virksomheten.

Tabell 5.1 Samiske språksenter i Norge

Språksenter	Kommune	Forvaltnings- området for samiske språk	Oppstart	Språk
Samisk språk- og kultursenter	Porsanger	innafør	1994	nordsamisk
Samisk språksenter	Kåfjord	innafør	1994	nordsamisk
Árran lulesamisk senter	Tysfjord	innafør	1999	lulesamisk
Várdobáiki samisk senter	Evenes ²¹	utafør	1999	nordsamisk
Isak Saba guovddáš	Nesseby	innafør	2002	nordsamisk
Tana samiske språksenter	Tana	innafør	2002	nordsamisk
Gáisi språksenter	Tromsø	utafør	2004	nordsamisk
Aajege – Samisk språk- og kompetansesenter	Røros	utafør	2005	sørsamisk
Áltá Sámi Giellagoovddáš AS	Alta	utafør	2006	nordsamisk
Ástávuona giellagoahhtie	Lavangen	innafør	2009	nordsamisk
Gielem nastedh	Snåsa	innafør	2012	sørsamisk
Gieleaernie	Røyrvik	innafør	2013	sørsamisk
Storfjord språksenter	Storfjord	utafør	2013	nordsamisk og kvensk

Kilde: Sametingets strategier 2015 og språksentrenes rapporter

5.3 Samiskopplæring for voksne

Språksentrene tilpasser sin virksomhet til lokale behov, og de fleste sentrene har satset mye på å arrangere samiskkurs for voksne. Språksentrene har også lagt stor vekt på didaktikk²², og er viktige arenaer for å prøve ut nye og alternative metoder. Deres styrke har vært å dra nytte av samisktalende i lokalmiljøet, og de står friere enn skoleverket til å bruke samisktalende som ikke har formell kompetanse i samisk.

Noen språksenter har hentet inspirasjon fra utlandet. Samisk høgskoles tilbud i 1994 om studietur til Wales og kurs om kommunikatív metode var en viktig del av grunnlaget for at de to første samiske språksentrene blei startet. Språksentrene har de siste årene igjen vist interesse for Wales, hvor senterledelsen i Lavangen har vært for å se hvordan ansatte i barnehagene lærer språket delvis på kurs og delvis på arbeidsplassen. Samme språksenter har vært i Israel for å lære om Ulpan-metoden, som har vært brukt for å revitalisere hebraisk.

²¹ I tillegg til Evenes kommune er følgende kommuner andelshavere i språksenteret: Balangen, Gratangen, Narvik, Salangen, Skånland og Tjeldsund kommuner.

²² Hva man underviser, hvordan og hvorfor

Andre språksenter har selv utviklet didaktiske metoder som blir eksportert til utlandet. Kursmaterieell og metoder fra språksentrene i Porsanger og Kåfjord blei i 2009–2010 delt med studenter i Lovozero i Russland. Studentene deltok på kurs i regi av Samisk høgskole om overføring av kildinsamisk. Senteret i Nesseby har utviklet et språkkurs basert på kognitiv teori og metode for dem som har samisk som passivt språk, men som har en barriere for å bruke språket i lokalmiljøet sitt. Slike kurs er holdt i Sverige, og kursboka *Tar språket mitt tilbake* blei gitt ut på svensk i 2013. Boka skal i 2015 også gis ut på engelsk i Canada i samarbeid med en organisasjon i British Columbia.

Senteret i Tysfjord har laget kursbøker for lulesamisk, med serien *Sámásta*. Språksenteret i Røros har utviklet læremidler på internett, grammatikkprogrammene *Oahpa-áarjel*, ordboka *Nedtedigibaakoeh* og ord-appen *Gielese*, sammen med UiT Norges arktiske universitet. Språksentrene henter også inspirasjon hos hverandre, og noen språksenter legger ut eget undervisningsmateriale på internett slik at også andre kan dra nytte av det.

5.3.1 Ikke kompetansegivende kurs

De fleste samiskkursene er beregnet for kursdeltakere uten særlige forkunnskaper, men det er også tilbud om kurs for samisktalende som ønsker å lære å lese og skrive samisk. Mange av kursene blir skreddersydd for spesielle brukergrupper. Dette gjelder for eksempel lesekurs for eldre, kurs for foreldre med barn med samisk på skolen, eller for personer som egentlig kan mye samisk, men som trenger å få selvtillit til å bruke språket aktivt. Kursene avholdes på dagtid, på kveldstid, som intensivkurs eller spredt over lengre perioder. Språksenteret i Tysfjord har også arrangert et kurs over 7–8 måneder som arbeidsmarkedskurs, i samarbeid med ASVO (Nygaard et. al. 2012: 24).

Kursene som er nevnt her, er så forskjellige at det er vanskelig å sammenlikne dem. Alle slike kurs er viktige for å styrke bruken av samisk språk lokalt og i kommunal virksomhet. Selv om noen av språksentrene også har satset på større kurs hvor deltakerne i en periode leser samisk på full tid, er de fleste kursene beregnet på kursdeltakere som følger dem ved siden av jobb og familie.

Flere språksenter arrangerer språkbadkurs, vanligvis på sommeren. Språksenteret i Porsanger startet opp med slike kurs, og etter hvert blei slike kurs også arrangert av andre språksenter. Kursene har hatt forskjellig omfang; de første årene var vanlig lengde tre eller to uker, mens det de seinere årene er vanligere med språkbadkurs som varer ei uke eller ei helg. Kursene har for mange deltakere vært et viktig supplement til kompetansegivende kurs i regi av universitet, hvor det samisktalende miljøet vanligvis ikke er så sterkt. For studentene har kursene vært en trygg arena hvor de har kunnet prøve ut samiskkunnskapene sine, før de har tatt skrittet fullt ut og blitt samisktalende også utafor kurset.

5.3.2 Kompetansegivende kurs

Etter hvert har kompetansegivende kurs blitt mer sentrale i språksentrenes virksomhet. De første årene tok noen kursdeltakere grunnskoleeksamen i samisk, men enda oftere blei kursene tilpassa læreplanene på videregående skole slik at deltakerne kunne ta privatisteksamen for samisk som C-språk ved en videregående skole i nærheten. Men det finnes mange eksempler på at språksenter på forskjellig måte har samarbeidet med Samisk høgskole og UiT for at personer lokalt skal kunne få både opplæring og formell kompetanse i samisk, ikke minst når

det gjelder kurset Samisk semesteremne (se tabell 5.2). Flere modeller for slikt samarbeid er beskrevet under kapittel 5.4. Siden 2003 har det vært mulig å ta kompetansegivende eksamen i nordsamisk også på begynnernivå ved UiT, og ved Samisk høyskole fra 2008. Dette har åpnet muligheter for språksentrene til å tilpasse sine ordinære kurs slik at deltakerne kan ta eksamen med studiepoeng. Fra 2009 har det vært en større satsing gjennom det 5-årige voksenopplæringsprogrammet i regi av Samisk høyskole. Det er også mulig å ta kompetansegivende begynnerkurs i sørsamisk (se tabell 5.2), men for lulesamisk finnes bare kursene Lulesamisk 1–3 for studenter som allerede har grunnleggende kunnskaper i språket²³.

Tabell 5.2 Begynneropplæring i samisk ved universitet og høyskole

Institusjon	Kurs	Studiepoeng
Samisk høyskole	SAAL 1: Nordsamisk i praktisk læringssituasjon – 1. del	15
	SAAL 2: Nordsamisk i praktisk læringssituasjon – 2. del	15
	Samisk semesteremne (DSALBO). Kvalifiserer til profesjonsstudier på samisk ved Samisk høyskole.	30
UiT Norges arktiske universitet	SAM-1031: Nordsamisk som fremmedspråk: Innføringskurs 1	20
	SAM-1030: Nordsamisk som fremmedspråk: Grammatikk. Kurset gis ikke lenger, da grammatikken er integrert i innføringskursene.	10
	SAM-1032: Praktisk nordsamisk II. Kurset gis ikke lenger.	10
	SAM-1034: Nordsamisk som fremmedspråk: Lytting og muntlig kommunikasjon	10
	SAM-1036: Nordsamisk som fremmedspråk: Innføringskurs 2	20
	SAM-1035: Nordsamisk som fremmedspråk: Lesing og skriftlig kommunikasjon	10
	SAM-0010: Samisk nybegynnerkurs 1. Kurset gis ikke lenger. Overlappende med SAM-1031.	20
	SAM-0020: Samisk nybegynnerkurs 2. Kurset gis ikke lenger. Overlappende med SAM-1036.	10
	SAM-0100: Videregående emne i samisk (erstattet Samisk semesteremne fra 2005). Kurset gis ikke lenger.	20
	Samisk semesteremne, 10 vekttall. Kurset forutsatte forkunnskaper i samisk minst tilsvarende videregående skoles C-språk, eller gode muntlige kunnskaper. Kurset gis ikke lenger.	[= 30]
Høgskolen i Nord-Trøndelag	Sørsamisk begynneropplæring 1, et samlings- og nettbasert studium.	15
	Sørsamisk begynneropplæring 2, et samlings- og nettbasert studium. Kvalifiserer for å begynne på Sørsamisk 1. ²⁴	15

²³ Kursene gir sammenlagt 90 studiepoeng og inngår i bachelor-graden. <<http://www.studiesok.no/lulesamisk-1-universitetet-i-nordland/>> (25.06.15)

²⁴ <http://www.hint.no/studietilbud/?S_OBJECTID=sorsamiskbegynneropplarin> (25.06.15)

5.4 Modeller for samarbeid med universitet og høgskole

Flere modeller har vært prøvd i samarbeidet mellom språksentrene og høgskole og universitet. I noen tilfeller er det språksenteret som er ansvarlig for undervisninga, i andre tilfeller fungerer språksenteret som en støttespiller til undervisninga som gis av universitet eller høgskole, ofte ved hjelp av lyd-bilde-studio.

5.4.1 I regi av universitet eller høgskole

For å bedre rekrutteringa til samisk lærerutdanning gjorde Samisk høgskole et forsøk med å desentralisere det første året av lærerutdanninga til Kåfjord og Tana, samtidig som kurset Samisk semesteremne blei lagt inn i studieprogrammet for lærerutdanninga. Høsten 1997 blei det arrangert Samisk semesteremne i Kåfjord med 18 studenter, og våren 1998 blei tilbudet fulgt opp med Samisk 1 (10 vektall), som er et kurs på morsmålsnivå, og ca. 12 studenter fulgte dette. I Kåfjord var det da allerede etablert et språksenter som hjalp til med rekruttering til kursene. Senteret arrangerte også et tre ukers språkbadkurs i forkant av oppstarten høsten 1997 (Antonsen & Johansen 2013). Selv om det bare var noen få studenter som fortsatte på lærerutdanninga, var dette et veldig viktig tiltak som ga ringvirkninger i et par tiår etterpå. Mange av studentene skaffet seg pedagogisk utdanning på andre måter og blei viktige ressurspersoner i samiskundervisninga både i grunnskolen og videregående skole i Nord-Troms. Noen studenter gikk inn i andre viktige kommunale stillinger. UiT ga i 1998–99 tilbud om kurset Samisk semesteremne (10 vektall) i Lakselv. Også studenter fra Tana fulgte studiet via lyd-bilde-studio i samarbeid med språksenteret i Porsanger.

Både UiT og Samisk høgskole har samarbeidet med språksenter om å overføre ordinær undervisning fra campus til språksenteret via lyd-bilde-studio. Tre ganger i perioden 2005–2007 fulgte studenter i Kåfjord SAM-100 som fulltidsstudium med lyd-bilde-overføring fra UiT. Den siste gangen blei tilbudet gitt samtidig til studenter ved språksenteret i Tana (Antonsen 2007; Antonsen & Johansen 2013). Skoleåret 2011–2012 fulgte studenter på Evenes og i Kåfjord den ordinære undervisninga i kurset Samisk semesteremne ved Samisk høgskole. Felles for disse samarbeidene var at språksentrene fulgte opp studentene med støtteundervisning, og kursene blir vurdert som svært vellykka samarbeid med stor gjennomføringsgrad. Også i Tysfjord har det vært samarbeid med Universitetet i Nordland om lulesamisk språk på høyere nivå (Nygaard et. al. 2012: 25). I 2012 blei det startet opp bachelorstudium i lulesamisk, og dette blei gjennomført med studiesamlinger både ved språksenteret og på campus (Johansen 2013: 78).

Språksentrene kan også være en viktig støttefunksjon for universitet og høgskole ved at de har et stort nettverk av mennesker som har fulgt deres ikke-kompetansegivende kurs, og disse blir aktivt rekruttert til kompetansegivende studier. Språksentrene har i stor grad gitt støttetilbud direkte til studenter: Språksenteret i Tromsø arrangerte i 2012–2013 både språkbad over helger, og dessuten studiereise til Karasjok og Kautokeino for universitetsstudenter og kursdeltakere på egne kurs. Språksenteret i Snåsa har også vært en viktig støtte for Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) på flere måter. De gir en del undervisning når studiet i regi av HiNT har samlinger på Snåsa, og de gir leksehjelp til studenter. Dessuten satte senteret i 2013 i gang et program hvor de etablerte kontakt mellom studenter og samisktalende som skal fungere som språklige mentorer for dem, og som også skal praktisere muntlig samisk med studentene. Språkbadkursene på sommeren som flere språksenter arrangerer, er også et komplement til den ordinære undervisninga for at studentene skal få mer muntlig trening i samisk.

5.4.2 I egen regi med eksamen ved universitet eller høyskole

I dette kapittelet skal vi se nærmere på kurs hvor språksenteret selv gir undervisning, men hvor kursdeltakerne kan ta eksamen ved høyskole eller universitet. Denne typen samarbeid startet for 15 år siden ved at språksenteret i Kåfjord i 1999–2000 og 2002–2003 ga tilbud om Samisk semesteremne, som samlingsbasert kurs med halv hastighet og med eksamen ved UiT. Undervisninga blei gitt av egne ansatte, men med universitetet som faglig veileder. Dette tilbudet blei i stor grad finansiert av Samisk studieforbund (SOL) via «Støtte til studieringer på høyere nivå». Etter hvert tok det slutt på denne typen øremerkede bevilgninger over statsbudsjettet til studieorganisasjoner.

Språksenteret i Kåfjord har hatt et liknende samarbeid også med Samisk høyskole. Skoleåret 2004–2005 blei det gitt tilbud om «Samisk og duodji» med 30 studiepoeng over ett år. Språksenteret og Kåfjord kommune finansierte undervisninga og eksamen (Antonsen & Johansen 2013). Dette studiet blei også gitt i Nesseby 2003–2004 i samarbeid med språksenteret der (Nesseby e-poster). Da UiT i 2003 startet opp med samiskkurs med studiepoeng på begynnernivå, benyttet senteret i Kåfjord anledningen og tilpasset sine kurs slik at kursdeltakerne deres kunne bli godkjent for å ta eksamen ved UiT i Tromsø. Det var likevel ikke så mange studenter som tok eksamen hvert år, fordi søknadsfristen til universitetet var i slutten av semesteret før kurset startet opp, og det var for tidlig for de fleste av kursdeltakerne. Blant annet var det ofte ikke klart om de hadde fått permisjon fra arbeidsplassen.

I Handlingsplanen for samiske språk 2009 blei Sametingets satsing med 7,9 millioner kroner til et 5-årig voksenopplæringsprogram lansert (Nygaard et. al. 2012: 68). Programmet var hovedsakelig finansiert med avsetninger fra Samefolkets fond (Sametingets strategier 2015). I planen får språksentrene en viktig funksjon som tilbydere av språkkurs for voksne i samarbeid med Samisk høyskole. Gjennom denne satsingen tilpasset flere språksenter språkkursene sine til SAAL 1 og 2, hver på 15 studiepoeng (se tabell 5.2). Avlagt eksamen gir mulighet til å gå videre på kurset Samisk semesteremne ved Samisk høyskole. Språksentrene fikk ca. 64 000 kr i støtte til lærerutgifter for hvert kurs, og Samisk høyskole ga faglig oppfølging og arrangerte eksamen. I tillegg arrangerte Samisk høyskole et 30-poengs metodikkurs for lærere (5-årig-programmets rapport). Språksentrene i nordsamisk område var under voksenopplæringsprogrammet til og med 2011. Fra 2012 blei midlene brukt til kurs i sørsamisk område. Flere nordsamiske språksenter innledet da samarbeid med UiT. Universitetet hadde på dette tidspunktet startet opp med et prosjekt for å lage moduler med lærestoff og interaktive oppgaver på internett for samisk som fremmedspråk²⁵. Slike internettmoduler gjorde det lettere for språksentrene å samarbeide med universitetet. UiT godkjenner studentene og arrangerer eksamen. Etter hvert innførte også Samisk høyskole en ordning hvor deltakerne kunne melde seg som studenter ved høyskolen, men hvor språksentrene både gir undervisning og arrangerer eksamen.

I tabell 5.3 er det en oversikt over kompetansegivende kurs gitt av språksentrene i perioden 2009–2014. Dessverre har det vært umulig å få tall over studenter og eksamener fra Samisk høyskole og UiT. Opplysningene i tabellen baserer seg derfor på språksentrenes årsrapporter, komplementert med informasjon fra e-post fra språksentrene. Tallene forteller hvor mange som gjennomførte kursene, og hvor mange som tok avsluttende eksamen. Det kan være litt usikkerhet rundt hva det vil si å gjennomføre et kurs. Slik sett kan det være et poeng å ha med antall deltakere, fordi det for mange kurs er et stort sprik mellom antall deltakere og antall

²⁵ NUV-prosjekt P88/2011, med 900 000 kr i støtte fra Norgesuniversitetet

eksamener. Det har vært flere institusjoner med i samarbeidet enn de som er nevnt i tabellen. Språksentrene i Nesseby og Tana har samarbeidet om kurs fordi det ikke var lærer med riktig kompetanse ved språksenteret i Tana. I tillegg arrangerte Samisk høgskole kurset SAAL 1 ved Samisk Hus Oslo, og UiT samarbeidet med Verddeprosjektet²⁶ i Kvænangen om kurset SAM-1031. Begge disse kursene var i 2012. Disse kursene er ikke tatt med i tabellen siden de ikke var i regi av språksenter.

Tabell 5.3 Oversikt over kompetansegivende samiskkurs og antall deltakere som har tatt eksamen

	Porsanger	Kåffjord	Alta	Nesseby	Tromsø	Lavangen	Evenes	Røros
2009		SAAL 1 4						
2010	SAAL1 (10) 7	SAAL1 9	SAAL1 (8) 3	SAAL1 (8) 7		SAAL1 (16) 2 SAAL1 5		
	SAAL2 5	SAAL2 7				SAAL2 9		
2011	SAAL1 (9) 8	SAAL1 9			SAAL1 (14) 11		SAAL1 (14) 8	
	SAAL2 (7) 5	SAAL2 7	SAAL2 (7) 6	SAAL2 5	SAAL2 7		SAAL2 (8) 6	
2012	S-1031 (9) 1	SAAL1 10	SAAL1 (13) 8	S-1031 (13) 5		S-1031 (13) 4	SAAL1 (4) 3	SAAL1 (16) 11 SAAL1 (19) 15
	SAAL2 (9) 7	SAAL2 9			S-1034 (10) 4			
		Semester- emne ²⁷ 1					Semester- emne ⁵ (7) 6	
2013	S-1031 (8) 7	S-1031 7	SAAL1 (9) 8		S-1031 (8) 0	S-1030 (8) 2		
			SAAL2 (10) 6	S-1030 11	S-1032 5	S-1032 (5) 2		SAAL2 (16) 11 SAAL2 (12) 10
2014	S-1031 (6) 5	S-1031 (5) 3	SAAL1 13 SAAL1 4	S-1031 (7) 3		S-1031 (5) 2		SAAL1 (8) 7
		S-1034 (7) 1	SAAL2 4		S-1034 (8) 1			Semester- emne (6) 5
i alt	8 kurs	10 kurs	8 kurs	5 kurs	6 kurs	7 kurs	3 kurs	6 kurs

S-1031 = SAM-1031, osv. Tallene i parentes oppgir antall deltakere som gjennomførte kurset i de tilfellene hvor ikke alle deltakerne gikk opp til eksamen.

²⁶ Verddeprosjektet er en del av Kvænangen kommunes satsning på næringsutvikling. Prosjektet har vært støttet av Troms fylkeskommune, kommunen og Sametinget (<<http://www.kvanangen.kommune.no/satser-paa-vennskap.4785365-163213.html>> – lest 25.6.15).

²⁷ Kurset var i regi av Samisk høgskole, overført med lyd-bilde-studio.

Som vi ser fra tabellene 5.3 og 5.4, så har stadig flere språksenter benyttet seg av mulighetene for samarbeid med Samisk høyskole og UiT, og de siste tre årene har språksentrene til sammen arrangert 11 kurs hvert år. Språksenteret i Kåffjord har vært mest aktivt og arrangert hele ti kurs i perioden, fulgt av språksentrene i Alta og i Porsanger, som har arrangert åtte kurs hver. De to siste årene er det bare språksentrene i Alta og Røros som har fortsatt samarbeidet med Samisk høyskole, mens de andre språksentrene har samarbeidet med UiT.

Muligheta til å kunne ta eksamen med studiepoeng beskrives i mange av språksentrenes rapporter som en viktig faktor for å øke rekruttering til kursene. Unntaket er språksenteret i Evenes, som ikke har arrangert kompetansegivende kurs de to siste årene fordi kursdeltakerne ikke ønsker å legge så mye vekt på grammatikk, men heller ønsker flere kurs med vekt på muntlig kommunikasjon (Evenes e-post). Også språksentrene i Tromsø og Lavangen forteller at ikke alle kursdeltakerne ønsker å ta eksamen med studiepoeng.

Språksenteret i Tysfjord har ikke arrangert kompetansegivende kurs, og det har heller ikke vært kompetansegivende kurs i lulesamisk på begynnernivå. Men språksenteret ønsker å samarbeide med Universitetet i Nordland for at *Sámásta*-kursene skal kunne gi studiepoeng (Tysfjord rapporter 2012). Språksenteret opplever at interessen for å delta på kursene er laber, slik som situasjonen er i dag (Tysfjord rapporter 2013).

Spesielt på kurs i samarbeid med UiT er det mange av dem som har gjennomført kurset, som ikke har tatt eksamen. Delvis er årsaken at ikke alle deltakerne har brydd seg om å få studiepoeng, men en viktig årsak er også universitetets strenge tidsfrister for å søke seg som student, se mer om dette i kapittel 5.3.3. Det kommer ikke fram av alle rapportene om det er kvinner eller menn som tar kursene, men i de tilfellene der dette nevnes, er det en klar overvekt av kvinnelige deltakere.

Det er verdt å merke seg at språksenteret i Tromsø har arrangert kurs, selv om UiT har kurstilbud på campus. Språksenteret har i større grad enn universitetet gitt kurs på kveldstid og i helger, og har dermed vært et viktig tillegg til universitetets ordinære tilbud. Etter fusjonen med Høgskolen i Finnmark i 2013 har UiT nå campus i Alta, men det er ennå ikke gitt tilbud om samiskkurs her. Det vil si at språksenteret er eneste tilbyder av kompetansegivende kurs i Alta.

Språksenteret i Røros er det eneste språksenteret utafor nordsamisk område som arrangerer kompetansegivende kurs, og det har deltatt i voksenopplæringsprogrammet til Samisk høyskole, istedenfor å samarbeide med HiNT.

Tabell 5.4 Antall kurs, studenter som tar eksamen og studiepoeng inndelt etter nivå

	1. semesterkurs						2. semesterkurs		
	Begynnerkurs 15–20 stp. (SAAL1 og SAM-1031)			Fortsettelseskurs 10–15 stp.			Samisk semesteremne 30 stp.		
	kurs	stud.	stp.	kurs	stud.	stp.	kurs	stud.	stp.
2009	1	4	60						
2010	6	33	495	3	21	315			
2011	4	36	540	6	36	540			
2012	8	57	905	3	20	280	1 ²⁸	6	180
2013	4	22	400	7	47	605			
2014	7	37	620	3	6	80	1	5	150
I alt	30	189	3010	22	130	1820	2	11	330

I tabell 5.4 er det tatt med bare studenter som har tatt eksamen²⁹, og kursene er fordelt etter nivå. Hvis man studerer på full tid, kan man ta både begynnerkurs og fortsettelseskurs som første semester. Kurset Samisk semesteremne vil utgjøre hele det andre semesteret. Som det går fram av tabellen, arrangeres det atskillig flere kurs helt på begynnernivå enn på fortsettelsesnivå, selv om fortsettelseskursene ofte er mindre av omfang enn begynnerkursene. Hele 58 % av studiepoengene avlegges på begynnerkursene. For 2014 er det en kraftig nedgang i antall studenter som tar eksamen på fortsettelseskursene, men det kan være en tilfeldig svingning i tallene. I årene 2011–2013 blei det sammenlagt produsert mer enn 1000 studiepoeng hvert år på kurs arrangert av språksentrene. Dette er mye sammenliknet med total studiepoengproduksjon i samisk ved høyskoler og universiteter i Norge, som var 2290 for året 2011, og 2669 for året 2012 (Johansen 2013: 83).

Hvis målet er at kursdeltakerne skal kunne nok samisk til å bruke språket i jobben, er ikke ett semesters studier nok. Bare språksenteret på Røros har selv arrangert 2. semesterkurs i samisk, det vil si Samisk semesteremne. Dette er et krevende kurs, og i størrelse tilsvarer det to av kursene på lavere nivå. Det krever også lærere med høyere kompetanse enn på begynnerkursene. I perioden blei ett Samisk semesteremnekurs overført via lyd-bilde-studio fra Samisk høyskole til to språksenter, se tabell 5.3. Også tidligere har undervisning på dette nivået vært overført fra UiT via lyd-bilde-studio til språksenter (se kapittel 5.3.1), og en slik overføring av undervisning ser ut til å være en god løsning. Men mange av dem som har gjennomført begynnerkursene, har fortsatt på Samisk semesteremne i Kautokeino i regi av Samisk høyskole, hvor søkingen er doblet i denne perioden (5-årig-programmets rapport: 16).

5.4.3 Problemstillinger ved samarbeid med høyskole/universitet

Tilbudene ved Samisk høyskole og UiT har mange likheter, selv om kursene er forskjellige. Høgskolens SAAL 1 og 2-kurs vektlegger muntlig bruk av språket, og begge kursene har muntlig eksamen med bestått/ikke-bestått og gir 15 studiepoeng. UiT legger i større grad vekt

²⁸ Kurset var i regi av Samisk høyskole, overført med lyd-bilde-studio.

²⁹ Rapportene som tabellen bygger på, skiller i noen tilfeller ikke mellom «gått opp til eksamen» og «bestått eksamen». Dermed kan det korrekte antall studiepoeng ha vært litt mindre.

på at kursene skal gi grunnlag for videre studier, og det er eksamen med bokstavkarakterer. Begynnerkurset SAM-1031 gir 20 studiepoeng og avsluttes med både muntlig og skriftlig eksamen. Begge institusjonene har gitt tilbud om kurs eller workshops til språksenterlærerne.

Samisk høgskole fikk bevilget midler fra Sametingets 5-årige voksenopplæringsprogram og har dermed hatt ressurser til å ansette en koordinator til samarbeidet med språksentrene. En del av midlene blei brukt til å delfinansiere kursene som språksentrene holdt. UiT har ikke hatt øremerkede midler til samarbeidet med språksentrene, men har i hele perioden tatt inn kursdeltakerne som studenter på lik linje med de ordinære studentene. Dette er en billig og forutsigbar løsning fordi universitetet planlegger kurs i et langt perspektiv og avholder dem nærmest uansett hvor mange studenter som begynner på kursene. Men løsningen er også lite fleksibel fordi det samtidig betyr at kursdeltakerne og språksentrene må forholde seg til universitetssystemets ordinære tidsfrister, og det finnes heller ingen egen koordinator. Deltakerne har måttet søke seg som studenter i slutten av semesteret før kurset har startet opp, og språksentrene har også måttet melde inn kursene innafor tidsfrister for at eksamen skal kunne avholdes. Deltakerne må på lik linje med ordinære studenter dokumentere generell studiekompetanse eller søke om å få godkjent realkompetanse. Ikke alle kursdeltakere har rukket å gjøre dette, eller de har vært for unge til det, slik at det på flere kurs er under halvparten av deltakerne som tar eksamen. Forskrift til opptak til høyere utdanning gir institusjonene mulighet til å fastsette regler som gir unntak fra krav om generell studiekompetanse for studenter på begynnerkurs i samisk og Samisk semesteremne³⁰, men UiT har ikke benyttet seg av denne muligheten. Et annet problem er at hvis studenten kommer fra et land utafor Norden, må vedkommende dokumentere spesielle tester i norsk. Språksentrene opplever at lista er lavere for å bli godkjent som student ved Samisk høgskole enn ved UiT. (Telefonsamtale med Lars-Joar Halonen ved språksenteret i Lavangen; Kåfjord e-poster; Alta e-poster.)

Det er flere viktige betingelser som skal på plass for å gi et kompetansegivende kurs i regi av språksenteret. Det må være nok deltakere til kursene, men flere av årsrapportene fra språksentrene framhever at kompetansegivende kurs gir økt rekruttering til kursene. Det har stort sett ikke vært et veldig stort problem å finne interesserte, men utfordringa for kompetansegivende kurs er for deltakere å finne tid til å følge opp studiet. Delvis har dette vært løst med permisjon med lønn fra jobben; noen studenter har nytt godt av Fylkesmannens studiehjemler. Fra 2005 har det vært mulig å søke om stipend fra Sametinget (Sametinget e-post) og kompetansegivende kurs gir også mulighet for å få støtte fra Statens lånekasse for utdanning. Der hvor språksentrene samarbeider nært med kommunene, har man kunnet koordinere permisjoner fra kommunale stillinger med kurstilbudet. Språksenteret må også ha lærer med riktig kompetanse for å undervise ved samiskkurs. I Tana har man løst dette ved å samarbeide om kursene med senteret i Nesseby. Andre språksenter har opplevd å måtte avlyse kurs på grunn av manglende lærer.

Kursene må også tilpasses høgskolenes eller universitetets studieplan, hvor et viktig moment er at studentene skal kvalifisere seg til å ta kurs på høyere nivå. SAAL-kursene legger vekt på praktiske aktiviteter og muntlig bruk av språket, og i evalueringer er det spesielt pekt på at for deltakere uten forkunnskaper i samisk er det vanskelig å fortsette på Samisk semesteremne etter SAAL 1 og 2. Det er foreslått i større grad å tilpasse innholdet av SAAL-kursene til det som kreves for å begynne på semesteremne-kurset. En annen mulig løsning vil være å tilby et kurs SAAL 3 mellom begynnerkursene og Samisk semesteremne. (5-årig-programmets rapport: 21.)

³⁰ Denne muligheten finnes også for studier i finsk og kvensk. Se § 3–5.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-01-31-173#KAPITTEL_3> (09.08.2015)

5.4.4 Finansiering av kurs

Språksentrenes virksomhet finansieres delvis av fast grunntilskudd og delvis av prosjektf finansiering. Alle språksentrene som er nevnt i denne artikkelen, får et grunntilskudd fra Sametinget, og summen er lik for alle språksentrene. Det faste grunntilskuddet skal brukes til basisaktiviteter, planlegging av faste aktiviteter, tilrettelegging av tiltak og metoder som passer eget arbeidsfelt/region (Sametingets strategier 2015). Grunntilskuddet blei innført i 2001, og avløste da prosjektstøtta som man måtte søke om for hvert år. Tilskuddet har vært økt i takt med den generelle lønns- og prisutviklinga fra 400 000 kr til 852 000 kr i 2014 (Nygaard et. al. 2012: 7; Sametingets strategier 2015). På grunnlag av samarbeidsavtaler mellom fylkeskommuner og Sametinget gis det også et fylkeskommunalt bidrag. Troms fylkeskommune var først ute med denne ordninga i 2005. De fylkeskommunale tilskuddene varierer, både utfra hvilket fylke språksenteret er i, og utfra praksisen til hver enkelt fylkeskommune, da noen fylkeskommuner vurderer hvert enkelt språksenters behov og oppgaver, og andre gir samme sum til alle.

Innafor forvaltningsområdet får de samiske språksentrene kommunal støtte bevilget av tospråkligheitsstilskuddet for å betjene kommunen, bortsett fra i Nesseby og Tysfjord. Også Tromsø og Røros kommuner gir betydelig kommunal støtte. Dette gir språksentrene mulighet til å ha flere fast ansatte, og ikke minst ha samisklærer som en del av den faste bemanninga. De andre kommunene utafor språkområdet er i en annen situasjon, og er i større grad avhengige av annen finansiering i tillegg.

Kompetansegivende kurs er dyre fordi de krever mange lærertimer, vanligvis 150–200 timer. Stort sett krever ikke språksentrene betaling fra deltakerne, annet enn eventuelt symbolske egenandeler. For å kunne tilby et kompetansegivende kurs må språksenteret enten ha egne ansatte med riktig kompetanse og nok tidsressurser, eller man kan engasjere en ekstern lærer til å gi undervisning. Språksentrene fikk 64 000 kr for hvert SAAL-kurs (15 studiepoeng) i støtte fra Samisk høyskole via 5-årig-programmet. Da Samisk høyskole ikke lenger ga økonomisk støtte til voksenopplæringskurs i det nordsamiske området, tok språksentrene dette opp med Sametinget. Resultatet blei at fra 2013 har Sametinget bevilget støtte til språkkurs gjennom Sametingets ordning med aktivitetstilskudd. Tilskuddet skal brukes til aktiviteter som synliggjør, fremmer og utvikler språkbruk og språkopplæring (Sametingets strategier 2015; Rasmussen 2013), og disse midlene har vært en viktig årsak til at det har vært arrangert så mange kurs som tabellene 5.3 og 5.4 viser. Det hadde vært ønskelig å kunne vise til statistikk over hvor store beløp som er bevilget til kompetansegivende kurs, men Sametinget har ikke gjort en systematisk registrering av dette. Men eksempelvis kan nevnes at språksenteret i Kåfjord i 2013 fikk 175 000 kr i støtte til å arrangere SAM-1031 (20 studiepoeng). Dessuten har noen av språksentrene fått støtte fra Samisk studieforbund, opptil 68 600 kr pr. kurs (Alta rapporter 2011).

For språksentrene er det viktig med forutsigbarhet. Det vil si at det er viktig med langsiktighet i de økonomiske betingelsene, slik at man kan kjøre et løp som går over i hvert fall 3–5 år uten årlige søknader om finansiering (Nygaard et. al. 2012: 71; Workshoprapport). Dette gjør det mulig å rekruttere personer med kompetansen som trengs for å undervise på kompetansegivende kurs. Språksenteret i Alta søkte i 2012 om støtte fra Sametinget til et tre-årig prosjekt, men fikk avslag (Alta rapporter 2012).

Det er også viktig med langsiktighet i tilbudet fra høyskole og universitet, ikke minst når studentene ønsker å kvalifisere seg for videre studier (Røros rapporter 2012; Johansen 2013:

85). Samisk høgskole og UiT bør samordne kursene slik at det er mulig for en student å kombinere kurs fra begge institusjonene (Samisk høgskoles notat).

5.5 Oppsummering og tilråding

Denne artikkelen har tatt for seg samarbeidet mellom samiske språksenter og høyskoler og universitet om kompetansegivende samiskkurs til voksne. Det har vært fulgt forskjellige modeller for samarbeidet. En modell er at høyskolen eller universitetet gir undervisninga, gjerne via lyd-bilde-studio, og språksenteret støtter opp med infrastruktur, støtteundervisning og rekruttering. En annen modell som har vært praktisert siden 1999, er at språksentrene selv arrangerer undervisning. Dette har vært spesielt vellykka i samarbeid med Samisk høgskole og UiT Norges arktiske universitet når det gjelder kompetansegivende kurs innafor det første semesteret med studier i nordsamisk og sørsamisk, og i perioden 2011–2013 blei det produsert mer enn 1000 studiepoeng hvert år på slike kurs.

For at kursdeltakerne skal lære nok samisk til å bruke språket i jobben, er det nødvendig å arrangere flere andresemesterkurs. I perioden har bare ett språksenter arrangert slike kurs. Men språksentrene har gjennom årene også hatt gode erfaringer med overføring av undervisning fra universitet og høyskole via lyd-bilde studio, ikke minst for kurs på dette nivået. Dette verktøyet burde kunne brukes mer, og kan kombineres med det som språksentrene er svært gode på, nemlig å legge språkopplæringa inn i praktiske aktiviteter, og også å skape arenaer hvor studentene kan bruke språkkunnskapene sine. Språksentrene kunne også vurdere å samarbeide om kurs i egen regi ved hjelp av lyd-bilde-studio, fordi det for noen språksenter er problemer med å få tak i lærere med riktig kompetanse også til kurs på nybegynnernivå.

Språksentrene etterlyser en forutsigbar veg fra begynnerkurs i samisk til eksamen på universitets- og høyskolenivå. Dette gjelder både forutsigbarhet når det gjelder å få økonomisk støtte, og organisering og tilrettelegging ved universitet og høyskole.

Forutsetninga i samarbeidet med UiT er at kursdeltakerne søker om studentstatus på lik linje med ordinære studenter. Tallene viser også at det er et stort potensial for å få flere studenter til å melde seg opp til eksamen, hvis kravene til å få status som student med eksamensrett kunne forenkles.

Erfaringer viser at det for mange deltakere på begynnerkursene som arrangeres etter Samisk høgskoles kursplaner, er vanskelig å fortsette på høyere nivå. Kursplanene bør tilpasses det som kreves for å fortsette på andresemesterkurs. Det har vært vanskelig og tidkrevende å få tak i tall på hvor mange kursdeltakere som har tatt kompetansegivende eksamen på høyskole- og universitetsnivå. Både Samisk høgskole og UiT bør registrere studentene fra disse kursene på en slik måte at det for hvert år er mulig å få antall eksaminander fordelt på språksentrene.

Kompetansegivende kurs er dyre fordi de krever mange lærertimer. Språksentrene fikk i perioden 2009–2013 støtte til kursene fra 5-årig-voksenopplæringsprogrammet i regi av Samisk høgskole. Voksenopplæringsprogrammet blei finansiert fra Samefolkets fond. Fra 2013 har Sametinget også bevilget støtte til kompetansegivende kurs via aktivitetsstøtte til språksentrene. Studenter som følger kursene, har dessuten kunnet søke om stipend fra Sametinget. Alt i alt er dette en stor økonomisk satsing fra Sametinget. Det burde vært ført statistikk over hvor store beløp som bevilges til slike kurs hvert år, slik at man får oversikt over ressursbruken, og det burde også vurderes hvordan man kan utnytte midlene best mulig.

Referanser

- 5-årig-programmets rapport = Raporta. Vida jagi giellaprográmma. Sámi allaskuvla 2014.
- Alta e-post = E-post fra Sara Viktoria Andersen, daglig leder ved Alta samiske språksenter, 7.8.2015.
- Alta rapporter = Alta samiske språksenter: Aktivitetsrapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013. Utvidet årsmelding 2014.
- Antonsen, L. (2007). *Giella buolvvas bulvii*. Gáivuona sámegiela morfologijja guorahallan. Sámegeiela váldofágadutkamuš. Gielladiehtagat instituhtta. Humanisttalaš fakultehta. Romssa universitehta. [Hovedoppgave i samisk. Tromsø: Universitetet i Tromsø.] <<http://munin.uit.no/handle/10037/1210>>
- Antonsen, L., og Broch Johansen, S. (2013). Kåfjord samiske språksenter – erfaringer og minner. *Samisk skolehistorie 6. Artikler og minner fra skolelivet i Sápmi*. Karasjok: Davvi girji. <<http://skuvla.info/skolehist/giellaguov-n.htm>>
- Evenes e-post = E-post fra Kjersti Myrnes Balto, daglig leder ved Várdobáiki, 4.6.2015.
- Evenes rapporter = Várdobáiki samiske språksenter: Årsberetninger 2009–2012. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Handlingsplan for samiske språk 2009 = Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Handlingsplan for samiske språk 2009.
- Johansen, K. (2013). Studiepoengproduksjon i samisk i høgere utdanning. I *Samiske tall forteller 6. Kommentert samisk statistikk 2013*. Rapport 1/2013. Kautokeino: Samisk høyskole.
- Kåfjord e-poster = E-post fra Inger Marie Åsli, språkkonsulent i Kåfjord kommune 12.5.2015 og 8.6.2015.
- Kåfjord rapporter = Kåfjord samisk språksenter: Årsmeldinger 2009–2012. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Lavangen e-post = E-post fra Lars Joar Halonen, leder ved Ástávuona giellagoahtie, 29.5.2015.
- Lavangen rapporter = Ástávuona giellagoahtie: Årsrapporter 2009–2013.
- Nesseby e-poster = E-poster fra Jane Juuso, prosjektleder ved Isak Saba senteret, 27.5.2015 og 15.6.2015.
- Nesseby rapporter = Isak Saba guovddáš. Rapporter om bruken av midlene 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013.
- Nygaard, V., Varsi Balto, Á. M., Solstad, M., og Solstad, K. J. (2012). *Evaluerings av samiske språksentre*. Norut rapport 2012:6. Oppdragsgiver: Sametinget. Karasjok.
- Porsanger e-post = E-post fra Alf Nystad, daglig leder ved Samisk språk- og kultursenter, 13.5.2015.
- Porsanger rapporter = Porsanger samisk språk- og kultursenter. Årsrapporter 2006–2013.
- Rasmussen, T. (2013). Sametingets midler til samiske språk. *Samiske tall forteller 6. Kommentert samisk statistikk 2013*. Rapport 1/2013. Kautokeino: Samisk høyskole.
- Røros e-post = E-post fra medarbeider Helen Blind Brandsfjell, 20.4.2015.
- Røros rapporter = Aajege – Samien gieles- jih maahtoejarnge. Rapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013.
- Røyrvik rapport = Gielearnie. Røyrvik. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.
- Snåsa rapporter = Gielem Nastedh. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013.

Sametinget e-post = E-post fra rådgiver Kirsten Appfjell Eira, 28.5.2015.

Sametingets strategier 2015 = Sametingets strategier for samiske språksentre. Sak 057/15.

Samisk høgskoles notat = Internt notat om møtet med dei nordsamiske språksentra i Alta 3. og 4. mars 2015. Jon Todal, professor ved Samisk høgskole.

Storfjord e-post = E-post fra Silja S. Mattila, daglig leder ved Storfjord språksenter, 4.6.2015.

Storfjord rapport = Storfjord språksenter. Årsrapport 2013.

Tana rapporter = Deanu giellagáddi. Årsmeldinger 2007, 2009–2013.

Tromsø e-post = E-post fra Katarzyna Zofia Dominczak, konsulent ved Gáisi språksenter, 2.6.2015.

Tromsø rapporter = Gáisi språksenter. Årsrapporter 2009–2011. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2012–2013.

Tysfjord rapporter = Árran samisk språksenter. Aktivitetsrapporter 2009–2012. Rapport om bruk av direktetilskudd fra Sametinget 2013.

Workshoprapport = Rapport – Workshop for samiske språksentre. Kautokeino 19.–20. januar 2015. Sametinget.

6 Forskningsrådene – 40 år for samisk forskning

Kari Morthensen, spesialrådgiver, Norges forskningsråd

Sammendrag

Kapitlet gir en kronologisk framstilling av den organiserte innsatsen for samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) og Norges forskningsråd, og hvordan enkelte fokusområder har vært behandlet i de ulike programmene.

Rådet for humanistisk forskning (RHF) i NAVF startet det første forskningsprogrammet, som gikk over ti år og var RHF's mest langvarige program. Forskningsrådssystemet har hittil finansiert tre program. To av dem var tiårige – det ene løper fortsatt, men er i avslutningsfasen –, ett var femårig. Mellom programperiodene har rådene avsatt midler til samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, men med mindre organisert styring og oppfølging enn i programmene. Samlet budsjett til programmer og avsetninger har hittil vært 167 mill. kroner.

Det første forskningsprogrammet dreide seg i større grad enn de to senere om særskilte problemstillinger knyttet til oppbygging av samisk forskning og forskningsmiljøer. Programmet benyttet flere spesielle virkemidler, blant annet et eget delprogram for vitenskapsteori og varierte former for institusjonsstøtte ut fra konkrete behov. Det neste programmet, som startet omtrent ti år etter at det første var avsluttet, utlyste enkelte ganger spesielle virkemidler, for eksempel kompetansehevingstøtte til høyskolene. Det nåværende programmet har stort sett benyttet seg av de virkemidlene resten av Forskningsrådet bruker. Man anser at de samiske forskningsmiljøene i mindre grad har behov for særskilte ordninger nå, med unntak av individuelle doktorgradsstipend, som Forskningsrådet ellers stort sett har gått bort fra. I alt har forskningsrådssystemet i løpet av disse 40 årene tildelt 34 doktorgradsstipend, fem av dem som deler av større forskningsprosjekt.

Når det gjelder tematikk, fokuserte man i NAVF på samisk forskning i de tradisjonelle forskningsfagene, men senere har de samiske forskningsprogrammene vært opptatt av tema og problemstillinger som omfatter flere humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Samisk språk har imidlertid vært viet stor oppmerksomhet i alle programmene. Det gjelder også de små samiske språk- og kulturområdene, og etter hvert er det gitt støtte også til prosjekt som har samiske språk og kulturer utenfor Norge som forskningsfelt.

Et særtrekk ved forskningsrådenes holdning til samisk forskning er at det fra 1976 til i dag har vært avsatt midler uten opphold, også i «mellomperiodene» mellom programmer. Innenfor humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning ellers i forskningsrådene har det ikke vært vanlig å sørge for slik kontinuitet på felt der man har hatt tidsbegrensete programmer. Statistikken er utarbeidet spesielt for denne artikkelen og har ikke vært publisert tidligere. Noen utvalgte prosjekt fra de to siste programmene presenteres i rammer.

6.1 Innledning

Forskningsrådene i Norge har en lang tradisjon for satsing på samisk forskning i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag.³¹ Den første øremerkingen av midler til samisk humanistisk forskning startet i 1976, og det første forskningsprogrammet så dagens lys i 1981. Derfra fram til i dag går det en ubrutt linje med forskningsprogrammer og -satsinger innenfor disse fagene. Norge er det eneste landet som kan vise til målrettet satsing på samisk forskning over så lang tid. Programmenes varighet, innretning og budsjett har variert, og det vil jeg belyse i denne artikkelen.

Forskjellige programmer og satsinger i forskningsrådssystemet har finansiert samiskrelatert forskning innenfor sine tema. Også innenfor «fri prosjektstøtte» er det tildelt midler til samiske forskningsprosjekt. I denne artikkelen vil jeg imidlertid bare se på de programmene som eksplisitt har påtatt seg ansvar for å rekruttere til og utvikle samisk forskning og samiske forskningsmiljøer, altså de humanistiske og samfunnsvitenskapelige programmene og satsingene.

6.1.1 Hva er et forskningsprogram?

Forskningsrådet organiserer mange av oppgavene sine i tidsbegrensete programmer. Dette bidrar til å målrette innsatsen mot spesielt prioriterte områder og fremmer koordinering, samarbeid og informasjonsutveksling mellom ulike forskningsmiljøer. Et forskningsprogram har et styre som styrer etter en programplan, påser at programmets prosjekt bidrar til å oppfylle programmets målsettinger og følger opp prosjektene underveis.

Forskningsrådets programmer kan ha som siktemål å frambringe anvendbare forskningsresultater, men Rådets grunnforskningsprogrammer har gjerne bredere målsettinger og omfatter ofte rekruttering til forskningsfeltet og bidrag til langsiktig oppbygging av forskningsmiljøer. Alle programmene for samisk forskning har vært grunnforskningsprogrammer.

6.1.2 Datamaterialet

Av tidsmessige og praktiske årsaker er datagrunnlaget for artikkelen begrenset til det som i dag foreligger i Norges forskningsråd. Om perioden 1976–80 foreligger det ingen opplysninger, og det er sparsomt med informasjon om den samfunnsvitenskapelige satsingen 1983–93. Den øvrige virksomheten er imidlertid forholdsvis godt dokumentert. Takket være den grundige evalueringen av programmet «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (se 6.2.1.1) er dette programmet atskillig bedre dokumentert enn den påfølgende perioden uten organisert program.

³¹ I perioden 1945 til 1993 ble det opprettet fem forskningsråd i Norge: Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd (NTNF, fra 1945), Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF, fra 1949), Norges fiskeriforskningsråd (NFFR, også fra 1949), Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF, fra 1972) og, fra 1987, Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS), som utgikk fra Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP) i NAVF. Det var Rådet for humanistisk forskning i NAVF som begynte å øremerke midler til samisk forskning. Denne øremerkingen ble senere erstattet av et program, og det ble også øremerket midler til studentstipend i samfunnsvitenskap innenfor Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF. I 1993 ble alle rådene slått sammen til Norges forskningsråd. Det var NAVFs satsing på samisk forskning som dannet grunnlaget for programmene for samisk forskning i Norges forskningsråd.

Deretter stiger datakvaliteten igjen, i takt med økende krav til registrering av og rapportering fra offentlig virksomhet.

Tabellene gir oversikt over prosjekt og prosjekttyper fordelt på fag og institusjoner, unntatt for perioden 1994–2000, der det ikke foreligger opplysninger om fagfordeling. De er begrenset til tildelinger som anses som direkte rekrutterende eller kompetanseoppbyggende. Andre tiltak, som gjesteforsker-, professor II- og utenlandsstipend, arrangements- og publiseringsstøtte er ikke tatt med. Prosjekttypene er ført opp med de betegnelsene de hadde i det tidsrommet tabellen gjelder for. «Hovedfagsstipend» har for eksempel skiftet navn til «studentstipend» og senere «mastergradsstipend» i løpet av de årene artikkelen omhandler.

For de to programmene i Norges forskningsråd er det også tatt med tabeller som viser hvilke prosjekttyper som ble utlyst år for år i programperiodene. Slike opplysninger har det ikke vært mulig å skaffe for de andre periodene.

I løpet av de årene som omfattes av denne artikkelen, har både tenkningen og terminologien knyttet til forskningsbevilgninger endret seg. Det har også organiseringen, så vel av departementene som av forskningsrådssystemet³². Jeg redegjør kortfattet for dette der jeg mener det er nødvendig.

6.2 Kronologisk gjennomgang av programmer og satsinger

6.2.1 1981–1993

6.2.1.1 «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (1981–1990)

Rådet for humanistisk forskning (RHF) i NAVF startet i 1981 et program for forskning i samisk og kvensk språk, historie og kultur. Bakgrunnen var at *Humaniorautredningen*³³, et stort arbeid som RHF fikk utarbeidet i 1973–76, viste at kulturstudier blant etniske minoriteter var et underforsket område i Norge. Rådet hadde bevilget nærmere 3 mill. kroner til studier av samiske forhold i 1976–80, og nå vedtok man å sette i gang et tiårig forskningsprogram for

³² I grunnforskningsrådet NAVF var den humanistiske og den samfunnsvitenskapelige forskningen organisert i hvert sitt råd, Rådet for humanistisk forskning (RHF) og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF). De to rådene satset hver for seg på samisk forskning (se 2.1.1 og 2.1.2). Etter sammenslåingen av alle forskningsrådene (se 1.1) ble den humanistiske og den samfunnsvitenskapelige forskningen samordnet i ett område, og satsingen på samisk forskning ble også samorganisert. I dagens forskningsråd, Norges forskningsråd, har de samiske forskningsrådsprogrammene vært finansiert av Divisjon for vitenskap, som har ansvar for grunnforskning på alle felt. Programmene for samisk forskning har likevel vært begrenset til humaniora og samfunnsvitenskap.

³³ *Humaniorautredningen*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, Rådet for humanistisk forskning, Oslo 1976

minoritetskulturforskning fra 1980.³⁴ En så langvarig programsatsing hadde RHF ikke finansiert før. Initiativtakeren var daværende ordfører i RHF, John Herstad, som var professor i historie ved Universitetet i Tromsø og sto nærmere samiske og kvenske forhold enn de fleste andre rådsmedlemmene. Rådet innhentet notater fra 15 forskere i ulike fag, der de redegjorde for forskningsbehov i fagene, og professor Narve Bjørge, som også satt i RHF, sammenfattet³⁵ disse notatene og presenterte forslag til tiltak og prioriteringer.

På bakgrunn av dette forarbeidet ble programmet utformet med tre delprogrammer:

- et vitenskapsteoretisk program for humanistisk orientert minoritetsforskning, som skulle gjennomføres først, som støtte for de to påfølgende forskningsprogrammene
- et forskningsprogram for kvensk språk, historie og kultur
- et rekrutterings- og forskningsprogram for samisk språk, historie og kultur

Programmet ble avsluttet med en satsing på institusjonsstøtte.

I denne artikkelen omtales bare de samiskrelevante delene av programmet.

Flere av de fagnotatene som inngikk i grunnlaget for forskningsprogrammet, påpekte at urfolksforskningen skal skje på urfolks egne premisser. Denne problemstillingen ble ikke eksplisitt omtalt i programmet, men det vitenskapsteoretiske programmet, som i realiteten var ett prosjekt, var ment å skulle arbeide med slike spørsmål. Det ble publisert flere artikler fra prosjektet, og de spilte en viktig rolle i den offentlige debatten om minoriteter og minoritetsforskning.

Tabell 6.1 Prosjekttyper i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del) fordelt på institusjoner

	Hoved- fags- stipend	Ut- dan- nings- stipend	Dr. art.- stipend	Prosjekt- støtte	Forsker- stipend	Institu- sjons- støtte	SUM
Univ. i Tromsø	13	3		4		1	21
Samisk høyskole						1	1
Nordisk samisk institutt				1	2	4	7
Univ. i Oslo	3			1	1		5
Univ. i Bergen			1				1
Univ. i Trondheim	1			2	1	1	5
Bodø DH				1			1
Alta lærerhøgskole					1		1
Statens lærerhøgskole i forming	1						1
Norsk Folkemuseum				1			1
Ukjent institusjonstilknytning	2			1			3
SUM	20	3	1	11	4	7	46

³⁴ *Evalueringsrapport av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992, ISBN 82-7216-798-0

³⁵ «Oppsummerende notat til Rådet for humanistisk forskning om 'Fagleg utviklingsprogram for samisk og kvensk språk, historie og kultur', Tromsø, oktober 1980»

Tabell 6.2 Prosjekttyper i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del) fordelt på fag

	Hoved- fags- stipend	Ut- dannings- stipend	Dr. art. ³⁶ stipend	Prosjekt- støtte	Forsker- stipend	Institu- sjons- støtte	SUM
Antropologi	1		1		1		3
Arkeologi	2						2
Etnologi	1						1
Filosofi					1		1
Historie	6	2		6	1	2	17
Kunsthistorie	3			1			4
Litteraturvitenskap	1						1
Medievitenskap					1		1
Pedagogikk						1	1
Religionsvitenskap	1						1
Språkvitenskap	4			2		2	8
Statsvitenskap	1				1		2
Tverrfaglig		1			1	2	4
SUM	20	3	1	9	6	7	46

Tabell 6.3 Prosjekt i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del) fordelt på fag og institusjoner

	NSI	Samisk høg- skole	Univ. i Tromsø	Univ. i Oslo	Univ. i Trond- heim	Univ. i Bergen	Bodo DH	Alta lærer- høg- skole	Statens lærer- høgsk. i form- ing	Norsk Folke- - mus- eum	Ukj. inst.- til- knyt- ning	SUM
Antropologi			1	1		1						3
Arkeologi			2									2
Etnologi				1								1
Filosofi	1											1
Historie	2		10	1	2		1					16
Kunst- historie	1								1		2	4
Litteratur- vitenskap			1									1
Medieviten- skap								1				1
Pedagogikk		1										1
Religions- vitenskap				1								1
Språkviten- skap	4		4	1							1	10
Statsviten- skap			1							1		2
Tverrfaglig			2			1						3
SUM	8	1	21	5	3	1	1	1	1	1	3	46

³⁶ Dr.art. var på den tiden en ny type doktorgrad som man ønsket fokus på også i samisk sammenheng. Støtte til dr.philos.-avhandlinger ble gitt som forsker- eller utdanningsstipend.

Tabell 6.4 Prosjekttyper i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del) fordelt på kjønn

	Kvinner	Menn	SUM	Merknader
Hovedfagsstipend	9	11	20	
Dr.art.-stipend		1	1	
Utdanningsstipend ³⁷	1	2	3	
Prosjektstøtte	7	15	22	11 prosjekt, 5 av dem omfattet flere personer
Forskerstipend	1	3	4	
Institusjonsstøtte	3	6	9	7 bevilginger
SUM	21	38	59	

Det har ikke vært mulig å bringe fram opplysninger om utlysingspraksis i dette programmet. Programmet ble evaluert³⁸ av et utvalg under ledelse av professor Evert Baudou, Umeå universitet. Utvalget gjorde et svært grundig arbeid og drøftet både programmets målsetting, delprogrammene og enkeltresultater. De uttalte seg positivt om målsettingen og tanken bak delprogrammene, men påpekte at et så stort og mangfoldig forskningsprogram burde hatt en tydeligere, overordnet ledelse med større ansvar fra starten. (En slik overordnet ledelse kom først på plass i 1984.) Institusjonsstøttefasen, som var den siste, mente de imidlertid hadde vært meget godt ledet og svært vellykket.

Utvalget mente at det var gode, men for få prosjekt innenfor samisk språkforskning som ga grunnlag for videre forskning og kunne bli interessante også i et internasjonalt minoritetsspråkforskningsspektiv. Innenfor arkeologi og etnologi hadde programmet styrket forskningsmiljøene, bidratt til god kompetanseoppbygging og aktualisert større etnisk bevissthet. Utvalget var også fornøyd med resultatene innenfor historie og samfunnsvitenskap, det ble påpekt at prosjektene hadde gitt viktig kunnskap som kunne bedre beslutningsgrunnlaget for myndighetene.

Utvalget understreket at programmet hadde lyktes både i å støtte yngre forskere og bygge opp institusjonene, og at norsk samisk forskning var utviklet mye lengre enn tilsvarende forskning i Sverige. Men generelt påpekte det behovet for aktivt samarbeid, både nordisk og bredere internasjonalt, gjerne i form av nettverk.

Utvalget konkluderte med at programmet hadde skapt en ny situasjon, både forskningspolitisk og kulturpolitisk. Samene var i større grad enn tidligere blitt subjekt i den samiske forskningen.

6.2.1.2 «Samiske/samisk-norske studier» (innsatsområde innenfor samfunnsvitenskap 1983–93)

Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) i NAVF hadde også en satsing på samisk forskning. Den var i utgangspunktet rettet mot hovedfagsstudenter, fortrinnsvis samer, som støtte til hovedoppgaver om samiske/samisk-norske forhold. Det ble tildelt to–tre stipend årlig. Antall studentstipendiaten var i underkant av 25. RSF støttet også et forskningsprogram om

³⁷ Mens et dr.art.-stipend hadde en doktoravhandling som siktemål, kunne utdanningsstipendene bidra til ulike former for kompetanseutvikling – doktoravhandlinger, artikkelproduksjon eller annet. Denne prosjektypen er ikke lenger i bruk.

³⁸ *Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992, ISBN 82-7216-798-0

samiske forhold ved Universitetet i Tromsø og en forskerveileder ved Nordisk samisk institutt (NSI). I alt bevilget RSF noe over 3 mill. kroner til denne satsingen.

6.2.2 1994–2000

I 1993 ble alle forskningsrådene i Norge slått sammen til ett råd. De to programmene for samisk forskning som var finansiert av NAVF, ble ikke umiddelbart fulgt opp av nye programmer. Det skyldtes nok først og fremst det omfattende arbeidet med omorganiseringen av forskningsrådssystemet, men også et ønske om å forholde seg systematisk til dette feltet i det nye rådet. Norges forskningsråd avsatte likevel årlig 3–3,5 mill. kroner til samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Midlene ble utlyst en til to ganger i året, som en slags fri prosjektstøtte innenfor samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. I perioden 1994–2000 ble det utlyst student- og doktorgradsstipend, senior- og gjesteforskerstipend, støtte til forskerprosjekt og professor II-stillinger, publiserings- og arrangementsstøtte, utenlandsstipend, reise- og nettverksstøtte, og det ble tildelt midler innenfor alle støtteformene, i alt ca. 23 mill. kroner.

Tabell 6.5 Prosjekttyper 1994–2000 fordelt på institusjoner

	Student- stipend	Doktorgrads- stipend	Forsker- prosjekt	SUM
Nordisk samisk institutt	11	5	3	19
Samisk høyskole	1			1
Samisk nærings- og utviklingssenter		2	1	3
Univ. i Oslo			1	1
Univ. i Bergen	1		1	2
Høgskolen i Tromsø	1			1
Høgskolen i Bodø		1		1
Norges fiskerihøgskole	1			1
Nordisk samisk institutt			2	2
Barnevernets utviklingssenter Nord-Norge			1	1
NOVA		1		1
Menighetsfakultetet	1			1
Norges forskningsråd	4	1		5
SUM	20	10	9	39

Tabell 6.6 Prosjekttyper 1994–2000 fordelt på kjønn

	Kvinner	Menn	Ukjent	Totalt
Studentstipend	10	6	4	20
Doktorgradsstipend	3	7		10
FoU-prosjekt		2	7	9
SUM	12	14	13	39

Det har ikke vært mulig å skaffe tilstrekkelige opplysninger om prosjektenes fordeling på fag i denne perioden til at det gir mening å publisere dem her.

6.2.2.1 Urfolksnettverket

I perioden 1997–2001 delfinansierte Norges forskningsråd det såkalte Urfolksnettverket. Nettverket hadde samisk problematikk, urfolks- og minoritetsproblematikk som overordnet ramme og var et samarbeidstiltak mellom Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø, Samisk høyskole og daværende Nordisk samisk institutt. Nettverket fikk stor betydning og er mye omtalt i samisk forskningssammenheng. Nettverkets målsettinger var å

- utdanne flere samiske og samiskspråklige forskere
- bidra til bedre kommunikasjon mellom forskere
- bidra til økt faglig progresjon og kvalitet
- bidra til økt bruk av samisk språk i forsknings- og formidlingssammenheng
- bidra til å utvikle adekvat kunnskap om det samiske samfunnet, slik at en kulturell og rettslig pluralisme kunne utvikles i nasjonalstaten
- styrke urfolksforskningen generelt og bidra til økt erkjennelse av verdien av urfolks egen kunnskap

Nettverket var organisert med kjernegrupper rundt en ansvarlig forsker, en sentralfunksjon med forskningsleder, styringsgruppe og sekretariat. Forskningsrådet bidro med finansiering av en halv forskningslederstilling, men konkrete forskningsprosjekt måtte det søkes støtte til fra andre kilder, i og utenfor Forskningsrådet.

Urfolksnettverket mente selv³⁹ at det hadde virket til en generell oppjustering av interessen for samarbeid ved de deltakende institusjonene. De påpekte at dette hadde vært spesielt viktig for de samiske institusjonene, fordi de ofte hadde opplevd å være i en dobbelt minoritetssituasjon, både som representanter for samiske interesser og som små institusjoner. De framhevet også at doktorgradsseminarene deres hadde bidratt til en felles forståelseshorisont for studenter som arbeidet med en akademisk grad på høyere nivå.

Utredningen «Langs lange spor»⁴⁰ vurderte nettverkets arbeid slik: «Nettverket har bidratt til å styrke informasjon om forskningsbehov innen det samiske samfunnet og informasjon om pågående forskning, samtidig som prosjektet har fokusert på organisering og styring av forskning for å fremme likeverdighet mellom samene og andre folk.» Under henvisning til Urfolksnettverket anbefalte utvalget at det burde opprettes et nettverk for samisk forskning, og at et slikt nettverk burde søke samarbeid med forskningsmiljøer i de andre nordiske landene.

6.2.2.2 Forspill til et nytt forskningsprogram – utredninger

I stortingsmeldingene nr. 36 *Forskning for fellesskapet* og 52 *Om norsk samepolitikk* (1992–93) ble Sametinget og Forskningsrådet bedt om i fellesskap å utrede forhold knyttet til samisk forskning. Sametinget og Forskningsrådet ble enige om å ta for seg hver sine aspekter av utredningsarbeidet: Sametinget utredet styring, finansiering og organisering av samisk forskning, mens Forskningsrådet tok for seg hovedtrekk og behov innenfor forskningen.

Sametingets utredning⁴¹ var konsentrert om rammebetingelsene og de organisatoriske utfordringene for samisk forskning og inneholdt derfor en del forslag som ikke var direkte relevante for et program i Forskningsrådet, men også refleksjoner om forholdet mellom det

³⁹ Egenevaluering i brev til Forskningsrådet, 22.2.2000

⁴⁰ «Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning», utredning avlevert Kunnskapsdepartementet 20.6.2012

⁴¹ «Utredning om samisk forskning avgitt Sametinget 5. desember 1996»

samiske samfunnet og forskningen, behovet for samisk språk i forskningen og behovet for å rekruttere samer til forskning. Disse refleksjonene ble brakt med inn i programmet. Utredningen påpekte også at det samiske samfunnet hadde forskningsbehov som ikke kunne dekkes i et program som bare skulle omfatte kultur- og samfunnsforskning, men at for eksempel helseforskning burde inkluderes.

Forskningsrådets utredning⁴² tok for seg behovene innenfor forskningen: kunnskapsbehov, faglige fokusområder, rekruttering, forskerutdanning, faglige nettverk, mobilitet og internasjonalisering. Utredningen ble gjennomført av Området for kultur og samfunn i Forskningsrådet, og de fleste av de tiltakene som ble foreslått, gjaldt forhold innenfor kultur- og samfunnsforskningen. Utredningen redegjorde for forskningsbehov innenfor en rekke tradisjonelle forskningsfag. Dessuten påpekte den behovene for rekruttering og kompetanseoppbygging, med særlig vekt på studentstipend og på manglende tilbud om samiske emner i doktorgradsutdanningen. Tradisjonell kunnskap, registrering av kulturhistorisk kildemateriale og behovene i museumssektoren ble også omtalt. Ett kapittel var viet etiske problemer i samisk forskning, sør-, lule- og østsamene ble løftet fram, og ett kapittel omhandlet internasjonal orientering innenfor samisk forskning. I likhet med Sametingets utredning la også denne til grunn at samene i størst mulig grad skulle styre sin egen utvikling, og at samene hadde behov for forskning på alle de områdene som kunne bidra til å videreutvikle det samiske samfunnet.

6.2.2.3 Hva er samisk forskning – i Forskningsrådet?

Spørsmålet om hvordan man skulle definere «samisk forskning», ble også tatt opp i Forskningsrådets utredning. Rådet beskrev sin holdning til definisjonsspørsmålet slik:

Forskningsrådet ser det ikke som avgjørende for sin finansiering av forskning på feltet at det foreligger en allment akseptert definisjon av samisk forskning. Forskningsrådet vil kunne finansiere forskning som er relevant for det samiske samfunnet og forskning om samiske forhold som er av interesse også for andre enn samer. Forskningsrådet vil bidra til å rekruttere samer til forskning, men vil ikke stille som betingelse for å finansiere prosjekter under betegnelsen «samisk forskning» at forskningen utføres av samer – selv om man erkjenner at det i en del tilfeller kan høyne forskningens kvalitet at forskerne selv er samer. (s. 5)

Denne pragmatiske holdningen til definisjonsspørsmålet har ligget til grunn for Forskningsrådets finansiering av samisk forskning siden den gangen. Det betyr ikke at man ikke, særlig i rekrutteringssammenheng, har etterspurt samisk bakgrunn hos søkerne. Kvaliteten på forskningen har imidlertid alltid gått foran spørsmålet om søkerens etnisitet.

6.2.2.4 Handlingsplan

Forskningsrådet brukte disse to utredningene som bakgrunn for å utarbeide en handlingsplan for samisk forskning⁴³, som ble vedtatt av hovedstyret i september 2000. Handlingsplanen la vekt på nettverk og samarbeidstiltak, både med og mellom forskningsinstitusjoner og relevante politiske organer, og på arbeid med etiske problemstillinger. I tillegg til aktivt arbeid for å inkludere samisk forskning i Forskningsrådets programmer og tiltak generelt omfattet handlingsplanen et program for samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning, som startet året etter, se 6.2.4.

⁴² «Samisk forskning. Forskningsrådets utredning november 1998»

⁴³ «Forskningsrådets satsing på samisk forskning – handlingsplan vedtatt av Hovedstyret 6. september 2000»

6.2.3 Hvor ble det av kvenene?

Med ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater i 1990 anerkjente Norge samene som urfolk. Kvenene fikk status som nasjonal minoritet, sammen med romanifolket, rom, jøder og skogfinner i Stortingsmelding nr. 15 (2000–2001) Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. Stortingsmeldingen var en oppfølging av at Norge hadde ratifisert Europarådets konvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1998. Da Norges forskningsråd utredet bakgrunn for å starte et nytt program for samisk forskning, fant man derfor at det ikke var naturlig å innlemme kvenene i dette. Man etablerte en egen satsing for kvensk forskning, som løp i perioden 1993–2010, med avsetninger på 1–1,5 mill. kroner årlig fram til 20008. Satsingen ble først administrert av Forskningsrådet og fra 2003 av Universitetet i Tromsø. Etter dette har Forskningsrådet ikke øremerket midler til kvensk forskning, men er i dialog med Kommunal- og moderniseringsdepartementet om en mulig satsing på forskning om nasjonale minoriteter.

6.2.4 2001–2005

6.2.4.1 «Program for samisk forskning» – bakgrunn

Grunnlaget for å starte et program for samisk forskning i Norges forskningsråd fant man i flere dokumenter: Stortingsmelding nr. 41 (1996–97) *Om norsk samepolitikk*, Stortingsmelding nr. 39 (1998–99) *Forskning ved et tidsskille* og NOU 2000: 3 *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*, Forskningsrådets egen handlingsplan og de nevnte utredningene fra Sametinget og Forskningsrådet om samisk forskning.

6.2.4.2 Programplan

Programplanen til «Program for samisk forskning» problematiserte forskernes utgangspunkt og bakgrunn mer eksplisitt enn NAVF-programmet:

Den kunnskapen som frambringes gjennom forskning, er, som all annen kunnskap, preget av forskernes bakgrunn, kjønn og synsvinkler. At også forskningsresultater er «posisjonert kunnskap», blir særlig framtreddende i forhold til forskning i urfolkssamfunn. Etter hvert som forskning har fått økt betydning for å forstå utviklingen i det samiske samfunnet, stilles det i stadig større grad spørsmål ved forskningens selvfølgeligelige autoritet. [...] Debatten om grunnlagsspørsmål anskueliggjør at forskerens utikikspunkt er av sentral betydning for så vel temavalg som tolkningshorisont. Fra en «utenfra-posisjon» vil gjerne spørsmål om «hva det er som særpreger og utskiller samisk kultur og samfunn» og «hvordan samer påvirkes av samfunnet generelt», være interessant. Bak denne typen spørsmål, som fokuserer samers «forskjellighet», ligger det et uuttalt «oss» og en uproblematisk målestokk eller standard der majoritetssamfunnet utgjør normaltilstanden. Fra en «innenfra-posisjon» er det ikke nødvendigvis slik at det alltid er «det norske» som er referanserammen. Det er derfor en sentral utfordring for samisk forskning å åpne for tolkningshorisonter som ikke nødvendigvis har et interetnisk eller minoritetsmajoritetsperspektiv. Det vil være viktig å bidra til å bygge opp et perspektiv på forskning ut fra samiske erfaringer, begreper og verdier.⁴⁴

I overensstemmelse med dette skulle programmets forskning sentreres rundt to hovedområder, også forankret i henholdsvis et innenfra- og et utenfraperspektiv: «Samisk selvartikulering: uttrykk og betingelser» og «Samisk samfunnsliv: relasjonelle og institusjonelle aspekter». På selvartikuleringsområdet skulle programmet finansiere forskning om samiske språk, litterære uttrykk som joik, sagn, myter og fortellinger, samisk fortid, moderne kulturuttrykk og offentlighet, og samiske barn og unges sosiale arenaer og artikulering. Forskning på relasjoner

⁴⁴ «Program for samisk forskning. Programplan», s. 4

og institusjoner skulle omfatte miljø- og forvaltningsproblematikk, ressursutnytting, rettsstilling, moderne samiske institusjoner, politikktutforming, og institusjonaliseringen av næringsutviklingen. Forskning på den samiske helse- og sosialtjenesten var også til en viss grad omfattet av programmet, men det ble understreket at muligheten til å satse på dette feltet ville være avhengig av finansiering fra flere kilder enn dem programmet i utgangspunktet hadde tilgang til.

Programmets hovedmål var å rekruttere og stimulere til forskning som kunne gi ny forståelse og nye perspektiver, og dessuten stimulere til tverrfaglig og fler-institusjonelt samarbeid innenfor samisk forskning. Programmet skulle både ivareta og utvikle fagfelt, forskningsfelt og -miljøer med svakere forskningstradisjoner enn de etablerte, og dessuten bidra til å bygge et kunnskapsgrunnlag til nytte både for samiske og norske beslutningstakere. Elleve delmål skulle bidra til å realisere hovedmålet.

Programmet ville benytte alle de støtteformene Forskningsrådet vanligvis benyttet i grunnforskningssammenheng. I tillegg ville programmet benytte enkelte mindre særordninger, som «avslutningsstipend» i form av seks måneders lønn for forskere som ønsket å fullføre et forskningsarbeid eller vitenskapelige artikler. Og forskere og studenter med behov for å lære samisk i forbindelse med forskningen sin skulle kunne søke «kompetansehevingsstipend» for 6–12 måneder.

6.2.4.3 Finansiering og drift av programmet

I utgangspunktet var programmet finansiert fra Forskningsrådets «generelle midler», det vil si de midlene Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet stilte til Rådets frie disposisjon, og med midler fra Kommunaldepartementet, som har det overordnede ansvaret for samepolitikken i Norge. Programstyret forsøkte å få flere departementer til å bidra, siden flere av de områdene programmet ønsket å finansiere forskning innenfor, hørte inn under andre departementers ansvarsfelt. Disse forsøkene førte imidlertid ikke fram, så Sametingets ønske om å utvide programmet til å omfatte flere fagområder enn humaniora og samfunnsvitenskap (se 6.2.2.2) lot seg derfor ikke etterkomme. Samlet budsjett for programmet var 35,2 mill. kroner.

Programmet finansierte i alt 52 prosjekt og 17 mindre tildelinger i forbindelse med Forskningsdagene⁴⁵. Fire universiteter, fem høyskoler, fem forskningsinstitutter, tre museer, tre forlag og fire andre institusjoner fikk midler fra programmet. Dette anså programstyret som en god spredning, gitt intensjonen om å bygge opp samisk forskning også ved institusjoner som i mindre grad hadde vært engasjert på feltet tidligere.

⁴⁵ Forskningsdagene er en nasjonal, årlig festival for forskningsformidling. Festivalen startet i 1995 på initiativ fra Norges forskningsråd. I løpet av halvannen uke viser alle typer forsknings- og kunnskapsbaserte institusjoner fram sin virksomhet for allmennheten. Arrangementene er gratis for publikum og spenner fra demonstrasjoner, utstillinger og debatter til båtturer, quizer og «forsker grand prix»-show. De siste årene har ca. 200 institusjoner over hele landet deltatt som arrangører.

Tabell 6.7 «Program for samisk forskning» – utlysninger og tildelinger fordelt på år

År	Søknadstyper utlyst	Særskilt oppmerksomhet	Søknader	Innvilget
2001	Forskerprosjekt inntil 1 år, studentstipend		23	8
2002	Forskerprosjekt, dr.grads- stipend, studentstipend	Store prosjekt med rekruttering. Sedvaner og rettigheter, kvinneperspektiv, utvikling av samiske institusjoner	25	10
2003, første utlysning	Dr.grads- studentstipend og		6	3
2003, andre utlysning	Forskerprosjekt, postdoktor-, doktorgrads- og studentstipend, gjesteforsker-, utenlands- og avslutningsstipend, kompetanseheving (særskilt i høyskolene), formidling under Forskningsdagene		42 + Forsknings- dagene 10	13 + Forsknings- dagene 8
2004	Forskerprosjekt, student-, gjesteforsker- og avslutningsstipend, kompetanseheving, formidling (nettverk, publisering, arrangement, også Forskningsdagene)	Samisk offentlighet, ressursutvikling, rettsstilling	27 + Forsknings- dagene 9	7 + Forsknings- dagene 6
2005, første utlysning	Studentstipend, publisering o.a. formidling, også Forskningsdagene	Publisering på samisk; for programmets prosjekt alle typer formidling på samisk, norsk og engelsk	5	3
2005, andre utlysning	Forskerprosjekt, doktorgradsstipend, studentstipend, publisering, annen formidling Forskningsdagene	Positivt hvis rekrutteringseffekt og hvis samisk er originalspråk i forskningen Positivt hvis samisk er originalspråk i forskningen På norsk, samisk el. annet internasjonalt språk På samisk, norsk, engelsk – særskilt interesse hvis samisk er hovedspråk og formidles til det samiske samfunnet På norsk el. samisk, gjerne til barn + ungdom om utdanningsmuligheter, samarbeidstiltak, kreativ formidling	21 + Forsknings- dagene 4	8 ⁴⁶ + Forsknings- dagene 3
	Ordinære søknader og bevilgninger		149	52
	+ Forskningsdagene		23	17
SUM			172	69

⁴⁶ Inkludert delfinansiering av et doktorgradsstipend

Tabell 6.8 «Program for samisk forskning» – prosjekttyper fordelt på institusjoner

	Student-stipend	Doktorgrads-stipend	Postdoktor-stipend	Forsker-prosjekt	SUM
Universitetet i Tromsø	9	1	1		11
Samisk høyskole	2	1		2	6
Nordisk samisk institutt (NSI)		1		2	3
Univ. i Oslo		2		1	3
Univ. i Bergen	1	3			4
NTNU	1				1
Høgskolen i Tromsø	1				1
Høgskolen i Telemark	1				1
Norut samfunnsforskning				1	1
Norut NIBR Finnmark		1		2	3
NUPI				1	1
Arran				1	1
Norges forskningsråd		1			1
SUM	15	10	1	10	36

Tabell 6.9 «Program for samisk forskning» – prosjekttyper fordelt på fag

	Student-stipend	Doktorgrads-stipend	Postdoktor-stipend	Forsker-prosjekt	SUM
Antropologi	2	2		1	5
Arkeologi		1	1		2
Helsevitenskap	1				1
Historie	2				2
Kunsthistorie	3				3
Litteraturvitenskap	1				1
Medievitenskap				1	1
Off. administrasjon	1				1
Religionsvitenskap	2				2
Rettsvitenskap				1	1
Språkvitenskap	2	2		2	6
Statsvitenskap	1	1		1	3
Økonomi				1	1
Fler- og tverrfaglig		4		3	7
SUM	15	10	1	10	36

Tabell 6.10 «Program for samisk forskning» – prosjekt fordelt på fag og institusjoner

	NSI	Sam-isk høg- skole	U i Tromsø	U i Os- lo	NTNU	Arran	Forsk- nings- rådet	Norut NIBR Finn- mark	Norut samf.- forsk- ning	U i Ber- gen	Høgsk. i Tele- mark	S U M
Antropologi			3					1		1		5
Arkeologi			1	1								2
Helsevitenskap			1									1
Historie			1		1							2
Kunsthistorie		1	1								1	3
Litteraturvitenskap			1									1
Medievitenskap	1											1
Off.ad-min.		1										1
Religionsvitenskap			2									2
Rettsvitenskap	1		1									2
Språkvitenskap	1	3	1									5
Statsvitenskap								2		1		3
Økonomi	1											1
Tverrfaglig				2		1	1		1	2		7
SUM	4	5	12	3	1	1	1	3	1	4	1	36

Tabell 6.11 «Program for samisk forskning» – prosjekttyper fordelt på kjønn

Søknadstype	Kvinner	Menn	Totalt
Studentstipend	12	3	15
Doktorgradsstipend	8 ⁴⁷	2	10
Postdok.-stipend	1		1
Forskerprosjekt	3	7	10
SUM	24	12	36

6.2.4.5 Evaluering

Programmet ble sluttevaluert av programstyret selv, i overensstemmelse med det som da var evalueringspraksis i Forskningsrådet. Programstyret erklærte seg tilfreds med dekningen av hovedtemaet «Samisk samfunnsliv: relasjonelle og institusjonelle aspekter», der prosjekt innenfor arkeologi, historie, pedagogikk, rettsvitenskap, sosialantropologi, statsvitenskap, sykepleievitenskap, økonomi og flere tverrfaglige prosjekt ga god bredde i dekningen.

Det andre hovedtemaet, «Samisk selvartikulering: uttrykk og betingelser», var imidlertid ikke kommet like godt ut, mente programstyret, og beklaget dette, særlig med bakgrunn i at slike studier fra før var underrepresentert i samisk forskning. Til gjengjeld konstaterte styret at programmet i høy grad hadde bidratt til å finansiere forskning som kunne bidra til å danne beslutningsgrunnlag for samiske og norske offentlige organer.

Programmet bidro også til å bygge opp kompetanse i samisk forskning, gjennom brede utlysninger, både tematisk og virkemiddelmessig. Dessuten utlyste man ett år særskilt støtte til

⁴⁷ Inkludert delfinansiering av et doktorgradsstipend

høgskoler. Tiltaket hadde ikke umiddelbar effekt, men resulterte i støtte til to prosjekt ved Samisk høgskole året etter.

Prosjektet «Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv»⁴⁸ har i sju delprosjekt blant annet dokumentert at reindriften i nordre Nordland er eldre enn antatt, at den samiske befolkningen i Lofoten har vært langt mer tallrik enn man har trodd, og at Ofoten opplevde sterk befolkningsvekst på 1700-tallet, tross epidemier og uår. Noe uventet kom det fram at sjøsamer, men ikke reindriftssamer, gjerne tok jobb i den nye industrien som vokste fram rundt 1900. Varsler og forestillinger om døden er også undersøkt. De fantes både i den norske og den samiske delen av befolkningen, men holdt seg lengst hos samene. Prosjektet omfattet også den hittil grundigste kartleggingen av samisk folketall og bosetting i nordre Nordland gjennom 1600- og 1700-tallet, og en drøfting av hvilke betegnelser man kategoriserte samene etter. Prosjektet har bidratt vesentlig til å utfylle flere sider ved Nordlands historie. Resultatene er oppsummert i boken *Nordlands kulturelle mangfold: etniske relasjoner i historisk perspektiv*.⁴⁹

6.2.5 2005–2007 – mellom to programmer

Allerede ved avslutningen av Forskningsrådets første program for samisk forskning var det klart at programmet ville få en etterfølger. Men det første programmet skulle evalueres, og den nye programplanen skulle skrives. I denne mellomperioden ønsket Forskningsrådet å opprettholde en viss aktivitet innenfor samisk forskning, til tross for at det ikke var vanlig å fortsette støtten til et programs forskningsfelt når programmet var avsluttet. Man utlyste to typer støtte: studentstipend og arrangementsstøtte. Det ble gitt sju bevilgninger til arrangementer, herav fire til arrangementer i tilknytning til Forskningsdagene. Studentstipendene ble utlyst som «belønningsstipend» til studenter som skrev oppgaver innenfor samiske emner, og som fikk karakteren A eller B. Det ble gitt tre slike stipend. Samlet ble det bevilget ca. ½ mill. kroner.

Det var to grunner til at man valgte å utlyse disse virkemidlene. For det første var det rimelige ordninger som ikke medførte økonomiske bindinger over flere år. For det andre kunne de håndteres administrativt, særlig studentstipendene. Arrangementsstøtten ble også utlyst med eksplisitte og målbare krav, slik at det ikke var nødvendig med noe faglig utvalg til å vurdere søknadene. Det var en fordel, både økonomisk og tidsmessig.

6.2.6 2007–2016

6.2.6.1 «Program for samisk forskning II» – bakgrunn

Høsten 2005 ble det vedtatt å starte et nytt program for samisk forskning i humaniora og samfunnsvitenskap. Bakgrunnen var blant annet omtalen av det forrige programmet i St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* (Forskningsmeldingen):

Utdannings- og forskningsdepartementet legger til grunn at den satsingen på samisk forskning som ligger i programmet, videreføres og styrkes, enten med dagens innretning eller ved at programmet gis en ny profil. Det siste kan være nødvendig for å innlemme forskningstemaer som ikke prioriteres innenfor dagens programramme, som for eksempel forskning om klimaendringer og reindrift. Programsatsingen må videre ivareta formidlingsoppgaver i forhold til den samiske befolkningen. (s. 165)

⁴⁸ Prosjektet ble finansiert i perioden 2002–2005. Det ble administrert av Årran og ledet av professor Lars Ivar Hansen, Universitetet i Tromsø.

⁴⁹ Red. Bjørg Evjen og Lars Ivar Hansen, Pax Forlag, Oslo 2008 (ISBN: 978-82-530-3113-2)

I februar 2006 henvendte Forskningsrådet seg til forskningsmiljøene med ansvar/interesse for samisk forskning og bad dem uttale seg om hva de så som viktige behov innenfor samisk forskning. I tillegg hadde Sametinget gjennomført en undersøkelse av de samiske forskningsmiljøenes reaksjoner på Forskningsmeldingen. I april 2006 ble dessuten det forrige programstyrets egevaluering lagt fram for Forskningsrådet. Evalueringen inneholdt en rekke forslag til videre oppfølging av samisk forskning, både tematisk og organisatorisk.

Alle disse dokumentene lå til grunn for opprettelsen og utformingen av det nye programmet for samisk forskning. Et utvalg utarbeidet forslag til programplan. Der var Sametinget representert. Dessuten ble Sametinget konsultert om forslaget før programplanen ble vedtatt, i overensstemmelse med konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og myndighetene, som trådte i kraft i 2005. Dette programmet har de samme finansieringskildene som det forrige og dekker derfor ikke flere forskningsfag enn det, men de ble satt inn i overordnede tema som omfattet nye problemstillinger.

6.2.6.2 Programplan⁵⁰, finansiering og drift

Det nye programmet satte som hovedmål å styrke samisk forskning, både med hensyn til kvantitet og vitenskapelig kvalitet. Som det forrige programmet har også dette elleve delmål. De fleste av dem bygger videre på de delmålene det forrige programmet hadde satt seg, med et par unntak: Det fokuseres ikke lenger verken på rekruttering av kvinner eller på vektlegging av kjønnsperspektiv i forskningen. Når det gjelder rekruttering av kvinner, var den så vellykket i det forrige programmet at man anså at det ikke lenger var behov for særskilt oppmerksomhet – kvinnene rekrutterte seg selv. Det er mer uklart hvorfor det ikke ble ansett som nødvendig å løfte fram kjønnsperspektiver i temaene. Innsamling av grunnlagsmateriale er heller ikke tatt med videre. Men det nye programmet ville legge vekt på ulike faglige, teoretiske og metodiske innfallsvinkler i forskningen. Programmet ville også fremme forskning som skulle belyse kompleksiteten og utviklingen i de samiske samfunnene. Samisk selvtartikulering er ikke eksplisitt nevnt som delmål i den nye programplanen, men derimot forskning som undersøker relasjonene mellom det samiske samfunnet og majoritetssamfunnet. En målsetting om å fremme forskning om samenes forståelse av natur- og kulturprosessene i nordområdene er også ny, etter anbefaling fra det forrige programstyret og som oppfølging av ønsket fra «Vilje til forskning» om at programmet skulle omfatte forskning om klimaendringer og reindrift.

Også dette programmet finansieres av midler fra Forskningsrådets generelle tildeling fra Kunnskapsdepartementet og fra Kommunaldepartementet. Programmets budsjett har økt fra 8,2 mill. kroner i 2006 til 15,6 mill. kroner i 2015. Pr. 2015 er totalbudsjettet på ca. 109 mill. kroner. Programmet omfatter i prinsippet de virkemidlene som Forskningsrådet vanligvis benyttet seg av til å støtte grunnforskning på den tiden da programmet startet. Sammenliknet med det forrige programmet benyttes studentstipend i mindre grad, og etter hvert bare som del av forskningsprosjekt. Man har forsøkt å få fram flere postdok.-stipendiater ved å la så godt som alle utlysninger omfatte denne søknadstypen, men det har bare resultert i tre stipend, mot ett i forrige program. I løpet av programperioden har man lagt økende vekt på prosjekt som omfatter flere forskere og stipendiater, og man har i større grad oppfordret til utenlandsopphold og til prosjekt som sammenlikner samiske forhold med andre urfolks situasjon.

⁵⁰ «Program for samisk forskning II 2007–2017. Programplan»

Tabell 6.12 «Program for samisk forskning II» – utlysninger og tildelinger fordelt på år

År	Søknadstyper	Særskilt oppmerksomhet	Søknader	Innvilget
2007/2008 (to utlysninger)	Forskerprosjekt Doktorgrads- og postdok.-stipend, forprosjekt, publisering og oversettelse	<i>Mindre</i> forskerprosjekt	25	9
2008/2009	Forskerprosjekt Arrangementsstøtte, publisering og oversettelse	<i>Større</i> forskerprosjekt	32	9
2009/2010	Forskerprosjekt, postdok.-, doktorgrads- og studentstipend, arrangementsstøtte, publisering	<i>Mindre</i> forskerprosjekt. Forskning i og bruk av samisk som forskningspråk, sør- og lulesamisk forskning	47	15
2010/2011	Forskerprosjekt, postdok.-og doktorgradsstipend Publisering, arrangementsstøtte	Sør- og lulesamisk språkforskning, barne- og ungdomsforskning, forskning i og bruk av samisk som forskningsspråk. For forskerprosjekt: samarbeid mellom institusjoner	31	9
2012	Arrangementsstøtte, publisering, planlegging av arrangement/publisering	Formidling på samisk	5	5
2014	Forskerprosjekt, doktorgradsstipend Arrangementsstøtte, publisering	Gjerne demografi, Norden, sirkumpolare sammenlikninger, sør- og lulesamiske forhold (særlig språk), barn og ungdom. For forskerprosjekt: Gjerne samarbeid mellom flere institusjoner	34	9
2015	Forskerprosjekt med rekrutteringselementer (ikke stipend), postdoktor- og doktorgradsstipend Gjesteforsker- og utenlandsstipend, publisering	Gjerne internasjonale, komparative problemstillinger innenfor urfolksforskningen. For forskerprosjekt: gjerne samarbeid med utenlandske institusjoner.	23	5 ⁵¹
SUM			197	61

⁵¹ Ett doktorgradsstipend ble innvilget, men stipendiaten har sagt fra seg stipendet.

Tabell 6.13 «Program for samisk forskning II» – prosjekttyper fordelt på institusjoner, mai 2015

	Forskerprosjekt ⁵²				Frittstående doktorgradsstipend	SUM
	uten rekrutteringsstillinger	med doktorgradsstipend	med postdok.-stipend	med begge typer		
Universitetet i Tromsø	10	2 ⁵³	1	2	4	19
Samisk høyskole	3				2	5
Universitetet i Oslo					2	2
Universitetet i Bergen		1				1
Høgskolen i Bodø					1	1
NIBR	2					2
Norut Tromsø	1					1
NIKU					1	1
SUM	16	3	1	2	10	32

Tabell 6.14 «Program for samisk forskning II» – prosjekttyper fordelt på fag, mai 2015

	Doktorgradsstipend	Postdoktorstipend	Forskerprosjekt	SUM
Antropologi			1	1
Arkeologi	2		1	3
Helsevitenskap	1			1
Historie			1	1
Kunsthistorie	3	1	2	6
Musikkvitenskap			1	1
Pedagogikk			1	1
Rettsvitenskap	1		1	2
Sosiologi			1	1
Språkvitenskap	4	1	5	10
Statsvitenskap			2	2
Fler- og tverrfaglig	4	1	6	11
SUM	15	3	22	40

Tabellen viser antall personer som har fått tildeling. I de tilfellene hvor det er gitt støtte til forskerprosjekt som omfatter rekrutteringsstillinger, og der både prosjektleder og stipendiat(er) lønnes av prosjektet, er samtlige regnet inn. Sluttsummen er derfor høyere enn i tabellene 6.13 og 6.15, men samsvarer med tabell 6.16.

⁵² Rubrikken omfatter prosjekt uten stipendiat og prosjekt der stipendiatstillingene bare er finansiert av andre enn Forskningsrådet.

⁵³ Ett av disse prosjektene omfatter to stipendiat.

Tabell 6.15 «Program for samisk forskning II» – prosjekt fordelt på fag og institusjoner, mai 2015

	Samisk høg- skole	Univ. i Tromsø	Univ. i Oslo	Høg- skolen i Bodø	Norut Tromsø	NIBR	Univ. i Bergen	NIKU	SUM
Antropologi		1							1
Arkeologi		1	1	1					3
Helsevitenskap		1							1
Historie		1							1
Kunsthistorie		1					1		2
Musikkvitenskap		1							1
Pedagogikk	1								1
Rettsvitenskap		1	1						2
Sosiologi					1				1
Statsvitenskap	1	1				1			3
Språkvitenskap	3	5							8
Fler- tverrfaglig		6				1		1	8
SUM	5	19	2	1	1	2	1	1	32

Tabell 6.16 «Program for samisk forskning II» – prosjekttyper fordelt på kjønn, mai 2015

Søknadstype	Kvinner	Menn	Ukjent	SUM
Doktorgradsstipend	12	2	1 ⁵⁴	15
Postdok.-stipend	3			3
Forskerprosjekt	8	14		22
SUM	23	16	1	40

Tabellen viser antall personer som har fått tildeling. I de tilfellene hvor det er gitt støtte til forskerprosjekt som omfatter rekrutteringsstillinger, og der både prosjektleder og stipendiat(er) lønnes av prosjektet, er samtlige regnet inn, som i tabell 6.12.

6.2.6.3 Midtveisevaluering

«Program for samisk forskning II» har foreløpig bare gjennomgått en midtveisevaluering, foretatt av programstyret⁵⁵, ettersom programmet ikke er avsluttet. I midtveisevalueringen sa programstyret seg tilfreds med at antall søknader har økt siden forrige program. Rekrutteringen ble også ansett som god: Pr. 2012 var det innvilget elleve doktorgradsstipend og to postdoktorstipend. Programstyret anså det som et godt bidrag til ettervekst av forskere med kvalifikasjoner og interesse for å forske i samiske tema, selv om det hadde vist seg vanskelig å rekruttere til postdoktorstipend.

⁵⁴ Ingen er tilsatt foreløpig.

⁵⁵ «Program for samisk forskning II – Programstyrets evaluering av programmets første fase», høsten 2012

Evalueringen påpekte lav måloppnåelse når det gjelder utvikling av samisk som vitenskapsspråk: Bare ett doktorgradsprosjekt og ett forskerprosjekt hadde til da hatt samisk som arbeidsspråk. Det er riktignok også gitt støtte til en del publikasjoner og arrangementer på/om samisk språk, men dette er mindre bevilgninger.

Programstyret anså dekningen av de små samiske språkområdene som god, med forskning både innenfor sjø-, sør-, lule- og umesamer, og flere prosjekt om russiske samer.

Når det gjelder internasjonalisering og nettverksbygging, mente programstyret at selv om de store prosjektene hadde mange kontakter, både nasjonalt og internasjonalt, og selv om publisering på samisk og på fremmedspråk bidrar til internasjonalisering, er det fortsatt forbedringspotensial når det gjelder nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

De temaene programplanen angir som ønskelige å få utforsket, er svært vidtfavnende. Programstyret påpekte at det nok ville vært umulig å få finansiert forskning innenfor alle undertemaene. Deler av temaet «Språk, tradisjonell kunnskap, muntlige tradisjoner og litteratur» mente de var blitt godt dekket, men de savnet prosjekt om duodji og film. Også innenfor «Ressurser og rettsforhold» og «Moderne samisk samfunnsbygging» har programmet finansiert en god del forskning, men programstyret mente at det var behov for studier av konsultasjonsordningen og av urfolksperspektiv på nordområdenes utvikling. Barn og ungdom er tilgodesett med forskning på skole og barnehage, men det mangler fortsatt forskning på deres dagligliv og deres oppfatning av egen identitet. Programstyret hadde også gjerne sett forskning om kjønn, livsløp og samisk helseforståelse.

Prosjektet «Samisk valgforskningsprogram»⁵⁶ var hovedsakelig en studie av sametingsvalget i 2009, men forskerne så også på utviklingen fram til da. Boka *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* fra prosjektet viser at stadig flere skriver seg inn i Sametingets valgmanntall, og den sterkeste veksten finner man i byene og i den sørlige delen av Norge. Det voksende manntallet innebærer at antall avgitte stemmer øker. Den nye kretsinnstillingen fra 2009 har ført til betydelig bedre samsvar mellom kretsens størrelse og antall mandater, men fortsatt er det relativt dårlig. I kommuner med under 30 velgere er det nå bare lov å forhåndsstemme, og det har ført til nedgang i antall avgitte stemmer i disse kommunene.

Sametingsvelgere har i gjennomsnitt mindre tillit til Sametinget enn til norske politiske institusjoner, men få ønsker å nedlegge Sametinget. Venstresiden har høyere tillit til Sametinget enn høyresiden. Norske Samers Riksforbund (NSR)s velgere har høyest tillit, mens FrPs velgere har lavest. Når det gjelder hva som fører til at man stemmer på de forskjellige partiene, framstår selvbestemmelse som en markant skillelinje. Her er NSR og FrP motpoler.

I perioden 1989–2005 hadde Arbeiderpartiet og NSR en dominerende posisjon i Sametinget, men Ap styrket sin posisjon på bekostning av NSR. Men i hele perioden har det samepolitiske landskapet vært mangfoldig: hele 25 forskjellige listestillere har vært representert i Sametinget.

Prosjektet videreføres med en studie av sametingsvalget i 2013 finansiert av Sametinget og Kommunal- og moderniseringsdepartementet, og en komparativ studie av sametingsvalg i Sverige og Norge finansiert av det svenske forskningsrådet Formas.

⁵⁶ Prosjektet ble finansiert i perioden 2008–2011. Det ble administrert av Samisk høyskole og ledet av forsker Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning.

6.3 Utviklingen gjennom programmene – fokusområder

Her sammenliknes programmene «Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur» (den samiske delen), «Program for samisk forskning» og «Program for samisk forskning II» – med unntak av når det gjelder budsjettene, der også satsingene/øremerkingene er tatt med. «Program for samisk forskning» var et femårig program, de to andre programmene var/er tiårige.

6.3.1 Budsjetter

Tabell 6.17 Budsjettutviklingen gjennom alle programmene og satsingene

1976–80: Bevilgninger i Rådet for humanistisk forskning (NAVF)	ca. 3 mill. kroner
Den samiske delen av «Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur» (RHF NAVF)	ca. 20 mill. kroner
Studentstipendprogram i Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (NAVF)	ca. 3 mill. kroner
1994–2000: Bevilgninger i Forskningsrådet	ca. 23 mill. kroner
«Program for samisk forskning» 2001–2005 (Forskningsrådet)	ca. 35,2 mill. kroner
Mellomfase 2006–2007 (Forskningsrådet)	ca. 0,5 mill. kroner
«Program for samisk forskning II» pr. 2015 (Forskningsrådet)	ca. 109 mill. kroner

Samlet sett har forskningsrådssystemet bevilget ca. 167 mill. kroner til programmer og satsinger innenfor samisk humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning.

Ser vi på antall prosjekt i tabell 7.8 sammenliknet med 7.13, kan det virke forbausende at det var flere tildelinger i «Program for samisk forskning» enn i «Program for samisk forskning II», til tross for at det første programmet gikk over halvparten så lang tid og hadde et budsjett som var under en tredel av det «Program for samisk forskning II» sannsynligvis vil ende opp med. Men prosjektypene er annerledes: Tabell 7.8 viser at «Program for samisk forskning» tildelte 15 studentstipend, det var svært billige prosjekt. I «Program for samisk forskning II» har denne prosjektypen knapt vært utlyst separat, men har vært brukt i et par større prosjekt. «Program for samisk forskning II» har en langt høyere andel forskerprosjekt, 22 mot 10. Forskerprosjektene i dette programmet er dessuten større, og fem av dem omfatter både forskere og stipendiater. Lønnskostnadene er også vesentlig høyere nå enn i det første programmet. I «Program for samisk forskning» kostet en doktorgradsstipendiat ca. 1,9 mill. kroner, mens dagens doktorgradsstipend koster ca. 4 mill. kroner.

Et tenkt regnestykke

Hvis alle midlene i alle programmene var delt ut som doktorgradsstipend, ville

- «Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del, tiårig) finansiert 35
- «Program for samisk forskning» (femårig) finansiert 19
- «Program for samisk forskning II» (tiårig) finansiert 27

«Program for samisk forskning» aktiviserte 24 forskjellige institusjoner, mens det nåværende programmets bevilgninger er tildelt 12 institusjoner. Den institusjonsmessige bredden i det første programmet skyldtes for en stor del programmets aktive bruk av Forskningsdagene som formidlingskanal. Flere høyskoler og museer fikk delfinansiert forskningsdagsarrangementene sine på denne måten.

6.3.2 Utlysningsspolicy

Til tross for at begge programmene i Norges forskningsråd har ønsket å få fram forskning på bestemte tema, har de stort sett valgt åpne utlysninger. Utlysningene har aldri eksplisitt prioritert bestemte tema, men fra tid til annen har de gitt visse føringer, som imidlertid aldri har hatt forrang framfor kvalitetskrav. Grunnen til at man har valgt tematisk åpne utlysninger, er at man har villet skaffe seg en oversikt over hvilke ressurser det var mulig å mobilisere i forskningsmiljøene, at man ønsket å gjøre programmene kjent, og en viss frykt for at snevrere utlysninger ville resultere i få søknader.

Når det gjelder prosjekttyper, har man imidlertid valgt å utlyse spesifikke typer. Det har sammenheng med når det, økonomisk og tidsmessig, har vært mulig å sette i gang de forskjellige prosjekttypene. Doktorgradsstipend skal være treårige og kan derfor ikke utlyses for de to siste årene i programperioden, og det har også liten hensikt å utlyse store prosjekt for kortere tid enn tre–fire år. Formidlingsstøtte har man særlig gitt mot slutten av programperiodene, da programmets ønske om at prosjektene formidler prosjektresultater, er størst. Unntaket her er Forskningsdagene, som foregår hvert år, og som «Program for samisk forskning» benyttet seg av muligheten til å knytte seg til.

6.3.3 Rekruttering

Studentstipend

Fra 1981 til i dag er det tildelt ca. 85 studentstipend i samisk innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Dette er et virkemiddel som i liten grad har vært i bruk etter 2006, de tre siste studentstipendene som svar på separate utlysninger ble tildelt i perioden mellom de to samiske forskningsprogrammene i Norges forskningsråd.

Doktorgradsstipend

I alt er det tildelt 34 doktorgradsstipend. Det er en klar utvikling i satsingen på denne prosjekttypen, fra ett stipend i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» til 15 i «Program for samisk forskning II». I dette programmet er fem av doktorgradsstipendene gitt som del av større forskerprosjekt, noe Forskningsrådet ser på som en gledelig utvikling.

Postdoktorstipend

Denne prosjekttypen er vanskelig å håndtere statistisk. Under betegnelsen «postdoktorstipend» er det i alt gitt fire bevilgninger, men sannsynligvis ga «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» også noen bevilgninger med samme formål som dagens postdoktorstipend. De gikk under betegnelsen «utdanningsstipend» og «forskerstipend», men de to kategoriene ble også brukt til andre formål. Jeg har derfor ikke tatt dem med her.

De to programmene i Forskningsrådet har utlyst midler til postdoktorstipend fem ganger til sammen, men de færreste søknadene har tilfredsstilt kvalitetskravene.

6.3.3.1 Kjønn i rekrutteringen

I rekrutteringssammenheng er det relevant å sammenlikne kjønnsfordeling av student-, doktorgrads-, utdannings- og postdok.-stipend. I «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» (samisk del) var forholdet mellom kvinner og menn 10 : 14, i perioden mellom to forskningsråd 13 : 12, i «Program for samisk forskning» 21 : 5 og i «Program for samisk forskning II» 15 : 2. I tillegg kommer de tre studentstipendene som ble tildelt mellom de to siste forskningsprogrammene, de gikk til kvinner. Kvinnenes andel har altså gått fra ca. 42 prosent til 90. Trekker vi ut studentstipendene og ser bare på rekruttering på høyere nivå, har forholdet mellom bevilgninger til kvinner og menn gått fra 1 : 3 til 15 : 2.

6.3.3.2 Etnisitet – rekruttering av samer til forskning

Både «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» og de to programmene i Forskningsrådet har hatt som målsetting å rekruttere samer til forskning. «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» knyttet det til studentstipendene («Stipendet skal fortrinnsvis tildeles samiske studenter»)⁵⁷, «Program for samisk forskning» utvidet det til å gjelde rekruttering generelt. «Program for samisk forskning II» har som målsetting å «bidra til rekruttering av samer til forskning»⁵⁸, og programplanen tar opp emnet i et eget kapittel, der viktigheten av at samer selv medvirker til og influerer på forskningsagendaen påpekes⁵⁹.

Rekruttering av samer er imidlertid problematisk, ettersom norske offentlige organer ikke spør etter etnisitet. «Program for samisk forskning», som eksplisitt prioriterte samiske kandidater til studentstipend, bad søkerne dokumentere at de var samer. «Program for samisk forskning II» har en målsetting om å rekruttere samer også til doktorgrads- og postdok.-stipend, men har ikke eksplisitt prioritert samer. I utlysningene har man gjort oppmerksom på at man ville se med særskilt interesse på søknader der arbeidet skulle utføres på samisk.

Samiske søkere har gjerne gjort oppmerksom på sin identitet når de anså den som betydningsfull for gjennomføringen av forskningen (forskning på reindrift, intervju-undersøkelser blant samer), men ut over dette har Forskningsrådet ingen systematisk oversikt over antall bevilgninger gitt til samer. Bortsett fra når det gjelder studentstipendiatene under «Program for samisk forskning», er den oversikten man mener å ha, i stor grad basert på antakelser ut fra navneskikk. Den tas derfor ikke med her.

6.3.3.3 Fullføring

I forskningspolitisk sammenheng er det generelt mye oppmerksomhet knyttet til doktorgradskandidatenes arbeidstempo, hvor mange av dem som fullfører avhandlingsarbeidet på såkalt «normert tid», hvor mange som fullfører senere, og hvor mange som ikke fullfører i det hele tatt. Dette er en internasjonal problemstilling. På 2000-tallet har man også i Norge nedlagt mye arbeid i å etablere en ny type doktorgrad med kurs og veiledning, som skal anses som begynnelsen, ikke slutten, på en akademisk karriere.

Innenfor samisk forskning er det særskilte problemer knyttet til stipendiatperioden. Særlig de stipendiatene som skriver arbeidene sine på samisk, kan oppleve at det ikke er utviklet tilstrekkelig vitenskapelig terminologi på deres forskningsfelt. Å gjøre det selv er en svært arbeidskrevende prosess. Tidligere var det dessuten et stort, udekket behov for akademisk

⁵⁷ *Evalueringsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur*, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1992, s. 56

⁵⁸ «Program for samisk forskning II 2007–2017. Programplan», Norges forskningsråd 2007, s. 5

⁵⁹ Samme, s. 7

arbeidskraft i det samiske samfunnet, og doktorgradsstipendiatene ble «lokket» til å gå inn i andre stillinger eller ta mer eller mindre midlertidige oppdrag før de var ferdige med stipendperioden. Disse hindringene er ekstra problematiske fordi den samiske forskningsverdenen fortsatt er relativt liten, og aldersavgangen begynner å bli merkbar i de miljøene der det ble ansatt forskere først. Både av den grunn og fordi det i økende grad etterspørres resultater av forskningssatsingene, har særlig de to siste forskningsprogrammene knyttet spesiell oppmerksomhet til fullføringsproblematikken.

«Samisk og kvensk språk, historie og kultur» og overgangsfasen

RHF-programmet tildelte bare ett doktorgradsstipend. Stipendiaten fullførte ikke avhandlingen i programperioden. Jeg har ikke klart å få tak i opplysninger om fullføring for doktorgradsstipendiaten som fikk stipend i mellomperioden før Norges forskningsråd satte i gang det første programmet sitt.

«Program for samisk forskning»

Av de ti stipendiatene som hadde treårige stipend under dette femårige programmet, ble ingen ferdig med avhandlingen i løpet av finansieringsperioden sin, men sju har fullført senere. Den første fullførte i 2006, deretter fullførte en i 2007, to i 2008, en i 2010, en i 2011, og en disputerte i januar 2015. En stipendiat forsøker fortsatt å finne finansiering til å fullføre avhandlingen sin. Bare en stipendiat har definitivt forlatt doktorgradsutdanningen.

«Program for samisk forskning II»

er et tiårig program, og mulighetene for å bli ferdig med doktorgraden i løpet av programperioden er derfor bedre, i hvert fall for de stipendiatene som startet tidlig. I løpet av programperioden er dessuten den organiserte doktorgradsutdanningen bedre konsolidert ved institusjonene. I tillegg stiller Forskningsrådet i økende grad krav om at doktorgradsstipendiaten skal være tilknyttet større prosjekt, ettersom det ser ut til at miljøet rundt stipendiatene har betydning for gjennomstrømmingen.

Programmet har i alt tildelt 15 doktorgradsstipend. Tildelingene er imidlertid spredt over hele programperioden, den siste stipendiaten tiltrer i 2015. Man kan derfor ikke forvente at samtlige har disputert før aller tidligst i 2019. Pr. april 2015 hadde fem stipendiaten disputert. Det er halvparten av dem man med noen rimelighet kunne forvente skulle være ferdige.

Forskningsrådet har ingen systematisk, sentral oversikt over avlagte doktorgrader som resultat av bevilgningene sine, og det varierer om programmene fører slik statistikk. Et søk i tre andre kulturforskningsprogrammer viser imidlertid at fullføringen i de samiske programmene er på linje med disse.

6.3.3.4 Hvor avlegges doktorgradene?

De doktorgradsstipendiatene som har arbeidsplass ved et universitet, disputerer der. Av Samisk høgskoles fire stipendiaten har to fullført. De har disputert i Finland. De to stipendiatene i instituttsektoren har begge disputert ved Universitetet i Tromsø.

6.3.4 Samiske forskningsmiljøer: oppbygging og utvikling ved institusjonene

«Samisk og kvensk språk, historie og kultur» hadde som hovedmål å gjøre samiske kulturstudier legitime og fullverdige i norsk humanistisk forskning. Som en av konkretiseringene av denne overordnede målsettingen gjennomførte programmet en «institusjonsstøttefase» fra 1986 til 1990. I denne fasen ble en stilling forfinansiert ved Universitetet i Tromsø og en ved Vadsø museum, og institusjonene overtok deretter ansvaret for stillingene. Det ble også gjennomført flere tiltak ved Nordisk samisk institutt. Et forsøk på satsing på institusjonstiltak innenfor sørsamisk kom det dessverre lite ut av (se 6.3.7). Evalueringen av programmet anser likevel institusjonsstøttefasen som vellykket.

«Program for samisk forskning» hadde også en særskilt institusjonsstrategi⁶⁰, der man hadde som målsetting å samarbeide med universiteter og høyskoler for å styrke det forskningsmessige grunnlaget for arbeidet deres med samiske problemstillinger. Man ønsket også å kanalisere forskningsinitiativ inn i større nettverk med forpliktende samarbeid mellom institusjoner. Programstyrets egevaluering sa seg ikke tilfreds med resultatene av dette strategiske arbeidet, selv om styret påpekte at enkelte prosjekt hadde samarbeidspartnere både i og utenfor Norge, og at programmet finansierte to nettverk. Det ene av disse var Urfolksnettverket, som forskningsrådet hadde begynt å finansiere før programmet kom i gang. Se 6.2.3.1.

«Program for samisk forskning II» omtaler ikke institusjonsoppbygging som sådan, men har flere ganger utlyst midler til større samarbeidsprosjekt, gjerne mellom flere institusjoner.

Universitetet i Tromsø er den institusjonen som har fått styrket sin samiske forskning mest gjennom disse tre programmene. I «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» hadde universitetet tre utdanningsstipend, fire prosjektbevilgninger og ett institusjonsstøttetiltak. Samisk høyskole var knapt opprettet da dette programmet var operativt og hadde små muligheter til å posisjonere seg, men fikk støtte til en professor II i pedagogikk i fem år som tiltak for oppbygging av institusjonskompetanse.

I «Program for samisk forskning» hadde Universitetet i Tromsø en postdoktorstipendiat og en doktorgradsstipendiat, men ingen forskerprosjekt. Samisk høyskole og Nordisk samisk institutt, som senere ble slått sammen, hadde til sammen fire forskerprosjekt og to doktorgradsstipend.

I «Program for samisk forskning II» har Universitetet i Tromsø 15 forskerprosjekt, herav seks som omfatter postdoktorer og/eller doktorgradsstipendiater, og fire doktorgradsstipendiater uten tilknytning til forskerprosjekt. Samisk høyskole har tre forskerprosjekt og to doktorgradsstipend. Samisk høyskole har altså fått omtrent like mange tildelinger fra hvert av de to programmene i Forskningsrådet, mens Universitetet i Tromsø har økt antall tildelinger betraktelig fra det første til det andre programmet i Norges forskningsråd.

6.3.5 Styrking av fagene

Språkvitenskap er det faget som i størst grad er blitt styrket gjennom de tre programmene «Samisk og kvensk språk, historie og kultur», «Program for samisk forskning» og «Program for samisk forskning II», et klart resultat av samtlige programmers fokus på dette faget (se 3.6). Språkvitenskap har fått 24 tildelinger, herav 11 forskerprosjekt, ett postdok.-stipend og seks doktorgradsstipend.

⁶⁰ «Program for samisk forskning – Programplan», s. 11

Det nest største «faget» utgjøres av 22 tverrfaglige bevilgninger, med en jevn økning fra det første til det siste programmet. Dette stemmer overens med at de to programmene i Norges forskningsråd har satset på forskning innenfor tema som åpnet for bidrag fra flere fag, mens RHF-programmet fokuserte på tradisjonelle forskningsfag.

Deretter følger historie med 20 tildelinger. De fleste historiebevilgningene var ulike former for prosjektstøtte. Hovedvekten av dem ble gitt i programmet «Samisk og kvensk språk, historie og kultur», som hadde varierte prosjekttyper som i dag ville gått inn i prosjektstøtte-kategorien. De to programmene i Forskningsrådet har til sammen bare gitt to studentstipend og et mindre forskerprosjekt til historiefaget.

Programmenes 4. største fag er kunsthøgskole, inkludert duodji, med 13 tildelinger. Seks av disse er studentstipend, men faget har også et av de største forskerprosjektene i «Program for samisk forskning II», som blant annet omfatter en postdok.- og tre doktorgradsstipend, det ene finansiert av Universitetet i Tromsø.

Antropologifaget, som man kanskje kunne ventet en høy uttelling for, ligger på 5. plass med ni bevilgninger. Det er sannsynlig at den antropologiske forskningen inngår i flere av de tverrfaglige prosjektene.

Prosjektet «Tradisjonell kunnskap og forvaltning av fjorder som økosystemer og kulturlandskap»⁶¹ har hatt lokal økologisk kunnskap i sjøsamiske bosettingsområder som hovedtema. Prosjektet er utviklet innenfor det samiske fiskerinettnettet Favllis, som består av ansatte ved forskningsinstitusjoner og lokale kompetansesentre for ressursforvaltning, rettighetsspørsmål og kulturelle emner i sjøsamiske områder. Prosjektet har innhentet forvaltningsrelevant kunnskap om samspillet mellom økosystemer, kulturlandskap og lokalsamfunn i nordlige fjorder og funnet til dels store økologiske endringer i Porsangerfjorden og Tanafjorden. Sildebestanden er gjenopprettet, men det er færre sjøfugl, nedgang i øvrig lokal fiskebestand og tareskog, og økt forekomst av kråkebolle, sel, oter og kongekrabbe. Endringene skyldes kombinasjonen av ny fangstteknologi og et forvaltningsregime som tillot bruk av denne teknologien i områder som man senere har forstått burde vært skjermet. De sjøsamiske samfunnene preges av svekket fiskerinæring, noe som fører til færre arbeids- og møteplasser, og dermed færre arenaer for overføring av lokal kunnskap. Dette fører i sin tur til at denne kunnskapen ikke målbæres overfor beslutningstakere. Dermed forsterkes de asymmetriske relasjonene mellom lokalsamfunn og offentlige forvaltningsmyndigheter. Prosjektet har gjort erfaringer med innsamling og systematisering av lokal økologisk kunnskap og metoder for å etablere en kunnskapsbase på feltet. Prosjektet har også lagt vekt på bruk av film som metode. Filmen «Det hadde vært godt med seimølja» viser ulike former for kunnskap om Porsangerfjorden, og prosjektet har også brukt materialet til kortere filmsnutter. Partnerskap med lokale samiske institusjoner (Samisk nærings- og utredningssenter, Sjøsamisk kompetansesenter og Senter for nordlige folk) har sikret lokalt eierskap og tilgang til data basert på lokal økologisk kunnskap. En bok fra prosjektet, *Den gang var det jo rikelig med fisk*, ble publisert av Sjøsamisk kompetansesenter. Prosjektet har også samarbeidet med forskere og stipendiater fra Canada, USA, Sveits og Tyskland.

6.3.6 Samisk språk

«Samisk og kvensk språk, historie og kultur» pekte ut språkforskning som et av sine oppmerksomhetsområder. Både grammatikk, dialektforskning, språkrøkt og «praktisk språkarbeid» ble framhevet. Likevel ser det ikke ut til at man la særskilt til rette for bruk av samisk som vitenskapsspråk i selve forskningsprosessen.

⁶¹ Prosjektet ble finansiert i perioden 2008–2012. Det ble administrert av Universitetet i Tromsø og ledet av seniorforsker Einar Eypórsón, Norsk institutt for kulturforskning (NIKU).

Begge Forskningsrådets programmer for samisk forskning har hatt oppmerksomhet rettet mot bruk av samisk språk, både i formidlingssammenheng og i selve forskningen. Man anser at forskere som skriver på samisk, utvikler nye samiskspråklige begrep, og på den måten er de også med på å få fram nye perspektiv i forskningen. Begge programmene har derfor oppfordret til dette og har i tillegg bevilget midler til Samisk vitenskapelig tidsskrift, som publiserer originalarbeider på samisk.

Det har ikke vært foretatt noen systematisk gjennomgang av frekvensen av forskningsarbeider på samisk, men i midtveisevalueringen av «Program for samisk forskning II» (se 6.2.6.3) oppsummerer programstyret at det er gitt et tilskudd til et doktorgradsstipend med nordsamisk som arbeidsspråk og til et samiskspråklig forskerprosjekt. Tre andre forskerprosjekt har hatt samisk språk i litteratur, estetisk terminologi og muntlig bruk som sentrale deler av problemstillingene sine, og de må derfor ses på som viktige bidrag til utvikling av samisk som vitenskapsspråk.

En doktorgrad om fornorskingen av samisk stedsnavnforråd er videreført i et forskerprosjekt der samenes erfaringer sammenliknes med maoriene i New Zealand.

Grunnloven la hjørnesteinen for moderne norsk nasjonsbygging. Den moderne nasjonale bevisstheten ga seg blant annet utslag i fornorskingen av det danske skriftspråket i Norge. Mot slutten av unionstiden ble denne politikken tatt i bruk også overfor samisk og kvensk språk. Fra 1870-årene ble stedsnavnpolitikken utformet med det formål å fornorske samisk navneverk. Det siste reglementet for fornorskingen av gårds- og bruksnavn ble utformet for jordsalgsloven av 1902. Den sa at alle gårds- og bruksnavn måtte være norske. Denne praksisen ble ikke forandret før på 1970-tallet. De samiske navnene overlevde bare muntlig blant samene, og myndighetene hadde skapt et bilde av norsk bosetting over hele landet.

Nå holder den samiske befolkningen på å få tilbake rettigheter de har mistet. I internasjonal sammenheng er fenomenet kjent som «dekolonisering». På 1990-tallet fikk Norge *lov om stadnamn*, og siden da har stedsnavn hatt rettsvern – også samiske og kvenske navn. Der samiske og/eller kvenske navn har historisk legitimitet, skal disse navnene brukes på skilt, og i annen offentlig sammenheng, sammen med det norske.

Samiske naturnavn har etter hvert blitt akseptert og blitt tatt i bruk på offentlige kart. Det har vært vanskeligere med gårds- og bruksnavn, som ble så sterkt fortiet med den tidligere navnepolitikken. Gårds- og bruksnavn danner ofte også grunnlaget for bygde- eller grendenavnene, og det er disse navnene som står på veiskilt og kart. Navnene som skal gjelde offisielt, er de som brukes av folk på stedet, sier loven. Dermed kan stedene ofte ha navn på flere språk. Når det gjelder bygdenavn, er det kommunen som bestemmer. Stedsnavnloven har ført til debatt særlig om retten til to- og flerspråklig navnebruk.

Når de gamle navnene som urfolk har gitt steder, skal tas i bruk igjen offisielt, utløses kraftige og følelsesladde diskusjoner. Det diskuteres i norsk-samiske områder, og i områder der maoriene bor på New Zealand. Stedsnavn er sterkt knyttet til identitet, og de er sterke symboler både for historie og rettigheter. Uenigheten gjelder hvem som har rett til å kontrollere språklige landskaper i form av stedsnavn, og hvilke navn som har rett til å bli tatt hensyn til i det offentlige. Argumentene handler ofte også om verdsettelsen av språket – og tanken om likestilling av kulturer og språk er ganske ny.⁶²

6.3.7 De små samiske språkområdene

Alle forskningsprogrammene har vært spesielt oppmerksomme på «minoritetene i minoriteten», det vil si de sør- og lulesamiske områdene i Norge. «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» hadde et eget institusjonsstøttetiltak hvor man skulle starte med å kartlegge potensielle studenter i det sørsamiske miljøet, deretter utlyse studentstipend, og så et forskningsstipend i sørsamisk språk. Dessverre klarte man bare å lokalisere *en* mulig

⁶² Omtalen er en forkortet versjon av et intervju med prosjektlederen, førstemanuensis Kaisa Rautio Helander, Samisk høgskole. Intervjuet ble skrevet av seniorrådgiver Brita Skuland og publisert på Forskningsrådets nettside 6.2.2014. Kaisa R. Helander hadde hovedfagsstipend i «Samisk og kvensk språk, historie og kultur» 1988–1990, doktorgradsstipend i «Program for samisk forskning» 2002–2005 og forskerprosjektmidler i «Program for samisk forskning II» 2010–2013, alt innenfor stedsnavnproblematikk. Doktoravhandlingen og forskningsarbeidet ble utført på samisk.

studentstipendiat, men programmet finansierte to prosjekt i sørsamisk historie. Evalueringsrapporten påpekte at den sørsamiske forskningen kom for svakt ut i programmet.

«Program for samisk forskning» hadde *Kulturell variasjon og kompleksitet i tid og rom* som en av sine gjennomgående prioriteringer, og utdypet dette som «komparative aspekter og temaer og områder som har fått liten forskningsmessig oppmerksomhet til nå»⁶³. Programmet finansierte to forskerprosjekt og to studentstipend i sørsamisk språk, historie og rettsvitenskap, og dessuten et stort prosjekt om lulesamiske forhold, «Etniske relasjoner i Nordre Nordland».

«Program for samisk forskning II» videreførte prioriteringen fra det forrige programmet som en av sine målsettinger. Kapitlet «Generelle perspektiver»⁶⁴ har et underkapittel, «Mangfold og variasjon», der det trekkes fram som en særlig utfordring å øke den forskningsfaglige kunnskapen om sørsamene. I underkapitlet «Kulturell og språklig variasjon» utvides perspektivet til å omfatte lulesamisk og østsamisk. Programmet har finansiert seks doktorgrader, seks forskerprosjekt og et forprosjekt som utforsker problemstillinger knyttet til disse minoritetene, innenfor arkeologi, språk, rettsvitenskap, utdanning og ulike kulturelle aspekter. I tillegg til sør- og lulesamisk er det også et pitesamisk prosjekt, og fire prosjekt omhandler forholdene for russiske samer.

6.3.8 Formidling

Alle programmene har vært opptatt av å få formidlet både informasjon om sitt innhold og sine virkemidler og om resultatene fra prosjektene. Programmene har imidlertid valgt litt ulike innfallsvinkler og løsninger.

«Program for samisk og kvensk språk, historie og kultur»

arrangerte i 1985 et medieseminar om programmet, produserte informasjonsmaterieil og fikk laget et spesialnummer av bladet *Forskningsnytt*, som var NAVFs populærvitenskapelige forskningsmagasin. Dessuten arrangerte programmet tre forskningsseminarer. To av dem omhandlet samisk forskning: ett seminar om vitenskapsteoretiske spørsmål knyttet til forskningen og ett seminar om humanistisk og samfunnsvitenskapelig minoritetsforskning, med større vektlegging av konkrete forskningsprosjekt enn av generell vitenskapsteori. I tillegg var forskerne aktive formidlere selv. I kjølvannet av Alta-saken ble mange av prosjektene oppfattet som interessante av mediene, og flere av forskerne i programmet ble trukket inn som leverandører av stoff til offentlige utredninger.

«Program for samisk forskning»

arrangerte to konferanser – en om rekruttering til samisk forskning og en om kunnskapsstatus på feltet. Rekrutteringskonferansen omfattet en internasjonal del om rekruttering til høyere utdanning generelt og en samisk del der man tok opp erfaringer fra og utfordringer knyttet til forskning i samisk språk og forskning utført på samisk. Kunnskapsstatuskonferansen var konsentrert om kartlegging og forskningsbehov. Erfaringer fra forskningsnettverk, forskningssamarbeid og formidling på nasjonalt og nordisk nivå ble drøftet, og det ble fokusert på forskningspolitiske målsettinger og utfordringer både i forskningsprosjekt og nettverkssamarbeid.

⁶³ «Program for samisk forskning – Programplan», s. 20

⁶⁴ «Program for samisk forskning II 2007–2017 – Programplan», ss. 6–8

Programmet finansierte også en database for registrering av forskningsprosjekt. Dette var en del av arbeidet for å etablere kunnskapsstatus på feltet. Dessverre nådde ikke betydningen av å registrere prosjekt i databasen ut til forskningsmiljøene i tilstrekkelig grad, og databasen ble etter noen år ikke videreført.

«Forskningsdagene» var en god formidlingskanal for dette programmet. 17 arrangementer med finansiering fra programmet ble formidlet under denne landsomfattende «paraplyen». Programmet ga også støtte til to andre arrangement, til publisering av fire bøker og støtte til tidsskrifter – to ganger til Samisk vitenskapelig tidsskrift og en gang til det populærvitenskapelige tidsskriftet Bårjås. Dessuten støttet programmet to filmprosjekt: ett om utmarksbruk og verdderelasjoner og ett om Riddu Riddu-festivalen som identitetsprosjekt.

«Program for samisk forskning II»

vedtok en egen formidlingsplan, slik Forskningsrådet nå forventer av alle programmene sine. Der presiseres det at formidlingsansvaret hovedsakelig ligger på forskerne og på de institusjonene hvor forskningen foregår, men at de bør legge kostnader til formidling inn i søknadsbudsjettene sine. En gjennomgang av prosjektenes formidlingsvirksomhet i 2012 viste stor aktivitet, både i tradisjonelle formidlingsformer som bøker og konferanseinnlegg, og i form av kurs, seminarer, folkemøter og filmer. Programmet har dessuten utlyst formidlingsstøtte som separat søknadstype hvert år. Fra og med 2009 har det vært lagt særskilt vekt på publisering på samisk. Støtte til oversettelse har vært utlyst to ganger. Programmet har støttet utgivelse av to doktoravhandlinger om nordsamisk og en masteroppgave om umesamisk, en artikkelsamling om duodji og to numre av Samisk vitenskapelig tidsskrift, alt dette på samisk. Dessuten er det gitt støtte til oversettelse til nordsamisk av en publikasjon om polare forhold som ble utgitt som bilag til Forskningsrådets barneblad «Nysgjerriger» nr. 3/07 i anledning det internasjonale polaråret.

I 2012 arrangerte programmet en konferanse der en rekke av programmets forskere og stipendiater presenterte resultater fra forskningen sin, på feltene tradisjonskunnskap, språk, samiske samfunn i eldre og i moderne tid, forvaltnings- og rettighetsproblematikk. To innlegg var viet kolasamenes situasjon, og professor Nils Butenschøn presenterte utredningen «Langs lange spor»⁶⁵. I den avsluttende debatten diskuterte man blant annet mulige konflikter knyttet til utvikling av samisk som vitenskapsspråk, men det ble også uttrykt bekymring for at for få samer lot til å være engasjert i programmet.

Programmet har også arrangert et seminar for doktorgradsstipendiatene, der formidling var tema, og der stipendiatene fikk konkrete tips om formidling av resultater fra prosjektene sine.

6.3.9 Internasjonalisering

Internasjonalisering av forskningen er blitt et stadig viktigere felt for Forskningsrådet, og forventningene til programmene om internasjonalisering av prosjektporteføljen er blitt tydeligere.

De to samiske programmene i Forskningsrådet har innarbeidet eksplisitte internasjonale perspektiver i programplanene sine. «Program for samisk forskning» relaterte sin internasjonale strategi til FN's urfolkstiår 1995–2005 og mente at et sentralt tema for internasjonal forskningsdialog kunne være teori og metodeutvikling i sammenhenger der man ofte legger

⁶⁵ Jf. fotnote 10

vekt på muntlig kunnskapsoverføring. Programplanen signaliserte at programmet ville bidra til at den samiske forskningen fikk eksponere seg i internasjonale sammenhenger.

Programstyrets egevaluering viste til at en rekke av prosjektene har internasjonale kontakter og samarbeider med utenlandske forskere, men konkluderte med at forskerne i dette programmet sannsynligvis ikke hadde mer internasjonalt samarbeid enn man kan forvente av forskere.

«Program for samisk forskning II» har et kapittel om internasjonalt samarbeid i programplanen. Kapitlet påpeker at de senere årenes utvikling har vist at programmet bør understreke målet om internasjonalt samarbeid mellom forskningsmiljøene i Norge og relevante utenlandske forskningsmiljøer, både generelt, innenfor de samiske rammene og som bidrag til urfolksforskningen. Blant annet vil utviklingen i nordområdene bety nye utfordringer for urfolkssamfunnene, og forskningsbasert kunnskap vil være en nøkkelfaktor. En utfordring vil være å bringe fram den arktiske befolkningens egen forståelse av natur- og kulturprosessene i nordområdene.

Programmet har ikke utlyst spesielle internasjonaliseringstiltak, men fra 2010 har man i økende grad lagt vekt på samarbeid mellom institusjoner, i 2015 presisert til «utenlandske institusjoner». Også i dette programmet ser det hittil ut til at internasjonalt samarbeid er på forventet nivå.

6.3.10 De samiske forskningsprogrammene i Forskningsrådet – tilpasninger etter behov

Forskningsrådet har etter hvert utviklet en relativt stram struktur når det gjelder utlysningsmuligheter og virkemidler i programmene sine. Programmene for samisk forskning er imidlertid innvilget visse særordninger:

- *Studentstipend* er en stipendtype som Forskningsrådet ikke lenger benytter seg av som individuell ordning. Enkelte programmer åpner for slike stipend som del av forskerprosjekt. «Program for samisk forskning II» har imidlertid fortsatt mulighet til å utlyse individuelle studentstipend, ettersom man har ansett at behovet eksisterte i større grad her enn innenfor andre forskningsområder.
- *Individuelle doktorgradsstipend* er heller ikke en kategori som benyttes i andre sammenhenger i Forskningsrådet. Doktorgradsstipendene inngår nå i større forskerprosjekt. Årsaken til dette er at man anser at veiledningssituasjonen bedres ved at man er del av en forskergruppe, og at sjansene for å fullføre doktorgraden i stipendperioden øker. Innenfor samisk forskning har man imidlertid tatt hensyn til at en del forskningsmiljøer fortsatt er små og ikke har kapasitet til å bygge opp større prosjekt som kan romme doktorgradsstipendiater, så individuelle doktorgradsstipend har vært en mye benyttet kategori i de to programmene i Forskningsrådet.
- *Ikke prioritering av kvinner*: Normalt skal alle Forskningsrådets utlysninger av midler inneholde en passus om at Forskningsrådet vil legge til rette for å styrke rekrutteringen av kvinner til fag med lav kvinneandel og utvikle tiltak for å øke andelen av kvinner i faste vitenskapelige stillinger. Samisk forskning ser ikke ut til å ha behov for slik tilrettelegging, jf. kap. 3.3. Dette vurderes særskilt i forbindelse med hver utlysning.

- *Prosjektbeskrivelse på samisk:* Bruk av samisk språk i forskningen var ikke noe eksplisitt tema i RHF-programmet, selv om programmet la vekt på språkforskning. De to programmene i Forskningsrådet har imidlertid vært opptatt av å utvikle samisk som vitenskapsspråk. Det har vært lagt vekt på bruk av samisk i selve forskningsprosessen, og begge programmene har åpnet for prosjektbeskrivelser på samisk. Av praktiske grunner må Forskningsrådet også ha en versjon på norsk eller engelsk, så søkerne har måttet vedlegge en oversettelse, som Forskningsrådet har finansiert. Dette har vært en særordning for disse programmene.

6.3.11 Departementenes rolle

Programmene for samisk forskning er og har vært grunnforskningsprogrammer. I RHF var ingen sektordepartement involvert i finansieringen, midlene ble fordelt fra Rådets tildeling fra det daværende Kirke- og undervisningsdepartementet⁶⁶. I Norges forskningsråd finansierer de fleste departementene forskning innenfor sine sektorer, også i grunnforskningsprogrammer. I «Program for samisk forskning» hadde Kommunal- og regionaldepartementet, senere Arbeids- og inkluderingsdepartementet⁶⁷, et medlem i programstyret. I 2003 kom imidlertid utredningen «Departementenes sektoransvar for forskning»⁶⁸. Der oppfordres sektordepartementene til ikke å delta i styrer og komiteer i Forskningsrådet. I «Program for samisk forskning II» har Forskningsrådet likevel ønsket å ha med en representant for Kommunaldepartementet, men denne gangen på observatørplass.

Kunnskapsdepartementet forvalter sitt ansvar for forskningen på det samiske området gjennom føringer på overordnet nivå, også til Forskningsrådet, formulert i statsbudsjett og forskningsmeldinger. Det kan være ønsker om å få utredet forhold knyttet til samisk forskning eller ønsker vedrørende innholdet i nye forskningsprogram.

Kommunaldepartementet har det overordnede ansvaret for Norges samepolitikk og har, både i sine tildelingsbrev til Forskningsrådet og fra sine posisjoner i programstyrene, ytret ønsker om innretning av programmene. Disse ønskene har stort sett handlet om å sette søkelys på de små samiske språkene og kulturene, se 6.3.7.

6.4 Konklusjon

Forskningsrådenes bidrag til å få bygget opp samiske forskningsmiljøer og rekruttere til samisk forskning i humaniora og samfunnsvitenskap har vært betydelig. Fra starten, med satsing særlig på studentstipend, gjennom programmer med omfattende satsing både på enkeltforskere, stipendiater og institusjonsstøtte, til større, tverrfaglige prosjekt har innsatsen tilpasset seg den samiske forskningens behov og bidratt til å knytte tettere forbindelse mellom de samiske forskningsmiljøene i Norge. Et særtrekk ved den norske innsatsen er at den har pågått uavbrutt siden 1976. Innenfor den humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskningen i

⁶⁶ Det overordnede ansvaret for forskningspolitikken har ligget under forskjellige departementskonstruksjoner i årenes løp. Ansvarlig departement i 2015 er Kunnskapsdepartementet.

⁶⁷ Ansvaret for samepolitikken har også ligget under forskjellige departementer. I 2015 ligger det i Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

⁶⁸ *Departementenes sektoransvar for forskning. Sluttrapport fra et arbeid utført av Utdannings- og forskningsdepartementet. Rapport 2004*

forskningsrådene er det bare den frie prosjektstøtten som kan vise til tilsvarende langvarig virksomhet.

Det er absolutt ønskelig at Forskningsrådet starter et nytt program for samisk forskning når det nåværende programmet avsluttes. Imidlertid er det viktige problemstillinger i det samiske samfunnet i dag som ikke kan dekkes av et program for humanistisk og samfunnsvitenskapelig samfunn alene. Forskningsrådet bør derfor vurdere å åpne programmet for tema og problemstillinger innenfor blant annet større deler av klima-, miljø- og reindriftsforskningen, i tråd med ønsker formulert både av Sametinget og den siste forskningsmeldingen⁶⁹.

⁶⁹ Meld. St. 18 (2012–2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter* sier i sin omtale av programmet: «Det er avgjørende at urfolk har mulighet til å videreutvikle sin kunnskap og kompetanse som grunnlag for sin innflytelse på og medvirkning i den generelle samfunnsutviklingen, spesielt i nordområdene. Dette omfatter både økonomiske, kulturelle, næringspolitiske og ressurs- og geopolitiske endringer. Ikke minst gjelder det endringer i klima, økologi, natur og miljø i nord. Det er samtidig viktig at denne kunnskapen blir integrert i øvrig kunnskapsutvikling og gjort tilgjengelig for forvaltning og næringliv.»

7 Samisk språk i Den norske kirke

Tore Johnsen, cand.theol. fra Menighetsfakultetet. Generalsekretær i Samisk kirkeråd i Den norske kirke

Sammendrag:

Kapittelet belyser utbredelse, omfang og nivå på bruk av samisk språk i gudstjenester i Den norske kirke. Statistikkgrunnlaget er data innhentet særskilt i de tre nordligste bispedømmene siden 2012, samt SSBs kirkelige årsstatistikk.

I 2014 meldte en åttendedel av menighetene i Nidaros, en fjerdedel av menighetene i Sør-Hålogaland og halyparten av menighetene i Nord-Hålogaland at de hadde brukt noe samisk i gudstjenestelivet i løpet av året. Økningen siden 2012 er merkbar i alle tre bispedømmer. Et knippe menigheter har i treårsperioden dessuten gått fra å bruke samisk unntaksvis til å inkludere samisk i flertallet av gudstjenestene. En tidsserie på tre år er et spinkelt statistisk grunnlag, men mange sammenfallende data tyder på at de positive tendensene ikke bare skyldes naturlige svingninger. Det er likevel stor lokal variasjon, og omfanget på bruk av samisk er generelt lite.

Den norske kirke fremstår som arena for synliggjøring av samisk språk. Det er bare i det samiske språkforvaltningsområdet at gudstjenestene i større grad fremstår som reell bruksarena for samisk språk. Med unntak av en til to menigheter er fast bruk av samisk normalisert i forvaltningsområdet, men det er relativt stor variasjon i språkbruksnivå. Det utfordres til å se etter mulige måter å styrke språkbruksnivået i liturgien på. Kirketoltjenesten fremstår som forutsetning for at samisk kan brukes i forkynnelsen. Dette er en særlig utfordring for sørsamisk og lulesamisk, som mangler slike stillinger.

SSBs kirkelige årsstatistikk viser at Den norske kirke generelt står betydelig sterkere i forvaltningsområdet for samisk språk enn på landsbasis. Forvaltningsområdet skiller seg mindre fra menigheter i områder med sammenliknbar demografi, men de negative trendene synes likevel å være noe svakere. Det samiske språkforvaltningsområdet skiller seg ut med sterkere oppslutning om konfirmasjon.

Den norske kirkes bruk av samisk foreslås tatt opp med det regjeringsoppnevte utvalget som gjennomgår samelovens språkregler. Det bør tas hensyn til behov knyttet til samisk språk i kirkelivet i arbeidet med ny kirkeordning for Den norske kirke. Det anbefales videre at arbeidet med statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet videreføres, slik at utviklingen på feltet kan følges og stimulerende tiltak målrettes.

7.1 Innledning

Både sentrale myndigheter, Sametinget og Den norske kirke synes å ha en felles erkjennelse av kirkelivets sentrale betydning for det samiske samfunnet. Dette gjenspeiles i de forventninger som signaliseres med hensyn til hvordan Den norske kirke i sin virksomhet ivaretar samisk kirkeliv.⁷⁰ I dette perspektivet er det naturlig å se kirkens ivaretagelse av samisk språk som en del av Den norske kirkes samfunnsoppdrag som «Norges folkekirke»⁷¹. Hvordan blir så dette ansvaret ivaretatt? I hvilken grad og på hvilken måte fremstår Den norske kirke som aktør og arena for synliggjøring, bruk og styrking av samisk språk?

Dette kapittelet belyser hva statistikk kan fortelle om utbredelse, omfang og nivå på bruk av samisk språk i Den norske kirke i dag. Hovedfokuset er hvordan samisk språk inkluderes i gudstjenestelivet. I tillegg til å belyse bruken av samisk språk vil kapittelet i noen grad også se på hva statistikk kan fortelle om Den norske kirkes stilling generelt i samiske lokalsamfunn. Statistikkgrunnlaget for språktematikken er data som er innhentet særskilt i de tre nordligste bispedømmene, samt SSBs kirkelige årsstatistikk som innhentes fra alle menigheter i Den norske kirke. Spørsmålet om kirkens stilling i samiske samfunn generelt sees i lys av SSBs kirkelige årsstatistikk.

I en bakgrunnsdel innledningsvis etableres en historisk og nåtidig kontekst for forståelsen av statistikk materialet som senere presenteres. I den historiske delen vies oppmerksomheten til en kongelig resolusjon av 1848, som har regulert Den norske kirkes bruk av samisk språk helt fram til vår tid. I den nåtidige delen beskrives kort organisatoriske, strategiske, språkpolitiske og juridiske rammer for Den norske kirkes bruk av samisk språk.

Avslutningsvis oppsummeres hovedfunnene, og det pekes på utfordringer og muligheter og gis anbefalinger med tanke på videre oppfølging av feltet. Det pekes også på dataenes relevans når det gjelder et par overordnede problemstillinger, nemlig arbeidet med å revidere samelovens språkregler samt de endringsprosesser som pågår frem mot 2019/2020 med hensyn til å etablere ny forvaltning og kirkeordning for Den norske kirke som selvstendig trossamfunn.

7.2 Bakgrunn – historie og nåtidig kontekst

7.2.1 Historiske utviklingstrekk i Den norske kirkes arbeid med samisk språk

Det er kjent at Thomas von Westen og samemisjonsarbeidet under ham rundt 1720-tallet hadde et positivt syn på samisk språk. Kirkens offisielle holdning fra denne tiden av kan beskrives som en stadig pendelbevegelse mellom perioder preget av en positivt anerkjennende og proaktiv linje, og perioder preget av en avvisende holdning og direkte motarbeiding av samisk språk. Årene før fornorskningspolitikken begynte å slå inn fra rundt 1850, var imidlertid en positiv periode, og rett før de minoritetspolitiske vindene snudde, ble en sentral bestemmelse etablert. Det handler om kgl.res. 24. februar 1848, som i stor grad kom til å bestemme den kirkelige bruken av samisk språk helt inn i vår egen tid. Det interessante for problemstillingene som

⁷⁰ Jf. Sametingets høringsuttalelse om Strategiplan for samisk kirkeliv (SP 035-10), St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2008) og Strategiplan for samisk kirkeliv vedtatt av Kirkemøtet i sak KM 8/11 (Samisk kirkeråd 2011)

⁷¹ Jf. Grunnloven § 16

drøftes i dette kapittelet, er hvordan det geografiske virkeområdet for bestemmelsen til å begynne med var betydelig, men deretter gradvis ble snevret inn.

Den kongelige resolusjonen fra 1848 fastsatte et krav om at prester før tilsetning i nærmere angitte prestegjeld i Nord-Norge måtte ha avlagt presteeksamen i samisk. Opprinnelig var et stort *sammenhengende område* fra Grong i sør til Norges yttergrense i nordøst omfattet av bestemmelsen i den kongelige resolusjonen.⁷² Allerede etter 11 år falt imidlertid hele det sørsamiske og lulesamiske språkområdet samt de sørlige delene av det nordsamiske språkområdet ut. Fra 1859 stod man igjen med den nordlige halvdel av Troms samt Finnmark. På 1900-tallet ble området enda mindre, og til slutt stod et fåtall prestegjeld i tilknytning til indre Finnmark igjen som et siste «samisk-kirkelig reservat» for Den norske kirke. Det dreide seg om prestegjeldene Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Porsángu/Porsanger, Unjárga/Nesseby (inkludert Buolbmát/Polmak), Deatnu/Tana og Lebesby. Utover på 70-tallet var bestemmelsen blitt sovende for Lebesby sitt vedkommende, og samisk stod etter hvert relativt svakt også i Deatnu/Tana (dvs. nedre del av dagens Deanu gielda / Tana kommune).

Da sameloven i 1990 fikk et eget språkkapittel, ble det nye forvaltningsområdet for samisk språk identisk med området der den kongelige resolusjonen av 1848 fortsatt ble praktisert og la premisser for kirkelivet lokalt, med Gáivuotna / Kåfjord i tillegg. Selv om virkeområdet for den kongelige resolusjonen tegner hovedbildet av hvor samisk ble brukt av Den norske kirke på denne tiden, finnes det unntak. For eksempel etablerte Nord-Hålogalands biskop på 1970-tallet en geistlig betjening av såkalte «spredtboende samer», dvs. samer som bodde utenfor de ovenfor angitte prestegjeldene. Denne betjeningen var imidlertid sporadisk.

Den gradvise innsnevringen av virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848 er interessant, da det kaster lys over dagens arbeid med å reversere denne prosessen og igjen øke utbredelsen av bruken av samisk språk i Den norske kirke. Et par foreløpige konklusjoner er nærliggende: For det første er menighetene i dagens Indre Finnmark prosti (Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsángu/Porsanger, Deatnu/Tana, Buolbmát/Polmak og Unjárga/Nesseby) de eneste menighetene i Den norske kirke med en kontinuitet i bruk av samisk i gudstjenestelivet gjennom hele fornorskningstiden. For det andre: Erfaringen fra størstedelen av det opprinnelige virkeområdet for den kongelige resolusjonen var at Den norske kirke ble en stor fornorsker. For det tredje: Det sørsamiske området sør for Grong var allerede «oppgitt» som område for bruk av samisk i kirkene da den kongelige resolusjonen ble etablert i 1848.

7.2.2 Den norske kirke og samisk språk i dag – organisering, språkpolitikk og lover

I fortsettelsen gis en kort beskrivelse av dagens organisatoriske, strategiske, språkpolitiske og juridiske rammer for Den norske kirkes arbeid med samisk språk. Dette gir holdepunkter for presentasjonen og fortolkningen av det statistiske materialet som følger senere i artikkelen.

Den norske kirkes betjening på samisk språk var fram til 1980-tallet nærmest ensbetydende med nordsamisk. I 1990 anerkjente imidlertid Kirkemøtet i sak KM 15/90 Handlingsplan for samisk kirkeliv et ansvar for alle de tre offisielle samiske språkene i Norge. Kirkemøtet anmodet i samme sak de tre nordligste bispedømmene om å ta ansvar for all geistlig betjening på hvert sitt samiske språk. Nord-Hålogaland bispedømme, som i utstrekning tilsvarer Finnmark og Troms fylker, fikk hovedansvar for nordsamisk. Sør-Hålogaland bispedømme,

⁷² Et departementalt skriv av 1872 til biskopen i Troms stift (nåværende Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer) foreskrev nærmere bruken av samisk språk i gudstjenester og kirkelige handlinger i de berørte prestegjeldene.

som tilsvarer Nordland fylke, fikk ansvar for lulesamisk språk. Nidaros bispedømme, som i utstrekning tilsvarer Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylker, fikk ansvar for sørsamisk språk. Denne ansvarsfordelingen er siden lagt til grunn i Den norske kirkes organisering av kirkelig betjening på samisk.

Strategiplan for samisk kirkeliv, vedtatt av Kirkemøtet i 2011 (sak KM 8/11), legger til grunn en samisk språkpolitikk for Den norske kirke som opererer med to nivåer (Samisk kirkeråd 2011:64):

et grunnnivå/minimumsnivå for ivaretagelse av samisk språk som i prinsippet kan ivaretas overalt i Den norske kirke og gjelder uavhengig av sameloven

et nivå knyttet til etterlevelse av forpliktelsene som følger av samelovens språkregler, og som i særlig grad knytter seg til forvaltningsområdet for samisk språk

Med hensyn til det første sier planen at det nasjonale minimumsnivået for ivaretagelse av samisk språk forslagsvis kan knyttes opp mot følgende tiltak:

- hvert år ta i bruk samiske salmer/liturgiledd i gudstjenesten (slik det ofte gjøres med
- andre språk) en eller flere ganger
- markere Samefolkets dag (6. februar) i en eller annen form i gudstjenestelig sammenheng
- gi tilbud om utdeling av samisk 4-årsbok
- gi tilbud om utdeling av Bibel/ Det nye testamente / bibeldeler på samisk
- gi tilbud om salme eller liturgideler på samisk der en samisk familie er involvert i dåp,
- konfirmasjon, vigsel eller begravelse
- gi tilbud om visse samiske elementer i konfirmasjonstiden

Da Kirkemøtet i 2011 vedtok ny gudstjenesteliturgi for Den norske kirke, ble også nytt regelverk for menighetenes gudstjenesteliv vedtatt, såkalte alminnelige bestemmelser.⁷³ Ifølge disse er alle menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk forpliktet til å ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv og skal innarbeide dette i sin lokale grunnordning.⁷⁴ En bestemmelse rettet mot alle menigheter sier at der det er naturlig, kan andre språk [enn norsk] brukes på enkeltledd. Dette er indirekte en invitasjon til å inkludere samisk språk også utenfor forvaltningsområdet. Menighetens lokale grunnordning skal ifølge bestemmelsene godkjennes av biskopen.

For å øke utbredelsen av bruk av samisk språk i Den norske kirke ble et knippe sentrale liturgiledd på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk tatt inn bak i den ordinære norske liturgiboka av 2011. Av samme grunn ble det i Norsk salmebok av 2013 tatt inn 15 salmer på hvert av de tre nevnte samiske språkene (til sammen 45). Samiske liturgiledd og samiske salmer skal med andre ord i dag finnes tilgjengelige i alle menigheter i Den norske kirke. I rammen av vedtakene i 2011 ble også Samefolkets dag gjort til offisiell kirkelig merkedag med egne tekstrekker og samlingsbønn, samt med en veiledning for den kirkelige markeringen.

Den norske kirkes målsettinger om bruk av samisk språk er også nedfelt i planer for andre virksomhetsområder enn gudstjenestelivet, særlig for trosopplæringen. Plan for trosopplæring i Den norske kirke gir menighetsrådene i forvaltningsområdet et særskilt ansvar for å legge til rette trosopplæringstilbud for samiske barn og unge (Kirkerådet 2010: 11). Planen sier samtidig at samiske barn og unge har rett til opplæring og materiell på sitt eget språk, uavhengig av hvor i landet de bor (Kirkerådet 2010: 42).

⁷³ Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste fastsatt av Kirkemøtet 10. april 2011

⁷⁴ Lokal grunnordning for gudstjenesten vedtas av menighetsrådet og er det lokale regelverket for gudstjenestelivet i menigheten.

Ifølge samelovens språkregler har alle rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet (§ 3-6). Den norske kirke legger selv til grunn at sameloven må ha konsekvens også for gudstjenestelivet, selv om lovforarbeidene overraskende nok avgrenset rettigheten til kun å gjelde individualiserte kirkelige handlinger utenom gudstjenester som er åpne for alle (Kirke- og kulturdepartementet 1990: 48).

Menighetene i forvaltningsområdet har så langt dessuten vært forpliktet av språkbestemmelsenes generelle regler for lokale offentlige forvaltningsorganer i forvaltningsområdet. Endringene av Den norske kirkes relasjoner til staten kan potensielt forhindre at sameloven i framtiden skal gjelde for Den norske kirke. Kirkemøtet har imidlertid forutsatt at samelovens språkregler skal gjelde for Den norske kirke også etter endrede relasjoner mellom stat og kirke (KM 8/07). Det er blant annet uttrykt ønske om gjennomgang av samelovens språkregler med henblikk på å inkludere kirkens fellesskapshandlinger i gudstjenester og kirkelige handlinger (KM 8/11 og Samisk kirkeråd 2011:102).

Det er også relevant å nevne at Strategiplan for samisk kirkeliv ser Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv i lys av Grunnloven § 108 (tidligere 110a).

7.3 Statistikk om bruk av samisk språk i Den norske kirke

Hva kan så statistikk fortelle om status og utvikling for bruken av samisk språk i Den norske kirke? I fortsettelsen ser vi særlig på situasjonen i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer. Med andre ord beskrives den kirkelige språksituasjonen for et geografisk område tilsvarende Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark fylker. Vi ser på det statistiske materialet i lys av tre hovedproblemstillinger. For det første: Hva er status og utvikling med hensyn til *geografisk utbredelse* av bruk av samisk språk (antall menigheter/prostier). For det andre: Hva er status og utvikling med hensyn til *omfang av gudstjenester* med innslag av samisk språk (antall gudstjenester i hvert prosti / hver menighet). For det tredje: Hva er status og utvikling med hensyn til *bruksnivå av samisk* i gudstjenestelivet (prosentandel samisk i den enkelte gudstjeneste).

Det foreligger ikke statistikk for mange år bakover. De tre nordligste bispedømmene begynte med egen datainnsamling for dette i 2011 med utgangspunkt i et eget skjema. Indikatorene som er brukt her, fanger opp både utbredelse, omfang og språkbruksnivå, og det spørres om språkform både for gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse. I tillegg etterspørres kirkelig markering av Samefolkets dag, samt antall utdelte 4-årsbøker og bibeldeler på samisk. Hoveddelen av dette skjemaet gjengis nedenfor under punkt 7.3.5. Av kapasitetsgrunner er det kun tallene om bruk av samisk i gudstjenestene som blir gjenstand for analyse i denne artikkelen.

Tallene for det enkelte bispedømme begynner å bli fullstendige først fra 2012. Derfor er det kun årene 2012–2014 man har sammenliknbare data for. Fra 2014 ble det i tillegg tatt inn et spørsmål i skjemaet for SSBs kirkelige årsstatistikk for hele Den norske kirke. Alle landets menigheter – dvs. menighetene tilhørende Den norske kirke – er her bedt om å føre opp «antall gudstjenester med innslag på samisk» i løpet av året. SSB-tallene for 2014 gir oss med andre ord indikasjon på bruken av samisk språk i kirkene på landsbasis. I tillegg fungerer SSB-tallene som kvalitetssikring av tallene fra den særskilte statistikkinnhenting om bruk av samisk språk i de tre nordligste bispedømmene. Med svært få og ubetydelige unntak er det sammenfall mellom de to statistikkildene. Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) tilrettelegger menighetsdataene innhentet av SSB i en egen kirke-database.⁷⁵ Både SSBs og NSDs databaser er benyttet som kilder i denne artikkelen.

⁷⁵ Se <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>

Med «gudstjenester» menes i denne artikkelen «gudstjenester på søn-/helligdag» (kategori brukt i SSBs kirkestatistikk) eller såkalte «forordnede gudstjenester» (kategori brukt i den særskilte statistikkinnhenting i de tre nordligste bispedømmene). Dette er tilnærmet identiske kategorier og behandles i fortsettelsen som samme størrelse. Det må tas forbehold om muligheten for feilkilder på grunn av dette, selv om disse forventes å være svært små. Fra 2015 anbefales det at statistikkskjemaet for innhenting av data om samisk språkbruk i de tre nordligste bispedømmene bruker samme kategori som SSBs statistikk.

Kategorien «andre gudstjenester», som brukes både av SSB og av bispedømmene, holdes med andre ord utenfor denne statistikkartikkelen. Én grunn er at gudstjenesten på søn-/helligdager kan betraktes som det fremste uttrykket for menighetens gudstjenesteliv. En annen grunn er eksempler på manglende samsvar mellom tallene rapportert til henholdsvis SSB og bispedømmene. Det gjelder kun et fåtall menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk. Hos disse er det i den særskilte statistikkinnhenting til bispedømmene rapportert et betydelig høyere antall «andre gudstjenester» med bruk av samisk enn det totale innrapporterte antallet «andre gudstjenester» til SSB (uavhengig av språk). Årsaken synes å være at man i den bispedømmevis innrapporteringen noen steder har inkludert institusjonsandakter generelt (og ikke bare gudstjeneste på institusjon), noe som ikke defineres som «andre gudstjenester» i SSBs statistikk. Feilkilden vurderes her som betydelig, siden volumet i disse menighetene er ganske stort, noe som altså ikke gjør det hensiktsmessig å sammenlikne tallene. For å unngå dette i fremtiden anbefales det at det i den særskilte statistikkinnhenting om bruken av samisk språk i de tre nordligste bispedømmene legges til grunn en definisjon av «andre gudstjenester» som samsvarer med forståelsen av samme kategori i SSBs kirkelige årsstatistikk.

I fortsettelsen legges det altså kun vekt på «gudstjeneste på søn-/helligdag» / «forordnet gudstjeneste», og for enkelthets skyld vil «gudstjeneste» i fortsettelsen referere til dette.

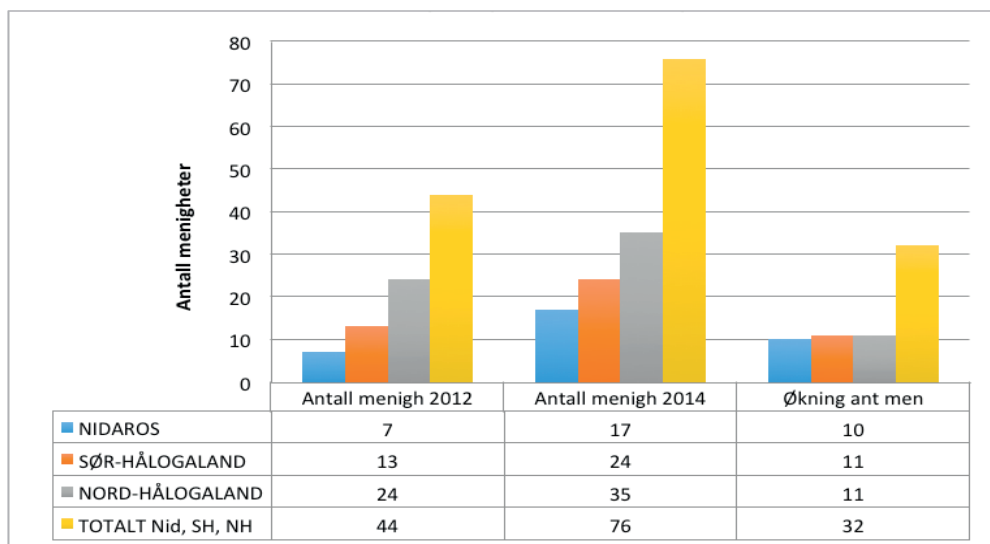
7.3.1 Geografisk utbredelse / antall menigheter som har gudstjenester med innslag på samisk

Den geografiske utbredelsen av bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i Den norske kirke kan leses ut av *antall menigheter* som bruker noe samisk i gudstjenesten. Tallene som presenteres i fortsettelsen, gjør ikke forskjell på om det er holdt mange eller få gudstjenester med innslag på samisk gjennom året. Det skjernes heller ikke mellom hvor mye eller lite samisk som er brukt i den enkelte gudstjeneste. For å komme med i statistikken her rekker det at en menighet kun én eneste gang i løpet av året har hatt et eller annet innslag på samisk språk i gudstjenesten. Selv om dette er lite, er det likevel interessant å registrere, da man av erfaring vet at det kan være ganske store sperrer mot å ta i bruk noe samisk overhodet. Når dette kan registreres i statistikken, indikerer det derfor med stor sannsynlighet et aktivt valg av dem som har ansvar for gudstjenesten lokalt.

Det er ifølge Kirkerådet i dag 1 247 menigheter i Den norske kirke. I 2014 har 6,4 % av alle landets menigheter meldt til SSB at de har hatt en eller flere gudstjenester med innslag av samisk, nærmere bestemt 80 menigheter. 72 av disse menighetene tilhører de tre nordligste bispedømmene. De øvrige 8 fordeler seg på Oslo (4), Hedmark (2) og Bergen (2). Gjennomgangen i fortsettelsen konsentrerer seg om tallene fra de tre nordligste bispedømmene. Merk at tre menigheter som ikke har rapportert gudstjeneste med samisk innslag til SSB, har rapportert om én slik gudstjeneste hver i den særskilte rapporteringen i de tre nordligste bispedømmene. Det gjør at det totale antallet menigheter som har brukt samisk i Den norske kirke i 2014, antakelig er 83, og det totale antallet i de tre nordligste bispedømmene er 75.

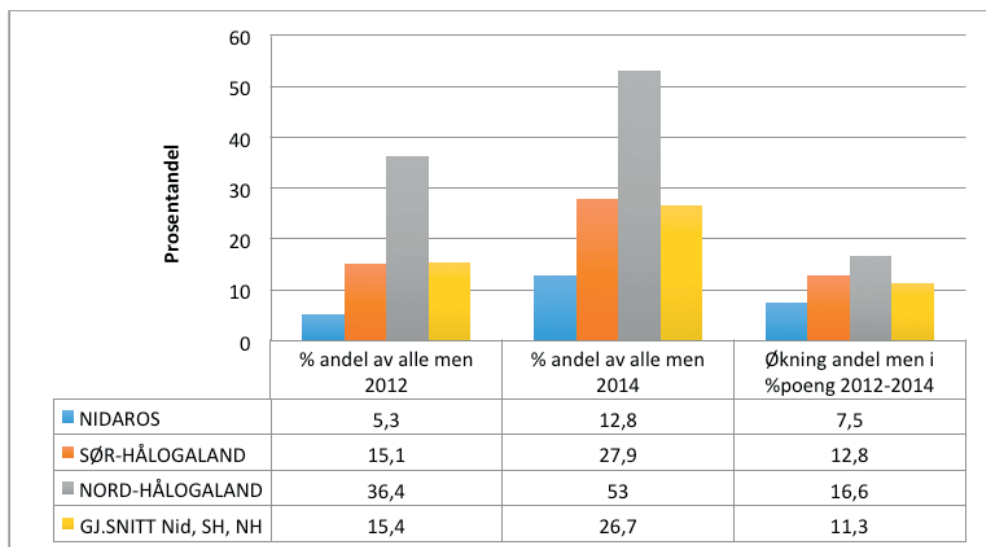
I de tre nordligste bispedømmene er det i alt 285 menigheter (133 i Nidaros, 86 i Sør-Hålogaland og 66 i Nord-Hålogaland). Diagrammet nedenfor (figur 7.1) viser antall menigheter som har rapportert om bruk av noe samisk i gudstjenestelivet gjennom ett år i disse bispedømmene. I 2012 meldte 44 menigheter om minst én gudstjeneste med et samiskspråklig innslag i egen menighet. Tallet var økt til 76 menigheter i 2014. Mens økningen i antall menigheter fra 2012 til 2014 var tilnærmet identisk mellom de tre bispedømmene (10, 11, 11), har Nord-Hålogaland høyest og Nidaros lavest antall menigheter med bruk av samisk. I 2014 var antallet 35 i Nord-Hålogaland, 24 i Sør-Hålogaland og 17 i Nidaros.

Figur 7.1 Antall menigheter i de tre nordligste bispedømmer som har brukt samisk i gudstjenestelivet i løpet av året

Diagrammet nedenfor (figur 7.2) viser samme utvikling omregnet i prosentandel menigheter i de tre nordligste bispedømmene som har brukt noe samisk i gudstjenestelivet gjennom året.

Figur 7.2 Prosentandel menigheter i de tre nordligste bispedømmer som har brukt samisk i gudstjenestelivet i løpet av året

Mens 15,4 % av menighetene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland i 2012 meldte om innslag på samisk i gudstjenestelivet, gjorde 26,7 % det samme to år senere. Altså skjedde en økning på 11,3 prosentpoeng for de tre bispedømmene under ett. Til tross for at økningen i antall menigheter var tilnærmet identisk i de tre bispedømmene, var økningen i prosentpoeng større i nord enn lenger sør, da det er betydelig færre sokn i Nord-Hålogaland og Sør-Hålogaland enn i Nidaros. Den bispedømmevise økningen i andel menigheter målt i prosentpoeng var henholdsvis 16,6 prosentpoeng i Nord-Hålogaland, 12,8 prosentpoeng i Sør-Hålogaland og 7,5 prosentpoeng i Nidaros. Status per 2014 er altså at drøyt halvparten av menighetene i Nord-Hålogaland, drøyt en fjerdedel av menighetene i Sør-Hålogaland og drøyt en åttendedel av menighetene i Nidaros bruker noe samisk i gudstjenestelivet gjennom et år. I lys av det som ble sagt innledningsvis om utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848, er det som forventet at Nord-Hålogaland har størst andel og Nidaros lavest andel av menigheter som bruker noe samisk i de tre nordligste bispedømmene. Det som kanskje er noe overraskende, er at økningen i antallet menigheter som tar i bruk samisk, er omtrent lik i alle bispedømmer.

7.3.2 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – prostinivå

Fra å ha sett på utbredelsen av bruken av samisk skal vi nå se nærmere på *omfang av gudstjenester* (altså antall) med innslag på samisk i de tre nordligste bispedømmene. Det er generelt svært beskjedne tall. For å få et visst volum er det derfor hensiktsmessig å synliggjøre tallene på prostinivå. Det gjør det også mulig å sammenlikne utviklingstrekk bispedømmene imellom. Det er viktig å påpeke at det i flertallet av tilfellene er et mindretall av menighetene i

et prosti som bruker noe samisk. Selv i prostier med et større antall gudstjenester skyldes volumet ofte at enkeltmenigheter bryter mønsteret med ingen eller bare én til to gudstjenester i året med samiske innslag. De enkeltmenighetene som skiller seg ut positivt, omtales særskilt nedenfor under punktet 7.3.3.

I de tre nordligste bispedømmene er det i alt 29 prostier. 12 ligger i Nidaros bispedømme, 8 i Sør-Hålogaland bispedømme og 9 i Nord-Hålogaland bispedømme. Diagrammet nedenfor (figur 7.3) visualiserer omfang av gudstjenester med samisk språk i 2012 og 2014. Vi kan dele prostiene i fire grupper basert på tallene for 2014:

a 6 prostier – 5 fra Nidaros og 1 fra Sør-Hålogaland – hadde ingenting å melde. Disse er utelatt i diagrammet.

b 13 prostier rapporterer mellom 1 og 11 gudstjenester med innslag på samisk.

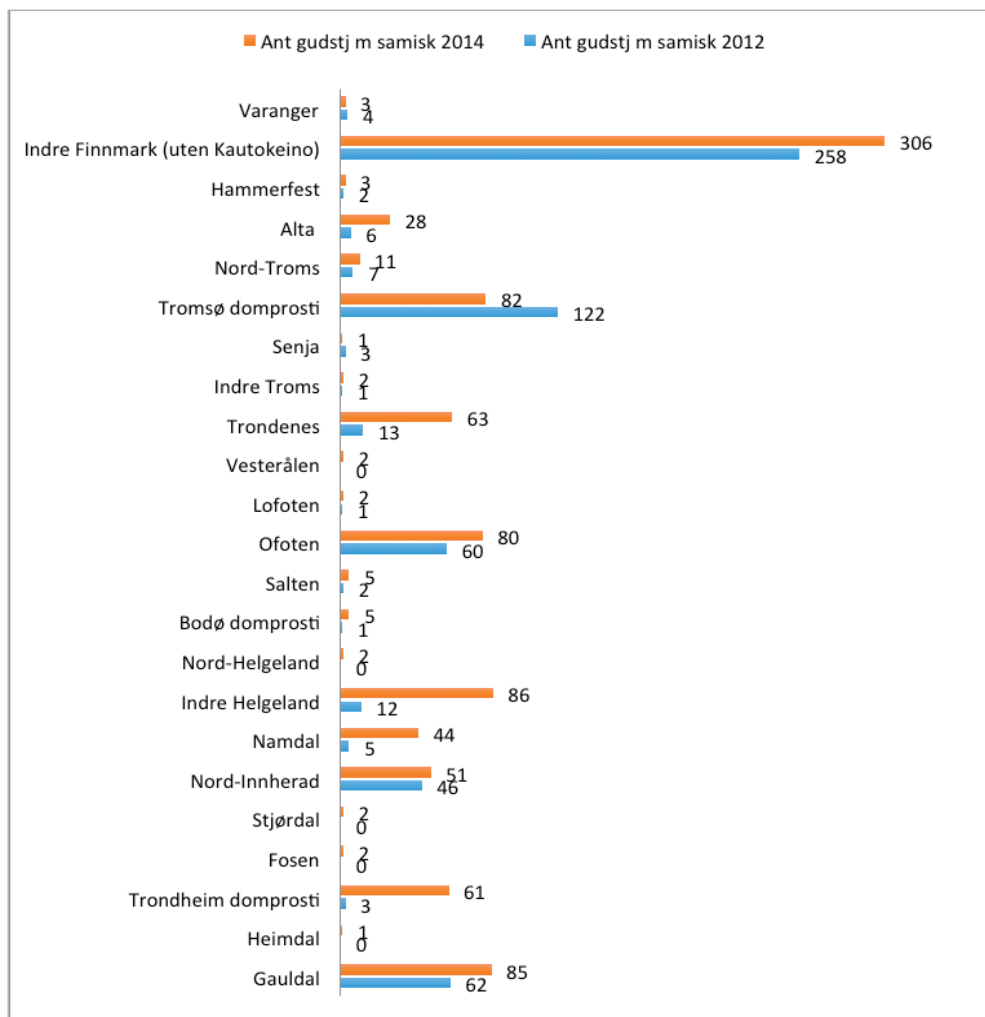
c 9 prostier utgjør et mellomsjikt med 28–86 gudstjenester med innslag på samisk.

d Ett prosti, Indre Finnmark prosti, er i en kategori for seg selv med 305 gudstjenester i 2014 med bruk av samisk språk, og da er Guovdageaidnu/Kautokeino ikke med i tallene.⁷⁶ Omkring en tredjedel av alle gudstjenester med bruk av samisk språk i Den norske kirke ble holdt her i 2014. Med Guovdageaidnu/Kautokeino ville andelen antakelig vært omkring 40 %

I diagrammet er prostiene satt opp i en rekkefølge som noenlunde tilsvarende geografien fra nord til sør. Prostiene Varanger til og med Trondenes tilhører Nord-Hålogaland bispedømme. Prostiene Vesterålen til og med Indre Helgeland tilhører Sør-Hålogaland. Prostiene Namdal til og med Gauldal tilhører Nidaros bispedømme.

⁷⁶ Kautokeino menighet har ikke rapportert sine tall for 2014 hverken til SSBs kirkestatistikk eller i den særskilte innhenting i bispedømmet av data om bruk av samisk språk i menigheten. Ut fra tidligere årsstatistikk til SSB ligger totalantallet gudstjenester på rundt 100 fordelt på ca. 40–50 gudstjenester på søn-/helligdag og resten som andre gudstjenester. Det er sannsynlig at det store flertallet av disse gudstjenestene inkluderer bruk av samisk språk.

Figur 7.3 Prostier i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland med gudstjenester med bruk av samisk 2012–2014

Indre Finnmark prosti står som nevnt i en særstilling, også som det eneste prostiet i Den norske kirke hvor alle menigheter er en del av forvaltningsområdet for samisk språk. Det gjør det litt vanskelig å sammenlikne dette prostiet med andre prostier. Om man imidlertid holder Indre Finnmark prosti utenfor og sammenlikner de resterende prostiene, blir situasjonen i de tre bispedømmene relativt sammenliknbar. Alle tre bispedømmer står da igjen med to–tre menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk: Nord-Hålogaland 2 (Gáivuotna/Kåfjord i Nord-Troms prosti og Loabát/Lavangen i Indre Troms prosti), Sør-Hålogaland 3 (alle i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune i Ofoten prosti), og Nidaros 2 (Snåase/Snåsa i Nord-Innherad prosti og Raarvihke/Røyrvik i Namdal prosti). Når man med dette utgangspunktet sammenlikner prostiene i de tre bispedømmene, finner man også noen overraskende utviklingstrekk.

Når Indre Finnmark holdes utenfor, var Nidaros det bispedømmet som i 2014 hadde flest gudstjenester med innslag på samisk. Av de 8 prostiene som da står med flest gudstjenester – dvs. mellom 28 og 86 gudstjenester i året med noe samisk – tilhører hele 4 prostier Nidaros. Gjennomsnittlig antall gudstjenester med innslag av samisk i disse 4 prostiene er 60,2. Begge prostier i Nidaros med en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk er blant disse (Raarvihke/Røyrvik i Namdal prosti og Snåase/Snåsa i Nord-Innherad prosti).

I Sør-Hålogaland tilhører 2 av prostiene denne kategorien (28–86 gudstjenester i året med innslag på samisk) med 83 som gjennomsnittlig antall gudstjenester med innslag på samisk. De tre menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk (lulesamisk), alle i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune, er representert her med Ofoten prosti.

Nord-Hålogaland bispedømme har, når Indre Finnmark holdes utenom, 2 prostier blant prostiene med flest gudstjenester med innslag på samisk språk. Gjennomsnittet her er på 52 gudstjenester i året med innslag på samisk, altså lavere enn for de nevnte prostiene fra Nidaros og Sør-Hålogaland. I utgangspunktet er det overraskende at Nord-Hålogaland ligger såpass lavt, særlig fordi ingen av de resterende 2 prostiene i Nord-Hålogaland med menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk (Nord-Troms prosti med Gáivuotna/Kåfjord menighet og Indre Troms prosti med Loabát/Lavangen menighet) er blant prostiene med 28–86 gudstjenester i året med innslag på samisk.

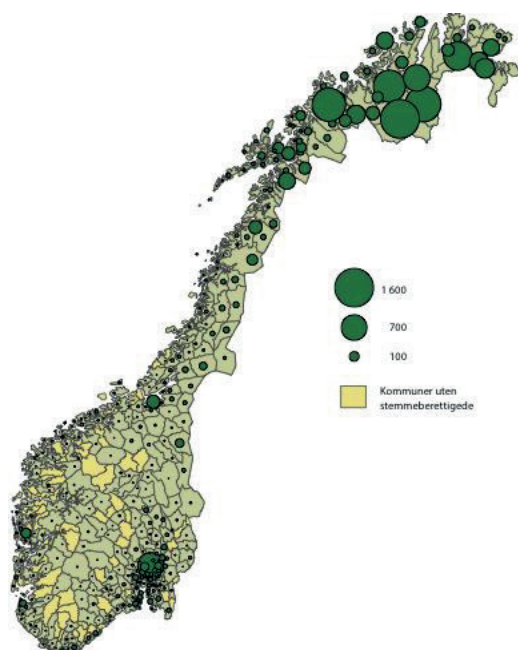
Det kan være interessant å gjøre noen refleksjoner i lys av utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848, som er omtalt tidligere. Da er det for eksempel ikke overraskende at bruken av samisk er så sterk i Indre Finnmark prosti. Menighetene her var de eneste i Den norske kirke hvor det var en kontinuitet i bruk av samisk språk i gudstjenestelivet gjennom hele fornorskningstiden.

Det som er mer overraskende i lys av utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen, er at de områdene som sist ble faset ut av virkeområdet for bestemmelsen, dvs. kysten av Finnmark og mye av Troms, i dag er blant prostiene som har aller lavest andel av samisk i gudstjenestelivet om man ser de tre bispedømmene under ett. Dette skyldes neppe at andelen samisktatt befolkning er særlig lav i dette området.

Det kan her være interessant å bruke fordelingen av innmeldte i Sametingets valgmanntall som indikasjon. Ikke fordi antall innmeldte i Sametingets valgmanntallet tilsvarer antall samer i Norge – det reelle tallet vil antakelig være flere ganger høyere⁷⁷ – men fordi den geografiske fordelingen av innmeldte i manntallet antakelig er en brukbar indikasjon på hvordan den samiske befolkningen generelt fordeler seg geografisk.

⁷⁷ Sametingets valgmanntall hadde ifølge Sametinget 15 005 innmeldte i 2013 (jf. <https://www.sametinget.no/Valg-og-manntall/Kampanjeside/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2013>). En ukvalifisert gjetting er at dette tallet minst kan ganges med 3 for å være i nærheten av antall samer i Norge.

Figur 7.4 Geografisk fordeling av innmeldte i Sametingets valgmanntall

Kartet til venstre, hentet fra SSBs utgivelse *Samisk statistikk 2014 – Sámi statistihkka 2014* (Slaastad 2014: 23), visualiserer innmeldte i Sametingets valgmanntall fordelt på kommuner. Her ser man at noen av kommunene med størst andel innmeldte nettopp finnes i prostiene som grenser til Indre Finnmark prosti. Om man ser på statistikken om bruken av samisk språk i gudstjenestelivet (figur 7.3), ser man imidlertid at disse prostiene er blant prostiene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer med *lavest* omfang av gudstjenester med innslag på samisk. Det er nærliggende å anta at stigmaet og usynliggjøringen som fornorskningen skapte i disse områdene, fortsatt virker inn på menighetenes evne og vilje til å inkludere det samiske i gudstjenestelivet.

Nord-Troms prosti, som har en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk, var i

2014 registrert med 11 gudstjenester med innslag av samisk språk. De resterende 12 prostiene med innslag på samisk i de tre nordligste bispedømmene har registrert 1–5 gudstjenester i løpet av 2014. 3 av disse tilhører Nidaros, 5 Sør-Hålogaland og 4 av prostiene tilhører Nord-Hålogaland. Det er påfallende at et prosti med en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk (Indre Troms prosti) er representert blant prostiene med så lave tall for bruk av samisk. Her er det vanskelig å se at forvaltningsområdet for samisk språk har fått noen konsekvens for gudstjenestelivet.

7.3.3 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – menighetsnivå

Ovenfor er omfanget av gudstjenester med innslag på samisk synliggjort på prostinivå. I fortsettelsen rettes fokus mot menighetsnivået. Mens de fleste menighetene som rapporterer bruk av samisk i gudstjenestelivet, kun har brukt samisk i én eller to gudstjenester gjennom året, er det et fåtall menigheter som skaper de store utslagene i statistikken med hensyn til antall gudstjenester med innslag på samisk. Det er interessant å merke seg at de aller fleste av disse menighetene har økt antallet gudstjenester med samiske innslag betydelig fra 2012 til 2014. Tabellen nedenfor (tabell 7.1) synliggjør hvilke menigheter dette handler om, og hvilket samisk språk disse bruker på fast basis i gudstjenestelivet. Da tallene for Indre Finnmark prosti kommenteres særskilt under punkt 7.3.5 nedenfor, holdes de utenfor her.

Tabell 7.1 Antall gudstjenester med innslag på samisk – utvalgte menigheter

SØRSAMISK	2012	2014	LULESAMISK	2012	2014	NORDSAMISK	2012	2014
Nidarosdomen	3	61	Drag/Helland	22	20	Tromsø domkirke	74	70
Røros, Glåmos Brekken og Hitterdalen *	62*	60*	Kjøpsvik	18	14	Skånland, Tovik og Astafjord *	8*	58*
Singsås	0	24	Korsnes	16	6	Alta	6	22
Snåsa	46	51	Hamarøy og Sagfjord *	0*	44*	Tana (IF)***	31	63
Røyrvik	5	46				Nesseby (IF)***	20	28
Namsskogan	0	22				Polmak (IF)***	32	24
Hattfjelldal**	0**	22				Porsanger (IF)***	75	94
Nordrana**	12**	50				Karasjok (IF)***	99	99
Sjona		14				Kautokeino (IF)***		

* Tallene omfatter flere menigheter i samme kommune, som har valgt å rapportere samlede tall på kommunenivå.

** Rapporteringen fra Indre Helgeland prosti var mangelfull i 2012. Tallet for Hattfjelldal i 2012 er usikkert. Tallet for Nord-Rana i 2012 er et anslag sendt fra soknepresten i Nord-Rana til Samisk kirkeråd i e-post av 26.5.2015.

*** Menighetene tilhører Indre Finnmark prosti

Sørsamisk

Tabellen ovenfor viser at det i den aktuelle perioden er særlig menigheter i det sørsamiske språkområdet som fremviser positiv utvikling med hensyn til å øke omfanget av gudstjenester med innslag på samisk (sørsamisk). Med tanke på at sørsamisk er det mest truede av de tre offisielle samiske språkene i Norge, er dette en veldig gledelig utvikling.

Antallet menigheter som melder om innslag på sørsamisk i gudstjenesten på regulær basis, har økt fra fem menigheter i 2012 til tolv menigheter i 2014. Antallet gudstjenester pr. år med innslag på sørsamisk i disse tolv menighetene er økt fra 128 gudstjenester i 2012 til 350 i 2014. Menighetene fordeler seg relativt jevnt over hele det sørsamiske språkområdet i begge bispedømmer (ni i Nidaros og tre i Sør-Hålogaland).

At Nidaros domkirke (Nidarosdomen) er blant disse menighetene, er kanskje den største overraskelsen, og har stor symbolverdi. Her meldes det at innslag på sørsamisk er innført ved alle gudstjenester, uansett om det er soknepresten, domprosten, biskopen eller preses som forretter. Dette var for øvrig den menigheten i Den norske kirke med klart flest til stede på gudstjenester med innslag på samisk gjennom hele året i 2014 (19 614 personer).

Tall fra Saemien Åålmege, den samiske menigheten i sørsamisk språkområde som ble opprettet som prøveordning fra 2009 og permanentisert i 2015, er ikke meldt inn særskilt for 2014. Dette er en samisk kategorialmenighet som dekker hele det sørsamiske området. Det er mulig at flere av gudstjenestene som er holdt i regi av Saemien Åålmege, er ført i dagsregisteret i soknekirker tilhørende lokale menigheter, og derfor inngår i tallene ovenfor, men det er også sannsynlig at i alle fall et fåtall gudstjenester ikke inngår, som for eksempel utendørgudstjenester. Uavhengig av om gudstjenestene i regi av Saemien Åålmege inngår i tallene over eller ikke, kan tallene tyde på at Nidaros bispedømmes arbeid med å styrke sørsamisk kirkeliv gjennom etableringen av Saemien Åålmege også har bidratt til å løfte bevisstheten om det sørsamiske i kirkelivet generelt.

Lulesamisk

Mens antall gudstjenester med bruk av lulesamisk har gått noe ned fra 2012 til 2014 i de tre menighetene i Divtasvuodna/Tysfjord, har de to menighetene i Hamarøy/Hábmer gått fra ingen rapporterte gudstjenester med bruk av samisk til bruk av lulesamisk som fast ordning. Innslag på lulesamisk er med andre ord brukt som tilnærmet normalordning i fem menigheter i 2014 mot tre menigheter i 2012. I disse fem menighetene er det holdt til sammen 84 gudstjenester med bruk av lulesamisk i 2014, mot 56 i 2012.

Til forskjell fra utviklingen i det sørsamiske språkområdet er bruken av lulesamisk på fast basis konsentrert om to kommuner som utgjør et kjerneområde for lulesamisk språk i Norge. Det lulesamiske området er imidlertid større enn dette. I motsetning til i Nidaros og Nord-Hålogaland bispedømmer brukes ikke lulesamisk på fast basis i domkirken i Bodø. Det ville antakelig hatt betydning for utviklingen for lulesamisk språk i bispedømmet som helhet om domkirkemenigheten gikk foran her.

Nordsamisk

Holder vi menighetene i Indre Finnmark prosti utenfor, er det Tromsø domkirke, de tre menighetene i Skånland kommune, og i noen grad Alta menighet som skiller seg positivt ut av menighetene i det nordsamiske språkområdet. I sum representerer disse fem menighetene 150 gudstjenester med innslag av samisk i 2014. Det er 75 % av alle innrapporterte gudstjenester med innslag av nordsamisk i Nord-Hålogaland når Indre Finnmark prosti holdes utenfor.

Med de seks menighetene i Indre Finnmark prosti er det i 2014 ti menigheter i det nordsamiske språkområdet som har innslag på samisk mer eller mindre fast i gudstjenesten. (Situasjonen i Indre Finnmark prosti får særlig omtale under punkt 7.3.5.) Alta menighet kommer i tillegg til disse med ca. en fjerdedel av gudstjenestene med innslag på samisk.

I 2014 var Domkirken menighet i Tromsø nummer to i landet med hensyn til antall til stede på gudstjenester med samiske innslag (9529 til stede). Det meldes at menigheten innførte fast innslag på samisk i løpet av 2011. Menighetene i Skånland kommune har endret praksis i perioden fra unntaksvis å ha innslag på nordsamisk til å ha det som en fast ordning. Alta menighet har ikke innslag på samisk som fast ordning, men har økt andelen betydelig.

7.3.4 Utviklingstrekk i lys av etatsstatistikken

De hovedsakelig positive utviklingstrekkene som statistikken indikerer så langt, understøttes av etatsstatistikken basert på bispedømmenes rapportering til departementet i januar 2015 (jf. tabell 7.2).⁷⁸ Her har Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Hamar bispedømmer, med utgangspunkt i resultatindikatorer nedsatt av Den norske kirke, rapportert på antall menigheter med samisk språk innarbeidet i lokal grunnordning for gudstjenesten, og antall menigheter med samisk språk og kultur innarbeidet i lokal trosopplæringsplan.

⁷⁸ Jf. Årsrapport 2014 for Kirkerådet, Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd, Den norske kirke. Se: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-20141.pdf

Tabell 7.2 Tall fra etatsstatistikken

	Antall menigheter med samisk språk i lokal grunnordning for gudstjenesten		Antall menigheter med samisk språk og kultur i menighetens trosopplæringsplan	
	2013	2014	2013	2014
Hamar	1	0	1	0
Nidaros	11	16	0	4
Sør-Hålogaland	2	6	6	7
Nord-Hålogaland	13	25	8	15
Totalt	27	47	15	26

Etatsstatistikken viser her en positiv tendens. Antallet menigheter som har inkludert samisk språk i lokal ordning for gudstjenesten, var økt fra 27 menigheter i 2013 til 47 menigheter i 2014. Tilsvarende var antall menigheter som hadde innarbeidet samisk språk og kultur i lokal trosopplæringsplan, økt fra 15 i 2013 til 26 i 2014. Den klare økningen i gudstjenestestatistikken for 2014 med hensyn til antall menigheter og antall gudstjenester med innslag av samisk språk ser altså ut til å ha sammenheng med reelle strategiske språkvalg i menighetene nedfelt i lokale planer. Vi kan på grunnlag av etatsstatistikken anta at 63,5 % av de 74 menighetene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer som i 2014 hadde gudstjenester med innslag på samisk, gjorde dette på basis av vedtak fattet i menighetsrådet.

7.3.5 Samisk språkbruksnivå i den enkelte gudstjeneste med vekt på forvaltningsområdet for samisk språk

Så langt har utbredelsen og omfanget av gudstjenester med innslag på samisk blitt beskrevet. Å sette søkelys kun på dette vil imidlertid gi et altfor positivt bilde av statusen for samisk språk i gudstjenestelivet i Den norske kirke. Grunnen er at det store flertallet av gudstjenestene i statistikk materialet med innslag på samisk har brukt samisk språk i et svært lite omfang i den enkelte gudstjeneste.

Regjeringens Handlingsplan for samiske språk (2009) har analytiske perspektiver som kan bidra med en mer nyansert fortolkning av statistikk materialet. Handlingsplanen formulerer tre hovedområder ut fra tre nøkkelord: *lære* handler om målrettet samiskopplæring, *bruke* handler om økt bruk av samisk på flest mulig arenaer, og *se* handler om synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom. Det er særlig forskjellen på *se*- og *bruke*-perspektivet som åpner for en mer nyansert lesning av den kirkelige statistikken.

Se-perspektivet handler først og fremst om å bidra til å øke verdien og statusen til samisk språk gjennom å synliggjøre samisk på offentlige arenaer. Verdien av dette skal ikke undervurderes, da det innebærer viktig støtte til samiske språkbrukere og det samiske språksamfunnet. *Bruke*-perspektivet handler imidlertid om noe mer, nemlig å skape reelle *bruksarenaer* for samisk språk. Anvendt på temaet i denne artikkelen handler dette om i hvilken grad samisk blir et bruksspråk i gudstjenestelivet, dvs. i hvilken grad den enkelte gudstjeneste fremstår som en gudstjenestefeiring *på samisk*.

De positive trendene som er påvist i statistikk materialet så langt, handler først og fremst om *se*-perspektivet. Det vil si at samisk språk blir synlig og anerkjent gjennom bruk av samisk i ett eller to enkeltledd i gudstjenesten. Hva er imidlertid statusen for samisk i et *bruke*-perspektiv? Det særskilte statistikk skjemaet som det har vært rapportert på i de tre nordligste

bispedømmene, har indikatorer som fanger opp dette. Nedenfor gjengis utdrag av skjemaet og den ledsagende forklaringen av indikatorene.

Figur 7.5 Skjema for innhenting av statistikk om bruk av samisk språk i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer

	Liturgi				Preken/tale				Språk				
	Samisk liturgi (< 90 % på samisk)	Samisk-norsk liturgi (50–90 % på samisk)	Norsk-samisk liturgi (10–50 % på samisk)	m. samisk innslag (lit. ledd, salme, etc.) (> 10 %)	Tolking til samisk	Tolking til norsk	Bare samisk	Deler på samisk	N.sa	L.sa	S.sa	Annet samisk språk: Usa = unesamisk Psa = pitesamisk Sksa = skoltasamisk	
Forordnet gudstjeneste													
Annen gudstjeneste													
Dåp					-	--	--						
Konfirmasjon					-	--	--						
Vigsel													
Gravferd													

Samisk liturgi = mer enn 90 % av liturgien forrettet på samisk

Samisk-norsk liturgi = 50–90 % av liturgien forrettet på samisk

Norsk-samisk liturgi = 10–50 % av liturgien forrettet på samisk

M. samisk innslag = mindre enn 10 % av liturgien forrettet på samisk / enkeltledd eller enkeltsalme(r) sunget på samisk, eller annet samisk element tatt i bruk i gudstjeneste/ kirkelig handling.

Tolking til samisk = preken holdt på norsk og tolket til samisk

Tolking til norsk = preken holdt på samisk og tolket til norsk

Bare samisk = preken holdt bare på samisk

Deler på samisk = deler av preken holdt på norsk og deler av preken på samisk

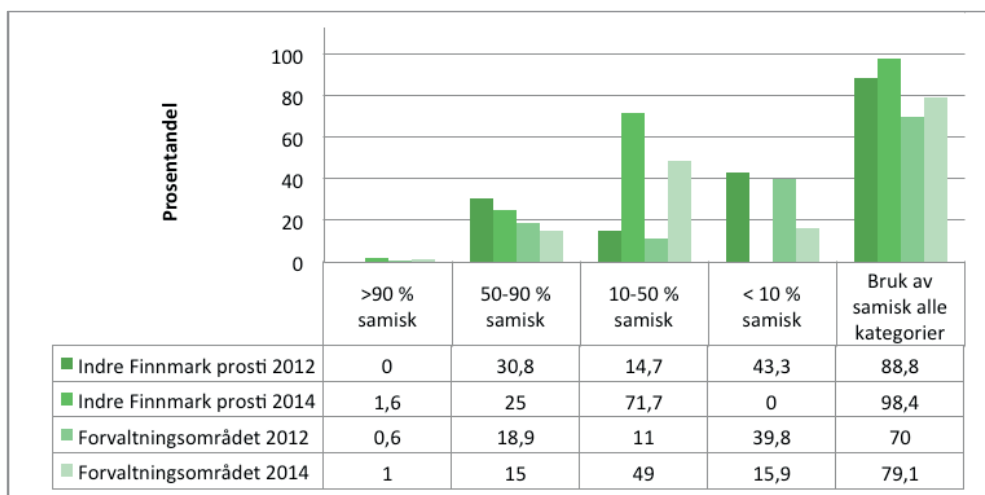
Nsa = nordsamisk, **Lsa** = lulesamisk, **Ssa** = sørsamisk

Skjemaet viser at menighetene har rapportert på to sett parametere som indikerer samisk språkbruksnivå ved enkeltgudstjenester i henholdsvis liturgi og preken. Med hensyn til språkbruk i liturgien kan man velge mellom fire språkbruksnivåer i et kontinuum fra mye til lite bruk av samisk. De fire rapporteringsalternativene er: 1) mer enn 90 % av liturgien på samisk, 2) 50–90 % på samisk, 3) 10–50 % på samisk og 4) mindre enn 10 % på samisk. Med hensyn til prekenspråk har valgalternativene vært: 1) preken tolket til samisk, 2) preken tolket til norsk, 3) preken bare på samisk, 4) deler av prekenen på samisk.

Gjennomgangen i fortsettelsen avgrenser seg til menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk. Avgrensningen henger for det første sammen med at menigheter utenfor forvaltningsområdet svært sjelden bruker samisk ut over 10 % i liturgien, eller bruker samisk som språk i prekenen. En beskrivelse av status i forvaltningsområdet gir derfor et relativt representativt bilde av status for samisk språk som bruksspråk i Den norske kirke. Videre er det naturlig at man har forventninger om et høyere samisk språkbruksnivå i disse menighetene, da

disse har særskilte forpliktelser overfor samiske språkbrukere i henhold til samelovens språkregler og kirkens egne bestemmelser for gudstjenestelivet (jf. avsnitt 2.2 ovenfor). Tallene som presenteres i fortsettelsen, baserer seg på rapporteringen for såkalte «forordnede gudstjenester» eller «gudstjenester på søn-/helligdag», som er tilnærmet det samme. I diagrammet nedenfor (figur 7.6) vises gjennomsnittstallene for 2012 og 2014 for henholdsvis Indre Finnmark prosti og for hele det samiske språkforvaltningsområdet, med unntak av Guovdageaidnu/Kautokeino. Diagrammet viser fem søylegrupper. De fire første viser fordelingen mellom de fire ulike språkbruksnivåene i liturgien ved forordnede gudstjenester / gudstjenester søn-/helligdag. Søylegruppen lengst til høyre viser den samlede prosentandelen for bruk av samisk språk i liturgien, uansett språkbruksnivå.

Figur 7.6 Andel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester – Indre Finnmark prosti og språkforvaltningsområdet

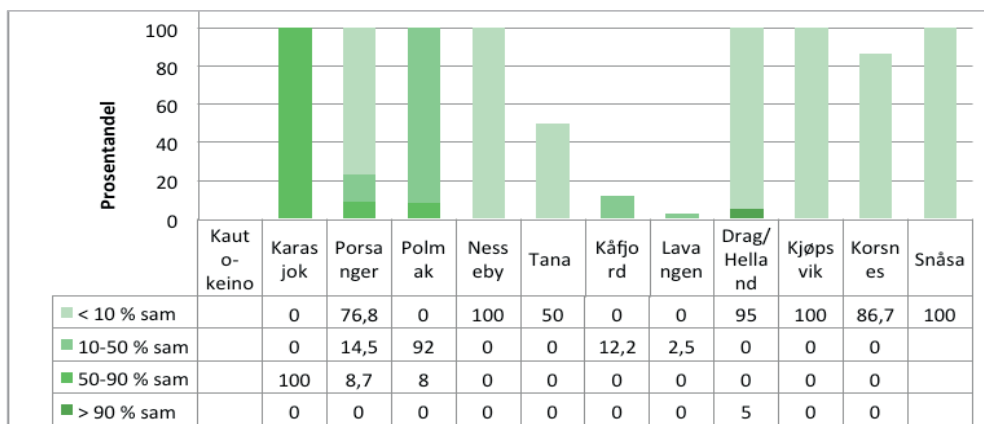
Andelen forordnede gudstjenester (søn-/helligdag) med bruk av samisk (søylegruppa til høyre) har steget i den aktuelle toårsperioden. Økningen er på 9,6 prosentpoeng i Indre Finnmark prosti (88,8–98,4 %) og med 9,1 prosentpoeng (70–79,1 %) i forvaltningsområdet som helhet. De fire søylegruppene fra venstre viser hvordan disse fordeler seg mellom de ulike språkbruksnivåene. Statistikken viser at det knapt forekom gudstjenester der andelen av liturgi på samisk var på over 90 %. Gudstjenestene med bruk av samisk språk i liturgien fordelte seg i hovedsak mellom kategoriene 50–90 %, 10–50 % og under 10 %. Mens kategorien under 10 % hadde størst andel i 2012, forsvant den helt i Indre Finnmark prosti i 2014. Også kategorien 50–90 % samisk gikk noe ned i toårsperioden. Mens 10–50 % liturgi på samisk hadde minst andel av de tre kategoriene i 2012, var den klart største kategori i Indre Finnmark prosti i 2014.

Det er meldt fra bispedømmene, særlig fra Nord-Hålogaland, at det har vært noe usikkerhet i menighetene med hensyn til hvordan de ulike kategoriene skal bestemmes. Det kan derfor ikke utelukkes at vektforskyvningen fra 2012 til 2014, i alle fall delvis, skyldes usikkerhet eller inkonsekvens i hvordan skjønnet er utøvd de to aktuelle årene. Statistikken bør derfor kun leses som en indikasjon på hvor bruksnivået ligger.

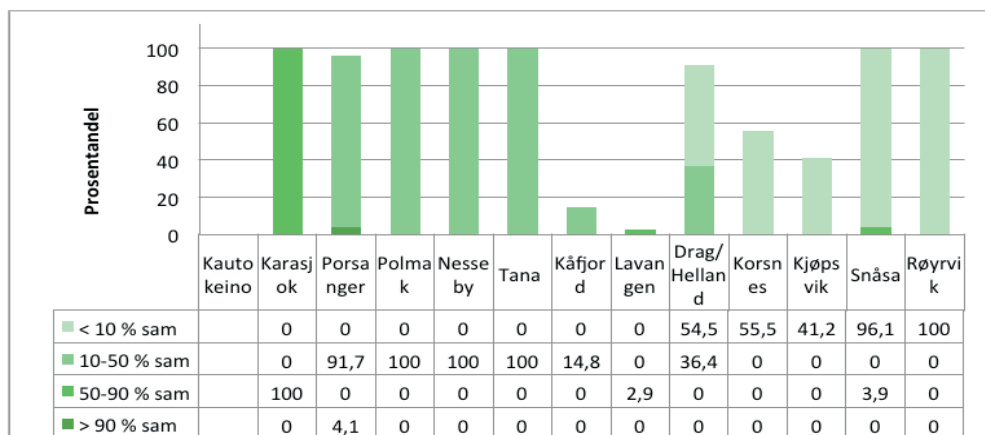
To diagram nedenfor (figur 7.7 og figur 7.8) viser fordelingen mellom de fire språkbruksnivåene i liturgien på menighetsnivå for henholdsvis 2012 og 2014. De seks menighetene i venstre del av diagrammet (t.o.m. Deatnu/Tana) tilhører Indre Finnmark prosti. Deretter følger ytterligere to menigheter tilhørende det nordsamiske språkforvaltningsområdet, nemlig Gáivuotna/Kåfjord og Loabát/Lavangen. De neste tre menighetene, Drag/Helland, Kjøpsvik og Korsnes, ligger i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune, dvs. i den lulesamiske delen av det samiske språkforvaltningsområdet. Søylen(e) til høyre – Snåase/Snåsa og fra 2014 også Raarvihke/Røyrvik – utgjør det sørsamiske språkforvaltningsområdet.

Fargene i søylene viser andelen brukt samisk i den enkelte gudstjeneste: mørkt indikerer sterkt språknivå, lyst lavt språknivå. Diagrammet viser at språkbruksnivået er høyere i Indre Finnmark prosti enn i de andre menighetene.

Figur 7.7 Prosentandel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester – menigheter i språkforvaltningsområdet 2012

Figur 7.8 Prosentandel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester – menigheter i språkforvaltningsområdet 2014

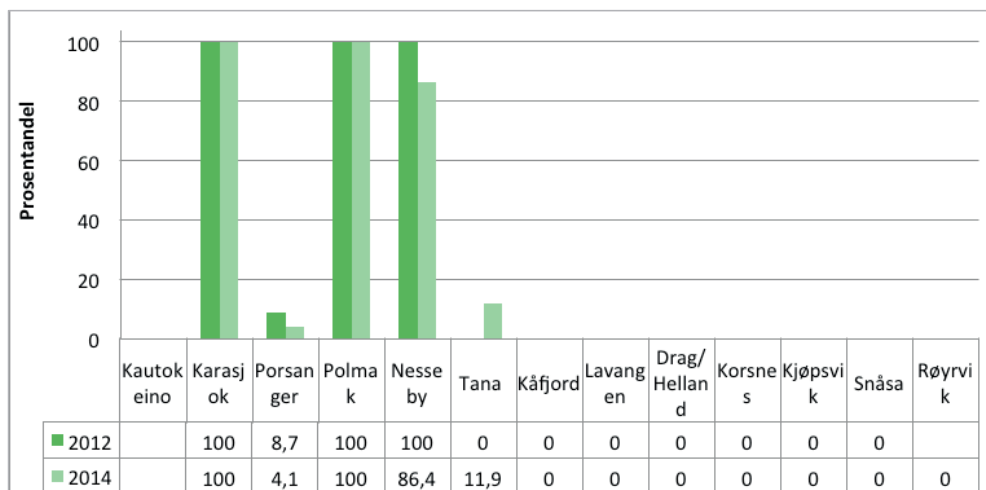
Kárášjohka/Karasjok har sterkest samisk språkbruksnivå og oppgir at alle forordnede gudstjenester i både 2012 og 2014 tilhører kategorien 50–90 % samisk. Selv om tall ikke foreligger for Guovdageaidnu/Kautokeino, er det nærliggende å tro at språkbruksprofilen er mest lik Kárášjohka/Karasjok, av de menighetene vi har tall for. De svært få rapporterte gudstjenestene i 2014 med mer enn 90 % av liturgien er holdt i Porsángu/Porsanger. Deatnu/Tana har doblet andelen gudstjenester med samisk språk fra 50 % i 2012 til 100 % i 2014. Gáivuotna/Kåfjord og Loabát/Lavangen, i særdeleshett sistnevnte, skiller seg negativt ut begge år i forhold til de andre menighetene i forvaltningsområdet. I lys av føringene som Den norske kirkes øverste organer selv har lagt for kirkelivet i forvaltningsområdet for samisk språk, er 14,8 og 2,9 % under det man bør kunne forvente i forvaltningsområdet for samisk språk. I det lulesamiske området var prosentandelen brukt samisk (lulesamisk) i menighetene i Divtasvuodna/Tysfjord, dvs. Drag/Helland, Korsnes og Kjøpsvik menigheter, meget god i 2012. Denne andelen er en del lavere i 2014, særlig i Kjøpsvik (fra 100 % til 41,2 %). En liten andel av gudstjenestene i forvaltningsområdet med mer enn 90 % av liturgien på samisk ble holdt i Drag/Helland menighet i 2012.

Et hovedinntrykk som skapes i statistikken, er at samisk – med unntak av Loabát/Lavangen og Gáivuotna/Kåfjord – i stor grad er normalisert som gudstjenestespråk i forvaltningsområdet for samisk språk, i alle fall i et se-perspektiv (synliggjøring). Det er imidlertid litt mer uklart hva som er status i et bruke-perspektiv. Menighetene i Indre Finnmark prosti skiller seg her ut med et generelt sterkere språkbruksnivå, selv om det også er betydelig indre variasjon her.

Statistikken gir et inntrykk av at det svakeste språkbruksnivået er trukket noe oppover, mens det sterkeste språkbruksnivået er trukket noe nedover i forvaltningsnivået fra 2012 til 2014. Som nevnt er det meldt fra bispedømmene at enkelte menigheter har vært usikre på hvordan de skal kategorisere språknivået. Dessuten er to av kategoriene (10–50 % og 50–90 %) ganske vide og kan i praksis romme ulike nivåer språkstyrke. Bildet som tegnes, må derfor tas med visse forbehold, og man bør være forsiktig med å trekke for bastante slutninger. Tallene gir imidlertid grunnlag for en bevisstgjørende samtale om i hvilken grad menighetene legger til rette for at samisk kan være et bruksspråk i gudstjenesten.

En måte å styrke språkbruksnivået kan være å etterstrebe å styrke språkbruksnivået i *alle* gudstjenester. En annen måte å gjøre dette på kan være å løfte et *visst antall* gudstjenester opp ett språkbruksnivå, og slik skape større variasjon i språkprofilen.

Figur 7.9 Tolking av preken til samisk i enkeltgudstjenester i språkforvaltningsområdet 2012 og 2014

Diagrammet ovenfor (figur 7.9) viser hva som er status for samisk som *forkynnesspråk* ved forordnede gudstjenester (søn-/helligdag) i forvaltningsområdet for samisk språk. Statistikken for 2012 og 2014 viser med all tydelighet at samisk er et *tolkespråk* ved prekenen i Den norske kirke. Om man ser alle menigheter i de tre nordligste bispedømmene under ett, er det rapportert kun én gudstjeneste de to årene der prekenen er holdt på samisk og tolket til norsk.⁷⁹ Om dette har forekommet i Guovdageaidnu/Kautokeino, vites ikke, da det ikke foreligger tall fra denne menigheten.

Diagrammet viser at det er stor forskjell innad i språkforvaltningsområdet med hensyn til hvorvidt menigheten har mulighet til å høre samisk i forbindelse med prekenen. I Indre Finnmark prosti som helhet tolkes prekenen ved halvparten av de forordnede gudstjenestene (når Guovdageaidnu/Kautokeino er unntatt). Mens det tilnærmet alltid tolkes i Kárášjohka/Karasjok, Buolbmát/Polmak og Unjárga/Nesseby (dette gjelder også Guovdageaidnu/Kautokeino selv om de ikke er med i statistikken), skjer dette kun unntaksvis i Deatnu/Tana og Porsángu/Porsanger. De førstnevnte menighetene har hele tiden hatt fast kirketolkstilling. Porsángu/Porsanger har ingen kirketolkstilling og har brukt å «låne» kirketolk fra Kárášjohka/Karasjok. Deatnu/Tana er i samme fellesrådsområde som Buolbmát/Polmak menighet (de to menighetene er slått sammen fra 1.1.2015), som deler tolk med Unjárga/Nesseby. Nedgangen av prosentandelen tolkede gudstjenester i Unjárga/Nesseby og den tilsvarende økningen i Deatnu/Tana i 2014 kan muligens skyldes en viss omfordeling av tolketjenester fra Unjárga/Nesseby til Deatnu/Tana.

⁷⁹ Domkirken menighet i Tromsø har rapportert om én slik gudstjeneste i 2012.

Med unntak av Gáivuona/Kåfjord, som har hatt en liten kirketolkstilling (25 %) som nå er vakant, har ingen av de andre menighetene som mangler bruk av samisk i prekenen, noen samisk kirketolk-/språkmedarbeiderstilling. Statistikken viser dermed at det er klar sammenheng mellom en operativ kirketolktjeneste og bruk av samisk språk i prekenen. Den samiske kirketolktjenesten er med andre ord strategisk og nødvendig for at samiskspråklige skal ha en mulighet til å få høre forkynnelse på samisk i gudstjenesten. Der slike stillinger ikke finnes, er det ikke realistisk at menigheten får høre forkynnelse på samisk.

Mens i alle fall en del menigheter i nordsamisk område får høre forkynnelse på samisk, viser den innmeldte statistikken at dette ikke har forekommet i lulesamisk og sørsamisk del av det samiske språkforvaltningsområdet de aktuelle årene. Til tross for at språkmedarbeiderstillinger i Den norske kirke for lulesamisk og sørsamisk språk var de høyest prioriterte stillingene i Strategiplan for samisk kirkeliv, er ingen av disse stillingene ennå opprettet. Det er vanskelig å se for seg at sørsamer og lulesamer skal ha en realistisk mulighet til å høre sitt eget språk i forkynnelsen i gudstjenestelivet dersom slike ressurser ikke finnes. I lys av dette fremstår det som viktig å få opprettet disse stillingene.

7.4 Hva forteller den generelle kirkestatistikken om Den norske kirkes stilling og betydning i samiske samfunn?

En utfordring i arbeidet med samisk statistikk er at det i Norge ikke registreres informasjon om etnisk tilhørighet. Samiskrelatert statistikk er derfor i hovedsak geografisk basert (Slaastad 2014:7). Da samer i mesteparten av det tradisjonelle bosettingsområdet utgjør en minoritet i sine hjemkommuner, er det videre ikke mulig å lage geografisk basert statistikk som gir indikasjoner på situasjonen for samer i hele det samiske bosettingsområdet. I forvaltningsområdet for samisk språk er imidlertid innslaget av samisk befolkning så stort at geografisk basert statistikk fra dette området gir en rimelig god indikasjon på situasjonen for den samiske befolkningen i de kommunene dette gjelder.

Tall fra SSBs kirkelige årsstatistikk fra forvaltningsområdet for samisk språk kan derfor brukes som indikasjon på Den norske kirkes stilling og betydning for det samiske samfunnet. Statistikken herfra sier først og fremst noe om situasjonen for de samiske lokalsamfunnene som omfattes av denne statistikken. I kraft av at disse kommunene samtidig er viktige kulturelle sentre for det samiske samfunnet for øvrig, er det imidlertid rimelig å anta at bildet som tegnes her, også kan fortelle noe om Den norske kirkes betydning for den samiske befolkningen generelt.

Følgende nøkkeltall fra SSBs kirkelige årsstatistikk brukes i fortsettelsen som indikasjon på oppslutningen om Den norske kirke lokalt i forvaltningsområdet for samisk språk: 1) prosentandel medlemmer i forhold til innbyggertall, 2) prosentandel døpte i forhold til antall fødte, 3) prosentandel konfirmerte av årskullet 15-åringer, 4) prosentandel kirkelig gravferd i forhold til antall døde og 5) antall besøkte gudstjenester pr. innbygger på søn- og helligdag. Tallene for perioden 2009–2014 er satt opp i en samlet tabell nedenfor (tabell 7.2).

Tabell 7.3 Tabell – kirkelige nøkkeltall for språkforvaltningsområdet sammenliknet med landsgjennomsnitt og kostragrupper

% andel medlemmer av total befolkning	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	91,8	90,3	90,4	89,3	89,2	88,1
KOSTRAgruppe* 3	89,6	88	87,4	86,2	85,8	83,6
KOSTRAgruppe* 6	89,3	87,3	86,6	85,4	85	83,9
Landet	79,2	78	76,9	75,8	74,9	73,8
% andel døpte av fødte	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	87,8	121,5	82,2	122,9	80,7	84,3
KOSTRAgruppe* 3	100,7	104	92,8	97,6	91,8	86
KOSTRAgruppe* 6	117,3	116,8	112	109,6	99	91,4
Landet	67,8	66,9	66,4	63,7	62	58,9
% andel konfirm. av 15 årskull	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	86,1	91,4	92,3	94,3	80,9	90
KOSTRAgruppe* 3	84,5	84,1	83,8	83,6	80,6	76,2
KOSTRAgruppe* 6	83,7	83,9	83,6	82,5	83,7	81,7
Landet	65,8	65,3	65,2	64	63,6	62,5
% andel gravferd av døde	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	92,3	106,2	103,2	108,9	104,3	100
KOSTRAgruppe* 3	102,6	103,6	102,5	100	102,1	96,4
KOSTRAgruppe* 6	101,6	101,2	103,5	99,5	101,6	100,8
Landet	92,4	92,3	91,6	89,7	90,2	89,5
Antall årlige gudstj.besøk	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	1,64	1,7	1,75	1,66	1,45	1,35
KOSTRAgruppe* 3	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,2
KOSTRAgruppe* 6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5
Landet	1	1	1	0,9	0,9	0,9

* KOSTRA står for Kommune-Stat-Rapportering og gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. SSB inndeler kommunene i sammenliknbare KOSTRA-grupper ut fra kriterier basert på folketall og økonomi.

For å ha et sammenlikningsgrunnlag gjengis i samme tabell tilsvarende tall for hele landet og for kommunene i henholdsvis KOSTRA-gruppe 3 og 6. KOSTRA-gruppene trekkes inn for å kunne sammenlikne forvaltningskommunene med andre kommuner i landet som har noenlunde lik demografi.⁸⁰ Ved å sammenlikne det samiske språkforvaltningsområdet med disse får man en indikasjon på hvorvidt større forskjeller mellom forvaltningsområdet og landsgjennomsnittet først og fremst kan tilskrives generelle demografiske forhold, eller om det også kan tilskrives særlige trekk ved samiske samfunn. KOSTRA-gruppe 3 består av 37 kommuner hvorav 6

⁸⁰ Mer om KOSTRA her: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/om-kostra>

tilhører det samiske språkforvaltningsområdet.⁸¹ KOSTRA-gruppe 6 består av 54 kommuner, hvorav 3 tilhører språkforvaltningsområdet.⁸²

Når man sammenlikner tallene, bør man merke seg at de årlige variasjonene er langt større for forvaltningsområdet for samisk språk enn de andre kategoriene. Tallene kan her gå betydelig ned ett år, for så å gå opp et annet. En medvirkende årsak til dette er antakelig en kombinasjon av at året for dåp/konfirmasjon/begravelse ikke nødvendigvis sammenfaller med år for fødsel/fylt 15 /dødsår, og at statistikken fra forvaltningsområdet er basert på små tallvolum. Når statistikken baseres på større tallvolum fra langt flere kommuner, jevner slike forskjeller seg ut. Denne variasjonen fra år til år kan gjøre det vanskeligere å sammenlikne tall fra ett år med et et annet i forvaltningsområdet. Man kunne imidlertid ha forventet at dåpsandelen i forvaltningsområdet for samisk språk skulle ha vært høyere i 2014 sammenliknet med tallene i 2012 og 2010, som var «toppår» med noe lavere tall årene imellom. Den noe uventet lave dåpsprosenten kan henge sammen med at Guovdageaidnu/Kautokeino ikke har meldt inn sine tall for 2014 (noe som er gjort for de foregående årene). Hvor mye tallene fra Guovdageaidnu/Kautokeino ville endret på tallene som nå foreligger, blir imidlertid bare spekulasjon. Først når tallene for 2015 foreligger, blir det derfor mulig å se om tallene for 2014 er uttrykk for en reell nedgang i dåpsprosenten i forvaltningsområdet for samisk språk.

Uansett, tallene for 2014 viser at oppslutningen om medlemskap, dåp, konfirmasjon og gravferd i Den norske kirke er betydelig høyere i det samiske språkforvaltningsområdet enn på landsbasis. Om vi sammenlikner forvaltningsområdet med KOSTRA-gruppe 3 og KOSTRA-gruppe 6, blir forskjellene langt mindre. Prosentandelen medlemmer i Den norske kirke er høyere i de samiske forvaltningskommunene enn i KOSTRA-gruppe 3 og 6 (88,1 % mot 83,6 % og 83,9 %). Andelen døpte i 2014 er noe lavere enn i KOSTRA-gruppe 3 og 6 (84,3 % mot 86 % og 91,4 %). Oppslutningen om konfirmasjon er derimot betydelig høyere i det samiske språkforvaltningsområdet (90 % mot 76,2 % og 81,7 %), og andelen kirkelig gravferd er høyere enn i KOSTRA-gruppe 3 og omtrent identisk med KOSTRA-gruppe 6 (100 % mot 96,4 % og 100,8 %).

Om man måler utviklingen fra 2009 til 2014 i prosentandel oppgang/nedgang, og sammenlikner språkforvaltningsområdet med utviklingen på landsbasis, og for KOSTRA-gruppe 3 og 6, ser man at utviklingen ikke er like negativ for det samiske språkforvaltningsområdet som for de andre gruppene. Nedgangen i medlemsprosent og dåpsprosent er betydelig mindre enn på landsbasis, og forskjellen med hensyn til konfirmasjon og gravferd er enda større, da forvaltningsområdet i 2014 fremviser vekst i forhold til i 2009. Om man sammenlikner med utviklingen for KOSTRA-gruppe 3 og 6, ser man større nedgang i prosentandel for de nevnte KOSTRA-gruppene enn for forvaltningsområdet for samisk språk.

⁸¹ Følgende kommuner tilhører KOSTRA-gruppe 3 (de samiske språkforvaltningskommunene i fete typer):

Aure, Austevoll, Bardu, Båtsfjord, **Deatnu Tana**, Folldal, **Gáivuotna Kálfjord**, Grong, **Guovdageaidnu Kautokeino**, Hemnes, Herøy (Nordl.), Hitra, Hjelmeland, Hol, Høyanger, **Kárásjohka Karasjok**, Lesja, Luster, Lærdal, Meråker, Nordkapp, Nordreisa, Nore og Uvdal, **Porsanger Porsángu Porsanki**, Rindal, Salangen, Sauda, Skjervøy, **Snåase Snåsa**, Suldal, Tokke, Vaksdal, Vardø, Vestre Slidre, Vik, Vinje, Øygarden. Se: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

⁸² Følgende kommuner tilhører KOSTRA-gruppe 6 (de samiske språkforvaltningskommunene i fete typer): Beiarn, Berg, Berlevåg, Bindal, Bjarkøy, Bygland, **Divtasvuodna Tysfjord**, Dyrøy, Donna, Engerdal, Fyresdal, Gamvik, Gildeskål, Grane, Gratangen, Hábmær Hamarøy, Hasvik, Hattfjelldal, Ibestad, Jondal, Karlsøy, Kvalsund, Kvæfjord, Kvænangen, **Lavangen**, Lebesby, Leka, Lierne, Loppa, Masfjorden, Moskenes, Måsøy, Namsskogan, Nesna, Nissedal, Norddal, Rendalen, Roan, Rollag, Røst, Saltidal, Sandøy, Smøla, Stordal, Storfjord, Sørfold, Torsken, Træna, Ulvik, **Unjárga Nesseby**, Valle, Vang, Vega, Åseral. Se: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

Ser man på antall årlige gudstjenestebesøk per innbygger på søn-/helligdag for 2014, er utviklingen i den aktuelle 6-årsperioden mer negativ enn for oppslutningen om de nevnte kirkelige handlingene. Tallet for forvaltningsområdet for samisk språk var i 2014 på 1,35 gudstjenestebesøk pr. år. Dette er betydelig høyere enn landsgjennomsnittet (0,9), noe høyere enn KOSTRA-gruppe 3, der gjennomsnittet er 1,2 gudstjenestebesøk i året, men lavere enn KOSTRA-gruppe 6 med 1,5 gudstjenestebesøk i året. Som nevnt er det ikke usannsynlig at nøkkeltallene for forvaltningsområdet for samisk språk hadde vært bedre på flere av de nevnte punktene dersom tallene for 2014 fra Guovdageaidnu/Kautokeino hadde foreligget.

I sum indikerer statistikk materialet at Den norske kirke står sterkt, og at kirkelivet fortsatt har relativt stor betydning i det samiske samfunnet. Sammenliknet med samfunnet generelt er oppslutningen om Den norske kirke betydelig større i forvaltningsområdet enn hva som er tilfelle på landsbasis. Situasjonen er mer sammenliknbar med områder som har en noenlunde lik demografi, men også her er trenden i hovedsak mer positiv enn for områder med sammenliknbar demografi. Statistikken for forvaltningsområdet skiller seg tydelig ut på ett punkt, nemlig konfirmasjon, noe som indikerer at konfirmasjonen står sterkt som kulturell institusjon i det samiske samfunnet.

Innenfor 6-årsperioden ser vi for øvrig at både dåps- og gravferdsprosenten flere år overgår 100 % i forvaltningsområdet for samisk språk. En forklaring kan være at personer som bor i andre kommuner, men har slektstilknytning til stedet, velger å døpe sine barn, la seg konfirmere eller begrave sine nærmeste her (Holberg og Brottveit 2013:19). Hvis dette er riktig, er det i så fall en indikasjon på at menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk i noen grad ivaretar samisk kirkeliv for en større befolkning enn dem som bor i menigheten. Vi vet ikke nok om hva som eventuelt ligger bak slike valg, men det er grunn til å tro at muligheten for å kunne delta i kirkelige handlinger der samisk språk er anerkjent og i bruk, vil ha betydning for enkelte.

7.5 Oppsummering, utfordringer og anbefalinger

I dette kapittelet er ivaretagelsen av samisk språk i kirkelivet forstått som en del av Den norske kirkes samfunnsoppdrag som «Norges folkekirke», og kapittelet har sett nærmere på hvordan dette ansvaret blir fulgt opp i praksis.

En tidsserie på tre år er et spinkelt statistisk grunnlag for å trekke bastante konklusjoner om utviklingen for samisk språk i Den norske kirke. Mange sammenfallende data øker imidlertid sannsynligheten for at de positive tendensene ikke bare skyldes naturlige svingninger, men også indikerer reelle positive trender med hensyn til bruken av samisk språk i Den norske kirke.

Kapittelet har vist at Den norske kirke de siste årene har tatt selvstendige grep for å styrke egen språkpolitikk, og at utbredelsen av bruken av samisk i gudstjenestelivet har økt merkbart fra 2012 til 2014. I 2014 meldte en åttendedel av menighetene i Nidaros, en fjerdedel av menighetene i Sør-Hålogaland og halvparten av menighetene i Nord-Hålogaland at de hadde brukt noe samisk i gudstjenestelivet en eller annen gang i løpet av året. Disse positive utviklingstrekkene ledsages imidlertid av stor variasjon lokalt, og omfanget av bruken av samisk – det vi si antallet gudstjenester med innslag på samisk gjennom et år – er generelt lite. Noen enkeltmenigheter har imidlertid i løpet av treårsperioden gått fra å ha brukt samisk unntaksvis ved en til to gudstjenester i året, til å inkludere innslag på samisk på fast basis.

Statistikken tyder på at det foregår endringsprosesser i mange lokale menigheter med hensyn til å inkludere og øke bruken av samisk språk i kirkelivet lokalt. Dette indikerer et potensial for

at trenden kan fortsette, noe som også vil være nødvendig for at målsettinger signalisert i Strategiplan for samisk kirkeliv skal nås (jf. strategiplanens omtale av et «grunnnivå»/«minimumsnivå» som i prinsippet kan ivaretas i alle menigheter i Den norske kirke).

Tallmaterialet viser at Den norske kirke i et økende antall lokalsamfunn bidrar til å synliggjøre og anerkjenne samisk språk. Når det for eksempel skjer på fast basis i Nidarosdomen, har dette stor symbolkraft. Det er særlig gledelig at mange menigheter i det sørsamiske området har tatt i bruk innslag på sørsamisk på mer eller mindre fast basis i gudstjenestene. Disse viser at inkludering av samisk språk er mulig også i menigheter der samer er en klar minoritet. I kontrast til denne utviklingen ser man at mange menigheter lenger nord, som grenser til såkalte samiske «kjerneområder» og som antakelig har en langt større samisk befolkning, knapt bruker samisk i gudstjenestelivet. Det er en utfordring å få også slike menigheter til i større grad å inkludere samisk språk i gudstjenestelivet sitt, og på denne måten anerkjenne det samiske som en naturlig del av stedets og menighetens historie og tilhørighet.

Den positive utviklingen som er beskrevet ovenfor, dreier seg i hovedsak om en styrking av Den norske kirke som arena for synliggjøring av samisk språk. Vi kan kalle dette en *symbolsk* bruk av samisk språk. Den norske kirkes rolle som reell *bruksarena* for samisk språk, det vil si som språkbruksarena for samiske språkbrukere, er imidlertid mer geografisk begrenset. Statistikken tyder på at gudstjenestene fungerer som bruksarena for samisk språk først og fremst innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Men også blant enkeltmenigheter her finnes eksempler på et språkbruksnivå som samsvarer dårlig med de språkpolitiske føringer Den norske kirke selv har lagt for bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i forvaltningsområdet. Dette bør følges opp. Hovedbildet er imidlertid at det jobbes bevisst med bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i de aller fleste av menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk, og at det er positive trender også her. En utfordring kan imidlertid bestå i å løfte språkbruksnivået i liturgien et hakk, om så på et begrenset antall gudstjenester.

Statistikken viser at kirketolkjenten uten unntak fremstår som en forutsetning for at samiskspråklige skal kunne høre sitt språk i forkynnelsen. Å opprettholde disse stillingene der de finnes, vil antakelig ha stor betydning for hvorvidt samisk oppfattes og videreføres som et bruksspråk (og ikke bare symbolspråk) i gudstjenestelivet. Dette er en utfordring for menigheter som mangler kirketolkstilling. At det hverken finnes en sørsamisk eller en lulesamisk språkmedarbeiderstilling i Den norske kirke, betyr i praksis at det ikke er lagt til rette for at sørsamiske og lulesamiske språkbrukere skal kunne høre sitt eget språk i forkynnelsen i Den norske kirke. Det tyder på et særlig behov for at slike stillinger opprettes.

Selv om det ikke finnes statistisk materiale om Den norske kirkes betydning for det samiske samfunnet generelt, gir SSBs kirkelige årsstatistikk fra forvaltningsområdet for samisk språk indikasjoner om dette. Denne viser at Den norske kirke har betydelig sterkere oppslutning i disse lokalsamfunnene enn hva som er landsgjennomsnittet, og at oppslutningen i noen grad også er sterkere enn i områder med en sammenliknbar demografi. Forvaltningsområdet skiller seg særlig ut med hensyn til en betydelig sterkere oppslutningen om konfirmasjon. Det er grunn til å tro at bruken av samisk språk er en faktor som bidrar til å styrke oppslutningen om Den norske kirke i forvaltningsområdet for samisk språk.

Det er videre grunn til å anta at kirkens forpliktelser i henhold til samelovens språkregler har bidratt positivt med hensyn til å opprettholde Den norske kirkes vilje til å ivareta samisk språk. At kirken fremstår som *bruksarena* for samisk språk først og fremst i forvaltningsområdet for samisk språk, kan tyde på dette. Det statistiske materialet indikerer at Den norske kirke er en

viktig samfunnsinstitusjon med hensyn til å øke synligheten og skape bruksarenaer for samisk språk. Den sterke oppslutningen om Den norske kirke i forvaltningsområdet for samisk språk som fremgår av SSBs kirkelige årsstatistikk, viser at kirkelivet fyller en viktig rolle i samiske lokalsamfunn. Dette er momenter som har relevans for det pågående arbeidet med å revidere samelovens språkregler. Den norske kirke ved Kirkemøtet har gitt uttrykk for at man ønsker at kirken skal være forpliktet på samelovens språkregler også etter skillet mellom stat og kirke. Det anbefales at Den norske kirke innleder en samtale med det regjeringsoppnevnte samiske språkutvalget som er gitt i mandat å gjennomgå samelovens språkregler og fremme forslag til eventuell revidering av disse.⁸³

Den norske kirke har i dag relativt tydelige ansvarsbærere med hensyn til kirkelig bruk av samisk språk. Dette vil antakelig være viktig også i fortsettelsen, blant annet med hensyn til at kirkelig betjening på samisk forutsetter kapasitet til å ivareta rekruttering, opplæring og ledelse på dette feltet. De endringsprosesser som skjer fram mot 2019/2020 med hensyn til utforming av ny kirkeordning for Den norske kirke som selvstendig trossamfunn, kan potensielt endre betingelsene for ivaretagelsen av samisk språk i Den norske kirke. Sett fra et samisk språkbruksperspektiv bør det være en målsetting for Den norske kirke at eventuelle endringer snarere styrker enn svekker mulighetene for bruken av samisk språk, samt kapasiteten for ivaretagelse av dette i kirkelivet. Det anbefales at det tas tilstrekkelige hensyn til dette i arbeidet med ny kirkeordning for Den norske kirke.

Det anbefales til sist at Den norske kirke viderefører arbeidet med innsamling og analyse av statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet. Å ha et godt bilde av utviklingen på feltet vil gjøre Den norske kirke bedre i stand til å identifisere og målrette tiltak som styrker den samiske språkbrukssituasjonen i tråd med de føringer som allerede er lagt. Statistikk materialet innhentet i de tre nordligste bispedømmene gir for øvrig grunnlag for en bredere analyse av språkbrukssituasjonen enn det som det har vært rom for i denne artikkelen, for eksempel relatert til dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse, Samefolkets dag og utdelt litteratur på samisk. I et videre statistikkarbeid kan det vurderes å se nærmere også på dette statistikk materialet.

⁸³ Se det samiske språkutvalgets mandat her:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/sami/dokumenter/mandat.pdf>

Referanser

Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste fastsatt av Kirkemøtet 10. april 2011. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/lover-og-regler/gudst2011_2012_alm_bestemmelser_hovedgudst_bokm.pdf

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *St.meld. nr. 28 (2007–2008) Samepolitikken*. Oslo.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009). *Handlingsplan for samiske språk*. Oslo.

Holberg, S. E., og Brottveit, Å. (Red.) (2013). *Tilstandsrapport for Den norske kirke 2013. KIFO Notat 1/2013*. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning.

Kirke- og kulturdepartementet (1990). *Ot.prp. nr. 60 (1989–1990) Samisk språk*. Oslo.

Kirkerådet (2010). *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring*. Oslo.

KOSTRA-publisering 16. mars 2015 – Veiledning til bruker. https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/_attachment/221406?_ts=14c13219430

NSDs kirkedatabase 2015. <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>

Sametingets valgmanntall 2013. <https://www.sametinget.no/Valg-og-manntall/Kampanjeside/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2013>

Samisk kirkeråd (2011). *Strategiplan for samisk kirkeliv*. Oslo.

SSBs statistikkbank 2015.

https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=kirke_kostra&CMSSubjectArea=kultur-og-fritid&checked=true.

Årsrapport 2014 for Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd.

https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-20141.pdf

E-post fra soknepresten i Nord-Rana, 26.05.2015

Slaastad, T. I. (2014). *Samisk statistikk 2014 – Sámi statistihkka 2014*. Statistisk sentralbyrå. Oslo – Kongsvinger. http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/161540?_ts=1441bb68798

SP 035-10 Strategiplan for samisk kirkeliv.

https://victorio.uit.no/freecorpus/orig/nob/admin/sd/other_files/sp2010-3.pdf

8 Tannhelse i samisk befolkning i Finnmark

Magritt Brustad, professor dr.scient. ved Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norges arktiske universitet

Torill H. Lauritsen, fylkestannhelsesjef i Finnmark fylkeskommune

Sammendrag

Undersøkelser fra Norge har vist at tannhelsen i befolkningen har vært i bedring de siste årene. Det kan se ut som om forskjellen i tannhelse mellom nord og sør i landet er i ferd med å utjevnes. Den offentlige tannhelsetjenestens tallmateriale for pasienter yngre enn 19 år har også vist en positiv endring i tannhelsen over tid i kommuner med høy andel av samisk befolkning.

Tannlegedekningen i Finnmark har bedret seg betydelig siden 2004. Per i dag (2015) er alle tannlegestillingene i fylket besatt. Man antar at dette er en årsak til bedret tannhelse i befolkningen. En annen sentral årsak til den positive utviklingen av tannhelsen for barn og unge er trolig det forebyggende og helsefremmende arbeidet som tannhelsetjenesten i Finnmark har lagt stor vekt på.

Helsedirektoratet og Finnmark fylkeskommune har gjennom økonomiske bevilgninger muliggjort omfattende forskning på tannhelse i befolkningen i utvalgte kommuner i Finnmark. Det er forventet at når resultatene fra disse undersøkelsene foreligger, vil forskningsbasert kunnskap kunne nyttes i det forebyggende arbeidet og i utvikling av tannhelsetjenesten til den samiske befolkningen.

8.1 Bakgrunn

Forskningsbasert kunnskap om tannhelsen i befolkningen i Norge finnes kun i begrenset grad. Dette aktualiseres blant annet i Folkehelseinstituttets rapport fra 2009 *Tannhelsestatus i Norge – en oppsummering av eksisterende kunnskap*, der det sies at kunnskapen om tannhelsen i Norge generelt er mangelfull.

Behov for forskningsbasert kunnskap vedrørende tannhelsesituasjonen for samisk befolkning i Norge ble spesielt nevnt i Stortingsmelding nr. 35 (2006–2007) *Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester*. Her ble tannhelse i samisk befolkning fremholdt som et prioritert satsingsområde både med tanke på kunnskapsinnhenting og med tanke på iverksetting av tiltak for å bedre tannhelsen i befolkningen.

Det er tydelige indikasjoner på at tannhelsen i befolkningen i Norge har blitt stadig bedre i løpet av årene. Det er nærliggende å tro at dette også har vært tilfelle for den samiske delen av befolkningen, selv om det per i dag ikke finnes publiserte data der tannhelse er angitt for ulike etniske grupper i Norge.

Det generelle behovet for å øke forskning på tannhelsen i Norge, og mangelfull kunnskap om tannhelse i samisk befolkning, er en av grunnene til at det er igangsatt befolkningsbaserte tannhelseundersøkelser ut fra fagmiljøet ved UiT Norges arktiske universitet og Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge i samarbeid med Finnmark fylkeskommune.

Tannlegeutdanningen i Tromsø ble opprettet for å møte behovet for tannleger nasjonalt, og i Nord-Norge spesielt. De første studentene ble uteksaminert i 2009.

8.2 Hensikt med og avgrensning av artikkelen

Disse nevnte forhold – at tannhelse i samisk befolkning er satt på kartet fra politisk hold med økt vektlegging av tannhelse relaterte befolkningsundersøkelser, opprettelsen av tannhelseutdanning i Tromsø, og generelle trender som har vist bedring i tannhelsen i Norge – berøres i denne artikkelen. Hensikten med artikkelen har vært å kommentere tilgjengelig datamateriale relatert til tannhelse og tannhelsetjenesteforhold med relevans for samisk befolkning i den nordligste delen av landet. Situasjonen i Finnmark og samiske språkforvaltningskommuner vies særlig oppmerksomhet. For å belyse tannhelse i samisk befolkning i relasjon til nasjonale trender i tannhelsen gis en kortfattet oppsummering av hovedfunn fra tidligere undersøkelser på tannhelse i ulike befolkninger i Norge. Artikkelen presenterer i noe mer detalj registreringsdata for tannhelsen i Finnmark og de samiske språkforvaltningskommunene spesielt fra perioden 2004–2014. I tillegg presenteres og kommenteres tall vedrørende endringer i tannlegedekningen i Finnmark.

Artikkelen berører også potensial som ligger i igangsatte undersøkelser av tannhelse i samisk befolkning, og den inkluderer noen anbefalinger for videre forskning og kunnskapsinnhenting.

8.3 Befolkningsdata på tannhelse i Norge og Nord-Norge

Den offentlige tannhelsetjenesten som ivaretar tannundersøkelser og behandling av barn (<19 år), rapporterer på ulike indikatorer til KOSTRA (KOMMUNE-STAT-RAPPORTERING). Denne databasen har vært brukt for å overvåke tannhelsen hos barn og unge over tid og i ulike geografiske områder i landet. Tall fra KOSTRA har for eksempel vist at tannhelsen har vært best blant 5-åringene på Østlandet unntatt Oslo, og dårligst i de nordligste fylkene. KOSTRA-dataene har også vist en betydelig bedring i tannhelsen hos barn i Norge over tid.

Geografiske forskjeller og bedring i tannhelsen de siste årene er vist i andre registreringer eller undersøkelser gjort i den voksne befolkningen, for eksempel i undersøkelser på utvalg av rekrutter i Norge. Informasjon om tannhelse fra Trøndelagsundersøkelsene (HUNT) og Oslo-undersøkelsene har bekreftet en betydelig tannhelseforbedring i den voksne befolkningen over

tid. Enkeltstudier gjort på utvalgte grupper, eksempelvis eldre, har vist at Nord-Norge hadde den laveste andelen eldre med egne tenner og den høyeste andelen med tannproteser.

8.4 Aktualisering av forskning på tannhelse i samisk befolkning

Foreløpig finnes det ingen publiserte data fra befolkningsbaserte undersøkelser der forekomst og årsaksforhold knyttet til tannhelse i samisk befolkning i Norge har vært tema.

Det foreligger et arbeid fra 1988 på tannhelse i Alta, Honningsvåg, Karasjok og Kautokeino basert på en undersøkelse på om lag 300 personer i alderen 25, 40, 55 og 65 år. Etnisitetsopplysninger ble ikke innhentet i denne studien, men det ble funnet at tannhelsen var best i utvalget fra Alta og dårligst i Honningsvåg. Både Karasjok og Kautokeino kom imellom disse to (Evjen og Holst, 1988).

I Stortingsmelding nr. 35 (2006–2007) refereres det til formidling fra den fylkeskommunale tannhelsetjenesten om utfordringer i tannhelsesituasjonen innenfor de såkalte samiske kjerneområdene. På bakgrunn av tall på kommunenivå antydte fylkestannhelsesjefen i 2006 en økt risiko for dårlig tannhelse i kommuner med høyere andel samisk befolkning. Årsaksforhold knyttet til denne observasjonen berøres ikke i stortingsmeldingen.

8.5 Tannhelse i nord-prosjektet

Som nevnt innledningsvis framholder Stortingsmelding nr. 35 (2006–2007) at regjeringen ønsket å få kartlagt tannhelseforholdene og mulige årsakssammenhenger før videre tiltak ble iverksatt. Dette har vært bakgrunnen for at det i etterkant av denne stortingsmeldingen har blitt igangsatt befolkningsbaserte undersøkelser på tannhelse i utvalgte kommuner i Finnmark, med særlig søkelys på den samiske befolkningen.

«Tannhelse i nord»-prosjektet ble startet opp allerede i 2010 som en pilot og med datainnsamling i løpet av 2013–2014 for hovedundersøkelsen. Denne studien legger særlig vekt på tannhelse i den samiske befolkningen og har vært utført i de samiske språkforvaltningskommunene i Finnmark, dvs. Karasjok, Tana, Porsanger, Nesseby og Kautokeino. Drøyt 2100 personer i alderen 18–75 år har deltatt i undersøkelsen, og det er en av Norges mest omfattende befolkningsbaserte tannhelseundersøkelser. Undersøkelsen er et samarbeid mellom Finnmark fylkeskommune, Tannhelsetjenestens kompetansesenter i Nord-Norge og Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norges arktiske universitet. Helsedirektoratet og Finnmark fylkeskommune har finansiert undersøkelsen.

«Tannhelse i nord»-prosjektet har innhentet omfattende opplysninger om tannhelse og tannhelserelatert adferd gjennom spørreskjema i tillegg til spørsmål om etnisitet, sosioøkonomiske forhold og tilfredshet med tannhelsetjenesten. Det er gitt tillatelse fra Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk om å koble disse spørreskjemaopplysningene opp mot journaldata på karies og periodontitt (tannkjøttbetennelse).

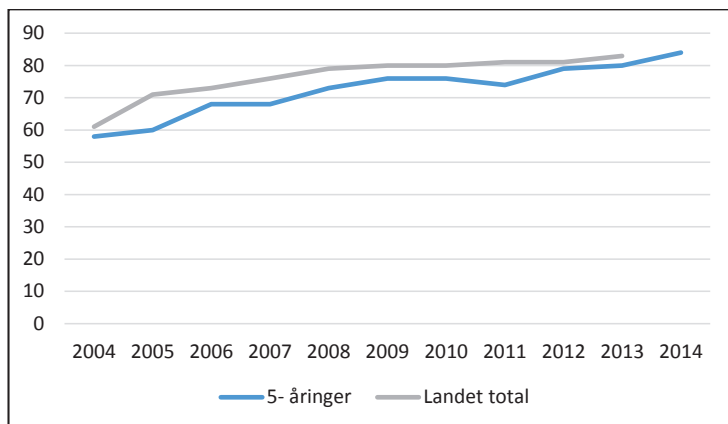
Det overordnede målet med prosjektet «Tannhelse i nord» har vært å kartlegge tannhelseforhold i samisk befolkning i Norge, inkludert mulige årsakssammenhenger. Denne undersøkelsen er den første tannstudien i sitt slag som har individbasert informasjon om etnisitet hos deltakerne. Forskningsbasert kunnskap vil derfor kunne genereres om tannstatus og mulige årsakssammenhenger i relasjon til etnisitet, men også bruk av og tilfredshet med tannhelsetjenesten i den samiske befolkningen i kommunene. Det er forventet at når resultatene fra «Tannhelse i nord»-studien foreligger, vil denne vitenskapelig baserte kunnskapen være av stor verdi i arbeidet for å tilrettelegge for en likeverdig tannhelsetjeneste for befolkningen.

«Tannhelse i nord»-prosjektet har hatt som delmål å drive kompetanseheving blant tannhelsepersonell som gjennom deltakelse i prosjektet har ervervet seg kunnskap om og erfaring knyttet til tannhelseforskning. Det har vært arrangert prosessevalueringer og seminarer i løpet av datainnsamlingsperioden for tannhelsetjenestens ansatte, i de aktuelle kommunene samt fylkets overtannleger, for å gi økt kunnskap om, og forhåpentligvis interesse for, forskning og systematisk vitenskapelig basert kunnskapsinnhenting i tannhelsetjenesten. Dette er et eksempel på at økt forskningsaktivitet knyttet til tannhelsen i befolkningen kan bidra til å heve kompetansen hos tannhelseteamene i kommunene.

8.6 Tydelige tegn til betydelig bedring i tannhelsen i nord

De begrensede dataene som har vært tilgjengelige på status og trender i tannhelse i Norge, har vist en dårligere tannhelse i nordlige deler av landet. Det er imidlertid indikasjoner på at denne forskjellen er i ferd med å utjevnes, ifølge de nyeste tallene fra KOSTRA-databasen. I Finnmark er det betydelig nedgang i forekomst av karies hos barn i en rekke kommuner de siste årene.

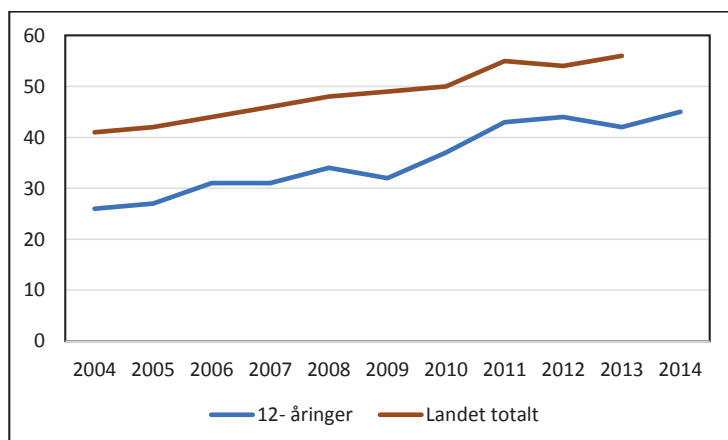
Figur 8.1 Andel femåringer uten karies i Finnmark sammenliknet med landet totalt i perioden 2004–2014

Figur 8.1 viser KOSTRA-tallene fra Finnmark vedrørende andel 5-åringer som ikke har hatt hull i tennene i perioden 2004–2014. Her kommer det fram at Finnmark nå ligger opp mot landsgjennomsnittet. Det kan se ut som om økningen i andel 5-åringer som *ikke* har hatt hull i tennene, har vært noe brattere i Finnmark de siste årene enn for landet sett under ett. I 2006 hadde 42 % av 5-åringene hatt hull i tennene, men i 2014 hadde tallet minket til under 16 %.

Årsaken til den gode utviklingen er antatt å være en rekke forebyggende tiltak, blant annet satsingen på informasjon om forebygging av kariessykdom, kosthold og helse på helsestasjoner og på foreldremøter i barnehager i de ulike kommunene. Konkrete tiltak har vært vektlegging av tannpuss i barnehagene og arbeidet med å få dem «sukkerfrie».

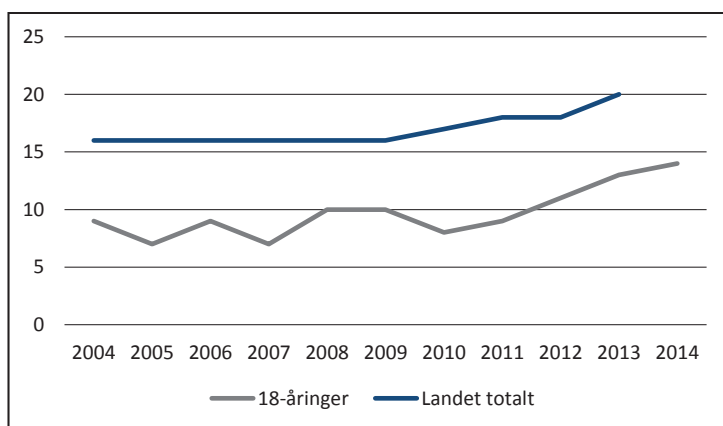
Figur 8.2 Andel 12-åringer i Finnmark som ikke har hatt karies, sammenliknet med landet totalt i perioden 2004–2014

Figur 8.2 viser andelen 12-åringer som ikke har hatt hull i tennene i løpet av en 10-årsperiode fra 2004 og fram til 2013/2014 for Finnmark fylke og landet totalt. I 2004 var det kun 26 % av 12-åringene som ikke hadde hatt hull i tennene i Finnmark. I 2014 var denne andelen steget til 45 %. Tallene ligger fortsatt noe under landsgjennomsnittet, men økningen i andelen følger parallelt med økningen i landet for øvrig. Tallene for 2014 for Finnmark tilsvarer 2007-nivået for landet totalt.

Tannpleierne i den offentlige tannhelsetjenesten i Finnmark driver et utstrakt utadrettet forebyggende arbeid overfor skoleklasser og foreldremøter der «kosthold og tannhelse» er tema. Det forebyggende arbeidet i tannklinikkene er forankret i satsingen på folkehelse som fylkeskommunen og fylkesmannen i Finnmark samarbeider om.

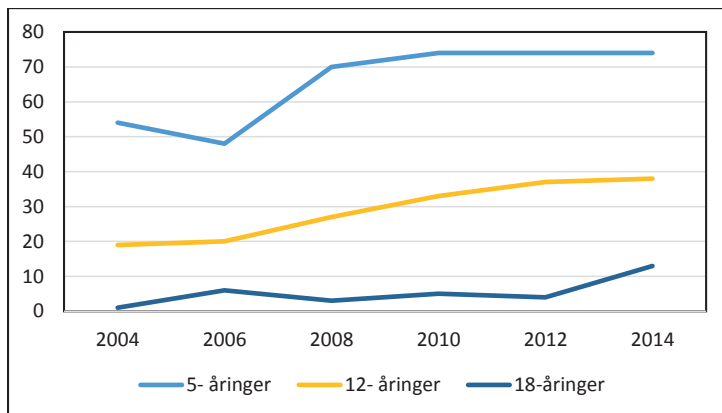
Figur 8.3 Andel 18-åringer i Finnmark uten karies sammenliknet med landet totalt i perioden 2004–2014

For 18-åringene viser figur 8.3, også for denne aldergruppen, en endring mot høyere andel uten erfaring med hull i tennene. Trenden følger nasjonale mønster, selv om Finnmark ligger noe under landsgjennomsnittet.

For 18-åringene i 2004 hadde 91 % hatt hull i tennene, mens denne andelen i 2014 var på 86 %. Årsaken til at det fortsatt er et så høyt tall blant 18-åringene, er ikke kjent, men en mulig forklaring kan være at en stor andel flytter hjemmefra for å gå på videregående skole, og at dette kan påvirke oppmerksomheten rundt kosthold og andre tannhelserelaterte forhold. En annen grunn som kan påvirke tallene, kan være at mange som har unnlatt å møte til tannlegen mens de gikk på ungdomsskolen, nå som 18-åringer vil ta «et skippertak» før de blir for gamle til å få gratis tannbehandling (dvs. etter at de er fylt 19 år), og at de da møter hos tannlegen på hjemstedet med relativt mange hull. Forskningsbasert kunnskap er nødvendig for å kunne si noe sikkert om årsakssammenhenger knyttet til ungdommers tannhelse i Finnmark og om utvikling av gode forebyggende tiltak for denne aldersgruppen.

Figur 8.4 Andelen av barn og ungdom som ikke har hatt karies i perioden 2004–2014 i de samiske språkforvaltnings-kommunene (Porsanger, Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby)

KOSTRA-data fra de samiske språkforvaltningskommunene Porsanger, Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby (figur 8.4) viser en tydelig bedring i tannhelsen ved at forekomsten av erfaring med hull i tennene i de ulike aldergruppene har gått betydelig ned i løpet av ti-årsperioden 2004–2014. Bedringen har vært spesielt markant hos 18-åringer i denne perioden. I 2004 var det kun 1 % av 18-åringene som aldri hadde hatt hull i tennene. I 2014 var denne andelen 13 %, som tilsvarer fylkesgjennomsnittet samme år. For 12-åringene kan det se ut som bedringen i tannhelsen i disse kommunene også har vært noe brattere enn for fylket totalt. For 5-åringer var det i begynnelsen av perioden (2004) halvparten av barna som ikke hadde hatt hull i tennene i disse kommunene. I 2014 var denne andelen steget til om lag tre firedeler av barna. Dette tilsvarer landsgjennomsnittet fra 2007. Landsgjennomsnittet for 2013 (nyeste tilgjengelige data) viste at andelen 5-åringer som ikke har hatt hull i tennene, var 84 %.

8.7 Tannlegedekningen i Finnmark

Mangel på tannleger har vært en betydelig utfordring for tannhelsetjenesten i Finnmark, inkludert områder med høy andel samisk befolkning.

Tannlegeutdanningen i Tromsø ble opprettet i 2004. Et viktig argument for at dette studiet ble lagt til Universitetet i Tromsø, var behovet for tannleger i landsdelen.

Erfaring fra andre helseprofesjonsutdanninger, for eksempel legeutdanningen, har vist at et tilgjengelig utdanningstilbud i regionen er et godt virkemiddel for å få stabil og kvalifisert arbeidskraft til landsdelen.

Ved oppstarten av tannlegeutdanningen i Tromsø ble det tatt opp 13 studenter høsten 2004. Av disse var det 11 kandidater som fullførte studiene våren 2009. Kullene har økt gradvis i størrelse. Fra 2007 har det vært tatt opp 40 studenter per år.

I 2004 sto hver fjerde tannlegestilling i Finnmark ubesatt. Per i dag (2015) er derimot alle stillinger bemannet. Figur 5 viser den dramatiske nedgangen i ubesatte stillinger i Finnmark i løpet av perioden 2004–2014.

Figur 8.5 Andel ubesatte tannlegestillinger i Finnmark i løpet av 2004–2014

8.8 Samisk kvote på tannlegestudiet

Som for alle helseprofesjonsutdanningene ved UiT Norges arktiske universitet har tannlegeutdanningen også egen kvote for søkere med dokumentert samisk språkkompetanse.

Ved opptakene i 2004–2006 har det vært en gradvis økning i opptak av søkere til tannlegeutdanningen i Tromsø. Det ble tatt opp henholdsvis 10, 20 og 30 studenter. På disse tre opptakene var det én student per år på samisk kvote. Fra opptaket i 2007 ble det tatt opp 40 studenter per år, som er normaltall for studieprogrammet. Den samiske kvoten ble fra 2007 utvidet til to studenter per år.

Ifølge studieseksjonen ved tannlegeutdanningen i Tromsø har det helt fra oppstarten av studiet i Tromsø alltid vært en del samiskspråklige studenter som har kommet inn på ordinært inntak utenom den samiske kvoten.⁸⁴

En foreløpig upublisert analyse gjort ved hjelp av informasjon fra Institutt for odontologi, ved UiT Norges arktiske universitet og fylkestannhelsesjefen i Finnmark har vist at samtlige studenter fra Finnmark som kom inn på såkalt samisk kvote ved tannlegestudiet og som har fullført, har vendt tilbake til fylket for å arbeide som tannlege.

Per i dag (2015) er det fem samisktalende tannleger i Finnmark: to i Kautokeino, to i Karasjok og én i Alta (av til sammen 42 tannlegestillinger i den offentlige tannhelsetjenesten i fylket).

⁸⁴ Tallet på samiskspråklige tannleger som har tatt sin utdanning ved andre studiesteder enn UiT, er ikke kjent.

En annen positiv trend er at det etter at tannlegeutdanningen i Tromsø startet, arbeider finnmarkinger på de fleste klinikkene i Finnmark. Det arbeider nå tannleger født og oppvokst i Finnmark henholdsvis i Alta, Hammerfest, Kirkenes, Honningsvåg, Vadsø, Vardø, Kjøllefjord og i Mehamn – i tillegg til dem som jobber i Karasjok og Kautokeino.

Dette er antatt å styrke helsearbeidernes kulturforståelse, noe som er viktig spesielt i det forebyggende arbeidet. Et eksempel på lokalt initiert og tilpasset tiltak er fra Kautokeino tannklinikk der de ansatte har laget en brosjyre kalt «Reinkjøtt smaker best – med egne tenner» / «Bohccobiergu maisto buoremusat-go iezat baniiguin beasat suostat»⁸⁵ ved hjelp av tospråkligheitsmidlene i Finnmark fylkeskommune.

8.9 Behovet for fremtidig forskningsbasert kunnskap om tannhelsen i samisk befolkning i Norge – oppsummering og anbefalinger

Det er sterke holdepunkter for at tannhelsen i befolkningen i Norge er i stadig bedring. Tannhelsesituasjonen er i ferd med å utjevnes på tvers av geografi. Også i de nordligste delene av landet, inkludert de samiske språkforvaltningskommunene, er trenden at tannhelsen har blitt betydelig bedre i løpet av tidsperioden 2004–2014.

Selv om barn og unge i Finnmark har flest hull i tennene, har forskjellen mellom Finnmark og resten av fylkene vært minkende. Spesielt har 5-åringene hatt en god utvikling. Utviklingen av det forebyggende arbeidet i tannhelsetjenesten i Finnmark er antatt å forklare mye av årsaken til den positive trenden, i tillegg til etter hvert den gode tannlegedekningen i fylket.

Generelt antar man at den offentlige tannhelsetjenestens fokus på samarbeid, informasjon og forebygging har bidratt til den positive utviklingen blant barn og unge i Finnmark. Det er også viktig å nevne at til sammenlikning med øvrig offentlig tannhelsetjeneste behandler Finnmark flest voksne, fordi det er få private tannleger i fylket. Det betyr at mens andre fylker bruker ressursene i den offentlige tannhelsetjenesten på arbeid med forebygging og med barn og unge, behandler Finnmark også i stor grad voksne pasienter.

Det er fortsatt manglende kunnskap når det gjelder tannhelsen i samisk befolkning. For å drive målrettet og hensiktsmessig forebyggende arbeid er det avgjørende at forskningsbasert kunnskap er tilgjengelig knyttet til forhold som påvirker tannhelsen. Her vil både kvantitative og kvalitative forskningsmetoder kunne utfylle hverandre for å gi et best mulig bilde av årsakssammenhenger av betydning for det forebyggende arbeidet. Mer ressurser bør stilles tilgjengelige til praksisnær forskning relatert til tannhelsen i den samiske befolkningen.

Tannlegestudiet i Tromsø har vært viktig for å få økt andelen samiskspråklige tannleger, og bidrar til at tidligere ubesatte stillinger i tannhelsetjenesten i Finnmark nå er dekket med kvalifisert personell med nødvendig både språklig og kulturell kompetanse. Det anbefales at det forskes på i hvilken grad tannlegeutdanningen i Tromsø har betydning for utviklingen av likeverdige tannhelsetjenester for den samiske pasienten.

⁸⁵ <http://www.tannvern.no/images/fremmedspraaklige-brosjyrer/samisk-norsk/bohccobiergu.pdf>

Kunnskap om tannhelseforhold, eventuelle forskjeller og årsakssammenhenger er også nødvendig for å kunne planlegge og utvikle tannhelsetjenesten. En sentral oppgave for tannhelsetjenesten bør være å kunne tilby alle forskjellige grupper som lever under ulike kulturelle og yrkesmessige livsbetingelser, et likeverdig tannbehandlingstilbud. Beslutninger som innvirker på helsen, inkludert tannhelsen, tas ofte utenfor helsetjenestens primære ansvarsområde. Det er derfor avgjørende med samarbeid, prioritering og felles innsats blant alle kommunale og statlige instanser og frivillige organisasjoner i folkehelsearbeidet. For å lykkes med dette er det behov for forskningsbasert kunnskap som kan danne grunnlag for å satse riktig. Helsetjenestene skal være basert på, og tilrettelagt for, den enkeltes spesifikke behov. Det vil øke muligheten for en fremtidig god oral helse, jevnt fordelt i den samiske befolkningen.

Referanser

- Evjen, G., og Holst, D. (1988). Levekår og tannhelse i Finnmark: en rapport fra et samarbeidsprosjekt mellom Den offentlige tannhelsetjeneste i Finnmark og Institutt for samfunnsodontologi. Oslo: Institutt for samfunnsodontologi, Universitetet i Oslo.
- Fylkestannhelsesjefen i Finnmark (2008). Årsmelding 2004–2014 Tannhelse.
- Holst, D., Schuller, A. A., og Dahl, K. E. (2007). Bedre tannhelse for alle? Tannhelseutviklingen i den voksne befolkningen i Nord-Trøndelag fra 1993 til 2006. *Nor Tannlegeforen Tid*, 117: 804–811.
- Lyshol, H., og Biehl, A. (2009). Tannhelsestatus i Norge – En oppsummering av eksisterende kunnskap. Rapport 2009: 5. Oslo: Avdeling for helsestatistikk, Folkehelseinstituttet.
- St.meld. nr. 35 (2006–2007). Stortingsmelding nr. 35 (2006–2007) *Tilgjengelighet, kompetanse og sosial utjevning – Framtidas tannhelsetjenester*. Oslo: Det kongelige helse- og omsorgsdepartement.

9 Samiske tall

9.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkeligheten. Dette er faste tabeller som vil gå igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed vil gi innsikt i hvordan ting utvikler seg over tid. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller og fem figurer fordelt på sju områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer.

Utdanning gir tall for utdanningsnivå, hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises en tabell som belyser frafall i videregående skole, og det er tre tabeller som gir informasjon om hvordan samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

Inntekt og sysselsetting er belyst gjennom to tabeller, gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Det er videre to næringstabeller: én tabell som viser bedrifter etter næringshovedområde og én som ser spesielt på reindriftsnæringa. Til slutt er det to valgtabeller basert på Sametingsvalget i 2013, som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget.

9.2 Noen kommentarer til tabellene

Folketallet i STN-områdene har de siste fem årene stabilisert seg på rundt 55 600 personer etter en sammenhengende nedgang siden 1990, da folketallet var 10 000 høyere. Det er likevel ingen vekst å spore i STN-området de siste fem årene, selv om folketallet i Norge har økt med om lag 245 000 personer eller 5 prosent i den samme perioden.

Det var fødselsunderskudd i STN-området i 2014, som det har vært siden begynnelsen av 2000-tallet. Underskuddet var riktignok noe mindre sammenliknet med de tre siste årene, men likevel høyere enn før 2010. Vi har imidlertid en positiv nettoinnflytting som balanserer fødselsunderskuddet slik at befolkningstallet holder seg noenlunde stabilt. Den positive nettoinnflyttingen er ny for de fire siste årene. I alle år siden 1990 har det vært flere som har flyttet ut av STN-området enn som har flyttet inn.

Årsaken til den positive nettoinnflyttingen er utelukkende innflytting fra utlandet. Mens STN-området opplevde et flyttetap til andre kommuner i Norge, var nettoinnflyttingen fra utlandet i 2014 på over 500 personer.

Folketallet har holdt seg best i kommunene Nordreisa og Storfjord i Troms og Karasjok og Kautokeino i Finnmark. Disse fire kommunene har hatt en svak befolkningsvekst eller holdt nivået sammenliknet med 1990. Av de større kommunene har Nordreisa hatt den beste utviklingen med en befolkningsvekst på 4 prosent siden 1990. Andre kommuner har hatt en dramatisk nedgang. Loppa, Kvalsund og Gamvik i Finnmark, Kvænangen, Kåfjord og Gratangen i Troms og Tysfjord i Nordland har alle hatt en befolkningsnedgang på over 20 prosent i perioden 1990–2015. Noen av disse kommunene har likevel klart å snu trenden de siste årene. Gamvik har for eksempel økt folketallet med om lag 10 prosent siden 2012.

Alderssammensetningen i STN-området har endret seg de siste 25 årene. 29 prosent av innbyggerne var 60 år og over i 2015, mens andelen var om lag 20 prosent i 1990. Tilsvarende har andelen personer under 30 år blitt redusert fra 43 prosent i 1990 til 33 prosent i 2015. Alderssammensetningen har også endret seg i resten av Norge, men styrken i endringene er klart større i STN-området.

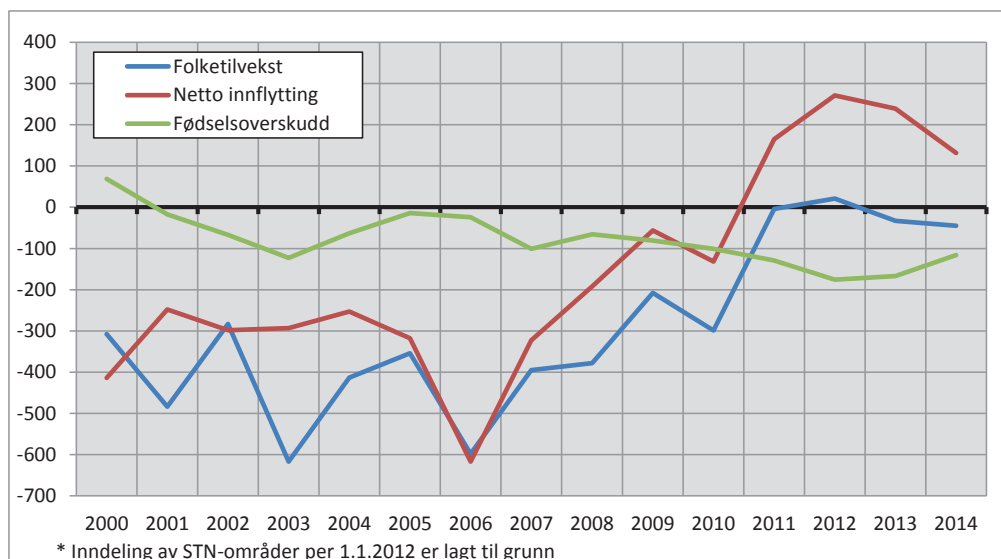
Frafallet i videregående skole i STN-området er høyere enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2009, hadde 44 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 36 prosent og 29 prosent for hele Norge.

Antall elever med nordsamisk som førstespråk i grunnskolen lå i 2014 om lag på samme nivå som i de to foregående år, men tendensen viser en fallende kurve. Siden 2006 har antallet gått ned med i underkant av 100. Tilsvarende har antall elever med nordsamisk som andrespråk blitt redusert fra vel 1500 elever i 2006 til 1065 i 2014. Riktignok gikk tallet for antall personer med andrespråk noe opp fra 2012 (+16), men nivået ligger betydelig under hva det var for åtte-åtte år siden.

Tabell 9.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN-området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-over-skudd	Inn-flyttinger* **	Ut-flyttinge r***	Netto inn-flytting	Folketilvekst***	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Pro-sent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	481	597	-116	2 569	2 437	132	-45	-0,1
2015	55 574	28 891	26 683	...	...	...	...	...	...	...	...

Figur 9.1 Folkemengde i STN-området*, aldersgrupper, andel

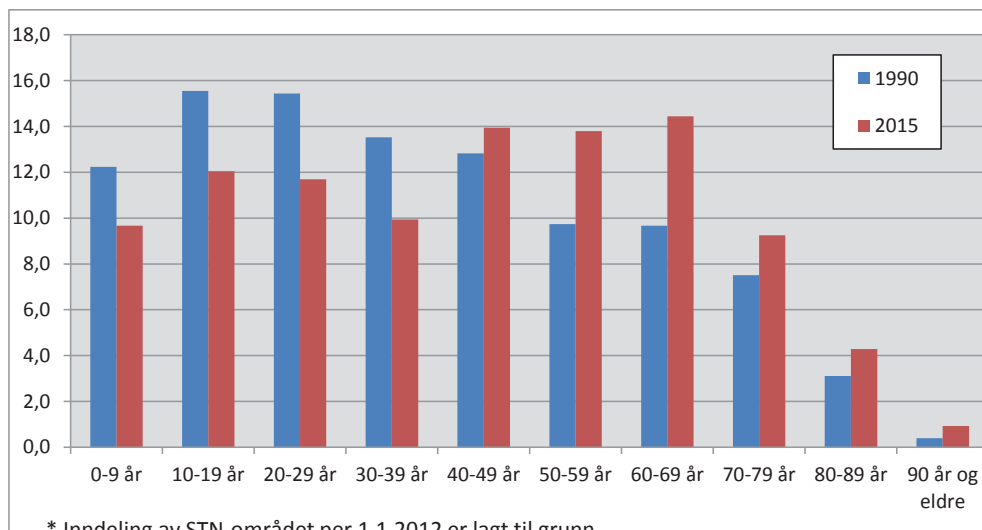
Tabell 9.2 Folkemengde i STN-området*, etter kjønn og alder per. 1. januar

Kjønn Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 635	55 631	55 652	55 619	55 574	100,0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 602	5 583	5 496	5 444	5 372	9,7
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 507	7 334	7 180	6 973	6 693	12,0
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 929	6 092	6 187	6 360	6 500	11,7
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 034	5 786	5 693	5 580	5 526	9,9
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 723	7 803	7 828	7 834	7 746	13,9
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 694	7 651	7 659	7 625	7 669	13,8
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 706	7 884	7 915	7 983	8 027	14,4
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 645	4 657	4 850	4 995	5 143	9,3
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 351	2 379	2 384	2 343	2 385	4,3
90 år og eldre	256	289	335	388	428	444	462	460	482	513	0,9
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 285	3 248	3 166	3 089	3 035	5,5
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 697	6 519	6 388	6 268	6 076	10,9
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 312	36 318	36 305	36 148	35 992	64,8
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 341	9 546	9 793	10 114	10 471	18,8
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 858	28 862	28 921	28 904	28 891	100,0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 812	2 806	2 765	2 722	2 670	9,2
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 973	3 866	3 748	3 638	3 473	12,0
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 146	3 260	3 344	3 422	3 504	12,1
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 178	3 036	2 986	2 957	2 977	10,3
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 093	4 163	4 180	4 164	4 095	14,2
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 134	4 098	4 110	4 079	4 103	14,2
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 117	4 200	4 202	4 249	4 282	14,8
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 324	2 330	2 447	2 547	2 625	9,1
80-89 år	822	820	828	838	932	964	989	1 011	988	1 006	3,5
90 år og eldre	91	110	84	104	111	117	114	128	138	156	0,5
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 651	1 640	1 578	1 521	1 488	5,2
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 430	3 330	3 275	3 180	3 088	10,7
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 356	19 376	19 386	19 337	19 258	66,7
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 421	4 516	4 682	4 866	5 057	17,5
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 777	26 769	26 731	26 715	26 683	100,0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 790	2 777	2 731	2 722	2 702	10,1
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 534	3 468	3 432	3 335	3 220	12,1
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 783	2 832	2 843	2 938	2 996	11,2
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 856	2 750	2 707	2 623	2 549	9,6
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 630	3 640	3 648	3 670	3 651	13,7
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 560	3 553	3 549	3 546	3 566	13,4
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 589	3 684	3 713	3 734	3 745	14,0
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 321	2 327	2 403	2 448	2 518	9,4
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 387	1 390	1 373	1 355	1 379	5,2
90 år og eldre	165	179	251	284	317	327	348	332	344	357	1,3
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 634	1 608	1 588	1 568	1 547	5,8
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 267	3 189	3 113	3 088	2 988	11,2
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 956	16 942	16 919	16 811	16 734	62,7
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 920	5 030	5 111	5 248	5 414	20,3

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9.2 Folkemengde i STN-området*, aldersgrupper, andel

Tabell 9.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2014	2015
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 631	55 619	55 574
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 501	1 505
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 589	8 716
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	901	919	934
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 883	2 909
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 098	1 116
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	339	323	325
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 018	1 018
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 698	2 708
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 963	3 925
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	595	577	585
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 636	2 693
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	165	171	177
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 070	1 064
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 051	1 049
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 027	989
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	944	906
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 878	18 992
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 931	2 914

1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 234	1 226
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 854	4 882
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 881	2 895
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 221	2 182
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 941	1 898
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	2 992	2 922
1936 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 334	2 289
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 593	5 720
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	609	600	607
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 850	2 844
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 223	2 219
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 014	1 008
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 135	1 137
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 951	2 988
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	791	798	796
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	70 792	71 885
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	258	250	249
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 141	1 136
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	2 000	1 996
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	221	226	229
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 594	1 582
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	306	286	289
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 419	18 564

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

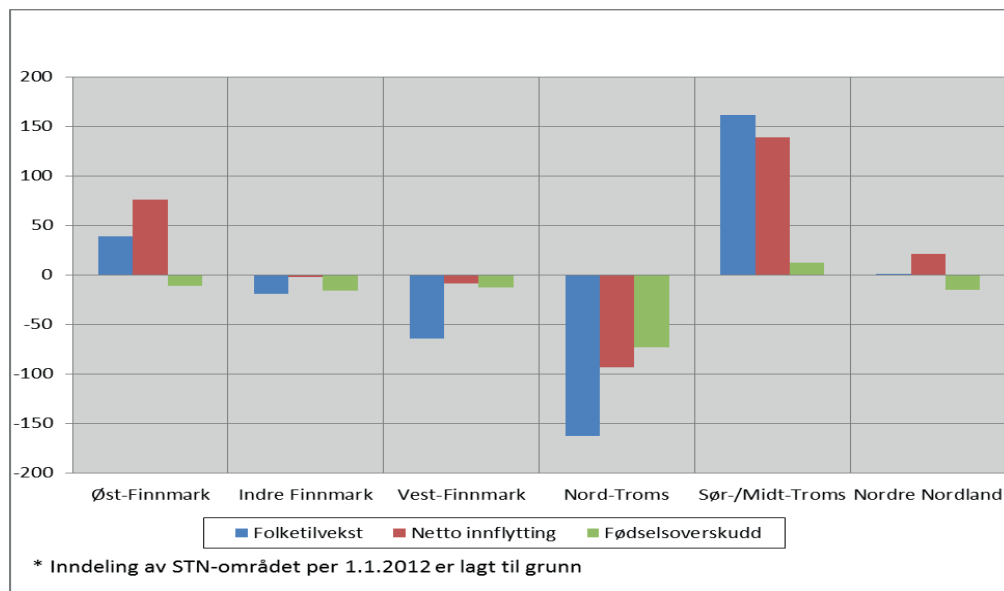
Tabell 9.3 Folkemengde 1. januar 2015 og endringene i 2014, Norge nord for Saltfjellet

	Folkemengde 1.1.2014	Levendefødt*	Døde	Fødselsoverskudd	Innflytting**	Utflytting	Netto innflytting	Folketivekst***	Folkemengde 1.1.2015
				I alt	Av dette fra utlandet	Av dette til utlandet		I alt	Prosent
Norge nord for Saltfjellet i alt	399 890	4 116	3 419	697	21 577	5 772	19 923	1 617	1 654
STN-området**** i alt	55 619	481	597	-116	2 967	714	2 835	179	132
Øvrige områder**** i alt	344 271	3 635	2 822	813	18 610	5 058	17 088	1 438	1 522
Øst-Finnmark	25 054	225	248	-23	1 598	582	1 390	152	208
STN	3 841	28	39	-11	278	93	202	37	76
Øvrige områder	21 213	197	209	-12	1 320	489	1 188	115	132
Indre Finnmark	12 475	114	130	-16	610	102	612	36	-2
STN	12 475	114	130	-16	610	102	612	36	-2
Vest-Finnmark	37 678	418	283	135	2 106	639	2 003	189	103
STN	3 770	26	39	-13	207	48	216	9	-9
Øvrige områder	33 908	392	244	148	1 899	591	1 787	180	112
Nord-Troms	18 457	152	225	-73	864	212	957	45	-93
STN	18 457	152	225	-73	864	212	957	45	-93
Sør-/Midt-Troms	143 593	1 592	1 069	523	8 521	2 255	7 496	700	1 025
STN	14 314	141	129	12	860	221	721	44	139
Øvrige områder	129 279	1 451	940	511	7 661	2 034	6 775	656	886
Nordre Nordland	162 633	1 615	1 464	151	7 878	1 982	7 465	495	413
STN	2 762	20	35	-15	148	38	127	8	21
Øvrige områder	159 871	1 595	1 429	166	7 730	1 944	7 338	487	392

- * Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.
- ** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området
- *** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år.
På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte - døde + innflytting - utflytting vise andre tall.
På kommunenivå vil disse forskjellene være små.
- **** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.
- ***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 9.3 Befolkningsutvikling STN - området*, 2014

Tabell 9.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området*, etter kjønn og alder i 2014

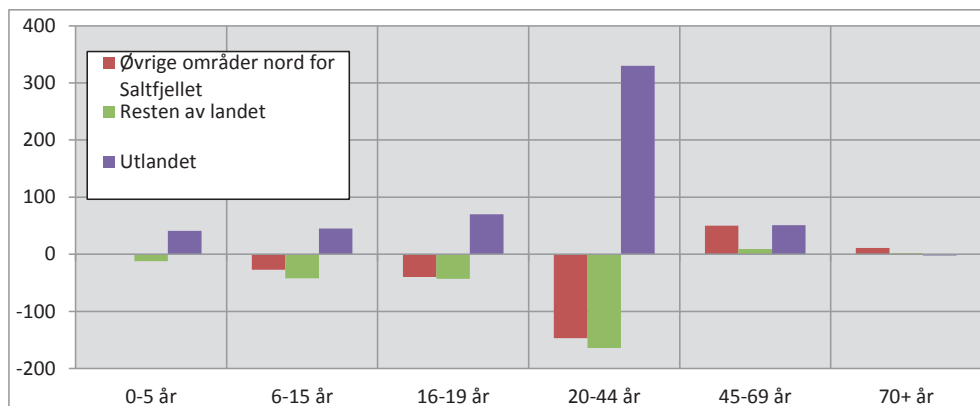
	Norge i alt 2014			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	1 855	967	888	1 281	659	622	574	308	266	714	426	288
0-5 år	197	102	95	150	76	74	47	26	21	52	29	23
6-15 år	173	89	84	130	64	66	43	25	18	57	34	23
16-19 år	122	48	74	84	31	53	38	17	21	84	60	24
20-44 år	979	517	462	650	342	308	329	175	154	431	256	175
45-69 år	339	186	153	239	131	108	100	55	45	88	47	41
70+ år	45	25	20	28	15	13	17	10	7	2	0	2
Utflytting i alt	2 258	1 178	1 080	1 434	744	690	824	434	390	179	96	83
0-5 år	209	103	106	150	73	77	59	30	29	11	6	5
6-15 år	242	126	116	157	79	78	85	47	38	12	4	8
16-19 år	205	104	101	124	58	66	81	46	35	14	4	10
20-44 år	1 290	680	610	797	426	371	493	254	239	101	58	43
45-69 år	280	148	132	189	100	89	91	48	43	37	20	17
70+ år	32	17	15	17	8	9	15	9	6	4	4	0
Nettoflytting i alt	-403	-211	-192	-153	-85	-68	-250	-126	-124	535	330	205
0-5 år	-12	-1	-11	0	3	-3	-12	-4	-8	41	23	18
6-15 år	-69	-37	-32	-27	-15	-12	-42	-22	-20	45	30	15
16-19 år	-83	-56	-27	-40	-27	-13	-43	-29	-14	70	56	14
20-44 år	-311	-163	-148	-147	-84	-63	-164	-79	-85	330	198	132
45-69 år	59	38	21	50	31	19	9	7	2	51	27	24
Over 70 år	13	8	5	11	7	4	2	1	1	-2	-4	2

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.4 Nettoutflytting til/fra STN-området*, 2014

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området*, 1. oktober 2012. Prosent

	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skolenivå**	Universitets- og høgsolenivå å, kort***	Universitets- og høgsolenivå lang****
STN-området i alt	100	40	40,2	16,9	2,9
Øvrige områder***** i alt	100	31,1	40,7	21,6	6,7
2030 Sør-Varanger, STN	100	41	40,3	15,3	3,3
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100	30,6	41,7	22,1	5,6
2027 Nesseby	100	36,7	43,2	16,2	3,9
2025 Tana	100	39	38,7	18,6	3,7
2023 Gamvik	100	46,5	38,1	13,3	2,1
2022 Lebesby, STN	100	35,4	50,7	12,7	1,1
2022 Lebesby, øvrige områder	100	46	33,6	17,8	2,5
2021 Karasjok	100	38	32,8	24,5	4,8
2020 Porsanger	100	34,4	42,9	19,4	3,3
2019 Nordkapp, STN	100	57,5	31,1	9,5	1,9
2019 Nordkapp, øvrige områder	100	39	40,5	17,1	3,4
2018 Måsøy, STN	100	57,3	30,8	7	4,9
2018 Måsøy, øvrige områder	100	42,4	41	14,3	2,3
2017 Kvalsund	100	51,5	32,4	14,4	1,7
2014 Loppa	100	43,2	38,4	15,6	2,9
2012 Alta, STN	100	41,8	40,8	15,5	2
2012 Alta, øvrige områder	100	32	38,1	24,6	5,3
2011 Kautokeino	100	41,9	30,7	22,8	4,5

1943 Kvænangen	100	40,4	41,9	16,2	1,6
1942 Nordreisa	100	36,6	41,5	18,5	3,4
1941 Skjervøy	100	42,7	40	15,4	1,9
1940 Kåfjord	100	44,4	38,3	14,9	2,4
1939 Storfjord	100	38,3	41,1	17,9	2,6
1938 Lyngen	100	42,3	40,2	15	2,5
1936 Karlsøy	100	49,8	35,7	11,9	2,5
1933 Balsfjord	100	41,3	43,7	13,1	1,9
1925 Sørreisa, STN	100	37,7	44	16,7	1,6
1925 Sørreisa, øvrige områder	100	30,7	46,4	19,8	3,1
1923 Salangen	100	31,1	44,4	20,1	4,4
1920 Lavangen	100	38,1	41,3	17,9	2,7
1919 Gratangen	100	37,2	43,2	16,8	2,8
1913 Skånland	100	32,4	44,4	20,2	2,9
1902 Tromsø, STN	100	50,1	38,8	10,3	0,8
1902 Tromsø, øvrige områder	100	25,3	35,7	25,5	13,5
1853 Evenes, STN	100	34,4	48,2	13,3	4,1
1853 Evenes, øvrige områder	100	31,7	48,9	16,6	2,8
1850 Tysfjord	100	39,4	43	15	2,7
1849 Hamarøy, STN	100	40,7	42,3	16,5	0,5
1849 Hamarøy, øvrige områder	100	31,3	43,5	20,6	4,6
1805 Narvik, STN	100	35,9	48	12,1	4
1805 Narvik, øvrige områder	100	27	45,6	21,7	5,6

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Inkludert nivået "påbygging til videregående utdanning", som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

*** Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

**** Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.7 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2009, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2014	Gjenno mført VKII eller gått opp til fagprøve , ikke bestått	Slutt et unde rveis
STN-området*** i alt	739	37,3	18,8	10	8,5	25,3
Studieforberedende utdanningsprogram	304	61,5	15,8	2,6	11,5	8,6
Menn	129	58,9	14,7	2,3	14	10,1
Kvinner	175	63,4	16,6	2,9	9,7	7,4
Studiespesialisering	261	60,9	17,2	3,1	11,5	7,3
Idrettsfag	22	63,6	9,1	.	13,6	13,6
Musikk, dans og drama	17	82,4	5,9	.	5,9	5,9
Yrkesfaglig studieretninger	435	20,5	20,9	15,2	6,4	37
Menn	241	15,4	22,4	15,8	4,1	42,3
Kvinner	194	26,8	19,1	14,4	9,3	30,4
Bygg- og anleggsteknikk	34	23,5	35,3	5,9	5,9	29,4
Design- og håndverk	33	21,2	21,2	9,1	3	45,5
Elektrofag	60	6,7	25	20	10	38,3
Helse- og sosialfag	82	30,5	22	13,4	11	23,2
Medier og kommunikasjon	25	28	8	16	12	36
Naturbruk	39	15,4	15,4	15,4	2,6	51,3
Restaurant- og matfag	39	30,8	17,9	12,8	7,7	30,8
Service og samferdsel	16	12,5	43,8	6,3	.	37,5
Teknikk og industriell produksjon	107	16,8	15,9	20,6	2,8	43,9

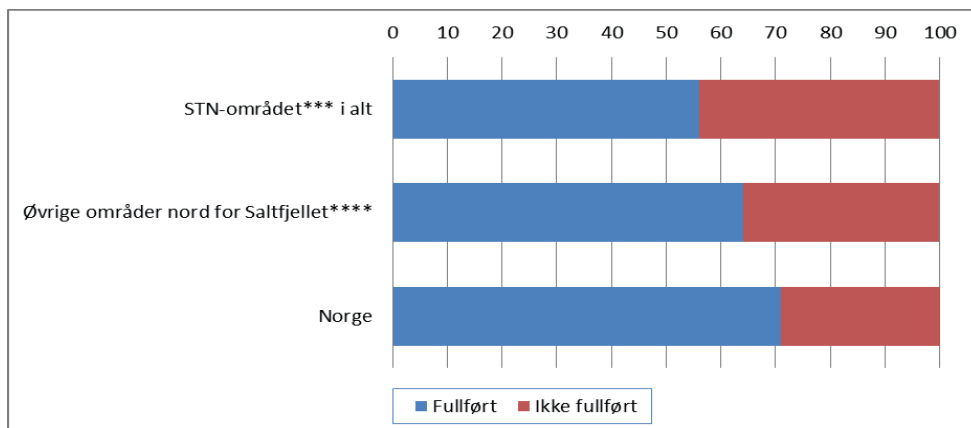
* Elever i alternativ opplæring er inkludert

** Fullført opplæring betyr at eleven/læreren har bestått alle års trinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev

*** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 9.5 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2009, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, i forhold til bostedsområde. Prosent

Tabell 9.8 Barnehager med samisk språktilbud og talet på born som tok imot samisk tilbud i barnehagen 2005-2014

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Barnehager med samisktilbud i alt	64	67	56	60	71	67	61	63	52	58
Tal på born:	925	975	956	940	883	817	823	826	822	815
Samiske barnehagar og samiske barnehageavdelingar i norske barnehagar	46	47	40	41	37	37	33	30	30	31
Tal på born:	882	929	925	905	789	758	728	660	669	688
Norske barnehagar med anna samisk tilbud	18	20	16	19	34	30	28	33	22	27
Tal på born:	43	46	31	35	94	59	95	166	153	127

Kilde: Sametinget

Tabell 9.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2014

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*
Elever i alt ***	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327	618 996
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	938	940	924	893	855	873	822	812
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	984	997	964	928	895	879	877	878
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070	1 065
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	25	27	26	29	25	30	19	22
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	54	50	55	68	47	68	74	77
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	16	19	20	18	20	21	20	15
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	89	82	77	72	74	74	66	59

* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet

*** Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialschooler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.10 Talet på elevar med samisk i fagkrinsen i den videregående skulen, fordelt på fylke der det er fleire enn fem elevar. 2009-2015

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2011/2012			Skoleåret 2012/2013			Skoleåret 2013/2014			Skoleåret 2014/15		
	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt
Hele landet	215	154	369	267	206	473	236	180	416	243	209	452	205	244	449
Finnmark	180	103	283	249	135	384	212	120	332	199	157	356	179	178	357
Troms	10	30	40	11	43	54	18	35	53	18	24	42	18	30	48
Nordland	21	7	28		16	16		5	18	21	16	37		20	20
Nord-Trøndelag		8	8		7	7			6		5	5		8	8
Resten	4**	6	10	7*	5	12	6***	10**	10	5**	7	12	8*	8	16

*Resten av landet inkluderer også fylkene Nordland og Nord-Trøndelag

**Resten av landet inkluderer også Nord-Trøndelag

***Resten av landet inkluderer også Nordland

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 9.11 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2013

	Hele landet	STN-området*	Øvrige områder**
Bruttoinntekt	407 100	334 800	378 700
Personinntekt lønn	291 600	220 000	273 000
Personinntekt pensjoner	71 800	85 600	74 600
Næringsinntekt	19 400	16 500	16 300
Renter bankinnskudd	6 500	4 900	5 200
Mottatt aksjeutbytte***	9 200	4 300	4 200
Inntektsfradrag	108 800	99 200	106 900
Minstefradrag	65 300	63 600	66 200
Renter av gjeld	26 800	24 800	24 700
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 500	2 500	2 600
Toppskattegrunnlag	380 700	323 400	362 300
Alminnelig inntekt etter særfradrag	298 000	232 000	268 900
Sum utlignet skatt****	103 300	66 200	87 900
Av dette****:			
Toppskatt	5 900	2 300	3 800
Fellesskatt	35 000	25 900	31 000
Medlemsavgift til folketrygden	27 800	25 700	25 600
Antall bosatte personer 17 år og eldre	4 050 272	45 546	254 547

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

*** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

**** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut. Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.12 Sysselsatte personer 15-74 år*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet. 4. kvartal

	2009	2014			2009	2014		
	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt	I alt	Menn	Kvinner
STN-området** i alt	27 088	27 003	14 718	12 285	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 516	2 117	399	10,9	9,3	14,4	3,2
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	337	440	399	41	1,2	1,6	2,7	0,3
10-33 Industri	1 544	1 924	1 495	429	5,7	7,1	10,2	3,5
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	412	360	52	1,5	1,5	2,4	0,4
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 473	2 320	153	8,8	9,2	15,8	1,2
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	5 092	3 145	1 947	19,4	18,9	21,4	15,8
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	328	205	123	1,3	1,2	1,4	1,0
64-66 Finansiering og forsikring	141	108	59	49	0,5	0,4	0,4	0,4
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 645	944	701	5,8	6,1	6,4	5,7
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 067	1 121	946	7,6	7,7	7,6	7,7
85 Undervisning	2 667	2 586	843	1 743	9,8	9,6	5,7	14,2
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 354	1 219	5 135	23,8	23,5	8,3	41,8
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	914	407	507	3,0	3,4	2,8	4,1
Uoppgitt	174	144	84	60	0,6	0,5	0,6	0,5

* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.13 Virksomheter etter næringshovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2015.

	Virksomheter i alt	Ansatte i alt	Størrelsesgrupper etter antall ansatte						
			Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte
I alt	6 933	19 497	4 206	1 656	546	299	171	49	6
Jordbruk, skogbruk og fiske	2 137	761	1 824	283	17	8	5	-	-
Bergverksdrift og utvinning	25	211	10	8	3	2	1	-	1
Industri	289	1 644	154	66	27	17	16	7	2
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	26	158	5	11	7	1	2	-	-
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	44	209	20	10	6	4	4	-	-
Bygge- og anleggsvirksomhet	677	1 636	357	203	77	30	8	2	-
Varehandel, reparasjon av motorvogner	570	1 816	215	201	101	51	2	-	-
Transport og lagring	342	918	159	132	25	15	11	-	-
Overnattings- og serveringsvirksomhet	213	543	115	60	21	12	5	-	-
Informasjon og kommunikasjon	104	250	67	26	7	2	1	-	1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	22	62	5	13	3	1	-	-	-
Omsetning og drift av fast eiendom	395	187	318	67	9	-	1	-	-
Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	300	339	190	88	17	4	1	-	-
Forretningsmessig tjenesteyting	239	798	151	50	14	13	8	3	-
Offentlig administrasjon og forsvar, og trykkeordninger underlagt offentlig forvaltning	180	1 263	18	79	36	37	9	1	-
Undervisning	221	2 358	65	55	39	19	30	12	1
Helse- og sosialtjenester	697	5 779	245	175	111	77	64	24	1
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	251	276	180	55	10	4	2	-	-
Annen tjenesteyting	192	287	101	72	16	2	1	-	-
Oppgitt	9	2	7	2	-	-	-	-	-

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 9.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars*, etter reinbeiteområde.
Reindriftsårene 2002/2003-2013/2014**

	2002/ 2003	2004/ 2005	2006/ 2007	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015**
Hele landet	210 075	234 608	243 251	248 522	254 384	251 071	258 360	246 262	231 929	211 206
Øst-Finnmark	63 389	78 332	83 982	86 315	88 868	87 283	83 957	74 454	69 103	65 504
Polmak/Varanger	21 623	24 664	25 227	24 885	27 325	28 078	27 212	23 776	23 111	23 751
Karassjok	41 766	53 668	58 755	61 430	61 543	59 205	56 745	50 678	45 992	41 753
Vest-Finnmark	84 214	92 714	94 262	96 009	98 548	97 957	107 055	105 092	95 838	79 899
Troms	9 922	11 272	12 046	12 226	12 094	11 674	12 820	12 955	12 317	11 653
Nordland	13 993	14 142	14 557	15 101	15 667	14 529	14 878	14 318	14 644	14 465
Nord-Trøndelag	12 936	12 377	12 483	12 856	13 281	13 529	13 930	14 074	14 130	14 031
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 432	13 616	13 376	13 691	13 821	13 840	13 662	12 977	13 005	13 014
Tamreinlagene	12 189	12 155	12 545	12 324	12 105	12 259	12 058	12 392	12 892	12 640

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerte tall.

Kilde: Reindriftsforvaltningen

**Tabell 9.15 Sametingsvalget 2013. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste
og valgkrets**

Parti/liste	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Ávjovári	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vesthavet	6. Sørsamisk	7. Sør- Norge
I alt	9 919	1 640	2 676	1 444	1 414	912	593	1 240
NSR Norske Samers Riksforbund	2 397	-	580	231	526	460	176	424
Senterpartiet	471	107	65	78	123	45	53	-
Samefolkets parti	184	-	99	-	-	-	-	85
Det norske Arbeiderparti	2 093	497	360	306	339	198	159	234
Árja	1 145	291	487	135	149	-	-	83
Fremskrittspartiet	888	137	151	263	167	78	-	92
Høyre	696	143	112	121	110	131	-	79
Fastboendes Liste	264	-	264	-	-	-	-	-
Johttisápmelaccaid listu	331	-	331	-	-	-	-	-
Kristelig Folkeparti	45	-	45	-	-	-	-	-
Nordkalottfolket	431	-	-	310	-	-	-	121
Áarjel-Saemiej Gielh (ÁaSG)	205	-	-	-	-	-	205	-
Venstre	50	-	50	-	-	-	-	-
Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste	465	465	-	-	-	-	-	-
Ealáhus ja luonddu / Næring og natur	132	-	132	-	-	-	-	-
Samer sörpå / Sámit lulde	122	-	-	-	-	-	-	122

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.16 Sametingsvalget 2013. Valgte representanter, etter parti/valgliste*, kjønn og valgkrets

			Parti/valgliste									
			A		NSR		ÅRJA		FRP		H	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
Hele landet	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
1. Østre	6	3	2	1	-	-	1	-	-	-	1	1
2. Åvjavári	8	5	2	1	2	1	2	2	-	-	-	-
3. Nordre	5	2	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-
4. Gáisi	6	3	2	1	2	1	1	-	1	1	-	-
5. Vesthavet	4	2	1	1	2	1	-	-	-	-	1	-
6. Sørsamisk	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
7. Sør-Norge	6	4	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-
Hele landet	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
	NSR/SPF		JOHT		NORDK		SS		ÅSG		FASTB	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
Hele landet	2	1	1	-	3	2	1	1	2	1	1	1
1. Østre	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Åvjavári	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3. Nordre	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
4. Gáisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Vesthavet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Sørsamisk	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
7. Sør-Norge	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Hele landet	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* A (Det norske Arbeiderparti), NSR (Norske samers riksförbund), FRP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), NSR/SPF (Norske Samers Riksförbund og Samefolkets Partis felleliste), JOHT (Johtisápmelaccáid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SS (Samer sörpá/Sámit lulde) og ÅSG (Åarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG) FASTB (Dáloniid listu/Fastboende Liste).

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå